

Ἀρχιμ. ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ ΣΤ. ΧΑΡΚΙΑΝΑΚΙ

ΠΕΡΙ ΤΟ ΑΛΑΘΗΤΟΝ
ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ
ΕΝ ΤΗ, ΟΡΘΟΔΟΞΩ, ΘΕΟΛΟΓΙΑ,

ΕΝΑΙΣΙΜΟΣ ΕΠΙ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΑ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

ὑποβληθεῖσα εἰς τὴν Θεολογικὴν Σχολὴν τοῦ Ἐθνικοῦ καὶ Καποδιστριακοῦ
Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

ΑΘΗΝΑΙ 1965

Ἀρχιμ. ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ ΣΤ. ΧΑΡΚΙΑΝΑΚΙ

ΠΕΡΙ ΤΟ ΑΛΑΘΗΤΟΝ
ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ
ΕΝ ΤΗ, ΟΡΘΟΔΟΞΩ, ΘΕΟΛΟΓΙΑ,

ΕΝΑΙΣΙΜΟΣ ΕΠΙ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙᾶ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

ὑποβληθεῖσα εἰς τὴν Θεολογικὴν Σχολὴν τοῦ Ἐθνικοῦ καὶ Καποδιστριακοῦ
Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

ΑΘΗΝΑΙ 1965

«Ἡ ἔγκρισις διδακτορικῆς διατριβῆς ὑπὸ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Ἐθνικοῦ καὶ Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν δὲν ὑποδηλοῖ ἀποδοχὴν τῶν γνωμῶν τοῦ συγγραφέως».

(Ὁργανισμὸς Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν
Νόμος 5343/1932 ἀρθρ. 202 παραγρ. 2)

Εἰς

τὴν Μητέρα μου

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΝ

Ἐλάχιστον ἀντίδωρον

Β ρ α χ υ γ ρ α φ ί α ι

- ΒΕΠ : Βιβλιοθήκη Ἑλλήνων Πατέρων (τῆς Ἀπ. Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος).
- ΕΕΘΣΠΑ : Ἐπιστημονική Ἐπετηρὶς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.
- Ε.Ο.Ε. Ἑλληνικὴ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία.
- ΘΗΕ : Ὁρησκειτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία, ἐν Ἀθήναις.
- ΚΝΑ : Katholische Nachrichten Agentur.
- ΜDKIEB : Mitteilungsdienst des konfessionkundlichen Instituts des Evangelischen Bundes.
- ΜΡG : Migne, Patrologia Graeca.
- ΜΡL : Migne, Patrologia Latina.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελ.
Βραχυγραφίαι	4
Πίναξ τῶν περιεχομένων	5
Προλεγόμενα	7

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄. ΑΝΑΛΥΣΙΣ ΤΟΥ ΘΕΜΑΤΟΣ

1. Τὸ ἀλάθητον ἐν τῇ θρησκείᾳ καθόλου	9
2. Τὸ θέμᾱ τοῦ ἀλαθήτου καθ' ἑαυτὸ ἐν τῇ Θεολογίᾳ	
Α. Ἱστοριοδογματικῶς	11
Β. Σύστηματικῶς	14
3. Ἀλάθητον καὶ Θεοπνευστία	17
4. Ἡ σταδιακὴ πορεία τῆς ἰδέας τοῦ ἀλαθήτου τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ	24
5. Μαρτυρίαι τῆς Καινῆς Διαθήκης περὶ τοῦ ἀλαθήτου τῆς Ἐκκλησίας	25
6. Κεντρικαὶ ἔννοιαι τῆς Ἀγίας Γραφῆς ἐμμέσως εἰς τὸ ἀλάθητον τῆς Ἐκκλησίας ἀναφερόμεναι	29
7. Τὸ ἀλάθητον ἐν τῇ σχέσει αὐτοῦ πρὸς τὰς ιδιότητας τῆς Ἐκκλησίας ὡς μ ι ᾱ ς , ἀ γ ῖ α ς , κ α θ ο λ ι κ ῆ ς καὶ ἀ π ο σ τ ο λ ι κ ῆ ς	33

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄. ΣΥΝΘΕΣΙΣ ΤΟΥ ΘΕΜΑΤΟΣ

ΤΜΗΜΑ Ι. ΑΙ ΑΜΕΣΟΥ ΣΧΕΣΕΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΑΛΑΘΗΤΟΝ ΕΚΚΛΗΣΙΟΛΟΓΙΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΕΣ

Γενικὴ Ἐκκλησιολογία

1. Ἡ Ἐκκλησία ὡς κέντρον τῆς σωτηρίας καὶ ὡς κοινωνία πιστῶν	39
2. Ἐνιαία καὶ ὁλοκληρωτικὴ θεώρησις μ υ σ τ η ρ ῶ ν καὶ λ ό γ ο υ	49
3. Δίκαιον καὶ Ἐκκλησία ἢ Νόμος καὶ Εὐαγγέλιον	51
4. Ἐννοία καὶ σημασία τῆς Ἀποστολικῆς Διαδοχῆς	59
5. Ἡ Συνείδησις τῆς Ἐκκλησίας	69

ΤΜΗΜΑ ΙΙ.

ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ ΣΥΝΟΠΤΙΚΗΣ ΣΥΝΘΕΣΕΩΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΠΕΡΙ ΑΛΑΘΗΤΟΥ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΑ ΔΙΑΠΙΣΤΩΘΕΝΤΑ ΕΚΚΛΗΣΙΟΛΟΓΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ

1. Ἐννοία καὶ ἀντικείμενον τοῦ ἀλαθήτου τῆς Ἐκκλησίας	75
---	----

	Σελ.
2. Φορεὺς τοῦ ἀλαθήτου τῆς Ἐκκλησίας	81
3. Ὁργανον τοῦ ἀλαθήτου τῆς Ἐκκλησίας	
α. Γενικότητες	84
β. Ὁ θεσμὸς τῆς Συνόδου	85
γ. Οἰκουμενικὴ Σύνοδος	89

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

ΔΥΟ ΠΕΠΛΑΝΗΜΕΝΑΙ ΑΚΡΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΛΕΓΧΟΣ ΑΥΤΩΝ

Α'. Η ΡΩΜΑΪΚΗ ΠΕΡΙ ΑΛΑΘΗΤΟΥ ΤΟΥ ΠΑΠΑ ΑΝΤΙΑΨΙΣ

1. Σύντομοι ἱστορικαὶ παρατηρήσεις περὶ τῆς γενέσεως τοῦ Παπικοῦ Πρωτείου	92
2. Ἡ ἐξέλιξις τοῦ Ρωμαϊκοῦ Πρωτείου εἰς Παπικὸν Πρωτεῖον καὶ ἀλάθητον	96
3. Τὰ κατὰ τὴν Α' Βατικανὴν Σύνοδον	99
4. Τὸ ἀνοικονόμητον τοῦ Παπικοῦ ἀλαθήτου	
α) Πετρίνειος ἡ Ἀποστολικὴ Διαδοχή;	105
β) Ὁ Ὄρος τῆς Α' Βατικανῆς Συνόδου περὶ τοῦ ἀλαθήτου τοῦ Πάπα	108
γ) Δύο ἀντιφατικαὶ παράγραφοι τοῦ Codex Juris Canonici	110
δ) Ἡ περίπτωσις τοῦ Ὀνωρίου	112
ε) Νεώτεραι προσπάθειαι οἰκονομήσεως δυσκολιών τινων ἐν τῷ ἀλαθήτῳ τοῦ Πάπα	115
5. Σύντομοι σχετικαὶ πρὸς τὸ θέμα ἡμῶν παρατηρήσεις ἐπὶ τῶν μέχρι τοῦδε ἐργασιῶν τῆς συνεχιζομένης Β' Βατικανῆς Συνόδου	119
Β'. Η SOBOBNOST ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ Α. S. CHOMIAKOV	
1. Ὁ Chomiakov καὶ τὸ ἱστορικὸν αὐτοῦ πλαίσιον	128
2. Ἡ ἀτυχὴς μετάφρασις τοῦ «καθολικῆ» εἰς «Sobornaja»	131
3. Ἡ Ἐκκλησιολογία τοῦ Chomiakov	
α) Ἡ Ἐκκλησία	133
β) Τὸ Ἱερατεῖον καὶ τὰ Μυστήρια	136
4. Ἡ εἰδικὴ ἐφαρμογὴ τῆς Sobornost θεωρίας ἐν τῷ διδακτικῷ ἀξιῳματι τῆς Ἐκκλησίας	139
5. Ἡ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος κατὰ τὸν Chomiakov	140
6. Πῶς ἐκφράζονται περὶ αὐτῶν αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι	143
7. Αἱ ἐκ τῆς ἐννοίας τῆς ἀποδοχῆς ὡς ἐπικυρώσεως ἀνακύπτουσαι δυσκολίαι	146
8. Κρίσις καὶ ἀξιολόγησις τοῦ θεολογικοῦ ἔργου καὶ τῆς θεωρίας τοῦ Chomiakov	149
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	153
Βιβλιογραφία	157

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

Τὸ ἀλάθητον τῆς Ἐκκλησίας ἀποτελεῖ ἄνευ ἀμφιβολίας τὸ κεντρικώτατον ἄρθρον πίστεως τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας, τὸν *articulus standis et cadentis Ecclesiae*, περὶ τὸ ὅποιον σιωπηρῶς ἢ καὶ ὑποσυνειδήτως διεδραματίσθησαν πλείοι οἱ τραγωδία τῆς στρατευομένης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, εἴτε ἔσωθεν εἶχον αὐταὶ τὴν προέλευσιν εἴτε ἔξωθεν παρείχοντο αὐτῇ.

Τὸ θέμα ἄπτεται ἀμέσως αὐτῆς ταύτης τῆς οὐσίας τῆς Ἐκκλησίας, δι' ὃ θὰ ἡδύνατό τις εἶ καὶ καλῶς νὰ χαρακτηρίσῃ τοῦτο ὡς τὴν καρδίαν τῆς Ἐκκλησιολογίας.

Μετὰ τοιούτου λοιπὸν βαρυνσημάντου καὶ ἀκανθώδους θέματος ἡκιστα θὰ ἡσυχολούμην, τὸ γε νῦν, ἐὰν δὲν ὑπῆρχεν εἰδικὸς ἐπιτακτικὸς λόγος, καὶ δὴ ἡ κατὰ τὰ ἔτη τῆς ἐν Ἑσπερίᾳ μετεκπαιδευσεώς μου καὶ ἐν τῇ πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους χριστιανούς ἀναστροφῇ γενομένη διαπίστωσις, ὅτι πλημμελῶς ἔχουσιν οὗτοι πληροφορηθῇ περὶ τῆς θέσεως τῆς καθ' ἡμᾶς Ἐκκλησίας καὶ Θεολογίας ὡς πρὸς τὸ ἀλάθητον τῆς Ἐκκλησίας. Σοβαρὰν σύγχυσιν ἔχει ἐπιφέρει ἐν προκειμένῳ παρὰ τοῖς ξένοις ἡ ὑπὸ τὸ ὄνομα *Sobornost* φερομένη θεωρία τοῦ Ρώσου *Alexis Stephanovich Chomiakov* (1804 - 1860). Ἐπειδὴ δὲ ἡ θεωρία αὕτη εἶρε πλείστους ὅσους ὁπαδοὺς ἐκ τοῦ Σλαβικοῦ κυρίως κόσμου, ἐγενήθη παρὰ πολλοῖς ἡ ἀντίληψις, ὅτι διὰ τῆς τοιαύτης θεωρίας ἄρχεται νέα περίοδος θεολογικῆς ὡς πρὸς τὸ θέμα τοῦ ἀλαθήτου τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ Ὁρθόδοξῳ Θεολογίᾳ ⁽¹⁾.

Τοῦτο ὅμως εἶναι διὰ τὴν Ὁρθόδοξον Θεολογίαν ἀδύνατον διὰ τοὺς ἐξῆς δύο ἀξιωματικούς λόγους :

α) Διότι τὸ ἀλάθητον ἀποτελεῖ ἰδιότητα καιρίως ἀπτομένην τῆς οὐσίας τῆς Ἐκκλησίας, ἀποτελεῖ τὴν πηγὴν ἀλλὰ καὶ τὴν συνισταμένην πασῶν τῶν ἰδιοτήτων τῆς Ἐκκλησίας καὶ συνεπῶς τυγχάνει τὸ μυστικώτατον καὶ ἐνδότερον ἔρεισμα αὐτῆς, ὡς θέλει δευχθῇ ἐκ τῆς κατωτέρω μελέτης.

β) Διότι ἡ Θεολογία ὡς ἐπιστήμη τότε μόνον κέκτηται σημασίαν καὶ ἀξιούται προσοχῆς, ὅταν ἀποτελῇ ἔκφρασιν τῆς αὐθεντικῆς πίστεως καὶ σκέψεως τῆς Ἐκκλησίας, οὕσα Θεολογία ἐκκλησιαστικὴ καὶ οὐχὶ ἐρασιτεχνικὴ τις ἢ ὅλως ἐλευθέρα νοητικὴ ἐνασχόλησις ⁽²⁾. Ἄλλως μία Θεολογία λελυμένη τῶν «θετικῶν» ἐν τῇ Ἐκ-

(1) Οὕτως εἰς Συνέδριον Βενεδικτίνων περὶ τὴν Ὁρθόδοξον Θεολογίαν (ἐν *Niederaltaich* Βαυαρίας παρὰ τὸν Δούναβιν κατ' Ἰούνιον τοῦ 1962) εἶχε τεθῇ ὑπ' αὐτῶν ὡς τίτλος διαλέξεων ὁ ἐξῆς λίαν χαρακτηριστικὸς : «Τὸ ἀλάθητον τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς νεωτέρας Ὁρθοδόξου Θεολογίας»!

(2) Πρβλ. Ἱ. Καμρίν, Ὁρθόδοξία καὶ Προτεσταντισμός, Ἀθήναι 1937, σελ. 10 : «Ἡ Ὁρθόδοξος Θεολογία εἶναι καὶ πρέπει νὰ εἶναι κυρίως θεολογία τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς ἰ. Παραδόσεως, ταῦτόν εἰπὲν πατερικὴ καὶ συντηρητικὴ». Ὑπογραμμίζοντες τὴν ἀξιωματικὴν Ὁρθόδοξον ταύτην θέσιν ἀπαντῶμεν διὰ ποῖον λόγον εἶναι ἀδύνατος οἰαδήποτε δογματικὴ ἐπιστημονικὴ ἐργασία κεχωρισμένως τῆς ἐκκλησιαστικῆς συνειδήσεως, ὡς ἀπαιτεῖ ὁ προτεσταντικὸς ἱστορισμός (π.χ. R. Slenczka, *Ostkirche und Ökumene*, Göttingen 1962, σελ. 51, οὗ εὐνυτέραν ἀνασκευὴν ἶδε ἐν τῇ βιβλιοκρισίᾳ τοῦ ἐν λόγῳ συγγράμματος ὑπὸ *Archim. Stylianos Harkianakis*, ἐν *Münchener Theologische Zeitschrift*, 14 (1963) σελ. 308 - 311. Ἄδικον ὅμως ἐξ ἑτέρου θὰ ἦτο νὰ παρασιωπήσωμεν, ὅτι καὶ διάσημοι σύγχρονοι Διαμαρτυρόμενοι θεολόγοι συμπεριρίζονται ἀπολύτως τὴν ἀνωτέρω ἐξιωματικὴν τῶν Ὁρθοδόξων θέσιν (πρβλ. H. Ott, *Die Lehre des I. Vatikanischen Konzils. Ein Evangelischer Kommentar*, Basel 1963, σελ. 41 καὶ 61).

κλησίᾳ δεδομένων καὶ στοιχείων θὰ ἦτο τόσον ἀληθής, ὅσον καὶ μία Ἐκκλησία, ἥτις οὐδεμίαν θὰ ἡσθάνετο καὶ θὰ ἀνεγνώριζε δέσμευσιν ἐν τῇ ἑαυτῆς ὑπάρξει καὶ ζωῇ, ἐκ τοῦ «θετικοῦ» θελήματος τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Λόγου τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἱστορικοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐκ Ναζαρέτ.

Ἐὰν λοιπὸν κατὰ τὰ ἀνωτέρω τὸ ἀλάθητον ἀποτελῇ ἄκρως ἐκκλησιολογικὸν θέμα καὶ ἐὰν γνησίᾳ Θεολογία δὲν δύναται νὰ ἀναπτύσσεται ἐκτὸς τοῦ «θετικοῦ» χώρου τῶν ἐκκλησιαστικῶν κόλπων, αὐτονόητον, ὅτι ἡ νεωτέρα Ὁρθόδοξος Θεολογία οὐδὲν θὰ ἡδύνατο νὰ προσθέσῃ τὸ οὐσιωδῶς νέον εἰς τὴν περὶ ἀλαθήτου διδασκαλίαν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἥτοι τῆς Ἀρχαίας ἀδιαίρετου Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας.

Ἀλλὰ καὶ ἡ περὶ τοῦ Παπικοῦ ἀλαθήτου διδασκαλία τῶν Ρωμαιοκαθολικῶν, καίριον θέμα πάντοτε ἀποτελοῦσα, καὶ δὴ κατὰ τὰς ἡμέρας ἡμῶν, ὡς χαρακτηρίζει ὁ οἰκουμενικὸς λεγόμενος διάλογος, ἱκανὴν παρέσχεν ἀφορμὴν πρὸς συγγραφὴν τῆς παρούσης μελέτης.

Βεβαίως δὲν διαφεύγει ποσῶς τῆς προσοχῆς μου τὸ ἐνδεχόμενον, ὅτι ἀφ' ἐνὸς λόγῳ τοῦ πρωτολειακοῦ τῆς παρούσης ἐργασίας χαρακτηῖρος, ἀφ' ἐτέρου δὲ ὡς ἐκ τῆς ὑψίστης δογματικῆς σπουδαιότητος τοῦ ὑπὸ μελέτην θέματος, θέλω ἀναγκασθῇ μελλοντικῶς νὰ προβῶ εἰς τροποποιήσεις τινὰς ἢ καὶ ἀναθεωρήσεις ἐπὶ θέσεων τινῶν, τοῦτο ὅμως οὐδόλως θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἀπογοητεύσῃ οἰονδήποτε εἰλικρινῇ μελετητὴν.

Ἐπίσης ὁμολογῶ, ὅτι ἡ ὑψίστη τοῦ θέματος σοβαρότης ἀπετέλεσε καθ' ὅλην τὴν πορείαν τῆς ἐρεύνης μου τραγικὴν πηγὴν, ἐξ ἧς συγχρόνως ἀνέβλυζον δύο ὅλως ἀντιφερόμενα ἀλλ' ἐξ ἴσου ἔντονα αἰσθήματα : Τὸ μὲν αἶσθημα δέους καὶ φόβου, τὸ ἐγγείρημα ὡς τόλμημα ὑπολαμβάνον, τὸ δὲ αἶσθημα ἀγάπης καὶ ἱκανοποιήσεως, ὅτι προσφέρεται ὅπωςδὴποτε ὑπηρεσία ἐν τοῖς καιρίοις.

Τὸ διπλοῦν τοῦτο αἶσθημα δὲν ἐξέλιπε καὶ μετὰ τὴν περάτως τῆς ἐργασίας, πλὴν τὸν φόβον παρεμύθησεν ἱκανῶς ἡ ἄγρυπνος παρακολούθησις καὶ στοργικὴ ἀρωγὴ τοῦ σεβαστοῦ μοι Καθηγητοῦ κ. Ἰωάννου Καρμίρη, πρὸς ὃν καὶ ἀπὸ τῆς θέσεως ταύτης βαθυτάτην ἐκφράζω τὴν εὐγνωμοσύνην καὶ εὐχαριστίαν μου.

Ὡσαύτως αἰσθήματα ὅλως ἰδιαιτέρας εὐγνωμοσύνης ἐκφράζω ἐν εὐλαβείᾳ πολλῇ πρὸς τὴν Α.Θ.Π., τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην Κον Κον Ἀθηναγόραν τὸν Α' καὶ τὴν περὶ Αὐτὸν ἁγίαν καὶ ἱερὰν Σύνοδον, διότι οὗτοι ἀποστείλαντές με, μετὰ τὴν ἐκ Χάλκης ἀποφοίτησίν μου, ὡς ὑπότροφον τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου πρὸς μετεκπαίδευσιν, οὐδὲ τῆς δαπάνης πρὸς ἑκδόσιν τῆς παρούσης μελέτης ἐφέισθησαν.

Μηνὶ Ἰανουαρίῳ 1965

Ἀρχιμανδρίτης ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ ΧΑΡΚΙΑΝΑΚΙΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

ΑΝΑΛΥΣΙΣ ΤΟΥ ΘΕΜΑΤΟΣ

1. Τὸ ἀλάθητον ἐν τῇ θρησκείᾳ καθόλου

Τὸ ἀλάθητον κατὰ τρόπον γενικώτατον σημαίνει ιδιότητα, στενότατα συνδεομένην πρὸς τὸ ἀφηρημένον μέγεθος «ἀλήθεια», ὡς καταφαίνεται καὶ ἐκ τῆς ἐκ συνθέσεως τῶν αὐτῶν στοιχείων προελεύσεως ἀμφοτέρων τῶν ὄρων, ἥτοι ἐκ τοῦ στενητικοῦ α καὶ τοῦ ρήματος λ α ν θ ά ν ω.

Ἐὰν ὅμως τὸ ἀλάθητον σημαίνει οὕτω γενικῶς κτῆσιν καὶ κατοχὴν τῆς ἀληθείας, τότε εἶναι προφανές, ὅτι θὰ ἡδύνατό τις νὰ ἐκλάβῃ τοῦτο ὡς πανανθρώπινον αἶτημα τοῦ πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἐπειγομένου πνεύματος τοῦ ἀνθρώπου καὶ δὴ ἐν τῇ περιοχῇ τῆς θρησκείας.

Καὶ δύναται μὲν ἡ Φιλοσοφία νὰ ἐγκαυχᾶται, ὅτι ἐν τούτῳ ἀκριβῶς ἐγκτεται ὁ λόγος τῆς ἐαυτῆς ὑπάρξεως καὶ ἴσως καὶ τὸ μεγαλεῖον αὐτῆς, ὅτι οὐδέποτε ἔχει καταλάβει τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ διαρκῶς πορεύεται πρὸς αὐτὴν (Russel), μηδέποτε δεσμευομένη ὑπὸ ὁρίων, ἡ θρησκεία ὅμως, ἀπαξιούσα νὰ χαρακτηρίσῃ τὸ ἄχαρι καὶ τραγικὸν τοῦτο τοῦ Σισύφου παίγνιον ὡς «μεγαλεῖον», πιστεύει ἡ τοῦλάχιστον ἐπιθυμεῖ νὰ πιστεύῃ, ὅτι παρέχει εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν ἀλήθειαν, πολλῶ πλεον, τὴν σωτηριώδη καὶ λυτρωτικὴν ἀλήθειαν, καὶ οὗτος εἶναι ὁ ἐξ ὑποκειμένου ἰσχυρισμὸς τῶν θρησκείων.

Πᾶσα λοιπὸν θρησκεία πιστεύει ἐνσυνειδήτως ἢ ὑποσυνειδήτως, ἐκπεφρασμένως ἢ σιωπηρῶς εἰς τὴν ὑπ' αὐτῆς κατοχὴν τῆς ἀληθείας, ἄλλαις λέξεσιν εἰς τὸ ἐ α υ τ ῆς ἀλάθητον. Θρησκευτικὴ ζωὴ καὶ ἀμφιβολία περὶ τῆς ἀληθείας τῶν πιστευομένων ἀποτελεῖ τὴν ὀξυτέραν δυνατὴν *contradictio in adjecto* ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ μετὰ λόγου πεπροικισμένου ἀνθρώπου, διότι «ἡ θρησκευτικὴ ἀμφιβολία ἀποτελεῖ κατὰ τὰ δεδομένα τῆς ἐμπειρίας τὸν θάνατον τῆς θρησκευτικῆς ζωῆς»⁽¹⁾.

Εἰθισμένος ὁ ἄνθρωπος εἰς τὴν πικρὰν γεῦσιν τῆς διαρκοῦς ροῆς πάντων τῶν ἐγκοσμίων καὶ εἰς τὴν σχετικότητα καὶ τὸ ἀπατηλὸν τῶν διανθρωπίνων σχέσεων, εὐρίσκεται ψυχικῶς πάντοτε ἔτοιμος νὰ ἀντιμετωπίσῃ ταῦτα στωικῶς ἀνὰ πᾶν βῆμα τῆς ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ζωῆς αὐτοῦ, διατεθειμένος ἀκόμη καὶ διὰ ποικίλας ὑποχωρήσεις καὶ μυρίους συμβιβασμούς. Εἰς χῶρος ὅμως, ἐν τῷ ὁποίῳ οὐδεμίαν ἢ συνειδήσεις τοῦ ἀνθρώπου ἀνέχεται σχετικότητα ἢ ἀπάτην, εἶναι ὁ χῶρος τοῦ αἰωνίου, ἡ σφαῖρα τῆς θρησκείας. Δι' ὃ ὀρθῶς γράφει ὁ A. Lang ὅτι «ὁ ἄνθρωπος ἀπαιτεῖ ἀκριβῶς ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰ ἔσχατα προβλήματα τοῦ βίου, πρὸ παντὸς τὰ θέματα τῆς αἰωνίου αὐτοῦ σωτηρίας, ὑψίστην βεβαίότητα»⁽²⁾.

(1) Bernardin Goebel, Katholische Apologetik, Freiburg im Br., 1930, σελ. 349.

(2) A. Lang, Der Auftrag der Kirche, München 1954, σελ. 238/9.

Πῶς λοιπὸν θὰ ᾔτο δυνατόν εἰς τὸν ἱερώτερον χῶρον τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, τὴν θρησκείαν, ἣν τόσον παραστατικῶς ὁ Hegel ὀνομάζει «τὴν Κυριακὴν τοῦ βίου» (1), νὰ χωρήσῃ καὶ ἡ ἐλαχίστη ἀμφιβολία περὶ τῆς ἀληθείας τῶν ὑπ' αὐτῆς δι-
δασκομένων ;

Ἡ περὶ τοῦ ἀλαθήτου τῆς θρησκείας πίστις αὕτη καὶ ὑπόληψις τοῦ θρησκέον-
τος ἀνθρώπου μεταφέρεται καὶ ἐπὶ τῆς θρησκευτικῆς Κοινότητος, τοῦ ὁρατοῦ φο-
ρέως τῆς θρησκείας (2).

Πάντα τὰ ἀνωιέρω περὶ ἀλαθήτου γενικῶς ἐλέχθησαν, ἵνα καταδειχθῇ ἡ ἰδέα
καὶ ἔννοια αὕτη ὡς προερχομένη ἐξ αὐτῆς ἤδη τῆς φύσεως τῆς θρησκευτικῆς πραγ-
ματικότητος, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ψυχολογικῆς τοῦ ἀνθρώπου συστάσεως καὶ διαθέ-
σεως. Λεκτέον ὁμῶς ἀμέσως ἐνταῦθα, ὅτι ἐὰν ἡ ἐν τῇ παρουσίᾳ παραγράφῳ σύντομος
τῆς ἰδέας τοῦ ἀλαθήτου σκιαγραφία ἐξ ἐπόψεως γενικῆς θρησκευτικότητος καὶ ψυ-
χολογίας τῆς θρησκείας ᾔτο ἀπαραίτητος, διὰ νὰ καταδειχθῇ ἡ εὐρυτέρα τῆς ἰδέας
ταύτης σημασία ἐν τῷ χῶρῳ τῆς θρησκείας καθόλου, τοῦτο ἥκιστα θὰ ἐξήρκει πρὸς
ὀρθὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ ἀλαθήτου ὡς θέματος τῆς χριστιανικῆς Θεολογίας καὶ
Δογματικῆς, ἰδίᾳ δὲ τῆς Ὁρθόδοξου. Καὶ καταδεικνύουσι μὲν βεβαίως οἱ ἀνωτέρω
ἐκτεθέντες συλλογισμοί, ὅτι τὸ ἀλάθητον ἀποτελεῖ αἷτημα ἐσώτατον καὶ ἐπιτακτι-
κὸν τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως καὶ τοῦ φαινομένου τῆς θρησκείας καθόλου,
διὰ μόνων ὁμῶς τῶν τοιούτων δεδομένων παραμένει τις εἰσέτι ἐν τῇ σφαίρᾳ τῆς
ὕποκειμενικῆς πλευρᾶς τῆς θρησκείας, ἥτις, παρ' ὅλην τὴν σπουδαιότητα
τῶν φαινομένων καὶ αἰτημάτων αὐτῆς, δὲν ἐπιτρέπεται καὶ δὲν δύναται νὰ ἔχῃ τὸν
ἔσχατον ἀποφασιστικὸν λόγον ἐπὶ τῶν θεμάτων τῆς χριστιανικῆς Θεολογίας ὡς ἐξ
ἀντικειμένου βεβαιότητος περὶ τῆς θείας προελεύσεως αὐτῆς. Διότι ἐν τῇ χριστιανικῇ
Θεολογίᾳ σημασίαν πρωτίστως δὲν ἔχει τί παρουσιάζει ὡς αἷτημα ὁ ψυχικὸς
κόσμος τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὰ φαινόμενα αὐτοῦ, ἄλλα, λαμβανομένης μάλιστα ὑπ' ὀ-
ψιν καὶ τῆς τραγικῆς πραγματικότητος τῆς πτώσεως, κατὰ μείζονα λόγον ἀνάγκη
ὅπως ἀξιολογηθῶσι δευτερευόντως, ἀλλὰ σημασίαν κυρίαν διὰ τὴν Χριστιανικὴν
Δογματικὴν, καὶ δὴ τὴν Ὁρθόδοξον, ἔχει τί ἀπεκάλυψεν ὁ ὢν τῶς
Θεὸς εἰς τὸν ἀνθρώπον, ὡς ὄντως θεῖον θέλημα, καὶ τί ἐπηγγέλθη αὐτῷ διὰ

(1) Vorlesungen über die Philosophie der Religion, Leipzig 1925, σελ. 2.

(2) Καὶ αὐτοὶ ἔτι οἱ κατὰ τὸν μανιωδέστερον τρόπον καταπολεμήσαντες τὴν ἰδέαν τοῦ ἀλαθήτου
τῆς Ἐκκλησίας Διαμαρτυρόμενοι δὲν κατόρθωσαν νὰ παραμείνωσιν ἀπολύτως συνεπεῖς ἐν προ-
κειμένῳ. Καὶ δὲν ἔννοεῖται ἐνταῦθα ὁ Λούθηρος, ὅστις ἐπισήμως διακηρύσσει τὴν εἰς τὸ ἀλάθη-
τον τῆς Ἐκκλησίας πίστιν αὐτοῦ (πρβλ. H. Schutte, Um die Wiedervereinigung im Glauben, Es-
sen, 3η ἐκδ. 1960, σελ. 99), ἀλλὰ καὶ αὐτὰ ἔτι τὰ πλέον ριζοσπαστικὰ καὶ φιλελεύθερα σώματα τοῦ
Προτεστантиσμοῦ. Διότι, δεχόμενοι οὗτοι κατ' ἀρχὴν τὸν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας καθορισθέντα Κα-
νὸνα τῆς Κ. Διαθήκης, ἐμμέσως δέχονται τὸ ἀλάθητον τῆς Ἐκκλησίας, ἡ δὲ ἄρνησις τοῦ ἀλαθήτου,
κατόπιν τῆς κατ' ἀρχὴν παραδοχῆς τοῦ Κανόνος, ἀποτελεῖ σοβαρὰν παρ' αὐτοῖς ἀντινομίαν. Καὶ
βεβαίως τὴν ἀντινομίαν ταύτην ἀμβλύνει πῶς ἡ παρὰ τισι Διαμαρτυρομένοις νεωτέρα ἀποτίμησις
τῆς Κ. Διαθήκης, καθ' ἣν ἀναζητεῖται «ὁ Κανὼν ἐν τῷ Κανόνι!», πλὴν καὶ ἐν τούτῳ δὲν δύναται
οὗτοι νὰ ἀπαλλαγῶσι πλήρως τῆς ἰδέας τοῦ ἀλαθήτου. Διότι, καίπερ ἀπορρίπτοντες τὸ ἀλάθητον
τῆς Ἐκκλησίας ὡς σώματος, ἀσυνειδήτως πρεσβεύουσι, διὰ τοῦ τοιούτου ἀκράτου δογματισμοῦ
των, τὸ ἀλάθητον τῆς ἰδίας αὐτῶν συνειδήσεως καὶ νοήσεως ὡς ἐπὶ μέρους ἐρευνητῶν. Καὶ παρ'
αὐτοῖς ἔρα ἡ ἰδέα τοῦ ἀλαθήτου δὲν ἐξέλιπεν, ἀλλ' ἀπλῶς μετετοπίσθη.

τῆς ἐν Χριστῷ ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου. Ὡς θέλομεν ὁμῶς ἶδει κατωτέρω, τὸ ἀλάθητον ἀποτελεῖ ἄμεσον προσφορὰν αὐτοῦ τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ πρὸς τὴν ὑπ' Αὐτοῦ συσταθεῖσαν ἐπὶ γῆς Ἐκκλησίαν, ἐπαγγελίαν, ἀπορρέουσιν ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς θεότητος Αὐτοῦ, δι' ὃ καὶ τὸ ὅλον θέμῃ τίθεται ἡτιολογημένως ἐντὸς τῶν πλαισίων τῆς Ὁρθοδόξου Χριστιανικῆς Δογματικῆς.

2. Τὸ θέμα τοῦ ἀλαθήτου καθ' ἑαυτὸ ἐν τῇ Θεολογίᾳ

Α. Ἱστορικοδογματικῶς.

Παρά τινων Ὁρθοδόξων Θεολόγων ἐξηνέχθη κατ' ἐπανάληψιν ἡ ἀποψις, ὅτι τὸ ἀλάθητον, ὡς δόγμα καὶ ὡς πρόβλημα, ὑπερθεματίζει τὸν κύκλον τῆς Ὁρθοδόξου Θεολογίας καὶ ἀποτελεῖ περισσότερο πρόβλημα τῆς Δυτικῆς Θεολογίας, τῆς καὶ ἄλλως ἐπὶ νομικῷ πνεύματι διακρινομένης.

Ἡ τοιαύτη ἀποψις, λαμβανομένου μάλιστα ὑπ' ὄψιν καὶ τοῦ μυστικοῦ χαρακτῆρος τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, δὲν φαίνεται πάντῃ ἄμοιρος ἀληθείας, πλὴν ἡ ἰδέα τοῦ ἀλαθήτου, τυγχάνουσα ὅπωςδῆποτε ἐνδιάθετος ἰδέα πάσης θρησκείας, ὡς προεδηλώθη, ἀπαντῶσα ὑπὸ ἰδιάζοντα τύπον ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ, διακηρυσσομένη ὑπὸ τῆς Κ. Διαθήκης καὶ πιστευθεῖσα πάντοτε ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας, θέτει καὶ τὸν Ὁρθόδοξον Θεολόγον πρὸ τῆς ὑποχρέωσης, ὅπως ἀσχοληθῇ μεθ' ὅλης τῆς περὶ τὸ ἀλάθητον προβληματολογίας, βασικῶς δὲ καὶ ὅλως ἰδιαιτέρως περὶ τὸν φορέα, τὸ ὄργανον καὶ τὸ ἀντικείμενον τοῦ ἀλαθήτου τῆς Ἐκκλησίας.

Τὸ ἂν δὲ ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία προσέβῃ εἰς ἐπίσημον δογματικὴν διατύπωσιν τῆς περὶ ἀλαθήτου διδασκαλίας, ὅρισσα ἐπακριβῶς καὶ συγκεκριμένως τὸν φορέα, τὸ ὄργανον καὶ τὸ ἀντικείμενον τοῦ ἀλαθήτου, τοῦτο δὲν πρέπει νὰ ζητηθῇ μόνον ἐν τῷ νομικῷ αὐτῆς πνεύματι, ἀλλ' ὡσαύτως καὶ εἰς τὴν «δυνατότητα» τῆς Ἐκκλησίας ταύτης, ὅπως συγκαλῇ Συνόδους «οἰκουμενικάς» καὶ μετὰ τὴν διαίρεσιν τῆς Ἐκκλησίας.

Κατὰ τὴν περίοδον τῶν ἀληθῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων τῆς ἀδιαρέτου Ἐκκλησίας δὲν παρέστη ἀνάγκη καθορισμοῦ τοῦ δόγματος τοῦ ἀλαθήτου καὶ τῶν λεπτομερειῶν αὐτοῦ, διότι ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἐνότης, παρὰ τὰς γνωστὰς ἐριδας καὶ τὰ σχίσματα, καθίστατο πάντοτε δυνατόν νὰ περισώζεται καὶ νὰ ὑπερνικᾷ ἡ ἀκεραιότης τῆς Πίστεως τῆς μιᾶς ἀδιαρέτου Ἐκκλησίας. Ὡς δὲ ἡ ὑγεία οὐδέποτε καθίσταται πρόβλημα διὰ τὸν ὑγιαίνοντα, ἀλλ' ἀπασχολεῖ τοῦτον ζωτικῶς τὸ πρῶτον μόνον ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ αὐτῆς, οὕτω καὶ διὰ τὴν Ἐκκλησίαν τὸ θέμα τοῦ ἀλαθήτου ἐπιστεύετο ὡς τι τὸ αὐτονόητον καὶ προϋποτιθέμενον ⁽¹⁾, μὴ καθιστάμενον πρόβλημα, ἐφ' ὅσον διετηρεῖτο ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἐνότης, ἡ ἐρειδομένη ἐπὶ τῆς δογματικῆς ἐνότητος. Ἄρα κύριος λόγος πρὸς ἐπίσημον διατύπωσιν ὑπὸ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας τοῦ δόγματος περὶ ἀλαθήτου ὑπῆρξεν ἡ διασάλευσις τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος καὶ ὁ φόβος περαιτέρω κατατμήσεως τῆς Ἐκκλησίας.

(1) Πρβλ. B. Goebel, μνημ. ἔργον, σελ. 349 : «Ja so tief wurzelte das Bewusstsein der kirchlichen Unfehlbarkeit seit den Tagen der Apostel im Glauben der Kirche, dass dieselbe so gross sie in sich ist, und eminent praktische Bedeutung ihr zukommt, nie feierlich zum Glaubenssatz erhoben zu werden brauchte».

Και θὰ ἡδύνατο βεβαίως νὰ προβάλῃ τις τὴν ἔνστασιν, ὅτι, ἂν αὐτὸς ἦτο ὁ κύριος λόγος τοῦ ἐπισήμου δογματισμοῦ τοῦ ἀλαθήτου ὑπὸ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, δὲν θὰ ἔδει νὰ εἶχεν ἀναμείνει ἡ Ἐκκλησία αὕτη μέχρι τοῦ 1870, ἀλλὰ θὰ ἔπρεπε νὰ εἶχε πράξει τοῦτο πολὺ ἐνωρίτερον, ἐφ' ὅσον πρὸ αἰώνων πολλῶν εἶχεν ἐπισυμβῇ ἡ πρώτη διαίρεσις, μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως, ὡς καὶ ἡ δευτέρα, διὰ τῆς Μεταρρυθμίσεως. Ἐνταῦθα ὅμως πρέπει νὰ ὑποθέσῃ τις, ὅτι ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία ὑπεχρεώθη, διὰ λόγους ἐκκλησιαστικῆς σκοπιμότητος, νὰ ἀναμείνῃ τόσον πολὺ καὶ νὰ ἀναβάλῃ τὸν καθορισμὸν τοῦ δόγματος τοῦ ἀλαθήτου, διότι ἐγνώριζε καλῶς, ὅτι ὁ ὑπὸ τοῦ συγκεντρωτικοῦ αὐτῆς συστήματος ὑπαγορευόμενος ἐντοπισμὸς τοῦ ἀλαθήτου ἐν τῇ προσώπῳ τοῦ Πάπα ἤθελε τύχει ἀπολύτου ἀρνήσεως ἐκ μέρους τῆς Ὁρθοδοξίας ἀφ' ἑνὸς καὶ τοῦ Προτεσταντισμοῦ ἀφ' ἑτέρου. Ἀνέμενε δὲ καὶ ἀνέβαλλεν ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία τὸν τοιοῦτον ἐπίσημον καὶ τελεσιδικὸν καθορισμὸν, διότι δὲν εἶχεν ἀκόμη ἀπωλέσει πᾶσαν ἐλπίδα ἐκ τῶν ἐνωτικῶν αὐτῆς προσπαθειῶν, τοῦλάχιστον ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν Ὁρθοδοξίαν.

Ὅτε ὅμως ἐπέισθη πλέον, ἐκ τῶν συμβολικῶν μνημείων τόσον τῆς Ὁρθοδοξίας ὅσον καὶ τοῦ Προτεσταντισμοῦ, ὅτι ἦτο ἀδύνατος ἡ παρ' αὐτῶν ἀποδοχὴ τοῦ ἀλαθήτου τοῦ Πάπα (ὅπερ θεμελιωθὲν θεωρητικῶς, κυρίως ὑπὸ Θωμᾶ τοῦ Ἀκινάτου, ἤρξατο διαγραφόμενον εἰς τὸν θεολογικὸν ὀρίζοντα, κατὰ τρόπον ἱκανῶς ἐπίσημον, ἀπὸ τῆς ἐν Τριδέντῳ ἡδὴ Συνόδου), τότε ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία, οὐχ ἤττον πιεζομένη ἡδὴ ἐπικινδύνως καὶ ὑπὸ τοῦ ἐν τῇ Δύσει μοντερινισμοῦ καὶ ἐλευθερισμοῦ⁽¹⁾, προέβη εἰς τὴν τελεσιδικὸν διατύπωσιν τοῦ δόγματος τοῦ ἀλαθήτου ἐν τῇ Συνόδῳ τοῦ Βατικανοῦ κατὰ τὸ 1870. Βεβαίως πρέπει νὰ ὁμολογηθῇ καὶ αὖθις, ὅτι καὶ ἐκτὸς τῶν συγκεκριμένων τούτων ἱστορικῶν λόγων, οἵτινες θάπτον ἢ βράδιον ὠδήγησαν εἰς τὸν ἐπίσημον παρὰ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας δογματισμὸν τοῦ ἀλαθήτου, ἡ ἰδέα τοῦ ἀλαθήτου τοῦ Πάπα ὑπῆρξε σπόρος ἐγκρυπτόμενος φυσικῶς ἐν τῇ ἰδέᾳ τοῦ Πρωτείου, τῇ τόσον παλαιᾷ⁽²⁾, καὶ ἦτο θέμα φυσικῆς πλέον καὶ λογικῆς συνεπειᾶς νὰ διατυπωθῇ αὕτη ἐν ὀρισμένῃ ἱστορικῇ στιγμῇ καὶ ἐπισήμως ὡς δόγμα τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας.

Καὶ ταῦτα μὲν ὡς πρὸς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἀλαθήτου ἐν τῇ Ρωμαϊκῇ Ἐκκλησίᾳ. Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία διὰ τῶν ἑαυτῆς Συνόδων, καὶ δὴ τῶν τῆς 17ης ἑκατονταετηρίδος, ἐμμέσως μόνον ἡσχολήθη μετὰ τοῦ θέματος, διακηρύξασα πίστιν εἰς Ἐκκλησίαν καὶ οὐχὶ εἰς πρὸσωπον ἀλάθητον, καὶ τοῦτο πάλιν μᾶλλον ἐξ ἀντιδράσεως πρὸς τὰ ἐν τῇ Δυτικῇ Ἐκκλησίᾳ παρατηρούμενα καὶ τεκταινόμενα (ἅτινα οὐδεμίαν πλέον κατέλιπον ἀμφιβολίαν, ὅτι ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία ἐπρό-

(1) Ὑπὸ τοὺς δύο τούτους ὅρους νοητέα τὰ ρεύματα παντὸς Naturalismus, Rationalismus, Pantheismus, Materialismus, Atheismus (Πρβλ. R. Seeberg, Lehrbuch der Dogmengeschichte, 4/2 Darmstadt 1959, σελ. 899).

(2) Περὶ τῆς ὅλως ἰδιαζούσης συμβολῆς τῶν «ἐπαιτικῶν» καλούμενων ταγμάτων τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας πρὸς περαιτέρω ἀνάπτυξιν καὶ ὁλοκλήρωσιν τῆς ἰδέας τοῦ Παπικοῦ Πρωτείου κατὰ τὸν Μεσαίωνα πρβλ. τὴν ἰδιαιτέρας προσοχῆς τυχοῦσαν ἐργασίαν τοῦ J. Ratzinger, Der Einfluss des Bettelorden - streites auf die Entwicklung vom päpstlichen Universalprimat unter besonderer Berücksichtigung des hl. Bonaventura, ἐν : Theologie in Geschichte und Gegenwart, Festschrift für M. Schmaus, ἐκδ. ὑπὸ I. Auer und H. Volk, München 1957, σελ. 697 ἐξ.

κειτο νὰ προβῇ ἀναποφεύκτως ἡμέραν τινὰ εἰς τὸν δογματισμὸν τοῦ ἀλαθήτου τοῦ Πάπα, ὡς καὶ πράγματι συνέβη ἐν τῇ Συνόδῳ τοῦ Βατικανοῦ) ἢ ἐκ διαθέσεως συστηματικῆς τοῦ θέματος μελέτης.

Ἐρωτᾶται ὁμως : Ἀρκεῖ ὁ μὴ ἀκριβὴς καὶ λεπτομερὴς ἐπίσημος καθορισμὸς τοῦ θέματος τοῦ ἀλαθήτου ὑπὸ τῆς Ὁρθόδοξίας, διὰ νὰ χαρακτηρισθῇ τὸ ἀλάθητον ὡς πρόβλημα ξένον πρὸς τὴν Ὁρθόδοξον Δογματικὴν⁽¹⁾; Ἡμεῖς, ἐφ' ὅσον ὑπάρχουσιν ἐπαρκεῖς μαρτυρίαι τῆς τε Ἀγ. Γραφῆς καὶ τῆς Ἱ. Παραδόσεως, περὶ τοῦ «ἀλαθήτου τῆς Ἐκκλησίας», θεωροῦμεν τὸ θέμα δεδικαιολογημένως τιθέμενον ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Θεολογίᾳ, τοσούτῳ μᾶλλον ἀκριβῶς, ὅσῳ δὲν ἔχει δυστυχῶς ἀποσαφηνισθῇ κατὰ τρόπον ἐπίσημον καὶ αὐθεντικὸν ἐν ταῖς καιριωτάταις αὐτοῦ λεπτομερείαις.

Καὶ εἰς περίπτωσιν ὁμως, καθ' ἣν ἤθελε γίνεαι ἀποδεκτὴ ἡ ἀποψις, ὅτι τὸ ζήτημα τοῦ ἀλαθήτου ἐν ταῖς λεπτομερείαις αὐτοῦ ὑπερθεματίζει τὸν κύκλον τῆς Ὁρθοδόξου Θεολογίας, μεστὰ νοήματος τυγχάνουσιν ὅσα παρατηρεῖ ὁ ἐκ τῶν διαπρεπεστέρων ἐπιζώντων Ρώσων Ὁρθοδόξων Θεολόγων G. Florovski, γράφων ἀναφορικῶς πρὸς τὸ θέμα τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ὁρθοδόξου Θεολογίας : «Ἡ ἀνεξαρτησία ἀπὸ τῆς ἑτεροδόξου Δύσεως δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἐκφυλισθῇ εἰς ἀποξένωσιν ἀπ' αὐτῆς. Διότι καὶ ἡ διάρρηξις τῶν μετὰ τῆς Δύσεως σχέσεων οὐδεμίαν παρέχει ἀληθῆ καὶ γνησίαν ἐλευθερίαν. Καὶ ἡ Ὁρθόδοξος σκέψις ὀφείλει νὰ αἰσθανθῇ καὶ νὰ βιώσῃ πάσας τὰς δυτικὰς δυσκολίας καὶ τὰ προβλήματα, διότι σήμερον δὲν δύναται καὶ δὲν ἐπιτρέπεται πλέον νὰ τὰ ἀντιπαρέρχεται ἢ νὰ τὰ ἀποσιωπᾷ. Ἀλλ' ἐκ τούτου ἔπεται, ὅτι ἡ Ὁρθόδοξος σκέψις δεόν ὅπως συναντήσῃ τὴν Δυτικὴν δημιουργικῶς καὶ πνευματικῶς. Ἐξάρτησις καὶ ἀπομίμησις δὲν ἀποτελοῦν συνάντησιν. Δὲν ἀρκεῖ νὰ ἐπαναλαμβάνωμεν τὰς δυτικὰς ἀπαντήσεις ἢ νὰ χρησιμοποιοῦμεν τὰς μὲν κατὰ τῶν δέ, ἀλλ' ὀφείλομεν ἀκριβῶς νὰ γνωρίσωμεν τὰ δυτικὰ θέματα, νὰ προβληματισθῶμεν ἐπ' αὐτῶν, νὰ εἰσδύσωμεν εἰς ταῦτα καὶ οὕτω νὰ ἐξοικειωθῶμεν πνευματικῶς καὶ δημιουργικῶς μεθ' ὅλης τῆς δραματικῆς προβληματολογίας τῆς Δυτικῆς θρησκευτικῆς σκέψεως»⁽²⁾.

Οὐχὶ λοιπὸν ἡ θέσις τοῦ προβλήματος, ἀλλ' ἡ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον τυφλὴ ἀπάντησις δὲν ἐπιτρέπεται καὶ δὲν εἶναι δημιουργικὴ.

(1) Ἀντιθέτως ὑπὸ τῆς Ὁρθοδόξου Δογματικῆς παρατηρεῖται πολὺ ὀρθῶς, ὅτι «ὁρθόδοξα δόγματα ἐν τῇ εὐρείᾳ καὶ πραγματικῇ μὲν σημασίᾳ τῆς λέξεως εἶναι αἱ θεοθεν ἀποκεκαλυμμέναι θεωρητικαὶ τῆς πίστεως ἀλήθειαι, αἱ ὑπὸ τῆς Ἀγίας Γραφῆς καὶ τῆς Ἱ. Παραδόσεως διδασκόμεναι καὶ ἔκπαλαι κηρυσσόμεναι ὑπὸ τῆς διδασκούσης Ἐκκλησίας καὶ πιστευόμεναι καὶ βιούμεναι ὑπὸ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ πληρώματος, ἐν στενῇ δὲ καὶ εἰδικῇ θεολογικῇ ἐννοίᾳ εἶναι αἱ ἀλήθειαι, αἱ ὁποῖαι, διδασκόμεναι ὑπὸ τῆς Ἀγίας Γραφῆς καὶ τῆς Ἱ. Παραδόσεως, καθωρίσθησαν καὶ διευτυπώθησαν ἐπισήμως καὶ πανηγυρικῶς ὑπὸ τῶν ἐπτά Οἰκουμενικῶν Συνόδων. Αὐτονόητον δ' ἐστὶ καὶ αὐταὶ καὶ ἐκεῖναι αἱ ἀλήθειαι τῆς πίστεως εἶναι ἐξ Ἰσου ὑποχρεωτικαὶ διὰ πάντας τοὺς πιστοὺς ὡς ἀπολύτως ἀναγκαῖαι διὰ τὴν σωτηρίαν αὐτῶν» (Ἱ. Καρμίρη, Σύνοψις τῆς δογματικῆς διδασκαλίας τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, Ἀθῆναι 1957, σελ. 5. Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ Ἐκκλησιολογία τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν, Ἀθῆναι 1962, σελ. 88 ἐξ.).

(2) G. Florovski, *Westliche Einflüsse in der russischen Theologie* ἐν : *Procès-Verbaux du premier congrès de Theologie orthodoxe a Athènes* (ἐκδ. H. Alivisatos, Athènes 1939, σελ. 231).

Β. Συστηματικῶς.

Ἐάν ᾗθελέ τις θέσει ἐν ἀρχῇ τὴν ἐρώτησιν, τί εἶναι ἀλάθητον τῆς Ἐκκλησίας, ὡς πρώτην ἀπάντησιν θὰ ᾔτο δυνατόν νά λάβῃ οὗτος τὴν ἀκόλουθον: Ἀλάθητον εἶναι ἡ ιδιότης τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως, δυνάμει τοῦ ἐν αὐτῇ παραμένοντος Ἀγίου Πνεύματος, περιφρουρῇ αὕτη τὴν πεπιστευμένην αὐτῇ διδασκαλίαν ἀπὸ πάσης πλάνης, ὀρθοτομῇ δὲ τὸν λόγον τῆς ἀληθείας.

Τὸν σύντομον τοῦτον ὀρισμὸν θὰ ἠδύνατο ἀσφαλῶς νά ἐγκρίνῃ πᾶς Ὁρθόδοξος Θεολόγος ἀνεκδοιάστως. Ὅσον ὅμως ἀπλοῦν παρίσταται τὸ θέμα τοῦ ὀρισμοῦ τοῦ ἀλαθήτου τῆς Ἐκκλησίας, τόσον ἀκανθώδης καὶ προβληματικὸς τυγχάνει ὁ καθορισμὸς αὐτοῦ καὶ ἡ θεολογικὴ αὐτοῦ ἀνάλυσις καὶ ἐμβάθυνσις. Ἐάν δὲ ᾗθελέ τις νά ἀντιληφθῇ πλεον συγκεκριμένως τὰς δυσκολίας ἐνὸς τοιοῦτου ἀκριβοῦς καθορισμοῦ, θὰ ἤρκει νά ἀναλογισθῇ ὁ τοιοῦτος, ὅτι ἀκριβῶς ἡ ἑλλιπὴς περὶ τὸ ἀλάθητον τῆς Ἐκκλησίας γνῶσις καὶ ἐμβάθυνσις ὑπῆρξε καὶ ὁ ἐσωτερικώτερος θεολογικὸς λόγος τῆς κατατμήσεως τῆς μιᾶς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας εἰς ἐπὶ μέρους Ὁμολογίας. Διότι ὅσον καὶ ἂν πρὸς ἐκ τῶν ὑστέρων παρηγορίαν ἡμῶν προσπαθῶμεν — σήμερον ἰδιαίτερος — νά ἐρμηνεύσωμεν ἱστορικῶς, πολιτιστικῶς, κοινωνιολογικῶς καὶ εἰ πως ἄλλως τὴν τραγωδίαν τῆς διαιρέσεως τῆς Ἐκκλησίας, γεγονὸς ἀναντίρρητον παραμένει, ὅτι ἐάν τὸ περὶ ἀλαθήτου θέμα εἶχε τύχει ἐνωρὶς ἐνδελεχοῦς μελέτης καὶ διαφωτίσεως, τότε ἀσφαλῶς ἡ διαίρεσις θὰ ᾔτο δυσκολωτέρα ἢ τοῦλάχιστον οὐχὶ τόσον εὐχερὴς, ὡς συμβαίνει καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν ἔτι, καθ' ἃς ἡ «Ἰδρυσίς» νέας τινὸς «Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας» δὲν διαφέρει, ὡς πρόβλημα, τῆς ἰδρύσεως μιᾶς οἰασδήτινος ἀνθρωπίνης καὶ κοσμικῆς ἐταιρίας.

Ἐκ τῶν ὀλίγων τούτων καταφαίνεται πρωτίστως ἡ σπουδαιότης τῆς βαθυτέρας μελέτης καὶ ἀναλύσεως τοῦ θέματος τοῦ ἀλαθήτου ὑπὸ τῆς Θεολογίας. Εἰς τί ὅμως ἔγκειται κυρίως ἡ δυσκολία τοῦ θέματος;

Εἰσαγωγικῶς εἵπομεν, ὅτι τὸ ἀλάθητον ἀποτελεῖ ιδιότητα τῆς Ἐκκλησίας, ταυτιζομένην πρὸς τὴν οὐσίαν αὐτῆς. Τοῦτο σημαίνει, ἄλλαις λέξεσιν, ὅτι ἐφ' ὅσον ἡ Ἐκκλησία διατηρεῖ τὴν οὐσίαν αὐτῆς, ὡς προδιέγραψε ταύτην ὁ ἰδρύσας αὐτὴν Ὑἱὸς τοῦ Θεοῦ, εἶναι καὶ ἀλάθητος καὶ ἀληθὴς καὶ γνησία. Καὶ ἀντιστρόφως, ὅταν ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἀληθὴς καὶ γνησία καὶ ἀλάθητος, τότε μόνον διατηρεῖ καὶ τὴν οὐσίαν αὐτῆς ἀκεραίαν καὶ ἄσπιλον.

Ἡ τοιαύτη ἄμεσος σχέσις μεταξὺ «οὐσίας» καὶ «ἀλαθήτου» τῆς Ἐκκλησίας εἶναι, νομίζομεν, ἀφ' ἑαυτῆς φανερά καὶ ἐπομένως οὐδεμιᾶς χρῆζει συζητήσεως. Ἡ ἄμεσος ὅμως αὕτη σχέσις εἶναι ἀκριβῶς καὶ ὁ κύριος λόγος τῆς δυσκολίας τοῦ καθορισμοῦ τοῦ ἀλαθήτου.

Καὶ ἡ μὲν Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία ᾔρην ὡς διὰ «μονοκονδυλιᾶς», οὕτως εἰπεῖν, ὅλην τὴν δυσκολίαν τοῦ θέματος, ἐντοπίσασα τὸ ἀλάθητον εἰς ἐν πρόσωπον συγκεκριμένον, τὸν Πάπαν, πλὴν διὰ τοὺς Ὁρθοδόξους, οἵτινες τὸ ἀλάθητον ἐκλαμβάνουσι σοβαρῶς ὡς ιδιότητα τῆς Ἐκκλησίας, τὸ πρόβλημα παραμένει ἐν ὅλῃ αὐτοῦ τῇ ὀξύτητι, ἐπιδεόμενον αὐστηρᾶς θεμελιώσεως.

Διὰ νά καταστῇ ὅμως δυνατὴ θεμελιώσις τοιαύτη, ἀπαραίτητος προϋπόθεσις τυγχάνει μία πλήρης ἀνάπτυξις τῆς περὶ Ἐκκλησίας διδασκαλίας ἐκ μέρους τῆς

Θεολογίας. Ὑπάρχει ὁμῶς τελεσίδικος καὶ ἀπολύτως ἀκριβὴς καθορισμὸς τῆς οὐσίας τῆς Ἐκκλησίας ; Ὑπάρχει τελείως ἀνεπτυγμένη Ἐκκλησιολογία ; Δύναται νὰ ὑπάρξῃ ;

Μεθ' ὅλου τοῦ θάρρους, τὸ ὁποῖον ἀπαιτεῖ ἡ ἀλήθεια, ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι :

α) «Τί εἶναι ἡ Ἐκκλησία κατ' οὐσίαν, τοῦτο δὲν εὐρίσκομεν ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ, ἥτις οὐδένα μὲν φυσικῶς παρέχει ὁρισμὸν τῆς Ἐκκλησίας, ἐξεικονίζει δ' αὐτὴν πολυειδῶς, ἐνθεν μὲν ὡς σῶμα τῶν πιστῶν κυβερνώμενον ἀοράτως ὑπὸ τοῦ Κυρίου, ἐνθεν δὲ ὡς κέντρον ἢ ὄργανον, δι' οὗ μετοχετεύεται τῷ κόσμῳ ἡ ἀπολυτρωτικὴ τοῦ Σωτῆρος ἐνέργεια καὶ ὁ θεῖος αὐτοῦ λόγος» (1).

β) «Ὁμοίως καὶ ἐν τῇ Παραδόσει ἐλλείπει τέλειος τῆς Ἐκκλησίας ὁρισμός, ἀντὶ τοῦ ὁποίου ἔχομεν περιγραφὰς τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὴν ἐν τῇ Γραφῇ δισσῇ αὐτῆς ὕψιν, εἴτε ὡς κοινωνίας πιστῶν ἀχωρίστως μετὰ τῆς κεφαλῆς αὐτῆς, τοῦ Χριστοῦ, ἡνωμένης, εἴτε ὡς ζωοποιοῦ κέντρου τῆς ἀπολυτρώσεως, ὡς Χριστοῦ παρατεινομένου εἰς αἰῶνας καὶ τὴν ἀρχιερατικὴν καὶ προφητικὴν αὐτοῦ ἐνέργειαν συνεχίζοντος» (2).

γ) «Καὶ θεολογικῶς δὲν ὑπάρχει εἰς πλήρης καὶ γενικῆς ἀποδοχῆς ὁρισμός, οἱ δὲ φερόμενοι ἢ ἐρείδονται ἐπὶ ἡμαρτημένων προϋποθέσεων ἢ εἶναι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀτελεῖς» (3).

Περὶ τὸν νὰ σημειώσωμεν ἐνταῦθα, ὅτι, ὡς ἀντιλαμβάνεται πᾶς Θεολόγος, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀλλάξῃ ἡ κατάστασις σημαντικῶς ἀπὸ τοῦ χρόνου, ὅτε ἔγραφε τὸ πρῶτον ταῦτα ὁ ἀείμνηστος Χρῆστος Ἀνδρούτσος (1907) μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν, παρὰ τὴν ἐντονὸν στροφὴν καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τῆς Χριστιανικῆς Θεολογίας καθόλου, κατὰ τὴν τελευταίαν τριακονταετίαν τοῦλάχιστον, πρὸς κατ' ἐξοχὴν ἐκκλησιολογικὰ θέματα (4). Ἄλλωστε εἰς τὰς αὐτάς πρὸς τὸν Ἀνδρούτσον διαπιστώσεις καταλήγουσι κατόπιν πολυετοῦς μελέτης καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν συγχρόνων ἡμῶν Θεολόγων (5).

Ἄλλ' ἐὰν ἰσχύωσι ταῦτα περὶ τοῦ ὁρισμοῦ τῆς Ἐκκλησίας, κατὰ μείζονα λόγον δὲν δύναται τις νὰ ὁμιλῇ περὶ ἀνεπτυγμένης Ἐκκλησιολογίας. Ἀνάγκη λοιπὸν ὅπως δεχθῶμεν, ὅτι Ἐκκλησιολογία ἀνεπτυγμένη δὲν ὑφίσταται οὔτε παρὰ τοῖς Ρωμαιοκαθολικοῖς (6) οὔτε παρὰ τοῖς Ὁρθοδόξοις, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον παρὰ τοῖς

(1) Χρ. Ἀνδρούτσου, Δογματικὴ, β' ἐκδ. Ἀθῆναι 1956, σελ. 260.

(2) Χρ. Ἀνδρούτσου, αὐτόθι.

(3) Χρ. Ἀνδρούτσου, αὐτόθι.

(4) Πρβλ. καὶ Ἀ. Θεοδώρου, Ἡ οὐσία τῆς Ὁρθοδοξίας, Ἀθῆναι 1961, σελ. 89.

(5) Πρβλ. G. Florovski, Das bevorstehende Konzil der römischen Kirche, ἐν : «Una Sancta» (1959), σελ. 172 ἐξ. Ὁ αὐτὸς Florovski κατὰ τὴν ἐν Amsterdam Γενικὴν Συνέλευσιν τοῦ Π.Σ.Ε. τῇ 1948 εἶχε προβῇ εἰς τὴν ἰδίαν παρατήρησιν, ὅτι δηλ. δὲν ὑπάρχει Definition dessen, was die Kirche ist, «die irgendeine lehrmässige Autorität für sich in Anspruch nehmen könnte», ἐν : Die Unordnung der Welt und Gottes Heilsplan, τομ. I : Die Kirche in Gottes Heilsplan, Tübingen 1948, σελ. 44. Πρβλ. καὶ H. Alivisatos, ἐν : The nature of the Church, ἐκδ. R. Newton Flew, London 1952, σελ. 41.

(6) Σχετικῶς παρατηρεῖ ὁ Ρωμαιοκαθολικὸς J. Ratzinger ἐν κατακλείδι τῶν περὶ Ἐκκλησιολογίας παραδόσεών του : «Die Ekklesiologie von heute muss von der Erkenntnis ausgehen, dass in der mittelalterlichen Systematik der Traktat von der Kirche nicht enthalten ist, und dass hier wirklich auf den Grund gegangen werden muss, und zwar neu, ohne etwas

Διαμαρτυρομένοις (1).

Τὸ τοιοῦτον ὅμως δὲν πρέπει νὰ ξενίζη ἡμᾶς οὐδόλως, διότι, ὡς τὰ περὶ τῆς διττῆς φύσεως τοῦ Κυρίου, ἅτε θέμα πίστεως, διετυπώθησαν κεφαλαιωδῶς, οὕτω καὶ τὰ περὶ τῆς Ἐκκλησίας (2), διότι καὶ αὕτη ἀποτελεῖ ἀνάλογον ἔνωσιν πρὸς τὴν ὑποστατικὴν, ὡς ἐκ θείου καὶ ἀνθρωπίνου στοιχείου συνισταμένη (3). Ὄντως, ἐν τῷ Συμβόλῳ τῆς Πίστεως τῷ Νικαιοκωνσταντινουπολιτικῷ ἀπαντῶμεν κεφαλαιωδῶς τέσσαρας τῆς Ἐκκλησίας ιδιότητας, ὡς μιᾶς, ἀγίας, καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς. Ταύτας ἀπαραίτητον νὰ συσχετίσωμεν κατ' ἀρχὴν πρὸς τὸ ἀλάθητον, ἐφ' ὅσον καὶ ἐνταῦθα πρόκειται περὶ ἰδιότητος τῆς Ἐκκλησίας καὶ δὴ τῆς κεντρικωτέρας ἐξ ὧν, ὡς ἐλέχθη ἐν ἀρχῇ καὶ ὡς δειχθήσεται κατωτέρω, εἶτα δὲ νὰ συσχετίσωμεν πρὸς πάντα τὰ περιφραστικῶς καὶ περιγραφικῶς ὑπὸ τῆς Ἀγίας Γραφῆς καὶ τῆς Ἱ. Παραδόσεως παρεχόμενα ἐν προκειμένῳ στοιχεῖα καὶ διδάγματα, ὅπως κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ἐξασφαλίσωμεν τὸ ἀρραγὲς θεμέλιον διὰ τοὺς περαιτέρω θεολογικοὺς ἡμῶν ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας συλλογισμοὺς.

Καὶ δὲν εἶναι μὲν δυνατόν νὰ προσδιορίσωμεν ἀκριβῶς τὸ θαῦμα τοῦ ἀλαθήτου ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ οὔτε καὶ νὰ συλλάβωμεν αὐτὸ ἐν ὅλῃ τῇ μυστηριώδει συστάσει καὶ λειτουργίᾳ του, ὡς ἀποτελέσματος τῆς ὁπὲ μὲν οὕτως, ὁπὲ δὲ ἄλλως ἐνεργοῦσης βουλῆς τοῦ Παντοδυνάμου Θεοῦ, πλὴν ἡ συσχέτισις ὧν τῶν προαναφερθέντων στοιχείων θὰ ἐπιρρίψῃ ἀσφαλῶς ὀλίγον φῶς ἐπὶ τοῦ μυστηρίου τούτου, λαμβανομένης ὅμως πάντοτε ὑπ' ὅψιν τῆς προϋποθέσεως, ὅτι τὰ ἐκ τῆς τοιαύτης μελέτης συμπεράσματα ἀφορῶσιν εἰς τὸν τακτικὸν τρόπον ὑπάρξεως καὶ ζωῆς τῆς ἐπὶ γῆς Ἐκκλησίας. Τῆς τοιαύτης ὅμως μελέτης καὶ συσχετίσεως ἀνάγκη νὰ προτάξωμεν ὀλίγα τινὰ ὡς πρὸς τὴν ἰδέαν τοῦ ἀλαθήτου ἐν σχέσει πρὸς τὴν θείαν Ἀποκάλυψιν γενικῶς.

in die mittelalterliche Systematik hineinflicken zu wollen. Den Gesamtsinn der Kirche muss sie dabei zu verstehen suchen und nicht für oder gegen jemanden reden» (J. Ratzinger, Πολυγραφημένα σημειώσεις «Ekklesiologie», Bonn 1962, σελ. 18).

(1) Τὴν γενικὴν ταύτην ἔλλειψιν συστηματικῆς Ἐκκλησιολογίας κατηγορηματικῶς καταγγέλλει καὶ ὁ Διαμαρτυρούμενος R. Slenczka ἐν τῇ περισπουδαστῇ μελέτῃ του Ostkirche und Ökumene, Göttingen 1962, γράφων ἐν σελ. 18 : «Es ist eine allgemein anerkannte Tatsache, dass die Lehre von der Kirche bisher noch von keiner Kirchengemeinschaft mit hinreichender Klarheit entwickelt worden ist».

(2) Ἄλλοι Θεολόγοι ἐξικνοῦνται πολλὰ περαιτέρω, ἀρνούμενοι ἀξιωματικῶς τὴν δυνατότητα παντὸς περὶ Ἐκκλησίας δόγματος. Οὕτω π.χ. ὁ Σέργιος Μπούλγκακωφ γράφει : «Δόγμα περὶ Ἐκκλησίας δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ, γιατί ἡ Ἐκκλησία εἶναι ὁ θεωρητικός, καὶ ὅχι ὁ συλλογιστικός ὁρος κάθε «δογματισμοῦ» ὥστε δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ ἀντικείμενον ἐνὸς συλλογιστικοῦ ὁρισμοῦ. Ἡ Ἐκκλησία εἶναι γιὰ τὴν Ἐκκλησία μία καταφάνεια, στὴν βάσι κάθε ὁρισμοῦ εἶναι τὸ φῶς ποὺ περιέχει τὸ πλήρωμα τοῦ φάσματος, ἀλλ' αὐτὴ μένει τέλεια λευκὴ, ἀνέκφραστη ἀπὸ ἄλλα χρώματα, ὅπως τὸ φῶς στὸ ὁποῖο ὑπάρχουν τὰ χρώματα. Ἡ Ἐκκλησία δὲν καθορίζεται καθὼς δὲν καθορίζεται καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ποὺ μένει σ' αὐτήν. Ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἡ Ἐκκλησία, περιλαμβάνει τὸ πᾶν ἀλλὰ μόνον σ' αὐτήν, στὸ πνεῦμα της μπορεῖ κανεὶς νὰ διακρίνῃ τὰ ἐκκλησιαστικὰ δόγματα» (Πρωτοπρεσβ. Σεργίου Μπούλγκακωφ, «Ἡ Ὁρθοδοξία», κατὰ μεταφρ. Ἀννης Βασιλειάδου, ἐν : «Ἀπ. Ἀνδρέας», 1962, ἀριθμ. φυλ. 582).

(3) Πρβλ. Ἱ. Καρμίρη, Σύνοψις τῆς δογματικῆς διδασκαλίας τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, Ἀθῆναι 1957, σελ. 79.

3. Ἀλάθητον καὶ Θεοπνευστία

Ἐφ' ὅσον ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐλέχθη, ὅτι τὸ ἀλάθητον ἀποτελεῖ ἰδιότητα τῆς Ἐκκλησίας, τὴν ἐσχάτην αὐτῆς ἀναφορὰν ἔχουσαν εἰς τὸ ἐν αὐτῇ Ἅγιον Πνεῦμα, αὐτονόητον τυγχάνει, ὅτι κατ' ἀρχὴν διαπιστοῦται σχέσις ἀμεσος μεταξὺ τῶν ἐννοιών τοῦ ἀ λ α θ ῆ τ ο υ καὶ τῆς θ ε ο π ν ε υ σ τ ί α ς.

Παρατηρητέον ὅμως ἐξ ἀρχῆς, ὅτι ἡ σχέσις αὕτη ἀλαθῆτου καὶ θεοπνευστίας δύναται νὰ τεθῇ καὶ ἐρευνηθῇ μόνον ἐν τῷ χώρῳ τῆς Ἁγίας Γραφῆς, διότι ἐν τῇ μετὰ ταῦτα ζωῇ τῆς Ἐκκλησίας ἐλλείπει πλέον ἡ ἔννοια τῆς Ἀποκαλύψεως καὶ τῆς θεοπνευστίας, τῆς παρουσίας καὶ ἐνεργείας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος χαρακτηριζομένης ἄλλως, ὥς θέλομεν ἴδει κατωτέρω.

Ἐν τῇ Ἁγίᾳ Γραφῇ ἀλάθητον καὶ θεοπνευστία τελοῦσιν εἰς σχέσιν αἰτιώδη, τῆς θεοπνευστίας οὗσης αἰτίου, τοῦ δὲ ἀλαθῆτου αἰτιατοῦ. Πῶς νοητέα ὅμως ἡ θεοπνευστία ἐξ Ὁρθοδόξου ἐπόψεως; Ὁ γνωστός ἐξηγητὴς τῆς Κ. Διαθήκης Ρῶσος Ἐπίσκοπος Κατάνης Κασσιανὸς παρατηρεῖ σχετικῶς: «Τί σημαίνει θεοπνευστία; Ἀποκλείει ἡ ἀποδοχὴ τῆς θεοπνευστίας θεοπνεύστου τινὸς βιβλίου πᾶσαν δυνατότητα πλάνης τινὸς ἢ ἀτελείας; Τὴν θέσιν ταύτην προσεπάθησα καὶ ἐγὼ νὰ ὑποστηρίξω ἐν ταῖς κατὰ τὰ ἔτη 1928 καὶ 1937 ρωσιστὶ καὶ γαλλιστὶ δημοσιευθεῖσαι πραγματείας μου. Σήμερον δὲν πιστεύω πλέον, ὅτι ἡ τοιαύτη θέσις δύναται νὰ ὑποστηριχθῇ παρ' Ὁρθοδόξου Θεολόγου» (1).

Διὰ τῶν τοιούτων ἀσαφῶν πως δηλώσεών του δὲν ἐννοεῖ βεβαίως ὁ Ἐπίσκοπος Κασσιανός, ὅτι αἱ θεοπνεύστοι ἀλήθειαι τῆς Ἁγίας Γραφῆς δύνανται νὰ ἐλεγχθῶσιν ἐπὶ πλάνῃ καὶ ἀτελείᾳ, ἀλλὰ μᾶλλον ζητεῖ νὰ καθορίσῃ ἐπακριβῶς τὸ ἀντικείμενον τῆς θεοπνευστίας ἐν ταῖς Ἁγίαις Γραφαῖς διὰ περιορισμοῦ τούτου εἰς μόνους τὰς δογματικὰς καὶ ἠθικὰς ἀληθείας. Ὁ τοιοῦτος καθορισμὸς ἐπιτυχέστερον δηλοῦται διὰ τῶν παρατηρήσεων τοῦ Καθηγητοῦ Β. Βέλλα, γράφοντος: «Δὲν ἀντιφάσκει εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς Ἀποκαλύψεως καὶ τῆς θεοπνευστίας, ὅτι ἐν τῷ (ιερώ) κειμένῳ ἐλέγχονται τινα ὥς ἀνιστόρητα; ... Ἀποκάλυψιν δυνάμεθα νὰ διδῶμεν μόνον ἐκεῖ, ἐνθα πρόκειται περὶ δογματικῶν καὶ ἠθικῶν ἀληθειῶν καὶ οὐχὶ ὅπου ὁ λόγος περὶ ἱστορικῶν, γεωλογικῶν, ἀρχαιολογικῶν καὶ παρομοίων πραγματικότητων. Πάντοτε πρέπει νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψει, ὅτι ἡ Ἁγία Γραφή δὲν εἶναι οὔτε Γεωλογία οὔτε Φυσικὴ οὔτε Ἱστορία, ἀλλ' ἐν θρησκευτικὸν βιβλίον, τοῦ ὁποίου μοναδικὸς σκοπὸς τυγχάνει ἡ διδασκαλία θρησκευτικῶν καὶ ἠθικῶν ἀληθειῶν» (2).

Καὶ ἐκτείνεται μὲν ἡ θεοπνευστία ἐφ' ὅλων τῶν βιβλίων τῆς Ἁγίας Γραφῆς,

(1) Bischof Kassian, Das Studium des Neuen Testaments in der Orthodoxen Kirche, ἐν: «Kyrios» (1960/61), σελ. 24. πρβλ. καὶ σελ. 31.

(2) B. Vellas, Bibelkritik und kirchliche Autorität, ἐν: Procès-Verbaux... (ἐκδ. H. Alivisatos), Ἀθῆναι 1939, σελ. 141. Πρβλ. Ζ. Α. Ρώσση, Σύστημα Δογματικῆς τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, Ἀθῆναι 1903, σελ. 471, καὶ Δ. Σ. Βαλάνος, Die neue orthodoxe Theologie in ihrem Verhältnis zur patristischen Theologie und zu den neueren theologischen Auffassungen und Methoden, ἐν: Procès-Verbaux... (ἐκδ. H. Alivisatos), σελ. 233. Ἐν τῇ αὐτῇ κατευθύνσει ἀξιοσημείωτοι καὶ διαφωτιστικαὶ τυγχάνουσιν ἀπὸ Ρωμαιοκαθολικῆς πλευρᾶς αἱ ἀκόλουθοι παπικαὶ Ἐγκύκλιοι: 1) Leo XIII, «Providentissimus Deus» (1893). 2) Benedikt XV, «Spiritus Paraklitus» (1920). 3) Pius XII, «Divino afflante Spiritu» (1943), καὶ 4) Pius XII, «Humani Generis» (1950).

«μηδὲ τῶν ἱστορικῶν αὐτῆς τμημάτων ἢ βιβλίων ἐξαιρουμένων» (1), πλὴν τοῦτο δὲν σημαίνει, ὅτι ἡ τοιαύτη θεοπνευστία ἀποκλείει οἰανδήποτε πλάνην ἐμπερι-
κοεπιστημονικοῦ εἴδους (ἱστορικὴν, ἀρχαιολογικὴν, γεωγραφικὴν κ.ά.),
ἀλλὰ μόνον πλάνην ἢ ἀτέλειαν ἠθικοδογματικῆς φύσεως, διότι «πάντα τὰ βιβλία
τῆς Ἀγίας Γραφῆς εἶναι θεόπνευστα, ἀλλ' ἡ θεοπνευστία αὐτῶν νοητέα κατ' ἐννοιαν
καὶ οὐχὶ κατὰ λέξιν καὶ κατὰ γράμμα, οὐδαμῶς δ' ἐν φυσικῇ, ἀλλ' ἐν ἠθικῇ ἐννοία» (2).

Τὴν τοιαύτην ἐννοιαν τῆς θεοπνευστίας, καθ' ἣν ἀληθῶς θεόπνευστοι, ἐν τῇ ἐν-
νοίᾳ τοῦ ἀποκεκαλυμμένου καὶ ἀλαθήτου, δεόν νὰ θεωρηθῶσι μόνον αἱ ὑπὸ τοῦ ἡ-
θικοθηρησκευτικοῦ σκοποῦ τῆς Ἀγίας Γραφῆς ὑπαγορευόμεναι ἀλήθειαι, ἐπιμαρτυ-
ροῦσι καὶ τὰ πορίσματα σοβαρῶν μελετητῶν τοῦ ἐν λόγῳ προβλήματος καὶ ἀπὸ μὴ
Ὁρθοδόξου πλευρᾶς.

Οὕτω γράφει π.χ. ὁ Joh. Schildenberger : «Πᾶσαι αἱ ὑπὸ τινος θεοπνεύστου
συγγραφῆς, ὡς τοιοῦτου, ἡγγυημένοι προτάσεις τυγχάνουσιν ἀληθεῖς ἐν τῇ ἐν-
νοίᾳ, ἐν ἣ οὗτος ἐπιθυμεῖ νὰ ἐγγυηθῇ ταύτας» (3). Τὴν δὴλωσιν ταύτην θὰ ἡδύνατο
ἀσφαλῶς νὰ ἐπικροτήσῃ πᾶς Ὁρθόδοξος Θεολόγος ἀνεκδοιάστως. Διότι δι' αὐτῆς
ἐπιθυμεῖ νὰ ὑπογραμμίσῃ δι' ἄλλων λέξεων ὁ Schildenberger ὅτι ἀκριβῶς ἀνω-
τέρω καὶ ὁ Καθηγητὴς Β. Βέλλας, ἥτοι ὅτι, προκειμένου νὰ κριθῇ ἡ ἀλήθεια (τὸ
ἀλάθητον) προτάσεώς τινος τῆς θεοπνεύστου Ἀγίας Γραφῆς, πρωτίστως δεόν νὰ
λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν τὸ πνεῦμα ὑπὸ τὸ ὁποῖον γράφει ὁ θεόπνευστος συγγραφεὺς καὶ
τὸν σκοπὸν, τὸν ὁποῖον ὑπηρετεῖ οὗτος, ὅστις εἶναι οὐσιωδῶς ἀλλότριος πάσης ἐμ-
πειρικοεπιστημονικῆς πληροφορίας περὶ ἀντικείμενα καθαρῶς ἀνθρωπίνης γνώσεως,
καίτοι, συγχρόνως λεκτέον, ὅτι αἱ θεῖαι Γραφαὶ ἀντικατοπτρίζουσιν, ἐν τινι μέτρῳ,
καὶ τὴν ἐν προκειμένῳ ἐπιστημονικὴν γνῶσιν τῶν χρόνων, καθ' οὓς συνεγράφησαν.

Βεβαίως ὁ μνημονευθεὶς Schildenberger προχωρεῖ ἔτι περαιτέρω γράφων: «Ὁ
(θεόπνευστος) συγγραφεὺς δὲν ἀπαιτεῖ διὰ πάσας τὰς ἑαυτοῦ προτάσεις τὴν ἀποδο-
χὴν ἐκ μέρους τῶν ἀναγνωστῶν του, ἀλλὰ μόνον δι' ἐκείνας, τὰς ὁποίας ἐπιθυμεῖ
οὗτος νὰ διδάξῃ ὑπὸ τυπικὴν μορφήν, ἐφ' ὅσον ἡ ἀλήθεια αὐτῶν τυγχάνει σημασίας
οὐσιώδους διὰ τὸ ἀντικείμενον καὶ τὸν σκοπὸν τοῦ βιβλίου του. Πᾶν ἄλλο εἶναι βε-
βαίως θεόπνευστον ὡσαύτως, διότι κέκτηται ρόλον τινὰ ἐν τῷ θεοπνεύστῳ βιβλίῳ,
ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀπαραίτητον νὰ εἶναι ἀλάθητον, διότι πρόκειται περὶ πλαισίον, περὶ
φορέως καὶ ἐκφραστικοῦ μέσου τῆς κυρίως διδασκαλίας» (4). Ἐκ τῆς τελευταίας

(1) E. Antoniadis, die Orthodoxen hermeneutischen Grundprinzipien und Methoden der Auslegung des Neuen Testaments und ihre theologischen Voraussetzungen, ἐν : *Procès-Verbaux...* (ἐκδ. H. Alivisatos), σελ. 158 : «Abgesehen von ihrer mitunter unglücklichen Darstellungsweise stimmen alle unsere Theologen auch bezüglich des Umfanges der Inspiration überein. Diese erstreckt sich offenkundig auf die ganze heilige Schrift, ihre historischen Teile oder Schriften nicht ausgenommen».

(2) Ἱ. Καρμίρη, Σύνοψις..., σελ. 10.

(3) Johannes Schildenberger, *Inspiration und Irrtumslosigkeit der heiligen Schrift*, ἐν : *Fragen der Theologie heute* (ἐκδ. Feiner - Tütsch - Böckle), Zürich - Köln, 1958, σελ. 115.

(4) Αὐτόθι, σελ. 114. Πάντως παρατηρητέον, ὅτι μία τοιαύτη διαφοροποίησις ἐν τῇ θεοπνευστίᾳ τυγχάνει ὀλιγώτερον προβληματικὴ ἢ ἡ κλασσικὴ Ρωμαιοκαθολικὴ ἀντίληψις, καθ' ἣν κατ' ἀρχὴν «die Inspiration darf nicht nur auf den religiösen Hauptgegenstand beschränkt werden; es gibt keine bloss relative Wahrheit in historischen Fragen... alle Aussagen der heiligen Schrift sind unfehlbar wahr, religiöse wie profane... auch bloss geschichtliche und

ταύτης προτάσεως καταφαίνεται, ὅτι διὰ τὸν Schildenberger δύναται νὰ ὑπάρχῃ ἐν τῇ Γραφῇ καὶ ἀντικείμενον θεοπνευστίας μὴ ὄν ἀλάθητον, πλὴν μία τοιαύτη θεοπνευστία, ἥτις καὶ δι' αὐτὸν τυγχάνει δευτέρου εἶδους, θεοπνευστία *ad contactum*, θὰ ἡδυνάτῳ τις νὰ εἴπῃ, δὲν δύναται ὀρθοδόξως νὰ θεωρηθῇ ὡς αὐστηρῶς θεοπνευστία, δι' ὃ καὶ παραθεωρεῖται ὡς σχολαία ἢ τοιαύτη διάκρισις.

Πῶς ὁμως δέον νὰ ἐρμηνεύσῃ τις τὰς ἐν τῇ Ἀγίᾳ Γραφῇ ἀτελείας, αἵτινες καὶ ἀποτελοῦσι τὸ ἄμεσον ἀντικείμενον ἰδίου θεολογικοῦ κλάδου, τῆς ἱερᾶς καλουμένης Κριτικῆς ; Τὴν δυνατότητα ἀτελειῶν ἐν ταῖς θεοπνεύστοις Γραφαῖς ὁ Ἐπίσκοπος Κασσιανὸς θεωρεῖ ἀναπόφευκτον παρατηρῶν : «Αἱ ἀτέλειαι τῆς γραπτῆς Ἀποκαλύψεως οὐδὲν ἕτερον εἶναι ἢ ἡ κένωσις τοῦ θείου στοιχείου, ἥτις τυγχάνει καὶ ἐν τῇ θεοπνευστίᾳ ἐξ Ἰσοῦ ἀναπόφευκτος, ὅσον καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς περιπτώσεσι τοῦ Θεανθρώπινου» (1). Παρατηρητέον ὁμως, ὅτι ἡ φράσις αὕτη τοῦ Ἐπισκόπου Κατάνης, «κένωσις τοῦ θείου στοιχείου», τίθεται ἐνταῦθα καταχρηστικῶς καὶ οὐχὶ κυρίως, διότι κατὰ τὴν κυρίαν ἔννοιαν τῆς κένωσεως ἡ θεία βουλή ἐκουσίως καὶ ἐξ ἑαυτῆς συγκαταβαίνει τοῖς ἀνθρώποις, χάριν τελειώσεως αὐτῶν, (θὰ ἦτο δὲ ἀδιανόητος ἐκουσία θεία παραχώρησις καὶ συγκατάβασις χάριν ἀτελειῶν !), ἐνῶ ἐν ταῖς ἀτελείαις τῆς Γραφῆς τὸ ἀτελὲς προέρχεται ἐκ τῆς πεπερασμένης φύσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ καθ' ὃν ἔτι χρόνον γίνεται οὗτος ὄργανον τῆς θείας Ἀποκαλύψεως, ἐφ' ὅσον δὲν ἐξίσταται καὶ ἐν τούτῳ τῆς ἑαυτοῦ φύσεως. Αἱ τοιαῦται ἀτέλειαι πρωτίστως ὀφείλονται λοιπὸν εἰς τὸ γεγονός, ὅτι δὲν ἔχομεν ἐν τῇ Ἀγίᾳ Γραφῇ κατὰ γράμμα θεοπνευστίαν, ἥτις θὰ ἀπέκλειε τὴν ἰδιόμορφον αὐτενέργειαν ἐκάστου τῶν ἱερῶν συγγραφέων κατὰ τὰς προϋποθέσεις αὐτῶν (2), περὶ τῆς Π. Διαθήκης δὲ εἰδικῶς προκειμένου καὶ ὡς ἐκ τοῦ προπαιδευτικοῦ αὐτῆς χαρακτῆρος καὶ τῆς βαθμιαίας προόδου τῆς Ἀποκαλύψεως (3).

Κατὰ ταῦτα βλέπομεν, ὅτι θεοπνευστία καὶ ἀλάθητον καλύπτονται ἀπολύτως ἐν τῇ Ἀγίᾳ Γραφῇ. Πῶς ἔχει ὁμως τὸ θέμα ἐν τῇ μετὰ ταῦτα ζωῇ τῆς Ἐκκλησίας ;

Ἡ ὑπὸ τὴν πνοὴν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος συγγραφή τῶν ἱερῶν βιβλίων τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης χαρακτηρίζεται ὡς θεοπνευστία, διότι δι' αὐτῶν πληροφοροῦνται τοῖς ἀνθρώποις, ἀπὸ μέρους τοῦ Θεοῦ, ἀλήθειαι (ἡθικοδογματικαὶ) τέως ἄγνωστοι, αἵτινες τυγχάνουσιν ἀπαραίτητοι διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἀδυνατοῦντος νὰ σωθῇ διὰ τῆς φυσικῆς ἀποκαλύψεως μόνης.

Καὶ ἐξακολουθεῖ μὲν καὶ μετὰ ταῦτα τὸ Ἅγιον Πνεῦμα νὰ φωτίζῃ τὴν ἐν τῇ Ἱστορίᾳ πορείαν τῆς διὰ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καθιδρυθείσης ἐπὶ γῆς Ἐκκλησίας, παρμένον ἕσαι μετ' αὐτῆς καὶ ὁδηγοῦν «εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν», πλὴν ἡ τοιαύτη ἐνέργεια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος δὲν χαρακτηρίζεται πλέον ὡς θεοπνευστία, διότι οὐδὲν τὸ νέον ἀποκαλύπτει τοῖς ἀνθρώποις, τῆς ἀληθείας ἀποκαλυφθείσης ἤδη πλήρως

naturbeschreibende Berichte fallen unter diese Wahrheit der heiligen Schrift», ζητουμένης μετὰ ταῦτα τῆς βοηθητικῆς κλειδὸς «Wahrheit in Relation», πρὸς λύσιν τῶν ἀνακυπτουσῶν δυσκολιῶν (πρβλ. H. Lais, Probleme einer zeitgemässen Apologetik, Wien 1956, σελ. 143-144).

(1) Bischof Kassian, ἐνθ. ἀν. σελ. 31.

(2) Πρβλ. B. Vellas, Die heilige Schrift in der griechisch - orthodoxen Kirche, ἐν : Die Orthodoxe Kirche in griechischer Sicht, I. Teil, Stuttgart 1959, σελ. 126 (ἐκδ. P. Bratsiotis).

(3) Πρβλ. B. Vellas, αὐτόθι σελ. 128 : «dieser Fortschritt bewegt sich jedoch nicht von der Lüge zur Wahrheit, sondern vom Unvollkommenen zum Vollkommenen».

ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. «Ὅταν δὲ ἔλθῃ ἐκεῖνος, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὁδηγήσει ὑμᾶς εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν· οὐ γὰρ λαλήσει ἅψ' ἑαυτοῦ, ἀλλ' ὅσα ἂν ἀκούσῃ καλήσει, καὶ τὰ ἐρχόμενα ἀναγγελεῖ ὑμῖν... ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν» (1).

Βεβαίως ὑπάρχει ἄμεσος παραλληλία μεταξύ θεοπνευστίας καὶ ἀλαθήτου τῆς Ἐκκλησίας, ὡς ἀμφοτέρων τελούντων ὑπὸ τὴν ἐπενέργειαν τοῦ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ Ἀγίου Πνεύματος, ἀλλ' ὑφίστανται καὶ διαφοραὶ τινες μεταξύ αὐτῶν (2).

Ὁ κύριος λόγος, ὁ διαφοροποιῶν τὴν Ἀποκάλυψιν καὶ θεοπνευστίαν ἀπὸ τοῦ ἀλαθήτου τῆς Ἐκκλησίας, εἶναι τὸ γεγονὸς τῆς διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὁλοκληρώσεως καὶ ἐπισφραγίσεως τῆς θείας Ἀποκαλύψεως. Ἐὰν δῆλα δὴ ἡ θεία Ἀποκάλυψις, κατὰ τὴν Ὁρθόδοξον καὶ Ρωμαιοκαθολικὴν ἀντίληψιν, κατακλείεται ἐν Χριστῷ, συνιστῶσα ἀντικειμενικῶς ἀπρητισμένον μέγεθος διὰ τὴν Ἐκκλησίαν, τότε εἶναι ἀδύνατον πλέον νὰ ὁμιλῶμεν περὶ Ἀποκαλύψεως καὶ θεοπνευστίας, ἐν τῇ κυρίᾳ καὶ κλασσικῇ ἐννοίᾳ, μετὰ Χριστόν. Μετὰ Χριστόν ὑπάρχει μόνον ἡ συνεπικουρία τοῦ Ἀγίου Πνεύματος ἐν τῇ ζωῇ τῆς Ἐκκλησίας, οὐχὶ ὅμως πλέον αὐστηρῶς θεοπνευστία ἢ Ἀποκάλυψις (3).

Προσεκτικώτερα πάντως παρατήρησις, κατόπιν τῶν λεχθέντων, πείθει ὅπως διαπιστώσωμεν δύο τινὰ ἐν τῷ ὅλῳ προβλήματι τῆς σχέσεως μεταξύ θεοπνευστίας καὶ ἀλαθήτου :

α) ὅτι ὑπάρχει διαφορὰ τις προϋποθέσεων ἐν τῇ θεοπνευστίᾳ μεταξύ Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης.

β) ὅτι τὸ ἀλάθητον τῆς Ἐκκλησίας εὗρηται πλησιέστερον πρὸς τὴν ἐννοίαν τῆς θεοπνευστίας τῆς Καινῆς Διαθήκης ἢ πρὸς ἐκείνην τῆς Παλαιᾶς.

Ἡ στοιχειωδεστέρα διαφορὰ ἐν τῇ θεοπνευστίᾳ μεταξύ τῶν βιβλίων τῆς Π. Διαθήκης ἀπὸ ἐκείνων τῆς Κ. Διαθήκης ἔγκειται ἐν τούτῳ, ὅτι ἐνῶ οἱ θεόπνευστοι συγγραφεῖς τῆς πρώτης γράφουν καὶ ἀποφαίνονται ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὸ ἐπερχόμε-

(1) Ἰωαν. 16, 12. 15.

(2) Πρβλ. B. Goebel, Katholische Apologetik, Freiburg im Br. 1930, σελ. 383 : «Die kirchliche Unfehlbarkeit, die als Tatsache feststeht, hat nun aber ihren Grund nicht in Offenbarung, d. h. in einer Mitteilung der Wahrheit, ihrer Voraussetzungen, Folgerungen usw., durch Gottes autoritatives Wort; auch nicht in Inspiration, d. h. in jener übernatürlichen Anregung, Erleuchtung, Leitung und Führung, durch die Gott selbst zum eigentlichen Urheber (auctor principalis) dessen wird, was ein Mensch (als causa instrumentalis, auctor secundarius) schreibt oder spricht. Sie ist vielmehr begründet in einem göttlichen Beistand (assistentia divina seu Spiritus sancti), d. h. einer übernatürlichen Vorsehung Gottes, die das kirchliche Lehramt bei Gebrauch der natürlichen, menschlichen Mitteln zur Bewahrung und Auslegung der Offenbarungswahrheiten derart leitet, dass es die selben mit unbedingter Sicherheit immerdar treu hütet und richtig auslegt... Offenbarung erscheint ausgeschlossen, weil sie menschliche Bemühungen überflüssig machte. Inspiration dürfte mit «Beistand» kaum genügend zum Ausdruck gebracht worden sein».

(3) Πρβλ. Π. Τρεμπέλα, Δογματική, τομ. 2, Ἀθήναι 1959, σελ. 364 : «Ὁ ἐξασφαλίζων δὲ τὸ ἀλάθητον τοῦτο θεῖος φωτισμὸς διακρίνεται τῆς θεοπνευστίας, ὑπὸ τὴν ὁποίαν οἱ Προφῆται καὶ οἱ Ἀπόστολοι καὶ γενικῶς οἱ συγγραφεῖς τῆς Βίβλου συνέτασσον τὰ θεόπνευστα βιβλία, τὰ ἀποτελοῦντα τὸν Κανόνα τῆς Ἀγίας Γραφῆς, κατὰ τὸ ὅτι διὰ τῆς γραφίδος καὶ τοῦ στόματος ἐκείνων ἀπεθησαυρίζετο ἡ παρακαταθήκη τῆς θείας Ἀποκαλύψεως, ἐνῶ μετέπειτα ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἡ παρακαταθήκη αὕτη διαφυλάσσεται ἀνόθευτος καὶ ἐρμηνεύεται ἀνανθάτως, παραμένονσα ἀναλλοίωτος καὶ ἀπαρμελῶτος».

νον μέλλον, οἱ τῶν βιβλίων τῆς δευτέρας κυρίως ἔχουσι πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ ἤδη ἐκ-
σπᾶσαν παρὸν ἢ τὸ ἄμεσον παρελθόν, τὸ συγκροτούμενον καὶ πληρούμενον ὑπὸ τῆς
θεανδρικῆς μορφῆς τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Τὸ φωτεινὸν βεβαίως κέντρον, πρὸς δ' ἀπο-
βλέπει πᾶσα θεοπνευστία, ἐν τε τῇ Παλαιᾷ καὶ τῇ Καινῇ Διαθήκῃ, εἶναι ὁ αὐτὸς
Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἐν ᾧ καὶ δι' οὗ συντελεῖται ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου, ἡ συνιστῶσα
καὶ τὸν ἔσχατον σκοπὸν πάσης ἐν γένει θεοπνευστίας, πλὴν ἡ διάφορος χρονικὴ θέ-
σις τῶν συγγραφέων τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἀπὸ τῆς Καινῆς δὲν τυγχάνει προ-
γματικότης ἐξωτερικῆς καὶ ἀπλῶς τυπικῆς σημασίας, ἀλλ' ἐπιτρέπει ἱκανὴν δια-
φοροποίησιν ἐν τῇ οὐσίᾳ τῆς θεοπνευστίας κατὰ τὰς δύο Διαθήκας, καίτοι ἐν ἀμφο-
τέραις πρωταρχικὸς καὶ κύριος παράγων παραμένει ὁ αὐτὸς πάντοτε Θεός.

Ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ, καίτοι ὁ Θεὸς ἔχει ἐκλέξει Ἐαυτῷ λαὸν περιούσιον, ὅμως
δὲν ἐπικοινωνεῖ πρὸς τὸν λαὸν τοῦτον κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ὡς μετὰ ταῦτα ἐν τῇ
Ἐκκλησίᾳ. Τοῦτο σημαίνει, ὅτι ἡ σχέσις τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπον πρὸ τῆς ἐν-
σαρκώσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ κατ' αὐτὴν ἐτι τὴν ὑψηλοτέραν μορφήν τῆς θεο-
πνευστίας (Προφῆται), ὑπῆρξε σχέσις ἐξωτερικῇ. Τὸ «προσωπικόν» τοῦ ἀνθρώπου
στοιχεῖον, μὴ ἀνακεφαλαιωθὲν εἰσέτι ἐν τῷ Χριστῷ, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ χωρήσῃ
εἰς σχέσιν ἄμεσον ἐσωτερικὴν, εἰς σχέσιν ὑποστατικὴν μετὰ τοῦ Θεοῦ, ὡς συνέβη
τοῦτο μετὰ ταῦτα ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἐν τῇ οὐσίᾳ τῆς Ἐκκλη-
σίας. Διὰ τοῦτο ἡ θεοπνευστία καὶ τὸ προφητικὸν φαινόμενον ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ,
ὡς ὅλως ἔκτακτοι μορφαὶ τῆς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ, ἐξέχουσιν ὑπερβαλλόντως ἐν τῇ
ὅλῃ Ἱστορίᾳ τοῦ περιουσίου λαοῦ, συνεξαίρομένων κατὰ συνέπειαν καὶ τῶν φορέων
καὶ ὀργάνων, δι' ὧν καὶ ἐν οἷς συντελεῖται ἡ θεοπνευστία, καὶ οὕτως ἔχομεν ὀνο-
μαστὶ διακρινομένους τοὺς Προφῆτας, τῶν ὁποίων ὅμως τὸ προσωπικὸν στοιχεῖον,
διὰ τὴν μὴ ἀνακεφαλαιώσιν εἰσέτι τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἐν Χριστῷ, ὡς ἐλέχθη
καὶ ἀνωτέρω, παραμένει οὐσιωδῶς εἰς τὸ περιθώριον, ὥστε ἐν πολλοῖς νὰ μὴ ἔχωσιν
οὗτοι ἐναργῆ ἀντίληψιν τοῦ προφητευομένου ἐν τοῖς πλαισίοις τῆς θείας βουλῆς.
Τρανὸν παράδειγμα τῆς ἀληθείας ταύτης ἔστω ὁ ἔσχατος τῶν Προφητῶν τῆς Π.
Διαθήκης, Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος, ὅστις, καίτοι ὁ πλησιέστερος χρονικῶς πάντων
τῶν Προφητῶν πρὸς τὸν σαρκωθέντα Λόγον καὶ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ἀποστέλλει τοὺς
μαθητάς αὐτοῦ, ὅπως ἐρωτήσωσι τὸν Κύριον, «Σὺ εἰ ὁ ἐρχόμενος ἢ ἕτερον προσδο-
κῶμεν ;» (Ματθ. 11, 3) (1). Ἐντεῦθεν καὶ ὁ χαρακτήρ τῆς Π. Διαθήκης ὡς τύπου
καὶ σκιᾶς.

Ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ ἀντιθέτως ἡ θεοπνευστία δὲν συντελεῖται κυρίως ἢ ἀποκλει-
στικῶς κατὰ τὸν αὐτὸν ἔκτακτον τρόπον τῆς Π. Διαθήκης. Οἱ Προφῆται ἐν τῇ κλασ-
σικῇ τῆς λέξεως ἐννοίᾳ δὲν δεσπόζουσιν ἐνταῦθα τῆς θρησκευτικῆς ζωῆς τοῦ λαοῦ
τοῦ Θεοῦ, ὡς ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ, ἀλλ' ἀποτελοῦσι σπανίζουσιν τάξιν χαρισματού-

(1) Τινὲς τῶν νεωτέρων ἐξηγητῶν, θεωροῦντες ἀνεξήγητον τὴν ἀβεβαιότητα τοῦ Ἰωάννου
περὶ τοῦ προσώπου τοῦ Χριστοῦ, ἐφ' ὅσον οὗτος εἶχεν ἤδη βαπτίσαι Αὐτὸν καὶ εἶχε διαβεβαιωθῇ
οὐρανόθεν, ὅτι ἐπρόκειτο περὶ τοῦ ἐλευσομένου Μεσσίου (Ματθ. 3, 17 Μαρκ. 1, 11), διαβλέπουν
ἐν τῇ ἐπερωτήσει ταύτῃ οὐχὶ ἀπορίαν αὐτοῦ τοῦ Ἰωάννου, ἀλλὰ παιδαγωγικὸν τέχνασμα αὐτοῦ,
ἵνα πείσῃ τοὺς ἰδίους μαθητάς περὶ τῆς θεότητος τοῦ Ἰησοῦ διὰ τῆς ἀμέσου μαρτυρίας Αὐτοῦ. Ἡ
τοιαύτῃ ὅμως ὑπόθεσις δὲν εὐδοῦται, διότι ἀναιρεῖται ὑπ' αὐτῆς τῆς ἀπαντήσεως τοῦ Κυρίου,
ἀπευθυομένης οὐχὶ πρὸς τοὺς ἐρωτῶντας, ἀλλὰ πρὸς τὸν Ἰωάννην : «πορευθέντες ἀπαγγείλατε
Ἰωάννῃ ὅ ἀκούετε καὶ βλέπετε» (Ματθ. 11, 5).

χων, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀνώνυμον ⁽¹⁾).

Ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ ὁ Θεὸς λαλεῖ τοῖς ἀνθρώποις οὐχὶ ἐκχέων ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν τὸ Πνεῦμα Αὐτοῦ ἐπὶ ἱεροῦς τινας ἄνδρας, ἀλλὰ σαρκούμενος καὶ παραμένων ἐσαεὶ μετὰ τῶν ἀνθρώπων. Ἡ καινοδιαθηκικὴ ἀτμόσφαιρα τυγχάνει πεπληρωμένη τῆς διαρκoῦς παρουσίας τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Οἱ πρῶτοι μάρτυρες τοῦ Λόγου ἀναφωνοῦσιν «ἐωράκαμεν τοῖς ὀφθαλμοῖς καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν (Α' Ἰωαν. 1, 1).

Ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ ἡ θεοπνευστία διευρύνεται τρόπον τινά, ἐφ' ὅσον δὲν πραγματοῦται αὕτη μόνον ἀπὸ τῆς ἐκτάκτου ἐπιχύσεως τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τινας θρησκευτικὰς προσωπικότητας, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς τακτικῆς ἱστορικῆς ἐμπειρίας τῶν ἀνθρώπων, τῶν συναναστραφέντων ἀμέσως ἢ ἐμμέσως πρὸς τὸν σαρκωθέντα Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ⁽²⁾.

Διὰ τῆς διευρύνσεως ταύτης τῆς θεοπνευστίας τὸ προσωπικὸν τοῦ ἀνθρώπου στοιχεῖον προσκτᾶται μεγαλυτέραν ἀξίαν, οὐχὶ βεβαίως ἐν ἐννοίᾳ ἡθικῇ, ἀλλ' ὅπως δῆποτε ἐν ἐννοίᾳ γνωσιολογικῇ. Ὁ Ἰησοῦς ἀποκαλύπτει τὰς διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ ἀνθρώπου ἀπαραιτήτους δογματικὰς καὶ ἡθικὰς ἀληθείας, ἀποκαλύπτει δὲ αὐτὰς κατὰ τρόπον «φυσικόν», θὰ ἔλεγέ τις, καὶ οὐχὶ κατὰ τρόπον κλασσικοῦ Προφήτου. Τὸ ἐν τῷ Ἰησοῦ ὑπερφυσικὸν ἔγκειται ἐν τῇ ὑποστάσει Του καὶ οὐχὶ ἐν τῷ τρόπῳ τῆς διδασχῆς Του. Τὸ τοιοῦτον καθιστᾷ δυνατόν τὸν διάλογον, καὶ οἱ μαθηταὶ Αὐτοῦ, οἱ ἀποτελεῦντες τὸν πυρῆνα τῆς πρώτης Ἐκκλησίας, δύνανται νὰ ἐπερωτήσωσι καὶ νὰ λάβωσιν ἐπεξηγηματικὰς ἀπὸ τοῦ στόματός Του ἀπαντήσεις. Ἀλλὰ διὰ τοῦ τρόπου τούτου ἀποκτᾷ ἡ Ἐκκλησία καὶ γνωσιολογικὴν τινα οὕτως εἰπεῖν μερίδα εἰς τὰς ἀληθείας τῆς Πίστεως, διότι σκέπτεται καὶ συζητεῖ. Ἡ οὕτως δὲ διαφωτισθεῖσα καὶ σκεπτομένη Ἐκκλησία γράφει εἰτα τὴν Κ. Διαθήκην. Ἐνταῦθα εἶναι ἀσφαλῶς ἡ κατὰλληλός θέσις νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι ἡ Κ. Διαθήκη δὲν εἶναι ἱερὸν τῆς Ἐκκλησίας βιβλίον ἐπειδὴ ἀπλῶς ἀνεγνωρίσθη καὶ καθιερώθη ὑπ' αὐτῆς, διὰ τοῦ καθορισμοῦ τοῦ Κανόνος, ἀλλ' ἀποτελεῖ κείμενον αὐθεντικὸν τῆς Ἐκκλησίας, κυρίως ὡς συγγραφὴν ὑπ' αὐτῆς ⁽³⁾.

Καὶ συνέγραψαν μὲν οἱ θεῖοι συγγραφεῖς τὴν Κ. Διαθήκην φερόμενοι ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, πλὴν ἡ θεοπνευστία αὐτῶν ἦτο εὐρυτέρα τῆς τῶν ἱερῶν συγγραφέων τῆς Π. Διαθήκης, διότι ἐκτὸς τοῦ ἀπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος θείου φωτισμοῦ διέθετον οὗτοι καὶ πᾶσαν τὴν ἱστορικὴν πεῖραν ἀπὸ τοῦ ἐν τόπῳ καὶ χρόνῳ κηρύγματος τοῦ Κυρίου.

Μόνον οὕτως νοουμένης τῆς θεοπνευστίας τῆς Κ. Διαθήκης κατανοεῖται τὸ ἀνωτέρω λεχθέν, ὅτι τὸ ἀλάθητον τῆς Ἐκκλησίας εὗρηται πλησιέστερον πρὸς τὴν θεοπνευστίαν τῆς Κ. Διαθήκης ἢ πρὸς τὴν τῆς Παλαιᾶς.

Διὰ τῆς ἐνσαρκώσεως ὁμως τοῦ Χριστοῦ εἰσέρχεται καὶ ἐν ἀκόμῃ στοιχεῖον εἰς

(1) Ὡς ἐξαίρεσιν τῆς ἀνωνυμίας τοῦ Προφήτου ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ ἀπαντᾷ ὁ Ἁγᾶβος (Πραξ. 11, 28).

(2) Πρβλ. καὶ Yves Congar, ἐν: Das Konzil und die Konzile, Stuttgart 1962, σελ. 376: «Seit der Menschwerdung und dem Pfingstereignis ist wirklich ein Eintritt des Göttlichen in die Zeit erfolgt. Der Protestantismus scheint dessen Wirklichkeit und Tragweite zu verkennen».

(3) Πρβλ. K. Herbst, Die Unfehlbarkeit der fehlbaren Kirche, ἐν: Una Sancta (Meitingen), Oktober 1963, σελ. 248.

τὸ θέμα τοῦ ἀλαθήτου, ἤτοι τὸ στοιχεῖον τῆς πιστότητος ⁽¹⁾, τὸ ὁποῖον τοσαύτην κέκτηται διὰ τὴν Ὁρθοδοξίαν σημασίαν. Τὸ στοιχεῖον τοῦτο κατ' οὐσίαν δὲν εἶναι νέον, ἀφοῦ καὶ ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ ἀποτελεῖ σημαντικὸν παράγοντα τῆς πρὸς τὸν Θεὸν σχέσεως τοῦ ἀνθρώπου, ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ ἀποκτᾷ ὅμως ὅλως ζωτικὴν σημασίαν λόγῳ τοῦ ὠλοκληρωμένου πλέον τῆς Ἀποκαλύψεως καὶ τοῦ πληρώματος τῆς ἀληθείας.

Γράφων ὁ Καθηγητὴς Ἰ. Καλογήρου περὶ τῆς κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, τὸ διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐκφρασθέν, συστάσεως καὶ ἀρχικῆς ὁργανώσεως τῆς Ἐκκλησίας, ὑπογραμμίζει χαρακτηριστικῶς τὴν σημασίαν τῆς πιστότητος διὰ τὸ ἐνεργὸν τῆς θείας χάριτος καθόλου ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ: «Ἡ πιστότης τῆς τοιαύτης ὁργανώσεως, ἡ τελεία καὶ ἀκλινὴς ἐναρμόνις πρὸς τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ Ἰδρυτοῦ αὐτῆς καὶ πρὸς τὸ ἐν ἀληθείᾳ εἰς τὸ θέλημα τοῦτο ἀνταποκρινόμενον θεῖον σωτηριῶδες ἔργον, ἐγγυᾶται τὴν γνησίαν καὶ πραγματικὴν μετάδοσιν τῶν δωρεῶν τοῦ ἔργου τούτου εἰς τε τὸ σύνολον καὶ εἰς τὰ καθ' ἕκαστον τῆς ὁργανώσεως ἢ τῆς κοινωρίας ταύτης» ⁽²⁾.

Ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Χριστοῦ καὶ ἐν τῇ μετ' Αὐτοῦ ἀναστροφῇ εὗρεν ἡ Ἐκκλησία συγκεκριμένον ἱστορικὸν σημεῖον ἐρείσματος, ὅπερ καὶ κατ' ἀνθρώπων ἐξασφαλίζει περισσοτέραν βεβαιότητα διὰ τὴν ὁρθότητα τοῦ πιστευομένου ⁽³⁾. Δὲν εἶναι δῆλὰ δὴ ἡ Ἐκκλησία μεταίωρος εἰς τὴν μυστικὴν μόνον πρὸς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐπαφὴν αὐτῆς ⁽⁴⁾, ἥτις οὐσα ἀόρατος δύναται νὰ γίνῃ ἀντικείμενον ἐκμεταλλεύσεως ἢ καὶ νὰ ἀμφισβητηθῇ ἐνίοτε κακοβούλως, ἀλλ' ἔχει καὶ ἱστορικὸν ἀπτόν δεσμόν, ὅστις προσδίδει καὶ ἐξωτερικὸν κύρος καὶ αὐθεντίαν εἰς τὴν Παράδοσιν καὶ τὴν ἀποστολικὴν διαδοχὴν. Οἱ δύο οὗτοι ὅροι τῆς Ἑλληνικῆς Θεολογίας ἀποτελοῦσι διὰ τὴν Ὁρθοδοξίαν ἀπαραίτητον προϋπόθεσιν τοῦ ἀλαθήτου τῆς Ἐκκλησίας. Προσεκτικωτέρα δὲ ἀνάλυσις τῶν δύο τούτων ὄρων δεικνύει, ὡς γνωστόν, ὅτι ἀμφότεροι δηλοῦσι τὴν αὐτὴν πραγματικότητα τῆς πιστότητος. Διότι Παράδοσις σημαίνει τὴν δόσιν, διαδοχὴ δὲ τὴν λῆψιν καὶ ἀποδοχὴν τῆς ἀληθείας.

Οὕτω δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, κατακλείοντες τὴν παροῦσαν παράγραφον, ὅτι ἐὰν ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ ἡ προφητεία, ἡ θεοπνευστία καὶ τὸ μετ' αὐτῶν συνδεόμενον ἀλάθητον προϋποθέτῃ κάθετον μόνον δεσμόν τοῦ Θεοῦ μετὰ τοῦ ἀνθρώπου, ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ καὶ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τὸ ἀλάθητον ἐξασφαλίζεται διὰ διπλῆς σχέσεως τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεόν, ἤτοι διὰ σχέσεως φυσικῆς ὀριζοντίου πρὸς τὸν ἱστορικὸν

(1) Πρβλ. Ἰωαν. 8, 31: «Ἐὰν ὑμεῖς μείνητε ἐν τῷ λόγῳ τῷ ἐμῷ, ἀληθῶς μαθηταὶ μου ἐστέ».

(2) Ἰ. Καλογήρου, Περὶ τὸν χαρακτῆρα τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὰς ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ θεμελιώδεις σωτηριολογικὰς ἀρχάς, Ἀθῆναι 1961, σελ. 5-6.

(3) Πρβλ. Γ. Φλωρόφσκυ, Ἡ πορεία τῆς ρωσικῆς Θεολογίας, ἐν: Θεολογία, ἀλήθεια καὶ ζωὴ (πνευμ. Συμπόσιον), Ἀθῆναι 1962, σελ. 28: «Ἡ θεολογικὴ συνείδησις πρέπει νὰ γίνῃ ἱστορικὴ. Μόνον ἐὰν εἶναι ἱστορικὴ, ἡμπορεῖ νὰ εἶναι πραγματικῶς καθολικὴ... Ἡ ἱστορικὴ εὐαίσθησις εἶναι ἀπαραίτητος διὰ τὸν Θεολόγον· εἶναι ἡ ἀναγκαία προϋπόθεσις τῆς ἐκκλησιαστικότητος τοῦ θεολόγου».

(4) Πρβλ. E. Brunner, Dogmatik tom. 3, Zürich 1960, σελ. 40: «Diesen ihren transzendenten Ursprung kennt die Gemeinde durch den geschichtlichen Christus Jesus. Nicht in mystischen Visionen, nicht in spekulativen Gedanken, sondern in der Geschichte Jesu Christi ist ihr dieser ewige Wille Gottes kundgetan».

Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ διὰ σχέσεως ὑπερφυσικῆς καθέτου πρὸς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα. Ἐὰν δὲ ὁ διπλοῦς οὗτος δεσμὸς ἀποτελῇ τὸ κοινὸν σημεῖον μεταξὺ θεοπνευστίας τῆς Κ. Διαθήκης καὶ ἀλαθήτου τῆς Ἐκκλησίας, ὅμως ὑπάρχει καὶ οὐσιώδης μεταξὺ τῆς πρώτης καὶ τοῦ δευτέρου διαφορὰ, ἥτις ἐγκτεται ἐν τούτῳ, ὅτι διὰ μὲν τῆς θεοπνευστίας τῆς Κ. Διαθήκης ἀποθησαυρίζεται τῇ Ἐκκλησίᾳ Ἀποκάλυψις, ἐνῶ διὰ τοῦ ἀλαθήτου οὐδεμία προστίθεται νέα ἀλήθεια εἰς τὸ περιεχόμενον τῆς Πίστεως, ἀλλὰ διακρατεῖται τοῦτο πιστῶς καὶ ἐρμηνεύεται αὐθεντικῶς.

4. Ἡ σταδιακὴ πορεία τῆς ιδέας τοῦ ἀλαθήτου τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ

Τὸ ἀλάθητον, ὡς ἐκ τῆς ἀμέσου ἀναφορᾶς αὐτοῦ πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἀποκαλυπτομένην ἀλήθειαν, τελεῖ πρὸς τὴν ἀλήθειαν ταύτην εἰς σχέσιν ἀνάλογον. Καὶ ἐπειδὴ ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ δὲν ἔχομεν εἰσέτι ὠλοκληρωμένην τὴν ἀποκάλυψιν τῆς ἀληθείας, ὡς «πληρώματος», διὰ τοῦτο μόνον τὸ προανάρχουσμα περὶ ἀλαθήτου τῆς Ἐκκλησίας δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ὅτι ἀπαντᾷ ἡ θεολογία ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ.

Ἦδη ἡ βουλὴ καὶ ἀπόφασις τοῦ Θεοῦ, ὅπως ἐκλέξῃ Ἐαυτῷ «λαὸν περιούσιον», θεμελιώνει τὴν ιδέαν τοῦ ἀλαθήτου, ὡς δυνάμει συστατικῆς τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ.

Ἡ ὅλη σταδιακὴ πορεία τῆς ιδέας τοῦ ἀλαθήτου ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ κινεῖται, γενικῶς εἰπεῖν, ἐντὸς δύο περιόδων, καὶ δὴ οὐχὶ εὐθυγράμμως, ἀλλ' ἐπαλλήλως, ἐκατέρας τούτων χαρακτηριζομένης ἐπὶ ἰδιαιτέρῳ τινὶ στοιχείῳ, τῆς μὲν πρώτης ἐπὶ στοιχείῳ φυσικῷ, τῆς δὲ δευτέρας ἐπὶ ὑπερφυσικῷ.

Τὰ πρῶτα σπέρματα περὶ τῆς ιδέας τοῦ ἀλαθήτου πρέπει νὰ ἀναζητήσῃ ὁ Θεολόγος ἐν αὐτῇ ταύτῃ τῇ «κατ' εἰκόνα» τοῦ Θεοῦ δημιουργίᾳ τοῦ ἀνθρώπου, διότι ἡ ιδιότης τοῦ γνωρίζειν τὴν ἀλήθειαν καὶ διακατέχειν αὐτήν, ἀπαραίτητον προϋπόθεσιν ἔχει τὸ «θεοειδές». Τοῦτο ἀποτελεῖ τὸ «φυσικὸν» στοιχεῖον τῆς πρώτης περιόδου.

Εἰς τὸ φυσικὸν ὅμως τοῦτο ὑπόβαθρον τοῦ ἀλαθήτου ὑπεισέρχεται βαθμίδῳ ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ τὸ ὑπερφυσικὸν καὶ καθαρῶς πλέον θεολογικὸν στοιχεῖον τῆς «ἐκλογῆς» ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ.

Ὁ Θεὸς μετὰ τὸν κατακλυσμὸν εἰσέρχεται εἰς ἰδιαιτέραν σχέσιν πρὸς τὸν ἄνθρωπον (Νῶε), διαθέμενος αὐτῷ «διαθήκην αἰώνιον»⁽¹⁾. Ἡ τοιαύτη τοῦ Θεοῦ πρώτη, θὰ ἡδυνάμεθα νὰ εἰπώμεν, «συγκατάβασις», ἐνέχουσα τὸν χαρακτήρα τῆς χάριτος, γνωστῆς μάλιστα οὔσης τῆς πραγματικότητος «ὅτι ἐγκτεται ἡ διάνοια τοῦ ἀνθρώπου ἐπιμελῶς ἐπὶ τὰ πονηρὰ ἐκ νεότητος αὐτοῦ»⁽²⁾, δὲν εἶναι μὲν ἡ πλήρης χάρις, ἥτις μέλλει νὰ δοθῇ ἀργότερον διὰ τῆς σαρκώσεως αὐτοῦ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, σιωπηρῶς ὅμως ὑπαινίσσεται τὴν συμπαράστασιν τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν τήρησιν τῆς τοιαύτης διαθήκης, τὸ δὲ ἀλάθητον βασικῶς, ὡς θέλομεν ἴδῃ κατωτέρω, οὐδὲν πλέον σημαίνει ἢ συμπαράστασιν ἀκριβῶς τοῦ Θεοῦ, εἰς τὴν τήρησιν τῆς ἀληθείας ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ χαρακτηριστικὸν τοῦτο στοιχεῖον τῆς «ἐκλογῆς» καὶ τῆς «διαθήκης» παραμένει ἀπὸ τοῦ Νῶε καὶ ἐντεῦθεν ὁ διὰ πάσης τῆς Βίβλου διήκων κεντρι-

(1) Γεν. θ, 16

(2) Γεν. η, 21

κός τόνος, ὅστις ὡς αὐτός καὶ σκιά» ὑπαινίσσεται τὴν ἰδέαν τοῦ ἀλαθήτου τῆς Ἐκκλησίας, ὅπερ θὰ ἀποβῇ πραγματικότης μόνον ἐν τῇ παροχῇ τοῦ «πληρώματος» τῆς χάριτος. Τὸ τοιοῦτον ὅμως θὰ συνέβαινε μόνον εἰς τὸ τρίτον στάδιον, τῆς Κ. Διαθήκης, ὅτε ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ θὰ ἀποκατήλλασσε πλήρως τὸν ἄνθρωπον πρὸς τὸν Θεόν, διὰ τοῦ σταυρικοῦ Αὐτοῦ θανάτου, ἰδρῶν τὴν τελείαν μορφήν τῆς Ἐκκλησίας, ἥτοι τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Κ. Διαθήκης.

Τὰ ἀνωτέρω ἐν συντομίᾳ διαγραφέντα τρία στάδια, ἐν τῇ πορείᾳ τῶν προϋποθέσεων τοῦ ἀλαθήτου, συμπέπτουσι κατὰ τὸ πλεῖστον πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ Καθηγητοῦ Ἰωάννου Καρμίρη γραφόμενα περὶ τῶν τριῶν φάσεων τῆς Ἐκκλησίας ⁽¹⁾, ἅτινα καὶ κατοχυροῖ ὁ συγγραφεὺς διὰ μαρτυριῶν τῆς Γραφῆς καὶ τῆς Παραδόσεως. Δὲν ἦτο δὲ δυνατόν νὰ συμβῇ καὶ ἄλλως, διότι τὸ ἀλάθητον ἀποτελεῖ ἔννοιαν ἐνδιάθετον τῆς ἰδέας τῆς Ἐκκλησίας, ἐὰν ὑπὸ τὴν τελευταίαν νοῆται ἡ μετὰ τοῦ Θεοῦ ἐν χάριτι κοινωνία τοῦ ἀνθρώπου ⁽²⁾, ἥτις διὰ νὰ παραμείνῃ ἀκλόνητος πρὸ τοῦ ὀλισθηροῦ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἀνάγκη νὰ ἔχῃ περιφρουρηθῇ ἡ Ἐκκλησία διὰ τῆς χάριτος τοῦ ἀλαθήτου.

5. Μαρτυρίαι τῆς Καινῆς Διαθήκης περὶ τοῦ ἀλαθήτου τῆς Ἐκκλησίας

Τὸ ἀλάθητον τῆς Ἐκκλησίας μαρτυρεῖται ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ πολλαχῶς, καὶ δὴ κατὰ τρόπον ἄμεσόν τε καὶ ἔμμεσον.

Οὐσιαστικῶς, ἐὰν θὰ ἔπρεπε νὰ ἐκθέσῃ τις πάσας τὰς μαρτυρίας τῆς Κ. Διαθήκης ἐπὶ τοῦ θέματος τοῦ ἀλαθήτου, θὰ παρίστατο ἀνάγκη νὰ ἐξαντλήσῃ ὅλον τὸ ἐκκλησιολογικὸν τῆς Κ. Διαθήκης περιεχόμενον, διότι, δι' ὧν αὕτη πληροφορεῖ ἡμᾶς περὶ τῆς Ἐκκλησίας περιγραφικῶς, ἐν τελευταίᾳ ἀναλύσει καὶ συσχετίζει ἀναδύεται πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν ἀνάγλυφος ἡ εἰκὼν μιᾶς «νέας δημιουργίας πνευματικῆς» ⁽³⁾, ἥτις ἀδύνατον νὰ μὴ φέρῃ τὴν ἰδιότητα τοῦ ἀλαθήτου ⁽⁴⁾.

Ἐπειδὴ ὅμως μία τοιαύτη προσπάθεια τυγχάνει ἀδύνατος ἐντὸς τῶν στενῶν σχετικῶς ὁρίων τῆς παρούσης παραγράφου, διὰ τοῦτο θὰ περιορισθῶμεν εἰς τὰς ἀντιπροσωπευτικωτέρας καὶ πλέον ἐκφραστικὰς καὶ σαφεῖς μαρτυρίας ἐν προκειμένῳ.

Ἐν πρώτοις, ἐὰν ὁ Κύριος, κατὰ τοὺς ἰδίους Αὐτοῦ λόγους, εἶναι «ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωὴ» ⁽⁵⁾, ἥτοι τὸ πλήρωμα τῆς ἀληθείας τοῦ Θεοῦ, τότε ὑπὸ σπουδαίου, ὅτι θὰ μείνῃ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ «πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος» ⁽⁶⁾, ὑπεδήλου ἀκριβῶς τὸ ἀλάθητον τῆς Ἐκκλησίας.

Ὡσαύτως ὅταν ὑπόσχεται ὁ ἀποχωρῶν τῆς Ἐκκλησίας Δομήτωρ, ὅτι θὰ ἀποστείλῃ τῇ Ἐκκλησίᾳ «τὸν Παράκλητον, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας» ⁽⁷⁾, ὅπερ θὰ ὀδη-

(1) Ἰ. Καρμῖρη, Ἡ Ἐκκλησιολογία τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν, Ἀθήναι 1962, σελ. 7

(2) Πρβλ. Ἰ. Καρμῖρη, ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 37 : «Διότι ἡ Ἐκκλησία τῆς Κ. Διαθήκης εἶναι πρὸς τοὺς ἄλλους, κοινωνία τοῦ πνεύματος, τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀγάπης, καὶ δὴ εἶναι κοινωνία ἐν Πνεύματι Ἀγίῳ, ἐν αὐτῇ δὲ «χάρις ἐστὶν ἡ τὸ πᾶν ἐργαζομένη» (Ἰ. Χρυσόστομος, εἰς Ἰωαν. ὁμιλ. 87, 4 MPG, 59, 472)».

(3) Ἰ. Καρμῖρη, ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 37

(4) Δι' ὃ ὁρθῶς γράφει ὁ Ν. Afanassieff ὅτι «L' Infaillibilité de l' Eglise est un axiome ecclésiologique» (N. Afanassieff, L' Infaillibilité de l' Eglise du point de vue d' un theologiste en orthodoxe, ἐν : L' Infaillibilité de l' Eglise, 1962, Ed. de Chevetogne, σελ. 196)

(5) Ἰωαν. 14, 6

(6) Ματθ. 28, 20

(7) Ἰωαν. 16, 13 καὶ 14, 26. Πρβλ. καὶ 14, 16-17

γήση τὴν Ἐκκλησίαν «εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν», καὶ πάλιν εἰς τὸ ἀλάθητον ἀναφέρεται Οὗτος, διότι ὅπου ἡ ἀλήθεια γινώσκειται π ᾶ σ α, ἐκεῖ οὐδεὶς πλέον καταλείπεται χωρὸς διὰ τὴν πλάνην καὶ τὸ ψεῦδος.

Ἐκ τῶν δύο ἀνωτέρω μαρτυριῶν σαφῶς ὑποδηλοῦται ἡ ἐσωτέρα σχέσις τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὴν σύνολον Ἀγίαν Τριάδα ⁽¹⁾, σχέσις, ἥτις οὐσα καρπὸς τῆς συντελεσθείσης, διὰ τοῦ σταυρικοῦ τοῦ Κυρίου θανάτου, πλήρους τοῦ ἀνθρώπου ἀποκαταλλαγῆς, ἀποτελεῖ καὶ τὸν ὕστατον λόγον τοῦ ἀλαθήτου τῆς Ἐκκλησίας, διότι τὸ ἀλάθητον, ἐν ἐσχάτῃ ἀναλύσει, ἀνάγεται εἰς τὸ ἀναλλοίωτον τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ.

Ἀπαξ λοιπὸν ἀποκαλυφθέντος τοῦ «χρόνοις αἰώνιοις σεσιγημένου μυστηρίου» ⁽²⁾, ἦτοι τοῦ μυστηρίου τῆς Ἀγίας Τριάδος, ἐν ᾧ ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἀποκαλύπτεται ὡς ὁ «Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος» ⁽³⁾, ἀρκεῖ καὶ μόνη ἡ «ταύτισις» τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν, ἵνα δηλωθῇ ἡ ἄμεσος αὐτῆς σχέσις πρὸς τὸν ἀναλλοίωτον Τριαδικὸν Θεόν.

Ἄλλ' ἡ τοιαύτη ταύτισις, ἐδραζομένη ἐπὶ τῶν νέων κατηγοριῶν, τὰς ὁποίας εἰσάγει ἡ πραγματικότητα τῆς ὁ π ο σ τ α τ ι κ ῆς ἐ ν ὡ σ ε ω ς Θεοῦ καὶ ἀνθρωπίνου, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀποκλείουσα οἰκοθεν πᾶσαν δυνατότητα «συγχύσεως», ἀποτελεῖ θέμα ἐξόχως κεντρικὸν καὶ προσφιλὲς ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ, περὶ τοῦ ὁποίου τόσον ὁ Κύριος Αὐτὸς μαρτυρεῖ, ὅσον καὶ οἱ ἱεροὶ συγγραφεῖς αὐτῆς ἐπὶ μέρους.

Ἰδίᾳ ὁμως ὁ Παῦλος καὶ ὁ Ἰωάννης ἀναπτύσσουν, διὰ θαυμασίων κεντρικῶν εἰκόνων, τὴν σχέσιν τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὸν Κύριον, ἥτις ἀποτελεῖ τὸ ὑπόβαθρον τοῦ ἀλαθήτου, ὁ μὲν Παῦλος διὰ τῶν εἰκόνων τοῦ «σώματος» ⁽⁴⁾, τῆς «νύμφης» ⁽⁵⁾, τῆς «οἰκοδομῆς» ⁽⁶⁾, καὶ τῆς «οἰκογενείας» ⁽⁷⁾, ὁ δὲ Ἰωάννης ἰδιαιτέρως ἐπιμένων ἐπὶ τῆς τελευταίας ταύτης εἰκόνος, τῆς οἰκογενείας, ἥτις ἀνάγεται μέχρι τῆς συνοπτικῆς παραδόσεως καὶ θεωρεῖται ὡς ἡ ἀρχαιότερα τῶν λοιπῶν ⁽⁸⁾.

Τὰς ἀνωτέρω εἰκόνας θέλομεν ἀναπτύξει ἐνταῦθα, διότι ἐξ αὐτῶν συνάγεται ἐμμέσως τὸ ἀλάθητον τῆς Ἐκκλησίας, πρὸ τούτου ὁμως θὰ ἀναφερθῶμεν εἰς τὰς μαρτυρίας, αἵτινες διαλαμβάνουσι περὶ τῆς μνημονευθείσης ταυτίσεως Χριστοῦ καὶ Ἐκκλησίας, διότι ἐξ αὐτῶν προκύπτει κατὰ τρόπον ἄμεσώτερον ἡ ἀλήθεια τοῦ ἀλαθήτου.

Ἀμεσώτεραν ταύτισιν τοῦ Κυρίου πρὸς τὴν ὑπ' Αὐτοῦ ἰδρυθεῖσαν Ἐκκλησίαν δὲν ἔχομεν ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ ὅσον εἰς τοὺς κατηγορηματικούς Αὐτοῦ λόγους : «Ὁ ἀκούων ὑμῶν ἐμοῦ ἀκούει, καὶ ὁ ἀθετῶν ὑμᾶς ἐμὲ ἀθετεῖ» ⁽⁹⁾. Τοὺς λόγους τούτους ἀνάγκη ὅπως ἴδωμεν εἰς σχέσιν ἄμεσον πρὸς τὰ χωρία : «πορευθέντες μαθητεύσατε

(1) Πρβλ. Κ. Μουρατίδου, Ἡ οὐσία καὶ τὸ πολίτευμα τῆς Ἐκκλησίας (κατὰ τὴν διδασκαλίαν Ἰωαν. τοῦ Χρυσοστόμου), Ἀθῆναι 1958, σελ. 124 ἐξ.

(2) Ρωμ. 16, 25.

(3) Ματθ. 16, 16.

(4) Ἐφεσ. 1, 22-23. Κολ. 1, 18.

(5) Ἐφεσ. 5, 25-28. Πρβλ. Ἀποκ. 21, 9.

(6) Ἐφεσ. 2, 20.

(7) Ἐφεσ. 2, 18.

(8) Πρβλ. Bischof Kassian, Das Studium des Neuen Testaments in der Orthodoxen Kirche, ἐν : «Kyrios» (1960/61), σελ. 29.

(9) Λουκ. 10, 16.

πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν» ⁽¹⁾, καὶ «ὁ πιστεύσας καὶ βαπτισθεὶς σωθήσεται, ὁ δὲ ἀπιστήσας κατακριθήσεται» ⁽²⁾. Ταῦτα πάντα μαρτυροῦσιν, ὅτι ὁ Κύριος καθιστᾷ τὴν Ἐκκλησίαν Αὐτοῦ ἐν μέσῳ τῶν ἀνθρώπων ὡς τὸ ὑψίστον κριτήριον τῆς ἀληθείας, ὡς τὴν ὑστάτην καὶ τελεσίδικον αὐθεντίαν ⁽³⁾.

Εἰς τὰς ἀνωτέρω περὶ τοῦ ὑψίστου θρησκευτικοῦ κύρους τῆς Ἐκκλησίας μαρτυρίας θὰ ἡδύνατο ἀσφαλῶς νὰ προστεθῇ καὶ τὸ χωρίον : «ὅσα ἐὰν δῆσῃτε ἐπὶ τῆς γῆς ἔσται δεδεμένα ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ὅσα ἐὰν λύσῃτε ἐπὶ τῆς γῆς ἔσται λελυμένα ἐν τῷ οὐρανῷ» ⁽⁴⁾, καὶ ἂν ἔτι ἤθελεν ἐκλάβει τις τοῦτο μόνον εἰς τὴν μυστηριακὴν τοῦ Ἱερατείου δύναμιν περὶ τὸ δεσμεῖν καὶ λύειν τὰς τῶν ἀνθρώπων ἀμαρτίας (protestas clavium) ἀναφερόμενον, ὡς πράττει συνήθως ἡ Θεολογία, διότι καὶ οὕτως εἰδικῶς λαμβανόμενον τὸ ἐν λόγῳ χωρίον μαρτυρεῖ περὶ τῆς Ἐκκλησίας, τελεσιδικῶς καὶ αὐθεντικῶς ἐνεργούσης.

Κατόπιν ὅμως τῆς τοιαύτης δυνάμεως καὶ ἐξουσίας, μεθ' ἧς περιβάλλει ὁ Κύριος τὴν Ἐκκλησίαν Αὐτοῦ, ἐρωτᾶται : Ἦτο δυνατόν μία τοιαύτην ἐγκεχειρισμένην εὐθύνην καὶ ἀποστολὴν Ἐκκλησία νὰ στερῇται τῆς ιδιότητος τοῦ ἀλαθήτου ; Ἐπ' αὐτοῦ γράφει ὡς ἄριστα ὁ B. Goebel : «Ἄνευ τοῦ δώρου τοῦ ἀλαθήτου τὸ αὐθεντικὸν διδακτικὸν ἀξίωμα (τῆς Ἐκκλησίας) θὰ ἦτο τοῦτ' αὐτὸ ἀντίθετον τοῦ σκοποῦ του, θὰ ἀντέστρεφε τὸ ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ ἐπιδιωκόμενον ἀκριβῶς εἰς τὸ ἀντίθετον. Διότι ὑποχρεῶν (ὁ Κύριος) πάντας ἀνθρώπους, ἐπὶ ποινῇ ἀπωλείας τῆς σωτηρίας, ὅπως ὑποτάσσωνται τῇ ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν διαδόχων αὐτῶν κηρυσσόμενην διδασκαλίᾳ, θὰ ὑπεχρέου τούτους νὰ ἀποδέχωνται ἄνευ ὁρῶν καὶ πᾶσαν πλάνην ἐν δεδομένῃ περιπτώσει : Οὗτος, ὁ βασιλεὺς τῆς ἀληθείας, θὰ ἀπέβαινεν ὁ ἰδρυτὴς τοῦ βασιλείου τοῦ ψεύδους. Οὗτος, ὁ διδάσκαλος τῆς ἀνθρωπότητος, θὰ ἀπέβαινεν ὁ ἀποπλανῶν αὐτήν» ⁽⁵⁾.

Ἄλλ' εἵπομεν, ὅτι τὴν ἐσωτέραν σχέσιν τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὸν ἑαυτῆς Κύριον καὶ Ἰδρυτὴν, ἐφ' ἧς ἐρείδεται τὸ ἀλάθητον τῆς Ἐκκλησίας, διαζωγραφοῦσιν ὡσαύτως κεντρικαί τινες εἰκόνες τῆς Κ. Διαθήκης. Ἐξ αὐτῶν θὰ περιορισθῶμεν κυρίως εἰς τὰς εἰκόνας τοῦ «σώματος», τῆς «νύμφης» καὶ τῆς «οἰκογενείας».

Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος λεχθήτω ὅτι ἐκφράζεται κατὰ τὸν πλέον ἀπερίφραστον τρόπον περὶ τοῦ ἀλαθήτου τῆς Ἐκκλησίας, ἀποκαλῶν αὐτὴν «στῦλον καὶ ἐδραῖωμα τῆς ἀληθείας» ⁽⁶⁾. Τὴν τοιαύτην ὅμως αὐτοῦ ἀντίληψιν περὶ Ἐκκλησίας στηρίζει ὁ Ἀπόστολος, ὡς ἐλέχθη, ἐπὶ τῆς διὰ τῶν εἰκόνων τοῦ σώματος καὶ τῆς νύμφης ἀναπτυσσομένης ἐκκλησιολογικῆς Θεολογίας του. Ὁ Θεὸς «ἔδωκεν αὐτὸν (τὸν Χρί-

(1) Ματθ. 28, 19-20. Πρβλ. Μαρκ. 16, 15.

(2) Μαρκ. 16, 16.

(3) Πρβλ. καὶ Ματθ. 18, 15-17 : «Ἐὰν δὲ ἁμαρτήσῃ εἰς σὲ ὁ ἀδελφός σου, ὑπάγε καὶ ἐλεγξον αὐτὸν μετὰ σοῦ καὶ αὐτοῦ μόνου· ἐὰν σοῦ ἀκούσῃ, ἐκέρδισας τὸν ἀδελφόν σου· ἐὰν δὲ μὴ ἀκούσῃ, παράλαβε μετὰ σοῦ ἓτι ἓνα ἢ δύο, ἵνα ἐπὶ στόματος δύο μαρτύρων ἢ τριῶν σταθῇ πᾶν ῥῆμα. Ἐὰν δὲ παρακούσῃ αὐτῶν, εἰπὲ τῇ Ἐκκλησίᾳ· ἐὰν δὲ καὶ τῆς Ἐκκλησίας παρακούσῃ, ἔστω σοι ὡσπερ ὁ ἔθνηκός καὶ ὁ τελώνης».

(4) Ματθ. 18, 18.

(5) B. Goebel, Katholische Apologetik, Freiburg im Br. 1930, σελ. 346.

(6) Α' Τιμοθ. 3, 15.

στον) κεφαλὴν ὑπὲρ πάντα τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἥτις ἐστὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ, τὸ πλήρωμα τοῦ τὰ πάντα ἐν πᾶσι πληρουμένου» (1), ἡ δὲ Ἐκκλησία εἶναι ἡ νύμφη τοῦ Χριστοῦ «μὴ ἔχουσα σπῖλον ἢ ρυτίδα ἢ τι τῶν τοιούτων» (2).

Διὰ τῶν δύο τούτων εἰκόνων ὑποδηλοῦται ἐμμέσως τὸ ἀλάθητον τῆς Ἐκκλησίας, ὡς ἐκ τῆς στενότητος αὐτῆς σχέσεως καὶ ἐνότητος πρὸς τὸν Χριστόν.

Ἡ ἐνότης βεβαίως αὕτη ἐκφράζεται ὡς ἄριστα διὰ τῆς πρώτης εἰκόνας, τοῦ σώματος, δι' ἃ καὶ κατέστη τόσον προσφιλὴς καθ' ὅλους τοὺς ἐπακολουθήσαντας χριστιανικοὺς αἰῶνας, τῆς Ἐκκλησίας χαρακτηριζομένης ὡς *corpus Christi mysticum*.

Εἴπομεν ὁμῶς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, ὅτι τὸ ἀλάθητον τῆς Ἐκκλησίας δὲν ἐξασφαλίζεται διὰ μυστικῆς μόνον πρὸς τὸν Θεὸν σχέσεως αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ δι' ἱστορικῆς πιστότητος. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον, προκειμένου περὶ τοῦ ἀλαθῆτου, δεόν ὥπως ἀποδοθῇ μεγαλυτέρα σημασία εἰς τὴν ἑτέραν εἰκόνα τοῦ Παύλου, τὴν παριστῶσαν τὴν Ἐκκλησίαν ὡς ἀνύμφην Χριστοῦ, διότι διὰ τῆς εἰκόνας ταύτης ἐκφράζεται καὶ τὸ π ρ ο σ ω π ι κ ὸ ν τῆς Ἐκκλησίας στοιχεῖον, ὅπερ τυγχάνει κεφαλαιώδους ἐν προκειμένῳ σημασίας. Ἡ δευτέρα αὕτη εἰκὼν, ὡς ἀρτιωτέρα θεολογικῶς καὶ ἐκκλησιολογικῶς πλεόν ἐπιτυχής, προϋτιμήθη πάντοτε ὑπὸ τῶν Θεολόγων, προκειμένου νὰ γίνῃ λόγος περὶ τῆς οὐσίας τῆς Ἐκκλησίας. Σχετικῶς γράφει ὁ Καθηγητὴς Κ. Μουρατίδης: «Ἄλλ' ἐνῶ ἐν τῷ παραδείγματι τοῦ σώματος ἀποδίδεται ὁ στενότητος σύνδεσμος τοῦ Χριστοῦ μετὰ τῆς Ἐκκλησίας, ἥτοι τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου ἐν αὐτῇ, δὲν ἀποδίδεται ὁμῶς πλήρως καὶ ἡ φύσις τοῦ συνενουμένου, δεδομένου ὅτι τὸ ὄργανον, δι' οὗ ἐκφράζεται ἡ ἐννοια τοῦ προσώπου, εἶναι ἡ κεφαλὴ, οὐχὶ ὁμῶς καὶ τὰ λοιπὰ μέλη αὐτοτελῶς. Συνεπῶς δὲν ἀποδίδεται πλήρως διὰ τῆς εἰκόνας τοῦ σώματος ἡ προσωπικότης ἀμφοτέρων τῶν συνενουμένων μερῶν, ἥτοι τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἀποτελούντων τὴν Ἐκκλησίαν πιστῶν. Ἡ ἐποψὶς αὕτη ἀποδίδεται ἐπιτυχέστερον διὰ τῆς εἰκόνας τοῦ γάμου, τοῦ Κυρίου ὄντος τοῦ Νυμφίου, τῆς δὲ Ἐκκλησίας τῆς νύμφης» (3).

Περὶ τῆς εἰκόνας τῆς «οἰκογενείας» εἴπομεν, ὅτι ἀποτελεῖ τὴν ἀρχαιότεραν ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ, διότι ἀνάγεται μέχρι τῆς συνοπτικῆς παραδόσεως, ταύτην ὁμῶς ἰδιαίτερως ὁλοκληροῦ διὰ τῆς Θεολογίας τοῦ ὁ Ἰωάννης, γράφων περὶ τοῦ φωτὸς-Χριστοῦ: «ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτὸν ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ» (4). «Ὅτι δὲ ἡ διὰ τοῦ Χριστοῦ ἰδρυθεῖσα οἰκογένεια τῆς Ἐκκλησίας μετέχει εἰς τὸ πλήρωμα τῆς ἀληθείας, ἣν ἐκόμισεν ὁ Χριστός, διατρανοῦται ἐν τοῖς λόγοις: «καὶ ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν καὶ χάριν ἀντὶ χάριτος, ὅτι ὁ νόμος διὰ Μωϋσέως ἐδόθη, ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο» (5).

Ὑπάρχει ὁμῶς καὶ τρίτη κατηγορία χωρίων τῆς Κ. Διαθήκης, ἅτινα θὰ ἡδύ-

(1) Ἐφεσ. 1, 22-23. Πρβλ. Κολ. 1, 18. Ἐφεσ. 4, 4-16 καὶ 5, 23. Α' Κορ. 12, 12-31

(2) Ἐφεσ. 5, 27. Πρβλ. καὶ Ὡσηὲ 1-3. Ἱερ. 2, 2. Ἡσαϊα 54, 6

(3) Κ. Μουρατίδης, Ἡ οὐσία καὶ τὸ πολίτευμα τῆς Ἐκκλησίας... σελ. 107. Ὁ Μουρατίδης παραθέτει καὶ τὴν ἐν προκειμένῳ ὁμοίαν ἀποψιν τοῦ διασχήμου συγχρόνου Ρωμαιοκαθολικοῦ Δογματικοῦ M. Schmaus.

(4) Ἰωαν. 1, 12. Πρβλ. καὶ τοὺς λόγους τοῦ Παύλου ἐν Ἐφεσ. 2, 18 ὅτι διὰ τοῦ Χριστοῦ «ἔχομεν προσαγωγὴν... πρὸς τὸν Πατέρα».

(5) Ἰωαν. 1, 16-17

ναντο νά ἐκληφθῶσιν ὡς μαρτυροῦντα ὅπωςδῆποτε περὶ τοῦ ἀλαλήτου τῆς Ἐκκλησίας; καὶ τὰ χωρία ταῦτα εἶναι πάντα ἐκεῖνα, ὅσα διαλαμβάνουσι περὶ τῆς αἰωνιότητος καὶ τοῦ ἀκαταλύτου τῆς Ἐκκλησίας.

Ὡς ἀντιπροσωπευτικώτερον πάντων τῶν χωρίων τούτων λαμβάνεται τὸ κλασσικὸν Ματθ. 16, 18, ἔνθα ὁ Κύριος διαβεβαίωσι περὶ τῆς Ἐκκλησίας, ὅτι «πύλαι ἄδου οὐ κατισχύουσιν αὐτῆς». Σχετικῶς πρὸς τὸ χωρίον τοῦτο λίαν εὐστόχως γράφει ὁ Καθηγητὴς Π. Τρεμπέλας : «Εἰς καθίδρυμα αἰώνιον πῶς θὰ ἦτο δυνατόν νὰ εἰσχωρήσῃ καὶ νὰ ἐγκαθιδρυθῇ μονίμως ἡ πλάνη καὶ τὸ ψεῦδος; τὰ μεθ' ἑαυτῶν τὸν θάνατον καὶ τὴν φθορὰν ἐγκρύπτοντα ; Πῶς δὲ οὐδὲ αἱ πύλαι τοῦ ἄδου δὲν θὰ κατίσχυον τῆς Ἐκκλησίας, ἐὰν ἐκυριάρχει ταύτης ἐν οἰφδῆτινι βαθμῇ τὸ ψεῦδος ; » (1).

Ἐν ταῖς μέχρι τοῦδε ἐκτεθείσαις μαρτυρίαις τῆς Κ. Διαθήκης περὶ τοῦ ἀλαλήτου ἐλήφθησαν κυρίως τὰ χωρία, τὰ διαλαμβάνοντα περὶ «ταυτίσεως» καὶ περὶ «ἐνότητος» Χριστοῦ καὶ Ἐκκλησίας. Πρὸς ἀποφυγὴν λοιπὸν πάσης παρεξηγήσεως λεκτέον ἐνταῦθα, ὅτι τοῦτο δὲν σημαίνει ποσῶς παραθεώρησιν τῆς σχέσεως Ἀγίου Πνεύματος καὶ Ἐκκλησίας, διότι, ὡς εἵπομεν καὶ ἐν ἀρχῇ τῆς παρούσης παραγράφου, ἡ σχέση τῆς Ἐκκλησίας λαμβάνεται ὡς σχέσις πρὸς σύνολον τὴν Ἀγίαν Τριάδα, κατὰ τὸ γνωστὸν σχῆμα τῆς Θεολογίας : Ὁ Πατὴρ — διὰ τοῦ Υἱοῦ — ἐν Ἀγίῳ Πνεύματι. Ἀλλῶστε εἶναι γνωστὸν, ὅτι «εἰ μὴ πνεῦμα ἦν ἅγιον, Κύριον Ἰησοῦν εἰπεῖν οὐκ ἡδυνάμεθα... τὸν Θεὸν παρακαλέσαι οὐκ ἡδυνάμεθα οἱ πιστοί... λόγος σοφίας καὶ γνώσεως ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ οὐκ ἦν... » (2).

6. Κεντρικαὶ ἔννοιαι τῆς Ἀγίας Γραφῆς, ἐμμέσως εἰς τὸ ἀλάθητον τῆς Ἐκκλησίας ἀναφερόμεναι

Διὰ τῶν δύο ἀμέσως προλαβουσῶν παραγράφων ἐδόθη μὲν ἐν συντόμῳ ἡ ἄμεσος ἀγιογραφικὴ βάσις τοῦ ἀλαλήτου τῆς Ἐκκλησίας, τῆς ἐρεῦνης στραφείσης σχηματικῶς πῶς ἐν ταῖς δυοῖ Διαθήκαις κεχωρισμένως, πλὴν πρὸς πληρεστέραν (3) εἰκόνα τῆς ἐκ τῆς Γραφῆς παρεχομένης σχετικῆς ὕλης ἀπαραίτητον, ὅπως ἐκτεθῶσι καὶ βασικώταται ἔννοιαι τῆς Ἀγίας Γραφῆς, ὡς ἐνιαίου ὀργανικοῦ ὅλου λαμβανόμενης, καιρίαν διὰ τὴν κατανόησιν τοῦ ἐν λόγῳ θέματος ἔχουσαι.

Ἐὰν τὸ ἀλάθητον τοῦ «κλαοῦ τοῦ Θεοῦ», τῆς «Ἐκκλησίας» ἐκφράζῃ πνευματικὸν μέγεθος αἰωνίου καὶ τελεσιδίκου ὕψους, ἐρειδόμενον καὶ οἰκοδομούμενον ἐπὶ τῆς διὰ τοῦ ὄντως Θεοῦ γενομένης εἰς τὸν λαὸν Αὐτοῦ Ἀποκαλύψεως, αὐτονόητον, ὅτι πρὸς τὸ ἀλάθητον σχετίζονται πάντα τὰ κείμενα τῆς Ἀγίας Γραφῆς καθόλου, τὰ μαρτυροῦντα πρῶτον περὶ τῆς μ ο ν α δ ι κ ὁ τ η τ ο ς (πασῶν τῶν ἰδιοτήτων) τοῦ Θεοῦ, δεύτερον δὲ περὶ τῆς φύσεως τῆς ὑπ' Αὐτοῦ γενομένης ἐπὶ σωτηρίᾳ τοῦ ἀνθρώπου Ἀποκαλύψεως.

Ἐπειδὴ ὁμως τὰ κείμενα ταῦτα καὶ αἱ ἐν αὐτοῖς σχετικαὶ κεντρικαὶ ἔννοιαι μαρτυροῦσι περὶ τῆς π η γ ῆ ς καὶ ρ ῖ ζ η ς τοῦ ἀλαλήτου (Θεὸς - Ἀποκάλυψις), ἐνῶ

(1) Π. Τρεμπέλα, Δογματικὴ, τομ. β', Ἀθῆναι 1959, σελ. 365.

(2) Ἰωάν. Χρυσοστόμου, εἰς Α'. Κορ. ὁμιλ. 7, 2 καὶ 4, MPG 61, 56 καὶ 59. Πρβλ. τοῦ αὐτοῦ ἰ. Χρυσοστόμου : αὐδαίς γὰρ δύναται εἰπεῖν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν εἰ μὴ ἐν Πνεύματι Ἀγίῳ» (εἰς Ἰωάν. ὁμιλ. 87, 3 MPG 59, 471).

(3) Πλήρης ἀνάπτυξις τοῦ σχετικοῦ ὕλικου τῆς Ἀγίας Γραφῆς τυγχάνει δυστυχῶς ἀδύνατος ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς παρούσης ἐργασίας καὶ δέον ὅπως ἀποτελέσῃ ἀντικείμενον εἰδικῆς πραγματείας.

τοῦτο μελετᾶται ἐνταῦθα οὐχὶ μόνον ὡς πρὸς τὴν πηγὴν αὐτοῦ, ἀλλὰ κυρίως ὡς ιδιότης τῆς Ἐκκλησίας, διὰ τοῦτο εἰς τὴν πρώτην ταύτην κατηγορίαν τῶν κειμένων καὶ ἐννοιῶν δεόν νὰ προστεθῶσι καὶ αἱ εἰς τὸν φ ο ρ ε α τῆς ιδιότητος ταύτης ἀναφερόμεναι ἐννοίαι καὶ ἐκφράσεις.

Ἦδη ἀπὸ τῆς πρώτης ἐντολῆς τοῦ Δεκαλόγου (Ἐξοδ. 20, 2 ἐξ.) ἐκφράζεται κατηγορηματικῶς τοῦτο μὲν τὸ μοναδικὸν τοῦ ἀληθοῦς καὶ ζῶντος Θεοῦ, ἐξ οὗ δίδονται ὁ Νόμος καὶ αἱ ἐπαγγελίαι, τοῦτο δὲ τὸ γεγονός τῆς διαθήκης ⁽¹⁾, δυνάμει τῆς ὁποίας ἡ μὲν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ παρεχομένη Ἀποκάλυψις ἀποτελεῖ τὴν ἀπόλυτον καὶ αἰωνίαν ἀλήθειαν διὰ τὸν Ἰσραηλιτικὸν λαόν, ὁ δὲ λαὸς οὗτος ἀποτελεῖ τὸν «ἐκλεκτὸν» λαὸν τοῦ Θεοῦ. Κεντρικωτάτην λοιπὸν θέσιν ἐν τῇ σχέσει τῆς διαθήκης μεταξὺ Θεοῦ καὶ λαοῦ καταλαμβάνει τὸ μέγεθος ἀ λ ῆ θ ε ι α. Δὲν ἐκλαμβάνεται δὲ αὕτη ἐν τῇ κατὰ κόσμον φιλοσοφικῇ ἐννοίᾳ, καθ' ἣν ἡ ἀλήθεια εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρχῃ ἀντικειμενικῶς ξένη καὶ ἄσχετος πρὸς τὴν ζωὴν καὶ τὰ πεπραγμένα τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ' ἐν ἐννοίᾳ ἠθικοθρησκευτικῇ, ὅφ' ἣν ἀποκαλυπτομένη ἡ ἀλήθεια ζητεῖ νὰ πληρῶσῃ τὴν τε παρούσαν καὶ τὴν μέλλουσαν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου, ὡς Ν ό μ ο ς, ὡς ἐ π α γ γ ε λ ί α, ὡς χ ά ρ ι ς, ὡς λ ύ τ ρ ω σ ι ς ⁽²⁾.

Διό περὶ τῆς ἀληθείας ταύτης λέγεται : «πᾶσα ἡ γῆ τὴν ἀλήθειαν καλεῖ, καὶ ὁ οὐρανὸς αὐτὴν εὐλογεῖ, καὶ πάντα τὰ ἔργα σελεται καὶ τρέμει, καὶ οὐκ ἔστι μετ' αὐτῆς ἄδικον οὐδέν. Ἄδικος ὁ οἶνος, ἄδικος ὁ βασιλεὺς, ἄδικοι αἱ γυναῖκες, ἄδικοι πάντες οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἄδικα πάντα τὰ ἔργα αὐτῶν τὰ τοιαῦτα· καὶ οὐκ ἔστιν ἐν αὐτοῖς ἀλήθεια, καὶ ἐν τῇ ἀδικίᾳ αὐτῶν ἀπολοῦνται. ἡ δὲ ἀλήθεια μένει καὶ ἰσχύει εἰς τὸν αἰῶνα καὶ ζῇ καὶ κρατεῖ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. καὶ οὐκ ἔστι παρ' αὐτὴν λαμβάνειν πρόσωπον οὐδὲ διάφορα, ἀλλὰ τὰ δίκαια ποιεῖ ἀπὸ πάντων τῶν ἀδίκων καὶ πονηρῶν· καὶ πάντες εὐδοκοῦσι τοῖς ἔργοις αὐτῆς, καὶ οὐκ ἔστιν ἐν τῇ κρίσει αὐτῆς οὐδὲν ἄδικον. καὶ αὐτῇ ἡ ἰσχύς καὶ τὸ βασίλειον καὶ ἡ ἐξουσία καὶ ἡ μεγαλειότης τῶν πάντων αἰώνων. εὐλογητὸς ὁ Θεὸς τῆς ἀληθείας» (Α' Ἐσδρ. 4, 36 - 41). Ὁ δὲ Νεσεμίας διηγούμενος τὰ θαυμάσια τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν λαὸν Του, ἀναφωνεῖ : «καὶ ἐπὶ ὅρος Σινὰ κατέβης καὶ ἐλάλησας πρὸς αὐτοὺς ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἔδωκας αὐτοῖς κρίματα εὐθέα καὶ νόμους ἀληθείας, προστάγματα καὶ ἐντολὰς ἀγαθὰς» (Νεσμ. 9, 13 πρβλ. καὶ 9, 33).

Ἡ διὰ τοῦ οὕτω καλουμένου «Πρωτευαγγελίου» ἐν Γεν. 3, 15 ἐπαγγελία τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους θὰ ἐξεπληροῦτο λοιπόν, διότι ὁ ἐπαγγελάμενος Θεὸς χαρακτηρίζεται οὐχὶ μόνον ἐπὶ παντοδυναμίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐπ' ἀληθείᾳ καὶ δικαιοσύνῃ. Διότι «Κύριος ὁ Θεὸς οἰκτεῖρμων καὶ ἐλεήμων, μακρόθυμος καὶ πολυέλεος καὶ ἀληθινός· καὶ δικαιοσύνην διατηρῶν καὶ ἔλεος εἰς χιλιάδας, ἀφαιρῶν ἀνομίας καὶ ἀδικίας καὶ ἀμαρτίας» (Ἐξοδ. 34, 6 πρβλ. καὶ Ἀριθ. 14, 18 καὶ Ψαλμ. 85 (86) 15).

Γνωρίζων ὁ Θεὸς τὰ κατὰ τὸν ἄνθρωπον, ὡς τε ἐπὶ μέρους ἀτόμου καὶ ὡς γένους, ἀναφωνεῖ διὰ στόματος τοῦ προφήτου Ἡσαΐου : «τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ ἐώρακα καὶ ἱσαμίην αὐτὸν καὶ παρεκάλεσα αὐτὸν καὶ ἔδωκα αὐτῷ παράκλησιν ἀληθινὴν, εἰρή-

(1) Πρβλ. G. Kittel, Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament, IV, S. 1029.

(2) Πρβλ. Ζαχ. 8, 7 : «τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· ἰδοὺ ἐγὼ σῶζω τὸν λαόν μου ἀπὸ γῆς ἀνατολῶν καὶ ἀπὸ γῆς δυσμῶν καὶ εἰσάξω αὐτοὺς καὶ κατασκηνώσω ἐν μέσῳ Ἱερουσαλήμ, καὶ ἔσονται ἐμοὶ εἰς λαόν, καὶ γὰρ ἔσομαι αὐτοῖς εἰς Θεὸν ἐν ἀληθείᾳ καὶ ἐν δικαιοσύνῃ».

νην ἐπ' εἰρήνῃ τοῖς μακρὰν καὶ τοῖς ἐγγύς οὖσι» (Ήσ. 57, 18). Σύστοιχοι λοιπὸν πρὸς τὴν ἔννοιαν τῆς ἀληθείας παρουσιάζονται ἐν τῇ Γραφῇ αἱ ἔννοιαι τοῦ Νόμου καὶ τῆς δικαιοσύνης, αἵτινες περιγράφονται ὡς μεγέθη ὡσαύτως αἰωνίου κύρους, δι' ὃ καὶ σχετίζονται πρὸς τὸ ἀλάθητον. Ὁ ἐκλεκτὸς λαὸς ἐντέλλεται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ «ποιεῖν πάντας τοὺς λόγους τοῦ νόμου τούτου» (Δευτερ. 31, 12), διότι «ὁ νόμος τοῦ Κυρίου ἄμωμος, ἐπιστρέφων ψυχάς· ἡ μαρτυρία τοῦ Κυρίου πιστή, σοφίζουσα νήπια. τὰ δικαιώματα Κυρίου εὐθέα, εὐφραίνοντα καρδίαν· ἡ ἐντολὴ Κυρίου τηλαυγής, φωτίζουσα ὀφθαλμούς· ὁ φόβος Κυρίου ἀγνός, διαμένων εἰς αἰῶνα αἰῶνος· τὰ κρίματα Κυρίου ἀληθινά, δεδικαιωμένα ἐπὶ τὸ αὐτὸ» (Ψαλμ. 18 (19), 8 - 11). Αἰώνιον τυγχάνει τὸ κῦρος τοῦ νόμου τοῦ Θεοῦ, ἐφ' ὅσον οὗτος εἶναι ἡ μόνη διὰ τὸν ἄνθρωπον ἀλήθεια : «ἡ δικαιοσύνη σου δικαιοσύνη εἰς τὸν αἰῶνα καὶ ὁ νόμος σου ἀλήθεια» (Ψαλμ. 118, 142). Ἡ τήρησις τοῦ νόμου τούτου ἐγγυᾶται τὸ ἀλάθητον, ἐνῶ ἡ καταστρατήγησίς του δὲν παραμένει ἄνευ συνεπειῶν : «ἐὰν ἐγκαταλείπωσιν οἱ υἱοὶ αὐτοῦ τὸν νόμον μου καὶ τοῖς κρίμασί μου μὴ πορευθῶσιν, ἐὰν τὰ δικαιώματά μου βεβηλώσωσι καὶ τὰς ἐντολάς μου μὴ φυλάξωσιν, ἐπισκέψομαι ἐν ῥάβδῳ τὰς ἀνομίας αὐτῶν καὶ ἐν μάστιγι τὰς ἀδικίας αὐτῶν, οὐδ' οὐ μὴ ἀδικήσω ἐν τῇ ἀληθείᾳ μου, οὐδ' οὐ μὴ βεβηλώσω τὴν διαθήκην μου καὶ τὰ ἐκπορευόμενα διὰ τῶν χειλέων μου οὐ μὴ ἀθετήσω. ἅπαξ ὥμοσα ἐν τῷ ἁγίῳ μου, εἰ τῷ Δαυὶδ ψεύσομαι» (Ψαλμ. 88 (89), 31 - 37).

Βεβαίως ὁ νόμος οὗτος τοῦ Θεοῦ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ καταργηθῇ διὰ τῆς ἐν τῷ αἵματι τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ ἰδρυθείσης Καινῆς Διαθήκης, διότι ὁ ἴδιος ὡμολόγησε : «Μὴ νομίσητε ὅτι ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον ἢ τοὺς προφῆτας· οὐκ ἦλθον καταλῦσαι ἀλλὰ πληρῶσαι· ἀμὴν γὰρ λέγω ὑμῖν, ἕως ἂν παρέλθῃ ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ, ἰῶτα ἐν ἡ μία κεραία οὐ μὴ παρέλθῃ ἀπὸ τοῦ νόμου, ἕως ἂν πάντα γένηται» (Ματθ. 5, 17 - 19 πρβλ. καὶ Ρωμ. 3, 31). Πλὴν, ἡ προπαιδευτικὴ χαρακτηριστικὴ Π. Διαθήκη, ὡς ἐκ τῆς ἐμφιλοχωρησάσης ἁμαρτίας, ἀνέμενε καὶ κατέτεινε πρὸς τὸ «τέλος» τοῦ Νόμου, πρὸς τὸ ἐν Χριστῷ «πλήρωμα» τῆς ἀληθείας, ἥτις θὰ ἀποκατήλλασε πλήρως τὸν ἄνθρωπον πρὸς τὸν Θεὸν διὰ τοῦ Σταυροῦ, «ἵνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῇ» (Ρωμ. 8, 4).

Οὕτως ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ ἀποβαίνει ἐν Χριστῷ ὁ πρὸς τὸν ἄνθρωπον πλήρης «λόγος τοῦ Θεοῦ» ⁽¹⁾ (Ίωαν. 1, 1., 10, 35., 14, 24., Λουκ. 8, 11., 5, 1., 8, 21., Πραξ. 4, 29., 8, 14., 13, 5., Α' Τιμ. 2, 13 κ.ά.), ὁ «λόγος τῆς ζωῆς» (Ίωαν. 1, 1., Α' Πέτρ. 1, 23., Ἑβρ. 4, 12 κ.ά.), ὁ «λόγος τῆς ἐπαγγελίας» (Ρωμ. 9, 9), ὁ «λόγος τῆς ἀληθείας» (Ίωαν. 17, 17., Β' Κορινθ. 6, 7., Ἑφес. 1, 13., Κολ. 1, 5., Β' Τιμ. 2, 15., Ἰακ. 1, 18., Ἀποκ. 19, 9 καὶ 21, 5), ὁ «λόγος τῆς καταλλαγῆς» (Β' Κορινθ. 5, 19 ἐξ., πρβ. Ρωμ. 5, 10 ἐξ.), ὁ «λόγος τῆς χάριτος» (Λουκ. 4, 22., Πραξ. 14, 3).

Ἀποκαλυφθείσης λοιπὸν τῆς ἀληθείας τοῦ Θεοῦ ἐν Χριστῷ, ὑπὸ πάσας τὰς ἀνωτέρω τελεσιδίκους μορφὰς τοῦ φωτισμοῦ καὶ τῆς σωτηρίας, αὐτονόητον ὅτι ἔχει τεθῇ πλέον διὰ παντὸς ἡ ἀρραγὴς βάσις τοῦ ἀλαθήτου τῆς Ἐκκλησίας, δι' ὃ καὶ ἀποτελεῖ διὰ τὸ ἀνθρώπινον γένος τὸ πλέον χαροποιὸν ἄκουσμα, ὀνομαζομένη «τὸ Εὐαγγέλιον» τοῦ Θεοῦ ἢ τοῦ Χριστοῦ, ἐν ᾧ «δύναμις Θεοῦ ἐστὶν εἰς σωτηρίαν παντὶ τῷ πιστεύοντι» (Ρωμ. 1, 16). Τὸ Εὐαγγέλιον τοῦτο δὲν ἀνέχεται κιβδηλεύσεις καὶ δια-

(1) Πρβλ. Ἀποκαλ. 19, 13 : «καὶ κέκληται τὸ ὄνομα αὐτοῦ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ».

στρεβλώσεις, διότι τότε παύει νά εἶναι «τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ». Διὰ τοῦτο μετὰ ἱερᾶς ἀγανακτήσεως ἐξανίσταται ὁ Παῦλος κατὰ τῶν Γαλατῶν, τονίζων πρὸς αὐτοὺς, ἐπὶ ποινῇ ἀναθέματος, τὴν ἀκεραιότητα, πληρότητα καὶ μοναδικότητα τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ, τὸ ὁποῖον εἶναι ἐν καὶ θὰ παραμείνῃ τὸ αὐτὸ εἰς τὸν αἰῶνα. Ἰδιαιτέρας σημασίας τυγχάνει τὸ σχετικὸν τοῦτο χωρίον τοῦ Παύλου, μαρτυροῦν περὶ τοῦ ἀλαθήτου καὶ διὰ τοῦτο ἀπαραχαράκτου χαρακτήρος τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἔχον οὕτω : «Θαυμάζω ὅτι οὕτως ταχέως μετατίθεσθε ἀπὸ τοῦ καλέσαντος ὑμᾶς ἐν χάριτι Χριστοῦ εἰς ἕτερον Εὐαγγέλιον, ὃ οὐκ ἔστιν ἄλλο· εἰ μὴ τινὲς εἰσιν οἱ ταρασσόντες ὑμᾶς καὶ θέλοντες μεταστρέψαι τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ. ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἡμεῖς ἡ ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ εὐαγγελίσῃται ὑμῖν παρ' ὃ εὐηγγελισάμεθα ὑμῖν, ἀνάθεμα ἔστω. ὡς προειρήκαμεν, καὶ ἄρτι πάλιν λέγω, εἴ τις ὑμᾶς εὐαγγελίζεται παρ' ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω . . . γνωρίζω γὰρ ὑμῖν, ἀδελφοί, τὸ εὐαγγέλιον τὸ εὐαγγελισθὲν ὑπ' ἐμοῦ ὅτι οὐκ ἔστιν κατὰ ἄνθρωπον· οὐδὲ γὰρ ἐγὼ παρὰ ἀνθρώπου παρέλαβον αὐτὸ οὔτε ἐδιδάχθην, ἀλλὰ δι' ἀποκαλύψεως Ἰησοῦ Χριστοῦ» (Γαλ. 1, 6 - 13).

Μετὰ τοῦ Εὐαγγελίου λοιπὸν ἀμέσως συνδέεται ἡ ἔννοια τῆς μαρτυρίας, διότι τοῦτο, ἀποτελοῦν, ὡς ἐλέχθη, τὴν ἀπόλυτον καὶ αἰωνίαν καὶ σωτήριον ἀλήθειαν τοῦ Θεοῦ, δὲν ἦτο ἀρκετὸν νὰ ἀγγελθῇ ἀπλῶς διὰ τῶν χειλέων, ἀλλὰ νὰ μαρτυρηθῇ πρῶτον ὑπ' Αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ εἶτα διὰ τῶν ὀργάνων Του. Βεβαίως πρώτη καὶ στοιχειώδης προϋπόθεσις τῆς μαρτυρίας τυγχάνει ἡ ἀλήθεια τοῦ μαρτυρουμένου, κατὰ τὸ ἐν Παροιμ. 12, 19 «χειλὴ ἀληθινὰ κατορθοῖ μαρτυρίαν», πλὴν ἡ μαρτυρία ἀποβαίνει ἀκλόνητος, ὅταν προέρχεται ἐξ Αὐτοῦ τοῦ ζῶντος Θεοῦ, δι' ὃ διαβεβαιοῖ ὁ Κύριος, ὅτι «ὁ πέμψας με πατήρ, ἐκεῖνος μεμαρτύρηκεν περὶ ἐμοῦ» (Ἰωαν. 5, 37 πρβλ. καὶ 8, 14). Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς γίνεται ἡ ἄμεσος τοῦ Πατρὸς μαρτυρία, λέγων πρὸς τὸν Πιλᾶτον : «ἐγὼ εἰς τοῦτο γεγέννημαι καὶ εἰς τοῦτο ἐλήλυθα εἰς τὸν κόσμον, ἵνα μαρτυρήσω τῇ ἀληθείᾳ» (Ἰωαν. 18, 37). Εἰς δὲ τὴν μαρτυρίαν ταύτην δὲν ἔμεινεν ἀμέτοχος, ὡς εἰκός, καὶ τὸ τρίτον πρόσωπον τῆς Ἀγίας Τριάδος, δι' ὃ γράφει ὁ Ἰωάννης : «καὶ τὸ πνεῦμά ἐστιν τὸ μαρτυροῦν, ὅτι τὸ πνεῦμά ἐστιν ἡ ἀλήθεια. ὅτι τρεῖς εἰσιν οἱ μαρτυροῦντες καὶ οἱ τρεῖς εἰς τὸ ἓν εἰσιν» (Α' Ἰωαν. 5, 6, πρβλ. καὶ Ἑβρ. 10, 15).

Ἡ ἀμέσως τῇ ἐννοίᾳ τῆς μαρτυρίας ἐπομένη ἔννοια τυγχάνει ἡ τῆς πίστεως, διότι «πιστὸς ὁ Θεός, δι' οὗ ἐκλήθητε εἰς κοινωνίαν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν» (Α' Κορινθ. 1, 9), καὶ «πιστὸς ὁ λόγος καὶ πάσης ἀποδοχῆς ἄξιος» (Α' Τιμ. 1, 15). Ὅθεν ὁ Ἰωάννης συνδέει ἀμέσως τὰς ἐννοίας τῆς μαρτυρίας καὶ τῆς πίστεως μετὰ τῆς αἰωνίου ζωῆς, γράφων : «ὁ πιστεύων εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἔχει τὴν μαρτυρίαν ἐν αὐτῷ. ὁ μὴ πιστεύων τῷ Θεῷ ψεύστην πεποίηκεν αὐτόν, ὅτι οὐ πεπίστευκεν εἰς τὴν μαρτυρίαν ἣν μεμαρτύρηκεν ὁ Θεὸς περὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ μαρτυρία, ὅτι ζωὴν αἰώνιον ἔδωκεν ὁ Θεὸς ἡμῖν, καὶ αὕτη ἡ ζωὴ ἐν τῷ υἱῷ αὐτοῦ ἐστίν. ὁ ἔχων τὸν υἱὸν ἔχει τὴν ζωὴν· ὁ μὴ ἔχων τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὴν ζωὴν οὐκ ἔχει» (Α' Ἰωαν. 5, 10 - 13).

Ἀλλ' ἡ ἀποδοχὴ τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ, δι' ὁρθῆς πίστεως, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ συντελεσθῇ διὰ τῶν ὑποκειμενικῶν τοῦ ἐπὶ μέρους ἀνθρώπου δυνάμεων, δι' ὃ ὡς πρῶτιστον αἶτημα προβάλλεται ὑπὸ τοῦ Παύλου τὸ «μεταμορφοῦσθε τῇ ἀνακαινώσει τοῦ νοός, εἰς τὸ δοκιμάζεν ὑμᾶς τί τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, τὸ ἀγαθὸν καὶ εὐάρεστον

καὶ τέλειον» (Ρωμ. 12, 2). Τὴν θέσιν τοῦ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου θὰ καταλάβῃ διὰ τῆς ἐν Χριστῷ ἀναγεννήσεως ὁ νοῦς τοῦ Χριστοῦ, διὰ τὴν δύναμιν τὴν εἰπωσιν οἱ εἰς Χριστὸν πιστεύοντες «ἡμεῖς δὲ νοῦν Χριστοῦ ἔχομεν» (Α' Κορινθ. 2, 16), καὶ διὰ τὴν ὧσιν οὗτοι «κατηρτισμένοι ἐν τῷ αὐτῷ νοὶ καὶ ἐν τῇ αὐτῇ γνώμῃ» (Α' Κορινθ. 1, 10). Τὴν τοιαύτην ὁμῶς σύμπνοιαν καὶ ἐσωτάτην «ἐν Χριστῷ» κοινωνίαν ὑποδηλοῖ ἡ Κ. Διαθήκη καὶ διὰ τοῦ χαρακτηρισμοῦ «ὁμοθυμαδὸν» (Πραξ. 1, 14., 8, 6., 15, 25., Ρωμ. 15, 6) ἐν ταῖς ἐκδηλώσεσι τῆς χριστιανικῆς κοινότητος, ὅστις προκειμένου περὶ τοῦ ἀλαθήτου τῆς Ἐκκλησίας ἐμπερικλείει ὅλως ἰδιαιτέραν διὰ τὴν Ὁρθόδοξίαν ἔννοιαν.

Καὶ θὰ ἡδύνατο βεβαίως νὰ ἀπαριθμήσῃ τις πληθὺν ὅλην καὶ ἄλλων ἐννοιῶν καὶ ἐκφράσεων, καὶ δὴ καὶ συμβόλων ⁽¹⁾, ἐκ τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης, ἐμμεσωτέραν ἢ ἀμεσωτέραν πρὸς τὸ ἀλάθητον δυναμένων νὰ ἔχωσι σχέσιν, πλὴν τοῦτο, ὡς καὶ ἐν ἀρχῇ τῆς παρούσης παραγράφου ἐλέχθη, δύναται καὶ δεόν νὰ ἀποτελέσῃ εἰδικὴν πραγματείαν, διὰ τοῦτο χωρήσωμεν ἀμέσως κατωτέρω εἰς τὴν συσχέτισιν τοῦ ἀλαθήτου πρὸς τὰς λοιπὰς τῆς Ἐκκλησίας ιδιότητας.

7. Τὸ ἀλάθητον ἐν τῇ σχέσει αὐτοῦ πρὸς τὰς ιδιότητας τῆς Ἐκκλησίας ὡς μιᾶς, ἀγίας, καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς

Ἐν προοιμίῳ ἤδη εἴπομεν, ὅτι τὸ ἀλάθητον ἀποτελεῖ οὐσιωδεδεσάτην καὶ κεντρικὴν τῆς Ἐκκλησίας ιδιότητα, ἥτις δίκην ρίζης καὶ πηγῆς καθιστᾷ δυνατὰς πάσας τὰς λοιπὰς.

Ἐκ τῆς πραγματικότητος ταύτης αὐτομάτως νοεῖται ἄρα ἡ ἀμεσος σχέσις τοῦ ἀλαθήτου πρὸς τὰς ιδιότητας τῆς Ἐκκλησίας ὡς *μ ι ᾶ ς*, *ἀ γ ί α ς*, *κ α θ ο λ ι κ ῆ ς* καὶ *ἀ π ο σ τ ο λ ι κ ῆ ς*.

Βεβαίως ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι ἅπασαι αἱ τέσσαρες ὡς ἄνω ιδιότητες τῆς Ἐκκλησίας τελοῦσι πρὸς τὸ ἀλάθητον εἰς συσχετικὴν ἀντίδοσιν, ὥστε αἰρομένης μιᾶς ἐξ αὐτῶν νὰ αἰρῶνται αὐτομάτως καὶ πᾶσαι αἱ λοιπαί.

Ἐπειδὴ ὁμῶς παρὰ τὴν ὑφισταμένην ταύτην μεταξὺ τῶν ιδιοτήτων τῆς Ἐκκλησίας ἐσωτερικὴν καὶ ἀδιάρρηκτον σχέσιν, δὲν ἀποτελοῦσιν αὗται ἐν εἶδος *τ α υ τ ο λ ο γ ί α ς*, διὰ τοῦτο προσεκτικωτέρα μελέτη, ἀνάλυσις καὶ συσχέτισις αὐτῶν πρὸς τὸ ἀλάθητον, καταδεικνύει διάφορον ἐκάστης βαθμὸν προσεγγίσεως πρὸς αὐτό, ἡ δὲ συσχέτισις καὶ σύγκρισις αὕτη μεγάλως θέλει βοηθήσῃ ἡμᾶς ἐν τῷ μετὰ ταῦτα ἐγγυτέρῳ καθορισμῷ τῆς οὐσίας τοῦ ἀλαθήτου.

Ἐν πρώτοις ἡ σχέσις τοῦ ἀλαθήτου πρὸς τὴν ιδιότητα τῆς Ἐκκλησίας ὡς *μ ι ᾶ ς* κατανοεῖται πόσον στενὴ καὶ ἀναγκαία εἶναι, ἐὰν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν, ὅτι παρ' ἀμφοτέραις ταῖς ιδιότητι ταύταις πηγὴ τυγχάνει ἡ μία καὶ ἀναλλοίωτος οὐσία τοῦ Θεοῦ ⁽²⁾, εἷς ὁ Χριστός, ὅστις ὡς κεφαλὴ ἀπεργάζεται τὸ ἐνιαῖον τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὁ ἐμπιστευθεὶς αὐτῇ τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἐν τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι, ὅπερ φωτίζει καὶ ὁδη-

(1) Οὕτω π.χ. οὐτε ὁ ἐν Ἐξοδ. 13, 21 «στῦλος νεφέλης» καὶ «στῦλος πυρός», ὁ ὁδηγῶν τὸν λαὸν καὶ τὴν ἄμεσον τοῦ Θεοῦ παρουσίαν καὶ παρακολούθησιν συμβολίζων, οὐτε τὸ ὑπὸ τῶν Προφητῶν (πρβλ. Ἠσ. 16, 7) συχνάκις λεγόμενον «ἡ ψατο τοῦ στόματός μου καὶ εἶπεν» δύναται νὰ θεωρηθῶσι πάντῃ ἄσχετα πρὸς τὸ ἀλάθητον.

(2) Πρβλ. Ἱ. Καρμίρη, Σύνοψις... σελ. 86: «Τὸ κέντρον λοιπὸν τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ὁ εἷς Χριστός, ἡ δὲ δύναμις ἡ πραγματοποιοῦσα τὴν ἐνότητα αὐτῆς εἶναι τὸ ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι».

γεῖ ταύτην εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν. Ἄρα μόνον ὡς μία εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι ἡ Ἐκκλησία ἀλάθητος ⁽¹⁾ καὶ μόνον ὡς ἀλάθητος εἶναι δυνατόν νὰ διατηρηθῇ αὕτη μία.

Τὰ αὐτὰ περίπου λεκτέα καὶ περὶ τῆς σχέσεως ἀλαθίτου καὶ καθολικότητος τῆς Ἐκκλησίας, ἐφ' ὅσον τὰ ἐπίθετα μία καὶ καθολικὴ ὑποδηλοῦσι τὴν αὐτὴν «ἀπόλυτον» ποιότητα τῆς Ἐκκλησίας. Ἐνταῦθα ὅμως δεόν νὰ προβῶμεν εἰς ἐπεξηγήσιν τινα: Ἡ σχέσις καθολικότητος καὶ ἀλαθίτου τυγχάνει αὐτονόητος, ἐνδοτάτη καὶ ἀναγκαία, μόνον ἐάν τὸ καθολικὴ ἐκληφθῇ, ὡς ἔδει, ἐν ἐννοίᾳ ποιοτικῇ ⁽²⁾, δῆλα δὴ ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς ἀπολύτου, ὡς εἴπομεν, διαστάσεως τῆς Ἐκκλησίας. Διότι ἐάν τὸ καθολικὴ ἐκληφθῇ ἐν ποσοτικῇ ἐννοίᾳ, δηλ. ἐν τῇ ἐννοίᾳ ὅτι περιλαμβάνει ἡ Ἐκκλησία πάντας τοὺς Χριστιανούς, τότε ἡ σχέσις ἀλαθίτου καὶ καθολικότητος μεταβάλλεται ἄρδην. Τότε ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι τὸ ἀλάθητον δὲν συμπίπτει μετὰ τῆς καθολικότητος, ἀλλ' ἀντιθέτως χωρεῖ δυναμικῶς πρὸς αὐτήν.

Ἡ τελευταία αὕτη πρότασις διαφωτίζεται περισσότερον, ἐάν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν, ὅτι τὰ βεβαπτισμένα κανονικῶς νήπια ἀνήκουσι μὲν εἰς τὴν καθολικὴν Ἐκκλησίαν, οὐδεμίαν ὅμως εἰσέτι ἔχουσι ταῦτα σχέσιν πρὸς τὸ ἀλάθητον, ἀλλὰ μέλλουσι νὰ καταληφθῶσιν ὑπ' αὐτοῦ, δι' ἀποδοχῆς ἀργότερον τῆς ἀλαβήτου ἀποστολικῆς Πίστεως τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ σχέσις τοῦ ἀλαθίτου πρὸς τὴν ιδιότητα τῆς Ἐκκλησίας ὡς ἀποστολικῆς νοεῖται οἰκοθεν, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν, ὅτι ἐφ' ὅσον ἡ Ἐκκλησία διατηρεῖ τὴν ἀρχέγονον αὐτῆς διδασκαλίαν, ὡς διαγράφει ταύτην ἡ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ ἐσχάτου Ἀποστόλου κατακλεισθεῖσα, ὡς ἀπηρτισμένον ἀντικειμενικὸν μέγεθος, θεία Ἀποκάλυψις, παραμένει αὕτη (ἡ Ἐκκλησία) καὶ ἀληθὴς καὶ γνησία.

Ἐπὶ τῆς ἐσωτάτης ταύτης καὶ ἀναγκαίας σχέσεως λίαν χαρακτηριστικῶς παρατηρεῖ ὁ Ἀνδρούτσος: «Ἐμφαίνεται δὲ ἡ ἀποστολικότης ἐνθεν μὲν ἐν τῇ ὁμολογίᾳ τῆς αὐτῆς καὶ ἡ πρωτόγονος Ἐκκλησία πίστεως καὶ ἐν τῷ αὐτῷ τῆς διοικήσεως, ἐνθεν δὲ ἐν τῇ ἀποστολικῇ λεγομένῃ διαδοχῇ, τῇ σειρᾷ τῶν Ἐπισκόπων, τῶν ὄντων διαδόχων τῶν Ἀποστόλων, ἐὰν κανονικῶς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καθίστανται. Ἀμφότερα ταῦτα ἐσωτερικῶς συνάπτονται προϋποτιθέντα ἄλληλα, ὡς δὲ ἡ ἀποστολικὴ διδασκαλία εἶναι ἡ βάσις τῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς, οὕτω καὶ ἡ ἀποστολικὴ διαδοχὴ ἀποτελεῖ τὸ ἐξωτερικὸν γνῶρισμα τοῦ ὅτι Ἐκκλησία τις εἶναι ἀληθὴς καὶ συμφωνεῖ μετὰ τῆς πρωτογόνου Ἐκκλησίας ἐν τῇ διδασκαλίᾳ καὶ τῇ διοικήσει» ⁽³⁾.

Καίτοι ὅμως εἴπομεν ἀνωτέρω, ὅτι αἱ ιδιότητες τῆς Ἐκκλησίας τελοῦσιν εἰς

Ὁ βιθύτερος μάλιστα λόγος τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἡ ἐνότης αὐτοῦ τοῦ ἐν Τριάδι Θεοῦ. Ἐντεῦθεν ὁ Κύριος προσηυχθὴ ἐν τῇ ἀρχιερατικῇ Του προσευχῇ ὑπὲρ τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας, ἀναγαγὼν αὐτὴν εἰς τὴν ἐνότητα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ (Ἰωάν. 17, 20-23)».

(1) Πρβλ. Μ. Βασιλείου, εἰς Ψαλμ. 44, 9, MPG 29, 408. Σχετικῶς δὲ παρατηρεῖ ὁ Ἱ. Καρμίρης: «Πᾶσαι αἱ ἐπὶ μέρους Ἐκκλησίαι, ἐὰν εἶναι ἀληθεῖς, δὲν εἶναι δυνατόν ἀλλ' ἢ νὰ εἶναι ἡνωμένοι ἐν τῷ ἐνὶ σώματι τῆς Ἐκκλησίας ὑπὸ κεφαλὴν τὸν Χριστόν. «Εἰ γὰρ Θεοῦ ἐστίν, ἡνωταὶ καὶ μία ἐστίν, οὐκ ἐν Κορίνθῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ» (Χρυσόστομος, εἰς Α' Κορινθ. ὁμιλ. 1, 1, MPG 61, 13)», Ἱ. Καρμίρης, Ἡ Ἐκκλησιολογία τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν, Ἀθῆναι 1962, σελ. 76.

(2) Πρβλ. Ἱ. Καρμίρης, Σύνοψις... σελ. 90.

(3) Χρ. Ἀνδρούτσου, Δογματικὴ, β' ἐκδ., Ἀθῆναι 1956, σελ. 281.

συσχετικήν αντίδοσιν καὶ ἐσωτερικῶς συνδέονται ἀμέσως πρὸς ἀλλήλας, ἐὰν θὰ ἔπρεπε νὰ θέσωμεν ταύτας εἰς ἱεραρχικὴν οὕτως εἰπεῖν τάξιν, ἐν τῇ σχέσει αὐτῶν πρὸς τὸ ἀλάθητον, ἡθέλομεν ὁμολογήσει, ὅτι ἐνῶ ἡ ἀποστολικότης ἀφ' ἐαυτῆς θὰ ἤρκει, ἵνα καταδείξῃ τὴν Ἐκκλησίαν ὡς ἀλάθητον, ἥτοι ὡς τὴν ἀληθῆ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν, δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ υποστηρίξωμεν τοιαύτην αὐτονόητον ταυτότητα μετὰ τὸ ἀλάθητον καὶ οἰασθῆτινος τῶν λοιπῶν τῆς Ἐκκλησίας ἰδιοτήτων μεμονωμένως (1).

Ἄλλ' ἔλθωμεν ἤδη εἰς τὴν σύγκρισιν καὶ συσχετισμὸν ἀλαθῆτος καὶ ἀγιότητος τῆς Ἐκκλησίας, ἥτις παρίσταται καὶ πλεον ἐνδιαφέρουσα.

Πρωτίστως δεόν νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι τὰ ἐπίθετα ἅγιος καὶ ἀλάθητος δὲν προϋποθέτουσιν ἄλληλα οὔτε συνυπονοοῦνται ἀναγκαιῶς, διότι εἶναι προφανές, ὅτι ἀνῆκουσιν εἰς δύο ὅλως ἀπ' ἀλλήλων διακρινομένας σφαίρας, τὸ πρῶτον εἰς τὴν σφαῖραν τὴν ἡθικὴν, τὸ δὲ δεύτερον εἰς τὴν σφαῖραν τὴν γνωσιολογικὴν. Βεβαίως δικαίως θὰ ἡδυνάτο τις ἐνταῦθα νὰ ἐγείρῃ τὴν ἐνστασιν, ὅτι μία τοιαύτη διάκρισις ἐν τῷ χώρῳ τῆς Θρησκείας, καὶ δὴ τῆς Χριστιανικῆς Θρησκείας, σημαίνει μὴ ἐπιτρεπόμενον φορμαλισμόν, τοσοῦτω μᾶλλον ὅσῳ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ κοινὴ τυγχάνει ἡ πηγὴ τοῦ τε ἀγιασμοῦ καὶ τῆς ἀληθείας, ἥτοι τὸ αὐτὸ Ἅγιον Πνεῦμα. Ὡσαύτως δικαίως θὰ ἡδυνάτο τις νὰ παρατηρήσῃ, ὅτι ἡ Χριστιανικὴ ἀλήθεια δὲν εἶναι ἀλήθεια ἀπλῶς «νοητικὴ» ἀλλὰ καὶ σωστικὴ, κατὰ τοὺς λόγους τοῦ Κυρίου: «γνώσσεσθε τὴν ἀλήθειαν καὶ ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσει ὑμᾶς» (Ἰωαν. 8, 32). Πλὴν παρὰ ταῦτα τὸ εἶναι τινα ἅγιον δὲν σημαίνει ἀπαραιτήτως, ὅτι εἶναι ὁ τοιοῦτος καὶ ἀλάθητος, ἀλλ' ἀντιθέτως εἶναι γνωστὸν, ὅτι δύναται νὰ ὑπάρχῃ ἀλάθητον καὶ ἄνευ τοῦ πληρώματος τῆς ἀγιότητος, ὡς καὶ ἀγιότης ἄνευ τοῦ πληρώματος τῆς ἀληθείας. Διὰ τὴν πρώτην περίπτωσιν λίαν χαρακτηριστικὸν τυγχάνει, ὅτι ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ὁμιλεῖ ἔτι καὶ περὶ τοῦ δυνατοῦ περιπτώσεως «κατοχῆς τῆς

(1) Οὕτως ὁρθῶς παρατηρεῖ ὁ H. Küng ὅτι «überhaupt jede Nota der Kirche, in ihrer ganzen (neutestamentlichen) Tiefe verstanden, die anderen fordert und einschliesst. Wie könnte die eine Kirche wahrhaft eine sein, wenn ihr nicht zugleich die Spannweite der Katholizität, die Kraftquelle der Heiligkeit und der Ursprung der Apostolizität gegeben wäre! Wie könnte die katholische Kirche wahrhaft katholisch sein, wenn ihr nicht zugleich der Zusammenhalt der Einheit, die Selbstlosigkeit der Heiligkeit und die Stosskraft der Apostolizität gegeben wäre. Wie könnte die heilige Kirche wahrhaft heilig sein, wenn ihr nicht zugleich das Rückgrat der Einheit, die Weiterzigkeit der Katholizität und die Verwurzelung der Apostolizität geschenkt wäre. Und wie könnte so schliesslich die apostolische Kirche wahrhaft apostolisch sein, wenn ihr nicht die Kollegialität der Einheit, die Vielfalt der Katholizität und der Geist der Heiligkeit geschenkt wäre. Die Eigenschaften der Kirche sind keine statischen Etiketten, sondern gehen als die verschiedenen Dimensionen der einen und selben Kirche an jedem Punkt dynamisch ineinander über (in einer circumincessio und circumincessio eigener Art). Ihre Problematik ist bei aller Differenziertheit nur eine. (H. Küng, Strukturen der Kirche, Freiburg im Br., 1962, σελ. 73-74). Ἄλλ' ὁ αὐτὸς Küng ἐξάγει ἔτι περαιτέρω τὴν ἀποστολικότητα ὑπὲρ πάσας τὰς λοιπὰς, γράφων: «Wäre eine Kirche noch so imponierend einig, noch so umfassend katholisch, noch so ausgesondert heilig - wäre sie nicht die alte Kirche, die auf die Apostel zurückginge - so wäre sie gewiss eine fromme Gesellschaft, nicht aber die Kirche Jesu Christi» (H. Küng, ἐνθ. ἀνωτ., σελ. 105). Πρβλ. Ἰ. Καρμίρη, Ἡ περὶ Ἐκκλησίας ὁρθόδοξος δογματικὴ διδασκαλία, Ἀθήναι 1964, σελ. 28.

ἀληθείας ἐν ἀδικίᾳ» ⁽¹⁾, ἥτις περίπτωσις βεβαίως ἀποτελεῖ καὶ τὴν ὀξυτέραν διακρίσιν τῶν δύο ἰδιοτήτων (ἀλαθήτου καὶ ἀγιότητος) καὶ διὰ τοῦτο ἐπισπᾶται παραχρῆμα τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ.

Ἐκ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας, καὶ δὴ ἐκ τῆς Ἱστορίας τῶν Δογμάτων, γνωρίζομεν πάλιν, ὅτι ἐνίοτε μορφαὶ διακρινόμεναι διὰ τὴν καθαρότητα τοῦ βίου τῶν ἐπλανήθησαν περὶ τὸ δόγμα, ὡς λ.χ. ὁ Ἄρειος, ἐκ δὲ τῆς Ἱστορίας τῶν Θρησκευμάτων γνωρίζομεν, ὅτι ὑπῆρξαν καὶ ὑπάρχουσιν ἅγιοι καὶ ἐκτὸς τῆς ἀληθείας τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἐξ ἐτέρου γνωρίζομεν, ὅτι μεγάλοι διδάσκαλοι τῆς Χριστιανικῆς ἀληθείας ὑπελείποντο εἰς ἀγιότητα πολλῶν Ἑθνικῶν, ἀνεξαρτήτως ἀν' ἣ Ἐκκλησία, εἰς ἀναγνώρισιν τῶν ὑπηρεσιῶν αὐτῶν, ἐν τῇ γενικωτέρῳ σχεδίῳ τοῦ Θεοῦ, ἀνεκῆρυξε τούτους ἁγίους.

Τὸ τοιοῦτον ἥκιστα σημαίνει μακιαβελικὴν ἠθικὴν, ἀντιθέτως μαρτυρεῖ περὶ τοῦ μυστηριώδους τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, ἥτις δύναται νὰ ὑπερπερισεύῃ καὶ ἐκεῖ ἔτι, ἔνθα «ἐπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία» ⁽²⁾.

Οὐδόλως ἐπίσης πρέπει νὰ σκανδαλίζῃ ἡμᾶς τοῦτο, διότι ὀφείλεται ἐν πολλοῖς καὶ εἰς τὴν πεπερασμένην φύσιν τοῦ ἀνθρώπου, ὅστις καὶ ἐντὸς ἔτι τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἐκκλησίας χώρου δὲν παύει νὰ διατελῇ ὑπὸ τὴν ἀπειλὴν τῆς ἁμαρτίας καὶ τὸ βάρος τῆς ἁμαρτωλότητος.

Διὰ νὰ ἀντιληφθῶμεν ὅμως καλύτερον, ὅτι τὸ ἀλάθητον ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ δὲν προϋποθέτει ἀναγκαιῶς καὶ τὴν ἀγιότητα, ἀνάγκη νὰ ἐνθυμηθῶμεν τὴν περὶ ἐνεργείας τῶν μυστηρίων καθόλου διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας. Ὡς ἐκεῖ ἡ ἐπενέργεια τῆς διὰ τῶν μυστηρίων παρεχομένης θείας χάριτος δὲν δεσμεύεται οὐδὲ παρακωλύεται ποσῶς ὑπὸ τῆς τοιαύτης ἢ τοιαύτης τοῦ λειτουργοῦ ἢ τῶν κοινωνούντων πιστῶν ἠθικῆς ποιότητος καὶ καταστάσεως, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ πλέον ἀναξίου λειτουργοῦ μετοχετεύεται ἡ θεία χάρις τοῖς πιστοῖς, ὡς ἐξασφαλιζομένη αὐτοῖς, κατὰ τὴν σχολαστικὴν ὀρολογίαν, ex opere operato ⁽³⁾ καὶ οὐχὶ ex opere operantis, οὕτω καὶ ἐν τῇ περιπτώσει τοῦ ἀλαθήτου πρόκειται κατ' οὐσίαν καὶ ἐν τελευταίᾳ ἀναλύσει περὶ ἔργου χάριτος, τὴν κυρίαν αὐτοῦ πηγὴν καὶ αἰτίαν ἔχοντος ἐν τῇ παντοδυναμίᾳ τοῦ Θεοῦ καὶ οὐχὶ ἐν τῇ ἱκανότητι τοῦ ἀνθρώπου. Ὅπου δὲ πρόκειται περὶ ἐνεργειῶν κατ' ἐξοχὴν τῆς θείας χάριτος, ἐκεῖ οὐδόλως ἐπιτρέπεται νὰ λησμονῶνται οἱ λόγοι τοῦ θεοῦ Παύλου, γράφοντος ὅτι «ἔχομεν τὸν θησαυρὸν τοῦτον ἐν ὅστροκίνοις σκεύεσιν, ἵνα ἡ ὑπερβολὴ τῆς δυνάμεως ᾗ τοῦ Θεοῦ καὶ μὴ ἐξ ἡμῶν» ⁽⁴⁾.

Κατόπιν ὅμως πάντων τούτων ἴσως ἡδύνατό τις νὰ ἐρωτήσῃ : «Ὡστε δύναται ἔστω καὶ πρὸς στιγμήν νὰ τεθῇ ἐν ἀμφιβόλῳ ἡ ἀγιότης τῆς Ἐκκλησίας ;

Πρὸς μεγαλυτέραν διασάφησιν τῶν λεχθέντων, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἀποφυγὴν παρεξηγήσεων δέον νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι : Θεωρουμένη ἡ Ἐκκλησία ἐκ τῆς ἐπόψεως τῆς ἀοράτου αὐτῆς πλευρᾶς, ἥτοι ὡς ἔχουσα κεφαλὴν τὸν Χριστὸν καὶ ψυχὴν τὸ

(1) «Ἀποκαλύπτεται γὰρ ὀργὴ Θεοῦ ἀπ' οὐρανοῦ ἐπὶ πᾶσαν ἀσέβειαν ἀνθρώπων τῶν τὴν ἀλήθειαν ἐν ἀδικίᾳ κατεχόντων» (Ρωμ. 1, 18)

(2) Ρωμ. 5, 20

(3) Πρβλ. Ἰωαν. Χρυσοστόμου, εἰς Β' Τιμ. ὁμιλ. 2, 3 MPG 62, 610 : «Διὰ πάντων αὐτὸς ἐνεργεῖ, εἰ καὶ αὐτοὶ εἴεν ἀνάξιοι, διὰ τὸ σωθῆναι τὸν λαόν».

(4) Β' Κορ. 4, 7

“Άγιον Πνεῦμα, εἶναι ἀναμφιβόλως ἁγία ἐν ἐννοίᾳ ὄντολογικῇ καὶ ἠθικῇ” (1).

Ἐξ ἐπόψεως ὅμως τῆς στρατευομένης αὐτῆς πλευρᾶς ἡ Ἐκκλησία τυγχάνει μὲν ἁγία, ὡς κατέχουσα τὴν ἁγιαστικὴν ἀλήθειαν καὶ τὰ ἀπὸ τοῦ Σταυροῦ ἀναβλύσαντα ἀγαθὰ, ἅτινα παρέχεται διὰ τῶν μυστηρίων, πλην ἡ ἁγιότης αὕτη δέον νὰ θεωρηθῇ ἐξ ἀντικειμένου καὶ οὐχὶ ἐξ ὑποκειμένου, ὡς παρατηρεῖ καὶ ὁ Καθηγητὴς Ἰ. Καλογήρου, γράφων : «Ἡ περὶ τελειότητος καὶ ἁγιότητος τῆς Ἐκκλησίας διακήρυξις τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, ἐν συσχετισμῷ πρὸς τὸ ἐξ ἀγάπης εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἀποκλειστικῶς ἀναφερόμενον ἔργον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ (Ἐφεσ. 5, 25 - 27), ἀφορᾷ ἤδη καὶ εἰς τὴν παρούσαν κατάστασιν τῆς Ἐκκλησίας, ἀντικειμενικῶς, ἥτοι ἐκ τῆς ἐπόψεως τοῦ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ πραγματικῶς ἐκδηλουμένου ἔργου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ διὰ τῶν μυστηρίων καὶ τοῦ λόγου διαιωνιζομένου, εἰς ἀναγέννησιν τῶν ἀνθρώπων. Ὑποκειμενικῶς, ἥτοι ἐκ τῆς ἐπόψεως τῶν εἰς σωτηρίαν καλουμένων ἀνθρώπων, ἡ διὰ τοῦ ἀπολυτρωτικοῦ ἔργου τοῦ Κυρίου καταπολεμουμένη ἁμαρτία, εἰς ἐγκαθίδρυσιν τῆς ἁγιότητος, ἀντιστρατεύεται εἰσέτι καὶ ἐντὸς αὐτῆς τῆς ἐπιγείου Ἐκκλησίας, ἐγγενῶσα οὕτως εἰς αὐτὴν ἀντινομίας καὶ ἐπιπτώσεις, αἵτινες ὅμως τελικῶς δὲν δύνανται νὰ κατισχύσουν καὶ νὰ ματαιώσουν τὸ διὰ τῆς Ἐκκλησίας διαιωνιζόμενον ἀπολυτρωτικὸν καὶ σωτηριῶδες ἔργον τοῦ Θεοῦ» (2).

Ἡ ἁγιότης τῆς ὁρατῆς Ἐκκλησίας δέον νὰ θεωρηθῇ μᾶλλον δυναμικῶς, ἥτοι ὡς διαρκὴς πρὸς τὸν ἁγιασμὸν πορεία (3). Τοῦτο ὑπαγορεύει πρωτίστως ἡ διδασκαλία, ὅτι ἡ Ἐκκλησία θὰ τελειωθῇ ἐν τῷ οὐρανῷ, ἀλλὰ καὶ ἡ προτροπὴ τοῦ Κυρίου : «ἐσσεθε οὖν τέλειοι, ὅτι ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς τέλειος ἐστί» (4).

Ἀλλὰ διὰ νὰ ἀντιληφθῶμεν καλύτερον τὴν μεταξὺ ἀλαθῆτου καὶ ἁγιότητος τῆς

(1) Πρβλ. Ἰ. Καμρίη, Σύνοψις... σελ. 87-88

(2) Ἰ. Καλογήρου, Περὶ τὴν χαρακτῆρα τῆς Ὀρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας... σελ. 19-20. Πρβλ. καὶ Κ. Μουρατίδου, Ἡ οὐσία καὶ τὸ πολίτευμα τῆς Ἐκκλησίας... σελ. 117. Ἀξιοσημείωτα καὶ ὅσα γράφει περὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος ὁ γνωστὸς σύγχρονος Δογματικὸς τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας Karl Rahner εἰς γλῶσσαν βεβαίως πλέον τολμηρὰν ἀλλ' οὐχὶ τῆς ἀντικειμενικῆς ἀληθείας ἀφισταμένην, καίτοι δέον ὅπως παρατηρηθῇ ἐξ Ὀρθοδόξου πλευρᾶς, ὅτι ἐν τοῖς κατωτέρω λόγοις ὁ Κ. Rahner τὴν Ἐκκλησίαν λαμβάνει μονομερῶς, ὡς Ἱεραρχίαν κυρίως, διότι ὁμιλεῖ περὶ τῆς σχέσεως ὀργάνου τοῦ ἀλαθῆτου καὶ ἁμαρτίας. Γράφει λοιπὸν οὗτος : «Es gibt kein Dogma, nach dem der Beistand des heiligen Geistes, der der Kirche immerdar bleibt, diesen Einfluss der Sündigkeit der Männer der Kirchenleitung auf ihr rein privates Leben beschränkt und ihr keinen Einfluss auf jenes Geschehen gestatten dürfte, das eindeutig als Tun der Kirche bezeichnet werden muss, soll nicht der Begriff der Kirche in ein abstraktes Ideal einer unsichtbaren Kirche verflüchtigt werden... damit ist aber zugegeben, dass die Kirche in ihrem Handeln sündig sein kann» (Παρά Th. Sartory, Die Einigung der getrennten Christen und das Petrusamt, Freising 1962, σελ. 23). Πρβλ. καὶ H. Küng, Strukturen der Kirche, σελ. 34 : «Allein wir erinnern uns daran, dass das Atribut «heilig» der Kirche in der ersten Zeit nicht nur selten beigelegt wurde, sondern dass auch sein erster Sinn keineswegs die moralische Heiligkeit der Glieder war, sondern der Kirche Beziehung zu Gott (heilig als «geistlich»); weiter dass die ursprüngliche Tauffrage in der apostolischen Überlieferung nicht vereinfacht lautete : «glaubst du an die heilige Kirche», sondern sehr genau : «glaubst du an den heiligen Geist in der heiligen Kirche zur Auferstehung des Fleisches». Vom heiligen Geist her darf die Kirche aus Menschen und Sündern heilig genannt werden».

(3) Φιλίπ. 2, 12

(4) Ματθ. 5, 48

όρατῆς Ἐκκλησίας ὑφισταμένην σχέσιν, ἀρκεῖ νὰ ἐρωτήσωμεν : Τυχάνει ἡ ἀγιότης ἀπαραίτητος προϋπόθεσις τοῦ ἀλαθήτου τῆς Ἐκκλησίας ; Οὐδεμία ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι θεωρουμένης τῆς Ἐκκλησίας ὡς θεανθρωπίνου ὀργανισμοῦ (ἦτοι κατὰ τὴν ὁρατὴν καὶ ἀόρατον αὐτῆς πλευράν), συνυπονοοῦνται ἀμέσως ἀλάθητον καὶ ἀγιότης. Ἐὰν ὅμως θέσωμεν τὴν ἐρώτησιν εἰδικώτερον, ἦτοι ὡς πρὸς τοὺς φορεῖς καὶ τὸ ὄργανον τοῦ ἀλαθήτου (σύνολον Κλήρου καὶ Λαοῦ), τότε μᾶλλον δέον νὰ ἀποδεχθῶμεν, ὅτι ἡ ἀγιότης δὲν νοεῖται ὡς ἀπαραίτητος προϋπόθεσις τοῦ ἀλαθήτου, ἀλλὰ μᾶλλον ὡς τέλος καὶ σκοπὸς αὐτοῦ, κατὰ τοὺς λόγους τοῦ Κυρίου : « Πάτερ ἅγιε . . . ἀγίασον αὐτοὺς ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου, ὁ λόγος ὁ σὸς ἀλήθεια ἐστὶ » (1).

Τὴν αὐτὴν ἄλλωστε ἀλήθειαν, ὅτι ἐν τῇ ὁρατῇ Ἐκκλησίᾳ δύναιται νὰ συνυπάρχῃ ἡ ἀμαρτία μετὰ τῆς ὁρθῆς Πίστεως, ἦτοι μετὰ τοῦ ἀλαθήτου, ὡς ἄριστα ἐκφράζει καὶ εὐχὴ τις τῆς Πεντηκοστῆς, ἐν ἣ λέγεται ὅτι « Σοὶ μόνῳ ἀμαρτάνομεν, ἀλλὰ καὶ Σοὶ μόνῳ λατρεύομεν » (2). Τοῦτο δὲ ἤμιστα δέον νὰ θεωρηθῇ ὡς σχετικοποιήσις τῶν χαρακτήρων τῆς ὁρατῆς Ἐκκλησίας ἢ εἰς ἡθικὴν ἀδιαφορίαν ἄγον, ἀλλὰ μᾶλλον ὡς ἡ εὐγενεστέρα ὁμολογία τῆς ἀνθρωπίνης σχετικότητος καὶ ἀτελείας τοῦ ἀνθρώπου, ἐφ' ὅσον οὗτος τελεῖ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, καθ' ἣν ὁμολογίαν μετὰ τοῦ ἱ. Κυρίλλου τοῦ Ἱεροσολύμων εἰπεῖν « ἀληθῶς γὰρ εἰς ἅγιος, φύσει ἅγιος, ἡμεῖς δὲ κἂν ἅγιοι, ἀλλ' οὐ φύσει, ἀλλὰ μετοχῇ καὶ ἀσκήσει καὶ εὐχῇ » (3).

Πάντως ἐκ πάντων τῶν ἀνωτέρω σαφῶς καταφαίνεται, ὅτι ὅσα ἐλέχθησαν περὶ ἀνεξαρτήτου ἀλαθήτου καὶ ἀγιότητος ἀφορῶσιν εἰς τοὺς φορεῖς καὶ τὸ ὄργανον τοῦ ἀλαθήτου τῆς Ἐκκλησίας, ἦτοι εἰς τὸ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀνθρώπινον στοιχεῖον καὶ οὐχὶ εἰς τὸ θεῖον τῆς οὐσίας τῆς Ἐκκλησίας, διότι περικλείουσα αὕτη ἐν ἑαυτῇ τὰ ἀπὸ τοῦ Σταυροῦ ἀναβλύσαντα ἀγαθὰ καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, οὐδόλως ἐκπίπτει τῆς ἑαυτῆς ἀγιότητος.

(1) Ἱωαν. 17, 17 Πρβλ. καὶ Α' Ἱωαν. 1, 8 : « ἐὰν εἴπωμεν ὅτι ἀμαρτίαν οὐκ ἔχομεν, ἑαυτοὺς πλανῶμεν καὶ ἡ ἀλήθεια οὐκ ἔστι ἐν ἡμῖν ».

(2) Πρβλ. Ἡ θεία Λειτουργία, ἐπιμελεία Πρεσβ. Νικ. Π. Παπαδοπούλου, ἐκδ. Μ. Σαλιβέρου, Ἀθῆναι, σελ. 129.

(3) Κυρίλλου Ἱεροσολύμων, Μυσταγ. Κατηχ. 5, 19 MPG 33, 1124. Ἐνταῦθα, ὡς βλέπομεν, δὲν γίνεται λόγος περὶ τῶν ἀμαρτωλῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ περὶ τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας γενικῶς. Καὶ περὶ τῶν ἀμαρτωλῶν ὅμως μελῶν εἰδικῶς προκειμένου πάλιν τὸ ἀλάθητον δὲν ἀποβάλλεται, ἐφ' ὅσον οὗτοι τελοῦσιν ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας διὰ τῆς ὁρθῆς Πίστεως (γνωστοῦ ὄντος, ὅτι ἀλάθητον σημαίνει ἀκριβῶς τὴν διατήρησιν τῆς ὁρθῆς Πίστεως), ἅξια δὲ προσοχῆς τυγχάνουσιν ἐν προκειμένῳ τὰ ὑπὸ τῆς ὁμολογίας τοῦ Δοσιθέου σχετικῶς μαρτυρούμενα : Μέλῃ τῆς Ἐκκλησίας « πιστεύομεν εἶναι πάντας καὶ μόνους τοὺς πιστοὺς, τοὺς τὴν τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ δηλαδὴ ἀμώμητον πίστιν ὑπὸ τε Ἐκείνου, τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν Ἁγίων Οἰκουμενικῶν Συνόδων δεχθεῖσαν ἀδιστακτικῶς περσβεύοντας, κἂν καὶ τινες ἐξ αὐτῶν ἀμαρτίαις παντοίαις ὑπεύθυναι εἴεν. Εἰ γὰρ μὴ ἦν μέλῃ τῆς Ἐκκλησίας οἱ πιστοὶ μὲν ἀμαρτίαις δὲ συζῶντες, οὐκ ἂν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἐκρίνοντο. Νῦν δὲ κρινόμενοι ὑπ' αὐτῆς, εἰς τε μετάνοιαν προσκαλούμενοι καὶ εἰς τὴν τρίβον τῶν σωτηρίων ἐντολῶν ποδηγετούμενοι, κἂν ἔτι ἀμαρτίαις ρυπαίνοντο, μόνον δι' αὐτὸ τοῦτο, ὅτι οὐ πεπτάκασιν εἰς ἀπόγνωσιν καὶ ὅτι τῆς καθολικῆς καὶ εὐσεβοῦς ἀντέχονται πίστεως, μέλῃ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας εἰσι καὶ γινώσκονται » (Ὁμολογία Δοσιθέου, βρος ια', Παρὰ Ἱ. Καρμίρη, Τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα... τομ. 2, σελ. 755). Πρβλ. καὶ Μ. Βασιλείου, Εἰς Ψαλμ. 48, I MPG 29, 433.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

ΣΥΝΘΕΣΙΣ ΤΟΥ ΘΕΜΑΤΟΣ

ΤΜΗΜΑ Ι.

ΑΙ ΑΜΕΣΟΥ ΣΧΕΣΕΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΑΛΑΘΗΤΟΝ ΕΚΚΛΗΣΙΟΛΟΓΙΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΕΣ

Γενική 'Εκκλησιολογία

Διὰ τῶν μέχρι τοῦδε παραγράφων τοῦ Α' κεφαλαίου κατεβλήθη προσπάθεια, ὥπως κατὰ τρόπον εἰσαγωγικὸν ἀναλυθῇ τὸ θέμα τοῦ ἀλαθήτου, ἐπὶ τῷ σκοπῷ γενικωτέρου καθορισμοῦ τοῦ θεολογικοῦ τόπου αὐτοῦ. Διὰ τὴν ἐπακολουθήσασαν εἴτα ἡ σύνθεσις καὶ οἰκοδομὴ τῆς σχετικῆς περὶ ἀλαθήτου Ὁρθοδόξου διδασκαλίας, ἀπαραίτητον, ὥπως ἐν συνεχείᾳ μελετηθῶσιν αἱ ἀμέσους σχέσεις πρὸς τὸ ἀλάθητον ἐκκλησιολογικαὶ πραγματικότητες, ὅπερ καθίσταται δυνατόν διὰ γενικῆς τινος Ἐκκλησιολογίας. Ἐκκλησιολογίαν ὅμως λέγοντες ἐνταῦθα δὲν ἐννοοῦμεν συστηματικὴν ἀνάπτυξιν τῆς περὶ Ἐκκλησίας Ὁρθοδόξου διδασκαλίας (περὶ αὐτῆς δύναται νὰ ἴδῃ ὁ μελετητὴς τὴν πραγματείαν τοῦ Ἱ. Καρμίρη, Ἡ περὶ Ἐκκλησίας Ὁρθόδοξος δογματικὴ διδασκαλία, Ἀθῆναι 1964), ἀλλὰ κυρίως ἐκείνας τὰς πτυχὰς τῆς περὶ Ἐκκλησίας διδασκαλίας, αἵτινες συνάπτονται ἀμέσως πρὸς τὴν εἰδικὴν προβληματολογίαν τοῦ ἀλαθήτου, οἷον ἡ φύσις τῆς Ἐκκλησίας, ὡς κέντρου τῆς σωτηρίας καὶ κοινωνίας πιστῶν, τὰ περὶ Ἀποστολικῆς διαδοχῆς, συνειδήσεως τῆς Ἐκκλησίας, μυστηρίων, διδαχῆς, Δικαίου καὶ εἴ τι ἄλλο.

1. Ἡ Ἐκκλησία ὡς κέντρον τῆς σωτηρίας καὶ ὡς κοινωνία πιστῶν

Ὡς ἐλέχθη ἤδη καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, ὡς κοινότητος παρατήρησις ἰσχύει ἡ διαπίστωσις, ἐν τε τῇ ἡμετέρᾳ καὶ τῇ ἑτεροδόξῳ Θεολογίᾳ, ὅτι πλήρης ὀρισμὸς καὶ σαφὴς προσδιορισμὸς τῆς Ἐκκλησίας τυγχάνει πάντῃ ἀδύνατος, ὡς ἐκ τῆς μυστηριακῆς ὑφῆς καὶ οὐσίας τῆς Ἐκκλησίας, ὁ δὲ Boulgakov ἐθεωρήθη ὡς ὁ ἐπιτυχέστερον ἐκφράσας τὸ θεολογικὸν τοῦτον ἀδιέξοδον, διὰ τῆς παρατηρήσεώς του, ὅτι ἡ Ἐκκλησία οὕσα «ζῶη» βιοῦται μόνον («ἔρχου καὶ ἴδε») καὶ δὲν ὀρίζεται οὔτε προσδιορίζεται» (1).

Ἡ τοιαύτη ὁμολογουμένως ἀναμφίλεκτος πραγματικότης ἔχει πλέον ἀποβῆ συνείδησις παντὸς σοβαροῦ Θεολόγου, δι' ὃ μόλις καὶ μετὰ δέους ἀποτολμᾷ τις νὰ ἀσχοληθῇ δογματικῶς μεθ' οἰουδήτινος αὐστηρῶς ἐκκλησιολογικοῦ θέματος.

(1) Πρβλ. P. Evdokimov, L' Orthodoxy, Neuchatel 1959, σελ. 123. Τὴν αὐτὴν ἀλήθειαν ἐκθέτει διὰ μακρῶν καὶ ὁ Pawel Florenskij, Der Pfeiler und die Grundfeste der Wahrheit, ἐν : Östliches Christentum (Dokumente), 2. Philosophie, ἐκδ. N. Bubnoff und H. Ehrenberg, München 1925, σελ. 28 ἐξ.

Παρά ταῦτα ὁμως δὲν ἐπιτρέπεται τὸ τοιοῦτον νὰ ἀγῇ μέχρι τῆς ἐτέρας ἀκρότητος, ἥτοι τῆς ἀπολύτου ἀγνωσιαρχίας, καθ' ἣν οὐδὲ περὶ τὸν χαρακτήρα τῆς Ἐκκλησίας εἶναι δυνατόν νὰ ὑφίσταται σαφὴς καὶ ἐνιαία τῆς Θεολογίας ἀντίληψις ἢ γενικὴ ἐκκλησιολογικὴ διδασκαλία. Ἐπὶ δὲ τοῦ σημείου ἀκριβῶς τούτου ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν μετὰ τῆς εἰλικρινείας, ἣν ἀπαιτεῖ ὁ σεβασμὸς τῆς ἀληθείας, ὅτι τὰ περὶ τὸ θέμα τοῦ χαρακτήρος τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας (τῆς Ἐκκλησίας) δὲν ἔχουσι πάντοτε διατυπωθῇ μετὰ τῆς δεούσης σαφηνείας καὶ ἐπιστημονικῆς μέχρους ἐσχάτων συνεπειᾶς ἐν τῇ νεωτέρᾳ Ὁρθοδόξῳ Θεολογίᾳ.

Τινὲς τῶν νεωτέρων ἡμῶν Θεολόγων διακηρύττουσι διαρρήδη καὶ ἀπεριφράστως, ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἡμῶν τυγχάνει κατ' ἐξοχὴν «Ἐκκλησία δημοκρατικὴ» (1) ἐνῶ ἕτεροι διῴσουσι, ὅτι ὁ χαρακτήρ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας εἶναι «ιεραρχικός». Λίαν εὐλόγως, ὡς ἐκ τούτου, περιέρχονται εἰς ἀμηχανίαν πολλοὶ τῶν ξένων Θεολόγων, ὡς ἂν πρόκειται νὰ κρίνωσι τὰ καθ' ἡμᾶς, οὐχὶ σπανίως δὲ ἀγονταὶ οὗτοι μέχρι τῆς πίστεως, ὅτι ἐπὶ τοῦ στοιχειώδους τούτου θέματος οὐδεμία ἐπικρατεῖ ἐνιαία Ὁρθόδοξος θεολογικὴ ἀποψις, ἀλλὰ μᾶλλον δύο ἄκρως ἀντιφερόμεναι σχολαί, ἡ *π ρ ο τ ε σ τ α ν τ ῖ ζ ο υ σ α* (ἥς ὀξύτερα μορφή θεωρεῖται συνήθως ὁ Ρῶσος Α. S. Chomiakov), καὶ ἡ *ρ ω μ α ι ο κ α θ ο λ ι κ ῖ ζ ο υ σ α* (ἥς κυριώτερος ἐκπρόσωπος θεωρεῖται παρὰ πολλῶν ὁ Ἕλληνας Χ. Ἀνδροῦτσος).

Βεβαίως ἀκριβὴς καὶ προσεκτικὴ μελέτη τῶν δύο ὀνομασθέντων ὡς ἐκπροσώπων ἑκατέρας κατευθύνσεως πείθει, ὅτι ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ πρώτου τυγχάνει ὅπως δῆποτε δικαιότερος ἢ ὁ τοῦ δευτέρου, τὸ μονολεκτικὸν ὁμως περὶ Ὁρθοδόξιας κατηγορημα, ὑφ' οἰοδῆτινος διατυπούμενον, δὲν φαίνεται ἀσφαλῶς ἀποδίδον τὸν πραγματικὸν τῆς Ἐκκλησίας χαρακτήρα.

Ἡ Ἐκκλησία δὲν εἶναι οὔτε «δημοκρατικὴ» οὔτε «ιεραρχικὴ», ἀλλὰ χαρακτηρίζεται ἐπὶ «ιεραρχικῇ δημοκρατίᾳ», θὰ ἔλεγέ τις, ὅπερ προφανῶς ἐπιθυμεῖ νὰ δηλώσῃ καὶ ὁ Καθηγητὴς Ἰ. Καρμίρης, χαρακτηρίζων τὴν Ἐκκλησίαν «ιεραρχικὴν», οὐχὶ ὁμως «ιεροκρατικὴν» (2).

Βαθύτερος λόγος τῆς μνημονευθείσης ἀσφαλείας καὶ ἀνακριβείας, ἀλλὰ καὶ πάσης γενικῶς ἐκκλησιολογικῆς πλάνης ἢ παρανοήσεως, τυγχάνει ἡ ἀνεπαρκὴς ἐνίστε παράστασις τῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ θεμελιώδους σημασίας διακρίσεως, καθ' ἣν ἀντιδιαστέλλονται αἱ δύο αὐτῆς κύριαι ὁψεις, τὸ μὲν ὡς «κέντρου ἢ ὀργάνου τῆς σωτηρίας», τὸ δὲ ὡς «κοινωνίας πιστῶν» (3).

(1) Πρβλ. π.χ. 'Α. Ἀλιβιζάτου, Συνοπτικὸν διάγραμμα τῆς βασικῆς δογματικῆς διδασκαλίας τῆς Ε.Ο.Ε., ἐν: ΕΕΘΣΠΑ (1954/1955), σελ. 36: «Ἀλλ' ἐν τῇ ὁρατῇ αὐτῇ ὑποστάσει ἡ Ἐκκλησία εἶναι δημοκρατικὴ».

(2) Πρβλ. Ἰ. Καρμίρης, Σύνοψις... σελ. 94: «Οὕτως, ἄρα, ἡ Ὁρθόδοξος Καθολικὴ Ἐκκλησία εἶναι κυρίως εἰπεῖν, ἱεραρχικὴ Ἐκκλησία, ἐφ' ὅσον ἀναγνωρίζει τὴν ὑπερέχουσαν θέσιν τῆς ἱεραρχίας ἐν τῇ εὐρυτέρᾳ σημασίᾳ τῆς λέξεως, καὶ μάλιστα τῶν Ἐπισκόπων, ἐναντι τῶν λαϊκῶν. Ἐν τούτοις ὁμως δὲν εἶναι καὶ ἱεροκρατικὴ Ἐκκλησία καὶ διὰ τοῦτο ἀναγνωρίζει καὶ εἰς τοὺς λαϊκοὺς τὰ προσιδιάζοντα αὐτοῖς δικαιώματα ἐν τε τῇ διδασκαλίᾳ καὶ τῇ διοικήσει καὶ τῇ λατρείᾳ καὶ γενικῶς ἐν ὁλοκλήρῳ τῇ ἐκκλησιαστικῇ ζωῇ».

(3) Ἀνάλογος ὅρος εἶναι καὶ τὸ «κοινωνία ἁγίων» τοῦ ἀποστολικοῦ καλουμένου Συμβόλου. Ὡς πρὸς δὲ τὸν ὅρον τοῦτον ὁρθῶς παρατήρει ὁ E. Brunner: «Die Formel des Apostolikums «sanctorum communio» lässt scheinbar die Frage offen, ob sanctorum der Genetiv von sancti oder sancta ist. Tatsächlich aber ist die Ekklesia Communio der sancti, denn sancta

Ἐνταῦθα δὲ δεόν νά σημειώσωμεν, ὅτι ἀκριβῶς ἡ σύγχυσις αὕτη καὶ μὴ ἐκτίμησις τῆς ὡς ἄνω βαρυστημάντου διακρίσεως ἀπετέλεσε καὶ τὸ μοιραῖον σημεῖον ἀφετηρίας τῆς ἐν τοῖς καιροῖς πεπλανημένης Ἐκκλησιολογίας τοῦ μνημονευθέντος Α. S. Chomiakov, ὡς θέλει διεξοδικῶς δειχθῇ ἐν τοῖς ὅπισθεν.

Κλασσικὸν παράδειγμα τῆς ἐν λόγῳ συγχύσεως εἶναι ἡ ἀπορία ἐνίοτε τῶν πιστῶν ὡς ἀπὸ τῆς Θεολογίας προβάλλεται αὐτοῖς ἡ ἀξίωσις, ὅπως «ἀνεπιφυλάκτως ἀποδέχωνται τὰ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας καθοριζόμενα δόγματα» (1).

Καὶ διερωτῶνται τότε οἱ πιστοί : Ἀποτελεῖ ἡ Ἐκκλησία μέγεθος διακρινόμενον καὶ ἀντικρὺς τῶν πιστῶν ἱστάμενον ; (2) Πλήρωμα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ δὲν εἶναι ὁ Κλῆρος καὶ ὁ Λαός ;

Καὶ δὲν ἐλλείπει μὲν ἡ διάκρισις αὕτη (κέντρον σωτηρίας - κοινωνία πιστῶν) ἀπὸ τῶν δογματικῶν ἡμῶν ἐγχειριδίων, πλὴν ὁ κύριος λόγος τῆς συγχύσεως προέρχεται ἐκ τοῦ ὑπερβολικοῦ τονισμοῦ ἐν τῇ Ἐκκλησιολογίᾳ τῆς εἰκόνος τοῦ «σώματος», ἥτις καὶ ἀποδίδει ἀρτιώτερον τὴν πραγματικότητα τῆς «κοινωνίας». Διὰ τῆς ἐκκλησιολογικῆς ταύτης κατηγορίας, λαμβανομένης μονομερῶς, ὑφίσταται πολὺ ἰσχυρὸς ὁ κίνδυνος, ὅπως κεφαλῇ τοῦ σώματος νοουμένου Αὐτοῦ τοῦ Ἰδρυτοῦ τῆς Ἐκκλησίας Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐξαφανισθῇ πᾶσα μεταξὺ τῶν μελῶν διαφορὰ, ὡς συμβαίνει τοῦτο ἐν τῇ κλασσικῇ Διαμαρτυρομένη Ἐκκλησιολογίᾳ.

Τὸν κίνδυνον τοῦτον καὶ τὴν μονομέρειαν τοῦ πράγματος ἀντελήφθη καὶ ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησιολογία τῶν τελευταίων δεκαετηρίδων, δι' ἣν καὶ ἀπὸ τοῦ 1920 περίπου ἄρχεται νέα κίνησις, ἥτις κορυφούται εἰς τὸ βιβλίον τοῦ Dominicus Koster, «Ekklesiologie im Werden», Paderborn 1940, καὶ ἡ ὁποία κέντρον τῆς ἐκκλησιολογικῆς σκέψεως δὲν θέτει πλέον τὴν κατηγορίαν «σῶμα», ἀλλὰ «λαὸς Θεοῦ» (3).

Ἡ τελευταία αὕτη κατηγορία, οὕσα ὁ συνηθέστερος καὶ προσφιλέστερος χαρακτηρισμὸς τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ λειτουργικῇ γλώσσῃ («λαὸς Θεοῦ», «νέος Ἰσραὴλ»), θέλει ὑποβοηθήσῃ καὶ ἡμᾶς περισσότερον διὰ τὴν καλυτέραν κατανόησιν καὶ ἐμβά-

(Sacramentorum) schaffen keine Gemeinschaft, sondern nur gemeinsame Anteilnahme, Participatio» (Dogmatik III, Zürich - Stuttgart 1960, σελ. 42). Πρβλ. καὶ Π. Τρεμπέλα, Δογματική, τομ. 2, Ἀθήναι 1959, σελ. 409.

(1) Κ. Μουρατίδου, Ἡ οὐσία καὶ τὸ πολίτευμα τῆς Ἐκκλησίας..., σελ. 55.

(2) Ἡ ὁρθὴ σύντομος ἀπάντησις ἐπὶ τοῦ ἐρωτήματος τούτου εἶναι, ὅτι ἡ Ἐκκλησία «τοῦτο μὲν διὰ τῶν ἐκ τῶν Ἀποστόλων ἐλκόντων τὴν διαδοχὴν ποιμένων καὶ διδασκάλων αὐτῆς εἶναι ταμειούχος τῆς θείας χάριτος καὶ πιστὸς τῆς ἐκείνων διδασκαλίας θεματοφύλαξ, τοῦτο δὲ διὰ τῶν πιστῶν αὐτῆς κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ δεδιδαγμένα φορεῖς καινῆς ζωῆς» (Σοφοκλ. Λῶλη, Ὁρθόδοξος Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία καὶ Οἰκουμένη Κίνησις, Ἀθήναι 1952, σελ. 5).

(3) Ὁ Koster θεωρεῖ τὴν κατηγορίαν «σῶμα Χριστοῦ» διαφθαρεῖσαν καὶ νοθευθεῖσαν ἐκκλησιολογικῶς ἤδη ἀπὸ τοῦ Ι. Αὐγουστίνου. Διότι ἐνῷ ὁ Παῦλος ἐχρησιμοποίησε τὴν εἰκόνα ταύτην μετ' ἄλλων πολλῶν, ἵνα ὑποδηλώσῃ ἐπὶ τὸ ἐντονώτερον τὴν ἐνότητα τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας πρὸς ἄλληλα καὶ πρὸς τὴν ἀόρατον αὐτῆς κεφαλὴν, τὸν Χριστόν, ὁ Αὐγουστίνος νοεῖ ὑπὸ τὴν τοιαύτην ἐνότητα τὸν ἄμεσον σύνδεσμον τοῦ ἐπὶ μέρους μέλους πρὸς τὸν Χριστὸν διὰ τῆς χάριτος: «Bei Augustinus tritt dem jetzt der platonische Heilspersonalismus gegenüber... Augustinus habe die Ekklesiologie mit Christologie und Gnadenlehre verwechselt und der Ekklesiologie einen Todesstoss versetzt; die ganze Ekklesiologie sei vergiftet durch ihn» (παρὰ J. Ratzinger, Πολυγραφημένα σημειώσεις «Ekklesiologie», Bonn 1962, σελ. 17-18). Τὸν Koster προσεπάθησε νὰ ἀντικρούσῃ ὁ K. Adam ἐν : Theologische Quartalschrift 1941, Heft 3, σελ. 145 ἐξ. καὶ Das Wesen des Katholizismus, Düsseldorf 1945, σελ. 6 ἐξ.

θυνσιν ἐν τῇ διακρίσει τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τῆς γῆς ὡς «κέντρου σωτηρίας» καὶ ὡς «κοινωνίας πιστῶν».

Κυρίως περὶ τῆς Ἐκκλησίας ὡς «πληρώματος» ὁμιλοῦμεν μόνον, ὅταν ὑπ' αὐτὴν νοῆται ὁλόκληρον τὸ σῶμα Κλήρου καὶ Λαοῦ, καὶ μόνον ὡς τοιαύτῃ ἐκλαμβάνεται ἡ Ἐκκλησία ὡς ἀλάθην διδάσκαλος τῆς θείας ἀληθείας καὶ ταμιούχος τῆς θείας χάριτος παρὰ τῶν πλείστων ἡμῶν νεωτέρων Θεολόγων, ἐξαιρέσει ὀλιγίστων ἐξ αὐτῶν (π.χ. Χρ. Ἀνδρουτσος, Δογματικὴ β' ἐκδ., σελ. 287 καὶ 288 καὶ Συμβολικὴ β' ἐκδ. σελ. 86, ὅστις οὐ μόνον τὸ πλήρωμα τοῦ Κλήρου καὶ τοῦ Λαοῦ θεωρεῖ ὀρθοδόξως ὡς ἀλάθητον, ἀλλὰ καὶ τὸ ὄργανον τοῦ πληρώματος, ἥτοι τὴν Ἱεραρχίαν).

Τίθεται ὁμως τὸ ἐρώτημα : Συμπίπτουσιν αἱ δύο αὗται ὅψεις τῆς Ἐκκλησίας (ὡς κέντρου τῆς χάριτος καὶ ὡς κοινωνίας πιστῶν) ἱστορικῶς καὶ ὄντολογικῶς :

Εἰς τὴν ἐρώτησιν ταύτην θὰ δυνηθῶμεν νὰ ἀπαντήσωμεν, ἐὰν ἀναγωγικῶς προσπαθῶμεν νὰ συλλάβωμεν τὴν ἱστορικὴν ἀρχὴν τῆς ἐπὶ γῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας.

Οὐδεμία ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι ἡ ἱστορικὴ στιγμή, καθ' ἣν ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ σαρκοῦται, συνενῶν ἐν ἑαυτῷ ὑποστατικῶς τὸ θεῖον καὶ τὸ ἀνθρώπινον, καταβάλλει καὶ τὴν ἱστορικὴν βάσιν τῆς Ἐκκλησίας (1). Ἀκριβέστερον ὁμως εἰπεῖν, Ἐκκλησίαν ἔχομεν ἐπὶ τῆς γῆς, ἀφ' ἧς ὁ Κύριος καλεῖ περὶ ἑαυτὸν τοὺς Δ ὡ δ ε κ α καὶ ἀπαρτίζει τὸν πυρῆνα τῆς ὁρατῆς Ἐκκλησίας (2). Γνωστὸν δὲ τυγχάνει, ὅτι ὁ ἀριθμὸς οὗτος, ἔχων ἀναλογίαν πρὸς τὰς δώδεκα φυλὰς τοῦ Ἰσραὴλ, ἀποτελεῖ καθαρῶς μυστηριακὸν μέγεθος ἐν τῷ σχεδίῳ τῆς θείας οἰκονομίας (3).

(1) Πρβλ. Ἱ. Καλογήρου, Περὶ τὸν χαρακτῆρα τῆς Ὀρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας..., σελ. 17 : «Ἡ ἐνανθρώπησις τοῦ προαιωνίου Λόγου τοῦ Θεοῦ ἐν Χριστῷ, ἐν ᾧ «κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς» (Κολ. 2, 9), εἶναι ἡ πραγματικὴ ἱστορικὴ θεμελίωσις τῆς νέας κοινωνίας, σχέσεως τοῦ Θεοῦ μετὰ τῶν ἀνθρώπων. Οὕτω πραγματοῦται ἡ «καινὴ κτίσις», ἡ νέα ἀνθρωπότης, διὰ πορείας ἐκ τῆς ἱστορίας πρὸς τὴν τελείωσιν. Ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ εἶναι δυνατότης ἅμα καὶ πραγματικότης, ἀφ' ἧς στιγμῆς «ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο». Ἱστορία καὶ Ἐσχατολογία δὲν ἀποτελοῦν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀντίθεσιν ἢ ἐντάσιν, ἐπικαλυπτομένην διὰ διαλύσεως τῆς πρώτης εἰς τὴν δευτέραν ἢ διὰ κατὰ πάντα ὑποκαταστάσεως τῆς δευτέρας ἐν τοῖς ἐνεργήμασι καὶ ἐκδηλώμασι τῆς πρώτης. Ἱστορία καὶ Ἐσχατολογία ἀποτελοῦν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ὀργανικὴν ὁλόκληρον, γονιμοποιουμένην διὰ τοῦ ἐνεργείᾳ τοῦ αὐτοῦ Πνεύματος, τοῦ δρῶντος ὁλοκληρωτικῶς, ἐπισυμβαίνοντος ἀλληλοδιαποτισμοῦ».

(2) Πρβλ. P. Evdokimov, L' Orthodoxie, σελ. 161 : «Le Qualificatif «apostolique» ne se rapporte pas aux seules origines de l' Eglise, a son point de depart historique qui est le college apostolique». Ὡσαύτως πρβλ. Ἱ. Καμύρη, Ἡ περὶ Ἐκκλησίας ὀρθόδοξος δογματικὴ διδασκαλία, Ἀθῆναι 1964, σελ. 13.

(3) «Der eigentliche Kernkreis Jesu, der Anfang der Ekklesia, bestand aus den Zwölfen. die Zahl zwölf ist hier von tiefer Bedeutung : es ist die Zahl der zwölf Patriarchen und damit der zwölf Stämme Israels. In der symbolischen Geste Jesu tut er dar, dass er ein neues, anderes Israel schafft. Diese zwölf waren ursprünglich nicht Apostel Jesu, denn Apostel gibt es erst in der missionarischen Zeit der Gemeinde, also mit Pfingsten. Nie hat sich der Begriff «Apostel» auch mit dem Zwölferkreis gedeckt, und er ist keineswegs der ursprüngliche Begriff für die zwölf, sondern das ist einfach die Bezeichnung «οἱ Δώδεκα». Es ist ihr Wesen und ihre Aufgabe zwölf zu sein, denn hiermit wird gezeigt, dass ein neues Israel entstehen soll. AG. 1 zeigt deutlich, dass gerade die Zwölf - zahl wichtig ist» (J. Ratzinger, Πολυγραφημένα σημειώσεις «Ekklesiologie», Bonn 1962, σελ. 23). Πρβλ. ὡσαύτως τὴν ἐργασίαν τοῦ B. Botte, Die Kollegialität im Neuen Testament und bei den apostolischen Vätern, ἐν : Das Konzil und die Konzile, Stuttgart 1962, σελ. 1-21.

Ἐὰν τώρα ἐρωτήσωμεν : Διὰ τῶν Δώδεκα Ἀποστόλων τυγχάνει ἤδη ἱστορικῶς δεδομένον τὸ «πλήρωμα» τῆς Ἐκκλησίας, ἥτοι ὡς τε κέντρον τῆς σωτηρίας καὶ ὡς κοινωνίας πιστῶν, τότε ἔχομεν ἤδη θίξει τὸ κέντρον τοῦ προβλήματος τῆς ὡς ἄνω διακρίσεως. Οὐδεμία ἀμφιβολία, ὅτι διὰ τῶν Δώδεκα Ἀποστόλων ἡ Ἐκκλησία ἔχει καθιδρυθῆ ἐπὶ τῆς γῆς ὡς κέντρον καὶ ὄργανον τῆς σωτηρίας ⁽¹⁾, ὡς τὸ «φύραμα», ὅπερ μέλλει νὰ ζυμώσῃ «ἄλλην τὴν ζύμην». Καὶ ἀποτελοῦσι μὲν οὗτοι ἐν ἑαυτοῖς κοινωνίαν πιστῶν ὡσαύτως, πλὴν ἡ κοινωνία αὕτη, ταυτιζομένη παρ' αὐτοῖς ἀπολύτως πρὸς τὸ ὄργανον καὶ τὸ κέντρον τῆς σωτηρίας, δὲν δύναται νὰ ἐξομοιωθῇ πλήρως πρὸς τὴν κοινωνίαν τοῦ σώματος τῶν πιστῶν, ὡς θέλει διαμορφωθῇ αὕτη μετὰ ταῦτα διὰ τῆς εἰσοδοχῆς τοῦ «λαοῦ» εἰς τὴν Ἐκκλησίαν.

Ἐν τῇ πρώτῃ δῆλα δὴ ταύτῃ περὶ τὸν Ἰησοῦν ὁμηγύρει τῶν Δώδεκα Ἀποστόλων ἔχομεν ἤδη μίαν κοινωνίαν πιστῶν, ἥτις ὅμως δὲν δύναται νὰ ταυτισθῇ, ὡς κοινωνία, μετὰ τῆς ἐπιγείου κοινωνίας τῶν πιστῶν, ἀλλὰ φέρει κυρίως καὶ πρωτίστως χαρακτηῖρα «ἐσχατολογικόν». Τοῦτο σημαίνει ἐν ἄλλαις λέξεσιν, ὅτι ἐφ' ὅσον οἱ Δώδεκα Ἀπόστολοι κατὰ τὴν Ὁρθόδοξον διδασκαλίαν ἦσαν ἀπολύτως ἴσοι πρὸς ἀλλήλους ⁽²⁾, τότε ἡ κοινωνία αὐτῶν δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑποδηλοῖ ἀκριβῶς καὶ κυρίως τὴν κοινωνίαν τῶν πιστῶν ἐπὶ τῆς γῆς, τὴν σαφῶς διακρινομένην εἰς ποιμαίνοντα Κλῆρον καὶ εἰς ποιμαινόμενον Λαόν ⁽³⁾, ἀλλὰ τὴν ἐσχατολογικὴν τῆς κοινωνίας ταύτης ὄψιν καὶ σύνθεσιν, καθ' ἣν, αἰρομένης τῆς σκηνῆς τοῦ κόσμου τούτου, ἀπαντα τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας, ἥτοι Κλῆρος καὶ Λαός, θὰ παραστῶσι πρὸ τοῦ δικαιοκρίτου Κυρίου ὡς κατὰ πάντα ἴσαι πρὸς ἀλλήλας γυναι ψυχαὶ ἀνθρώπων ⁽⁴⁾.

Ὁ χορὸς λοιπὸν τῶν Δώδεκα Ἀποστόλων ἀποτελεῖ, οὕτως εἰπεῖν, τὸ «κύτταρον» τῆς Ἐκκλησίας, πρωτίστως καὶ κυρίως τὸ «ὄργανον τῆς σωτηρίας», τὸ κανονιστι-

(1) Ἐν Ἀποκ. 21, 14 ἡ Ἐκκλησία φέρεται ἔχουσα «θεμελίους δώδεκα καὶ ἐπ' αὐτῶν δώδεκα ὀνόματα τῶν δώδεκα Ἀποστόλων τοῦ ἀρνίου». Πρβλ. καὶ Π. Τρεμπέλα, Δογματικὴ, τομ. 3ος, Ἀθῆναι 1961, σελ. 293.

(2) Πρβλ. : «Ὅταν δὲ Παῦλος εἶπω, οὐ τοῦτον μόνον λέγω, ἀλλὰ καὶ Πέτρον καὶ Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην καὶ πάντα αὐτῶν τὸν χορόν. Καθάπερ γὰρ ἐν λύρᾳ μιᾷ διάφοροι μὲν αἱ νευραὶ, μία δὲ ἡ συμφωνία, οὕτω καὶ ἐν τῷ χορῷ τῶν Ἀποστόλων διάφορα μὲν τὰ πρόσωπα, μία δὲ ἡ διδασκαλία, ἐπειδὴ καὶ εἰς ὁ τεχνίτης ἦν, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ κινεῖν τὰς ἐκεῖνων ψυχάς. Καὶ τοῦτο ἀμφαίνων ὁ Παῦλος ἔλεγεν εἰτε οὖν ἐκεῖνοι, εἰτε ἐγώ, οὕτω κηρύσσομεν» (Ἰωαν. Χρυσοστόμου, Εἰς τὸν ἅγιον Ιερομ. Ἰγνάτιον, MPG 50, 588).

(3) Πρβλ. : «Τάξις ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις, τὸ μὲν εἶναι τι ποιμνιον, τὸ δὲ ποιμένας διώρισεν» (Γρηγ. Ναζιανζηνού, Λόγος 32, 10 MPG 36, 185). Καὶ «οὐ πάντως πᾶς ὁ πιστεύσας ἤδη καὶ ἱερεὺς κατέστη ἡ ἀρχιερατικῆς ἀξίας ἔτυχε» (Διαταγαὶ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων 8, 15, ἐκδ. F. X. Funk, 1905, τομ. I, σελ. 562).

(4) Πρβλ. Κ. Μουρατίδου, Ἡ οὐσία καὶ τὸ πολίτευμα τῆς Ἐκκλησίας... σελ. 104, ἐν ὑποσημειώσει : «Ὅσον ἀφορᾷ τὴν Ἱεραρχίαν καὶ τὰ Μυστήρια παρατηροῦμεν, ὅτι α) ἡ Ἱεραρχία δὲν ἀποτελεῖ τὴν οὐσίαν τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλ' ἀπλῶς τὸν ἐντολοδόχον, ὅστις ἀσκεῖ τὸ λειτουργημα τοῦ ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου, εἶναι δὲ φυσικὸν ἐπὶ τῇ ἐμφανίσει τοῦ ἐντολέως νὰ καθίσταται περιττὴ ἡ ὑπαρξίς της. β) Τὰ Μυστήρια καὶ δὴ τὸ τῆς θείας Εὐχαριστίας εἶναι βεβαίως οὐσιώδεις στοιχεῖον τῆς Ἐκκλησίας, ὡς μέσον συντελοῦν εἰς τὴν πραγμάτωσιν τῆς κοινωνίας τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας μετὰ τῆς κεφαλῆς, ἥτοι μετὰ τοῦ Κυρίου. Ἡ κοινωνία ὅμως αὕτη, ὡς ἐλέχθη ἀνωτέρω, θὰ καταστῇ πραγματικώτερος ὑπὸ τὴν τελειοτέραν μορφήν...». Πρβλ. καὶ Ο. Karrer, Das kirchliche Amt in katholischer Sicht, ἐν : Theologie heute (eine Vortragsreihe des Bayerischen Rundfunks, ἐκδ. L. Reinisch), München 1959, σελ. 118.

κὸν μέγεθος διὰ τὴν σύστασιν καὶ διατήρησιν τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ δευτερευόντως κοινωνίαν πιστῶν». Ἐν τῇ ἐννοίᾳ δὲ ταύτῃ ὁρθῶς παρατηρεῖ ὁ Καθηγητὴς Π. Τρεμπέλας, ὅτι καθιδρυμα σωτηρίας καὶ κοινωνία πιστῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ταυτίζονται, ὅμως, ὡς προηγήθη ἡ Κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐπεγένετο τὸ σῶμα αὐτῆς, ὁλονὲν συμπληρούμενον μέχρι συντελείας τῶν αἰώνων, οὕτω καὶ τὸ ὅλον σῶμα τῆς Ἐκκλησίας εἶναι πρωτίστως καθιδρυμα σωτηρίας καὶ εἶτα κοινωνία πιστῶν. Ὡς καθιδρυμα σωτηρίας προηγεῖται καὶ οὕτως εἰπεῖν προπορεύεται τῆς κοινωνίας, ἥτις θεμελιούται, ἐνισχύεται καὶ ἐπεκτείνεται διὰ τοῦ κηρύγματος καὶ τῆς οἰκονομίας τῶν μυστηρίων, ἅτινα διενεργοῦνται ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ὑπ' αὐτῆς ὡς θεοσυστάτου καθιδρύματος» (1).

Λαμβανομένου λοιπὸν ὑπ' ὄψιν τοῦ ἐσχατολογικοῦ χαρακτῆρος τῆς ὁμηγύρεως τῶν Δώδεκα Ἀποστόλων, καὶ τῆς ὅλως ἰδιαίτερας αὐτῶν παρὰ τοῦ Κυρίου κλήσεως, ἵνα ἀποβῶσιν «ἀλκιεῖς ἄνθρωποι», αὐτονόητον, ὅτι ὁ χορὸς αὐτῶν θὰ ἔδει νὰ διαθέτῃ τὸ ἀλάθητον πρὸς ἐπιτυχῇ ἐκπλήρωσιν ἐπὶ τῆς γῆς τοῦ δι' ὃν ἐκλήθησαν παρὰ τοῦ Κυρίου σκοποῦ. Βεβαίως θὰ ἔπρεπε νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ὑπ' αὐτὴν τὴν ιδιότητα ὑπάρχουσιν οἱ Δώδεκα Ἀπόστολοι ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς Πεντηκοστῆς, καθ' ἣν ἐδέχθησαν τὸν ἐπηγγελμένον Παράκλητον, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας. Τοῦτο ὅμως οὐδὲν μεταβάλλει ἐπὶ τῆς πραγματικότητος τοῦ κανονιστικοῦ μεγέθους, διότι καὶ κατὰ τὴν Πεντηκοστὴν δίδεται τὸ Πνεῦμα καὶ αἱ μετ' αὐτοῦ συνδεόμεναι χάριτες καὶ δυνάμεις εἰδικῶς εἰς τοὺς Δώδεκα Ἀποστόλους καὶ μόνον δι' αὐτῶν εἰς τὸ λοιπὸν σῶμα τῆς Ἐκκλησίας, ὡς περιτράνω μαρτυροῦσιν αἱ διηγήσεις τῶν σχετικῶν χωρίων τῆς Κ. Διαθήκης.

Ἐὰν ὅμως κατὰ τὰ ἀνωτέρω δεχθῶμεν, ὅτι οἱ Ἀπόστολοι, ἐν χορῷ λαμβανόμενοι, ἀποτελοῦσιν ἤδη τὸ ὄργανον τῆς σωτηρίας, τότε, λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς πραγματικότητος τῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς ἐν τῇ ὅλως εἰδικῇ καὶ αὐστηρᾷ αὐτῆς ἐννοίᾳ, ὡς τυγχάνει αὕτη γνωστὴ ἐν τῇ Ἱστορίᾳ καὶ ζωῇ τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τοῦ πρώτου ἤδη χριστιανικοῦ αἰῶνος, καὶ δὴ καὶ ὡς συγκεκριμένος θεολογικὸς ὅρος ἀπὸ τοῦ ἱ. Εἰρηναίου (successio apostolica), τότε ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι καὶ ἡ Ἱεραρχία ἐν τῷ συνόλῳ αὐτῆς ἀποτελεῖ ὡσαύτως τὸ ὄργανον τῆς σωτηρίας (2). Τοῦτο βεβαίως ἥκιστα νοεῖται οὕτως, ὥστε νὰ θεωρηθῇ ἡ Ἱεραρχία ἀποκεκομμένη τοῦ λοιποῦ τῆς Ἐκκλησίας σώματος, διότι δὲν τυγχάνει νοητὴ ἡ ὑπαρξίς τοιαύτης Ἱεραρχίας, ἀλλ' ἐν τῇ ἐννοίᾳ ὅτι τὰ δῶρα τῆς χάριτος (3) ἐν γένει (ἦτοι τὰ σωτηριο-

(1) Π. Τρεμπέλας, Δογματικὴ, τομ. 2, Ἀθῆναι 1959, σελ. 341

(2) Πρβλ.: «Ἐκείνον (τὸν Χριστὸν) ἡμεῖς διεδεξάμεθα ἀπὸ τούτου φεγγόμεθα, ἀφ' οὗ καὶ ὁ Χριστὸς ἔθετο ἐν ἡμῖν τὴν διακονίαν τῆς καταλλαγῆς... Καὶ ἡμεῖς τοῖνον πρεσβείας ἀνεδεξάμεθα λόγον καὶ ἤκομεν παρὰ Θεοῦ· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ τῆς ἐπισκοπῆς ἀξίωμα...» (Ἰωαν. Χρυσόστομος, Εἰς Κολ. ὁμιλ. 3, 5 MPG 62, 324). Πρβλ. καὶ Σεργίου Μπούλγκακωφ, Ἡ Ὁρθοδοξία, κατὰ μεταφρ. Ἀννης Βασιλειάδου, ἐν: «Ἀπ. Ἀνδρέας», 1962, ἀριθμ. φυλ. 571 καὶ 576.

(3) Πρβλ. Β. Ἐξάρχου, Θέσεις περὶ τῆς φύσεως τῆς Ἐκκλησίας ἐξ ἐπόψεως Ὁρθόδοξου, ἐν: «Ὁρθοδοξία», 1953, σελ. 61: «Ἡ τῶν «κλαδικῶν» ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ θέσις δὲν εἶναι θέσις πηγῆς θείας χάριτος, ἀλλ' ἀπλῶς καὶ μόνον μελῶν τοῦ ὅλου τῆς Ἐκκλησίας σώματος, ἐνεργούντος διὰ τῶν ὀργάνων του, τοιούτοις τῶν κληρικῶν, ἦτοι κυρίως τῶν Ἐπισκόπων. Τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας ἔχει κεφαλὴν τὸν Χριστὸν, ὅστις διὰ τῶν ἐπὶ γῆς Ἀποστόλων ἦτοι τῶν Ἐπισκόπων, συνεχίζει τὸ ἀπολυτρωτικὸν του ἔργον, ἐν ᾧ ἡ Παναγία Τριάς ἐνεργεῖ ὡς κορυφὴ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Τὸ Πανάγιον Πνεῦμα, ὁ «Παράκλητος», ζῇ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ κατευθύνει καὶ φωτίζει τοὺς διαδόχους

λογικά καθόλου στοιχεῖα τῆς θείας Ἀποκαλύψεως) καὶ οὐχὶ μόνον τὰ μυστήρια, ἐξασφαλίζονται διὰ τῆς Ἱεραρχίας ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Τὴν δὲ τοιαύτην ἀλήθειαν ὡς ἄριστα ὑπογραμμίζει καὶ ὁ Ἱ. Καρμίρης γράφων: «Ἡ ἀδιάκοπος ἀπὸ τῶν Ἀποστόλων διαδοχὴ τῶν Ἐπισκόπων ἐξασφαλίζει τὴν βεβαίαν καὶ αὐθεντικὴν μετάδοσιν τῆς θείας ἀληθείας καὶ χάριτος ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ τὴν γνησιότητα τοῦ ἀποστολικοῦ κηρύγματος καὶ τῶν μυστηρίων καὶ γενικῶς ἐξασφαλίζει τὴν συνέχειαν τῆς ζωῆς τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς μεταδόσεως τῆς σωζούσης θείας χάριτος εἰς τὰ μέλη αὐτῆς» (1).

Καὶ αὐθὺς ἀνάγκη νὰ ἐπαναληφθῇ ἐνταῦθα, ὅτι διὰ τῶν μέχρι τοῦδε ἐκτεθέντων ἡκιστα κηρύσσεται ἄκρος τις καὶ ξένος τῇ Ὁρθοδόξῃ Κληρικαλισμός, ἀλλ' ἐπιζητεῖται ὁ ἀκριβὴς καθορισμὸς καὶ ἡ παράστασις τῆς ἄκρας ὑπευθύνου τάξεως τοῦ Κλήρου ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ (2). Διότι εἵπομεν μὲν, ὅτι ἀδύνατον νὰ νοηθῇ Ἱεραρχία ἀποκεκομμένη καὶ λευμένη τοῦ λαϊκοῦ σώματος τῶν πιστῶν, ἀλλ' ἐν ταύτῃ ὀφείλομεν νὰ τονίσωμεν, ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἀποβαίνει κέντρον σωτηρίας μόνον διὰ τῆς Ἱεραρχίας καὶ ἐν αὐτῇ, καὶ ἐπομένως τὸ κανονιστικὸν μέγεθος, ὅπερ ἐνεσάρκουν τὸ κατ' ἀρχὰς οἱ Δώδεκα Ἀπόστολοι ἐν χορῷ, τοῦτο ἐπιζητεῖ καὶ διαιωνίζεται ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐν τῷ προσώπῳ τῆς Ἱεραρχίας. Ἐντεῦθεν λοιπὸν δεόν νὰ ἐρμηνευθῇ καὶ τὸ γεγονός, ὅτι πολλάκις καλεῖται καὶ ἡ Ἱεραρχία καθ' ἑαυτὴν Ἐκκλησία (3), καὶ οὐχὶ μόνον τὸ πλήρωμα Κλήρου καὶ Λαοῦ, καίτοι ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ Π. Τρεμπέ-

τῶν Ἀποστόλων Ἐπισκόπους, ἐνεργοῦντας καὶ καθ' ἕκαστον καὶ ἐν Συνόδοις. Ἡ ὑπὸ τῶν «λαϊκῶν» ἐνδεχομένη ὑπόδειξις τῶν μελλόντων κληρικῶν δὲν ἀποτελεῖ πηγὴν τῆς ἐξουσίας ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἀλλ' ἀπλῶς ὑποβοηθητικὴν κατὰ κόσμον ἐνέργειαν ἢ λειτουργίαν ἐν τῇ τῆς Ἐκκλησίας ἐπιγείῳ σώματι πρὸς κατὰ τὸ δυνατόν ἀνάδειξιν τῶν καταλληλοτέρων εἰς ἐκπροσώπησιν τῆς Ἐκκλησίας, διότι ἡ ἐνέργεια αὕτη δὲν ὑποκαθιστᾷ τὴν θείαν χάριν καὶ τὴν ἐξουσίαν αὐτῆς, ἀφοῦ κύριοι ὄρατοι αὐτῆς φορεῖς εἶναι ἐπὶ γῆς οἱ διάδοχοι τῶν Ἀποστόλων Ἐπίσκοποι καὶ καθ' ἕκαστον καὶ καθ' ὅλου ἐν Συνόδῳ τῆς ἐπιγείῳ Ἐκκλησίας κορυφὴ ὄντες».

(1) Ἱ. Καρμίρη, Ἡ Ἐκκλησιολογία τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, Ἀθῆναι 1958, σελ. 18. Πρβλ. καὶ Β. Ἐξάρχου, ἐνθ. ἄνωτ., σελ. 62. Ὡσαύτως βλέπε καὶ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Χρυσόστομου Παπαδοπούλου: «Διὰ τῆς θεοσυστάτου Ἱεραρχίας καὶ δι' αὐτῆς μόνον ἡ Ἐκκλησία αὕτη συνδέεται δι' ἀδιασπάστου διαδοχῆς μετὰ τῶν Ἀποστόλων καὶ διατηρεῖ τὸν ὑπ' αὐτῶν εἰς αὐτὴν ἐμπεπιστευμένον θησαυρὸν» (παρὰ Ἱ. Καρμίρη, Ἡ Ὁρθόδοξος Καθολικὴ Ἐκκλησία καὶ αἱ σχέσεις αὐτῆς πρὸς τὰς ἑτεροδόξους Ἐκκλησίας καὶ τὴν Κοινωνίαν τῶν Ἐκκλησιῶν, Ἀθῆναι 1949, σελ. 14, ἐν ὑποσημειώσει).

(2) Ἀδίκως λοιπὸν ἰσχυρίζεται ὁ R. Slenczka, ὅτι παρ' ἡμῖν «der Begriff Kirche wird in dem Abschnitt über das geistliche Amt gänzlich auf die Hierarchie und ihre Funktion in der Kirche eingeeengt» (R. Slenczka, Ostkirche und Ökumene, Göttingen 1962, σελ. 47).

(3) Πρβλ. καὶ τοὺς λόγους τοῦ Ι. Χρυσόστομου, ὀρθῶς ἐρμηνευόντος τὰ ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἐν Ματθ. 18, 17 ὑπαγορευμένα: «ἐάν δὲ καὶ τούτων παρακούσῃ, εἰπέ τῇ Ἐκκλησίᾳ» τοιούτεσι τοῖς προεδρεύουσιν» (Ἰωαν. Χρυσόστομος, Εἰς Ματθ. ὁμιλ. 60, 2 MPG 58, 586). Ὡσαύτως πρβλ. τοῦ αὐτοῦ Ι. Χρυσόστομου: «Μεγάλῃ γὰρ ἡ τῶν ἱερέων ἀξία. Διὸ καὶ Παῦλος ἔλεγε· Πειθήσθε τοῖς ἡγουμένοις ὑμῶν καὶ ὑπαίκετε καὶ ὑπερεκπερισσοῦ ἡγεῖσθε αὐτούς. Σὺ μὲν γὰρ τὰ σαυτοῦ μεριμνᾷς· κἂν ταῦτα διὰ θῇ καλῶς, οὐδεὶς σοι τῶν ἄλλων ἔσται λόγος· ὁ δὲ ἱερεὺς κἂν τὸν οἰκεῖον καλῶς οἰκονομήσῃ βίον, τὸν δὲ σὸν, ἥτοι ἀπάντων τῶν περὶ αὐτόν, μὴ μετὰ ἀκριβείας ἐπιμελήσῃται, μετὰ τῶν πονηρῶν εἰς τὴν γέεναν ἄπεισι· καὶ πολλάκις ἀπὸ τῶν οἰκείων οὐ προδοθεὶς, ἀπὸ τῶν ὑμετέρων ἀπόλυται, ἂν μὴ πάντα τὰ εἰς αὐτὸν ἥκοντα ἀπαρτίσῃ καλῶς. Εἰδότες οὖν τοῦ κινδύνου τὸ μέγεθος, πολλὴν ἀπονέμετε αὐτοῖς εὐνοίαν» (Ἰωαν. Χρυσόστομος, Εἰς Ἰωαν. ὁμιλ. 87, 4 MPG 59, 471).

λας κοί συνθήτως φερόμενοι ὅροι ἐπίσημος Ἐκκλησία, διοικοῦσα Ἐκκλησία, διδάσκουσα Ἐκκλησία, κατὰ συνθήκην καὶ καταχρηστικῶς χρησιμοποιοῦνται καὶ ἐκ δογματικῆς ἐπόψεως παρουσιάζονται κατ' ἀκριβείαν ἀδόκιμοι» (1).

Ἡ οὕτως νοουμένη Ἱεραρχία δὲν ὑφίσταται μὲν, ὡς παρατηρήσαμεν, λελυμένως, τοῦτο ὅμως δὲν σημαίνει ποσῶς, ὅτι καὶ ἐξαρτᾶται ἀναγκαιῶς ἀπὸ τῆς ὁλομειλείας τῶν πιστῶν, διότι τὴν προέλευσιν αὐτῆς ἔχει ἐκ Θεοῦ καὶ οὐχὶ ἐξ ἀνθρώπων.

Ἡ τοιαύτη φύσις καὶ θέσις τῆς Ἱεραρχίας ὡς ὀργάνου τῆς χάριτος τῆς Ἐκκλησίας θεμελιούται ἐπὶ τῆς ἐν τῇ ὅλῃ θείᾳ οἰκονομίᾳ κεντρικωτάτης ιδέας τῆς ἐκ π ρ ο σ ω π η σ ε ω ς, καθ' ἣν ἐξελίσσεται ἡ ὅλη θεία οἰκονομία (2).

Ἡ ἐκπροσώπησις ὅμως αὕτη δέον ὅπως νοηθῇ ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς πα ρ α σ τ ᾱ σ ε ω ς, καὶ οὐχὶ τῆς ἀ ν τ ι π ρ ο σ ω π ε ὑ σ ε ω ς (3). Διότι ἡ ἀρχὴ τῆς ἐκπροσωπήσεως ἐν τῇ θείᾳ οἰκονομίᾳ ἀκριβῶς μόνον ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς παραστάσεως εἶναι νοητή. Ὡς ὁ ἄνθρωπος παριστᾷ ἐν ἑαυτῷ τὸν σύνολον κόσμον, ὁ Ἰσραὴλ τὴν σύνολον ἀνθρωπότητα κ.ο.κ., χωρὶς νὰ δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν, ὅτι ἡ παράστασις αὕτη σημαίνει ἀντιπροσώπευσιν κατ' ἀνάθεσιν, οὕτω καὶ οἱ Ἀπόστολοι, οὕτω καὶ ἡ σύνολος Ἱεραρχία παριστᾷ καὶ οὐχὶ ἀντιπροσωπεύουσιν ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς ἀναθέσεως τὴν σύνολον Ἐκκλησίαν.

Ἡ τάξις δῆλα δὴ τοῦ Κλήρου δὲν ὑφίσταται κατ' ἀνάθεσιν ἢ ἐξουσιοδότησιν τοῦ Λαοῦ, περὶ τῆς ὑγιαίνουσας καταστάσεως τοῦ ὁποίου οὗτοι αὐθεντικῶς ἀποφαίνονται καὶ ἀναλόγως ἐνεργοῦσιν. Ἄλλως τυγχάνει ὅπως ἀκατανόητος ἢ ἀπερίφραστος καὶ κατηγορηματικὴ γλῶσσα τοῦ Ἀποστόλου Παύλου ἐν ταῖς ποιμαντικαῖς καλουμέναις ἐπιστολαῖς γενικῶς, καὶ δὴ ἐν προκειμένῳ τὰ ἐν Β' Τιμ. 4, 2 λίαν χαρακτηριστικά: «κῆρυξον τὸν λόγον, ἐπίστηθι εὐκαίρως ἀκαίρως, ἐλεγξον, ἐπιτίμησον, παρακάλεσον, ἐν πάσῃ μακροθυμίᾳ καὶ διδαχῇ. ἔσται γὰρ καιρὸς ὅτε τῆς ὑγιαίνουσας διδασκαλίας οὐκ ἀνέξονται, ἀλλὰ κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τὰς ἰδίας ἑαυτοῖς ἐπισωρεύσουσι διδασκάλους, κνηθόμενοι τὴν ἀκοήν· καὶ ἀπὸ μὲν τῆς ἀληθείας τὴν ἀκοήν ἀποστρέψουσιν, ἐπὶ δὲ τοὺς μύθους ἐκτραπήσονται. Σὺ δὲ νῆφε ἐν πᾶσι, κα-

(1) Π. Τρεμπέλα, Δογματικὴ τομ. 2, Ἀθῆναι 1959, σελ. 376.

(2) Πρβλ. H. Küng, Strukturen der Kirche, σελ. 27: «In der heiligen Schrift spielt das Prinzip der Repräsentation eine grosse Rolle. Die ganze Heilsgeschichte entwickelt sich nach dem Prinzip der Repräsentation. Schon in der Schöpfung erscheint der Mensch als Repräsentant der Gesamtschöpfung, dann das Volk Israel als Repräsentant der Gesamtmenschheit, weiter der Rest Israels als Repräsentant des Gesamtvolkes Israel, schliesslich Christus als der Repräsentant des Restes. Im Alten Testament wirkt sich somit die Repräsentation in der Weise aus, dass auf Christus hin eine progressive Reduzierung von der Vielfalt zum Einen stattfindet. Im Neuen Testament umgekehrt: Repräsentation durch progressive Ausweitung von dem Einen zur Vielheit. In der Kraft dessen, der als Einer für die Vielen den Tod erlitten hat und von den Toten auferstanden ist, soll nun die Vielheit den Einen repräsentieren: die Apostel sollen für die Kirche, die Kirche für die Menschheit Christus repräsentieren, im eschatologischen Ausblick auf die erlöste Menschheit im kommenden Gottesreich und die erlöste Schöpfung des neuen Himmels und der neuen Erde».

(3) Κατὰ τὸν H. Küng ἡ ἐννοία τῆς Repräsentation ὡς «Vertretung» (Stellvertretung, Delegation), «ist ein Verständnis der Repräsentation, wie es sich erst im Mittelalter unter dem Einfluss naturrechtlicher Ideen herausgebildet und in der Konziliaren Periode durchgesetzt hat» (ἐνθ. ἀνωτ., σελ. 28).

κοπάθησον, ἔργον ποιήσον εὐαγγελιστοῦ, τὴν διακονίαν σου πληροφόρησον».

Σημαντικώτατον δὲ εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι κατόπιν πολυμεροῦς ἀλλὰ καὶ ἀπα-
θοῦς ἐμβαθύνσεως εἰς τὴν οὐσίαν τῆς Ἐκκλησίας καὶ αὐτοὶ ἔτι οἱ Διαμαρτυρόμενοι,
δι' ἐγκύρων καὶ διαπρεπῶν ἐκπροσώπων αὐτῶν, ὁμολογοῦσιν ἀνενδοιάστως τὴν και-
ρίαν καὶ ἀποφασιστικὴν θέσιν τοῦ Ἱερατείου διὰ τὴν ὑπαρξίν καθόλου τῆς Ἐκκλη-
σίας ⁽¹⁾. Τίς αἰφνης Ὁρθόδοξος Θεολόγος δὲν ἤθελεν ἐπικροτήσει ὡς ἀρίστην τὴν
παρατήρησιν τοῦ J. Heubach γράφοντος : «χριστολογικῶς δεόν νὰ νοηθῇ ἡ χειρο-
τονία . . . Δι' ὃ ὑπῆρξε μεγάλη πλάνη, ὅτι μέχρι τοῦδε διεπραγματεύθη τις αὐτὴν
ἀποκλειστικῶς ὡς θέμα τάξεως, λατρείας ἢ Δικαίου» ⁽²⁾.

Τὴν σπουδαιότητα ὅμως καὶ τὴν καιρίαν εὐθύνην τῆς ἱερατικῆς ἐν τῇ Ἐκκλη-
σίᾳ τάξεως, ὡς διασφαλίζουσας τῇ Ἐκκλησίᾳ τὸ ὄργανον τῆς σωτηρίας, ἐπιτυχέ-
στατα ὑποδηλοῖ ὁ Καθηγητὴς Γ. Κονιδάρης διὰ μιᾶς καὶ μόνης προτάσεως, γρά-
φων : «Ἡ ἄλλυσις : Κύριος—Ἀπόστολοι—Ἐπίσκοποι διασφαλίζει τῆς πίστεως τὸ
ἄληθές καὶ τὴν βεβαιότητα τῆς σωτηρίας» ⁽³⁾. Ἡ Ἐκκλησία δὴλὰ δὴ ὡς κέντρον
καὶ ὄργανον τῆς χάριτος ὑφίσταται μὲν χάριν καὶ ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν μελῶν, δι' ὃ καὶ
δὲν δύναται νὰ νοηθῇ ἀπεσχισμένη τῶν μελῶν. Ἱεραρχία, ὡς τοιαύτη ὅμως, ἥτοι ὡς
ὄργανον σωτηρίας, κέκτηται, ὡς ἐλέχθη καὶ ἀνωτέρω, χαρακτῆρα κανονιστικοῦ με-
γέθους, μὴ προσδιοριζομένη ἢ ἐξαρτωμένη ὑπὸ τῶν μελῶν. Διότι κατὰ τὴν εὐστο-
χον παρατήρησιν τοῦ P. Evdokimov «δὲν εἶναι τὰ μέλη, ἅτινα συνεννοῦνται διὰ νὰ
γεννήσουν τὸ σῶμα, ἀλλ' ἡ Ἐκκλησία, ἥτις γεννᾷ τὰ ἴδια τέκνα ἐν Χριστῷ» ⁽⁴⁾.

(1) Πρβλ. E. Brunner, Dogmatik III, σελ. 48 : «Nicht die Versammlung ist das, was die Apostel meinen - was vor allem Paulus meint, wenn er von Ekklesia spricht—, sondern die Klesis, die Erwählung und der Ruf Gottes in Christus. Die Versammlung spielt im Neuen Testament eine ganz untergeordnete Rolle».

(2) Joachim Heubach, Die Ordination zum Amt der Kirche, σελ. 85. «Ο αὐτὸς παρατη-
ρεῖ περαιτέρω τὰ ἐξῆς βαρυσήμαντα : «Das Amt ist Wille Gottes. Gott will das Amt, weil er die Ekklesia (=Kirche) will. Gott will das Amt, weil er die Welt durchs Wort, durch die hör- und sichtbare Evangeliumskundmachung retten und die Herde Christi, die Kirche, eben durch dieses Wort weiden will. Gott hat das Amt um des Evangelius willen und um der Ekklesia willen eingesetzt... das Amt ist Amt der Kirche, weil die Kirche durch die Funktion des Amtes entsteht und bewahrt wird. Das Amt ist darum heilsnotwendig für die Kirche. Ohne Amt keine Kirche, weil ohne Hirten keine Bewahrung der Herde. Ohne Amt keine Kirche, weil Gott das Amt eingesetzt hat» (ἐνθ. ἀνωτ., σελ. 71). Τὴν χριστο-
λογικὴν ἔννοιαν τοῦ Ἱερατείου ὑπαινίσσεται καὶ ἕτερος διάσημος σύγχρονος Διαμαρτυρόμενος,
ὁ P. Meinhold, γράφων : «Ein weiteres entscheidendes Moment... liegt in der Tatsache, dass das Leben der Kirche als Realität vor dem Glaubensleben des Einzelnen und unabhängig von ihm da ist—ein Faktum, das mit der Sendung des Menschensohnes in die Welt gegeben ist...— Die Kirche ist also nicht die Summe der einzelnen Christen oder Gemeinden, die ihr leben ohne den fortdauernden Zusammenhang mit ihr führen könnten» (P. Meinhold, Die Konzile der Kirche in Evangelischer Sicht, Stuttgart 1961, σελ. 16).

Πρβλ. ὡσαύτως τὰ ὑπὸ τοῦ H. Ott (μν. ἐργ.) ἔτι σαφέστερον περὶ τοῦ Ἱερατείου γραφόμενα,
ἅτινα οὗτος κατοχυροῖ δι' ὁμολογιακῶν κειμένων τῶν Μεταρρυθμιστῶν καὶ δὴ τοῦ 17ου κεφαλαίου
τῆς β' Ἑλβετικῆς Ὁμολογίας.

(3) Γ. Κονιδάρη, Ἡ σπουδαιότης τῶν περὶ τὸ πολίτευμα τῆς Ἀρχιεργάνου Ἐκκλησίας ἐρευνῶν
καὶ διὰ τὴν Οἰκουμενικὴν Κίνησιν (μετὰ στοιχείων τῆς λύσεως), ἐν : Εὐχαριστήριον τῷ διδασκά-
λῳ Ἀ. Ἀλιβιζάτῳ, Ἀθῆναι 1958, σελ. 195.

(4) P. Evdokimov, L' Orthodoxye, Neuchatel 1959, σελ. 157. Πρβλ. καὶ B. Ἐξάρχου,
Θέσεις περὶ τῆς φύσεως τῆς Ἐκκλησίας ἐξ ἐπόψεως Ὁρθοδόξου, ἐν : «Ὁρθοδοξία» 1953, σελ. 59.

Ἄλλ' εἵπομεν, ὅτι ἡ Ἐκκλησία εἶναι καὶ κοινωνία, ἐν τούτῳ δὲ ὑφίσταται ὁ βα-
 θύτατος λόγος καὶ ὁ σκοπὸς αὐτῆς. Ὁ Θεὸς ἰδρύει τὴν Ἐκκλησίαν ἐξ ἀπείρου πρὸς
 τὸν ἄνθρωπον ἀγάπης, ἵνα καταστήσῃ τοῦτον κοινωνὸν τῆς Ἐαυτοῦ μακαριότητος,
 ἥτις καὶ ἀποτελεῖ τὸν ἔσχατον καὶ ἀκρότατον καρπὸν τῆς σωτηρίας.

Ἡ ἰδρυσις ὅμως τῆς ὁρατῆς ἐπὶ γῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας καὶ ὁ χαρακτήρ
 αὐτῆς ὡς κοινωνίας προσδιορίζονται, ἀκριβέστερον εἰπεῖν, ὑπὸ δύο στοιχείων, ἅτινα
 διαφωτίζονται πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ μελετητοῦ, ἐὰν ἡ ὅλη πραγματικότης τῆς Χρι-
 στιανικῆς Ἐκκλησίας θεωρηθῇ τόσον ἐξ ἐπόψεως θείας οἰκονομίας, ἥτοι ἐξ ἐπόψεως
 τῆς βουλῆς καὶ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, αἵτινες ἐκφράζονται ἐν τῇ Ἐαυτοῦ ἀγάπῃ,
 ὅσον καὶ ἐξ ἐπόψεως Ἱστορίας, ἥτοι ἐξ ἐπόψεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ δὴ τῆς ἑαυτοῦ
 ἁμαρτίας, τῆς καλουμένης προπατορικῆς.

Βεβαίως θεία οἰκονομία καὶ Ἱστορία διὰ τὸν Θεολόγον δὲν δύνανται νὰ διακρι-
 θῶσιν, ἡ δὲ βουλὴ τοῦ Θεοῦ, ἡ ἐξ ἀγάπης πρὸς τὸν ἄνθρωπον κινουμένη, εἶναι ὁ κύ-
 ριος παράγων, ὅστις δρᾷ ἀποφασιστικῶς διὰ τὴν ἰδρυσιν τῆς ἐπὶ γῆς Ἐκκλησίας
 καὶ τὴν τοιαύτην ἢ τοιαύτην φύσιν αὐτῆς. Ἡ τοιαύτη ὅμως διάκρισις τυγχάνει διὰ
 τοῦτο καὶ μόνον ἀπαραίτητος, ἵνα καταδειχθῇ, ὅτι ὁ χαρακτήρ τῆς Ἐκκλησίας ὡς
 κοινωνίας, καίτοι ἀρχικῶς καὶ κυρίως ὑπαγορεύεται ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ὅλως ἀνεξ-
 αρτήτου θείου θελήματος, οὐχ ἥττον τυγχάνει καὶ τὸ ὀρθὸν ἀντίδοτον τῆς προπα-
 τορικῆς ἁμαρτίας, καὶ μόνον ἐν τῇ τοιαύτῃ ἐννοίᾳ ἐλέχθη ἀνωτέρω, ὅτι ἡ Ἐκκλη-
 σία ὡς κοινωνία συνυπαγορεύεται καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τῆς ἀνθρωπίνης ἁμαρ-
 τίας. Ἐπειδὴ δὴλα δὴ, ὡς γνωστόν, ἡ οὐσία τῆς προπατορικῆς ἁμαρτίας συνίσταται
 κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ φιλαυτίᾳ ⁽¹⁾ τοῦ ἀνθρώπου, ὑφ'
 ἧς οὗτος κυριευθεὶς διέρρηξε τοὺς δεσμοὺς τῆς πρὸς τὸν Θεὸν αὐτοῦ κοινωνίας, διὰ
 τοῦτο ἡ ἄρσις τῆς τοιαύτης ἀταξίας, εἰς ἣν ἀντικρὺς ἐμελλε νὰ ἀντιταχθῇ, ὡς ἀντί-
 δοτον, ἡ Ἐκκλησία, ὑπηγόρευεν ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τῆς ἁμαρτίας τὴν ἐκ νέου
 καθίδρυσιν τῆς κοινωνίας, καὶ δὴ κοινωνίας τοῦ ἀνθρώπου τόσον πρὸς τὸν Θεὸν ὅσον
 καὶ πρὸς τὸν συνάνθρωπον ⁽²⁾. Περιττὸν δὲ νὰ παρατηρήσωμεν ἐνταῦθα, ὅτι καὶ ἐκ
 τῆς στοιχειώδους ταύτης ἐπόψεως τῆς Ἐκκλησιολογίας καταδικάζεται ὡς ἀνήκου-
 στος ἀτομικισμὸς ἡ ἰδέα τοῦ ἀλαθήτου ἐνὸς προσώπου, τοῦ Πάπα.

Πάντως ἐπὶ τοῦ χαρακτῆρος τῆς Ἐκκλησίας ὡς κοινωνίας δὲν ὑφίσταται ἀνάγκη
 νὰ ἐνδιατρίψωμεν περισσότερο, διότι ἱκανῶς ἔχει ἀποσαφηνισθῇ τὸ θέμα τοῦτο,
 ἐν τε τῇ ἡμετέρᾳ καὶ τῇ ἑτεροδόξῳ Θεολογίᾳ.

Ἐνταῦθα ἀπαραίτητον μόνον, ὅπως ἐν κατακλείδι σημειωθῇ, ὅτι ὁ χαρακτήρ
 τῆς Ἐκκλησίας ὡς κοινωνίας, εἴτε νοουμένης ταύτης μετὰ τοῦ Θεοῦ καὶ ἀν-

(1) Πρβλ. Χρ. Ἀνδρούτσου, Δογματική, β' ἐκδ., Ἀθήνα 1956, σελ. 152.

(2) Πρβλ. καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ E. Brunner ὀρθῶς ἐν προκειμένῳ παρατηρούμενα: «Die Sünde besteht in der Verslossenheit des Ich gegenüber Gott und den Menschen, der Glaube aber bedeutet Offen - werden für Gott und für den Bruder, Wille zum Offensein und zur Selbstmitteilung. Gott offenbart sich als der, der mit uns sein will, darum ist der Glaube Wille und Bereitschaft zum Mitsein, zur Mit-menschlichkeit, kommunikatives Leben. Es ist darum wesensmässig unmöglich, dass man als glaubender ein Einzelner, ein für sich Lebender sein kann oder bleiben will. Eben dieses Leben - für - sich, diese Existenz einer «Fensterlosen Monade», ist durch den Glauben abgetan. Glaube ist k o m m u n i z i e r e n d e E x i s t e n z. Darum führt er mit Notwendigkeit durch Kommunikatio zur Kommunion» (E. Brunner, Dogmatik III, σελ. 42).

θρώπου (κατακορύφως), είτε μεταξύ τῶν ἀνθρώπων πρὸς ἀλλήλους (ὀριζοντίως), δὲν δύναται νὰ λάβῃ τὴν τελικὴν αὐτοῦ καὶ ὁλοκληρωμένην μορφήν, ἐφ' ὅσον ἡ Ἐκκλησία τελεῖ στρατευομένη ἐπὶ τῆς γῆς. Τοῦτο σημαίνει, ὅτι ἐφ' ὅσον ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῆς Ἐκκλησίας δὲν ἔχουσιν εἰσέτι περιληφθῇ πάντες ἐν τῷ Θεῷ καὶ ἐφ' ὅσον ὑφίσταται ἔτι ἡ διάκρισις μεταξύ Κλήρου καὶ Λαοῦ, ἡ κοινωνία αὕτη δὲν εἶναι καὶ δὲν δύναται νὰ εἶναι τελεία, ὡς θέλει ἀποκαλυφθῇ αὕτη ἐν τῇ ἐσχατολογικῇ αὐτῆς ὄψει. Ἀντιθέτως ὁ χαρακτήρ τῆς Ἐκκλησίας ὡς καθιδρύματος σωτηρίας καὶ κέντρου τῆς χάριτος τυγχάνει ἤδη τέλειος καὶ αἰώνιος, διότι ἐκ τῶν προτέρων διαθέτει τὰς ἀκαταλύτους ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ δυνατότητας, ἃς περικλείει ὁ λόγος καὶ ἡ ἀλήθεια τοῦ Θεοῦ ⁽¹⁾.

2. Ἐνιαία καὶ ὁλοκληρωτικὴ θεώρησις μυστηρίων καὶ λόγου

Διὰ τῆς προλαβούσης παραγράφου ἐξήρθη ἰδιαιτέρως ἡ ὅλως κεντρικὴ καὶ ὑπεύθυνος θέσις τοῦ Ἱερατείου γενικῶς ἐν τῇ ζωῇ τῆς ἐπὶ γῆς ὁρατῆς Ἐκκλησίας ὡς ὀργάνου τῆς χάριτος καὶ σωτηρίας.

Ἐὰν ὁμῶς ληφθῇ σοβαρῶς ὑπ' ὄψιν ἡ τοιαύτη ἄκρως μυστηριακὴ θέσις τοῦ Ἱερατείου ἐν τῇ ὁρατῇ Ἐκκλησίᾳ, ἥτις δὲν ἐρείδεται ἐπὶ τιμητικῆς μόνον διακρίσεως ἢ κοινωνιολογικῶς νοουμένης ὀργανωτικῆς ἀνάγκης, πρὸς διασφάλισιν ἐγκοσμίου τάξεως καὶ εὐπρεπειας, τότε αὐτονόητον, ὅτι τὴν τοιαύτην ὑπεροχὴν τῆς Ἱεραρχίας δὲν εἶναι δυνατόν νὰ διδῶμεν ἐκδηλουμένην μόνον μερικῶς, ἐν τοῖς μυστηρίοις, ἥτοι ἐν τῇ αὐθεντικῇ οἰκονομίᾳ καὶ τελεσιουργίᾳ αὐτῶν, ἀλλ' ἐφ' ὁλοκλήρου τῆς πραγματικότητος τῶν εἰς τὴν διάθεσιν τῆς Ἐκκλησίας τεθέντων σωτηριωδῶν μέσων τῆς χάριτος, ἥτοι ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν μορφῶν, ὑφ' ἃς διετέθη τῇ Ἐκκλησίᾳ ἡ χάρις, ὡς τε μυστήριον καὶ ὡς λόγος ⁽²⁾.

Τὴν ὑψίστην σημασίαν, ἣν κέκτηται ἡ ὁλοκληρωτικὴ αὕτη καὶ οὐχὶ τιμητικὴ θεώρησις τῶν μυστηριακῶν καὶ σωτηριωδῶν μέσων τῆς χάριτος, ἅτινα ἐδέχθη ἡ Ἐκκλησία ἀπὸ τοῦ Κυρίου διὰ τῶν Ἀποστόλων ἐπὶ σωτηρίᾳ καὶ ἀγιασμῷ τοῦ ἀνθρώπου, ἀντιλαμβάνεται τις μόνον ἐὰν ἀναλογισθῇ τὸν ἄμεσον καὶ στενότατον σύνδεσμον μεταξύ μυστηρίου καὶ λόγου, ἥτοι μεταξύ μυστηρίων καὶ διδασκαλίας ⁽³⁾.

Βεβαίως λεκτέον ἀμέσως ἐνταῦθα πρὸς ἀποφυγὴν παρεξηγήσεων, ὅτι ἡ ὑπογραμμιζομένη αὕτη ἄμεσος σχέσις μυστηρίων καὶ λόγου ἥκιστα ἐπιτρέπεται νὰ νοηθῇ ἐν τῇ ὅλως εἰδικῇ καὶ παρακεκινδυνευμένη «μυστηριακῇ» ἐννοίᾳ τοῦ λόγου (κηρύγματος) τῆς Διαμαρτυρομένης Θεολογίας, διότι ἐκείνη μὲν ἐν τελικῇ ἀναλύσει ἔχει εἰς ἀποχρωματισμόν, ἀποψίλωσιν καὶ συνεπῶς εἰς καταρράκωσιν τῶν μυστηρίων, ἐνῶ ἡ Ὁρθόδοξος ἀντίληψις σκοπεῖ τὴν κατάδειξιν τῆς ἐσωτέρας σχέσεως με-

(1) Πρβλ. Ματθ. 24, 35 : «Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσι». Πρβλ. καὶ Μαρκ. 13, 31 Λουκ. 21, 33. Ἀποκ. 20, 11.

(2) Ἐπὶ τῆς ἀμέσου σχέσεως καὶ ἐνιαίας θεωρήσεως τῶν δύο μεγεθῶν τούτων πρὸς ἄλληλα, ἴδε τὴν περισπούδαστον ἐργασίαν τοῦ O. Semmelroth, Wirkendes Wort. Zur Theologie der Verkündigung, Frankfurt a.M. 1962 (181α σελ. 216, 238 καὶ 244). Πρβλ. καὶ K. Rahner, Hörer des Wortes, München 1963, σελ. 21, ὑπόσημ. 6.

(3) Πρβλ. Yves Congar, ἐν : Das Konzil und die Konzile, Stuttgart 1962, σελ. 377 : «Es gibt Akte der lehrenden Kirche, welche den Glauben des Gottesvolkes definieren, ebenso wie es Akte der Feier der Sakramente gibt».

ταῦτὶ τῶν δύο μεγεθῶν, τοῦθ' ὅπερ τοποθετεῖ ἀμφοτέρω μετὰ τῆς αὐτῆς νομιμότητος καὶ ἀναγκαιότητος ἐν τῇ ζωῇ τῆς ὁρατῆς Ἐκκλησίας, μήτε τοῦ λόγου χωριζομένου καὶ ἐξαιρομένου, ἐπὶ ζημίᾳ καὶ ἀπογυμνώσει τῶν μυστηρίων, ἀλλὰ μήτε τῶν μυστηρίων θεωρουμένων, ἐπὶ ὑποτιμῇ τοῦ λόγου, ὡς τῶν μόνων καὶ δὴ μαγικῶν μέσων τῆς χάριτος, ἐν τῇ ἐννοίᾳ ἐνὸς ξένου τῇ χριστιανικῇ (Ὁρθόδοξῳ) Θεολογίᾳ Sacramentalismus.

Τὴν ἐπὶ τῆς προελεύσεως ἐκ τῆς αὐτῆς θείας πηγῆς ἐρειδομένην ταύτην ἐσωτάτην σχέσιν μυστηρίων καὶ λόγου ἐξαιρομεν ἰδιαιτέρως, διότι δυστυχῶς ἐν τῇ νεωτέρᾳ Ὁρθόδοξῳ Θεολογίᾳ (ἰδίᾳ τῇ Σλαβικῇ), ἐπικρατεῖ ἡ τάσις, ὅπως διακριθῶσιν οὐσιαστικῶς ἀπ' ἀλλήλων αἱ δύο αὗται συγκεκριμέναι μορφαὶ τῆς ἐκφράσεως τοῦ ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ θείου θελήματος.

Ἡ τάσις αὕτη (Chomiakov⁽¹⁾, Boulgakov⁽²⁾ κ.ά.), διὰ τοῦ εἰς ὃν κατατείνει χωρισμοῦ, τοὺς Κληρικούς ἐπὶ μὲν τῶν μυστηρίων (τελετουργικοῦ) θεωρεῖ ὡς ἀπολύτως αὐθεντικούς οἰκονόμους αὐτῶν, ἐπὶ δὲ τῆς διδασκαλίας (δογματικοῦ) οὐδεμίαν οὐσιαστικῶς ἀναγνωρίζει αὐτοῖς αὐθεντικότητα, ἐπὶ προφανεῖ ἐξισώσει καὶ ἰσοπεδώσει Κλήρου καὶ Λαοῦ.

Καὶ κατ' ἀρχὴν μὲν παρατηρητέον, ὅτι ἀμφοτέραι αἱ δοξασαί τῆς διαχωριστικῆς ταύτης τάσεως τυγχάνουσιν ἡμαρτημένα. Διότι ὡς πρὸς τὴν πρώτην «ἡ ὀρθὴ περὶ τῶν μυστηρίων, τῆς τελέσεως αὐτῶν καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων των ἀντίληψις εἶναι, ὅτι ταῦτα δὲν εἶναι ἀπλῶς πράξεις τῶν τελούντων αὐτὰ Κληρικῶν, ἀλλὰ ὁλοκληρίου τῆς Ἐκκλησίας (Κλήρου καὶ Λαοῦ), ὃ δὲ ταῦτα τελῶν Κληρικὸς ἐνεργεῖ ὡς ὄργανον (τοῦ πληρώματος) τῆς Ἐκκλησίας»⁽³⁾.

Ἀναφορικῶς δὲ πρὸς τὴν δευτέραν ὀρθῶς παρατηρεῖται, ὅτι «ἡ πίστις καὶ ἡ ἐκ ταύτης συγκαθοριζομένη ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας στηρίζεται ἐπὶ τῆς διαιωνιζόμενης τῶν θείων ἐνεργειῶν εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἐπιχορηγήσεως, ἐκφαινομένης εἰς τὴν διὰ τοῦ Ἀγίου Πνεύματος διασφάλισιν τῆς ἐπιχορηγίας ταύτης διὰ τῶν τοῦτο (τὸ Πνεῦμα) εἰδικῶς πρὸς τοῦτο λαμβανόντων. Τῆς εἰδικῆς καὶ οὐσιώδους ἅμα ταύτης θείας ἐνεργείας ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ παραλήπται, μεταδότη καὶ ἐγγυητὴ εἶναι οἱ ἱεροὶ Ἀπόστολοι, ὡς καὶ οἱ τούτων διάδοχοι, ἀναγκαῖοι ὑποκαταστάται ἐν τῇ ροῇ τῆς ἱστορικῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας, Ἐπίσκοποι, δυνάμει τοῦ θεοθελήτου μυστηρίου τῆς Ἱερωσύνης, τοῦ ἀπὸ τοῦ ἀναστάντος Κυρίου ἀμέσως ἰδρυθέντος ἐν τῇ διὰ τοῦ Ἀγίου Πνεύματος πληρότητι ἱστορικῆς διαδοχῆς τοῦ ἔργου (καθὼς ἀπέσταλκέ με ὁ Πατήρ, κἀγὼ πέμπω ὑμᾶς) καὶ ἐξουσίας τῶν παραληπτῶν τούτου («ἄν τινων ἀφῇτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφίενται αὐτοῖς· ἄν τινων κρατῇτε, κεκράτηνται»)» (Ἰωαν. 20, 21-23 Πρβλ. Ματθ. 28, 18-20)»⁽⁴⁾.

(1) A. Chomiakov, Cerkov odna, 15 (Östliches Christentum, Dokumente, 2 Philosophie, ἐκδ. Bubnoff - Ehrenberg; München 1925, σελ. 15).

(2) Σεργ. Μπούλγκακωφ, Ἡ Ὁρθοδοξία, κατὰ μεταφρ. Ἀννης Βασιλειάδου, ἐν: «Ἀπ. Ἀνδρέας» 1962, ἀριθμ. φυλ. 576.

(3) Ἀ. Ἀλιβιζάτου, Συνοπτικὸν διάγραμμα τῆς βασικῆς δογματικῆς διδασκαλίας τῆς Ε.Ο.Ε. ἐν: ΕΕΘΣΠΑ, Ἀθήναι 1955, σελ. 129.

(4) Ἱ. Καλογήρου, Περὶ τὸν χαρακτήρα τῆς Ὁρθόδοξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας... σελ. 20. Τῆς σχέσιν μυστηρίων καὶ λόγου ἡ —ὑπὸ εὐρύτεραν ὁρολογίαν— τὴν σχέσιν μεταξὺ λειτουργικῆς ζωῆς καὶ διδασκαλίας ἰδιαιτέρως ἐξάγει καὶ ὁ Καθηγητὴς Μ. Σιώτης, ἐκκινῶν ἐκ τῆς ὅλης κεντρικῆς θέσεως τοῦ ἱ. Εὐαγγελίου, οὐχὶ μόνον ὡς νοήματος, ἀλλὰ καὶ ὡς συγκεκριμένου βι-

Ἄλλὰ καὶ προσεκτικωτέρα παρατήρησις πείθει, ὅτι μυστήρια καὶ λόγος ἀποτελοῦσιν ἰσόκυρα μεγέθη σωτηρίας, οὐχὶ δὲ μόνον ἰσόκυρα, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τινὰ ἔποψιν ταυτόσημα ! Διότι, ἐξ ὧν τούλάχιστον γνωρίζομεν ἐκ τῶν πηγῶν τῆς θείας Ἀποκαλύψεως, ὁ θεῖος Ἰδρυτὴς τῆς χριστιανικῆς θρησκείας κυρίως ἐκήρυξε καὶ μόνον λόγῳ παρέδωκε τῇ Ἐκκλησίᾳ τὰ μυστήρια, ἐξαίρεσει τῆς θείας Εὐχαριστίας, ἣν παρέδωκε καὶ ἔργῳ.

Τὸ Βάπτισμα, ὅπερ ἀποτελεῖ τὸ πρῶτον ἐν τοῖς μυστηρίοις, παρέδωκε μόνον λόγῳ, διότι οὐδένα Αὐτὸς ἐβάπτισε. Τὸ ἴδιον Βάπτισμα ὑπὸ τῶν χειρῶν τοῦ Προδρόμου δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς τὸ τῆς Κ. Διαθήκης. Καὶ ἂν ὅμως ἤθελεν ἰσχυρισθῇ τις τοιαύτην ὑπόθεσιν, ἥτοι ὅτι τὸ Βάπτισμα τοῦ Κυρίου ὑπὸ τοῦ Προδρόμου συνιστᾷ τὴν ἀπαρχὴν τοῦ Βαπτίσματος ὡς μυστηρίου τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας, πάλιν παραμένουσιν ἀμάρτυρα ἔργῳ τὰ πλεῖστα τῶν λοιπῶν μυστηρίων, ὅτε δέον νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι συνεστήθησαν ταῦτα λόγῳ. Ὑπῆρξε δὴ ὡρισμένη ἱστορικὴ στιγμή, καθ' ἣν μυστήρια καὶ λόγος συνέπιπτον ὡς ἐνιαίᾳ διὰ λόγου παράδοσις τοῦ Κυρίου καὶ τῶν Ἀποστόλων.

Ἄρα κατ' ἀνάγκην δέον νὰ ἀποδεχθῇ τις, ὅτι μυστήρια καὶ λόγος ταυτίζονται ὑπὸ τινὰ ἔποψιν, ὅτε ἐλέγχεται ὡς ἡμαρτημένη πᾶσα μεταξὺ αὐτῶν αὐστηρὰ διακρίσις πλὴν τῆς τυπικῆς. Τὸ δόγμα ἐν εὐρυτέρᾳ ἐννοίᾳ ὡς καὶ τὰ μυστήρια ἀποτελοῦσι τελεσιδίκους μορφὰς ἐκφράσεως τοῦ ἐνὸς καὶ αὐτοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ, τοῦ διὰ τοῦ Κυρίου πλήρως ἀποκαλυφθέντος τοῖς ἀνθρώποις. Τὸ Πανάγιον Πνεῦμα δέον, ὅπως ἀμφοτέρα διατηρῇ ἀσινῇ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, διὰ νὰ παραμείνῃ αὕτη ἀληθὴς νύμφη τοῦ Κυρίου, ἥτοι ἀλάθητος.

Μήπως δὲ ἡ αὕτη πραγματικότης τῆς στενοτάτης σχέσεως μεταξὺ μυστηρίων καὶ διδασκαλίας (δόγματος) δὲν ἀποτελεῖ καὶ τὸν βαθύτατον δογματικὸν λόγον, διὰ τὸν ὁποῖον οἱ Ὁρθόδοξοι ἀναγκάζονται, ἐπὶ ἀπογοητεύσει πολλάκις τῶν λοιπῶν Χριστιανῶν τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως τῶν ἡμερῶν ἡμῶν, νὰ διακηρύττωσι πάντοτε ἐκ νέου τὴν Ὁρθόδοξον πεποιθήσιν, ὅτι «ὅπου ἐλλείπει ὁλοκληρία τῆς πίστεως, ἐκεῖ οὐδεμία δύναται νὰ ὑπάρξῃ κοινωνία ἐν τοῖς μυστηρίοις»; (1).

3. Δίκαιον καὶ Ἐκκλησία ἢ Νόμος καὶ Εὐαγγέλιον

Παρασταθείσης λοιπὸν ἐν τοῖς καιρίοις τῆς οὐσίας τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας, κατὰ τε τὴν ἔσω καὶ ἀόρατον ὡς καὶ κατὰ τὴν ἱστορικὴν καὶ ὁρατὴν αὐτῆς πλευράν, καὶ ὑπογραμμισθείσης τῆς στενῆς σχέσεως τῶν εἰς τὴν διάθεσιν αὐτῆς σωτηριωδῶν μέσων, ἥτοι τῶν μυστηρίων καὶ τοῦ λόγου, κατεδείχθη, ὅτι ἡ θείῳ δικαίῳ κατασταθεῖσα ἐν αὐτῇ Ἱερωσύνη κέκτηται ἐν τῇ ἐξόχῳ ὑπευθύνῳ αὐτῆς ἀποστολῇ θέσιν ὅλως ἐξέχουσαν ἐν τῷ ἐκκλησιαστικῷ ὀργανισμῷ, θέσιν ἥτις μαρτυρεῖ

βλίου, παρεχομένου τοῖς πιστοῖς εἰς προσκύνησιν, καὶ γράφων σχετικῶς: «Schon allein diese Tatsache zeigt hinreichend, dass jede Auslegung des Neuen Testaments nur im Rahmen der Kirche und nur unter kompromissloser Berücksichtigung ihrer Aspekte und disziplinären Bestimmungen erfolgen kann» (M. Siotis, Die Ekklesiologie als Grundlage der neutestamentlichen Auslegung in der griechisch - orthodoxen Kirche, Athen 1960, σελ. 4).

(1) Δήλωσις τῆς Ὁρθόδοξου ἀντιπροσωπείας πρὸς τὸ Συνέδριον τῆς Λαζάνης τῷ 1927 (παρὰ Ἱ. Καρμίρη, Ἡ Ὁρθόδοξος Καθολικὴ Ἐκκλησία καὶ αἱ σχέσεις αὐτῆς πρὸς τὰς ἑτεροδόξους Ἐκκλησίας καὶ τὴν Κοινωνίαν τῶν Ἐκκλησιῶν, Ἀθῆναι 1949, σελ. 45, ἐν ὑποσημειώσει).

ιδιάζουσάν τινα δύναμιν καὶ ἐξουσίαν, τῆς ὁποίας ἡ ὑφ' ἀπετέλεσεν ἀείποτε ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ Ἱστορίᾳ τὸν κυριώτερον καὶ βαθύτερον λόγον πλείστων ὄσων τῆς ἐπὶ γῆς Ἐκκλησίας προβληματισμῶν καὶ περιπετειῶν.

Λόγου ὅμως γενομένου περὶ ἐξουσίας τὸ πρόβλημα ἀποβαίνει γενικώτερον, τιθεμένου αὐτομάτως τοῦ ἐρωτήματός ἂν ἐν τῇ χριστιανικῇ Ἐκκλησίᾳ δύναται, ὡς ἐκ τῆς φύσεως αὐτῆς, νὰ υπάρξῃ οἰαδῆτις ἰσχύς νόμου ἢ Δικαίου, ἅτινα συνυπνοῦνται ἀμέσως μετὰ τῆς ἐννοίας «ἐξουσία» (1). Διὰ τὸν λόγον ἀκριβῶς τοῦτον ἀπαραίτητον εἶναι, ὅπως, πρὶν ἢ ἐρευνῇ δι' ἀναλύσεως τῆς ἀποστολικῆς λεγομένης διαδοχῆς ἡ ὑφ' ἧς ἦν τὸ Ἱερατεῖον κέκτηται ἐξουσίας, δοθῇ διὰ τῆς παρούσης παραγράφου ἀπάντησις εἰς τὸ γενικώτερον πρόβλημα Δίκαιον καὶ Ἐκκλησία ἢ Νόμος καὶ Εὐαγγέλιον.

Λεκτέον ἐν πρώτοις καὶ ἐνταῦθα, ὅτι τὸ πρόβλημα τοῦτο δὲν ἀποτελεῖ θέμα τῆς χριστιανικῆς μόνον Ἐκκλησίας, ἀλλὰ θέμα πανανθρώπινον, διότι, κατὰ τὴν εὐστοχον παρατήρησιν τοῦ G. Söhngen, «'Νόμος καὶ Εὐαγγέλιον' εἶναι ὁ βιβλικός, χριστιανικός τύπος τοῦ πανανθρωπίνου θέματος "Δίκαιον καὶ χάρις" ἢ "περὶ τῆς θείας προελεύσεως καὶ τῶν ἀνθρωπίνων ὁρίων τοῦ Δικαίου ἐπὶ τῆς γῆς"» (2).

Τὸ ἐν λόγῳ θέμα, ὡς ἐκ τῆς νομικῆς αὐτοῦ ὁπωσδήποτε φύσεως, ἀλλὰ κυρίως διὰ λόγους ἱστορικούς, ἀπησχόλησεν ἐντόνως τὴν Θεολογίαν τῆς Δύσεως, ἰδίᾳ ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς Μεταρρυθμίσεως μέχρι καὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν, ὡς θέλει δειχθῇ κατωτέρω, παρ' ἡμῖν δὲ φαίνεται, ὅτι δὲν ἔτυχεν ἰδιαίτερας συστηματικῆς ἐπεξεργασίας. Σχετικῶς παρατηρεῖ ὁ K. Μουρατίδης, ὅτι «περὶ τοῦ θεμελιώδους καὶ σπουδαιοτάτου προβλήματος τῶν σχέσεων Ἐκκλησίας καὶ Δικαίου ἐλάχιστα ἔχουν δυστυχῶς γραφῇ παρ' ἡμῖν. Ἐλλείπει δὲ πλήρως ἐνημερωμένη σύγχρονος μονογραφία» (3), ἐνῶ, κατὰ τὴν γνώμην αὐτοῦ, μόνον ὑπὸ Ὁρθοδόξου πλευρᾶς θὰ ἦτο δυνατὴ ἡ ἰδεώδης λύσις τοῦ προβλήματος τούτου, ἐφ' ὅσον κατὰ τὴν ὁμολογίαν τοῦ διασήμευ ἐρευνητοῦ τοῦ χώρου τούτου τῆς Θεολογίας, H. Dombois, ἀμφοτέρω τὰ συστήματα, τό τε τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν Συνόδων τοῦ Λατερανοῦ (1139 - 1215), ὡς καὶ τοῦ Προτεσταντισμοῦ, ἀποτελοῦν πνευματικὰς συλλήψεις, αἵτινες θεμελιούνται ἐπὶ τοῦ διαχωρισμοῦ τοῦ ἔσωθεν ἀπὸ τοῦ ἔξωθεν. Ταῦτα εἶναι περισσότερο πρὸς ἄλληλα συγγενῇ παρὰ ἀπὸ κοινοῦ πρὸς τὸ Δίκαιον τῆς Ἀρχαίας Ἐκκλησίας» (4).

Ἄλλ' ἐὰν τὸ θέμα δὲν ἔτυχε διεξοδικῆς συστηματικῆς μελέτης καὶ ἐπεξεργασίας παρ' ἡμῖν, ἡ δογματικὴ σπουδαιότης αὐτοῦ τυγχάνει τοιαύτη (5), ὥστε παρεμπι-

(1) «Ἐδδοθῇ μοι πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς. πορευθέντες οὖν μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη...» (Ματθ. 28, 18-20). Τοῦτο θεωρητέον εἰς ἀμεσον σχέσιν πρὸς Λαὶκὴν 7, 13-15.

(2) Πρβλ. G. Söhngen, *Gesetz und Evangelium*, Freiburg - München 1957, σελ. 11.

(3) K. Μουρατίδου, *Διαφοροποιήσεις, ἐκκοσμίκευσις καὶ νεώτεροι ἐξελίξεις ἐν τῷ Δικαίῳ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας*, Ἀθῆναι 1961, σελ. 8.

(4) Παρὰ K. Μουρατίδου, ἐνθ. ἀνωτ., σελ. 9.

(5) Πρβλ. : «Ἡ ἐκκλησιαστικὴ τάξις ἐν τῇ Ε.Ο.Ε., ὡς κατεστάθη ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων, εἶναι οὐσιώδες μέρος τῆς δογματικῆς αὐτῆς ἀντιλήψεως καὶ διδασκαλίας, διότι ἄνευ αὐτῆς ἡ ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ δοθεῖσα αὐθεντία καὶ πνευματικὴ ἐξουσία εἰς τὴν ὁρατὴν Ἐκκλησίαν ἀπόλλυται καὶ οὐδεμία ἀνθρωπίνη αὐθεντία δύναται νὰ τὴν ἀντικαταστήσῃ» ('Α. Ἀλιβιζάτου, *Συνοπτικὸν διάγραμμα τῆς βασικῆς δογματικῆς διδασκαλίας τῆς Ε.Ο.Ε.*, ἐν : ΕΕΘΣΠΙΑ, Ἀθῆναι 1955, σελ. 135).

πτόντως νὰ ἔχῃ ἀπαντήσῃ καὶ ἡ Ὁρθόδοξος Θεολογία τὰ κύρια ἐρωτήματα τοῦ ἐν λόγῳ προβλήματος, καὶ δὴ τὸ βασικὸν ἐρώτημα. ἐὰν ἔχῃ θέσιν τὸ Δίκαιον καὶ ἡ ἐξουσία ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Χριστοῦ.

Καίτοι ὑπῆρξαν καὶ παρ' ἡμῖν καὶ ἴσως ὑπάρχουσιν. ἔτι φωναὶ διατεινόμεναι, ὅτι «τὸ ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον εὐρίσκεται εἰς ἀντίφασιν μετὰ τὴν βαθυτέραν οὐσίαν τῆς Ἐκκλησίας» ⁽¹⁾, οἱ περισσότεροι Ὁρθόδοξοι Θεολόγοι περὶ πολλοῦ ποιοῦνται τὴν ἐκκλησιαστικὴν τάξιν καὶ αὐθεντίαν, ὡς ἀπαραίτητον διὰ τὴν διατήρησιν τῆς ἐνότητος καὶ ἀκεραιότητος τῆς ἐκκλησιαστικῆς διδασκαλίας, διότι «ἐκκλησιαστικὴ αὐθεντία εἶναι ἀδύνατος ἄνευ ἐκκλησιαστικῆς τάξεως καὶ ἡ αὐθεντία αὐτῆς εἶναι ἡ μόνη ἐγγυωμένη τὴν καθαρότητα τῆς ἐκκλησιαστικῆς διδασκαλίας καὶ τάξεως» ⁽²⁾.

Ὡς πρὸς τὴν ἐπὶ τοῦ ἐν λόγῳ θέματος βασικὴν ἀπάντησιν τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Θεολογίας περιττεῦει νὰ ἐνδιατρίψωμεν συγκριτικῶς, ἐφ' ὅσον εἶναι γνωστὸν, ὅτι ἡ Ρωμαϊκὴ Ἐκκλησία οὐχὶ μόνον σύμπασαν αὐτῆς τὴν ἰσχὺν καὶ ἐπέκτασιν ὠκοδόμησε κυρίως ἐπὶ τῆς σημασίας τῆς ἐκκλησιαστικῆς σιδηρᾶς αὐθεντίας καὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου, ἀλλὰ καὶ ἐποιήσατο κατάχρησιν τούτων μέχρι παραχαράξεως τῶν κυριωτέρων γνωρισμάτων τοῦ ἐκκλησιαστικοκανονικοῦ συστήματος τῆς Ἀρχαίας Ἐκκλησίας.

Ἀπομένει λοιπὸν νὰ ἐξετάσωμεν ἐν συντόμῳ τὴν ἀξιωματικῶς ἀρνητικὴν ἐπὶ τοῦ θέματος ἀπάντησιν τῆς Προτεσταντικῆς Θεολογίας, διὰ νὰ καταστῇ φανερά, διὰ τῆς ἀπὸ Ὁρθοδόξου πλευρᾶς ἀναιρέσεως τῶν ἐν προκειμένῳ κυριωτέρων ἐπιχειρημάτων τοῦ Προτεσταντισμοῦ, ἡ ἀναγκαιότης τῆς ὑπάρξεως Νόμου καὶ Δικαίου ἐν τῇ Χριστιανικῇ Ἐκκλησίᾳ, ὡς ἐπιβαλλομένη ἐκ τῶν ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ στοιχειωδῶν ἐκκλησιολογικῶν ἀρχῶν, ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς οὐσίας τῆς Πίστεως.

Λόγῳ ὅμως ἐλλείψεως, ὡς γνωστὸν, ἐνιαίας γραμμῆς ἐν τῇ Προτεσταντικῇ Θεολογίᾳ, τὴν διαπραγματεύουσιν τοῦ θέματος ἡμῶν θέλομεν παρακολουθήσῃ κυρίως ἐν τῇ σκέψει τριῶν μεγάλων ἐκπροσώπων τοῦ νεωτέρου Προτεσταντισμοῦ, καὶ δὴ τοῦ R. Sohm, τοῦ E. Brunner καὶ τοῦ K. Barth.

Ὡς συστηματικώτερον ἐρευνήσας ἀπὸ Προτεσταντικῆς πλευρᾶς τὴν σχέσιν μεταξὺ φύσεως τῆς Ἐκκλησίας ὡς αὕτη διαγράφεται ὑπὸ τῆς Κ. Διαθήκης, καὶ τοῦ Δικαίου ἢ Νόμου, θεωρεῖται ὁ Rudolf Sohm (†1917), τοῦ ὁποῦ αἱ ἐρευναι ἐπηρεάσαν ἐπὶ μακρὸν καὶ ἐν πολλοῖς ἐπηρεάζουσιν ἔτι τὴν σκέψιν πολλῶν διανοουμένων οὐχὶ μόνον τῆς Προτεσταντικῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Θεολογίας.

Συμφώνως λοιπὸν πρὸς τὰς ἐρεῦνας τοῦ Sohm, ἡ Ἐκκλησία τῆς Κ. Διαθήκης θεωρεῖται ἀσυμβίβαστος πρὸς πᾶν εἶδος Δικαίου. Καὶ ὑπάρχουσι βεβαίως μεγάλαι δυσκολαὶ διὰ τὴν στήριξιν τοιαύτης θέσεως ἐπὶ τῆς ἐκκλησιολογικῆς διδασκαλίας τῆς Κ. Διαθήκης, καὶ δὴ αἱ ποιμαντικαὶ ἐπιστολαὶ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἀρκοῦντως ὀργανωμένης ἐκκλησιαστικοκανονικῆς τάξεως καὶ αὐθεντίας ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Κ. Διαθήκης, πλὴν ἡ Προτεσταντικὴ κριτικὴ, κατὰ τὴν συνήθη τακτικὴν νὰ ἀποσκορακίζῃ, χαρακτηρίζουσα ὡς νόθα, πάντα τὰ ἀντιφερό-

(1) Ἀ. Βαμβέτσου, Εἰσαγωγή εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον τῶν Ὁρθοδόξων, ἐν Ἀθήναις 1911, σελ. 51.

(2) Πρβλ. Ἀ. Ἀλιβιζάτου, Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία καὶ ὁ Προτεσταντισμὸς καὶ ἰδίᾳ τὸ Οἰκουμενικὸν Συμβούλιον τῶν Ἐκκλησιῶν, ἐν: ΕΕΘΣΠΙΑ, Ἀθῆναι 1955, σελ. 184.

μενα πρὸς τὰς ἰδίας αὐτῆς δοξασίας ἱερὰ κείμενα, τελικῶς ἀπεφάνθη περὶ τῆς μὴ γνησιότητος τῶν ἐπιστολῶν τούτων ⁽¹⁾. Ἡ σύγχρονος λοιπὸν κριτικὴ αὕτη καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι καίτοι αἱ ποιμαντικαὶ ἐπιστολαὶ τοῦ Παύλου περιέχουσι πολὺ παυλικὸν στοιχεῖον, ἐν τῷ συνόλῳ τῶν παρίστανται οὐχὶ γνήσιαι ἐπιστολαὶ τοῦ Παύλου.

Τὴν ἄποψιν ταύτην φαίνεται συμμεριζόμενος καὶ ὁ E. Brunner γράφων : «Ἡ περὶ Ἐκκλησίας ἰδέα τοῦ Παύλου ἀποτελεῖ βεβαίωσιν τῆς τοιαύτης ἀπόψεως. "Ὅστις διδάσκει περὶ Ἐκκλησίας κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὡς ὁ Παῦλος ἐν ταῖς πρὸς Ρωμαίους, Κορινθίους, Γαλάτας καὶ Φιλιππησίους, δὲν δύναται συγχρόνως νὰ ἔχῃ διδάξει κατὰ τὸν τρόπον τῶν ποιμαντικῶν ἐπιστολῶν» ⁽²⁾. Διακρίνει δὲ ὁ Brunner μεταξὺ τῶν μειζόνων ἐπιστολῶν τοῦ Παύλου καὶ τῶν ποιμαντικῶν αὐτοῦ ἐπιστολῶν δύο διαμετρικῶς ἀντιθέτους περὶ Ἐκκλησίας ἐννοίας, τὸ μὲν μίαν ἐννοίαν θεοκρατικῆς αὐθεντίας, ἥτις παρέχεται ὑπὸ τῶν ποιμαντικῶν ἐπιστολῶν, καὶ μίαν ἐννοίαν πνευμα(τοκρα)τικῆν, παρεχομένην ὑπὸ τῶν μειζόνων ἐπιστολῶν τοῦ Παύλου ⁽³⁾.

Περὶ τὸν νὰ εἰπωμεν ἐνταῦθα, ὅτι προκειμένου περὶ ἐκλογῆς μεταξὺ τῶν δύο τύπων Ἐκκλησίας, ἡ Προτεστάντικὴ Θεολογία ἀπεδέχθη ὡς γνήσιαν παυλικὴν τὴν πνευματοκρατικὴν, τὴν εὐκολώτερον ἀσφαλῶς οἰκονομουμένην μετὰ τῆς φύσεως τοῦ Προτεστάντισμοῦ.

Ἄλλ' ἐὰν ἡ Θεολογία δεχθῇ τὴν ὑπὸ τοῦ Προτεστάντισμοῦ οὕτω καλουμένην «πνευματο-παυλικὴν ἐννοίαν τῆς Ἐκκλησίας», τότε ὀφείλει νὰ συναποδεχθῇ καὶ τὰς λογικὰς ἀκολουθίας αὐτῆς, αἵτινες ἐν κεφαλalaίῳ συγκεντροῦνται ἐν τοῖς ἑξῆς :

α) Ἀρνήσις κεφαλαιωδῶν κειμένων τῆς Κ. Διαθήκης ἐν τῷ συνόλῳ αὐτῶν (ἰδίᾳ τῶν ποιμαντικῶν ἐπιστολῶν τοῦ Παύλου).

β) Ἀρνήσις τοῦ κύρους τῆς Παραδόσεως (κεχωρισμένως καὶ παραλλήλως πρὸς τὴν Κ. Διαθήκην).

γ) Ἀρνήσις τοῦ ἐπισκοπικοῦ ἀξιώματος καὶ τῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς.

δ) Ἀρνήσις τῶν μυστηρίων ἐν γένει, ὡς μυστηρίων, καὶ δὴ τοῦ τῆς θείας Εὐχαριστίας.

ε) Ἀρνήσις οἰουδήτινος «θεοῦ Δικαίου» ἐν τῇ ὁρατῇ Ἐκκλησίᾳ.

Ταῦτα πάντα ἀρνεῖται διαρρήδην ἡ σύγχρονος Προτεστάντικὴ Θεολογία δι' ἐπιφανῶν ἐκπροσώπων αὐτῆς (πρβλ. E. Brunner, Dogmatik, τόμ. III, ἰδίᾳ σελ. 76-163 καὶ τοῦ αὐτοῦ, Das Missverständnis der Kirche, 1951).

Ἐπειδὴ δὲ πάντα τὰ ἀνωτέρω ἀνέρχονται κατ' αὐτοὺς μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ β'

(1) Πρβλ. καὶ B. Botte, die Kollegialität im Neuen Testament und bei den apostolischen Vätern, ἐν : Das Konzil und die Konzile, Stuttgart 1962, σελ. 12 : «Die Echtheit der Pastoralbriefe wurde angezweifelt, zum Teil aus Gründen, durch die wir uns immer im Kreise drehen : Weil sie eine Situation voraussetzen, die nicht einem vorherbestimmten Entwicklungsschema des Christentums entspricht».

(2) E. Bruner, Dogmatik III, σελ. 57.

(3) Πρβλ. ὡσαύτως : «Das Neue Testament kennt keine einheitliche Lehre von der Kirche, sondern nur den Dissensus zwischen einer, auf die judenchristlichen und nachpaulinischen Quellen sich stützenden «katholischen», und einer auf den echten Paulus sich berufenden «reformatorischen» Lehre. Auf «den» Kirchenbegriff des Neuen Testaments zurückzugreifen ist aussichtslos und sachlich unmöglich. Auf diesen Boden kann es nichts anderes geben als den Gegensatz der beiden grundsätzlich unvereinbaren neutestamentlichen Lehren» (E. Brunner, Dogmatik III, σελ. 65).

αἰῶνος, διὰ τοῦτο καὶ τὴν παραχάραξιν τῆς φύσεως τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ Ρωμαϊκῇ Ἐκκλησίᾳ διαβλέπουσιν οὗτοι οὐχὶ εἰς τὴν μεταγενεστέραν καὶ δὴ μετὰ τὸ Σχίσμα περίοδον, ἀλλ' ἤδη κατὰ τὴν ὑψηλὴν χριστιανικὴν ἀρχαιότητα τοῦ β' αἰῶνος.

Ἀλλ' ὡς πρὸς τὴν ἀντίθεσιν, ἣν ἐπιθυμοῦσι νὰ διαπιστώσωσιν ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς τοῦ Παύλου οἱ μνημονευθέντες προτεσταντικοὶ κύκλοι, ἀνάγκη νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι ἡ νεωτέρα κριτικὴ δὲν ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν σοβαρὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα δὲν ἐπιτρέπουσιν, ὅπως ὁ Παῦλος θεωρηθῇ διδάσκων ἄκρως πνευματοκρατικὴν Ἐκκλησιολογίαν.

Συγκεκριμένως ἔχομεν νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι τὸ κανονιστικὸν μέγεθος τῆς Παραδόσεως, τὸ ὁποῖον διαγράφει τὰ ὁρόσημα, ἐντὸς τῶν ὁποίων δύναται νὰ κίνηθῃ ἡ ἐλευθερία τοῦ πνεύματος, ἀπαντᾷ εὖ καὶ καλῶς ἐν ταῖς ὑπὸ τῆς κριτικῆς «πνευματοκρατικαῖς» θεωρουμέναις ἐπιστολαῖς, ὅσον καὶ ἐν ταῖς ποιμαντικαῖς τοιαύταις. Λαμβάνει σοβαρῶς ὑπ' ὄψιν ἡ προτεσταντικὴ κριτικὴ τοὺς ἐν Α' Κορινθ. 11, 2 λόγους τοῦ Παύλου περὶ τῆς σημασίας τῆς Παραδόσεως; «ἐπαινῶ δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί, ὅτι πάντα μου μέμνησθε καὶ καθὼς παρέδωκα ὑμῖν τὰς παραδόσεις κατέχετε ...».

Τὰ αὐτὰ περὶ Παραδόσεως δὲν γράφονται μήπως καὶ ἐν τῇ Β' Θεσσαλ. 2, 15; «ἄρα οὖν, ἀδελφοί, στήκετε καὶ κρατεῖτε τὰς παραδόσεις, ἃς ἐδιδάχθητε εἴτε διὰ λόγου εἴτε δι' ἐπιστολῆς ἡμῶν».

Χαρακτηριστικὸν ὅμως τυγχάνει, ὅτι καὶ τὸ κύριον καὶ οὐσιῶδες θεμέλιον τῆς αὐθεντίας τῆς ἱ. Παραδόσεως, ἥτοι ὁ Κύριος Ἰησοῦς, ἐπιγραμματικῶς διατρανοῦται ἐν τῇ αὐτῇ ἀνωτέρω πρὸς Κορινθίους Α' ἐπιστολῇ καὶ οὐχὶ ἐν ταῖς ποιμαντικαῖς: «Θεμέλιον γὰρ ἄλλον οὐδεὶς δύναται θεῖναι παρὰ τὸν κείμενον, ὅς ἐστιν Ἰησοῦς ὁ Χριστός» (Α' Κορινθ. 3, 11).

Τούτων λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν εἶναι ἀδύνατον νὰ θεωρήσῃ τις σοβαροῦς τοὺς λόγους τῆς ἀπορρίψεως, ὡς δῆθεν νόθων, ψευδωνύμων τοῦ β' αἰῶνος, τῶν ποιμαντικῶν τοῦ Παύλου ἐπιστολῶν.

Ἀντιθέτως, ἡ ἀντικειμενικὴ θεώρησις τῶν πραγμάτων πείθει ἡμᾶς, ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ Παύλου ἐξαίρομένη ἐν Χριστῷ ἐλευθερία ἤκιστα ἀποτελεῖ ἄκρατον πνευματοκρατίαν, ἥτις κατὰ τὸν E. Brunner «ἀπέκλειεν ἀξιοματικῶς πᾶσαν νομικὴν δέσμευσιν» (1). Διότι καὶ ὁ «ἐλευθερωτὴς τῆς χριστιανικῆς συνειδήσεως», ὡς ἐθεώρησε τὸν Παῦλον ἡ Μεταρρύθμισις (2), διεξοδικῶς καὶ μετ' ἰδιαιτέρας περιπαθείας ὠμίλησε περὶ τῆς κατὰ Χριστὸν δουλείας, ἥτις διαδέχεται, ὡς ἐλευθερία, τὴν δουλείαν τῆς ἁμαρτίας. Τὸ περιεχόμενον τῆς νέας ταύτης δουλείας, δυστυχῶς πάλιν διὰ τοὺς Προτεστάντας, δὲν ἀνεπτύχθη ὑπὸ τοῦ Παύλου κυρίως καὶ πρωτίστως ἐν ταῖς ποιμαντικαῖς αὐτοῦ ἐπιστολαῖς, ἀλλ' ἀκριβῶς ἐν ἐκείναις, ἐπὶ τῶν ὁποίων οὗτοι πειρῶνται νὰ στηρίξωσι τὴν ἄκρατον πνευματοκρατίαν των (3).

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω ὅμως λόγων ὑπάρχει καὶ ἕτερον σοβαρὸν ἐπιχείρημα, ἀποκλείον τὴν περὶ πνευματοκρατίας ἀντίληψιν καὶ εἰς περίπτωσιν, καθ' ἣν ἤθελέ τις ἀρκεσθῇ εἰς τὸ ἀποκλειστικὸν κύρος μόνης τῆς Πίστεως (sola fide), ὡς ἐπιθυμοῦσιν οἱ Προτεστάνται, διὰ νὰ ἐξασφαλίσωσι τὴν ἀπόλυτον ἀτομικὴν ἐλευθερίαν καὶ

(1) E. Brunner, ἐνθ. ἀνωτ., σελ. 57.

(2) Ν. Λούβαρι, Εἰσαγωγή εἰς τὰς περὶ Παῦλον σπουδὰς, ἐκδ. β', Ἀθῆναι 1960, σελ. 26.

(3) Ρωμ. 6, 16-19. 7, 25. Κολ. 3, 24. Α' Θεσ. 1, 9. Ρωμ. 1, 1. Γαλ. 1, 10. Α' Κορινθ. 7, 22-23. Ἑφεσ. 6, 6-8.

ἀνεξαρτησίαν ἔναντι πάσης νομικῆς αὐθεντικῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ δεσμεύσεως. Τὸ τρίτον τοῦτο ἐπιχείρημα πηγάζει ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς ἐσωτέρας οὐσίας τῆς Πίστεως : Ἐρωτώμενοι οἱ Διαμαρτυρόμενοι Θεολόγοι, τί ἐστὶ Πίστις, ἀπαντῶσιν : «Ὡς ὁ Χριστὸς κηρύσσεται πάντοτε ὡς ὁ Κύριος, οὕτω καὶ ἡ Πίστις εἶναι πάντοτε συγχρόνως ὑπακοή» (1). Ἡ Πίστις ἐν τῇ ἐσωτέρᾳ οὐσίᾳ αὐτῆς εἶναι «ὑπακοή», ἐπ' αὐτοῦ δὲ εἶναι ἀπολύτως σύμφωνός καὶ ἡ Ὁρθόδοξος Θεολογία (2). Μία τῶν προσφιλεστέρων φράσεων τοῦ Παύλου εἶναι : «ὑπακοή πίστεως» (3). Δύναται λοιπὸν νὰ ὁμιλήσῃ τις περὶ ἀνεξαρτησίας καὶ ἀκράτου πνευματοκρατίας, ὅταν τὸ ἀπαραίτητον αἷτημα τῆς Πίστεως εἶναι ἡ ὑπακοή ;

Ἡ σχέσις μεταξὺ «ἐλευθερίας» καὶ «ὑπακοῆς» δέον νὰ ἐρευνηθῇ σοβαρῶς καὶ καθορισθῇ συνεπέστερον ὑπὸ τῆς φιλελευθέρας Προτεσταντικῆς Θεολογίας, ἄλλως ἐλέγχεται αὕτη ἐπὶ παιγνίῳ κενῶν λέξεων.

Βεβαίως ἐν τῇ ὡς ἄνω παρασταθεῖσῃ κριτικῇ τῆς Προτεσταντικῆς Θεολογίας ὡς πρὸς τὴν Ἐκκλησιολογίαν τῆς Κ. Διαθήκης παρατηρεῖται δεδικαιολογημένη μὲν τις, μέχρις ὀρισμένου σημείου, ἀντιπάθεια πρὸς τὸ «νομικὸν στοιχεῖον» τῆς ἐπὶ γῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, δεδικαιολογημένη μόνον, ἐφ' ὅσον προέρχεται ἐξ ἀντιδράσεως πρὸς τὴν κατὰχρησιν τοῦ νομικοῦ τούτου στοιχείου ποιησαμένην Ρωμαϊκὴν Ἐκκλησίαν, ἥτις ὑπῆρξε καὶ διὰ τὸν R. Sohm ἡ ἀφετηρία ἐν ταῖς περὶ τοῦ ἀσυμβιβάστου «τοῦ νομικοῦ στοιχείου μετὰ τῆς Ἐκκλησίας» θεωρίαις αὐτοῦ, ἡ ὅλη ὁμῶς ἐπὶ τοῦ προκειμένου σημείου κριτικὴ παραμένει μονομερὴς καὶ τοῦτ' αὐτὸ ἀνεδαφικὴ, ἐὰν μὴ, ἐξερχομένη τοῦ χώρου τῶν ἐξ ἀντιδράσεως κρίσεων, ἐρευνησῇ ἀντικειμενικῶς καὶ ἀπαθῶς καὶ τὴν βαρύτητα, ἣν κέκτηνται καὶ διὰ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Κ. Διαθήκης αἱ ἔννοιαι «Νόμος» καὶ «Διαθήκη». Ἀμφότεραι αἱ ἔννοιαι αὗται ἐξήρθησαν δεόντως καὶ ὑπ' Αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ὡς Ἰδρυτοῦ τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας, ἀσχέτως ἂν ἡ Ὁρθόδοξος Θεολογία θεωρῇ ὀρθὸν νὰ ἀποκαλέσῃ Αὐτὸν «Christus redemptor et legislator», ἐν αὐστηρᾷ ἐννοίᾳ ἢ μὴ.

Ἐφ' ὅσον ὁ Ἰησοῦς «οὐκ ἤλθε καταλῦσαι τὸν Νόμον» (4), καὶ ἐφ' ὅσον ἰδρύει Νέαν Διαθήκην, αἱ δὲ ἔννοιαι Νόμος (ἐκ τοῦ νέμω) καὶ Διαθήκη (ἐκ τοῦ διατίθημι) ἡκιστα σημαίνουν «ἄνευ ὅρων» ἀπονομὴν καὶ διάθεσιν, προφανὲς εἶναι, ὅτι δὲν δικαιούται τις νὰ παραθεωρήσῃ, ὡς πάντῃ ξένον πρὸς τὴν χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν, τὸ νομικὸν στοιχεῖον, ἐν εὐρυτάτῃ ἐννοίᾳ, ἥτοι ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς θετικῆς δεσμεύσεως εἰς πιστότητα (5). Τὴν τοιαύτην ὁμῶς πραγματικότητα ὀρθῶς φαίνεται λαμβάνει ὑπ' ὄψιν καὶ ὁ E. Brunner, δι' αὐτὸ καὶ γράφει ἐν συνεχείᾳ, οἷον εἰς συμπληρῶν καὶ διορθῶν πῶς τὴν προηγουμένην κατὰ τρόπον ὀξὺ (Dogmatik III, σελ. 46) διατυπωθεῖσαν κριτικὴν αὐτοῦ : «Ἀλλ' ἡ κοινωνικότης τῆς Ἐκκλησίας δύναται νὰ κατανοηθῇ πλήρως μόνον ἀπὸ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ. Αὕτη ἔχει γνωρίσματα, ἅτινα ὁ

(1) E. Brunner, Dogmatik III, σελ. 59.

(2) Μῆδ' εἰπωσὶ δὲ οἱ Προτεστάνται ἐνιστάμενοι, ὅτι ὑπὸ «ὑπακοῆς» νοεῖται ἡ ὑπακοὴ τοῦ ἀτόμου πρὸς τὸν Χριστὸν ἢ Θεὸν ἀμέσως, διότι τότε δέον νὰ ἐνθυμηθῶμεν τὴν ἐτέραν ἀξιοματικὴν πρότασιν τοῦ Brunner, γράφοντος : «die Ekklesia ist immer schon vor den Einzelnen Gläubigen. Jeder Glaubende ist «hinzugetan» worden» (E. Brunner, Dogmatik III, σελ. 42).

(3) Ρωμ. 1, 5, 16, 26. Πρβλ. Ρωμ. 5, 19. Β'. Κορινθ. 10, 5 κ. ἄ.

(4) Ματθ. 5, 17.

(5) Πρβλ. I. Αὐγουστίνου, Tract. CXV in Johann., 2 MPL 35, 193.

Κοινωνιολόγος άδυνατεί νά συλλάβη έν τή συνυπάρξει αὐτῶν, θεωρῶν ταῦτα, κατά τήν ἐμπειρίαν του, ἀποκλειστικά ἀλλήλων. Μία κοινότης εἶναι ἡ κοινωνία προσώπων, ἀδελφότης, ἡ μία διά τινος παγκοσμίου ιδέας συγκρατούμενη ἐταιρεία. Εἴτε τὸ έν εἴτε τὸ ἕτερον, οὐχί ὁμως ἀμφοτέρω ὁμοῦ. Ἡ ἐνότης τῶν δύο τούτων —φαινομενικῶς—ἀποκλειστικῶν ἀλλήλων χαρακτήρων ἀποτελεῖ τὸ παράδοξον ⁽¹⁾ τῆς 'Εκκλησίας» (Dogmatik, III, σελ. 46 - 47).

Πάντως τῆς ἀποκλειστικῆς καὶ ἀπολύτου θέσεως τοῦ R. Sohm, ὅστις τήν 'Εκκλησίαν τῆς K. Διαθήκης θεωρεῖ ἀσυμβίβαστον πρὸς πᾶν εἶδος Δικαίου, δέν ἦτο ἡγέγασμένος νά ἀπομακρυνθῇ ὁ E. Brunner μόνος, ἀλλά πλείστοι τῶν νεωτέρων Διαμαρτυρομένων Θεολόγων ⁽²⁾.

Καὶ προσπαθοῦσι μὲν οὗτοι τήν σχέσιν μεταξύ Νόμου καὶ Εὐαγγελίου νά ἐρμηνεύσωσι ποικιλοτρόπως ⁽³⁾, πλὴν παρὰ πᾶσι τούτοις ἔχει γίνει πλεόν σταθερὰ πεποίθησις, ὅτι ὑφίσταται ἄμεσος καὶ στενὴ σχέσις μεταξύ Νόμου καὶ Εὐαγγελίου.

Τήν σχέσιν ταύτην π.χ. ὁ K. Barth ἐπεχείρησε νά ἐκφράσῃ δι' ἀντιστροφῆς τοῦ παραδοσιακοῦ λουθηρείου τύπου «Νόμος καὶ Εὐαγγέλιον», εἰς «Εὐαγγέλιον καὶ Νόμος», τὸν ἀντεστραμμένον τοῦτον τύπον θέμενος ὡς τίτλον σπουδαίας αὐτοῦ μελέτης (Evangelium und Gesetz, 1935).

Διὰ τὸν Barth ἡ σχέσις αὕτη ἐκφράζεται στοιχειωδῶς ἐν τῇ προτάσει : 'Ο Νόμος ἀποτελεῖ τήν ἀναγκαίαν μορφήν τοῦ Εὐαγγελίου, οὗ περιεχόμενον εἶναι ἡ χάρις» ⁽⁴⁾. Σημειωτέον δέ, ὅτι ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ ἀπάντησις εἰς τήν θέσιν ταύτην τοῦ Barth ὑπῆρξεν ἐπιτυχεστάτη, ἔχουσα οὕτω : «Οὐχί ἡ χάρις καὶ τὸ ἄγγελμα τῆς χάριτος ἐν τῇ μορφῇ τοῦ Νόμου, ἀλλ' ὁ νέος Νόμος ἐν τῇ μορφῇ τῆς χάριτος, ἐν τῇ νέᾳ ἀγγελίᾳ τοῦ Νόμου τῆς χάριτος» ⁽⁵⁾.

Ὡσαύτως γίνεται ὑπὸ τῆς Προτεσταντικῆς Θεολογίας μία διττὴ διάκρισις χρή-

(1) Τὸ παράδοξον τοῦτο ἐν τῇ σχέσει μεταξύ Νόμου καὶ Εὐαγγελίου λίαν ἐπιτυχῶς πεiràται νά ἐρμηνεύσῃ δι' ἀναλύσεως τῆς βαθυτέρας ἐννοίας τῆς ἀναλογίας» ὁ Ρωμαιοκαθολικὸς G. Söhngen, γενόμενος εἰσηγητῆς τοῦ ὅρου «analogia legis» (πρβλ. Gesetz und Evangelium 1957, σελ. 128). Ἀναγνωρίζει οὗτος, ὅτι μεταξύ τῶν δύο μερῶν ὑφίστανται βαθύταται διαφοραί, αἵτινες καθιστῶσι τήν μεταξύ αὐτῶν σχέσιν παράδοξον καὶ τοῦτ' αὐτὸ ἀνάπαρκτον διὰ τὸν μὴ μεμνημένον ὀφθαλμόν, ὁμολογεῖ ὁμως ἄφ' ἑτέρου, ὡς ὀξύνους θεολόγος καὶ φιλόσοφος, ὅτι ἐκριβῶς ἡ φύσις καὶ οὐσία τῶν μυστικωτέρων συνθέσεων καὶ ἐνοτήτων διακρίνεται πολλάκις ἐπὶ συνδρομῇ ὀξυμῶρων σχημάτων, γεγονός, ὅπερ προσδίδει αὐταῖς τὸν χαρακτήρα τοῦ ἱεροῦ παραδόξου. 'Ο Ἡράκλειτος εἶχεν ἤδη παρατηρήσει πολὺ ὀρθῶς, ὅτι ἀρμονίῃ ἀφανῆς, φανερῆς κρείτων» (πρβλ. Heraklit, Urworte der Philosophie, Insel Bücherei Nr. 49, σελ. 26), ταύτην δὲ τήν ἀλήθειαν ἐπεξηγῶν προφανῶς ὁ Söhngen γράφει : «Nur wer zu unterscheiden weiss, versteht auch zur Einheit zu ordnen. Je geringfügiger der Gegensatz, desto oberflächlicher die Einheit; Je grösser, je wesentlicher der Unterschied, desto tiefer die Einheit der Entsprechung. Das ist genau der Sinn der Analogie und analogen Einheit, dass sie wesensverschiedene Ordnungen der Entsprechung fügt (Analogie = Ent - sprechung : Verhältnismässigkeit) (G. Söhngen, Gesetz und Evangelium 1957, σελ. 13).

(2) Πρβλ. H. Rückert, Kirche und Amt in der Evangelischen Theologie, ἐν : Theologie heute (eine Vortragsreihe des Bayerischen Rundfunks, ἐκδ. L. Reinisch), München 1959, σελ. 111.

(3) Πρβλ. τὰς ἐπὶ τοῦ προκειμένου θέματος σχετικὰς πραγματείας τῶν διασημοτέρων Προτεσταντῶν Θεολόγων ἐν τῷ τιμητικῷ διὰ τὸν K. Barth τόμῳ : «Antwort», ἐν ἔτει 1956.

(4) Παρὰ G. Söhngen, Gesetz und Evangelium, σελ. 4.

(5) Πρβλ. G. Söhngen, ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 4 καὶ 6.

σεως τοῦ Νόμου, ἤτοι τῆς «πολιτικῆς ἢ ἀστικῆς» καὶ τῆς «θεολογικῆς» (τῆς καλουμένης καὶ «usus elenchticus»), εἰς ταύτας δὲ προσθετέα καὶ ἡ ὡς τρίτη ὑπὸ τῶν Καλβινικῶν εἰσηγούμενη («tertius usus»).

Πάντως χαρακτηριστικὸν καὶ ἐνδιαφέρων δι' ἡμᾶς ἐνταῦθα τυγχάνει τὸ γεγονός, ὅτι ἀνεγνώρισεν ἡ Προτεσταντικὴ Θεολογία τὴν ὑφισταμένην μεταξύ Νόμου καὶ Εὐαγγελίου σχέσιν ἀσχετῶς τοῦ ποῖαν ἐρμηνείαν καὶ ἐννοίαν δίδει εἰς τὴν σχέσιν ταύτην διὰ τῶν μνημονευθεῖσων διακρίσεων, αἵτινες διὰ τὸν Ὁρθόδοξον Θεολόγον παραμένουσι καθ' ἑαυτὰς ἀδιάφοροι, τοῦλάχιστον ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ ἡμέτερον θέμα.

Ὁ Νόμος καὶ τὸ Δίκαιον πρωτίστως καὶ κυρίως ἀνήκουσιν ἐσωτερικῶς εἰς τὴν οὐσίαν τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας, διότι «ἡ ἀνάγκη ἐκδηλώσεως αὐθεντίας καὶ ἐξουσίας ἐν τῇ ἱστορικῇ ἢ ἄλλως ὁρατῇ καλουμένῃ Ἐκκλησίᾳ συγκαθορίζεται ἀκριβῶς ἐκ τῶν πραγματικῶν σχέσεων ἀγάπης τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους καὶ τῶν δεοντολογικῶν σχέσεων ἀγάπης τούτων πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πρὸς ἀλλήλους» (1).

Ἀλλὰ καὶ εἰδικώτερον θεωρούμενα ὁ Νόμος καὶ τὸ Δίκαιον τυγχάνουσιν ἀπαραίτητα στοιχεῖα διὰ τὴν ἐν τῷ κόσμῳ κοινωνικὴν ἀποστολὴν τῆς στρατευομένης Ἐκκλησίας, ἀποστολὴν, ἣν αὕτη καλεῖται νὰ ἐπιτελέσῃ ἐντὸς ἐνὸς κόσμου, παρὰ τῷ ὁποίῳ Νόμος καὶ Δίκαιον ἀποτελοῦσι κεντρικὰ καὶ ὑφίστης σημασίας μεγέθη τάξεως καὶ ἠθικῆς (2). Ὅτι δὲ ἡ κοινωνικὴ ἀποστολὴ τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ἀμέσως ἀπορρέουσα ἐξ αὐτοῦ τοῦ περιεχομένου τῆς δογματικῆς αὐτῆς Πίστεως (3), δὲν ἐπιτρέπεται πλέον νὰ παραθεωρῇται, ἰδίᾳ σήμερον, ὅτε ἡ ἀνθρωπότης, ἥς τὰ δύο τρίτα δὲν ἤκουσαν ἀκόμῃ οὐδὲ τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου, καὶ ἥτις τυγχάνει ἐκτεθειμένη εἰς τὰς ἀμφιβόλους δυνάμεις τῶν ὁλονὲν ἀθελιστικωτέρων καθισταμένων κρατικῶν σχηματισμῶν, τοῦτο ὁμολογοῦσιν ὁμοφώνως πάντες οἱ διὰ τὰ μύρια τῆς ἀνθρωπότητος δεινὰ βαρέως ἀλγοῦντες χριστιανοὶ Κοινωνιολόγοι καὶ ποιμαντικοὶ ἡγέται (4).

Βεβαίως εἰς τὴν ἀντίληψιν, ὅτι ὁ Νόμος καὶ τὸ Δίκαιον τυγχάνουσιν ἐσωτερικὰ στοιχεῖα τῆς Ἐκκλησίας, θὰ ἡδύνατό τις νὰ ἀντιτάξῃ—ὡς συνέβη ἤδη ἐπανειλημμένως,—ὅτι ὡς ἐκ τῆς φύσεως αὐτῶν τὰ στοιχεῖα ταῦτα θίγουσι τὴν ἐλευθερίαν τῆς συνειδήσεως, ἥτις ἀποτελεῖ τὴν πρώτην προϋπόθεσιν πάσης χριστιανικῆς Ἠθικῆς, καὶ ὅτι τιθέμεθα πρὸ τοῦ προβλήματος τοῦ καταναγκασμοῦ τῆς συνειδήσεως.

Πλὴν ἐνταῦθα δέον νὰ ἐνθυμηθῶμεν, ὅτι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ὑφίσταται τὸ «θετικὸν» θέλημα τοῦ θεοῦ αὐτῆς Ἰδρυτοῦ, ὅπερ ἀποδεχόμενός τις διὰ τοῦ Βαπτίσματος, δὲν δύναται πλέον νὰ παραγνώρισῃ, εἰ μὴ μόνον ἐν περιπτώσει ἀποσχιρτήσεως ἐκ

(1) Πρβλ. Ἱ. Καλογήρου, Περὶ τὸν χαρακτῆρα τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας..., σελ. 14.

(2) Διὰ τοῦτο ὁρθῶς παρατηρεῖ ὁ G. Söhngen : «Wird eine Kirche des reinen, gesetzesfreien Evangeliums nicht gleichgültig werden, vielleicht sogar sein müssen, gegenüber all den grossen und schweren Fragen der Gesetzgebung und Rechtsprechung, vor die uns die Beurteilung und Verwirklichung der genannten Rechtsgüter immer wieder stellt? Wird eine Kirche des reinen, gesetzesfreien Evangeliums diese sozialen Sorgen nicht der Welt und dem Staate überlassen und zuschieben und keine dringliche Verantwortung empfinden, dem Menschen und der menschlichen Gesellschaft Wegweisungen zu geben auch für das öffentliche, staatsbürgerliche Leben?» (Gesetz und Evangelium, σελ. 3-4).

(3) Περὶ τῶν δογματικῶν προϋποθέσεων τῆς κοινωνικῆς ἀποστολῆς τῆς Ἐκκλησίας ἴδε Archim. Stylianos Harkianakis, Die Orthodoxe Kirche und das soziale Problem, ἐν : «Hellas», Bonn 1961, σελ. 18-26.

(4) Πρβλ. τὴν Ἐγκύκλιον τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἐπὶ τοῖς Χριστουγέννοις τοῦ 1962.

τῶν κόλπων τῆς Ἐκκλησίας. Δι' ὃ λίαν ὀρθῶς παρατηρεῖται ὑπὸ Ὁρθοδόξου πλευρᾶς, ὅτι «βεβαίως τὸ Κανονικὸν Δίκαιον εἶναι σύνολον Κανόνων Δικαίου, ἥτοι Κανόνων ὑποχρεωτικῶν, προσταγῶν δεσμευσουσῶν, ἐπομένως μὴ ἐξαρτωμένων ἀπὸ τὸ κατὰ πόσον ὁ πρὸς ὃν ἀπευθύνονται ἀποδέχεται τὸ περιεχόμενον τῶν ὡς ὀρθόν. Ἀλλ' ἡ ἐκ τῶν προσταγῶν τούτων προερχομένη δέσμευσις ὡς ἀπολύτως ἀναγκαίαν προϋπόθεσιν ἔχει τὴν ἤδη ἐν ἐλευθερίᾳ γινομένην εἴσοδον εἰς τὴν Ἐκκλησίαν» (1).

Ἡ Ἐκκλησία λοιπὸν τῆς Κ. Διαθήκης δὲν εἶναι δυνατόν νὰ θεωρηθῇ ὡς ξένη πρὸς πάντα Νόμον καὶ Δικαίον πνευματοκρατία, ἥτις φυσικῶς καταλήγει εἰς ἀναρχίαν, χαρακτηριστικὸν ὅμως τῆς Κ. Διαθήκης γνῶρισμα, στοιχειωδῶς διακρίνον ταύτην ἐν τῷ θέματι τοῦ νομικοῦ στοιχείου ἀπὸ τῆς Π. Διαθήκης, εἶναι τοῦτο, ὅτι ἐνταῦθα ἡ δικαίωσις, ὡς διδάσκει ὁ Παῦλος, δὲν συντελεῖται ἐξ ἔργων Νόμου ἢ ἐκ τῆς τελéseως τοῦ Νόμου, ἀλλὰ τόσον ἡ δόσις ὅσον καὶ ἡ πλήρωσις τοῦ Νόμου συντελοῦνται ἐν τῇ ἀπολύτῳ χάριτι καὶ δωρεᾷ τοῦ Θεοῦ (2).

Ἐν τῇ οὕτως δὲ ὀργανωμένῃ μετὰ εὐταξίας Δικαίου Ἐκκλησίᾳ ἰδιαιτέραν κατέχει θέσιν ἡ κατὰ τὰς μαρτυρίας τῆς Κ. Διαθήκης θεοτέλῃτος τάξις τοῦ Κλήρου, καὶ δὴ τῆς Ἱεραρχίας. «Ἡ τάξις αὕτη, συνεργοῦσα βεβαίως σὺν ὅλῃ τῇ Ἐκκλησίᾳ, τίθεται οὐχ ἥττον ἐπὶ κεφαλῇ τοῦ συνόλου καὶ ἐπιτελεῖ οὕτως αὕτη ἀναγκαῖον αἰσθητὸν ἔργον καθοδηγήσεως ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ δι' αὐτὴν ταύτην τὴν ἀσφάλειαν καὶ ἀκεραιότητα τῆς αἰσθητῆς ἐν τῷ κόσμῳ ἐκφάνσεως τοῦ σωτηριώδους ἔργου τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς Ἐκκλησίας. Οὕτω δὲ ἀκριβῶς ἐκφαίνεται ἡ Ἐκκλησία ὡς «Ἐκκλησία Θεοῦ ζῶντος, στῦλος καὶ ἐδραίωμα τῆς ἀληθείας»» (3).

4. Ἐννοια καὶ σημασία τῆς Ἀποστολικῆς Διαδοχῆς

Δύο κυρίως τυγχάνουσιν αἱ κεντρικαὶ ἔννοιαι, αἵτινες συναποτελοῦσι τὸ ὑπόβαθρον τοῦ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ Δικαίου καὶ ἐκ τῶν ὁποίων μόνον δικαιούται πλήρως ἡ θέσις καὶ ὑπαρξίς Δικαίου καὶ Νόμου ἐν τῇ πνευματικῇ φύσει τῆς Ἐκκλησίας, αἱ δ' ἔννοιαι αὗται εἶναι ἡ τῆς Ἰ. Παρὰ δόσεως καὶ ἡ τῆς Ἀποστολικῆς Διαδοχῆς.

Λεχθήτω ὅμως ἐξ ἀρχῆς, ὅτι ὑπὸ τὸν ὅρον Ἰ. Παράδοσις δὲν νοεῖται ἐνταῦθα ἡ ἐκκλησιαστικὴ Παράδοσις γενικῶς λαμβανομένη, τῆς ὁποίας ἡ Θεολογία διακρίνει ἐνίοτε διάφορα εἶδη, κατὰ τὸ ἰδιαιτέρον αὐτῶν περιεχόμενον, ἀλλὰ κυρίως καὶ πρωτίστως ἡ δογματικὴ Παράδοσις τῆς Ἐκκλησίας, ἥτις καὶ μόνον ἐκλαμβάνεται (κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς Ὁρθοδόξου καὶ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας) ὡς τὸ ἕτερον τῆς θείας

(1) Πρβλ. Ἀρχιμ. Ἱερωνύμου Κοτσώνη, Ἡ ἐλευθερία καὶ ὁ καταναγκασμὸς εἰς τὰ προβλήματα τῆς διαδόσεως τῆς πίστεως, Θεσσαλονίκη 1960, σελ. 22.

(2) Πρβλ. G. Söhngen, μνημ. ἔργ., σελ. 26-27 : «Nicht aus dem Gebot und seiner Erfüllung kommt uns die Gabe, das wäre der Weg des Gesetzes, das gesetzliche Missverständnis der Verheissung; sondern aus Gottes Gnade und Gabe kommt uns Gottes Gebot und dessen Erfüllung, das ist der neue Weg des Evangeliums auf Grund der Verheissung. Der Weg des Evangeliums ist schlechterdings und niemals umkehrbar: Es gibt unter dem Evangelium nicht doch auch einen Weg des Gesetzes, in den der Weg des Evangeliums einmündete. Es gibt immer nur den einen Weg des Evangeliums, der nie ein Weg des Gesetzes ist, wohl aber der Weg der Gnade zum Gesetz und zu dessen Erfüllung».

(3) Πρβλ. Ἱ. Καλογήρου, Περὶ τὸν χαρακτῆρα τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας..., σελ. 21-22.

Ἀποκαλύψεως σκέλος, ὅπερ πρὸς τὸ τῆς Ἀγίας Γραφῆς κέκτηται τὸ μὲν συμπληρωματικὸν τὸ δὲ ἐπεξηγηματικὸν χαρακτῆρα.

Καὶ ὑπεδηλώθη μὲν ἀνωτέρω (σελ. 23), ὅτι Παράδοσις καὶ Ἀποστολικὴ Διαδοχὴ ἀποτελοῦσι κατ' οὐσίαν τὸ περιεχόμενον μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς πραγματικότητος, τῆς πιστότητος τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ δὴ τοῦ Κυρίου γενομένην αὐτῇ Ἀποκάλυψιν, πλὴν ἐπειδὴ ἀφ' ἑνὸς τὸ περιεχόμενον τῆς Παραδόσεως, καὶ ἐν τῇ προδηλωθείσῃ ἔτι ὅλως εἰδικῇ δογματικῇ ἐννοίᾳ, δὲν ἐξαντλεῖται ἐν τῇ Ἀποστολικῇ Διαδοχῇ (διότι ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ θὰ ἤγετό τις μέχρις ἄκρου κληρικαλισμοῦ), ἀφ' ἑτέρου δὲ καὶ ἡ Ἀποστολικὴ Διαδοχὴ δὲν ἐξαντλεῖται πλήρως ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς Παραδόσεως, διὰ τοῦτο διακρίνομεν κατ' ἀρχὴν τὰς δύο ταύτας ἐννοίας ἀπ' ἀλλήλων, θέλομεν ὁμῶς ἐξετάσει ταύτας ἐν τῇ στενοτάτῃ καὶ ἐνδοτάτῃ αὐτῶν σχέσει καὶ συναρτήσει, διότι μόνον ὑπὸ τοιαύτην θεώρησιν νοεῖται ἐν τῇ ἀπολύτως πνευματικῇ φύσει αὐτῆς ἡ Ἀποστολικὴ Διαδοχὴ, ἀλλὰ καὶ μόνον οὕτως προσδιορίζεται τὸ ὑποχρεωτικὸν κύρος καὶ ἡ αὐθεντικότης τῆς Παραδόσεως.

Ὅτι δ' ἐνταῦθα, ἐφ' ὅσον πρόκειται περὶ τῆς Ἀποστολικῆς Διαδοχῆς, εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐπεκταθῶμεν εἰς τὰ περὶ Παραδόσεως αὐτοτελῶς, τοῦτο μόλις εἶναι ἀνάγκη καὶ νὰ εἴπωμεν. Ἀλλωστε καὶ ὁ τίτλος τῆς παρούσης παραγράφου ἤθελε θεωρηθῇ ἀτελής, ἐὰν δὲν ἐξετάζετο ἐνταῦθα ἡ Παράδοσις μόνον ἐφ' ὅσον συνδέεται ἐσωτερικῶς πρὸς τὴν Ἀποστολικὴν Διαδοχὴν.

Κύριος εἰσηγητὴς τῆς Ἀποστολικῆς Διαδοχῆς (*successio apostolica*), ὡς τεχνικοῦ ὅρου ἐν τῇ Θεολογίᾳ, θεωρεῖται, ὡς γνωστόν, ὁ ἱ. Εἰρηναῖος, πλὴν τὴν πραγματικότητά τῆς Ἀποστολικῆς Διαδοχῆς παρατηροῦμεν δεσπόζουσαν ἐν ὅλῃ τῇ καθαρῶς ἐκκλησιολογικῇ διδασκαλίᾳ τῆς Κ. Διαθήκης, εἰς ἣν καὶ παραπέμπει ἀναλόγως πάντοτε ἡ Ὁρθόδοξος Θεολογία ⁽¹⁾, ἐκ δὲ τῶν Ἀποστολικῶν Πατέρων ἰδιαίτερώς διατρανοῦσι τὰ τῆς Ἀποστολικῆς Διαδοχῆς Κλήμης ὁ Ρώμης καὶ Ἰγνάτιος ὁ Ἀντιοχείας.

Διὰ τοῦ ὅρου «ἀποστολικὴ διαδοχὴ» ⁽²⁾ πιστεύεται κατ' ἀρχὴν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας, ὅτι οἱ εἰς τὸ ἀπολυτρωτικὸν ὑπὲρ τοῦ κόσμου ἔργον τοῦ Κυρίου κληθέντες παρὰ τῶν Ἀποστόλων καὶ κατασταθέντες δι' εἰδικῆς προσευχῆς μετ' ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν ἐκείνων, ἐφοδιάζονται, ἀπὸ τῆς ἐπισήμου ταύτης στιγμῆς, μετ' ἰδιαίτερου χαρίσματος τοῦ Πνεύματος, ὅπερ μεταδιδόμενον κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἀνὰ τοὺς αἰῶνας εἰς τὰς ἐπερχομένας γενεάς, ἐξασφαλίζει τὴν ἱστορικὴν ἅμα καὶ ὀντολογικὴν συνέχειαν τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τῆς γῆς ⁽³⁾.

(1) Πρβλ. Χρ. Ἀνδρούτσου. Δογματικὴ, β'. ἐκδ., Ἀθῆναι 1956, σελ. 282 ἐξ. Καὶ Π. Τρεμπέλα, Δογματικὴ τομ. 2, σελ. 370-397.

(2) Δὲν θὰ ἐπεκταθῶμεν ἐνταῦθα εἰς τὰ ἱστοριοφιλολογικὰ προβλήματα τοῦ θέματος, ἃτινα ἀρτίως διαπραγματεύεται ὁ Καθηγητὴς Γ. Κονιδάρης (Διαδοχὴ Ἀποστόλων, ἐν: ΘΗΕ, τομ. 4 στ. 1109-1121), οὗ τὰ συμπεράσματα ἀξιολογοῦμεν κατωτέρω ἐν ταῖς περὶ τῆς γενέσεως τοῦ παπικοῦ πρωτείου ἱστορικαῖς παρατηρήσεσι.

(3) Χαρακτηριστικόν, ὅτι τὴν τοιαύτην μυστηριακὴν σημασίαν τῆς δι' ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν διαδοχῆς ὁμολογοῦσι σήμερον ἀνεκδοκίμως καὶ διάσημοι ἐκπρόσωποι τοῦ Προτεσταντισμοῦ, οἷον ὁ J. Schniewind, γράφων: «Die Handauflegung bedeutet wirkungsmächtiges Gebet, Übermittlung des Charismas der Paraklese und Lehre (Α'. Τιμ. 4, 14 Β'. Τιμ. 1, 6), nämlich «Spendung des Geistes». Έν: Festschrift für Bultmann, σελ. 206 (παρὰ H. Schütte, Um die Wiedervereinigung im Glauben 3η ἐκδ. Essen 1960, σελ. 103. Πρβλ. αὐτόθι παρομοίαις ἀπόψεϊς τῶν J. Jeremias, M. Dibelius, H. Fries κ.ά.).

Οὕτω γράφει περὶ τοῦ χειροτονουμένου Γρηγόριος ὁ Νύσσης : «Εἰς ὑπάρχων τῶν πολλῶν καὶ τοῦ δήμου, ἀθρόον ἀποδείκνυται καθηγεμών, πρόεδρος, διδάσκαλος εὐσεβείας, μυστηρίων λανθανόντων μυσταγωγός· καὶ ταῦτα ποιεῖ, μηδὲν τοῦ σώματος ἢ τῆς μορφῆς ἀμειφθεῖς· ἀλλ' ὑπάρχων κατὰ τὸ φαινόμενον ἐκεῖνος ὃς ἦν, ἀοράτω τινὶ δυνάμει καὶ χάριτι τὴν ἀόρατον ψυχὴν μεταμορφωθείς πρὸς τὸ βέλτιον» (1).

Τὸ διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν κατὰ τὴν χειροτονίαν μεταδιδόμενον εἰδικὸν χάρισμα τῆς Ἱερωσύνης ὁ Πέτρος Μογίλας ὀρίζει ἐν συντόμῳ καὶ κατὰ τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ, γράφων, ὅτι «γίνεται ἡ χειροτονία διαδεξαμένων τῶν Ἐπισκόπων αὐτοὺς (τοὺς Ἀποστόλους) πρὸς διὰδοσιν τῶν μυστηρίων καὶ διακονίαν τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων», καὶ ἐπεξηγῶν : «Εἰς τὴν οἰκονομίαν δὲ ταύτην δύο πράγματα περιέχονται· πρῶτον ἡ δύναμις καὶ ἐξουσία τοῦ λύειν τὰς τῶν ἀνθρώπων ἀμαρτίας», καὶ «δεύτερον ἡ ἐξουσία καὶ δύναμις τοῦ διδάσκειν». «Μὲ ταύτην λοιπὸν τὴν χειροτονίαν, καὶ τὴν διαδοχὴν τὴν μηδέποτε διακοπεῖσαν ἔχουσι τὴν δύναμιν τοῦ διδάσκειν τὰ σωτηριώδη δόγματα ἐκεῖνοι ὅπου εἶναι πεμπόμενοι εἰς τοῦτο» (2).

Ἀλλὰ διὰ τῆς οὕτως νοουμένης Ἀποστολικῆς Διαδοχῆς γεννᾶται ἐν διπλοῦν πρόβλημα, καὶ δὴ :

α) Ποία ἡ σχέση μεταξὺ Ἀποστόλων καὶ Ἐπισκόπων ; (3)

β) Ποία ἡ σχέση μεταξὺ ἐξωτερικῆς ἱστορικῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν καὶ ἐσωτερικῆς διαδοχῆς ἐν τῷ περιεχομένῳ τῆς Πίστεως ;

Ὡς πρὸς τὸ πρῶτον μέρος τοῦ προβλήματος, ἦτοι ὡς πρὸς τὴν σχέσιν μεταξὺ Ἀποστόλων καὶ διαδόχων αὐτῶν Ἐπισκόπων, ἐπικρατεῖ συνήθως ἡ ἄποψις, ὅτι καίτοι μετὰ τὸν θάνατον τῶν Ἀποστόλων οἱ Ἐπίσκοποι καταλαμβάνουσι διὰ τῆς ἀναθεθείσης αὐτοῖς ἐντολῆς καὶ τῆς διὰ τῆς χειροτονίας κληροδοτηθείσης αὐτοῖς εἰ-

(1) Γρηγορίου Νύσσης, Εἰς τὴν ἡμέραν τῶν Φώτων, MPG 46, 581.

(2) Παρὰ Ἱ. Καμάρη, Τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα τῆς Ὀρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, τομ. 2, σελ. 640.

(3) Ὁ P. Meinhold θεωρεῖ ἐν αὐτῇ ἤδη τῇ Καινῇ Διαθήκῃ ταυτιζόμενα τὰ ἀξιώματα τοῦ Ἀποστόλου καὶ τοῦ Ἐπισκόπου, γράφων : «Schliesslich werden in dem Bericht der Apostelgeschichte (1, 15-26), «Bischofsamt» und «Apostelamt» gleichgesetzt, denn das von Petrus angeführte alttestamentliche Zitat gebraucht ein Wort (ἐπισκοπή), das zu der Zeit der Abfassung der Apostelgeschichte als «Bischofsamt» verstanden worden ist» «P. Meinhold, Die Konzile der Kirche in Evangelischer Sicht, σελ. 21). Καὶ εἶναι μὲν λίαν ἐνδιαφέροντα τὰ ἀνωτέρω, ὡς γραφόμενα παρὰ Διαμαρτυρουμένου Θεολόγου, δέον ὅμως νὰ παρατηρήσωμεν σχετικῶς, ὅτι τὸ χωρίον τοῦτο τῶν Πράξεων δὲν δύναται νὰ ἐκληφθῇ ὡς θέλει ὁ Meinhold, ἐν τῇ ἐννοίᾳ δῆλα δὴ ὅτι φέρει εἰς ἄμεσον ταύτισιν τὰ δύο ἀξιώματα (Ἀποστόλου καὶ Ἐπισκόπου), διότι ὁ Πέτρος δὲν λαμβάνει ἐλευθέρως τὴν λέξιν «ἐπισκοπή», ταυτίζων ταύτην πρὸς τὸ ἀξίωμα τοῦ Ἀποστόλου, ἀλλ' ἀπλῶς ἐπαναλαμβάνει αὐτοῦσιον ὅρον τῆς Π. Διαθήκης (Ψαλμ. 108, 8) καὶ δὴ ἐκ τῆς Μεταφράσεως τῶν Ο', ἐνθα πολὺ πρὸ Χριστοῦ καὶ πρὸ τοῦ χριστιανικοῦ ἐπισκοπικοῦ βαθμοῦ εἶχεν ἤδη τεθῆ παρὰ τῶν μεταφραστῶν ἡ λέξις «ἐπισκοπή». Συνεπῶς ὁ, τιδήποτε καὶ ἂν ἐσήμενε κατὰ τοὺς χρόνους τῆς συγγραφῆς τῶν Πράξεων ἡ λέξις «ἐπισκοπή», δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἀντικατασταθῇ αὕτη, ἐφ' ὅσον ἐπρόκειτο περὶ Zitat, ὡς ὁμολογεῖ καὶ ὁ Meinhold.

δικῆς χάριτος τὴν θέσιν ἐκείνων ἐν τῇ διακυβερνήσει τῆς ἐπὶ γῆς Ἐκκλησίας ⁽¹⁾, ὅμως ἡ ἀθθεντία τῶν Ἐπισκόπων ὑπολείπεται οὐσιωδῶς τῆς τῶν Ἀποστόλων, διότι κεφαλαιώδεις διαφοραὶ διακρίνουσι τούτους ἐκείνων.

Οὕτω φέρεται ὡς π ρ ὡ τ η διαφορὰ μεταξύ των, ὅτι ἐνῶ οἱ Ἀπόστολοι εἶχον ἀποστολὴν καὶ εὐθύνην διὰ τὴν ἀνὰ τὸν κόσμον Ἐκκλησίαν, οἱ Ἐπίσκοποι καθίστανται ἐν ὀρισμένῃ καὶ δι' ὀρισμένην τοπικὴν Ἐκκλησίαν.

Ὡς δ ε υ τ ε ρ α διαφορὰ μεταξύ Ἀποστόλων καὶ Ἐπισκόπων σημειοῦται τὸ γεγονός, ὅτι ἐνῶ οἱ πρῶτοι ἦσαν οἱ ἄμεσοι μάρτυρες τοῦ Κυρίου καὶ παραλήπται τῆς ὑπ' Αὐτοῦ γενομένης Ἀποκαλύψεως, οἱ δεῦτεροι ἐμμέσως μόνον συνδέονται πρὸς τὸν Χριστόν, ἐπεφορτίσθησαν δὲ διὰ τῆς εὐθύνης νὰ διατηρήσωσιν ἀκεραίαν τὴν ἡν παρέλαβον παρὰ τῶν Ἀποστόλων Πίστιν καὶ διδασκαλίαν.

Ὡς τ ρ ί τ η δὲ διαφορὰ παρατηρεῖται, ὅτι ἐνῶ οἱ Ἀπόστολοι ἦσαν καὶ καθ' ἕκαστον «ἀλάθητοι», δὲν συμβαίνει τοιοῦτόν τι ὡς πρὸς τοὺς Ἐπισκόπους ⁽²⁾.

Προσεκτικωτέρως ὅμως μελέτη καὶ ἀνάλυσις τῶν ἀνωτέρω τριῶν διακρίσεων ἀποδεικνύει, ὅτι μόνον ἡ δευτέρα τυγχάνει ἀπολύτως ὀρθή, ἐφ' ἧς καὶ οἰκοδομεῖται ἡ ὅλη διάκρισις μεταξύ Ἀποστόλων καὶ Ἐπισκόπων.

Ἡ μόνη δηλονότι πραγματικότης, ἥτις ὑπερεξalaίρει τοὺς Ἀποστόλους ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι αὐτοὶ ἐδέχθησαν ἀ μέ σ ω ς τὴν ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ γενομένην ἐν πληρότητι Ἀποκάλυψιν καὶ ὡς τοιοῦτοι τυγχάνουσιν ἐν ταύτῃ ὄργανα Ἀποκαλύψεως, ὅπερ δὲν δύναται νὰ λεχθῇ περὶ τῶν μετὰ τούτους Ἐπισκόπων ⁽³⁾.

(1) Ἰδιαιτέρως ἀξιωμακτικὸς ἡ περὶ Ἐπισκόπου ἀντίληψις τοῦ Ἰππολύτου, ὁμιλοῦντος περὶ αὐτοῦ ὡς alter Apostolus (πρβλ. H. W. Turner, The pattern of christian truth, London 1954, σελ. 337).

(2) Πρβλ. Π. Τρεμπέλα, Δογματικὴ, τομ. 2, σελ. 390 : «Οἱ Ἀπόστολοι ἔλαβον παρὰ τοῦ Κυρίου τὴν ἀποστολὴν καὶ ἐξουσίαν αὐτῶν διὰ τὸν κόσμον ὁλόκληρον καὶ ἡ δικαιοδοσία αὐτῶν ἐξετείνεται ἐπὶ πάσης τῆς Οἰκουμένης, ἐνῶ οἱ διάδοχοί των ἐγκατεστάθησαν εἰς ὀρισμένας κατὰ τόπον Ἐκκλησίας. Ὡσαύτως οἱ Ἀπόστολοι ἦσαν ἄμεσοι μάρτυρες τοῦ Χριστοῦ «ἐν παντί χρόνῳ ὃ εἰσῆλθε καὶ ἐξῆλθεν ἐφ' ἡμᾶς ὁ Κύριος», ὡς τοιοῦτοι δὲ ἔλαβον ἀμέσως παρ' Αὐτοῦ τὰς θέλας ἀποκαλύψεις, καὶ τυγχόντες εἰδικοῦ χαρίσματος ἦσαν καὶ εἰς ἕκαστος τούτων ἀ λ ά θ η τ ο ι θεματοφύλακες καὶ διδάσκαλοι τούτων, ὀδηγούμενοι εἰς ἀπᾶσαν τὴν ἀλήθειαν ὑπὸ τοῦ Παρακλητοῦ, διδάσκοντος αὐτοὺς καὶ ὑπομνήσκοντος αὐτοὺς «πάντα ἃ εἶπεν αὐτοῖς» ὁ Κύριος. Τούναντίον οἱ διαδεχόμενοι τοὺς Ἀποστόλους, παραλαβόντες τὸν θησαυρὸν τῆς εὐαγγελικῆς ἀληθείας παρὰ τούτων, καλοῦνται ἵνα φυλάξωσι τοῦτον ἀκέραιον, ὡς παρέλαβον αὐτόν, μηδὲν ἐξ ἑαυτῶν προστιθέντες ἢ ἀφαιροῦντες ἐξ αὐτοῦ, ἀλλὰ προσέχοντες ἑαυτοῖς, ἵνα τηρῶσι τοῦτον ἀνόθευτον, ἅτε ὑποκείμενοι εἰς πλάνην καὶ μὴ ὄντες ἀλάθητοι, εἰ μὴ ὑφ' ὀρισμένας συνθήκας, ὅταν ὁμοῦ πάντες εὐκρινῶς καὶ ἐν φόβῳ Θεοῦ ἐκζητῶσι τὴν διακρίβωσιν τῆς ἀληθοῦς ἀποστολικῆς παραδόσεως». Πρβλ. καὶ K. Μουρατίδου, Ἡ οὐσία καὶ τὸ πολίτευμα τῆς Ἐκκλησίας..., σελ. 187. Τὰς αὐτὰς τρεῖς βασικὰς διαφορὰς διαπιστοῖ καὶ ὁ Ρωμαιοκαθολικὸς O. Karrer γράφων : «1. «Apostel» haben Sendung für die ganze Welt. Bischöfliche «Nachfolger» werden für einzelne Kirchengebiete eingesetzt. 2. Die «Apostel» waren die Zeugen Christi und unmittelbaren Empfänger der göttlichen Offenbarung. Die bischöflichen «Nachfolger» haben nur das Empfangene zu bewahren und weiterzugeben. 3. Die einzelnen Apostel besaßen für sich persönlich das Charisma der Wahrheit, die Bischöfe nur als Gesamtheit». (Παρὰ Μουρατίδου, Διαφοροποιήσεις, ἐκκοσμίκευσις..., σελ. 45).

(3) Περὶ τῆς τοιαύτης τῶν Ἀποστόλων μοναδικότητος γράφει καὶ ὁ E. Brunner : «Geschichtliche Offenbarung kann nur durch die Urzeugen und durch die ungebrochene Kette der durch die Identität des Zeugnisses mit ihnen verbundenen Zeugen zur Wahrheit für die Gegenwart werden. Daraus ergibt sich, dass die Existenz der Ekklesia wesensmässig und notwendig begründet ist auf dem Apostolat». (Dogmatik III, σελ. 66).

Περὶ τῶν δύο ὁμῶς ἐτέρων διακρίσεων, ἤτοι τῆς πρώτης καὶ τῆς τρίτης, εὐκόλως θὰ ἡδύνατο νὰ ἐγείρη τις ἀντιρρήσεις, διότι, καθ' ὅσον τοῦλάχιστον μαρτυροῦσιν ἡ Γραφή καὶ ἡ Παράδοσις, δὲν δύναται τις νὰ ὑποστηρίξῃ ἀπολύτως οὔτε ὅτι οἱ ἐπίσκοποι τυγχάνουσιν οἰονεὶ «περιωρισμένοι» ἐν τινι τοπικῇ Ἐκκλησίᾳ, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς οἰκουμενικὴν ἀποστολὴν ἔχοντας Ἀποστόλους, οὔτε ὅτι οἱ Ἀποστολοὶ καθ' ἑκάστον ἦσαν ἀλάθητοι. Καὶ ὑπηγόρευσαν μὲν λόγοι ἐκκλησιαστικῆς εὐταξίας, ὅπως ἡ δρᾶσις καὶ ἀποστολὴ τοῦ Ἐπισκόπου συνδεθῇ κυρίως πρὸς ὠρυσμένην κατὰ τόπους Ἐκκλησίαν ⁽¹⁾, τοῦτο ὁμῶς δὲν σημαίνει ὅτι λόγοι δογματικοὶ ἀποκλείουσι τὴν μέριμναν Ἐπισκόπου τινὸς διὰ τὰ τῆς ζωῆς καὶ Πίστεως οἰασθῆτινος, ἐτέρας τῆς ἥς προΐσταται οὗτος, τοπικῆς Ἐκκλησίας. Διότι τότε τυγχάνει ἀκατανόητον διατὶ ὁ Ἀντιοχείας Ἰγνάτιος ipso jure γράφει πρὸς Ρωμαίους, Σμυρναίους, Φιλαδελφεῖς κ.ἄ., πῶς δὲ ὁ Ρώμης Κλήμης γράφει πρὸς Κορινθίους καὶ ἄλλοι πρὸς ἄλλους.

Ὡσαύτως κατὰ μείζονα λόγον τυγχάνει ἀκατανόητον τότε πῶς καὶ ἐν τίνι δικαιοῦματι, κατὰ τοὺς πρώτους κυρίως χριστιανικοὺς αἰῶνας, ἡδύνατο Ἐπίσκοπός τις νὰ ἀφορίξῃ καὶ ἀποκόπητῃ τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας ἕτερον Ἐπίσκοπον, μηδαμῶς εἰς σχέσιν ἐξαρτήσεώς τινος πρὸς αὐτὸν τελοῦντα ⁽²⁾.

Ἀντιθέτως πάντα τὰ ἀνωτέρω γεγονότα ἐρμηνεύονται καὶ δικαιολογοῦνται, ἔάν τις καὶ τὴν ἀποστολὴν τοῦ Ἐπισκόπου θεωρήσῃ, ἰδίᾳ ἐν τοῖς δογματικοῖς, ὡς ἀποστολὴν καὶ εὐθύνην ἐναντι τῆς Οἰκουμενικῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, τοῦθ' ὅπερ μαρτυρεῖ ἀπεριφράστως καὶ ὁ ἱ. Χρυσόστομος, γράφων : «Τὸν Ἐκκλησίας προσεστώτα οὐκ ἐκείνης μόνης κήδεσθαι δεῖ τῆς παρὰ τοῦ Πνεύματος ἐγχειρισθείσης αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ πάσης τῆς κατὰ τὴν οἰκουμένην καίμενης» ⁽³⁾.

Ὁ αὐτὸς ἱ. Χρυσόστομος τότε μόνον θεωρεῖ τὴν ἐπέμβασιν Ἐπισκόπου εἰς ἐτέραν ἐπισκοπὴν περιττὴν καὶ ἀθέμιτον, ὅταν πάντα περὶ τὸ δόγμα ἔχῃσι καλῶς, ὅτε παρατηρεῖ : «Εἰ τὰ αὐτὰ δόγματα, εἰ τὰ αὐτὰ μυστήρια, τίνος ἕνεκεν ἕτερος ἄρχων ἐτέρα Ἐκκλησίᾳ ἐπιτηδᾷ ;» ⁽⁴⁾ Ἀλλὰ λεκτέον πρὸς ἀποφυγὴν παρεξηγήσεων, ὅτι ἐνῶ ὁ ἐπὶ μέρους Ἀπόστολος καὶ ὡς ἄτομον ἡδύνατο νὰ ἐπέμβῃ ἀμέσως εἰς πᾶν θέμα ἐπὶ μέρους τινὸς Ἐκκλησίας ⁽⁵⁾, ὁ ἐπὶ μέρους Ἐπίσκοπος τοιοῦτην ἀμε-

(1) Οὕτως ἡ Β' Οἰκουμ. Σύνοδος ὥρισε διὰ τοῦ β' αὐτῆς κανόνος, ὅπως οἱ Ἐπίσκοποι ἐκάστης «διοικήσεως» μὴ ἐπεμβαίνωσιν εἰς ξένην διοίκησιν, ἀλλὰ περιορίζωνται ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς ἐαυτῶν διοικήσεως (πρβλ. καὶ τοὺς Κανόνας 3-5 τῆς ἐν Σαρδικῇ Συνόδου), τοῦτο ὁμῶς κυρίως ἐγένετο τὸ μὲν πρὸς ἀποφυγὴν ἐκκλησιαστικῶν ταραχῶν καὶ ἀνωμαλιῶν (οἷαι αἱ κατὰ τὰς ἀρειανικὰς ἑριδας), τὸ δὲ πρὸς σαφῆ καθορισμὸν τῶν μέχρι τότε ρευστῶν ἐκκλησιαστικῶν ὁρίων, ἅτινα ἡ Σύνοδος ἐπεθύμει νὰ ταυτίσῃ πρὸς τὰ ὅρια τῆς νέας πολιτικῆς διαιρέσεως (πρβλ. Β. Στεφανίδου, Ἐκκλ. Ἱστορία, Ἀθῆναι 1948, σελ. 256).

(2) Πρβλ. : «Es ist-vom heutigen Standpunkt betrachtet eine sehr auffallende Erscheinung, dass wir im Altertum nirgends präzisiert finden, wer eigentlich das Recht hat, zu exkommunizieren, oder viel mehr, dass scheinbar jeder das Recht hat. Und doch entspricht dieser Umstand ganz der antiken Auffassung der Communio. Jeder Bischof kann einen anderen Bischof exkommunizieren, auch ohne dass er sein Metropolit ist oder sonstwie höhergestellt» (L. Hertling, Communio und Primat, ἐν : Una Sancta, Meitingen 1962, σελ. 106).

(3) Ἰωαν. Χρυσόστομος, Εἰς τὸν ἐν ἁγίοις Εὐστάθιον... 3, MPG 50, 602.

(4) Ἰωαν. Χρυσόστομος, Εἰς Ἐφεσ. ὁμιλ. 11, 5 MPG 62, 86.

(5) Παράλλῃως πάντως πρὸς τοῦτο ἄς μὴ λησμονώμεν, ὅτι ἐπὶ ἀποφασιστικῶν λύσεων ὁ ἐπὶ

σον δικαιοδοσίαν κέκτηται μόνον ἐν τῇ ἑαυτοῦ «διοικήσει», εἰς τὰ τῆς ἀνά τὴν Οἰκουμένην Ἐκκλησίας ἐπεμβαίνων μόνον σ υ λ λ ο γ ι κ ῶ ς, ἦτοι ὡς μέλος Συνόδου. Ὁ τ ρ ὀ π ο ς λοιπὸν τῆς ἐπεμβάσεως διαφέρει μεταξύ Ἀποστόλου καὶ Ἐπισκόπου, πλὴν τοῦτο δὲν δύναται νὰ ἀποτελέσῃ ἰδίαν νέαν διάκρισιν, ἐφ' ὅσον ἐρείδεται ἐσωτερικῶς ἐπὶ τοῦ μοναδικοῦ κύρους τῶν Ἀποστόλων, ὡς ἀμέσων παραληπτῶν τῆς Ἀποκαλύψεως, ὅπερ καὶ ἐχαρακτηρίσαμεν ὡς τὴν μόνην οὐσιαστικὴν διάκρισιν μεταξύ Ἀποστόλων καὶ Ἐπισκόπων.

Ὅτι δὲ οἱ Ἀπόστολοι καθ' ἕκαστον δὲν ἦσαν ἀλάθητοι ⁽¹⁾, ἀλλὰ μόνον ἐν τῇ στήριξαι ἀλλήλων καὶ ἐν χορῶ, τοῦτο περιτράνωσ μαρτυρεῖ κάλλιον παντὸς ἄλλου τὸ παράδειγμα τοῦ Πέτρου, ὅστις καὶ μετὰ τὴν Πεντηκοστήν, ὑπεράγαν ὢν συντηρητικός, ὡς πρὸς τὸ θεμελιώδους σημασίας θέμα ⁽²⁾ τῶν δικαιωμάτων πάντων τῶν ἀνθρώπων ἀμέσως πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ Κυρίου κομισθεῖσαν σωτηρίαν, προὐκάλεσεν εἰδικὴν τοῦ Θεοῦ θαυματουργικὴν ἐπενέργειαν, διὰ νὰ πειθαρχήσῃ εἰς τὸ θεῖον θέλημα ⁽³⁾. Ἐκ τούτου δὲ πάλιν ἦκιστα δύναται τις νὰ θεωρήσῃ μειούμενον τὸ κύρος τῶν ἱερῶν Ἀποστόλων ἢ τῆς ὑπ' αὐτῶν ἀποθησαυρισθείσης τῇ Ἐκκλησίᾳ θεοπνεύστου καὶ ἀλαθήτου Ἀποκαλύψεως, διότι ταύτην μὲν διέδωσαν ἐν πνευματικῇ πρὸς ἀλλήλους ἀντιδόσει, ὡς βιοῦντες ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ Κυρίου δημιουργηθείσῃ κοινῇ διὰ πάντας ἀτμοσφαῖρα καὶ ἀλληλοσυμπληρούμενοι ⁽⁴⁾, ὡς μαρτυροῦσι τὰ ἱερὰ αὐτῶν κείμενα, (δὲ ὃν ἀκριβῶς λόγον καὶ ἡ Ἑρμηνευτικὴ κατηγορηματικῶς ἀξιοῖ, ὅπως, πρὸς διαπίστωσιν τοῦ ὀρθοῦ νοήματος ἀγιογραφικοῦ τινος κειμένου, μὴ ἐκλαμβάνηται τὸ κείμενον τοῦτο μεμονωμένως, ἀλλ' ἐν τῇ ἀρμονικῇ αὐτοῦ θέσει καὶ συνθέσει πρὸς τὴν ὅλην Ἀγίαν Γραφήν), πρὸς αὐτοὺς δὲ (τοὺς Ἀποστόλους) ἀποτείνόμενος ὁ Κύριος οὐδαμοῦ φέρεται ὑποσχεθεῖς τὸ ἀλάθητον ἐνὸς ἐκάστου αὐτῶν μεμονωμένως, ἀλλ' ἀντιθέτως, χρησιμοποιοῦν πάντοτε τὸν πληθυντικὸν τύπον «καὶ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι», «πέμψω ὑμῖν τὸν Παράκλητον», «ὅπου δὴ ὁ ἡ τ ρ ε ῖ ς ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν» κ.ἄ.

Ἀλλωστε καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τῆς Ἐκκλησίας, οὗσης κοινωνικῆς, ὡς εἵπομεν εἰς προλαβοῦσαν παράγραφον, θὰ ἀπεκλείετο τοιοῦτος ἐν τῇ θεῇ οἰκονομίᾳ ἀτομικισμός, τὸν ὅποσον, σημειωθῆτω, ἀποδεχόμενός τις θὰ εἶχεν ἀσφαλῶς διαπράξει τὸ πρῶτον ἤδη βῆμα πρὸς τὴν Ρωμαϊκὴν κακοδοξίαν περὶ τοῦ ἀλαθήτου ἐνὸς ἀ ν θ ρ ῶ π ο υ, τοῦ Πάπα.

μέρους Ἀπόστολος ὡσαύτως δὲν δύναται νὰ ἰσχύσῃ ἀτομικῶς ὡς αὐθεντία, διότι, ὡς ὀρθῶς παρητήρηθ, «καὶ ἀρχικῶς ἡ διακυβέρνησις τῆς Ἐκκλησίας ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων δὲν ἦτο μοναρχικὴ, ἀλλὰ συλλογικὴ, ὅπως τοιαύτη ἦτο μετέπειτα καὶ ἡ ὑπὸ τῶν διαδόχων αὐτῶν ἐπισκόπων διακυβέρνησις τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας» (Ι. Καρμίρη, Ὁρθοδοξία καὶ Ρωμαιοκαθολικισμός, Ἀθῆναι 1964, σελ. 26).

(1) Πρβλ. καὶ Ἱ. Καρμίρη, Σύνοψις..., σελ. 6 : «Καὶ οἱ Ἀπόστολοι πάντες μετὰ τοῦ Πέτρου ὑπέκειντο εἰς τὴν Ἀποστολικὴν Σύνοδον».

(2) Τὸ θέμα τῆς τηρήσεως ἢ μὴ τοῦ Μωσαϊκοῦ Νόμου δὲν ἦτο θέμα τάξεως μόνον, ἀλλὰ καὶ πίστεως, διότι, ὡς παρετήρησεν ἀμέσως ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, «εἰ γὰρ διὰ νόμου δικαιοσύνη, ἄρα Χριστὸς δωρεὰν ἀπέθανεν» (Γαλ. 2, 21).

(3) Πραξ. 10, 11 ἐξ.

(4) Πρβλ. καὶ B. Botte, Die Kollegialität im Neuen Testament und bei den apostolischen Vätern, ἐν : Das Konzil und die Konzile, Stuttgart 1962, σελ. 19 : «Die Apostel sind keine Einzelgänger. Selbst zerstreut bilden sie ein Kollegium und die erste Krise wurde in einer Versammlung gelöst».

Ἄλλα μήπως καὶ αὐτὸ τὸ γεγονὸς τῆς Πεντηκοστῆς, καθ' ὃ ὁ Παράκλητος κατήλθε πρὸς τοὺς ὁμοθυμαδὸν συνηγμένους μαθητάς, δὲν μαρτυρεῖ περιτρώως περὶ τῆς ἀληθείας τοῦ λεγομένου ;

Οἱ Ἀπόστολοι ἦσαν ὡσαύτως ἄνθρωποι πεπερασμένοι, εἰ καὶ ἐξόχως πεπροικισμένα ὄργανα τῆς ἐκλογῆς τοῦ Θεοῦ, ἐν δὲ τῇ καθ' ἑκάστον δράσει αὐτῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἔχαιρον μὲν τῆς ἡς καὶ ὁ οἰκοδομῶν τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ μέρους Ἐπίσκοπος συνεπικουρίας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, κριτήριον ὅμως καὶ ὄργανον τοῦ ἀλαθήτου τῆς Ἐκκλησίας οὐδεὶς ἀπετέλει ἐπὶ μέρους Ἀπόστολος, ὡς καὶ οὐδεὶς Ἐπίσκοπος.

Ἀπόστολοι καὶ διάδοχοι αὐτῶν Ἐπίσκοποι συνδέονται κυρίως διὰ τῆς πραγματικότητος τῆς ὑφίστης εὐθύνης τοῦ ἴστασθαι διὰ βίου ἐν τῇ πλέον ὑπευθύνῳ καὶ μαρτυρικῇ θέσει τῆς ἐπὶ γῆς Ἐκκλησίας.

Ὡς οἱ Ἐπίσκοποι δεσμεύονται εἰς πιστότητα, μὴ δυνάμενοι νὰ προσθέσωσι νέον τι εἰς τὸν παρελημμένον τῆς Πίστεως θησαυρόν, οὕτω καὶ οἱ Ἀπόστολοι, ἀποθέτοντες εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τὴν Ἀποκάλυψιν, δὲν δύνανται νὰ προσθέσωσι νέον τι παρὰ τὰ ὑπαγορευθέντα αὐτοῖς ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ (1), διότι ὁ Παράκλητος οὐδὲν ἔμελλε νὰ ἀναγγείλῃ αὐτοῖς νέον, ἐφ' ὅσον διεβεβαίωσεν ὁ Κύριος, ὅτι «ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν» (Ἰωαν. 16, 14).

Ὡς πρὸς τὸ δεύτερον μέρος τοῦ προβλήματος τῆς Ἀποστολικῆς Διαδοχῆς, ἦτοι ὡς πρὸς τὴν σχέσιν τῆς ἐξωτερικῆς ἱστορικῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν καὶ τῆς ἐσωτερικῆς διαδοχῆς ἐν τῷ περιεχομένῳ τῆς Πίστεως, δεόν ὡσαύτως ὅπως δοθῇ μεγάλη προσοχή, διότι μετ' αὐτοῦ συνδέονται ἀμέσως πλεῖστα ὅσα δογματικῆς φύσεως ζητήματα, ἀφορῶντα εἰς τὴν μυστηριακὴν τῆς Ἱερωσύνης φύσιν καὶ εἰς τὴν ἰσχὺν καὶ τὸ κύρος αὐτῆς.

Τὴν πίστιν τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας περὶ τῆς σχέσεως ἐξωτερικῆς διαδοχῆς, διὰ τῆς ἱστορικῆς χειροτονίας, καὶ ἐσωτερικῆς διαδοχῆς, διὰ τῆς αὐτῆς ἀποστολικῆς διδασκαλίας, κεφαλαιωδῶς ἐκφράζει ὁ Χρ. Ἀνδρούτσος, γράφων : «Ἀμφότερα ταῦτα ἐσωτερικῶς συνάπτονται προϋποτιθέντα ἄλληλα, ὡς δὲ ἡ ἀποστολικὴ διδασκαλία εἶναι ἡ βάσις τῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς, οὕτω καὶ ἡ ἀποστολικὴ διαδοχὴ ἀποτελεῖ τὸ ἐξωτερικὸν γινώρισμα τοῦ ὅτι Ἐκκλησία τις εἶναι ἀληθὴς καὶ συμφωνεῖ μετὰ τῆς πρωτογόνου Ἐκκλησίας ἐν τῇ διδασκαλίᾳ καὶ τῇ διοικήσει» (2).

Καὶ κατ' ἀρχὴν μὲν τυγχάνει ὀρθὴ ἡ ἀνωτέρω πρότασις τοῦ Ἀνδρούτσου, δι' ὃ καὶ εἴπομεν, ὅτι ἐκφράζει κεφαλαιωδῶς τὴν περὶ τῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς πίστιν τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, οὐχ ἥττον ὅμως δεῖται ἡ πρότασις αὕτη σοβαρᾶς ἀναλύσεως καὶ διασαφήσεως, ἄλλως θὰ ἦτο δυνατόν νὰ καταλήπῃ οὐσιώδεις δογματικὰς περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς Ἱερωσύνης ἀπορίας.

Ὅτι τὴν βάσιν τῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς ἀποτελεῖ ἡ ἀποστολικὴ διδασκαλία, οὐδεὶς ἀσφαλῶς Ὀρθόδοξος Θεολόγος θὰ ἠδύνατο νὰ ἀμφισβητήσῃ, ἐν προκειμένῳ δὲ χαρακτηριστικοὶ εἶναι οἱ λόγοι Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ, γράφοντος περὶ τοῦ Μ. Ἀθανασίου : «Ψῆφω τοῦ λαοῦ παντὸς . . . ἀποστολικῶς καὶ πνευματικῶς ἐπὶ

(1) Πρβλ. Ἰσιδώρου Πυλουσιώτου, Ἐπιστ. III 165, MPG 78, 857 : «Ὁ διάπυρος τοῦ λόγου ἐραστὴς Παῦλος... οὐ μόνον καθ' ἑαυτοῦ καὶ τῶν ἄλλων ἀποστόλων φέρει τὴν ψῆφον, εἰ τοιμῆσειαν καινοτομίαν τινὰ τῇ κηρύγματι ἐπινοῆσαι, ἀλλὰ καὶ κατ' ἀγγέλων...».

(2) Πρβλ. Χρ. Ἀνδρούτσου, Δογματικὴ β'. ἐκδ. Ἀθῆναι 1956, σελ. 281.

τὸν Μάρκου θρόνον ἀνάγεται, οὐχ ἤττον τῆς εὐσεβείας ἢ τῆς προεδρείας διάδοχος· τῇ μὲν γὰρ πολλοστὸς ἀπ' ἐκείνου, τῇ δὲ εὐθὺς μετ' ἐκείνου εὐρίσκεται· ἡ ν δὲ καὶ κυρίως ὑποληπτέον διαδοχὴν. Τὸ μὲν γὰρ ὁμόγνωμον καὶ ὁμόθρονον, τὸ δὲ ἀντίδοξον καὶ ἀντίθρονον· καὶ ἡ μὲν προσηγορίαν, ἡ δὲ ἀλήθειαν ἔχει διαδοχῆς. Οὐ γὰρ ὁ βιασάμενος, ἀλλ' ὁ βιασθεὶς διάδοχος· οὐδὲ ὁ παρὰ νομῆσας ἀλλ' ὁ τῆς αὐτῆς πίστεως» (1).

Γεννῶνται ὅμως τὰ ἐρωτήματα : Ἐξαντλεῖται παρὰ ταῦτα τὸ περιεχόμενον τῆς ἐννοίας «ἀποστολικὴ διαδοχὴ» ἐν μόνῃ τῇ ὀρθῇ ἀποστολικῇ διδασκαλίᾳ ; Ἀποβάλλει ὁ ἀπὸ τῆς ἀποστολικῆς διδασκαλίας ἀποκλίνας καὶ ἐκπεσὼν πλήρως τὸ διὰ τῆς χειροτονίας χορηγηθὲν αὐτῷ χάρισμα τοῦ Πνεύματος ;

Βεβαίως διὰ τοῦ δευτέρου τούτου ἐρωτήματος τίγεται τὸ γνωστὸν θέμα περὶ τοῦ ἀνεξιτήλου ἢ μὴ τῶν μυστηρίων χαρακτήρος (charakter indelebilis), περὶ τοῦ ὁποῦ ὑπὸ Ὁρθοδόξου πλευρᾶς ἐγείρονται ἀντιρρήσεις, τῆς θεωρίας περὶ ἀνεξιτήλου χαρακτήρος τοῦ μυστηρίου τῆς Ἱερωσύνης, ὡς καὶ τῆς συμπαρομαρτούσης τῇ θεωρίᾳ ταύτῃ διακρίσεως ἐν τῇ Ἱερωσύνῃ εἰς potestas ordinis καὶ potestas jurisdictionis θεωρουμένης ὡς τῆς ἀφετηρίας τῆς ἀλλοιώσεως καὶ ἐκκοσμικεύσεως τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ πολιτεύματος τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, ἰδίᾳ ἀπὸ τοῦ 12ου αἰῶνος καὶ ἐξῆς (2), πλὴν ἀνεξαρτήτως πρὸς τὰς ἀντιρρήσεις ταύτας δεόν νὰ λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν καὶ τὰς δυσκολίας, αἵτινες φυσικῶς προκύπτουσιν, ἀφ' ἧς στιγμῆς δὲν ἤθελέ τις ἀποδεχθῇ τὸ ἀνεξιτήλον τοῦ μυστηρίου τῆς Ἱερωσύνης.

Πρωτίστως δεόν νὰ παρατηρηθῇ, ὅτι ἐὰν ὁ ἀποκλίνας καὶ ἐκπεσὼν τῆς ἀποστολικῆς διδασκαλίας κληρικὸς ἐκκλησθῇ ὡς ἀποβαλὼν ὀλοσχερῶς τὸ διὰ τῆς χειροτονίας χορηγηθὲν αὐτῷ εἰδικὸν χάρισμα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τοῦτο σημαίνει, ὅτι ἡ ἐννοία τῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς θεωρεῖται ἐξαντλουμένη εἰς τὴν διακατοχὴν τῆς ἀποστολικῆς διδασκαλίας, ὅτε εἶναι ἀδύνατον πλέον νὰ διῇ τις διάκρισιν τινα μεταξὺ ὀρθοδοξοῦντος λαϊκοῦ καὶ ὀρθοδοξοῦντος κληρικοῦ, ἥτοι διάκρισιν οὐσιαστικὴν μεταξὺ γενικῆς καὶ εἰδικῆς Ἱερωσύνης.

Ἀνάγκη λοιπὸν νὰ ἀποδεχθῶμεν, ὅτι ἀποτελεῖ μὲν ἡ ἀποστολικὴ διδασκαλία τὴν βάσιν ἐν τῇ ἀποστολικῇ διαδοχῇ, ἐνυπάρχει ὅμως ἐν ταύτῃ καὶ εἰδικὸν τι χάρισμα τοῦ Πνεύματος, ὅπερ μεταδίδεται τῷ χειροτονουμένῳ διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν, καὶ τὸ ὁποῖον ἀμαυροῦται μὲν διὰ τῆς ἐκ τῆς ὀρθῆς Πίστεως ἐκπτώσεως, δὲν ἀποβάλλεται ὅμως, διότι τότε, γνωστοῦ ὄντος ὅτι ὁ ἐπὶ μέρους κληρικὸς τυγχάνει, ὡς καὶ πᾶν ἄλλο τῆς Ἐκκλησίας μέλος ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν ἐκτεθειμένος εἰς τὸ ἐνδεχόμενον λανθανούσης ἢ καὶ ὠμολογημένης πλάνης, θὰ ἦτο πλέον ἀδύνατον νὰ

(1) Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ, Λόγος 21, 8 MPG 35, 1089. Ὑπ' αὐτὴν τὴν ἐννοίαν ὁμολογοῦσι τὴν ἀποστολικὴν διαδοχὴν καὶ σύγχρονοι Θεολόγοι τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, τῆς ἄλλως ὑπερβάλλουσιν σημασίαν εἰς τὸν ἐξωτερικὸν τύπον τῶν μυστηρίων ἀποδιδούσης. Οὕτω π.χ. γράφει ὁ H. Küng : «Nur im apostolischen Zeugnis vernehmen wir den erhöhten Herrn. Deshalb hat das Zeugnis der Apostel eine einzigartige, bleibende und unwiederholbare normative Stellung in der Kirche, die sich apostolisch nennen will, und für ein Konzil, das die apostolische Kirche repräsentieren will, nicht nur eine historisch, sondern sachlich verstandene Nachfolge erfordert» (H. Küng, Strukturen der Kirche, σελ. 108-109).

(2) Πρβλ. Κ. Μουρατίδου, Διαφοροποιήσεις, ἐκκοσμίκευσις..., σελ. 72 ἐξ. Καὶ Β. Ἐξάρχου, Θεσεῖς περὶ τῆς φύσεως τῆς Ἐκκλησίας ἐξ ἐπόψεως Ὁρθοδόξου, ἐν : «Ὁρθοδοξία», 1953, σελ. 60-61.

γνωρίζη τις παρὰ τίνι τυγχάνει ὄντως ζῶσα ἡ ἀποστολικὴ διαδοχή.

Ἄλλωστε περὶ τοῦ ἀνεξιτήλου τῆς Ἱερωσύνης χαρακτηῖρος θὰ ἡδυνάτο τις νὰ ἀποφανθῇ καὶ ἐκ τινος μυστικῆς παραλληλίας τῆς ἐκ τῆς Πίστεως ἐκπτώσεως τοῦ κληρικοῦ καὶ τῆς πρώτης πτώσεως τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ προπατορικῇ λεγομένη ἁμαρτία.

Ὡς ἐν τῇ προπατορικῇ πτώσει ἡμαυρώθη μὲν ἡ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ εἰκὼν τοῦ Θεοῦ, δὲν ἀπέβαλεν ὅμως ὁ ἄνθρωπος τὸ θεοειδὲς τῆς εἰκόνης διὰ νεκρώσεως, διότι τότε θὰ ἦτο ἀδύνατος πλέον ἡ ἐκ μέρους τοῦ ἀνθρώπου δεκτικότης τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας, οὕτω καὶ διὰ τῆς ἐκπτώσεως ἐκ τῆς ἀποστολικῆς διδασκαλίας ἀμαυροῦται μὲν ἐν τῷ χειροτονηθέντι τὸ χάρισμα τῆς Ἱερωσύνης καὶ καθίσταται ἀνενέργητον, δὲν ἀποβάλλεται ὅμως, διότι τυγχάνει ἀπαραίτητον διὰ τὴν ἱστορικὴν συνέχειαν τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τῆς γῆς.

Πρὸς τούτοις τὸ Βάπτισμα καὶ ἡ Ἱερωσύνη, προϋποτιθέντα τὴν ἐν ἐλευθερίᾳ ἀφιέρωσιν τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸν Θεόν, ἀποτελοῦσι τελεσιδίκους τοῦ Θεοῦ πράξεις, τὰς ὁποίας δύναται μὲν νὰ καταστήσῃ ἀνενεργήτους ἡ ἐν ἐλευθερίᾳ συντελουμένη τοῦ ἀνθρώπου ἁμαρτία καὶ αἵρεσις, οὐχ ἦττον ὅμως δὲν παύει διὰ τοῦτο φέρον οἶοναι τὴν σφραγίδα τοῦ ἁπαξ τῷ Θεῷ ἀφιερωμένου ὃ τε βαπτισθεὶς καὶ ὁ χειροτονηθεὶς.

Μόνον τοιαύτη ἀντίληψις δικαιολογεῖ τὸ ἀνεπανάληπτον τῆς ἁπαξ κανονικῶς τελεσθείσης χειροτονίας ἢ τοῦ Βαπτίσματος, τῆς Ἐκκλησίας μὴ ἀναβαπτίζουσας οὐδὲ τοὺς ἐκ τῶν αἵρετικῶν προσερχομένους (1). Ὅσακις δὲ ἡ Ἐκκλησία ἀνεχειροτονεῖ ἢ ἀνεβάπτει, ἐπραττε τοῦτο ἢ ἐξ ἀμφιβολίας περὶ τῆς κανονικῆς τελέσεως τοῦ περὶ οὗ ἐπρόκειτο μυστηρίου ἢ λόγῳ ἐσχάτου κινδύνου αὐτῆς ταύτης τῆς ὑποστάσεως αὐτῆς (ὡς ἦτο δυστυχῶς ἡναγκασμένη νὰ πράξῃ πολλάκις κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας, ὅτε ἡμύνετο κατὰ τῆς ἑτεροδόξου προπαγάνδας ἐν Ρωσίᾳ κυρίως, Κωνσταντινουπόλει καὶ ἀλλοχοῦ).

Ἄρα ἐν τῇ ἀποστολικῇ διαδοχῇ, ἐν τῇ ὠλοκληρωμένη αὐτῆς ἐννοίᾳ, δι' ἧς καὶ μόνης ἀποδεικνύεται ἡ ἱστορικὴ Ἐκκλησία γνησία συνέχεια τῆς πρωτογόνου ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας (2), συντρέχουσι δύο στοιχεῖα ἐσωτερικῶς στενῶς πρὸς ἄλληλα συναπτόμενα, τὸ τῆς ἀποστολικῆς διδασκαλίας ἀφ' ἑνὸς καὶ τὸ διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν εἰδικὸν χάρισμα τοῦ Πνεύματος ἀφ' ἑτέρου (3).

(1) Πρβλ. ἀναλυτικῶς τὴν εἰδικὴν ἐργασίαν τοῦ Ἱ. Καρμίρη, Πῶς δεῖ δέχεσθαι τοὺς προσιόντας τῇ Ὁρθοδόξῃ ἑτεροδόξους, Ἀθήναι 1954.

(2) Πρβλ. Ἱ. Καρμίρη, Ἡ Ἐκκλησιολογία τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν, σελ. 86 : «Ἐν κεφαλῇ αἰπεῖν, ἄνευ τῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς τῶν Ἐπισκόπων δὲν δύναται νὰ νοηθῇ οὔτε ἀποστολικὴ διδασκαλία καὶ παράδοσις, οὔτε ἐνότης, οὔτε ἀποστολικότης καθόλου τῆς Ἐκκλησίας».

(3) Ὡς πρὸς τὴν ὠλοκληρωμένην ἐννοίαν τῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς ἀρίστη τυγχάνει ἡ παρατήρησις τοῦ Ρωμαιοκαθολικοῦ J. Ratzinger, γράφοντος : «Gerade wenn die wahre Successio apostolica beim Wort liegt, kann sie nicht einfach bei einem Buch liegen, sondern muss als Successio verbi Successio praedicantium sein, die wiederum nicht ohne «Sendung», also ohne persönliche Kontinuität von den Aposteln her bestehen kann. Gerade um des Wortes willen, das im Neuen Bund nicht toter Buchstabe, sondern viva vox sein soll, ist eine viva Successio erfordert. Insofern liefert die neutestamentliche Theologie des Wortes und der Schrift letztlich eine noch tiefere Bestätigung des von der frühen antignostischen Theologie formulierten Sukzessionsbegriffes als die immer mehr durchsetzende Erkenntnis, dass der aus dem Judentum übernommene Ritus der Amtsbestellung durch Handaufle-

Ἡ ἔννοια τῆς μυστηριακῆς Ἱερωσύνης ἐξασφαλίζεται μόνον διὰ τῆς συνδρομῆς ἀμφοτέρων τούτων τῶν στοιχείων, διότι ἀπουσιάζοντος τοῦ πρώτου ἀμαυροῦται τὸ χάρισμα τοῦ Πνεύματος, ἀπουσιάζοντος δὲ τοῦ δευτέρου ὑφίσταται μὲν ἡ γενικὴ, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἡ εἰδική, μυστηριακὴ Ἱερωσύνη (1).

Ἐκ πάντων λοιπὸν τῶν ἀνωτέρω σαφῶς δύναται τις νὰ συμπεράνῃ καὶ τὴν ὑπόληψιν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ Θεολογίας περὶ τοῦ κύρους τῆς Ἱερωσύνης τῶν ἑτεροδόξων χριστιανῶν. Ἐγγύτερον περὶ τοῦ θέματος τούτου θὰ ἡδύνατο βεβαίως νὰ ἀφιερωθῇ ἰδίᾳ παρὰ γράφος, πλὴν ἐπειδὴ τὸ τοιοῦτον θὰ ἀπεμάκρυνε μεγάλως ἀπὸ τοῦ κυρίου ἡμῶν θέματος, διὰ τοῦτο ἐπιτραπήτωσαν αἱ ἐξῆς μόνον σύντομοι σχετικαὶ παρατηρήσεις :

Ὅταν τίθεται ζήτημα τοῦ κύρους τῆς Ἱερωσύνης ἑτεροδόξων χριστιανικῶν μονάδων ἢ Ὁμολογιῶν, δὲν πρόκειται περὶ τοῦ κύρους τῆς Ἱερωσύνης αὐτῶν ὡς ἐπὶ μέρους Ἐκκλησιῶν, διότι ὡς τοιαῦται λαμβανόμεναι θεωροῦνται αὗται ἔκπτωτοι

gung bis in die jüdischen Anfänge der Christenheit zurückreichen muss» (K. Rahner—J. Ratzinger, Episkopat und Primat, Freiburg im Br. 1961, σελ. 61).

(1) Ὁ Διαμαρτυρούμενος E. Schlink καίτοι ὁμολογεῖ τὴν ἰδιαίτεραν σηµασίαν τῆς διὰ χειροτονίας μυστηριακῆς Ἱερωσύνης πιστεύει, ὅτι ἐξ ἐπόψεως Παυλικῆς Ἐκκλησιολογίας εἶναι δυνατόν, εἰς περιπτώσεις ἱεραποστολικῆς δράσεως καὶ ἀνάγκης, οὐχὶ μόνον νὰ προσεγγίσῃ ἡ γενικὴ χαρισµατικὴ Ἱερωσύνη τῶν πιστῶν τὴν μυστηριακὴν τῶν κληρικῶν Ἱερωσύνην, ἀλλὰ καὶ νὰ ταυτισθῇ πρὸς αὐτήν. Οὕτω γράφει ὁ Schlink : «Wenn Paulus die Geistesgaben der Lenkung, des Vorstehens und des Sich-einsetzens der Erstlinge ohne besondere Berufung anerkannte und die Gemeinde zum Gehorsam gegen solchen Dienst ermahnt hat, so geschah dies in der missionarischen Situation. Die Lehre vom Hirtenamt muss für diese an der Grenze der geordneten Kirche immer gegenwärtige missionarische Situation offen bleiben. Ein in eine rein heidnische Umgebung verschlagener Christ, der durch sein Christuszeugnis Heiden zum Glauben erweckt, sie tauft und mit ihnen das Herrenmahl feiert, handelt, wenn er dies alles der apostolischen Lehre und Anordnung gemäss tut, im Hirtenamt, auch wenn er vor seiner Verschleppung in die heidnische Ferne nicht zu diesem Dienst durch besonderen Auftrag bevollmächtigt war. Er handelt in der Abgeschlossenheit des Gefangenlagers oder der Zwangsarbeit faktisch in der Gemeinschaft mit der Kirche und ihren Hirten, und sie werden, wenn sie ihm und seiner Gemeinde begegnen, seinem Hirtenamt und seiner Gemeinde die Anerkennung nicht versagen dürfen» (E. Schlink, Die apostolische Sukzession, ἐν τῷ τόμῳ αὐτοῦ Der kommende Christus und die kirchlichen Traditionen, Göttingen 1961, σελ. 177). Καὶ δὲν ξενίζει μὲν ἡ τοιαύτη ἀποψὶς Διαμαρτυρομένου Θεολόγου, ὅταν τις ἀναλογισθῇ τὰς γενικὰς ἀρχὰς τοῦ Προτεσταντισμοῦ, ἀπορον ὅμως πῶς ὁ Ρωμαιοκαθολικὸς H. Küng (Strukturen der Kirche, σελ. 184 καὶ 186), καίτοι μὴ ἀποφαινόμενος κατηγορηματικῶς ὑπὲρ τοῦ ὁρθοῦ αὐτῆς, ὅμως τοιαύτας ἀπόψεις θεωρεῖ ὡς συντελούσας «εἰς διόρθωσιν» τῆς ἐκκλησιολογικῆς περὶ μυστηριακῆς Ἱερωσύνης διδασκαλίας. Περιττὸν νὰ σημειωθῇ ἐνταῦθα, ὅτι ἀπὸ Ὁρθοδόξου πλευρᾶς τοιαῦται δοξασταὶ κρίνονται ὡς σχετικοκρατῖαν ἐν τῷ μυστηρίῳ τῆς Ἱερωσύνης εἰσάγουσαι καὶ ἀπορρίπτουσαι ἐκ τῶν προτέρων. Διότι ἀφ' ἧς στιγμῆς ἐπιτραπῇ τοῖς Λαϊκοῖς ἡ τέλεσις τοῦ μυστηρίου τῆς θείας Εὐχαριστίας, ἔστω καὶ εἰς περιπτώσιν ἀνάγκης, τότε οὐδεμία πλέον δύναται νὰ παραμείνῃ διάκρισις Κλήρου καὶ Λαοῦ. Βεβαίως ὁ Schlink ἴσως ἔχει ἐν προκειμένῳ ὑπ' ὅψει τὴν μαρτυρίαν τοῦ Τερτυλλιανοῦ, ἐπ' αὐτοῦ ὅμως λίαν ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ ἡμέτερος Ἀνδρούτσος, ὅτι «ἐὰν δ' ὁ Τερτυλλιανὸς ἐπιτρέπει τὴν ἱεουργίαν τῆς ἀναμάρτου θυσίας δι' ἑλλειψιν ἱερέως τοῖς λαϊκοῖς, τοῦτο ἐν τῷ περὶ νηστείας (de jejunio) φερόμενον, ἔγραψεν ὡς Μοντανιστής, ὅθεν καὶ στερεῖται πάσης σηµασίας» (Χρ. Ἀνδρούτσου, Δογματικὴ, β'. ἐκδ., Ἀθήναι 1956, σελ. 284).

μετὰ τὴν παραχάραξιν τῆς ἀποστολικῆς διδασκαλίας καὶ ἀληθείας. Ἀντιθέτως πρόκειται περὶ τοῦ κύρους τῆς Ἱερωσύνης ἐνὸς ἐκάστου τῶν ἱστορικῆν χειροτονίαν ἔχοντων, ἀλλ' ἐκτὸς τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας τελούντων μελῶν, καὶ τοῦτο πάλιν οὐχὶ ἀνεξαρτήτως προβλεπομένης αὐτῶν πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν ἐπιστροφῆς. Διότι ὡς ὁρθῶς παρατηρήθη ὑπ' Ὁρθόδοξου πλευρᾶς «οὔτε ἡ ἀρχαία Ἐκκλησία οὔτε ἡ ταύτην ἐγκύρως συνεχίζουσα Ὁρθόδοξος δὲν ἀνεγνώρισαν ποτέ, οὔτε κατ' ἀκρίβειαν οὔτε κατ' οἰκονομίαν τὰ ἐκτὸς αὐτῶν τελούμενα μυστήρια ἀπολύτως καὶ ἐξ ἀποστάσεως, ἐφ' ὅσον δηλαδὴ οἱ μετέχοντες τῶν μυστηρίων παραμένουσιν ἐν τοῖς κόλποις τῆς ἰδίας αὐτῶν Ἐκκλησίας» ⁽¹⁾.

5. Ἡ Συνειδήσις τῆς Ἐκκλησίας

Καίτοι, ὡς παρατηρήθη καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, ἀξιωματικὴ θέσις τῆς Ὁρθόδοξου Δογματικῆς τυγχάνει, ὅτι «ἄνευ τῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς τῶν Ἐπισκόπων δὲν δύναται νὰ νοηθῇ οὔτε ἀποστολικὴ διδασκαλία καὶ παράδοσις οὔτε ἐνότης οὔτε ἀποστολικότης καθόλου τῆς Ἐκκλησίας» ⁽²⁾, παραλλήλως πρὸς τὴν θέσιν ταύτην πολὺς γίνεται λόγος, κατὰ τοὺς νεωτέρους κυρίως χρόνους, περὶ τῆς λεγομένης «ἐκκλησιαστικῆς συνειδήσεως», ἣν καθ' ἑαυτὴν, καίπερ ἀκαθόριστον ἐξωτερικῶς, πολλοὶ ὑπολαμβάνουσιν ὡς ὑψίστην ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ δύναμιν καὶ αὐθεντίαν καὶ ὑπὲρ τὰς Οἰκουμενικὰς ἔτι Συνόδους ⁽³⁾.

Βεβαίως λόγῳ τοῦ ἐξόχως κοινωνικοῦ χαρακτῆρος τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Πίστεως οὐδεὶς δύναται νὰ θέσῃ ἐν ἀμφιβόλῳ τὴν ὑπαρξίν ἐκκλησιαστικῆς συνειδήσεως ὡς δυνάμει συνεκτικῆς καὶ συγχρόνως δρώσης καθ' ἅπασαν τὴν ἑκτασιν τῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας.

Ἐκεῖνο ὅμως, ὅπερ ἐρωτᾶται εἶναι, ἀφ' ἐνὸς τί τὸ ὑπὸ τὸν ὅρον τοῦτον ἐκκλησιαστικὴ συνείδησις νοούμενον, ἀφ' ἑτέρου δὲ ποῖον τὸ ὄργανον τὸ αὐθεντικῶς ἐκφράζον ταύτην καὶ ἀποτελοῦν συνεπῶς τὸ κανονιστικὸν μέγεθος αὐτῆς.

Ὁ πρῶτος συγγραψας παρ' ἡμῶν αὐτοτελῆ πραγματείαν περὶ τῆς Συνειδήσεως ⁽⁴⁾ τῆς Ἐκκλησίας, Καθηγητῆς Ἀ. Ἀλιβιζάτος, προβαίνει εἰς τὸν ἐξῆς ὁρισμόν :

(1) Π. Μπρατσιώτου, Αἱ ἀγγλικανικαὶ χειροτονίαι, Ἀθήναι 1939, σελ. 43 ἐξ.

(2) Ἱ. Καρμίρη. Ἡ Ἐκκλησιολογία τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν, Ἀθήναι 1962, σελ. 86. Πρβλ. καὶ Χρ. Ἀνδρούτσου, Δογματικὴ, ἐκδ. β', Ἀθήναι 1956, σελ. 390 : «Ἐν τῇ ἱερᾷ Παραδόσει ἐξαίρεται ἡ σημασία τῆς Ἱερωσύνης, καθ' ὅσον ἄνευ αὐτῆς δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ οὔτε κήρυγμα ἀλάθητον τοῦ θείου λόγου, οὔτε ἱεραρχία τῆς θείας Εὐχαριστίας καὶ τῶν λοιπῶν μυστηρίων, οὔτε κυβέρνησις τῆς χριστιανικῆς κοινότητος ἐν ἀγίῳ Πνεύματι».

(3) Πρβλ. Κ. Μουρατίδου, Ἡ οὐσία καὶ τὸ πολίτευμα τῆς Ἐκκλησίας..., σελ. 17 : «Ἡ ἐκκλησιαστικὴ συνείδησις, ἡ ὁμόθυμος δηλαδὴ κοινὴ γνώμη κλήρου καὶ λαοῦ, ἂν καὶ μὴ δυναμένη νὰ καθορισθῇ εἰς ὀργανικὴν τινα ἐκφάνσιν ἀποτελεῖ τὴν ὑψίστην δύναμιν ὑπὲρ τὰς Οἰκουμενικὰς Συνόδους, ὁ τελικὸς χαρακτηρισμὸς τῶν ὁποίων ὡς οἰκουμενικῶν δὲν ἐξαρτᾶται τόσον ἐκ τῆς συγχλήσεως αὐτῶν ὡς τοιούτων, ὅσον ἐκ τῆς ἀναγνώσεως αὐτῶν ὡς οἰκουμενικῶν ὑπὸ τῆς συνειδήσεως τῆς Ἐκκλησίας».

(4) Παρατηρήτέον, ὅτι ὁ ὅρος «συνείδησις» ἔχεται ὡς γνωστὸν διττοῦ νοήματος, τὸ μὲν γνωσιολογικὸν, τὸ δὲ ἠθικὸν, οὐχὶ δὲ εἰς πάσας τὰς γλώσσας ἀποδίδονται συναμφότερα τὰ νοήματα διὰ τοῦ αὐτοῦ ἐνιαίου ὅρου (ἐν τῇ Γερμανικῇ π.χ. δι' ἐκάτερον τῶν νοημάτων χρησιμοποιεῖται ὁρος διάφορος, διὰ τὸ πρῶτον Bewusstsein, διὰ δὲ τὸ δεύτερον Gewissen). Ἀσφαλῶς ἡ ἀρχαία Σωκρατικὴ περὶ ἀμέσου σχέσεως γνῶσεως καὶ ἀρετῆς διδασκαλία συνετέλεσεν, ὥστε νὰ ἐπικρατήσῃ παρ' ἡμῶν ὁ αὐτὸς ὅρος «συνείδησις» πρὸς δήλωσιν ἀμφοτέρων τῶν νοημάτων.

«Ἐκκλησιαστικὴ Συνείδησις εἶναι ἡ παντὸς Χριστιανοῦ ἐσωτερικωτέρα πεποιθήσις περὶ τοῦ ἀπολύτως ὁρθοῦ καὶ ἀκλονήτου τῆς ὁμολογουμένης ἐν ὅλαις αὐτῆς ταῖς λεπτομερείαις καὶ ἐπὶ τῆς Ἀγίας Γραφῆς καὶ τῆς Ἱερᾶς Παραδόσεως βασιζομένης ἐκκλησιαστικῆς πίστεως καὶ ἡ δι' εὐσυνειδήτου καὶ ἐνσυνειδήτου ὑπερασπίσεως αὐτῆς δημιουργία εὐρυτέρας καὶ πανδήμου περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων ἐκκλησιαστικῆς ἀντιλήψεως, ἥς ἡ καθαρότης ἐξαρτωμένη ἐκ τοῦ ὑπευθύνου πνευματικοῦ καὶ κατὰ πάντα ὁρθοδόξου διαφωτισμοῦ καὶ διαπαιδαγωγήσεως παρὰ τῆς ποιμαινούσης Ἐκκλησίας, ἀποτελεῖ τὸ ἀσφαλὲς κριτήριον καὶ τὸν μοναδικὸν συγχρόνως γινώμονα τῆς ἀληθοῦς ὑποστάσεως καὶ εὐσταθείας τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς γνησίας ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς» (1).

Ἐκ τῆς προσεκτικῆς μελέτης τοῦ ὡς ἄνω μακροσκελοῦς ὀρισμοῦ, ὅστις ὄντως ἐκφράζει τὸ εὐρὺ περιεχόμενον τοῦ ὅρου «ἐκκλησιαστικὴ συνείδησις» ἐν ὅλῃ αὐτοῦ τῇ ἐκτάσει, διαπιστοῦται καὶ ἐπισημαίνεται μία ἐσωτερικὴ ἔντασις μεταξὺ δύο πνευματικῶν πόλων, ἥτις ὡς καὶ εἰς πάντα τὰ λοιπὰ τοῦ πνευματικοῦ βίου μεγέθη ἐπιζητεῖ τὴν ἐσχάτην ἁρμονίαν ἐν τῇ ἐνότητι.

Ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ δῆλα δὴ συνειδήσει διαπιστοῦνται δύο ὅψεις, τὸ μὲν μιᾶς συνειδήσεως δυναμικῶς ἀναπτυσσομένης, τὸ δὲ μιᾶς συνειδήσεως ἐν ὑπευθύνῳ ἀποστολῇ ἐπιβαλλομένης (2), ἐξ ἧς καὶ «ἐξαρτᾶται ἡ καθαρότης» καὶ τὸ κῦρος τῆς πρώτης.

Λαμβανομένης δὲ ὑπ' ὅψιν τῆς πραγματικότητος ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἀποτελεῖ θεσμὸν ὑπερκόσμιον, ὅστις εἶναι πολὺ πλεόν ἢ τὸ ἄθροισμα τῶν μελῶν αὐτοῦ, ἰδίαν ἔχων ἐκ τῶν προτέρων συνειδησιν, καθοριζομένην ὑπὸ τοῦ θελήματος τοῦ Ἰδρυτοῦ

«Ὅτι ὅμως συναμφοτέρα μόνον τὰ νοήματα ἀποτελοῦσι καὶ τὴν ἔννοιαν τῆς ἐκκλησιαστικῆς συνειδήσεως, τοῦτο, ἐκτὸς ἀμφιβολίας τυγχάνον, ἐπικυροῦται καὶ διὰ τοῦ ὀρισμοῦ τοῦ Ἀ. Ἀλιβιζάτου, διὰ τῆς χρήσεως τῶν ἐπιθέσεων «ἐνσυνειδήτος» καὶ «εὐσυνειδήτος».

(1) Ἀ. Ἀλιβιζάτου, Ἡ συνείδησις τῆς Ἐκκλησίας, ἐν: ΕΕΘΣΠΑ, Ἀθῆναι 1955, σελ. 28.

(2) «Ὅτι ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ συνειδήσει διακρίνονται σαφῶς δύο παράγοντες, εἰς ἀναπτυσσόμενος καὶ μορφοῦμενος καὶ εἰς ἐπιβαλλόμενος καὶ μορφῶν τὸν πρῶτον, καταφαίνεται καὶ ἐκ τῶν λόγων τοῦ Ἱ. Καρμίρη, γράφοντος: «Πᾶσα τῶ ὄντι μέλλουσα νὰ ληθῇ ἐν Οἰκουμενικῇ Συνόδῳ ἀπόφασις εἶναι ἀπόλυτος ἀνάγκη νὰ προπαρασκευασθῇ προηγουμένως ὑπὸ τῆς ὁρθοδόξου Θεολογίας δι' ἐμβριθοῦς καὶ παμμεροῦς ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης καὶ δι' ἐπιβόλῃς αὐτῆς ἐν τῇ κοινῇ συνειδήσει τοῦ τε κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ...» (Ἱ. Καρμῖρη, Ὁρθοδοξία καὶ Προτεσταντισμός, Ἀθῆναι 1937, σελ. 11). Ὑπ' αὐτὴν ἀσφαλῶς τὴν ἔννοιαν μόνον δύνανται νὰ νοηθῶσι καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀ. Ἀλιβιζάτου σχετικῶς γραφόμενα: «Δύο τινὰ λοιπὸν εἶναι ἀπαραίτητα διὰ τὴν διαμόρφωσιν τῆς συνειδήσεως τῆς Ἐκκλησίας: πρῶτον, ἡ ἐνσυνειδήτος ἀντιλήψις καὶ διαθέσις καὶ ἐνέργεια τῆς ποιμαινούσης Ἐκκλησίας πρὸς θετικὴν δημιουργίαν ἐκκλησιαστικῆς συνειδήσεως, διὰ διδασκαλίας κατὰ πάντα γνησίας, ἀκριβοῦς καὶ μακρὰν πάσης διαστροφῆς καὶ νοθείας, διαστρεβλώσεως τὸ πνεῦμα καὶ τὴν οὐσίαν τῆς Ὁρθοδοξίας» καὶ δεύτερον, ἡ τῆς ἁπαλῆς δημιουργηθείσης συνειδήσεως ὁρθὴ καὶ ἀγρυπνὸς παρακολούθησις καὶ προσπάθεια ἐπὶ διατηρήσει τῆς καλῶς νοουμένης καὶ πρεπούσης ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ εὐσταθείας» (Α. Ἀλιβιζάτου, Ἡ συνείδησις τῆς Ἐκκλησίας, σελ. 38, πρβλ. καὶ σελ. 36 καὶ 37). «Ὅτι δὲ ἡ παρ' ἀμφοτέρων τῶν ἀνωτέρω συγγραφῶν προσβεβυμένη ἀντιλήψις αὕτη εὐρίθεται ἀπολύτως ἐπὶ τῆς Ὁρθοδόξου Παραδόσεως, μαρτυρεῖ καὶ τὸ ἀκόλουθον χωρίον Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, γράφοντος: «Λύχνος μὲν γάρ τοῦ σώματος ἐστὶν ὁ ὀφθαλμός, λύχνος δὲ τῆς Ἐκκλησίας ἐπίσκοπος» ἀνάγκη τοίνυν, ὥστερ ἐκείνου καθαρῶς μὲν ἔχοντος ὁρθῶς ἄγεσθαι καὶ τὸ σῶμα, μὴ καθαρῶ δὲ τυγχάνοντος, οὐκ ὁρθῶς, οὕτω δὴ καὶ τῶ προστάτῃ τῆς Ἐκκλησίας, ὁποτέρως ἂν ἔχη, πάντως ἢ συνδιακινδυνεύειν ἢ συνδιασώζεσθαι» (Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ, Ἐπιστ. 41 «πρὸς τοὺς ἐν Καισαρίᾳ...», MPG 37, 84).

καὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ Θεανθρώπου Χριστοῦ, δικαιολογεῖται πλήρως ἡ διάκρισις τῶν ὡς ἄνω δύο ὅψεων τῆς ἐκκλησιαστικῆς συνειδήσεως.

Τὰς δύο ταύτας ὁψεις τῆς ἐκκλησιαστικῆς συνειδήσεως θὰ ἡδυνάτο τις νὰ χαρακτηρίσῃ καὶ ὡς συνείδησιν ὑποκειμενικὴν καὶ συνείδησιν ἀντικειμενικὴν ἢ, μετ' αὐστηροτέρας ἀκριβολογίας, συνείδησιν ἐκκλησιαστικὴν καὶ συνείδησιν τῆς Ἐκκλησίας⁽¹⁾. Ὑπὸ τὴν πρώτην νοεῖται προφανῶς ὁ βαθμὸς τοῦ βιουμένου πνεύματος καὶ φρονήματος τῆς Ἐκκλησίας παρὰ τῶν πιστῶν, ὑπὸ δὲ τὴν δευτέραν αὐτὸ τοῦτο τὸ ἐξ ἀρχῆς ἀπηρτισμένον ἀντικειμενικὸν πνεῦμα καὶ φρόνημα τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ ὑποκειμενικὴ ἐκκλησιαστικὴ συνείδησις, μὴ ἀποτελοῦσα σταθερὸν καὶ ἀναλλοίωτον μέγεθος, ἀλλὰ ποικίλλουσα κατὰ τὰς ἐποχὰς καὶ τὸν ὑπὸ τῆς ποιμαινούσης Ἐκκλησίας ὑπεύθυνον διαφωτισμόν⁽²⁾, δυναμένη καὶ εἰς ἐκφυλισμόν ἔτι νὰ περιπέσῃ, οἰανδῆποτε ἔκτασιν καὶ ἂν λάβῃ, δὲν κέκτηται πρωτογενῇ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ αὐθεντίαν, ἀλλὰ παράγωγον, ἥτοι ἀποτελεῖ αὐθεντίαν μόνον καὶ ἐφ' ὅσον τυγχάνει σύμφωνος πρὸς τὴν ἀντικειμενικὴν τῆς Ἐκκλησίας συνείδησιν, τὴν σταθερὰν καὶ ἀκλόνητον οὖσαν. Τίς ὁμως θὰ ἀποφανθῇ τελεσιδικίως ὡς πρὸς τὴν τοιαύτην συμφωνίαν ἢ μὴ; Ἀσφαλῶς ἡ φωνὴ τῆς Ἐκκλησίας. Τίς ὁμως ἡ φωνὴ τῆς Ἐκκλησίας; Ἡ ἀόριστος καὶ ἀκαθόριστος ἐκκλησιαστικὴ συνείδησις; Τί ἐπραττεν ἡ Ἐκκλησία, ὅτε ἐθεώρει τὴν διδασκαλίαν αὐτῆς κινδυνεύουσαν ὑπὸ αἱρέσεων λυμαιομένων τὴν καθαρότητα αὐτῆς; Ἀνέμενε τὴν δημιουργίαν ἐκκλησιαστικῆς συνειδήσεως παρὰ τοῖς πιστοῖς, διὰ νὰ δικάσῃ καὶ ἐν συνεχείᾳ ἀποκόψῃ τοὺς αἱρεσιάρχας, ἢ ἐπενέβαινεν αὐτομάτως διὰ τῶν κανονικῶν αὐτῆς ὀργάνων ἐπιβάλλουσα κυρώσεις καὶ ἀκολούθως διαφωτίζουσα τὸ σύνολον τῶν πιστῶν; Βλέπομεν λοιπόν, ὅτι ὁ ὅρος «ἐκκλησιαστικὴ συνείδησις», μὴ ἀνταποκρινόμενος εἰς ἐνιαῖον καὶ αὐστηρῶς καθωρισμένον ἐσωτερικὸν περιεχόμενον, εἶναι ἀδύνατον νὰ τεθῇ ὡς τὸ κανονιστικὸν τῆς γνησίας ζωῆς καὶ Πίστεως τῆς Ἐκκλησίας μέγεθος, δι' ὃ καὶ ὁ αἰείμνηστος Ἀνδρούτσος δικαίως ἀντιπαρετήρησεν εἰς τὸν Ρωμαιοκαθολικὸν Möhler, ὁμιλοῦντα ὡσαύτως περὶ «ἐκκλησιαστικοῦ φρονήματος», ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς ἐκκλησιαστικῆς συνειδήσεως, ὅτι ἡ τοιαύτη «κοινὴ συνείδησις, ἡ εἶναι ἡ ὑποκειμενικὴ ἀντανάκλασις τοῦ δόγματος ἐν τῇ συνείδησει τῶν πιστῶν, ἡ μᾶλλον ἡ ἐξηγουμένη καὶ διατυποῦσα τὸ δόγμα Ἐκκλησία ὡς συνεχές τι ὅλον ἀπὸ τῆς ἀποστολικῆς αὐτῆς ἀρχῆς ἐννοουμένη»⁽³⁾.

Διὰ τῶν τοιούτων ὁμως παρατηρήσεων καθίσταται φανερόν, ὅτι ἡ ἐκκλησιαστικὴ συνείδησις ἐν τῇ ἀντικειμενικῇ αὐτῆς ἐννοίᾳ δὲν ἀποτελεῖ ἀφηρημένην ἀκαθόριστον δύναμιν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἀλλ' ἀφ' ἧς στιγμῆς θεωρηθῇ ὡς τὸ φρόνημα τῆς ἐξ ἐχθροῦ μένης καὶ διατυπούσης τὸ δόγμα Ἐκκλησίας, δύναται νὰ καθορισθῇ ἐν τῷ συνόλῳ τῶν κανονικῶν ὀργάνων τῆς Ἐκκλησίας, ἥτοι ἐν τῇ ἀποστολικῇ Ἱεραρχίᾳ, τῆς ὁποίας ἡ ὁμόθυμος φωνὴ δέον νὰ ἐκληφθῇ ὡς ἡ φωνὴ τῆς Ἐκκλησίας.

(1) Τὴν τελευταίαν ταύτην διάκρισιν τῆς αὐστηρᾶς ἀκριβολογίας δὲν ἤτο δυνατόν νὰ τηρήσωμεν ἐξ ἀρχῆς, οὔτε δὲ νὰ τηρήσωμεν ἀπὸ τοῦδε καὶ ἐξῆς, ἡναγκασμένοι ὄντες ὅπως ἐπώμεθα τῇ ὀροlogίᾳ τοῦ Καθηγητοῦ Ἀλιβιζάτου, ἀδιακρίτως χρησιμοποιούντος τοὺς ὅρους «συνείδησις τῆς Ἐκκλησίας» καὶ «ἐκκλησιαστικὴ συνείδησις».

(2) Πρβλ. Ἀ. Ἀλιβιζάτου, Ἡ συνείδησις τῆς Ἐκκλησίας, σελ. 38.

(3) Χρ. Ἀνδρούτσου, Συμβολικὴ β'. ἐκδ., Ἀθήναι 1930, σελ. 120.

Ταῦτα ἔχουσα ἡ Ἐκκλησία ὑπ' ὄψει ἀνέκαθεν ἀπεκάλει τὴν Πίστιν αὐτῆς οὐχὶ Πίστιν τοῦ ἀφρημένου μεγέθους «συνειδήσις τῆς Ἐκκλησίας» ἢ «ἐκκλησιαστικὴ συνειδήσις», ἀλλὰ «Πίστιν τῶν Ἀποστόλων» ἢ «Πίστιν τῶν Πατέρων» ⁽¹⁾.

Διὰ ταῦτα καὶ ἡ ἐν Ἱεροσολύμοις πρὸς ἀπόκρουσιν τῆς ἑτεροδόξου διδασκαλίας τῆς λεγομένης Λουκαρείου ὁμολογίας συνελθοῦσα τῷ 1672 τοπικὴ Σύνοδος ἐδίδαξεν, ὅτι ἡ Ὁρθόδοξος δογματικὴ διδασκαλία ἡ «τὸ φρόνημα τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας» εἶναι τὸ ἐν τῇ Ἀγίᾳ Γραφῇ περιεχόμενον «θεῖον ρῆμα», πιστευόμενον ὁρθῶς καὶ ὑπὸ τῶν Ἀγίων Πατέρων ἀναπτυσσόμενον εὐσεβῶς, καὶ αἱ παρὰ τῶν Ἀποστόλων διὰ λόγου παραδόσεις, ὑπὸ τῶν πατέρων φυλαχθεῖσαι ἄχρις ἡμῶν» ⁽²⁾.

Βεβαίως ὁ ὅρος «Πατὴρ τῆς Ἐκκλησίας» δὲν περιορίζεται ὡς γνωστὸν εἰς μόνους τοὺς κληρικούς, ἐφ' ὅσον καὶ εἰς μεγάλας μορφὰς τοῦ Μοναχισμοῦ ἀπενεμήθη ὁ τοιοῦτος τίτλος, ἀναντίρρητον ὅμως τυγχάνει ἐξ ἑτέρου, ὅτι ὁ ὅρος οὗτος κυριολεκτεῖται ἐπὶ τῶν κληρικῶν καὶ δὴ τῶν Ἐπισκόπων ⁽³⁾.

Καὶ θὰ ἡδύναντο μὲν νὰ ἀντιτάξωσιν ἴσως ἐλευθερόφρονές τινες, ὅτι ὑπὸ Πίστιν τῶν Πατέρων δέον ὅπως νοήσωμεν τὴν Πίστιν τοῦ συνόλου τῶν πρὸ ἡμῶν χριστιανῶν, ὡς τὴν Πίστιν τῶν Προπατόρων ἡμῶν, πλὴν ὁ ὅρος «Πατὴρ τῆς Ἐκκλησίας» δὲν τίθεται ἀσφαλῶς ἐν ἐννοίᾳ βιολογικῇ, ἀλλ' ἐν ἐννοίᾳ ἡθικῇ, τοῦ ἀγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ γράφοντος, ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἀπεποιήσατο πάντοτε «πάντας τοὺς μὴ ὁμολογοῦντας καὶ πιστεύοντας ὡς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον προεμήνυσε διὰ τῶν προφητῶν, ὡς ὁ Κύριος ἐθέσπισε διὰ σαρκὸς ἡμῖν ἐπιφανείς, ὡς οἱ ἀπόστολοι ἐκήρυξαν πεμφθέντες ὑπ' Αὐτοῦ, ὡς οἱ πατέρες ἡμῶν καὶ διὰδοχοὶ ἐκείνων ἐδίδαξαν ἡμᾶς» ⁽⁴⁾.

Ἐκ τῆς τελευταίας ταύτης φράσεως τοῦ ἀγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ καταφαίνεται, ὅτι ὑπὸ Πατέρας νοοῦνται οἱ Ἐπίσκοποι, ἐφ' ὅσον γίνεται λόγος καὶ περὶ

(1) Πρβλ. πλήθος μαρτυριῶν ἐκ τῆς ἀρχαιοτάτης Παραδόσεως τῆς Ἐκκλησίας, ἃς ὁ Yves Congar προσάγει, ἵνα καταδείξῃ τὸ κύρος τῶν Πατέρων, ἀεὶποτε ὑπὸ τῶν Συνόδων καὶ τῶν ἐπὶ μέρους Πατέρων παρὰ τὴν αὐθεντίαν τῆς Γραφῆς καὶ δὴ μετ' αὐτῆς μνημονευμένων ἐν τῷ τύπῳ «οἱ Πατέρες καὶ ἡ Γραφή» ἢ «ἡ Γραφή καὶ οἱ Πατέρες» (Yves Congar, ἐν : Das Konzil und die Konzile, Stuttgart 1962, σελ. 338 καὶ 339, ἐν ὑποσημειώσεσι). Ὡσαύτως πρβλ. σχετικῶς S. H. du Manoir, L' argument patristique dans la controverse nestorienne, ἐν : Rech. Sc. Rel., 25 (1935), σελ. 441-461, 531-559. Συνεπῶς ὀφειλομένον νὰ ὁμολογῇσῶμεν, ὅτι καὶ μόνον ἡ ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου ἀπόκλισις ἀπὸ τῆς πεποιθήσεως τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας θὰ ἐδικαιολογεῖ τὸν οὐχὶ καλακευτικὸν διὰ τὴν νεωτέραν Ὁρθόδοξον Θεολογίαν ἰσχυρισμὸν τοῦ R. Slenczka, παρατηροῦντος : «dass die gegenwärtige ostkirchliche Theologie tatsächlich von der Patristik her zu verstehen ist und sich nur auf sie gründet, ist zumindest fraglich» (R. Slenczka, Ostkirche und Ökumene, Göttingen 1962, σελ. 25).

(2) Παρὰ Ἱ. Καρμίρη, Τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα..., τομ. 2, σελ. 704.

(3) Πρβλ. Κ. Μπόνη, Πατρολογία, τευχ. Α'. (πολυγραφημένα σημειώσεις), Ἀθῆναι, σελ. 8 : «Πρῶτος ὁ ἱ. Αὐγουστίνος ἔθραυσε τὰ περιωρισμένα ὅρια τῆς χρήσεως τοῦ ὅρου (Πατὴρ) διὰ τοὺς ἱερωμένους καὶ ὠνόμασεν ἕνα μὴ Ἐπίσκοπον ἦτοι τὸν Ἱερώνυμον, «Πατέρα τῆς Ἐκκλησίας» λόγῳ τῆς ἐξαίρετου αὐτοῦ παιδείας καὶ ἀγιότητος. Βαθμηδὸν ἐκτείνεται καὶ εἰς μοναχοὺς καὶ εἰς λαϊκοὺς». Πρβλ. αὐτ., σελ. 6.

(4) Ὁμολογία τῆς Ὁρθοδόξου Πίστεως, ἐκτεθεῖσα παρὰ τοῦ ἱερωτάτου Μητροπολίτου Γρηγορίου Παλαμᾶ (παρὰ Ἱ. Καρμίρη, Τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα..., τομ. Ι, Ἀθῆναι 1952, σελ. 345).

τῶν διαδόχων αὐτῶν (ἀποστολική διαδοχή) (1).

Ἄρα ὡς ὄργανον ἐκφράσεως τῆς ἀντικειμενικῆς ἐκκλησιαστικῆς συνειδήσεως δὲν δύναται νὰ νοηθῇ μόνον τὸ σύνολον Κλήρου καὶ Λαοῦ, ἀλλὰ καὶ ἡ σύνολος Ἱεραρχία ὡς τὸ στόμα τῆς Ἐκκλησίας (2). Διότι ἐκφράζει μὲν τὸ ὁμόθυμον Κλήρου καὶ Λαοῦ ἀναντιρρήτως τὴν ὀρθὴν συνείδησιν τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ ἡ περίπτωσις διαφωνίας ἐκ μέρους τοῦ Λαοῦ δὲν ἀποτελεῖ πάντοτε κριτήριον, ὅτι ἡ ἐκκλησιαστικὴ συνείδησις ἐκφράζεται πλημμελῶς παρὰ τοῦ Κλήρου, διότι δὲν ἀποκλείεται νὰ μὴ ἔχῃ εἰσέτι καταρτισθῇ παρὰ τῷ ποιμνίῳ ἡ γνησία ἐκκλησιαστικὴ συνείδησις (3), τῆς ὁποίας κύριος ὑπεύθυνος εἶναι ἡ ποιμαίνουσα Ἐκκλησία.

Ἐὰν λοιπὸν οἱ ποιμένες ἀποτελῶσιν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοὺς ἄκρως ὑπευθύνους παράγοντας διὰ τὴν δημιουργίαν γνησίας παρὰ τῷ πληρώματι ἐκκλησιαστικῆς συνειδήσεως, λαμβανομένης ὑπ' ὅψιν τῆς ἐν τῇ ἡθικῇ τάξει ἀκαταλύτου ἀρχῆς, καθ' ἣν ἡ ἐτέρα ὅψις τῆς εὐθύνης τυγχάνει ἡ ἀνάλογος αὐθεντία καὶ ἐξουσία, αὐτονόητον ὅτι καὶ τὸ κανονιστικὸν μέγεθος τῆς ἐκκλησιαστικῆς συνειδήσεως ἐκφράζεται ἐν τῇ ἡθικῇ ὁμοφωνίᾳ τῶν ποιμένων τῆς Ἐκκλησίας. Τοῦτο ὅμως ἥμιστά ἀποκλείει τὸ ὅτι καὶ ἡ φωνὴ καὶ τὸ φρόνημα τοῦ ἐπὶ μέρους Χριστιανοῦ, Κληρικοῦ ἢ Λαϊκοῦ, δύναται νὰ εἶναι αὐτὴ αὐτῇ ἡ φωνὴ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς γνησίας ἐκκλησιαστικῆς συνειδήσεως, διότι «τὸ Πνεῦμα ὅπου θέλει πνεῖ» (4) καὶ διότι «σκοπὸς τῆς Ἐκκλησίας δὲν εἶναι νὰ σβήσῃ τὸ προσωπικὸν αἶσθημα· ἀντιθέτως τὸ καθορίζει τὸν τρόπον τινά» (5).

Διὰ τῶν ἀνωτέρω λοιπὸν ἐκτεθέντων συλλογισμῶν οὐδόλως ἐπιζητεῖται ἡ κατάλυσις ἢ ὁ σφετερισμὸς, ὑπὸ τοῦ Κλήρου, τῶν δικαίων καὶ τῆς προσφορᾶς τοῦ λαοῦ ἐν τῇ διατηρήσει καὶ ἀναπτύξει τοῦ γνησίου τῆς Ἐκκλησίας φρονήματος. Τοιοῦτος σφετερισμὸς τυγχάνει ἀσφαλῶς ἐν τῇ Ὁρθοδοξίᾳ ἀπαράδεκτος, διότι ἐν τῇ κοινω-

(1) Ὅτι ἐν τῇ κυρίᾳ ἐννοίᾳ τοῦ ὅρου «Πατέρες» ἐμπεριέχεται πάντοτε καὶ ἡ ἐννοία τῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς καταφαίνεται καὶ ἐκ τῶν ἀκολουθῶν λόγων τοῦ Εὐαγγέλιου Ἀντωνιάδου, γράφοντος: «was dann speziell die Übereinstimmung der neutestamentlichen Exegese mit der kirchlichen Tradition anbelangt, so kann noch Folgendes gesagt werden: Dass diese verlangte Übereinstimmung eine doppelte ist; b. h. erstens eine Übereinstimmung mit dem, was offiziell von der Kirche festgelegt ist, und zweitens eine Übereinstimmung mit der einhelligen Meinung der Kirchenväter, die als lebendige Zeugen der apostolischen Überlieferung gelten. Denn die Apostel vermittelten ihren Nachfolgern nicht nur den Buchstaben, sondern auch den Sinn der heiligen Schriften» (Εὐ. Antoniadis, Die Orthodoxen hermeneutischen Grundprinzipien und Methoden der Auslegung des Neuen Testaments und ihre theolog. Voraussetzungen, ἐν: Procès-Verbaux..., σελ. 171). Μόνον οὕτως εἶναι νοητὸν τὸ ὄντως μέγα κύρος τῶν Πατέρων ἐν τῇ Ὁρθοδοξίᾳ, περὶ τοῦ ὁποίου ὁ Κ. Μπόνης γράφει: «Κατὰ τὰς οἰκουμενικὰς ἀκόμῃ συνόδους ἡ ἐκ τῶν «Πατέρων» μαρτυρία ἐθεωρεῖτο τὸ ἀψευδὲς κριτήριον τῆς διατυπώσεως τῆς ἐπισήμου διδασκαλίας τῆς Ἐκκλησίας» (Κ. Μπόνης, Πατρολογία, τευχ. Α' (πολυγρ. σημειώσεις), Ἀθῆναι, σελ. 8. Πρβλ. καὶ Μ. Siotis, Die Ekklesiologie als Grundlage der neutestamentlichen Auslegung in der griechisch-orthodoxen Kirche, Athen 1960, σελ. 12.

(2) Πρβλ. Χρ. Ἀνδρούτσου, Συμβολικὴ ἐκδ. β', Ἀθῆναι 1930, σελ. 86. Τοῦ αὐτοῦ, Δογματικὴ ἐκδ. β', Ἀθῆναι 1956, σελ. 287 καὶ 288.

(3) Πρβλ. Ἀ. Ἀλιβιζάτου, Ἡ συνείδησις τῆς Ἐκκλησίας, σελ. 62.

(4) Ἰωαν. 3, 8.

(5) Σεργίου Μπουλγκακωφ, Ἡ Ὁρθοδοξία, κατὰ μεταφρ. Ἀννης Βασιλειάδου, ἐν: «Ἀπ. Ἀνδρέας» 1962, ἀριθ. φυλ. 565.

νία τῆς αὐτῆς πίστεως καὶ ἀγάπης ἕκαστος συνεισφέρει, κατὰ τὸ ἑαυτοῦ χάρισμα τοῦ Πνεύματος, εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ ἐν ὧς καὶ ἐν ἰαίῳ σώματος τοῦ Χριστοῦ. Ἐκεῖνο ὅμως, ὅπερ οἱ συλλογισμοὶ οὗτοι σκοποῦσι νὰ ἐπιτύχωσιν, εἶναι νὰ υπογραμμισθῇ τὸ γεγονός, ὅτι ἡ Ὁρθοδοξία δὲν δύναται νὰ ἐννοῇ τὴν συνείδησιν τῆς Ἐκκλησίας ὥς τι τὸ ἀνεξελέγκτως ἀναπτυσσόμενον καὶ ἄνευ κανονικοῦ ὀργάνου διατυπούμενον. Διότι ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ, οἱ πιστοὶ, ὥς τε σύνολον καὶ ὥς ἐπὶ μέρους ἄτομα, εὗρηνται ἐκτεθειμένοι πάντοτε εἰς ἀπορίαν καὶ ἀβεβαιότητα ὥς πρὸς τὸ κύριον ἀποφασιστικῶν δογματικῶν πράξεων τῆς Ἐκκλησίας (ἴδε κατωτέρω ἐν τῇ ἀναιρέσει τοῦ Chomiakov), τὸ δὲ ἐν μέσῳ αὐτῶν καὶ πρὸς διακονίαν αὐτῶν κατασταθὲν Ἱερατεῖον παύει νὰ κέκτηται τὴν ιδιότητα τοῦ τακτικοῦ ὀργάνου τῆς Ἐκκλησίας, ἀποβάλλον ἅμα καὶ τὸν χαρακτῆρα τοῦ ὡς γνωρίσματος διαχωριστικοῦ μεταξύ Ὁρθοδόξων καὶ Ἑτεροδόξων.

ΤΜΗΜΑ II.

ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ ΣΥΝΟΠΤΙΚΗΣ ΣΥΝΘΕΣΕΩΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΠΕΡΙ ΑΛΑΘΗΤΟΥ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΑ ΔΙΑΤΙΣΤΩΘΕΝΤΑ ΕΚΚΛΗΣΙΟΛΟΓΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ

Ἐκ τοῦ ἀνωτέρω τίτλου οὐδόλως ἐπιτρέπεται νὰ γεννηθῇ εἰς τὸν ἀναγνώστην ἢ ἐντύπωσις, ὅτι ἀπὸ τοῦδε μόνον τοῦ σημείου τῆς παρουσίας ἐργασίας ἄρχεται ἡ ἔκθεσις τῆς περὶ ἀλαθήτου Ὁρθοδόξου διδασκαλίας, διότι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θὰ ἔπρεπεν αἱ μέχρι τοῦδε ἐκτεθεῖσαι παράγραφοι νὰ θεωρηθῶσι «προλεγόμενα» μόνον τοῦ ὅλου θέματος, ὅπερ ὅμως δὲν συμβαίνει, διότι ταῦτα οὐχὶ μόνον τελοῦσιν εἰς στενὴν πρὸς τὸ ἀλάθητον ἄμεσον ἢ ἔμμεσον σχέσιν, ἀλλ' ἀποτελοῦσι τοῦτ' αὐτὸ συστατικὰ μέρη τῆς περὶ ἀλαθήτου διδασκαλίας.

Τίς αἰφνης θὰ ἠδύνατο νὰ ἀρνηθῇ, ὅτι τὰ περὶ ἀποστολικῆς διαδοχῆς, περὶ συνειδήσεως τῆς Ἐκκλησίας, περὶ θεοπνευστίας κ.ἄ., ἀποτελοῦσι τόσον κεντρικὰς ἐν τῇ ὅλῃ διδασκαλίᾳ τοῦ ἀλαθήτου ἐννοίας, ἄνευ τῶν ὁποίων τυγχάνει ἀδύνατος ἡ σύνθεσις καὶ συγκρότησις αὐτῆς ;

Ὅμιλοῦντες λοιπὸν περὶ «συνοπτικῆς» συνθέσεως Ὁρθοδόξου περὶ ἀλαθήτου διδασκαλίας, ἐν τῷ ἀνωτέρῳ τίτλῳ, ἐπιθυμοῦμεν νὰ συγκροτήσωμεν, βάσει τῶν συναχθέντων ἐκκλησιολογικῶν δεδομένων, τὰς τρεῖς ὅλως κεντρικὰς θέσιν κατεχούσας ἐν τῇ προβληματολογίᾳ τοῦ ἀλαθήτου παραγράφους, ἥτοι περὶ ἐννοίας καὶ ἀντικειμένου, περὶ φορέως καὶ περὶ ὀργάνου τοῦ ἀλαθήτου τῆς Ἐκκλησίας.

Λεκτέον ἐπομένως μετ' ἐπιφάσεως, ὅτι ἡ ὅλη περὶ ἀλαθήτου διδασκαλία δὲν ἐξαντλεῖται οὐδὲ ὀλοκληροῦται ἐν ταῖς τρισὶ ταύταις παραγράφαις, διότι ἡ τοιαύτη ὀλοκλήρωσις δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ μόνον δι' ἐνιαίας θεωρήσεως τῶν τε προηγουμένων καὶ τῶν ἐπομένων μέχρι καὶ τῆς τελευταίας σελίδος τῆς ὅλης ἐργασίας.

Ἐὰν δὲ παρίσταται ἀνάγκη νὰ διακριθῶσι καὶ ἐξαρθῶσιν ἰδιαιτέρως αἱ τρεῖς μνημονευθεῖσαι κεντρικαὶ παράγραφοι τοῦ παρόντος τμήματος, τοῦτο συμβαίνει κυρίως τὸ μὲν ἵνα κατὰδειχθῇ, ὅτι αὗται ἀποτελοῦσι τὰ τρία σημεία, εἰς ἃ ἐν τελικῇ ἀναλύσει συγκλίνουν πάντα τὰ ἐπὶ μέρους τῆς περὶ τὸ ἀλάθητον προβληματολογίας, τὸ δὲ ἵνα ἀποφευχθῇ σοβαρά τις σύγχυσις ἐν τῷ ὅλῳ θέματι, ἥτοι ἡ γνωστὴ σύγχυσις μεταξύ φορέως καὶ ὀργάνου τοῦ ἀλαθήτου, ἥτις μοιραίως ἄγει εἴτε εἰς τὴν Ρωμαϊκὴν περὶ ἀλαθήτου κακοδοξίαν εἴτε εἰς τὴν ὡσαύτως πεπλανη-

μένην ἐν προκειμένῳ τοῦ Chomiakon ἀκρότητα. Ἐν τοῖς ὀπισθεν θέλει καταδειχθῇ, ὅτι ἐν ἀμφοτέραις ταύταις ταῖς περιπτώσεσι πρόκειται περὶ συγχύσεως φορέως καὶ ὄργανου τοῦ ἀλαθήτου τῆς Ἐκκλησίας, ἐν μὲν τῇ Ρωμαϊκῇ ἀντιλήψει τῆς συγχύσεως εἰς βάρος τοῦ φορέως γενομένης (ἀκρωτηριαζομένου καὶ τοῦ ὄργανου, διότι τοῦτο λαμβάνεται ἀτομικῶς καὶ οὐχὶ συνοδικῶς ὡς ἔδει), ἐν δὲ τῇ θεωρίᾳ τοῦ Chomiakon τῆς συγχύσεως γενομένης εἰς βάρος τοῦ ὄργανου

1. Ἐννοια καὶ ἀντικείμενον τοῦ ἀλαθήτου τῆς Ἐκκλησίας

Ἐπιχειροῦντες ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, ὅπως δώσωμεν σύντομον καὶ πρώτην τινὰ ἔννοιαν τοῦ ἀλαθήτου τῆς Ἐκκλησίας, ὠρίσαμεν αὐτὸ ὡς τὴν ιδιότητα τῆς Ἐκκλησίας, δι' ἧς, δυνάμει τοῦ ἐν αὐτῇ παραμένοντος Ἀγίου Πνεύματος, περιφρουρεῖ αὕτη τὴν πεπιστευμένην αὐτῇ διδασκαλίαν ἀπὸ πάσης πλάνης, ὀρθοτομεῖ δὲ τὸν λόγον τῆς ἀληθείας (σελ. 14).

Ὁ σύντομος οὗτος ὀρισμὸς τυγχάνει βεβαίως ὀρθὸς καὶ ἐπαρκὴς πρὸς γενικὴν ἐνημέρωσιν καὶ πληροφορίαν, κατόπιν ὅμως τῶν ὧσιν ἐξητάσαμεν ἐκκλησιολογικῶν δεδομένων παρίσταται ἀνάγκη, ὅπως ἀναπτύξωμεν ἐκτενέστερον καὶ εὐρύτερον τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀλαθήτου τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὴν Ὁρθόδοξον ἀποψιν, διότι διὰ τῆς τοιαύτης ἀναλύσεως θέλουσι παρασταθῇ πρὸς ὀλοκλήρῳσιν τῆς ἐννοίας καὶ πλεῖστα ὅσα οὐσιώδη στοιχεῖα, ἅτινα σκιωδῶς μόνον καὶ σιωπηρῶς, οἰοεὶ *implicite*, περιέχονται ἐν τῷ ἀνωτέρῳ συντόμῳ ὀρισμῷ.

Πρωτίστως δεόν νὰ παρατηρήσωμεν σχετικῶς, ὅτι ὁ ὅρος ἀλάθητον δύναται νὰ ἐκληφθῇ διττῶς ⁽¹⁾, τὸ μὲν ὡς ἀφηρημένον οὐσιαστικόν, ἥτοι ὡς ἡ ιδιότης τῆς Ἐκκλησίας τοῦ εἶναι ταύτην ἀλάθητον, τὸ δὲ ὡς ἐπίθετον, δι' οὗ χαρακτηρίζονται αἱ ὑπὸ τὴν τοιαύτην ιδιότητα ἀποφάνσεις τῆς Ἐκκλησίας.

Προφανὲς ὅμως τυγχάνει, ὅτι ἐνῷ τὸ ἀλάθητον ὡς ἐπίθετον σημαίνει τὴν ἔκφρασιν ἢ ἔκφανσιν τῆς Ἐκκλησίας, τὴν *ad extra* ἐνέργειαν αὐτῆς, τὸ ἀλάθητον ὡς ἀφηρημένη ιδιότης τῆς Ἐκκλησίας, δηλοῖ τὴν καθ' ἑαυτὴν καὶ ἐν ἑαυτῇ ὑπόστασιν καὶ οὐσίαν τῆς Ἐκκλησίας, τὸν τρόπον ὑπάρξεως αὐτῆς.

Βεβαίως τὰ δύο ταῦτα νοήματα τοῦ ὅρου ἀλάθητον εὐρηνται εἰς συσχετικὴν ἀντίδοσιν, διότι μόνον οὐσα ἀλάθητος ἡ Ἐκκλησία δύναται νὰ ἔχῃ ἀλαθήτους ἐκφάνσεις, καὶ μόνον ἔχουσα ἀλαθήτους ἐκφάνσεις δύναται νὰ εἶναι αὕτη ἀλάθητος, πλὴν πρωτεύουσαν σημασίαν δεόν νὰ ἀποδώσωμεν εἰς τὴν *ιδιότητα* τῆς Ἐκκλησίας, ἐξ ἧς ὡς ἀπὸ ρίζης προκύπτει, ὡς παράγωγον φαινόμενον, ἡ ἀλάθητος ἔκφρασις.

Τὸ ἀλάθητον λοιπὸν δεόν νὰ θεωρηθῇ πρωτίστως ὡς ἐσωτερικὴ, ἀπὸ τῆς οὐσίας τῆς Ἐκκλησίας πηγάζουσα, ιδιότης, καθ' ἣν δηλοῦται ἡσχέσις τῆς Ἐκκλησίας πρὸς ἑαυτὴν κυρίως καὶ οὐχὶ πρὸς τὰ ἔξω. Ἀλάθητον σημαίνει πιστότητα τῆς Ἐκκλησίας πρὸς ἑαυτήν, ἀκριβέστερον καὶ θεολογικώτερον εἰπεῖν, πιστότητα τοῦ Θεοῦ πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν (πᾶσαι αἱ μνημονευθεῖσαι ἐν τῇ Παλαιᾷ καὶ Καινῇ Διαθήκῃ ἐπαγγελίαι καὶ προϋποθέσεις τοῦ ἀλαθήτου), καὶ πιστότητα τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὸν Θεόν.

(1) Τὸ διττὸν τοῦτο νόημα τοῦ ὅρου σαφέστερον δηλοῦται εἰς ἄλλας γλώσσας, ἐνθα διάφορος τύπος δηλοῖ ἐκάτερον νόημα, ὡς πχ. εἰς τὴν Λατινικὴν *infallibilitas* διὰ τὴν ιδιότητα, ἐνῷ *infallibilis* διὰ τὸ ἐπίθετον, εἰς τὴν Γερμανικὴν *Unfehlbarkeit*—*unfehlbar*, κ.ἄ.

Ἡ ἔννοια λοιπὸν τῆς πιστότητος τυγχάνει κεντρικὴ καὶ ἀπαραίτητος διὰ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀλαθήτου, ἐκφράζεται δὲ συγκεκριμένως ἢ τοιαύτη πιστότης, ἐν τῇ ἱστορικῇ τῆς Ἐκκλησίας ζωῇ, τὸ μὲν διὰ τῆς Παράδοσεως, τὸ δὲ διὰ τῆς Ἀποστολικῆς Διαδοχῆς, ἄνευ τῶν ὁποίων εἶναι ἀδύνατος ἡ ἔννοια τῆς ἀλαθήτου ιδιότητος τῆς Ἐκκλησίας.

Τὴν πιστότητα καθ' ἑαυτὴν θέτει βεβαίως καὶ ὁ Καλβῖνος ὡς προϋπόθεσιν τοῦ ἀλαθήτου τῆς Ἐκκλησίας, γράφων : «Ὅταν ὁμολογοῦμεν, ὅτι ἡ Ἐκκλησία δὲν δύναται νὰ πλανηθῇ ἐν τοῖς διὰ τὴν σωτηρίαν ἀναγκαίοις, νοοῦμεν τοῦτο ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ ὅτι δὲν δύναται αὕτη νὰ ἀστοχήσῃ, ἐφ' ὅσον χρόνον παραμένει ἐν τῇ ἑαυτῆς σοφίᾳ καὶ ἀνέχεται νὰ διδάσκηται ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. Ἐνταῦθα ἔχομεν τὴν διαφορὰν, ἥτις ὑφίσταται μεταξύ ἡμῶν : Ἐκεῖνοι (οἱ Παπισταί) ἀναγνωρίζουσιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν αὐθεντίαν ἐκτὸς τοῦ κηρύγματος τοῦ λόγου, ἡμεῖς ἀντιθέτως συνδέομεν ἀρρήκτως τὸ ἐν μετὰ τοῦ ἄλλου» (1).

Τὴν ἔννοιαν ὅμως τῆς πιστότητος κατ' ἀνάγκην κηρύσσει ἡκρωτηριασμένως ὁ Καλβῖνος, τὸ μὲν ὡς περιορίζων τὸ κήρυγμα τῆς Ἐκκλησίας (ἐν ᾧ οὗτος θεωρεῖ τὴν Ἐκκλησίαν ἀλάθητον), εἰς μόνην τὴν Γραφὴν (sola Scriptura), τὸ δὲ καὶ τὴν Γραφὴν ταύτην ἡκρωτηριάζων καὶ ἄλλως καὶ ἐφ' ὅσον οἴκοθεν ἀποκλείει πᾶσαν ἔννοιαν Ἀποστολικῆς Διαδοχῆς καὶ παντὸς ἐν τῇ ἐννοίᾳ αὐτῆς καθεστηκότος μυστηριακοῦ Ἱερατείου.

Κατόπιν τῶν τριῶν ἀνωτέρω ἐννοιῶν (πιστότης=Παράδοσις—Ἀποστολικὴ Διαδοχὴ), αἰτινες συνυπονοοῦνται ἀπαραιτήτως ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ ἀλαθήτου τῆς Ἐκκλησίας, καθίσταται πρόδηλον, ὅτι μία μόνον Ἐκκλησία δύναται νὰ εἶναι ἀλάθητος καὶ οὐχὶ πλείονες, πᾶσα δὲ τὴν ἀρχὴν τῆς πιστότητος παραχαράξασα (εἴτε ἐν τῇ Παράδοσει εἴτε ἐν τῇ Ἀποστολικῇ Διαδοχῇ) χριστιανικὴ κοινότης ἔχει ἀποβάλλει ἤδη τὴν ιδιότητα τοῦ ἀλαθήτου.

Προφανὲς ὅμως ἐπίσης τυγχάνει, ὅτι ὅταν τὸ ἀλάθητον θεωρηθῇ πρωτίστως ὡς ἡ πιστότης τῆς Ἐκκλησίας πρὸς ἑαυτήν, τότε λέγοντες ἀλάθητος Ἐκκλησία, εἶναι τὸ αὐτὸ ὡς ἐὰν ἐλέγομεν ἀληθής (2) Ἐκκλησία, ὅτε δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς συνώνυμα τοῦ ἀλαθήτου, τὸ γνήσιον, τὸ πρωταρχικόν, τὸ αὐθεντικόν, τὸ ἀναλλοίωτον. Λέγοντες δὲ πάλιν ὅτι τὰ δόγματα τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἀλάθητα, εἶναι τὸ αὐτὸ ὡς ἐὰν ἐλέγομεν, ὅτι ἡ Ἐκκλησία διακατέχει καὶ διατυποῖ δόγματα, ἅτινα εἶναι ἀληθῆ, ἄλλαις λέξεσι κατέχει καὶ διατυποῖ τὴν ἀλήθειαν (3).

(1) Institutio christ. (1959), IV, 8.13 (C. R. Opera Calvini, 4, 736-737).

(2) Ἡ ἄμεσος συγγένεια μεταξύ ἀλαθήτου καὶ ἀληθείας, ἥτις δὲν εἶναι μόνον ἐννοιολογικὴ ἀλλὰ καὶ ἐτυμολογικὴ, ὑπεδηλώθη ἤδη συντόμως ἐν τοῖς ἐμπροσθεν (σελ. 9). Τὴν ἄμεσον ταύτην ἀλαθῆτου καὶ ἀληθείας σχέσιν ὁρθῶς θέτει ὡς ἀφετηρίαν τῆς ἐν προκειμένῳ Ὁρθοδόξου διδασκαλίας καὶ ὁ Ν. Afanassieff, καθ' ἣν ἡ πρώτη κατηγορία εἶναι ἡ ἀλήθεια καὶ οὐχὶ τὸ ἀλάθητον : «En effet, la pence orthodoxe se ment non pas dans la categorie de l' infaillibilite, mais dans celle de la verite. Si l' on pense dans la categorie de la verite, on voit que l' infaillibilite est le resultat de la verite. L' eglise a en soi la verite, car elle possede l' esprit de la verite...» (N. Afanassieff, L' Infaillibilite de l' Eglise du point de vue d' un theologien orthodoxe, ἐν : L' Infaillibilite de l' Eglise, ἐκδ. Chevetogne, 1962, σελ. 184).

(3) Πρβλ. καὶ O. Karrer, Vom Gebrauch des Wortes «unfehlbar», ἐν : Thomas Sartory, Die Einigung der getrennten Christen und das Petrusamt, Freising 1962, σελ. 21 : «Die

Ἡ τοιαύτη δὲ τελευταία ἐπεξηγήσις τῆς ἐννοίας τοῦ ἀλαθήτου ὅπως ἰδιαίτεράν κέκτηται ἰδίως σήμερον σημασίαν, διότι εἰς τὸν αἰῶνα τοῦτον, τὸν χαρακτηριζόμενον ὡς κατ'ἐξοχὴν αἰῶνα τοῦ νόμου τῆς σχετικότητος, ὅφ' οὐ ἐπηρεάζεται ἀμέσως ἢ ἐμμέσως παντὸς εἶδους διανόησις, ὁ ὅρος ἀ λ ά θ η τ ο ν, συνυπηχῶν ψυχολογικῶς ἐν ὑπερφυσικὸν μέγεθος ἀπολύτου, ἐγγενῶς πολλὰς ἐκ τῶν προτέρων ἀρνητικὰς προκαταλήψεις καὶ δυσπιστίας, αἵτινες πάλιν δυσχεραίνουνσι τὸ ἔργον τοῦ κηρύγματος τῆς Ἐκκλησίας, καὶ δὴ μεταξὺ τῶν πνευματικῶς ἀνεπτυγμένων καὶ διαπεφωτισμένων τάξεων.

Διὰ τῆς τοιαύτης ὁμως ἐπεξηγήσεως ὑποδηλοῦται, ὅτι ἀλάθητον δὲν σημαίνει, ὡς ὀρθῶς παρετήρησε καὶ ὁ Ο. Karrer, «μίαν ἐσχάτην τελείωσιν» (1), ἐν ἐννοίᾳ γνωσιολογικῇ, ἀλλὰ πολλῶ μεῖζον μίαν ἠθικὴν συνέπειαν, τὴν τήρησιν τῆς ὁποίας δὲν ἐξασφαλίζει μόνον ἡ ἀπὸ μέρους τῆς Ἐκκλησίας πιστότης, ἀλλ' ἐγγυᾶται πρωτίστως ἡ ἐπαγγελία τοῦ Θεοῦ περὶ τῆς διαρκοῦς παρουσίας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ.

Ἐρμηνευομένου λοιπὸν τοῦ ἀλαθήτου ἐν τῇ κατηγορίᾳ τῆς ἀ λ θ η ε ί α ς, δηλοῦται ἀπεριφράστως, ὅτι ἀλάθητος δύναται νὰ εἶναι μόνη ἡ ἀληθὴς Ἐκκλησία, ὡς τὸ θεοθέλητον, θεοσούστατον καὶ θεοκυβέρνητον κέντρον τῆς σωτηρίας ἐπὶ γῆς, ἥτις μόνον ὑπὸ τὸ ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ μαρτυρούμενον θεοκατάστατον πολίτευμα (συλλογικὸν - συνοδικὸν - κοινωνικὸν) φέρει καὶ τὰ ἀπαραίτητα πρὸς βεβαιότητα καὶ διάκρισιν ὑπὸ τῶν πιστῶν ἐξωτερικὰ γνωρίσματα, τὰ καὶ τὴν ἐν τῇ Πίστει ἀδιάκοπον συνέχειαν μαρτυροῦντα. Τὸ δὲ ἀπαραίτητον τοῦ ἀπαραχαράκτου τοῦ ἀρχηγόνου ἐκκλησιαστικοῦ πολιτευματος, ὡς μορφῆς ἐκφραστικῆς τῆς οὐσίας, κατανοεῖται πλήρως ὡς ἐχέγγυον τῆς ἀληθείας καὶ ἐγκυρότητος τῆς Ἐκκλησίας, ἐὰν αὕτη θεωρηθῇ ὡς τὸ «ἀρχέγονον μυστήριον» («Ursakrament»), κατὰ τὴν ἐπιτυχεστάτην παρατήρησιν τοῦ Otto Semmelroth (2). Ὡς δὴλα δὴ ἐν τῇ περὶ μυστηρίων διδασκαλίᾳ δὲν ἐξαρκεῖ μόνη ἡ ἐσωτερικὴ διάθεσις (Intension)—ἡ καθ' ἑαυτὴν αὐστηρῶς ἀνεξέλεγκτος οὐσα—ἀλλ' ἀπαραίτητος τυγχάνει καὶ ἡ ὕ λ η καὶ ἡ μ ο ρ φ ή,

Aussage «unfehlbare Wahrheit» will doch wohl nicht mehr sagen als «Wahrheit» (ohne Zusatz). Oder ist eine Steigerung nötig, um das Gemeinte auszudrücken; Das Wort «unfehlbar» willt ja nich sagen, die Aussage drücke das göttliche Mysterium erschöpfend aus, sondern einfach, die betreffende dogmatische Formulierung sei ein «angemessener» Ausdruck der Wahrheit, um das von Christus Geoffenbarte bei auftauchenden zeitgeschichtlichen Fragen zu schützen und zu erklären. Was wahr ist, ist nicht zugleich unwahr; «unfehlbar wahr» besagt nicht mehr als «wahr»: Der Inhalt der Aussage steht fest. Und erscheinen nicht für die menschliche Verständigung beigefügte Steigerungen wie «gewiss wahr, ganz sicher wahr, unfehlbar wahr» als theologisch unrein, sofern nicht jeweils beigefügt wird, es handle sich um reine Gnadengaben?». Τὴν αὐτὴν προσοχὴν ὡς πρὸς τὴν ἀποφυγὴν τοῦ ὅρου infallibilitas ἐπεδείξαντο καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Α' Βατικανῇ Συνόδῳ οἱ Δομινικανοὶ Ε'πίσκοποι μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ τάγματος τῶν Δομινικανῶν Guidi, ὑπομνήσαντες τὴν ἀνάλογον ἐν προκειμένῳ διατύπωσιν τοῦ Ἀκυνάτου (S. Th II II, Q. Ia. 10; Q. IIa. 2 ad 3), ὅστις καίπερ κατ' ἐννοιαν διδάσκει τὸ ἀλάθητον τοῦ Πάπα, ὅμως ἀποφεύγει ἐπιμελῶς τὸν ὅρον ἀλάθητον (πρβλ. Butler—Lang, Das vatikanische Konzil, München 1933, σελ. 312).

(1) Παρὰ Th. Sartory, Die Einigung der getrennten Christen und das Petrusamt, Freising 1962, σελ. 20.

(2) Ἰδε Otto Semmelroth, Die Kirche als Ursakrament, Frankfurt am Main 1953.

ἵνα τὸ μυστήριον θεωρηθῇ ἀληθές καὶ ἔγκυρον, οὕτω ἀπαραίτητον τυγχάνει, ὥς ἐκ τῆς μυστηριακῆς φύσεως τῆς Ἐκκλησίας, καὶ τὸ ἐξωτερικὸν πολίτευμα αὐτῆς, ὥς ἐγγύησις περὶ τοῦ ἀλαθήτου ταύτης.

Κατόπιν τούτων ὁμοῦς τίθεται τὸ ἐρώτημα : τί τὸ πεδίον, ἐφ' οὗ ἐκτείνεται, ἢ τὸ ἀντικείμενον, εἰς ὃ ἀναφέρεται ἡ ἀλάθητος ἐνέργεια τῆς Ἐκκλησίας ;

Ἐπειδὴ ἡ ἔννοια τοῦ ἀλαθήτου, ὡς διευτυπώθη ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, στενῶς συνδέεται μετὰ τοῦ ἀκαταλύτου κύρους τῶν ἀς ἡ Ἐκκλησία ἀλαθῆτως διατυποῖ ἀληθειῶν, διὰ τοῦτο εἶναι προφανές, ὅτι τὸ ἀλάθητον ἐκτείνεται μόνον ἐν τοῖς περὶ τὴν Πίστιν καὶ τὰ ἥθη (fides et mores), ἅτινα, ἀποτελοῦντα τὸ περιεχόμενον καὶ τὴν οὐσίαν τῆς Ἐκκλησίας καθ' ὕλην, παραμένουσιν ἀναλλοίωτα εἰς τὸ διηνεκές, ἀνεξαρτήτως τῶν νέων συνθηκῶν τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς. Ὁρθῶς ἐπομένως ὁ ἀείμνηστος Ἀνδρούτσος παρητηρεῖ : «τί δὲ τὸ πεδίον, εἰς ὃ ἐκτείνεται ἡ ἀλάθητος τῆς Ἐκκλησίας ἐνέργεια, εἶναι ἐκ τοῦ σκοποῦ αὐτῆς φανερόν. Ἡ Ἐκκλησία σκοπεῖ τὴν σωτηρίαν τῶν μελῶν αὐτῆς, ἔπεται λοιπόν, ὅτι πᾶν ὃ,τι σχετίζεται πρὸς τὴν σωτηρίαν, ἥτοι ἡ πίστις καὶ τὰ ἥθη, εἶναι τὰ ὑποκείμενα, εἰς ὃ ἀναφέρεται ἡ ἀλάθητος ἐνέργεια τῶν συνόδων» (1).

Κατ' ἀρχὴν δῆλα δὴ δηλοῦται, ὅτι ἐφ' ὅσον ἐν καὶ τὸ αὐτὸ Ἅγιον Πνεῦμα τυγχάνει τὸ λαλῆσαν ἐν τε ταῖς Γραφαῖς καὶ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ δὴ πρὸς τὸν αὐτὸν ἐν ἀμφοτέραις ταῖς περιπτώσεσι σκοπόν, ἥτοι πρὸς ἐδραίωσιν παρὰ τοῖς ἀνθρώποις ἠθικοθρησκευτικῶν καὶ οὐχὶ ἐμπειριοεπιστημονικῶν ἀληθειῶν, ἀντικείμενον τοῦ ἀλαθήτου τῆς Ἐκκλησίας τυγχάνει ὃ,τι καὶ ἐν τῇ Ἁγίᾳ Γραφῇ ἀντικείμενον τῆς θεοπνευστίας.

Καθορίζοντες ὁμοῦς εἰδικώτερον τὸ ἀντικείμενον τοῦ ἀλαθήτου τῆς Ἐκκλησίας θὰ ἡδυνάμεθα νὰ παρατηρήσωμεν τὰ ἀκόλουθα :

Πρωτίστως δέον νὰ ἀποφύγωμεν τὴν ἐν προκειμένῳ σχολαστικὴν διάκρισιν τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Θεολογίας εἰς *objectum primarium* καὶ *objectum secundarium*, διότι διὰ τῆς τοιαύτης διακρίσεως ἄγεται τις εὐκόλως εἰς σχετικοποίησιν τῆς παρὰ τῆς Ἐκκλησίας διδασκομένης ἀληθείας, ὅπερ ἀπαράδεκτον Ὁρθόδοξως, τοῦ κύρους τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀληθείας ὄντος ἀπολύτου.

Ἀλλὰ τοῦτο ἡκιστα ἐμποδίζει ἡμᾶς, ὅπως ἀποδεχθῶμεν πολλὰς ἄλλας ἐν προκειμένῳ διακρίσεις τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Θεολογίας, ἐφ' ὅσον αὗται, οὐδόλως προσκρούουσαι εἰς τὴν Ὁρθόδοξον συνείδησιν, ἐκφράζουσι τὸ γνήσιον φρόνημα τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας.

Οὕτω δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν καὶ ἡμεῖς (2) τὸ ἀντικείμενον τοῦ ἀλαθήτου τὸ ὡς ἀφ' ἑνός, καὶ καθ' ὕλην ἀφ' ἑτέρου.

Τυπικῶς δίδεται τὸ ἀντικείμενον τοῦ ἀλαθήτου ἐν τῇ διαπιστώσει, ὅτι ὠρισμένη τις ἠθικοδογματικῆς φύσεως ἀλήθεια εὑρηται μεμαρτυρημένη ἀρχοῦντως ἐν ταῖς πηγαῖς τῆς θείας Ἀποκαλύψεως (Ἁγία Γραφή - Ἱερὰ Παράδοσις).

Καθ' ὕλην δὲ ἔχομεν δεδομένον τὸ ἀντικείμενον τοῦ ἀλαθήτου ἀμέσως καὶ ἐμμέσως. Ἀμέσως μὲν ἐν αὐταῖς ταύταις ταῖς ἠθικοδογματικαῖς ἀληθείαις τῆς

(1) Χρ. Ἀνδρούτου, Δογματικὴ ἐκδ. β', Ἀθῆναι 1956, σελ. 291.

(2) Πρβλ. καὶ H. Barion, *Infallibilität*, ἐν *Λεξικῷ Die Religion in Geschichte und Gegenwart*, ἐκδ. 3η, τομ. 3, Tübingen 1959, στῆλαι 748 καὶ 749.

θείας Ἀποκαλύψεως, ἐμμέσως δὲ ἐν ταῖς στοιχειώδεσι γνωσιολογικαῖς προϋποθέσεσι τῶν δογμάτων καὶ τοῖς ἀπὸ τούτων αὐθεντικοῖς τῆς Ἐκκλησίας θεολογικοῖς συμπεράσμασι, ἤτοι ἐν πάσαις ταῖς ἀληθείαις ἐκείναις, ὧν ἡσχέσις πρὸς τὴν διδασκαλίαν τῆς θείας Ἀποκαλύψεως τυγχάνει τόσον ἐσωτερικὴ καὶ ἄμεσος, ὥστε ἡ ἄρνησις αὐτῶν νὰ ἐπιφέρῃ ἀναγκαίως καὶ τὸν κλονισμόν ἢ τὴν ἄρνησιν ταύτης.

Ὡσαύτως ἐν τῷ τοιούτῳ ἐμμέσῳ ἀντικειμένῳ τοῦ ἀλαθήτου δέον νὰ περιληφθῶσι καὶ πᾶσαι αἱ δογματικαὶ πράξεις τῆς Ἐκκλησίας, ὡς ἡ ἀνακήρυξις ἀγίου ἢ ὁ ἐπίσημος ἀναθεματισμὸς προσώπου ἢ ὁμάδος προσώπων ὑπὸ τὰς προϋποθέσεις, ὑφ' ἧς ἐπιτελοῦνται αἱ δογματικαὶ αὗται τῆς Ἐκκλησίας πράξεις (1).

Κεφαλαιώδους πάντως σημασίας διὰ τὸ ἀντικείμενον τοῦ ἀλαθήτου τῆς Ἐκκλησίας γενικῶς τυγχάνει ἡ ἀκόλουθος κεντρικὴ πρότασις τοῦ H. Barion : «Τὸ ἀλάθητον καλύπτει αὐτὰ τὰ ἄρθρα διδασκαλίας καὶ τὴν δυνατότητα τῆς ἐμπεδώσεως καὶ κατοχυρώσεως αὐτῶν, οὐχὶ δὲ αὐτὴν ταύτην τὴν συγκεκριμένως διδομένην ἐμπέδωσιν καὶ κατοχύρωσιν, ἥτις ἄρα δὲν τυγχάνει ἀναγκαίως τελεσιδίκου» (2).

Τὴν ἀληθῆ ἔννοιαν καὶ σημασίαν τῆς προτάσεως ταύτης καὶ διὰ τὴν Ὁρθόδοξον Θεολογίαν ἀντιλαμβάνεται τις, ὅταν λάβῃ πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν Ὁρθόδοξον ἀντιμετώπισιν τοῦ γνωστοῦ προβλήματος τῆς ἐξελίξεως τῶν δογμάτων.

Ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου δέον ὅπως εἴπωμεν κεφαλαιωδῶς, ὅτι ἐν τοῖς δόγμασιν ἀναλλοίωτον παραμένει πάντοτε τὸ περιεχόμενον καὶ τὸ νοούμενον, πρὸς δὲ κυρίως ἀναφέρεται τὸ ἀλάθητον, οὐχὶ δὲ ἡ μορφή καὶ διατύπωσις, ὁ τύπος καὶ αἱ λέξεις, αἵτινες, ἀνθρώπινα κατασκευάσματα οὔσαι, ἀλλοιοῦνται σὺν τῇ παρόδῳ τοῦ χρόνου (3) μέχρι καὶ τοῦ σημείου διὰ τοῦ αὐτοῦ ὅρου νὰ σημαίνηται εἰς διαφόρους ἐποχὰς ὅλως διάφορον νόημα, ὡς δεικνύει ἡ ὅλη Ἱστορία τῆς γλώσσης καὶ ἡ Γλωσσολογία. Κλασσικὸν παράδειγμα ἄλλωστε τῆς τοιαύτης ἀλλοιώσεως, τὴν ὁποίαν λαμβάνει πάντοτε σοβαρῶς ὑπ' ὄψιν ἡ ἐκτιθεμένη καὶ διατυποῦσα ἀναλόγως τὸ αὐτὸ πάντοτε νόημα τῶν δογμάτων Ἐκκλησία, εἶναι ὁ ὅρος «κόμοουσιος», τὸν ὁποῖον αὕτη καταπολεμήσασα τὸ κατ' ἀρχὰς ὑπὸ τὴν ἔννοιαν, ὑφ' ἣν προέβαλε τοῦτον Παῦλος ὁ Σαμοσατεύς, ἀνύψωσεν εἰτα, κατόπιν τῆς ἀναλόγου διευκρίνισως καὶ διαφωτί-

(1) Θεωροῦμεν τὴν τελευταίαν ταύτην παρατήρησιν : «ὕπὸ τὰς προϋποθέσεις ὑφ' ἧς ἐπιτελοῦνται αἱ δογματικαὶ αὗται τῆς Ἐκκλησίας πράξεις», ἀπαραίτητον, διότι ἄλλως θὰ ἡδυνάτο τις νὰ προβάλῃ τὸ ἐνδεχόμενον τῆς ἀκολούθου ἔστω καὶ θεωρητικῆς ὑποθέσεως : Ἡ Ἐκκλησία ἀναθεματίζει ἐπισήμως ἐν μέλῳ αὐτῆς καὶ ἀποκόπτει πάντῃ ἀπὸ τοῦ σώματός της. Τὸ τοιοῦτον ὅμως μέλος οὐχὶ μόνον σωφρονίζεται, ἀλλὰ καὶ φθάνει εἰς τοιοῦτον σημεῖον τελειώσεως, ὥστε καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν νὰ ἐπαναπροσληφθῇ καὶ δὴ καὶ νὰ ἀνακηρυχθῇ ἅγιος ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Θὰ ἡδυνάμεθα ἐκ τούτου νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἡ πρώτη πράξις τῆς Ἐκκλησίας δὲν ἦτο ἀπολύτως ἀλαθῆτος καὶ τελεσιδίκου κύρους; Οὐχὶ βεβαίως, διότι ὑπὸ τὰς προϋποθέσεις ὑφ' ἧς συνετελέσθη ἡ πράξις ἐκείνη ἐξακολουθεῖ αἰώνιον καὶ ἀκατάλυτον ἔχουσα κύρος, ἀναθεματίζουσα τὸ ὡς ἀναθεματιστέον τελοῦν τότε μέλος.

(2) H. Barion, ἐνθ. ἄνωτ, σελ. 749.

(3) Πρβλ. A. Kartaschoff, Die Freiheit der theologisch-wissenschaftlichen Forschung und die kirchliche Autorität, ἐν : Procès-Verbaux..., σελ. 183 : «Das Verbot, den Inhalt des Christentums in die Sprache eines neuen Gedankens zu übersetzen und ihn in den uns eigenen Formen neuester Problematik auszulegen, wäre eine gewisse monophysitische Vergöttlichung des menschlichen Elementes, eine Verabsolutierung der philosophischen Bewaffnung der kirchenväterlichen Verständnisse mit antiker Weisheit».

σεως, εἰς κεντρικώτατον ὅρον τοῦ ἑαυτῆς Συμβόλου τῆς Πίστεως ⁽¹⁾.

Πρὸς τούτοις δέον νὰ ἔχη τις πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν, διὰ αἱ ἀλάνθαστοι δογματικαὶ ἀποφάσεις τῆς Ἐκκλησίας ἐξηγήθησαν περιστατικῶς ⁽²⁾ ἤτοι ἐκ δεδομένων ἱστορικῶν ἀφορμῶν, ὡς περιστατικῶς ἐγράφη καὶ τὸ μέγιστον τμήμα τῆς Κ. Διαθήκης, καὶ οὐχὶ ἐκ τῆς προθέσεως, ὅπως παρασχεθῇ τοῖς ἀνθρώποις τὸ πλήρες περιεχόμενον τῆς χριστιανικῆς Πίστεως.

Τὰ διατυπωθέντα ἐπισήμως δόγματα δὲν ἐξαντλοῦσι τὸ περιεχόμενον τῆς συνειδήσεως τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἄλλως καὶ διότι τὰ δόγματα φέρουσι συνήθως χαρακτηριστικόν, τὰ πλείονα τούτων προκληθέντα ὑπὸ αἱρέσεων ⁽³⁾. Ὁ δὲ τοιοῦτος ἀρνητικὸς χαρακτήρ τῶν δογμάτων δὲν προσδιορίζεται ἐκ τῆς κατὰ τῶν αἱρέσεων πολεμικῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τῆς Θεολογίας, ἥτις εἰς τὸ ὑψιστον καὶ ἔσχατον καὶ τελεσίδικον αὐτῆς στάδιον τυγχάνει πάντοτε ἀρνητικῆς Θεολογίας (theologia negativa), διότι κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἱ. Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ «ἐπὶ Θεοῦ μᾶλλον αἱ καθ' ὑπερβολὴν στερήσεις ἀληθεύουσι, ποσῶς μηνύουσαι τὴν θεῖαν θέσιν διὰ τῆς τῶν ὄντων παντελῶς ἀφαιρέσεως» ⁽⁴⁾.

Ὡς ἐκ τούτου τὸ ἀλάθητον ἀφορᾷ, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἵπομεν, οὐχὶ κυρίως εἰς τὸν τύπον καὶ τὴν διατύπωσιν, ἀλλ' εἰς τὸ ὅπερ ἡ Ἐκκλησία ἀπεθησαύρισε νόημα, ὑπὸ τὸ ἀλλοιούμενον καὶ φθειρόμενον περίβλημα τῶν λέξεων.

Οὕτω μόνον δύναται νὰ νοηθῇ ἐξέλιξις ἐν τοῖς δόγμασι κατὰ τὴν Ὁρθόδοξον Θεολογίαν, ταύτην δὲ τὴν ἐξέλιξιν ἐδήλου καὶ ὁ ἱ. Αὐγουστίνος, γράφων περὶ Συνόδων : «Quis nesciat, ipsa concilia, quae per singulas regiones vel provincias fiunt, plenariorum conciliorum auctoritati, quae fiunt ex universo ordo christiano, sine ullis amblagibus cedere ; ipsaque plenaria saepe priora posterioribus emendari, cum aliquo experimento rerum aperitur, quod clausam erat, et cognoscitur, quod latebat» ⁽⁵⁾. Τὸ ρῆμα λοιπὸν emendare=διορθοῦν δὲν δύναται νὰ ἐκληφθῇ ὡς ἐπαναφορὰ ἀπὸ τῆς πλάνης εἰς τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' ὡς συμπληρώσεις καὶ διασάφεις ἐν τῇ διατυπώσει. Ἀλλωστε, ὡς ὀρθῶς παρετηρήθη, «τοῦ Αὐγουστίνου προηγήθησαν μόνον δύο Οἰκουμενικαὶ σύνοδοι, ὧν ἡ β' δὲν μετέβαλε τὰ τῆς πρώτης, ἀλλ' ἐπεκύρωσε μόνον τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν» ⁽⁶⁾. Καὶ ἂν ὅμως τὸ emendare τοῦ Αὐγουστίνου θεωρηθῇ ὡς οὐσιώδης διόρθωσις, δὲν ἀναφέρεται εἰς τὰ τῆς Πίστεως καὶ τῶν ἡθῶν, ὅσον τοῦλάχιστον πληροφορεῖ ἡμᾶς τὸ ἀνωτέρω κείμενον αὐτοῦ.

(1) Πρβλ. A. Kartaschoff, ἐνθ. ἀνωτ., σελ. 182 : «So haben die Väter des antiochenischen Konzils im Jahre 268, wegen des Kampfes mit Paulus von Samosata, den Ausdruck ὁμοούσιος verboten, das nicänische Konzil jedoch hat ihn zum Banner der Orthodoxie erhoben».

(2) Πρβλ. H. Küng, Strukturen der Kirche, σελ. 186 : «Als beschränktes Menschenwort kann das Konzilsword—obwohl es unter dem der Kirche verheissenen Beistand des Geistes die Wahrheit und keinen Irrtum lehrt—auch nach der Enzyklika «humani generis» (acta apostolicae sedis 42, 1950, 566) verdeutlicht, ergänzt, vervollkommen werden».

(3) Πρβλ. καὶ ὅσα ὁ ἱ. Αὐγουστίνος γράφει περὶ τῆς σημασίας τῶν αἱρέσεων ἐν τῇ διατυπώσει καὶ ἀναπτύξει τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δόγματος, ἐν de vera relig. 8, 15. conf. 7, 19, 28.

(4) Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, Πρὸς Θαλάσσιον περὶ ἀπόρων τῆς θείας Γραφῆς, MPG 90, 333.

(5) Augustinus, de baptismo contra Donat., 2, 3, 4. MPL 43, 128.

(6) Χρ. Ἀνδρούτσου, Δογματικὴ ἐκδ. β', Ἀθῆναι 1956, σελ. 289.

2. Φορεὺς τοῦ ἀλαθήτου τῆς Ἐκκλησίας

Ἐκ τῆς στοιχειώδους ἐκκλησιολογικῆς ἀρχῆς τόσον τῆς Ὁρθοδόξου ὅσον καὶ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, καθ' ἣν οὔτε οἱ Κληρικοὶ οὔτε οἱ Λαϊκοὶ χωρισμένως ἀποτελοῦσι τὴν Ἐκκλησίαν ἐν πλήρει ἐννοίᾳ, προκύπτει, λογικῶς, ὅτι πᾶσα τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀποδιδομένη ιδιότης ἀνήκει πράγματι τῇ συνόλῳ Ἐκκλησίᾳ, δι' ἃ καὶ ὡς φορεὺς τῆς ιδιότητος ταύτης δεόν ὅπως νοηθῇ ἅπαν τὸ ἱερὸν αὐτῆς σῶμα.

Εἴπομεν ὅμως κατ' ἐπανάληψιν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, ὅτι τὸ ἀλάθητον, ὡς μαρτυρεῖται ἐκ τῆς θείας Ἀποκαλύψεως γενικῶς καὶ ἰδίᾳ ἐκ τῆς Καινῆς Διαθήκης, ἀποτελεῖ ιδιότητα τῆς Ἐκκλησίας, καὶ δὴ τὴν κατ' ἐξοχὴν ιδιότητα αὐτῆς.

Τοῦ πράγματος λοιπὸν οὕτως ἔχοντος, ἀνάγκη ὅπως φορεὺς τοῦ ἀλαθήτου θεωρηθῇ Κλῆρος ὁμοῦ καὶ Λαός, ἡ δὲ τοιαύτη πεποίθησις καὶ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας ἀπορρέει ἐκ τῆς ἰδέας, ὅτι ἅπαν τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας συνάπτεται ἀχωρίστως πρὸς τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, τὸν Χριστόν.

Καὶ ὡς ἐν τῷ φυσικῷ σώματι τοῦ ἀνθρωπίνου ὀργανισμοῦ φορεὺς ταύτης ἡ ἐκείνης τῆς ζωτικῆς ἀνάγκης τυγχάνει τὸ σύνολον σῶμα, ἐνῶ ὄργανον ἐκφράσεως τῆς ἀνάγκης ταύτης εἶναι τὸ στόμα μόνον τοῦ ὀργανισμοῦ, οὕτω συμβαίνει καὶ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ὡς πρὸς τὸ θέμα τοῦ ἀλαθήτου, ἐνθα ἀνάγκη νὰ διακριθῇ ὁ φορεὺς ἀπὸ τοῦ ὀργάνου (1). Ὡς δὴλα δὴ, διὰ νὰ χρησιμοποιοῦσμεν ἀπτόν παράδειγμα, ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ ὀργανισμῷ ἡ δίψα φέρεται ὑπὸ τοῦ ὅλου σώματος, ἐνῶ μόνον τὸ στόμα ἐκφράζει τὴν ἐν τῷ ὀργανισμῷ δίψαν, οὕτω καὶ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τὸ ἀλάθητον φέρεται μὲν ὑπὸ τοῦ ὅλου ἐκκλησιαστικοῦ σώματος—διότι καὶ ἐνταῦθα πρόκειται περὶ ζωτικῆς ἀνάγκης, ὅπως παραμείνῃ ἡ Ἐκκλησία ὑγιής—δὲν διατυποῦται ὅμως ἢ παρὰ τοῦ ἄνωθεν δοθέντος τῇ Ἐκκλησίᾳ ὀργάνου, ὅπερ ἀποτελεῖ τὸ στόμα καὶ τὴν φωνὴν αὐτῆς, περὶ δὲ τοῦ ὀργάνου τούτου ὁ λόγος κατωτέρω.

Τὴν τοιαύτην ἀλήθειαν, ὅτι δὴλα δὴ ὅλον τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας ἀποτελεῖ τὸν φορέα τοῦ ἀλαθήτου, κεφαλαιωδῶς ἐκφράζει ὁ ἱ. Χρυσόστομος, γράφων: «Τὰ πάντων κεφαλαιωδέστερα κοινὰ πάντων ἐστὶ, τὸ βάπτισμα, τὸ διὰ πίστεως σωθῆναι, τὸ τὸν Θεὸν ἔχειν Πατέρα, τὸ τοῦ αὐτοῦ Πνεύματος ἅπαντας μετέχειν» (2). Καίτοι δὲ διὰ τοῦ περιορισμοῦ «κεφαλαιωδέστερα» ὁ ἱ. Πατὴρ ἀποκλείει πᾶσαν περὶ ἰσοπεδώσεως Κλήρου καὶ Λαοῦ ὑπόνοιαν, δεόν ὅπως οἱ λόγοι αὐτοῦ οὗτοι θεωρηθῶσι καὶ ὡς ὑπαγορευόμενοι ἐκ τῆς εἰκόνης τοῦ σώματος καὶ τῆς ἐννοίας τῆς κοινωνίας. Ὁ χαρακτήρ ὅμως ἀκριβῶς τοῦ σώματος θὰ καθίστα ἀδύνατον, ὅπως ὁ ἱ. Πατὴρ ἀγνοήσῃ τὴν διαφορὰν τῶν ἐν τῷ σώματι μελῶν, διαφορὰν, ἥτις ἀκριβῶς ἐξασφαλίζει τὴν ἀρμονικὴν λειτουργίαν καὶ ζωὴν τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας. Ἄλλωστε θὰ ᾔτο

(1) Πρβλ. Ἱ. Καρμίρη, Τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα..., ἐκδ. β', τομ. Ι, Ἀθῆναι 1960, σελ. 106: «Ἀκριβῶς δὲ τὸ πλήρωμα τοῦτο ἢ τὸ ὅλον ἢ τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας, ὅπερ συναποτελοῦσιν ἅπαντες οἱ ὀρθοδόξως πιστεύοντες κληρικοὶ καὶ λαϊκοί, λογίζεται ἐν τῇ Ὁρθοδόξῃ ὡς φορεὺς τοῦ ἀλαθήτου τῆς Ἐκκλησίας, ἐνῶ ὡς φωνὴ τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὄργανον ἐκφράσεως τοῦ ἀλαθήτου αὐτῆς εἶναι ἡ ἀνωτάτη διοικητικὴ ἀρχὴ αὐτῆς, ἥτοι ἡ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἀντιπροσωπεύεται τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας διὰ τῶν Ἐπισκόπων του, οἱ ὅποιοι δογματίζουν τῇ ἐνεργείᾳ καὶ ἐπιστάσει καὶ ἐπινεύσει τοῦ Ἁγίου Πνεύματος». Πρβλ. τοῦ αὐτοῦ, Σύνοψις..., σελ. 6 ἐξ.

(2) Ἱωαν. Χρυσόστομος, Εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσ. ὁμιλ. 11η, MPG 62, 81.

ἀκατανόητον, ὅτι Ἐπίσκοπος ὡς ὁ ἱ. Χρυσόστομος, ὅστις γενόμενος Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως τοσαῦτα παρέσχε δείγματα τῆς τοῦ ἐπισκοπικοῦ ἀξιώματος συνειδήσεως, δὲν ἤθελε γνωρίζει νὰ ἐκτιμᾷ τὴν σοβαρὰν διάκρισιν Κλήρου καὶ Λαοῦ, διάκρισιν οὐχὶ μόνον διοικητικῆς, ἀλλὰ κυρίως μυστηριακῆς φύσεως οὖσαν.

Καὶ ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ ἐξαίρει ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης τὸν καθόλου χαρισματικὸν καὶ ἱεραποστολικὸν χαρακτῆρα πάντων τῶν εἰς Χριστὸν βεβαπτισμένων, γράφων : «καὶ ὑμεῖς τὸ χρίσμα ὃ ἐλάβετε ἀπ' Αὐτοῦ ἐν ὑμῖν μένει, καὶ οὐ χρεῖαν ἔχετε ἵνα τις διδάσκη ὑμᾶς» (Α' Ἰωαν. 2, 27), πλὴν ἐκ τῶν λόγων τούτων οὐδεὶς ἐνεθαρρύνθη σοβαρῶς, ὥστε νὰ συμπεράνῃ ἐντεῦθεν πλεονα τοῦ βασιλείου ἱερατεύματος ἢ τῆς ἄλλως γενικῆς ἱερωσύνης τῶν πιστῶν, τῆς σοβαρῶς ὅμως διακρινομένης ἀπὸ τῆς εἰδικῆς ἢ μυστηριακῆς καλουμένης Ἱερωσύνης τοῦ Κλήρου ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ⁽¹⁾.

Ἀλλὰ διὰ νὰ κατανοήσῃ τις καὶ ἄλλως τὴν Ὁρθόδοξον διδασκαλίαν, ὅτι δῆλα δὴ τὸ ὅλον πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας ἀποτελεῖ τὸν φορέα τοῦ ἀλαθήτου, δέον νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν τὴν ὡσάυτως Ὁρθόδοξον διδασκαλίαν, ὅτι τὸ ἀλάθητον νοεῖται κυρίως καὶ πρωτίστως ἁ ρ ν η τ ι κ ῶ ς ⁽²⁾. Τὸ ἀλάθητον τῆς Ἐκκλησίας ἐγκτεται ἐν τῇ διακατοχῇ, τῇ διατηρήσει καὶ προφυλάξει τῆς παραδοθείσης τῇ Ἐκκλησίᾳ διδασκαλίας ἀλωβήτου καὶ ἀκεραίας ἀπὸ πάσης πλάνης ἢ νοθείας. Ἀλάθητον τῆς Ἐκκλησίας δὲν σημαίνει ἀποκάλυψιν νέων ἀληθειῶν, ἐν ταῖς πηγαῖς τῆς θείας Ἀποκαλύψεως μὴ ἐγκειμένων (τοῦλάχιστον συνεπτυγμένως), ἀλλ' ἀνάπτειν ὁ ρ γ α ν ι κ ῆ ν τοῦ ἡδὴ δεδομένου, διασάφειν αὐτοῦ καὶ διατύπωσιν κατὰ τὰς ἀνάγκας τῶν νέων ἐποχῶν καὶ κατὰ τὰς φιλοσοφικὰς, πολιτιστικὰς καὶ κοινωνιολογικὰς προϋποθέσεις τοῦ ἐκάστοτε καὶ ἐκασταχοῦ τῆς Ἐκκλησίας πληρώματος.

Καὶ παρίσταται μὲν ἡ Ἐκκλησία κατὰ τὴν νέαν ἐκάστοτε ἐκφορὰν καὶ διατύπωσιν τοῦ δόγματος—ἡτις, σημειωθῆτω, προϋποθέτει πάντοτε ἐξόχως ἐπίπονον πνευματικὴν ἐργασίαν—ὡς ἀσχοῦσα καὶ θ ε τ ι κ ῶ ς τὸ ἑαυτῆς ἀλάθητον, ἐφ' ᾧ ἐργῶ χρῆζει αὕτη τῆς τοῦ Παρακλήτου θείας συναντιλήψεως, ἀλλὰ τοῦτο ἥκιστα ἐξυπακούει οὐσιώδη τινα προσθήκην ἐκ μέρους τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὴν ἀποκεκαλυμμένην ἀλήθειαν, διότι, ὡς ὀρθῶς παρετηρήθη, «ἡ ἀλήθεια καθ' ἑαυτὴν δὲν προοδεύει, ἀλλ' ἡ ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων γνῶσις τῆς ἀληθείας» ⁽³⁾.

Ἐὰν λοιπὸν τὸ ἀλάθητον κυρίως καὶ οὐσιωδῶς ἐγκτεται ἐν τῇ διακατοχῇ τῆς παραδοθείσης ἀληθείας, καὶ ἐὰν τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας εἶναι μέλη αὐτῆς—καὶ οὐχὶ αἵρετικοὶ ἢ σχισματικοὶ—ἀκριβῶς διότι ὁμολογοῦσι τὴν ἀληθῆ τῆς Ἐκκλησίας Πίστιν, τότε εἶναι πρόδηλον, ὅτι φορεὺς τοῦ ἀλαθήτου τῆς Ἐκκλησίας δέον νὰ θεωρῶνται πάντα τὰ μέλη αὐτῆς ὡς σύνολον.

Πρὸς μεγαλυτέραν ὅμως διασάφειν τῆς τοιαύτης ἀληθείας ὀρθῶς παρατηρεῖται

(1) Πρβλ. Π. Τρεμπέλα, Δογματικὴ, τομ. 2, Ἀθῆναι 1959, σελ. 376-386. Τοῦ αὐτοῦ, Τὸ βασιλεῖον Ἱεράτευμα (κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας), Ἀθῆναι 1953.

(2) Πρβλ. Χρ. Ἀνδρούτσου, Συμβολικὴ ἐκδ. β', Ἀθῆναι 1930, σελ. 87 : «Εἴπομεν ὅτι τὸ ἀλάνθαστον τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἀρνητικὸν διότι ἡ ἐν ταῖς Οἰκουμενικαῖς Συνόδοις παρουσία τοῦ ἁγίου Πνεύματος δὲν εἶναι ἐμπνευσις καὶ ἀποκάλυψις νέων δογμάτων, ἀλλ' ἐπιστάσις, ἥτοι φωτισμὸς προφυλάσων τοὺς συνοδικοὺς ἀπὸ τῆς πλάνης ἐν ταῖς ἀποφάσεσιν αὐτῶν». Πρβλ. τοῦ αὐτοῦ, Δογματικὴ ἐκδ. β', Ἀθῆναι 1956, σελ. 291 καὶ Π. Τρεμπέλα, Δογματικὴ, τομ. 2, Ἀθῆναι 1959, σελ. 364.

(3) Ἱ. Καρμίρη, Σύνοψις..., σελ. 8.

πάλιν ὑπὸ τοῦ Ἀνδρούτσου, ὅτι κή ἐν τῇ πίστει ἐνότης οὐδαμῶς ἀναιρεῖται ἢ παραβλάπτεται, ἐὰν μὴ πάντα τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας ἔχωσι τὴν αὐτὴν γνώσιν περὶ πάντων τῶν τῆς πίστεως ἁρθρῶν. Ἀρκεῖ ὅτι πάντα τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας ἀποδέχονται κατ' ἀρχὴν τὴν αὐθεντίαν τῆς Ἐκκλησίας, εἰ καὶ πολλὰ ἢ ὀλίγα ἐξ αὐτῶν ἀνεπιγνώστως καὶ ἀναιτίως ἀγνοοῦσιν ἢ ἀντιλαμβάνονται διαφόρως τῶν δογματικῶν ἀληθειῶν» (1).

Βεβαίως τὴν Ὁρθόδοξον ἀποφιν, ὅτι πάντα τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας, ὡς σύνολον, τυγχάνουσι φορεῖς τοῦ ἀλαθήτου τῆς Ἐκκλησίας, κατ' ἀρχὴν φαίνεται ἀποδεχομένη καὶ ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία, πλὴν ἡ ἔννοια, ὅφ' ἣν ἀποδέχεται αὕτη τὴν ἀλήθειαν ταύτην, διαφέρει οὐσιωδῶς τῆς Ὁρθοδόξου. Διότι παρὰ τοῖς Ρωμαιοκαθολικοῖς, παρὰ τὰ ὄντως ἀξιοπρόσεκτα τῶν τελευταίων δεκαετηρίδων περὶ τὴν γενικὴν τῶν Λαϊκῶν ἱερωσύνην συγγράμματα ἐπιφανῶν Θεολόγων τῆς Ἐκκλησίας ταύτης (2), ἡ μετοχὴ τῶν Λαϊκῶν εἰς τὸ ἀλάθητον τῆς Ἐκκλησίας, ὡς φορέων, νοεῖται ὅλως παθητικῶς (3). Διακρίνεται δὴ παρὰ τοῖς Ρωμαιοκαθολικοῖς ἐν ἐ ρ γ η τ ι κ ὸ ν ἀλάθητον, προσιδιάζον τοῖς ποιμέσι, καὶ ἀλάθητον πα θ η τ ι κ ὸ ν, οὗ φορεῖς εἶναι πάντες οἱ πιστοί, τοῦ δευτέρου ἔχοντος πρὸς τὸ πρῶτον σχέσιν οἷαν τὸ αἰτιατὸν πρὸς τὸ αἷτιον.

Ἡ τοιαύτη ὀξεῖα διάκρισις πρόδηλον ὅτι ἀποκόπτει τελείως τοὺς πιστοὺς πάσης ἀμέσου πρὸς τὴν κεφαλὴν τῆς Ἐκκλησίας, τὸν Χριστόν, καὶ πρὸς τὸ ἐν αὐτῇ Ἅγιον Πνεῦμα σχέσεως, ἄπορον δὲ πῶς παρὰ ταῦτα ἡ αὐτὴ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία δύναται νὰ διδάσκη παραλλήλως πρὸς τὴν ἀνωτέρω διάκρισιν, ὅτι «interior influxus gratiae non est ab aliquo nisi a solo Christo, cujus humanitas ex hoc, quod est divinitati conjuncta, habet virtutem justificandi; sed influxus in membra Ecclesiae quantum ad exteriorem gubernationem potest aliis convenire» (4).

Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἀντιθέτως, πιστῶς ἐχομένη τῆς Πίστεως καὶ πεποιθήσεως τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, καθ' ἣν «τὸ Πνεῦμα τὸ ἐπιχορηγούμενον τοῖς μέλεσιν ἀπὸ τῆς κεφαλῆς ἐνεργεῖ ἄνωθεν ἐπιρρεόμενον ἀφθόνως καὶ πάντων ἀπτόμενον τῶν μελῶν» (5), οὐδέποτε ἀπεδέχθη παθητικὸν ἀλάθητον τῶν πιστῶν, οὔτε ἐν τῇ θεωρίᾳ οὔτε δὲ πολὺ ὀλιγώτερον ἐν τῇ πράξει, διότι «οὕτως ἡ Ἐκκλησία δὲν ὑπάρχει θέσις γιὰ σιωπὴν ἢ τυφλὴν ὑπακοήν, γιὰτὶ ὁ Ἀπόστολος λέγει: «τῇ ἐλευθερίᾳ οὖν ἡ Χριστὸς ἡμᾶς ἡλευθέρωσε στήκετε, καὶ μὴ πάλιν ζυγῷ δουλείας ἐνέχεσθε» (Γαλ. 5, 1), ἡ δὲ τοιαύτη ἐλευθερία δὲν σημαίνει ἐλευθερίαν σκέψεως, ἀλλὰ σκέψιν ἐλευθέραν» (6).

(1) Χρ. Ἀνδρούτσου, Δογματικὴ ἐκδ. β', Ἀθῆναι 1956, σελ. 275.

(2) Ἴδε ἐκτενὴ σχετικὴν βιβλιογραφίαν παρὰ U. Valeske, *Votum Ecclesiae*, München 1962, σελ. 149 ἐξ. (τοῦ β' μέρους).

(3) Πρβλ. L. Ott, *Grundriss der katholischen Dogmatik*, 5η ἐκδ. Freiburg 1961, σελ. 359: «Man unterscheidet eine a k t i v e und eine p a s s i v e Unfehlbarkeit. Erstere kommt den Hirten der Kirche bei der Ausübung des Lehramtes zu (infallibilitas in docendo), letztere allen Gläubigen bei der Zustimmung zur Glaubensbotschaft (infallibilitas in credendo). Beide stehen im Verhältnis von Ursache und Wirkung».

(4) Thomas von Aquin, S. Th., 3, Q. 8 α.6.

(5) Ἰωαν. Χρυσοστόμου, Εἰς Ἐφεσ. 3 ὁμιλ. 11 MPG 62, 84.

(6) Σεργ. Μπούλγκακωφ, Ἡ Ὁρθόδοξια, κατὰ μεταφρ. Ἀννης Βασιλειάδου, ἐν: «Ἀπ. Ἀνδρέας» 1962, ἀριθ. φυλ. 577.

Καὶ εἶναι μὲν γνωστόν, ὅτι ὁ 64ος Κανὼν τῆς Πενθέκτης Συνόδου ἀπαγορεύει τοῖς Λαϊκοῖς τὸ κήρυγμα, πλὴν ἐφ' ὅσον ὁ Κανὼν δὲν προβάλλει δογματικόν τινα λόγον τῆς τοιαύτης ἀπαγορεύσεως, φαίνεται ἐκ περιστατικῶν ὅλως λόγων προκληθεῖς, δι' ὃ καὶ ἡ Ἐκκλησία οὐδέποτε ἀπηγόρευεν ἀξιωματικῶς τοῖς Λαϊκοῖς τὸ κήρυγμα τοῦ θείου λόγου, ἀλλ' ἀντιθέτως ἐπιτρέπει, καὶ δὴ καὶ προτρέπει εἰς τοῦτο, ἐπιστρατεύουσα πάντα δόκιμον διὰ τὴν τοιαύτην ἀποστολὴν, τηρουμένης ὅμως πάντοτε τῆς προϋποθέσεως, ὅτι τὸ κήρυγμα τοῦτο γίνεται ὑπὸ τὴν πνευματικὴν ἐπίβλεψιν τῶν κατὰ τόπους πνευματικῶν Ποιμένων.

Ἐκ δὲ τῆς πράξεως πάλιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐν τῇ εἰδικῇ θεολογικῇ Παιδείᾳ καταφαίνεται, ὅτι ἐφ' ὅσον ὑπῆρχον ἀνέκαθεν καὶ ὑπάρχουσιν ἔτι παρ' ἡμῖν λαϊκοὶ Θεολόγοι διδάσκαλοι, γαλουχοῦντες τὰς γενεὰς τῶν Ποιμένων τῆς Ἐκκλησίας, ἥμιστα θὰ ἡδύνατό τις νὰ ὁμιλήσῃ παρ' ἡμῖν περὶ παθητικῆς μετοχῆς τοῦ λαϊκοῦ στοιχείου ἐν τῇ ἀλαθῇ διδαχῇ τῆς εὐαγγελικῆς ἀληθείας.

3. Ὁργανον τοῦ ἀλαθήτου τῆς Ἐκκλησίας

α. Γενικότητες.

Κατόπιν τῆς προδηλωθείσης διὰ τῆς προλαβούσης παραγράφου ἐνιαίας συμμετοχῆς πάντων τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῷ ἀλαθῇ αὐτῆς, ὡς φορέων, θὰ ἡδύνατό τις νὰ συμπεράνῃ, ὅτι συνεπῶς καὶ πᾶν τῆς Ἐκκλησίας μέλος ἀδιακρίτως θὰ ἡδύνατο νὰ χρησιμοποιηθῇ ὑπὸ τοῦ Ἀγίου Πνεύματος ὡς ὄργανον ἐκφράσεως τοῦ ἀλαθήτου φρονήματος τῆς Ἐκκλησίας.

Τὸ τοιοῦτον βεβαίως, ἥμιστα ἀμάρτυρον ἐκ τῆς ὅλης Ἱστορίας τῆς Ἐκκλησίας, οὐδόλως θὰ ἡδύνατό τις νὰ θέσῃ ὑπὸ ἀμφισβήτησιν.

Ἐνταῦθα ὅμως, ὁμιλοῦντες περὶ τοῦ ὀργάνου τοῦ ἀλαθήτου, δὲν ἐννοοῦμεν πάσας τὰς δυνατότητας, τὰς ὁποίας τὸ ἐλευθέρως ἐνεργοῦν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ἐνδέχεται νὰ χρησιμοποιήσῃ ἐκ τὰ κ τ ω ς, πρὸς οἰκονομίαν τῶν ἐκάστοτε ἀναφυομένων προβλημάτων, ἀλλ' ἐννοοῦμεν τὸ σαφῶς ἐπηγγελμένον καὶ ἐξωτερικῶς διακεκριμένον, πρὸς ἀναγνώρισιν ὑπὸ τῶν πιστῶν, τ α κ τ ι κ ὸ ν ὄργανον τῆς φωνῆς τῆς Ἐκκλησίας.

Δὲν πρόκειται δὲ ἄρα δὴ ἐνταῦθα νὰ ἐξετασθῶσιν οἱ τρόποι, καθ' οὓς δύναται νὰ λαλήσῃ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ — διότι οὗτοι, ἀνάλογοι πρὸς τὴν Παντοδυναμίαν τοῦ Θεοῦ, εἶναι ἄπειροι καὶ συνεπῶς μὴ δυνάμενοι νὰ προβλεφθῶσιν ὑπὸ τῆς ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ θεολογούσης Ἐκκλησίας — ἀλλὰ πολλῶ μᾶλλον ἐπιζητεῖται ἡ διαπίστωσις τοῦ κλασσικοῦ, οὕτως εἰπεῖν, καὶ τακτικοῦ ὀργάνου, ὅπερ αἰέποτε κέκτηται ἡ Ἐκκλησία αὐθεντικῶς ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἐνεργοῦσα.

Διότι, ὡς ἐν τῷ κόσμῳ τῆς φυσικῆς τάξεως ὑφίστανται καὶ ἐνεργοῦσιν οἱ πανθομολογουμένως τακτικὸν καὶ κανονικὸν κύρος ἔχοντες φυσικοὶ νόμοι, μὴ καταστρατηγούμενοι ἢ ποσῶς ἀθετούμενοι κατὰ τὴν θαυματουργικὴν τοῦ θέσαντος τούτους Δημιουργοῦ ἐκ τ α κ τ ο ν ἐπενέργειαν — τοῦ θαύματος συντελουμένου καθ' ὃ π έ ρ β α σ ι ν καὶ οὐχὶ κατὰ κατάλυσιν τῶν φυσικῶν νόμων — οὕτω καὶ ἐν τῷ χώρῳ τῆς πνευματικῆς τάξεως, τῆς Ἐκκλησίας, ὑπάρχει ὁ κανονικὸς καὶ τακτικὸς τρόπος ζωῆς καὶ ἐκδηλώσεως αὐτῆς, ὡς μὴ ἐκστάσης (τῆς Ἐκκλησίας), παρὰ τὴν θεανθρωπίνην αὐτῆς φύσιν, τῆς φυσικῆς τάξεως, χωρὶς ποσῶς τοῦτο νὰ ἀποκλείῃ

καὶ τὴν ἐνίοτε ἑκτακτον τοῦ Θεοῦ ἐπενέργειαν, ἐφ' ὅσον ὁ Θεὸς δὲν ἀπεσύρθη ἐκ τῆς Ἱστορίας κατὰ τὴν δεῖστικὴν ἀντίληψιν, ἀναθέσας εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τὴν ὅλην Αὐτοῦ περὶ τοῦ κόσμου μέριμναν, ἀλλ' ἀντιθέτως ἐσαρκώθη, ἵνα παραμένῃ ἐν τῷ κόσμῳ ἐγγύτερον τρόπον τινὰ διὰ τῆς Ἐκκλησίας.

Τὸ κανονικὸν ὁμῶς καὶ τακτικὸν ὄργανον ἐκφράσεως τοῦ φρονήματος καὶ τῆς διδασκαλίας τῆς Ἐκκλησίας εἶδομεν ἐν τοῖς ἐμπροσθεν, ὅτι ἐδόθη τῇ Ἐκκλησίᾳ ὑπ' Αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ αὐτῆς Ἰδρυτοῦ, ἐν τῷ προσώπῳ τῶν Ἀποστόλων καί, διὰ τῆς μυστηριακῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς, ἐν τῷ προσώπῳ τῆς ἀνὰ τὰ πέρατα τῆς γῆς Ἱεραρχίας.

Τούτους, ὡς καὶ ἐν τοῖς ἐμπροσθεν παρατηρήσαμεν, δεόν νὰ θεωρήσῃ τις ὡς σύνολον, διότι ἅπαντες ἔλαβον τὴν αὐτὴν ἐνιαίαν ἀποστολὴν καὶ εὐθύνην ⁽¹⁾, ἐπὶ μέρους δὲ ἐνεργοῦντες τυγχάνουσι τότε μόνον τὰ αὐθεντικὰ ὄργανα τοῦ ἐντολέως, ὅταν οὐδόλως ἐξίστανται, ὡς τε Ἀπόστολοι καὶ ὡς Ἐπίσκοποι, τῆς ἣν παρέλαβον κοινῆς ἐν Χριστῷ ἀληθείας. Ἀλλὰ τὸ τοιοῦτον ἀμέσως ἄγει τὴν σκέψιν εἰς τὴν συνοδικὴν ιδέαν, δι' ὃ ἀνάγκη νὰ ἐξετάσωμεν τὸν θεσμὸν τῆς Συνόδου.

β. Ὁ Θεσμός τῆς Συνόδου ἐν γένει.

Ὁ ὅρος Σύνοδος ⁽²⁾ συνδέεται στενῶς πρὸς τὸν ὅρον Ἐκκλησία, ἀμφοτέροι δὲ ἐξωχριστιανικῆς προελεύσεως τυγχάνοντες, ἐνηλλάσσοντο εὐκόλως ἐν τῇ προχριστιανικῇ Γραμματείᾳ διὰ τὸ κοινὸν τοῦ νοήματος, τοῦ ὅρου ὁμῶς Ἐκκλησία διατηροῦντος παρὰ ταῦτα βαθυτέραν καὶ πλέον ἐπίσημον σημασίαν.

Καὶ ἐπληρώθησαν μὲν ἀμφοτέροι οἱ ὅροι οὗτοι ἐν τῷ Χριστιανισμῷ ἀπείρως βαθυτέρου καὶ ἱεροῦ νοήματος, πλὴν ἡ στενὴ αὐτῶν σχέσις ἐξηκολούθησεν ὑφισταμένη καὶ ἐνταῦθα, ἀποκτήσασα καὶ αὕτη θεμέλιον νέον, ὑπαγορευόμενον ἐκ τῆς ὄντολογικῆς συγγενείας τῶν ὧν οἱ ὅροι δηλοῦσι πραγματικοτήτων, καὶ οὐχὶ ἐκ τοῦ ὅλως ἐξωτερικοῦ κοινοῦ στοιχείου, τῆς συνελεύσεως δῆλον ὅτι ἐπὶ τὸ αὐτὸ πλήθους τινὸς ἀνθρώπων ⁽³⁾.

(1) Πλημμελῶς ὁ ἀείμνηστος Γερμανὸς Στρινόπουλος ἐθεώρησε τὸ δικαίωμα τοῦ ἀποφαίνεσθαι περὶ τῆς ἀληθείας τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίας ὡς εὐθὺς ἀπορρέον ἐκ τοῦ δικαιώματος εἰς τὴν σωτηρίαν, τὴν ἀπὸ τοῦ σταυρικοῦ τοῦ Κυρίου θανάτου ἀναβλύσασαν, γράφων ὅτι «ὥπως ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἀπέθανεν ὑπὲρ ἀπάσης τῆς Ἐκκλησίας, οὕτω ἀπάσῃ τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀνήκει τὸ δικαίωμα καὶ ἐπιβάλλεται τὸ καθήκον νὰ ἀποφαίνηται ποία ἐστὶν ἡ διδασκαλία, ἣν ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐδίδαξεν αὐτήν, ποῖα αἱ ἐντολαί, ἃς ἔδωκεν αὐτῇ, ποῖα τὰ μυστήρια, ἃ ἐνεπιστεύθη αὐτῇ» (Ἱεροδιακόνου Γ. Στρινόπουλου, θέσις θεολογική, ὅτι ἡ Οἰκουμένη Ἐκκλησία ἐστὶν ὁ ἀλάθητος κριτὴς ἐν τοῖς τῆς Πίστεως, 1897—τόμος τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ ἔτους 1896-1897 τῶν ἐν τῇ Θεολογικῇ Σχολῇ Χάλκης τηρουμένων διατριβῶν—πρβλ. Ἰδίᾳ μέρος Α'. κεφ. α'). Ἀλλὰ τοιαύτη συσχέτισις τῶν δύο δικαιωμάτων δὲν δύναται ἀσφαλῶς νὰ ἐπιτραπῇ, διότι ὁ Κύριος ἀπέθανεν ὑπὲρ πάντων τῶν ἀνθρώπων γενέσεως, οὐχὶ ὁμῶς πᾶν τὸ ἀνθρώπινον γένος δικαιούται ἢ ὑποχρεοῦται, ὅπως ἀποφαίνηται αὐθεντικῶς περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Κυρίου γενομένης Ἀποκαλύψεως.

(2) Πρβλ. Ἱ. Καρμύρη, Τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα..., τομ. Ι, σελ. 105: «Ὁ ὅρος «Σύνοδος», ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς συναθροίσεως ἐπὶ τὸ αὐτὸ τῶν Ἐπισκόπων πρὸς ἐξέτασιν καὶ ρύθμισιν γενικῶν ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων, καὶ μάλιστα πρὸς ἀντίκρισιν τῶν δογμάτων τῆς εὐσεβείας», ἅπαντ' ὁ πρῶτον εἰς τὸν 37ον Ἀποστολικὸν κανόνα, ὁ δὲ ἀντίστοιχος λατινικὸς «concilium» παρὰ τῷ Τερτυλλιανῷ, de jejuniis 13».

(3) Πρβλ. H. Küng, Strukturen der Kirche, σελ. 19: «In unserem Zusammenhang muss es nun auffallen, dass Concilium und Ecclesia sprachlich dieselbe Wurzel haben;

Ἡ συνοδική ἰδέα τυγχάνει ἀναπόσπαστον στοιχεῖον τῆς Ἐκκλησίας, δι' ὃ καὶ ἂν ποτε ἡ Ἐκκλησία διενοεῖτο νὰ ἀποβάλλῃ ἀπὸ τῆς ζωῆς αὐτῆς καὶ ἐπὶ στιγμὴν μόνον τὴν ἰδέαν τοῦ συνοδικοῦ συστήματος, θὰ ἔπαυεν αὐτομάτως νὰ εἶναι Ἐκκλησία, ὑπενθυμίζουσα τὸ πάθημα τοῦ θεατρικοῦ ἐκείνου θιάσου, ὅστις ἀσθενοῦντος τοῦ πρωταγωνιστοῦ ἐπεχείρησε νὰ διδάξῃ τὸν «Ἀμλετ» τοῦ Σαίξπηρ ἄνευ Ἀμλετ ! Ἐκκλησία δῆλα δὴ ἄνευ συνοδικοῦ συστήματος καὶ πολιτεύματος ἀποτελεῖ τοῦτο αὐτὸ ἀντίφασιν ἐν τοῖς ὅροις.

Ἄν δὲ ἀναζητήσῃ τις καὶ τὸ βαθύτερον νόημα τοῦ βου Κανόνος τῆς Δ' ἐν Χαλκιδόνι Οἰκουμενικῆς Συνόδου ⁽¹⁾, ἀπαγορεύοντος τὸ «ἀπολελυμένως χειροτονεῖσθαι» θέλει ἴδῃ, ὅτι ὁ αὐτὸς λόγος, ἥτοι τὸ ἀδύνατον ὑπάρξεως Ἐκκλησίας κατ' ἄτομον, ἀπετέλει ὑποσυνειδήτως τὸ κίνητρον μιᾶς τοιαύτης ἀποφάσεως.

Τὴν τοιαύτην τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας πεποίθησιν ἐκφράζων καὶ ὁ ἱ. Χρυσόστομος γράφει : «οὐδεὶς ἀρκεῖ καθ' ἑαυτὸν τι πράξαι, ἂν τε χειροτονῆσαι δέῃ, ἂν τε βουλὰς σκέψασθαι, ἀλλὰ τιμιώτεροι γίνονται ἀπὸ τῆς συνόδου καὶ τοῦ πλήθους» ⁽²⁾. Ὡσαύτως παρατηρεῖ καὶ ὁ ἱ. Κύριλλος ὁ Ἀλεξανδρείας, ὅτι «ἐν τοῖς θεολογικοῖς καὶ ἐκκλησιαστικοῖς ζητήμασιν ἰσχύει ἡ τῶν ἁγίων πατέρων καὶ τῆς ἱερᾶς συνόδου βουλή» ⁽³⁾.

Τὴν συνοδικὴν ταύτην ἰδέαν οἰκοδομοῦσιν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ αὐτοὶ οὗτοι οἱ λόγοι τοῦ Κυρίου : «οὐ γὰρ εἰσὶ δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν» ⁽⁴⁾.

Ὡς πρὸς τοὺς λόγους ὅμως τούτους δεόν νὰ παρατηρηθῶσι κεφαλαιωδῶς δύο τινα : Πρῶτον, ὅτι δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἐκληφθῶσιν οἱ λόγοι οὗτοι ἐν ἐννοίᾳ μαθηματικῇ, ἥτοι ὡς ὀρίζοντες τὸ minimum τῶν μελῶν τῆς ἐκκλησιαστικῆς Συνόδου, ἀλλ' ἐν ἐννοίᾳ ἡθικῇ, ὡς ἐξαίροντες αὐτὴν ταύτην τὴν σημασίαν τῆς Συνόδου καθ' ἑαυτὴν καὶ οὐδὲν πλεόν.

Δεύτερον δέ, ὅτι οἱ λόγοι οὗτοι δὲν ἰσχύουσι γενικῶς καὶ ἀπολύτως περὶ πάσης συνελεύσεως οἰωνδήτινων τῆς Ἐκκλησίας μελῶν, διότι ἐλέχθησαν πρὸς τοὺς Ἀποστόλους καὶ ἐπομένως μόνον πρὸς τοὺς τούτων διαδόχους δύνανται νὰ ἔχωσι τὴν ἀναφοράν.

Πράγματι ἐὰν παρατηρήσῃ τις ἀκριβέστερον τὴν συνέχειαν τοῦ ἱεροῦ κειμένου βλέπει, ὅτι οἱ λόγοι οὗτοι λέγονται ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἐν ἀμέσῳ σχέσει καὶ συνεχείᾳ πρὸς τὴν ὑπ' Αὐτοῦ τοῖς Ἀποστόλοις δοθεῖσαν ἐξουσίαν τοῦ δεσμεῖν καὶ λύειν τὰς τῶν ἀνθρώπων ἀμαρτίας.

dies ist keine Äusserlichkeit. Con-cilium kommt von con-kal-ium, bzw. von con-calare. Calare wird als religiöser Terminus technicus gebraucht für «ausrufen», «zusammenrufen»... Schon die etymologischen Wörterbücher verweisen nun von conclium ausdrücklich auf σύγκλητος bzw. ἐκκλησία. Das lateinische calo entspricht ja dem griechischen καλῶ...».

(1) «Μηδένα ἀπολελυμένως χειροτονεῖσθαι, μήτε πρεσβύτερον, μήτε διάκονον, μήτε ὅλως τινὰ τῶν ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ τάγματι· εἰ μὴ εἰδικῶς ἐν Ἐκκλησίᾳ πόλεως ἢ κώμης ἢ μαρτυρίῳ ἢ μοναστηρίῳ ὁ χειροτονούμενος ἐπικηρύττοιο. Τοὺς δὲ ἀπολύτως χειροτονουμένους, ὥρισεν ἡ ἁγία Σύνοδος ἄκυρον ἔχειν τὴν τοιαύτην χειροτονίαν καὶ μηδαμῶς δύνασθαι ἐνεργεῖν, ἐφ' ὅβρει τοῦ χειροτονήσαντος» (Κανὼν βος τῆς Δ'. ἐν Χαλκιδόνι Οἰκουμενικῆς Συνόδου).

(2) Ἰωαν. Χρυσόστομος, Εἰς Πράξεις Ἀποστόλων ὁμιλ. 37, 3 MPG 60, 266.

(3) Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, Ἐπιστ. XVII πρὸς Νεστόριον, MPG 77, 108.

(4) Ματθ. 18, 20

“Οτι δὲ οἱ λόγοι οὗτοι ἀναντιρρήτως ἀπευθύνονται πρὸς τοὺς Ἀποστόλους, δηλοῖ ὁ ἀμέσως αὐτῶν προηγούμενος 19ος στίχος τοῦ Ματθαίου, ἐνθα λέγεται : «πάλιν λέγω ὑμῖν, ὅτι ἐὰν δύο ὑμῶν συμφωνήσωσιν ἐπὶ τῆς γῆς περὶ παντὸς πράγματος, οὐ ἐὰν αἰτήσωνται, γενήσεται αὐτοῖς παρὰ τοῦ πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς». Πλημμελὲς ἄρα ἐλέγχεται ἡ ἀποψις, καθ’ ἣν οἱ λόγοι οὗτοι τοῦ Κυρίου («δύο ἢ τρεῖς»), ὑποδηλοῦσι τὴν ἰσότητά τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας ⁽¹⁾, ὅπως δὲ ἀξιοπρόσεκτον τυγχάνει, ὅτι καὶ Διαμαρτυρόμενοι ἔτι σύγχρονοι Θεολόγοι ἡμιστά ἀρνοῦνται καὶ μᾶλλον ἐξαίρουσιν τὴν ὅπως εἰδικὴν καὶ πρὸς εἰδικὴν τάξιν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀφορῶσαν ἔννοιαν τῶν λόγων τούτων τοῦ Κυρίου ⁽²⁾.

Ἐκεῖνο λοιπόν, ὅπερ κυρίως ἔχει ἰδιαίτεράν σημασίαν, εἶναι ὁ θεσμὸς τῆς Συνόδου καθ’ ἑαυτὸν, καὶ δὴ τῆς Συνόδου τῶν κανονικῶν διαδόχων τῶν Ἀποστόλων, ἀνεξαρτήτως κατ’ ἀρχὴν ἐὰν συμπαρίσταται ἢ μὴ ἐν τῇ τοιαύτῃ Συνόδῳ ἐκπροσωπούμενον τὸ λαϊκὸν τῆς Ἐκκλησίας μέρος.

Ὁ συνοδικὸς οὗτος θεσμὸς καὶ ἡ συνοδικὴ ἰδέα οὐδ’ ἐπὶ στιγμὴν σιγήσας ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ δύναται νὰ ἀσκηθῇ κατὰ τρόπον διττόν, ὡς συνέβη πράγματι καθ’ ὅλην τὴν ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν, ἥτοι κατὰ τρόπον λεγόμενον καὶ λανθάνοντα, ἄνευ ἰδιαίτερας ἐξωτερικῆς προβολῆς, καὶ κατὰ τρόπον συγκεκροτημένον καὶ πανηγυρικόν, ἐπιδεκτικὸν ἀκριβοῦς ἐξωτερικῆς περιγραφῆς.

Κατὰ τὸν πρῶτον τρόπον ἥσκουν τὸν συνοδικὸν θεσμόν οἱ Ἀπόστολοι, ὅτε συμπράττοντες ἱδρουν καὶ ἐκυβέρνων τὴν Ἐκκλησίαν κατὰ τόπους. Κλασσικὸν δὲ τοῦ δευτέρου τρόπου ἐκδηλώσεως καὶ ἐνεργείας τοῦ συνοδικοῦ θεσμοῦ παράδειγμα ἔχομεν τὴν Ἀποστολικὴν καλουμένην Σύνοδον τῶν Ἱεροσολύμων (Πραξ. κεφ. 15).

Δυνάμεθα λοιπόν νὰ εἴπωμεν κατ’ ἀρχὴν καὶ κατὰ τρόπον γενικόν, ὅτι ὁ συνοδικὸς θεσμὸς ἀποτελεῖ τὸ ὄργανον, δι’ οὗ ἀποφαίνεται ἡ φωνὴ τῆς Ἐκκλησίας, ἄρα τὸ ὄργανον τοῦ ἀλαλήτου τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἐν τοιαύτῃ μόνον ἐννοίᾳ θὰ ᾔτο δυνατόν νὰ δικαιολο-

(1) Πρβλ. ‘Α. Ἀλιβιζάτου, Περὶ τῆς φύσεως τῆς Ἐκκλησίας ἐξ ἐπόψεως Ὁρθοδόξου, ἐν : ΕΕΘΣΠΑ 1955, σελ. 84 : «Σχετικῶς πρὸς τὸν πρῶτον ἰδρυτικὸν λόγον (Ματθ. 18, 20), δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ οὐδὲ ἡ ἐλαχίστη ἀμφιβολία, α) ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἱδρυσεν τὴν Ἐκκλησίαν ἐν τόπῳ («βπου»), β) ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἔχει ἀριθμὸν μελῶν ἴσων πρὸς ἄλληλα («δύο ἢ τρεῖς»).... Ὡσαύτως πεπλανημένη δέον νὰ θεωρηθῇ, κατὰ ταῦτα, καὶ ἡ ἐν προκειμένῳ ἀποψις τοῦ S. Boulgakov, φρονούντος, ὅτι ἡ κατὰ τοὺς λόγους τούτους τοῦ Κυρίου συνέλευσις οἰωνόδητινων ἀνθρώπων συνιστᾷ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ιδιότητα («cerkovnostj») τῶν ἀνθρώπων τούτων, καὶ εἰς περίπτωσιν ἀκόμη καθ’ ἣν οὗτοι ἤθελον ἴστανται ἐκτὸς τῶν ὁρίων τῆς ὁρατῆς Ἐκκλησίας (πρβλ. S. Boulgakov, Παρὰ τὸ φρεῖαρ τοῦ Ἰακώβ (Ρωσ.), ἐν : Christliche Wiedervereinigung, Paris 1933, σελ. 9).

(2) Οὕτω π.χ. γράφει ὁ P. Meinhold : «In dem an die Stiftung der Binde- und Lösegewalt anschliessenden Wort des Herrn wird seine Gegenwart an die «Versammlung» geknüpft, die in seinem Namen, und das heisst auf seine Autorität hin, zusammentritt. Sie ist ferner an das «Eins-sein in der Sache» bei den Jüngern und an ihr Gebet gebunden. Es kann sich dabei nicht um das Gebet der ganzen Gemeinde in der gottesdienstlichen Versammlung oder bei der Feier der Eucharistie handeln. Es ist das Gebet ihrer berufenen und dadurch bevollmächtigten Vertreter gemeint, weil diese ja als die zwei oder drei Versammelten von der Gesamtheit der christlichen Brüder unterschieden werden» (P. Meinhold, Die Konzile der Kirche in Evangelischer Sicht, Stuttgart 1961, σελ. 18).

γῆση τις καὶ τοὺς λόγους τοῦ Λουθήρου, εἰπόντος: «Ego Ecclesiam virtualiter non scio nisi in Christo, repraesentative non nisi in concilio» (1).

Τοῦ συνοδικοῦ ὅμως θεσμοῦ ὑπὸ εὐρεῖαν ἔννοιαν κατὰ τὰ ἀνωτέρω θεωρηθέντος, αὐτονόητον ὅτι ἀποβαίνει κατ' ἀρχὴν ἄνευ ἰδιαίτερας σημασίας ἢ ἐν τῷ ἀλαθῆτι τῆς Ἐκκλησίας διάκρισις εἰς ἀλάθητον τ α κ τ ι κ ὸ ν καὶ ἀλάθητον ἔ κ τ α κ τ ο ν, ὑπὸ τὸ πρῶτον νοουμένης τῆς ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐπιστασίας τῶν Ποιμένων τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ μέρους καὶ καθ' ἑαυτοὺς δρώντων, ὑπὸ δὲ τὸ δεύτερον νοουμένης τῆς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐπιστασίας ἐν ταῖς Συνόδοις, καὶ δὴ ταῖς Οἰκουμενικαῖς.

Κατ' οὐσίαν πρόκειται περὶ ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἀλαθήτου τῆς Ἐκκλησίας, τοῦ ἐπαγγελθέντος αὐτῇ παρὰ τοῦ Κυρίου, ἐν τῇ ἀσκήσει τοῦ συνοδικοῦ θεσμοῦ, ἐν τῇ προδηλωθείσῃ εὐρυτέρᾳ ἐννοίᾳ.

Οὐδὲν ἄτομον, οὔτε καὶ ὁ Ἐπίσκοπος, αὐστηρῶς καθ' ἑαυτὸν λαμβανόμενος, δύναται, παρὰ τὰ ὑπὸ τοῦ ἱ. Ἰγνατίου περὶ τῆς ἐπισκοπικῆς ἐξουσίας γενικῶς γραφόμενα (2), νὰ ἐκληφθῇ μόνον ὡς τὸ ὄργανον τοῦ ἀλαθήτου, διότι ἡ ὁρθὴ περὶ τῆς δυνάμεως τοῦ Ἐπισκόπου ἔννοια δίδεται ὑπὸ τοῦ ἱ. Κυπριανοῦ ἐν τῇ προτάσει: «scire debes, episcopum in Ecclesia esse et Ecclesiam in episcopo» (3).

Ὁ Ἐπίσκοπος οὐδέποτε λαμβάνεται μόνος ὡς αὐθεντία ἔναντι τῆς ἑαυτοῦ Ἐκκλησίας, ἀλλ' ἀποτελεῖ πάντοτε, εἴτε κατὰ τρόπον λελυμένος εἴτε κατὰ τρόπον συγκεκροτημένον, συνοδικὸν θεσμόν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, μετὰ τοῦ περὶ αὐτὸν Ἱερατείου τοῦλάχιστον, ὡς δηλοῖ ὁ αὐτὸς ἱ. Κυπριανός, γράφων πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ Πρεσβυτέρους καὶ διακόνους: «nihil sine concilio vestro et sine consensu plebis mea privatum sententia gerere» (4).

Ὑπὸ τοιαύτην εὐρεῖαν ἔννοιαν θεωρηθέντος τοῦ συνοδικοῦ θεσμοῦ, κατανοεῖται ἡ ἀνωτέρω ἐκτεθεῖσα ἀποψις, ὅτι οὐδέποτε εἰσέγησεν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ὁ θεσμὸς οὗτος ὡς ὄργανον τοῦ ἀλαθήτου, καὶ ἂν ἔτι ἐπὶ μακρὰς περιόδους ἡ Ἐκκλησία ἐστερήθη ἢ στερεῖται Συνόδων κατὰ τὸν ἐπίσημον συγκεκροτημένον τρόπον.

Τοῦ συνοδικοῦ θεσμοῦ ἀσκουμένου κατὰ τρόπον συγκεκροτημένον καὶ ἐπίσημον, διακρίνομεν ἐκ τῆς ὅλης ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας τρία εἶδη Συνόδων, ἥτοι σ ύ ν ο δ ο ν ἐ π ι σ κ ο π ι κ ῆ ν (ἥς προΐσταται εἰς μόνον, ὁ κατὰ τόπους Ἐπίσκοπος), σ ύ ν ο δ ο ν τ ο π ι κ ῆ ν (ἥς μετέχουσι πλείονες Ἐπίσκοποι, ἀνεξάρτητοι ἀλλήλων), καὶ σ ύ ν ο δ ο ν ο ἰ κ ο υ μ ε ν ι κ ῆ ν (ἐν ᾗ λαμβάνουσι μέρος ἡ ἐκπροσωποῦνται κατὰ τὸ δυνατόν ἅπαντες οἱ Ἐπίσκοποι τῆς χριστιανικῆς Οἰκουμένης).

Ὡς ὕψιστον λοιπὸν αὐθεντικὸν ὄργανον τοῦ ἀλαθήτου τῆς Ἐκκλησίας ἡ Ὁρθόδοξος Θεολογία ἀποδέχεται τὸ τρίτον τοῦτο εἶδος τῆς Συνόδου, ἥτοι τὴν Οἰκουμενικὴν Σύνοδον (5), δι' ὃ ἀνάγκη νὰ ἐξετάσωμεν τὰ κατ' αὐτήν, ἀφοῦ προηγουμένως

(1) M. Luther Werke - kritische Gesamtausgabe («Weimarer Ausgabe»), 1883, 1, 656.

(2) Ἰγνατίου, Ἐπιστ. πρὸς Σμυρναίους, κεφ. 8-9 (ΒΕΠ, τομ. 2, σελ. 281): «ἔπου ἂν φανῇ ὁ Ἐπίσκοπος, ἐκεῖ τὸ πλῆθος ἔστω· ὥσπερ ὅπου ἂν ᾖ ἡ Χριστὸς Ἰησοῦς, ἐκεῖ ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία. Οὐκ ἔξδν ἐστὶν χωρὶς τοῦ Ἐπισκόπου οὔτε βαπτίζειν οὔτε ἀγάπην ποιεῖν· ἀλλ' ὁ ἐὰν ἐκεῖνος δοκιμάσῃ, τοῦτο καὶ τῷ Θεῷ εὐάρεστον, ἵνα ἀσφαλὲς ᾖ καὶ βέβαιον πᾶν ὃ πράσσετε...».

(3) Κυπριανοῦ, Epist. 66.

(4) Κυπριανοῦ, Epist. ad presbyteros et diaconos 5, 4 MPL 4, 240.

(5) Πρβλ. Χρ. Ἀνδρούτσου, Δογματικὴ ἐκδ. β', Ἀθῆναι 1956, σελ. 290 ἐξ. Ἱ. Καρμίρη, Σύνοψις..., σελ. 8. Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ Ἐκκλησιολογία τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν, Ἀθῆναι 1962, σελ. 143.

ἀναφερθῶμεν δι' ὀλίγων εἰς τὴν γνωστὴν ἀρνητικὴν περὶ Συνόδων κρίσιν τοῦ Ἀγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου.

Πολλοὶ κατ' ἐπανάληψιν ἐπεκαλέσθησαν ῥήσεις τοῦ ἱ. Πατρὸς κατὰ τῶν Συνόδων, καὶ δὴ τὴν κατηγορηματικὴν φαινομένην δῆλωσιν αὐτοῦ, ὅτι ἀνάγκη «πάντα σύλλογον φεύγειν Ἐπισκόπων, ὅτι μηδεμιᾶς συνόδου τέλος εἶδον χρηστόν, μηδὲ λύσιν κακῶν μᾶλλον ἐσχηκυίας ἢ προσθήκην. Ἀεὶ γὰρ φιλονικίαι καὶ φιλαρχίαι καὶ τοῦ λόγου κρείττονες, ἢ θᾶττον ἢ τις ἐγκληθεῖ κακίαν ἐτέροις δικάζων ἢ τὴν ἐκείνων λύσειεν» (1).

Ἡ τοιαύτη ὅμως καὶ αἱ ὅμοιαι ταύτῃ κρίσεις αὗται ἥκιστα δύνανται νὰ κλονίσωσι τὸ κύρος τῶν Συνόδων. Διότι ὁ ἀποκλειστικὸς καὶ ἀπόλυτος τρόπος, καθ' ὃν ὁ ἱ. Πατὴρ («πάντα σύλλογον Ἐπισκόπων», «μηδεμιᾶς συνόδου»), καταδεικνύει ἀμέσως, ὅτι ἡ τοιαύτη αὐτοῦ κρίσις, ἐξενεχθεῖσα ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν πικρῶν προσωπικῶν βιωμάτων καὶ ταλαιπωριῶν ἐν συνόδοις, δὲν ἦτο κρίσις νηφάλιος καὶ ἀντικειμενική, ὡς τοιαύτη δὲ ἴσταιται εἰς ἄκραν ἀντίθεσιν πρὸς τὸ σύνολον τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Τοῦτο εἶναι προφανές, διότι, ἐὰν πᾶς σύλλογος Ἐπισκόπων τυγχάνῃ καὶ κατὰ τὴν κρίσιν τῶν Πατέρων φευκτέος, ἀκατανόητον εἶναι τότε πῶς πάντες οὗτοι ἀκριβῶς διὰ Συνόδων ἐκυβέρνησαν τὴν Ἐκκλησίαν.

Μᾶλλον λοιπὸν δεόν νὰ θεωρήσωμεν τὴν κρίσιν ταύτην τοῦ Ἀγίου Γρηγορίου ὡς ἀναφερομένην εἰς τὰς ἐν Συνόδοις οὐχὶ σπανίας λογομαχίας καὶ λοιπὰς ἀταξίας — αἵτινες ἀποτελοῦσιν ὡς γνωστὸν συμπαραμαρτοῦντα τῇ ἀνθρωπίνῃ τῶν συνοδικῶν ἀδυναμίᾳ —, διότι περὶ τῶν Συνόδων γενικῶς καὶ δὴ τῶν Οἰκουμενικῶν ἐφρόνει ὁ ἱ. Πατὴρ ὅτι ἦσαν ἀλάθητοι, ἥτοι ὅτι ἀπεφαίνοντο ἐν Πνεύματι Ἀγίῳ (2).

γ. Οἰκουμενικὴ Σύνοδος.

Τὸ πρότυπον καὶ τὴν ἀπαρχὴν τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία διαβλέπει ἐν τῇ πρώτῃ ἤδη Συνόδῳ τῆς Ἐκκλησίας (Πραξ. κεφ. 15), ἀσχετῶς ἐὰν τὰς Οἰκουμενικὰς Συνόδους ἀριθμῇ ἀπὸ τῆς ἐν ἔτει 325 ἐν Νικαίᾳ συνελθούσης, διὰ νὰ διακρίνῃ τὴν πρώτην ἐκείνην, ὡς ἐκ τοῦ ἐξέχοντος τῶν ἱερῶν Ἀποστόλων κύρους, ὡς Σύνοδον Ἀποστολικήν (3).

Καίτοι ὅμως ὁμολογεῖται παρὰ πάντων ἐν τῇ Ὁρθόδοξῳ Θεολογίᾳ, ὅτι τὸ ὕψιστον καὶ αὐθεντικὸν ὄργανον τοῦ ἀλαθήτου τῆς Ἐκκλησίας τυγχάνει ἡ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, ἐξόχως προβληματικὸς καὶ δυσχερὴς παραμένει εἰσέτι ὁ καθορισμὸς τῶν χαρακτήρων ἢ στοιχείων, ἅτινα ἐξασφαλίζουν τὴν οἰκουμενικότητα τῆς Συνόδου.

Περὶ τῆς θεολογικῆς ταύτης ἀπορίας γράφει ὁ Stephan Zankow : «Ἐπειδὴ δὲν ὑφίσταται μία γενικὴ ἐκκλησιαστικὴ διδασκαλία, ὡς πρὸς τὸ τί εἶναι ἡ Οἰκουμενικὴ

Καὶ Ἀ. Ἀλιβιζάτου, Περὶ τῆς φύσεως τῆς Ἐκκλησίας ἐξ ἐπόψεως Ὁρθόδοξου, ἐν : ΕΕΘΣΠΑ, Ἀθῆναι 1955, σελ. 89.

(1) Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ, Ἐπιστ. 130 MPG 37, 225. Πρβλ. καὶ Ἐπιστ. 132, 135 καὶ 136 (ἀντὶ τοῦ σ. 228, 232).

(2) Πρβλ. Ἱ. Καρμίρη, Ἡ Ἐκκλησιολογία τοῦ Ἀγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, Ἀθῆναι 1960, σελ. 38.

(3) Πρβλ. Ἱ. Καρμίρη, Τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα..., τομ. Ι, σελ. 105. Ὡς ἐκ τούτου τυγχάνει ἀπαράδεκτος ἀπὸ Ὁρθόδοξου πλευρᾶς ἡ ἀποψὶς τοῦ Ρωμαιοκαθολικοῦ H. Küng, ὅτι «Als Vorbild der ersten ökumenischen Konzilien gilt nun aber weniger das Apostelkonzil als die Regionalsynoden des zweiten und dritten Jahrhunderts, von denen schon Tertullian berichtet» (H. Küng, Strukturen der Kirche, σελ. 78).

Σύνοδος, κατὰ τὴν ἔννοιαν καὶ τοὺς χαρακτῆρας, ἐξ ἐπόψεως τύπου καὶ ὕλης, διὰ τοῦτο μόνη μέθοδος πρὸς ἔρευναν τοῦ προβλήματος τούτου ἀπομένει ὁ ἱστορικὸς τρόπος ἐρεύνης τῆς πράξεως τῆς 'Εκκλησίας» (1).

Ἡ πρᾶξις ὁμῶς τῆς 'Εκκλησίας ποικίλει καὶ ὡς πρὸς τὸ θέμα τοῦτο, διότι ἡ ζωὴ τῆς 'Εκκλησίας δὲν ἐξελίσσεται πάντοτε κατὰ τρόπον εὐθύγραμμον, οὕτως εἰπεῖν, καὶ αὐστηρῶς τυπικόν, ἐν τῇ ἐννοίᾳ μιᾶς μηχανικῆς σταθερότητος καὶ κανονικότητος, ἀλλ' ὡς ζωὴ ἐν Ἀγίῳ Πνεύματι καὶ ἐν μυστηρίῳ παρουσιάζει ἀπειρον πληθὺν φαινομένων, πρὸς ἐρμηνείαν τῶν ὁποίων δὲν ἐξαρκεῖ πάντοτε ὁ ἱστορικὸς μόνον τρόπος ἐρεύνης, ὅστις, τυγχάνων ἀσφαλῶς ἀπαραίτητος ὡς ἀφετηρία, ἀνάγκη πάντοτε νὰ συνδυάζεται καὶ μετὰ τῶν στοιχειωδῶν ἐκκλησιολογικῶν προϋποθέσεων καὶ ἀρχῶν τῆς 'Εκκλησίας, ἵνα μὴ ἐρευᾶται αὕτη ὡς ἀπλοῦν ἱστορικὸν φαινόμενον τοῦ κόσμου τούτου.

Δέον λοιπὸν νὰ λεχθῇ ἐν ἀρχῇ, προκειμένου περὶ τῆς Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ὅτι αὕτη δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ χαρακτηρισθῇ ἐκ τῶν προτέρων δι' ὠρισμένων ὅρων (2), ἀλλ' ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτῆς.

Οἰκουμενικὴ δύναται νὰ ἀποβῇ πᾶσα Σύνοδος ἀσχολουμένη μετὰ θεμάτων ἀφορώντων εἰς τὴν οὐσίαν τῆς 'Εκκλησίας, ἀνεξαρτήτως κατ' ἀρχὰς τῆς κατὰ πλειονοψηφίαν ἀποδοχῆς αὐτῆς ὑπὸ τῆς συνόλου Χριστιανικῆς 'Εκκλησίας, ἀρκεῖ ἡ ὑπὸ τῆς Συνόδου διατυπωθεῖσα διδασκαλία νὰ ἀνταποκρίνηται πρὸς τὸ γνήσιον τῆς 'Εκκλησίας φρόνημα (3).

Βεβαίως τὸ γνήσιον τῆς 'Εκκλησίας φρόνημα ἐκφράζεται ἀπαραιτήτως ἐν τῇ διασωπηρᾷ συναινέσεως ἢ τῇ δι' ἐκπεφρασμένης ὁμοφωνίας ὁμοθυμίας τοῦ συνόλου σώματος τῆς 'Εκκλησίας, ἥτοι Κλήρου καὶ Λαοῦ, πλην ἐφ' ὅσον τὸ ὄργανον τῆς 'Εκκλησίας τυγχάνει ἡ Ἱεραρχία, ἀνάγκη ὅπως ἀποδεχθῶμεν, ὅτι καὶ ὅταν ἔχωμεν ἡθικὴν ὁμοφωνίαν καὶ ὁμοθυμίαν τῆς συνόλου Ἱεραρχίας, ἔχομεν ὡσαύτως δι' αὐτῆς τὴν ἐκφρασιν τοῦ γνησίου τῆς 'Εκκλησίας φρονήματος (4). Διότι, ὡς ὀρθῶς παρετηρήθη, «ἡ μεγίστη σπουδαιότης καὶ σημασία τῆς ἱεραρχικῆς τῆς 'Εκκλησίας ὀργανώσεως συνίσταται εἰς τὸ ὅτι τὴν 'Εκκλησίαν καὶ ὡς ὁρατὸν καθίδρυμα οὐδόλως διαμορφοῖ ἡ βούλησις τῶν πιστῶν, ἀλλὰ βασικῶς καὶ κυρίως ἡ β ο ὑ λ η σ ι ς τ ο Ὡ Θ ε ο Ὡ, ἥ τ ι ς κ υ β ε ρ ν ᾱ δ ι ᾱ μ ε σ ο υ τ ῆ ς ἱ ε ρ α ρ χ ι α ς, κεκλημένης ὅπως ἐφαρμόζῃ ὡς ἐντολοδόχος τοῦ Θεοῦ πιστῶς καὶ μετὰ πάσης προσοχῆς τὸ ἐν τῇ 'Εκκλησίᾳ θετεῖμενον θεῖον δίκαιον, δι' οὗ ἀκριβῶς ἐκφράζεται ἡ βούλησις τοῦ Θεοῦ» (5).

(1) St. Zankow, Die prinzipiellen Schwierigkeiten der Abhandlung eines Ökumenischen Konzils, ἐν : Procès - Verbaux..., σελ. 269.

(2) Δι' ὃ ἐν καθαρῶς θετικονομικῇ ἐννοίᾳ δέον νὰ θεωρηθῶσιν οἱ ὑπὸ τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου προβαλλόμενοι ἐσωτερικοὶ καὶ ἐξωτερικοὶ ὅροι τῆς Οἰκουμενικῆς Συνόδου (πρβλ. Νικοδ. Μίλας, Τὸ Κανονικὸν Δίκαιον τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς 'Εκκλησίας, κατὰ μεταφρ. Μ. Ἀποστολοπούλου, Ἀθῆναι 1906, σελ. 406 ἐξ.), οὐχὶ δὲ ἐν ἐννοίᾳ αὐστηρῶς δογματικῇ.

(3) Διὰ τοῦτο δὲν δύναται νὰ ἰσχύσῃ τὰ ὑπὸ τοῦ H. Küng γραφόμενα, ὅτι «an sich richtige Lehrdefinitionen, die ein Konzil herausgeben kann, reichen noch nicht aus, um das Konzil als Ganzes zu einem inneren Erfolg zu führen» (H. Küng, Strukturen der Kirche, σελ. 72), ἐὰν βεβαίως ὑπὸ «inneren Erfolg» ἐννοῇ ὁ Küng τὴν οἰκουμενικότητα τῆς Συνόδου.

(4) Πρβλ. Χρ. Ἀνδρούτσου, Δογματικὴ ἐκδ. β', Ἀθῆναι 1956, σελ. 287 : «Ἐὰν δὲ ἡ καθόλου 'Εκκλησία ἡ φέρουσα τὰς ἐπαγγελίας καὶ τὴν αὐθεντίαν τοῦ Σωτῆρος καὶ ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὀδηγούμενη εἶναι, ὡς εἰπομεν, ἀλάθης, ἔπεται φυσικῶς ὅτι καὶ τὸ ὄργανον, δι' οὗ ἀποφαίνεται ἡ καθόλου 'Εκκλησία, ἥτοι τὸ σύνολον τῶν Ἐπισκόπων, εἶναι ἀλάθητον».

(5) Κ. Μουρατίδου, Ἡ οὐσία καὶ τὸ πολίτευμα τῆς 'Εκκλησίας, σελ. 197.

Τὴν ἀντίληψιν δὲ ταύτην, ὅτι ἐν ὁμοφωνίᾳ ἡ Ἱεραρχία ἀδύνατον νὰ πλανηθῇ, οὐδὲ αὐτὸς ὁ Chomiakov ἠδυνήθη νὰ θέσῃ ἐν ἀμφιβόλῳ, ἀλλ' ὡμολόγησεν ὅτι «ἡ ὁμοφωνία τοῦ Ἐπισκοπάτου ἐν τῇ πλάνῃ οὐδὲ κἀν ὡς ὑπόθεσις θὰ ἦτο δυνατὴ» (1).

Ἐπειδὴ ὅμως ἐν οὐδεμιᾷ τῶν ἀναγνωριζομένων ὑπὸ τῆς Ὁρθοδοξίας ἐπτὰ Οἰκουμενικῶν Συνόδων παρίστατο ἐκπροσωπούμενη σύμπασα ἡ ἀνὰ τὴν Οἰκουμένην χριστιανικὴ Ἱεραρχία, οὔτε δ' ἐν τῷ μέλλοντι συγκληθησομένη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἔχῃ ἀμέσως τὴν φωνὴν πάσης τῆς Ἱεραρχίας ἐτοίμην, διὰ τοῦτο μεσολαβεῖ πάντοτε χρονικόν τι διάστημα, μακρότερον ἢ βραχύτερον, ἕως ὅτου ἀποφανθῇ ὀριστικῶς ἐκ πασῶν τῶν κατὰ τόπους τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησιῶν ἡ φωνὴ τῆς Ἐκκλησίας διὰ τῆς κανονικῆς αὐτῆς Ἱεραρχίας, ἥτις, ἐννοεῖται, ἥμιστα δέον νὰ ἐκληφθῇ ὡς ἀποφαινομένη ἐν ἀπομονώσῃ ἀπὸ τοῦ λαϊκοῦ στοιχείου, ἀλλ' ἀντιθέτως ἐν συνεργασίᾳ καὶ συνεπικουρίᾳ αὐτοῦ, κατὰ τὰ ἑαυτοῦ χαρίσματα τοῦ Πνεύματος καὶ τῇ ἐπιστημονικῇ θεολογικῇ αὐτοῦ εἰδικεύσει καὶ ἀρμοδιότητι (Θεολογικαὶ Σχολαὶ κατὰ τόπους).

Περὶ Ἱεραρχίας ἐν ἀπομονώσῃ ἀποφαινομένης δύναται τις μόνον ἐκεῖ νὰ ὁμιλῇ, ἐνθα ἡ Ἱεραρχία δὲν εἶναι πλέον Ἱεραρχία τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ ξένον πρὸς αὐτὴν καὶ τυραννικὸν σῶμα, ὑπερ ὅμως ἀδιανόητον.

Ὡς δὲ πρὸς τὴν συνεργασίαν Κλήρου καὶ Λαοῦ ὑποδειγματικῶς γράφει ὁ Ι. Χρυσόστομος : «Μὴ δὴ παρορῶμεν τινὰς τὰ δέοντα συμβουλευόντας, κἀν τῶν ἀρχομένων τις ἦ, κἀν τῶν εὐτελῶν, μὴδὲ ἄπερ ἂν ἡμεῖς εἰσηγησώμεθα, ταῦτα πάντως κρατεῖν ἀξιῶμεν· ἀλλ' ἄπερ ἂν συμφέροντα φανῇ, ταῦτα παρὰ πάντων κυρούσθω. Πολλοὶ γὰρ τῶν ἀμβλυωπύωντων πολλὰ συνεῖδον μᾶλλον ὑπὲρ τοὺς ὀφθ. βλέποντας, διὰ τὸ σπουδάζειν καὶ συντεᾶσθαι» (2).

Τὸ κύριον λοιπὸν πρόβλημα, τὸ ὁποῖον θέτει ἡ ἐξέτασις τῆς Οἰκουμενικῆς Συνόδου, δὲν εἶναι ἡ εἰς αὐτὴν ἔστω καὶ ὑπὸ διάφορον τοῦ τῶν Κληρικῶν δικαίωμα συμμετοχῇ τῶν Λαϊκῶν, ἐφ' ὅσον οἱ τὴν Σύνοδον ἀποτελοῦντες Ἐπίσκοποι ἐκπροσωποῦσι τὰς ἑαυτῶν Ἐκκλησίας, καὶ ἐφ' ὅσον σήμερον θεωρεῖται λελυμένον πλέον τὸ θέμα τῆς συμμετοχῆς τῶν Λαϊκῶν, διότι οὗτοι δὲν ἀπουσίασαν οὔτε ἀπὸ τῆς Ἀποστολικῆς οὔτε ἀπὸ τῶν μετὰ ταῦτα Οἰκουμενικῶν Συνόδων (3), ἀλλὰ τὸ ἀκανθώδεστερον τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων πρόβλημα ἀποτελεῖ ὁ τρόπος, καθ' ὃν δέον νὰ συνδυασθῇ Ὁρθοδόξως τὸ ἀλάθητον τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων μετὰ τῆς ἐκ τῶν ὑστέρων ἀποδοχῆς αὐτῶν ὑπὸ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ πληρώματος.

Μετὰ τοῦ προβλήματος ὅμως τούτου θὰ ἀσχοληθῶμεν διεξοδικῶς κατωτέρω ἐν τῇ ἀνασκευῇ τῶν ἐν προκειμένῳ ἀντιλήψεων τοῦ Α. Chomiakov.

(1) Α. Chomiakov, L' Eglise latine et le protestantisme au point de vue de l' Eglise d' Orient, Lausanne et Vevey, σελ. 285.

(2) Ἰωάν. Χρυσόστομος, Εἰς Β'. Κορινθ. ὁμιλ. 18, 3 MPG 61, 528.

(3) Πρβλ. Ἱ. Καρμίρη, Τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα..., ἐκδ. β', τομ. Ι, σελ. 109 : «Τῶν οἰκουμενικῶν Συνόδων μετεῖχον μὲ πλήρη δικαιώματα μόνον οἱ Ἐπίσκοποι, ἥτοι Πατριάρχαι, Ἐξάρχαι, Μητροπολίται, ἅπλοι Ἐπίσκοποι, ἀρχαιότερον δὲ καὶ χωρεπίσκοποι. Πρὸς τούτοις ἠδύναντο νὰ μετέχωσι μετὰ δικαιώματος ψήφου καὶ πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι, ἀλλὰ μόνον ὡς ἀντιπρόσωποι τῶν καλουμένων νὰ παραστῶσιν αὐτοπροσώπως Ἐπισκόπων, ὧν κατεῖχον τὸν τόπον, ὡσαύτως μετεῖχον οὗτοι ἄνευ δικαιώματος ψήφου ὡς γραμματεῖς... καὶ εἰς ἄλλας βοηθητικὰς ἐργασίας τῶν Συνόδων καὶ τῶν Ἐπισκόπων... Τέλος καὶ μοναχοὶ καὶ λαϊκοί, ἰδίως θεολόγοι καὶ φιλόσοφοι μετεῖχον τῶν Συνόδων ὡς σύμβουλοι καὶ ἐρμηνευταί, ἐπικουροῦντες πολυτρόπως τὸ ἔργον αὐτῶν». Πρβλ. καὶ G. Racoveanu, Ökumenizität aus der Sicht der Rumänischen Orthodoxie, ἐν : «Ostkirchliche Studien», Würzburg 1958, σελ. 277.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

ΔΥΟ ΠΕΠΛΑΝΗΜΕΝΑΙ ΑΚΡΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΛΕΓΧΟΣ ΑΥΤΩΝ

Διὰ τῆς μέχρι τοῦδε προσπάθειας συνθέσεως Ὁρθοδόξου περὶ τοῦ ἀλαθήτου τῆς Ἐκκλησίας διδασκαλίας δὲν ἦτο ἀσφαλῶς δυνατόν νὰ ἐκτεθῇ τὸ ὑπὸ μελέτην θέμα ἐν ὅλῃ αὐτοῦ τῇ πληρότητι, διότι καὶ ἂν ἔτι παρεθεωρεῖτο ὁ δοκιμιακὸς χαρακτὴρ τῆς παρουσίας ἐργασίας ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς Θεολογίᾳ, χαρακτὴρ, ὅστις ἀκριβῶς καὶ ὑπηγόρευεν ὅπως ὁμιλήσωμεν περὶ «προσπαθείας συνθέσεως Ὁρθοδόξου διδασκαλίας» ἐν προκειμένῳ, ἀδιαμφισβήτητος πραγματικότης παραμένει τὸ γεγονός, ὅτι οὐδεμία ἀλήθεια ἐκτίθεται πλήρως ἐκ τῶν προτέρων κατὰ τρόπον θετικόν, μᾶλλον δὲ αὕτη ἀποκτᾷ τὴν ἐαυτῆς δυνατὴν πληρότητα διὰ τῆς ἐκθέσεως αὐτῆς καὶ κατ' ἀρνητικὸν τρόπον, ἥτοι δι' ἀντικρούσεως τῶν περὶ τὴν ἀλήθειαν ταύτην πεπλανημένων θέσεων ἢ διδασκαλιῶν.

Εἰσαγωγικῶς ἤδη ἐλέχθη, ὅτι ὡς ἐπιστέγασμα τῆς παρουσίας μελέτης θέλουσιν ἐκτεθῇ αἱ δύο κύριαι περὶ τὸ ἀλάθητον τῆς Ἐκκλησίας πεπλανημέναι ἀκρότητες μετὰ τοῦ σχετικοῦ αὐτῶν ἀπὸ Ὁρθοδόξου πλευρᾶς ἐλέγχου, ἥτοι ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ ἀποψις περὶ ἀλαθήτου τοῦ Πάπα καὶ ἡ γνωστὴ ὡς Sobornost θεωρία τοῦ Ρώσου Α. S. Chomiakov.

Πρὸ τῆς τοιαύτης ὁμως ἐκθέσεως λεκτέον ἀμέσως, ὅτι ἐὰν ἀμφότεραι αἱ ὡς ἄνω ἀκρότητες συνεξετάζωνται ἐν τῷ αὐτῷ τμήματι καὶ ὑπὸ τὸν αὐτὸν κατ' ἀρχὴν γενικὸν τίτλον, τοῦτο γινόμενον ἐναυῦθα ἐκ λόγων καθαρῶς μεθοδολογικῶν, ἥκιστα θὰ ἐπέτρεπεν ὅπως ἐξ αὐτοῦ συμπεράνη τις, ὅτι ἐν ἀμφοτέραις ταῖς περιπτώσεσι ταύταις πρόκειται περὶ ἰσοβαροῦς κακοδοξίας, διότι ἡ ἀποψις τοῦ Chomiakov, Ὁρθόδοξον ἔχουσα πρωτίστως ἀφετηρίαν καὶ ἀκαδημαϊκῶς οὕτως εἰπεῖν ἐκτεθεῖσα, παρὰ Θεολόγων τινῶν ὠρίσμένης θεολογικῆς καὶ φιλοσοφικῆς κατευθύνσεως, ὑπολείπεται ἄπειρον τῆς Ρωμαϊκῆς κακοδοξίας, τῆς ἐπισήμως ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Δύσεως ἐν Συνόδῳ ἐκτεθείσης καὶ δόγμα χαρακτηριστικὸν τῆς ἐν λόγω Ἐκκλησίας καταστάσης.

Α. Η ΡΩΜΑΪΚΗ ΠΕΡΙ ΑΛΑΘΗΤΟΥ ΤΟΥ ΠΑΠΑ ΑΝΤΙΛΗΨΙΣ

1. Σύντομοι ἱστορικαὶ παρατηρήσεις περὶ τῆς γενέσεως τοῦ παπικοῦ πρωτείου

Καίτοι ὁ συστηματικὸς χαρακτὴρ τῆς παρουσίας μελέτης δὲν ἐπιτρέπει μακρὰν τῶν ὑπὸ ἐξέτασιν θεμάτων ἱστορικὴν ἔρευναν, ἀλλ' ἀντιθέτως προϋποθέτει τὰ ἐν προκειμένῳ συμπεράσματα τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας, ἀνάγκη ὅπως, πρὶν ἢ ἐκτεθῶσι κατωτέρω ἐν παραγράφοις ἰδίαις οἱ ὑπὸ Ὁρθοδόξου πλευρᾶς προβαλλόμενοι συστηματικοὶ λόγοι, οἱ τὸ ἀνοικονόμητον καὶ πεπλανημένον τοῦ δόγματος περὶ παπικοῦ ἀλαθήτου μαρτυροῦντες, μνημονευθῶσιν ἐν συντόμῳ ἱστορικαὶ τινες παρατηρήσεις περὶ τῆς γενέσεως τοῦ παπικοῦ πρωτείου, ἐφ' ὅσον τοῦτο ἀπετέλεσε τὸ φυσικὸν ὑπόβαθρον τοῦ ἀλαθήτου. Ἡ δὲ τοιαύτη σύντομος ἱστορικὴ ἀνασκόπησις

τυγχάνει τοσούτω ἀπαραίτητος καὶ ἐπιβαλλομένη, ὅσῳ διὰ τὴν ἀνάκρισιν τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ αὐθεντικοῦ παντὸς δόγματος ἡ Ὁρθόδοξος Θεολογία ὡς κριτήριον τίθησιν ἀνέκαθεν οὐ μόνον τὴν ἐν δογματικῇ ἐννοίᾳ ἐκ τῆς Γραφῆς καὶ τῆς Παραδόσεως (ἔστω καὶ συνεπτυγμένως) ἐπιμαρτύρησιν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τὴν καθ' ἑαυτὴν ἱστορικὴν ἀρχαιότητα τοῦ ἐν λόγῳ δόγματος, ἥτις σχετίζεται κυρίως πρὸς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν καὶ τὴν Προῖξιν τῆς ἀρχεγόνου Ἐκκλησίας.

Ὅθεν ἰδιαιτέρας σπουδαιότητος διὰ τὴν μελέτην τοῦ ἐν προκειμένῳ θέματος κέκτηται ἡ Ἱστορία κυρίως τῶν δύο πρώτων χριστιανικῶν αἰώνων, καὶ δὴ ἡ διαμόρφωσις καὶ ἀνάπτυξις τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ πολιτεύματος, διὰ τὰ διαπιστωθῇ ἀκριβέστερον, ἐὰν ἡ Ρωμαϊκὴ καθέδρα ἀρχῇθεν εἶχε τὴν, οὕτως εἰπεῖν, «μεσσιανικὴν συνείδησιν» τῆς ἑαυτῆς θέσεως καὶ ἀποστολῆς διὰ τὰς τύχας τῆς ἀνὰ τὴν Οἰκουμένην χριστιανικῆς Ἐκκλησίας ἢ ἐὰν λόγοι καθαρῶς ἐξωτερικοὶ καὶ γεγονότα συμπτωματικά (1) ὑπεβοήθησαν ταύτην εἰς γένεσιν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Ρωμαϊκοῦ πνεύματος καὶ εἰς τὴν ἐφεύρεσιν τῆς περὶ πρωτείου θεωρίας.

Ἐμπεριστατωμένοι ἔρουναι διασῆμων Ἱστορικῶν περὶ τὴν διαμόρφωσιν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ πολιτεύματος ἀπέδειξαν, ὅτι οἱ τρεῖς βαθμοὶ τῆς Ἱερωσύνης μαρτυροῦνται κατ' οὐσίαν, ζώντων ἔτι τῶν Ἀποστόλων, εἰς τὰς ἐπὶ μέρους Ἐκκλησίας τῆς τε Δύσεως καὶ τῆς Ἀνατολῆς, καὶ ὅτι τὸ λειτουργήμα τῆς «ἐπισκοπῆς», ἀνεξαρτήτως τῆς ποικιλίας τοῦ ὀνόματος τῶν φορέων κατὰ τόπους, ὑπῆρξεν ἱεραρχικὸν μὲν οὐχὶ δὲ μοναρχικόν, ἀλλ' ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ διαδόχου τῶν Ἀποστόλων προεστῶτος «Πρεσβυτέρου» (ἦτοι τοῦ Ἐπισκόπου).

Εἰδικῶς περὶ τοῦ ἐπισκοπικοῦ βαθμοῦ ἐν γένει, ὁ καθηγητὴς Γ. Κονιδάρης γράφει: «Ἡ σπουδαιότης τοῦ ἐπισκοπικοῦ βαθμοῦ εἶχεν ἤδη ἐξαρθῇ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ δευτέρου αἰῶνος, ἀλλὰ μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου καὶ τὰς προκυπτούσας ἀνάγκας τῆς Ἐκκλησίας διεμορφοῦτο ἡ δικαιοδοσία του καὶ ἡ βαρὺτης τῶν ἀποφάσεών του, ὡς διαδόχου τῶν Ἀποστόλων, διὰ τὰ ζητήματα τῆς καθαρότητος τοῦ δόγματος καὶ τῆς τάξεως, ἅτινα ἀπετέλουν ἀποστολικὴν καὶ ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ» (2).

Ὁ ἐκ τῶν ποικιλιώνων λοιπὸν αἵρέσεων κίνδυνος διὰ τὴν Ἐκκλησίαν συνετέλεσεν, ὥστε ταχέως νὰ ἐξαρθῇ ἰδιαζόντως ὁ Ἐπίσκοπος ὡς κέντρον ὁρατὸν τῆς αὐθεντικῆς παραδόσεως καὶ διδασκαλίας τῆς Ἐκκλησίας, δι' ὃ καὶ τὰ μνημεῖα διὰ τὴν Ἱστορίαν τοῦ δευτέρου αἰῶνος, ἰδίᾳ δὲ τὰ κείμενα τοῦ Ἀντιοχείας Ἰγνατίου, τοσαύτην ἀποδίδουσι σημασίαν εἰς ἰὸν τοῦ Ἐπισκόπου βαθμόν. Παρὰ ταῦτα ὅμως, κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ αὐτοῦ Ἱστορικοῦ Γ. Κονιδάρη, «μοναρχικὸν ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα, ὡς θέλουν οἱ Προτεστάνται, παραβιάζοντες τὰ κείμενα τοῦ Ἰγνατίου, δὲν ὑπῆρξεν ἐν τῇ Ρώμῃ πρὸ τοῦ Καλλίστου τοῦ Α' καὶ Στεφάνου τοῦ Α', ἀλλὰ καὶ τότε ἐν περιωρισμένῃ ἐννοίᾳ» (3).

Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρώμης ἀπέκτησεν, ὡς γνωστόν, λίαν ἐνωρίς, ἦτοι ἤδη ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ Α' αἰῶνος, μέγα παρὰ τοῖς λοιποῖς Χριστιανοῖς ἡθικὸν κύρος, ὡς ἐκ

(1) Κατὰ τὸν Καθηγητὴν Γ. Κονιδάρην ὁκτώ κυρίως ὑπῆρξαν οἱ παράγοντες, οἱ εἰς τὴν γένεσιν τοῦ παπικοῦ πρωτείου συντελέσαντες (ἴδε τούτους ἀναλυτικῶς ἐν Γενικῇ Ἐκκλησιαστικῇ Ἱστορίᾳ, Ἀθῆναι 1957, σελ. 239-240).

(2) Γ. Κονιδάρη, Γενικὴ Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, Ἀθῆναι 1957, σελ. 223.

(3) Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 173, ἐν ὑποσημ. 2.

τοῦ φιλανθρωπικοῦ ἔργου, ὅπερ ἀπὸ τῆς θέσεως τῆς πρωτευούσης τοῦ Κράτους ἡ δύνατο νὰ ἀναπτύξῃ, δι' ὃ καὶ ἐπεσπάσατο ὑπὸ τοῦ Ἰγνατίου τὸν χαρακτηρισμὸν τῆς «προκαθημένης τῆς ἀγάπης». Τὸ ἠθικὸν τοῦτο κύρος ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρώμης δὲν ἐξεμεταλλεύθη μέχρι τοῦ τέλους τοῦ δευτέρου αἰῶνος πρὸς ἐπιβολὴν παρὰ τοῖς λοιποῖς Χριστιανοῖς τῆς αὐθεντίας τῆς ἑδρας ἢ τοῦ Ἐπισκόπου αὐτῆς. Τοῦτο καταφαίνεται καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι καὶ ὅτε ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρώμης ἐξ ἀγάπης ἀποστέλλει παραινετικὴν πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Κορίνθου ἐπιστολὴν (Α' Κλήμεντος) διὰ τὴν γνωστὴν «στάσιν» κατὰ πρεσβυτέρων τινῶν, δὲν ἐπικαλεῖται ἰδιαιτέραν αὐθεντίαν αὐτῆς, ἀλλὰ, τοῦ Ἐπισκόπου Ρώμης ἐν χριστιανικῇ σεμνότητι μὴ προβαλλομένου οὐδὲ διὰ τοῦ ὀνόματος ἐν τῇ ἐπιστολῇ, τίθεται ἡ Ρώμη εἰς τὴν αὐτὴν πρὸς τὴν Πίστιν καὶ διδασκαλίαν τῶν Ἀποστόλων σχέσιν, εἰς ὅαν καὶ ἡ τῆς Κορίνθου Ἐκκλησία.

Ἡ περὶ τὸν ἑορτασμὸν ὅμως τοῦ Πάσχα ἔρις ὑπῆρξε σημαντικῆς σπουδαιότητος ⁽¹⁾ διὰ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Ρωμαϊκοῦ πνεύματος, τοῦ πρωτῶς τὴν ὁμοιομορφίαν καὶ ἐν τοῖς ἐπουσιώδεσιν ἀπαιτοῦντος. Καὶ ἐνῷ κατὰ τὴν συνάντησιν τοῦ Ρώμης Ἀνικλήτου μετὰ τοῦ Σμύρνης Πολυκάρπου (154 μ.Χ.) διετηρήθη ἀδιασάλευτος ἡ εἰρήνη παρὰ τὴν μὴ τελικὴν τοῦ θέματος τοῦ ἑορτασμοῦ τοῦ Πάσχα ρύθμισιν, ἐπὶ Πάπα Βίκτωρος τοῦ Α' (192) ἡ ἀξίωσις ἐπιβολῆς ἐμφανίζεται ἀπροκαλύπτως, ὅτε καὶ ἄρχεται ἡ διαφοροποίησις τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας τῆς Δύσεως ἀπὸ τῆς τῆς Ἀνατολῆς ⁽²⁾. Παρὰ ταῦτα μέχρι τοῦδε οὐδεμία γίνεται σκέψις περὶ διαδοχῆς τοῦ Πέτρου ὑπὸ τῆς Ρωμαϊκῆς ἑδρας ἢ τοῦ Ἐπισκόπου αὐτῆς. Ὁ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Πάπα Σωτῆρος (166 - 174) συνταχθεὶς ἀρχαιότερος κατάλογος τῶν Ρωμαίων Ἐπισκόπων (σωζόμενος παρ' Εἰρηναίου) δὲν μνημονεύει τοῦ Πέτρου ὡς πρώτου Ἐπισκόπου Ρώμης. Οὕτως ἐν τῷ ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου (Ἐκκλ. Ἱστορία III, 1, 2 καὶ V, 6) διασωθέντι σχετικῷ ἀποσπασμασι τοῦ Εἰρηναίου (Ἑλεγχος καὶ ἀνατροπὴ τῆς ψευδωνύμου γνώσεως III, 3, 3) μετὰ τὸν θάνατον Παύλου καὶ Πέτρου ὡς Ἐπίσκοπος ἀναφέρεται ὁ Λίνος : «Τῆς δὲ Ρωμαίων Ἐκκλησίας μετὰ τὴν Παύλου καὶ Πέτρου μαρτυρίαν πρῶτος κληροῦται τὴν ἐπισκοπὴν Λίνος». Μόλις δὲ ἐπὶ Στεφάνου τοῦ Α' (254 - 257) ἐτέθη εἰς τὸν ἐπισκοπικὸν κατάλογον ὡς πρῶτος ὁ Πέτρος ⁽³⁾, ὅπερ μαρτυρεῖ καταφανῶς, ὅτι ἡ περὶ πρωτείου θεωρία ἀποτελεῖ καθαρὰν ἐφεύρεσιν ⁽⁴⁾ καὶ εἰς τὴν ὅλως ἐσφαλμένην ταύτην βάσιν ἐπρόκειτο μετὰ ταῦτα νὰ προστεθῇ ἡ περὶ ἐρμηνείας τοῦ Ματθ. 16, 18 προσπάθεια πρὸς θεμελίωσιν τοῦ διεκδικουμένου πρωτείου ἐπὶ τῆς Γραφῆς (philosophia a posteriori) διὰ τῆς ἐννοίας τῆς Πετρεινείου διαδοχῆς.

Καὶ κέκτηται μὲν ὄντως ἡ ἐννοια τῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς ὑψίστην σπουδαιότητα ἐν τῇ ζωῇ τῆς Ἐκκλησίας, πλὴν οἱ πρῶτοι περὶ αὐτῆς διδάσκοντες, διὰ τῶν ὧν κατέλιπον ἡμῖν ἔστω καὶ ἐν ἀποσπασμασι μνημείων, ἥκιστα συμβάλλουσιν (ἐὰν βεβαίως μελετῶνται καὶ ἀνακρίνονται ἀπροκαταλήπτως) εἰς στήριξιν τῆς περὶ ἀποστολικῆς διαδοχῆς Ρωμαϊκῆς ἀντιλήψεως.

Οὕτως ἐν τῷ μνημονευθέντι χωρίῳ τοῦ Εἰρηναίου ἐθεώρησαν οἱ Ρωμαιοκαθολικοὶ

(1) Γ. Κονιδάρη, ἐνθ. ἀνωτ., σελ. 224 ἐξ.

(2) ἐνθ. ἀνωτ., σελ. 288.

(3) ἐνθ. ἀνωτ., σελ. 117 καὶ 233.

(4) Γ. Κονιδάρη, Διαδοχὴ Ἀποστόλων, ἐν ΘΗΕ, τόμ. 4, στ. 1112.

μαρτυρουμένην καὶ ἐξαιρομένην ἰδιαζόντως τὴν διαδοχὴν τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας, ἐφ' οὗ καὶ πειρῶνται οὗτοι πάντοτε νὰ στηρίξωσι τὴν μοναδικὴν θέσιν ταύτης. Ἐπ' αὐτοῦ ὅμως ὁρθῶς παρατηρεῖ ὁ Καθηγητὴς Κονιδάρης, ὅτι ἡ τοιαύτη προσπάθεια δέον νὰ θεωρηθῇ ἀποτυχοῦσα καὶ διότι ἐμφανίζεται τόσον ἀργά, ἀγνωσμένη ὑπὸ τῆς Καινῆς Διαθήκης, τῆς Α' καὶ Β' Κλήμεντος, τοῦ Ἰγνατίου, τοῦ Ποιμένους τοῦ Ἐρμιᾶ, ἀλλὰ καὶ διότι πρόκειται περὶ ἀποσπάσματος (ΒΕΠ, τομ. 3, σελ. 143), οὗ ἡ ἀρχὴ εἶναι ἀγνωστος, δύναται ὅμως νὰ θεωρηθῇ (κατὰ προφορικὴν νῦν γνώμην τοῦ κ. Κονιδάρη) ὅτι ὁρθῶς εὐρίσκεται εἰς τὸ Λατ. Κείμενον. Τοῦτο σαφῶς ἀφορᾷ εἰς τὴν Ρώμην καὶ ὄχι εἰς τὴν ὅλην Ἐκκλησίαν. Ἐν συνεχείᾳ προχωρεῖ ἔτι περαιτέρω ὁ ἐν λόγῳ Ἱστορικὸς γράφων: «Ἀλλὰ πρὸς κατανόησιν τοῦ Εἰρηναίου δὲν ἀρκεῖ μόνον τὸ γεγονός, ὅτι εἶναι δυνατὴ καὶ ἄλλη ἐρμηνεία, καθ' ἣν (ἐσφαλμένως) ὁ Εἰρηναῖος θεωρεῖ τὸν Πέτρον καὶ τὸν Παῦλον ὡς θεμελιωτὰς τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρώμης, ἀλλὰ καὶ τὸ τί λέγουσιν περὶ τοῦ θέματος τῆς διαδοχῆς τῶν Ἀποστόλων ὁ μαθητὴς τοῦ Εἰρηναίου Ἰππόλυτος καὶ ὁ περὶ τὰ μέσα τοῦ β' αἰῶνος διελθὼν ἐκ Κορίνθου Ἡγῆσιππος, τοῦ ὁποίου ἀτυχῶς ἐσώθησαν μόνον ἀποσπάσματα» (1).

Τὸ σχετικὸν χωρίον τοῦ Ἰππολύτου (Κατὰ πασῶν αἱρέσεων I, ΒΕΠ, τομ. 5, σελ. 199), διαλαμβάνον περὶ τῆς σπουδαιότητος τῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς γενικῶς, ἡκιστα μνημονεύει ἢ ὑπαινίσσεται ἰδιαιτέραν τῆς Ρώμης διαδοχὴν, ἀλλ' ἐξελέγχον τὸ ἐσφαλμένον τῆς διδασκαλίας τῶν αἰρετικῶν, ὡς ἀπόδειξιν προβάλλει περὶ τούτων, ὅτι «μηδὲν ἐξ ἁγίων Γραφῶν λαβόντες ταῦτα ἐπεχείρησαν ἢ τινος ἁγίου διαδοχὴν φυλάξαντες ἐπὶ ταῦτα ὥρμησαν». Ἰδιαιτέρας προσοχῆς ἄξιον τυγχάνει ἐν τῷ ἐν λόγῳ χωρίῳ, ὅτι ἐὰν ὑπῆρχε συνειδήσις περὶ ἰδιαιτέρας τῆς Ρώμης διαδοχῆς, δὲν θὰ ὠμίλει ὁ Ἰππόλυτος οὕτω γενικῶς (αὐτὸς ἁγίου διαδοχῆς) περὶ τῆς Ἀποστολικῆς διαδοχῆς.

Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἡγῆσιππος (2) κατὰ τὸν αὐτὸν ὁμιλεῖ γενικὸν τρόπον περὶ τῆς Ἀποστολικῆς διαδοχῆς, γράφων: «Καὶ παρὰ Ἀνικητοῦ διαδέχεται Σωτὴρ, μεθ' ὃν Ἐλευθερος... Ἐν ἐκάστη δὲ διαδοχῇ καὶ ἐν ἐκάστη πόλει οὕτως ἔχει, ὡς ὁ νόμος κηρύττει καὶ οἱ προφῆται καὶ ὁ Κύριος» (Fragm. V, παρ' Εὐσεβίῳ IV, 22, 2 - 6 ΒΕΠ τομ. 5, σελ. 85). Κατόπιν τούτων τὸ θέμα τῆς διαδοχῆς τοῦ Πέτρου ἐν Ρώμῃ, ἐφ' ἧς ὠκοδομήθη ὑπὸ τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας ἡ θεωρία τοῦ παπικοῦ πρωτείου, δὲν δύναται νὰ ἀπασχολῇ πλέον τὴν ἱστορικὴν ἔρευναν, «διότι δὲν ὑπάρχει τοιοῦτον θέμα διὰ τὸν Ἱστορικὸν τῶν δύο πρώτων αἰώνων, ἐπειδὴ δὲν ὑπῆρχε οὔτε διὰ τοὺς Ρωμαίους» (3). Τὸ δὲ συμπέρασμα τῆς σχετικῆς ἱστορικῆς ἀνασκοπήσεως ἐπιβεβαιοῖ τὴν θέσιν, ὅτι πρωτογενὲς ὑπῆρξε τὸ Ρωμαϊκὸν ἐκκλησιαστικὸν πνεῦμα, δευτερογενὲς δὲ τὸ πρωτεῖον ἐξουσίας, τὸ ἐμφανισθὲν μίαν γενεάν βραδύτερον (4).

(1) Ἐνθ. ἀνωτ., στ. 1113.

(2) Ἰδιαιτέραν σημασίαν ἔχει ἡ γνώμη τοῦ Ἡγῆσιππου, διότι, κατὰ τὴν παρατήρησιν τοῦ Altaner, ἣν καὶ ἡ Ὀρθόδοξος ἔρευνα δέχεται ὡς ὀρθήν (ἴδε Γ. Κονιδάρη, Διαδοχὴ Ἀποστόλων, ἐν ΘΗΕ, τομ. 4, στ. 1118), θεωρεῖται μὲν ὁ Εἰρηναῖος συνήθως ὡς ὁ ἰδιαιτέρας ἐξαίρων τὸ γεγονός τῆς Ἀποστολικῆς διαδοχῆς, πλὴν οὗτος ἀναπτύσσει τὴν ἀρχὴν τῆς παραδόσεως ὡς τὴν παρούσῃς ὁ Ἡγῆσιππος.

(3) Γ. Κονιδάρη, Διαδοχῇ, Ἀποστόλων, ἐνθ. ἀνωτ. στ. 1112. Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ φερομένη διαφορὰ μορφῶν κλπ. ἐκδ. 1959 σελ. 56 (ἀνακοίνωσις ἐν τῇ Ἀκαδ. Ἀθηνῶν).

(4) Γ. Κονιδάρη, Γενικὴ Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, σελ. 288.

Ἄλλα καὶ πάλιν ὑπάρχουσι διακοπαί, διότι τὸ πρωτεῖον ἐμφανίζεται εἰς τὸν Ἰούλιον τὸν Α' (341), τὸν Δάμασον (366 - 384), τὸν Ἰννοκέντιον τὸν Α' ἔνθα ἡ ἀρχὴ τοῦ ἀλαθήτου (402 - 416), εἴτα τὸν Καίεστινον Α' καὶ Λέοντα τὸν Α' (440 - 461).

2. Ἡ ἐξέλιξις τοῦ Ρωμαϊκοῦ πρωτείου εἰς Παπικὸν πρωτεῖον καὶ ἀλάθητον

Τὸ διαμορφωθὲν, καθ' ὃν εἶδομεν ἀμέσως ἀνωτέρω τρόπον, Ρωμαϊκὸν καὶ Παπικὸν πρωτεῖον, διέτρεξεν, ὡς ὀρθῶς παρατηρήθη (1) τρεῖς κυρίως φάσεις, ἐν μὲν τῇ πρώτῃ διεκδικούμενον διὰ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ρώμης, ἐφ' ἑξῆς δὲ διὰ τὸν προκαθήμενον αὐτῆς Ἐπίσκοπον. Ὅθεν παρὰ τὸ ὀρθὸν τῶν συμπερασμάτων τῆς συστηματικῆς ἐρεῦνης, καθ' ἃ πρωτεῖον καὶ ἀλάθητον ἐν τῇ Ρωμαϊκῇ σκέψει ὑπῆρξαν ἀνέκαθεν ἔννοιαι συσχετικαί (2), δὲν θὰ ἡδύνατο τις νὰ ὑποστηρίξῃ, ὅτι τὸ ἀλάθητον παρὰ τῇ Ρωμαϊκῇ Ἐκκλησίᾳ ἀποτελεῖ ἐν ἰαίαν καὶ καθ' ὅλην αὐτῆς τὴν γραμμὴν ὁμοιογενῆ διδασκαλίαν.

Καὶ διεκδικούσι μὲν οἱ Πάπαι πρωτεῖον δικαστικῆς καὶ πειθαρχικῆς αὐθεντίας τὸ κατ' ἀρχάς, εἰς πρώτην ὅμως εὐκαιρίαν ἐπιζητοῦσι νὰ ἐπεκτείνωσι τοῦτο καὶ ἐν τοῖς τῆς Πίστεως τῆς Οἰκουμένης Ἐκκλησίαις.

Οὕτω, πλὴν τῶν μνημονευθέντων παραδειγμάτων, ἀρκεῖ νὰ ἐνθυμηθῶμεν ἐκ τῶν Παπῶν, ἀπὸ Σιλβέστρου ἕως Σίξτου τοῦ Γ' (314 - 449), τὴν περίπτωσιν κυρίως Ἰννοκεντίου τοῦ Α' (402 - 417), ἀξιόσαντος ὅπως ἐν τοῖς κυριωτέροις ἐκκλησιαστικοῖς ζητήμασιν αἱ συνοδικαὶ ἀποφάσεις τῶν Ἐπισκόπων παραπέμπωνται εἰς τὸν Ἐπίσκοπον Ρώμης ὡς *rectorem Ecclesiae*, πρὸς γνωμοδότησιν (3).

Εἰς τὴν τοιαύτην ἀξιώσιν τοῦ Ἰννοκεντίου ὑπελείπετο ἡ ἐρμηνεία Λέοντος τοῦ Μεγάλου (440 - 461), ὅτι ὑφίσταται μυστικὴ σχέσις μεταξὺ τοῦ Πρίγκηπος τῆς Ἐκκλησίας Ἀποστόλου Πέτρου καὶ τοῦ Ρωμαίου Ποντίφηκος (4), διὰ νὰ τεθῇ ἡ ὅλη ἐξουσία τοῦ τελευταίου ἐπὶ πεδίου μυστηριακοῦ καὶ νὰ ὀλοκληρωθῇ οὕτως ἡ ριζικὴ διαφοροποίησις τοῦ Ἐπισκόπου Ρώμης ἀπὸ τῶν λοιπῶν τῆς Ἐκκλησίας Ἐπισκόπων.

Ἡ περαιτέρω ὅμως παρακολούθησις τῆς παραλλήλου πορείας πρωτείου καὶ ἀλαθήτου ἐν τοῖς φορεῦσι τοῦ παπικοῦ τούτου πνεύματος δὲν ἐνδιαφέρει ἡμᾶς ἐνταῦθα, διότι ὁ χαρακτήρ τῆς παρουσίας ἐργασίας τυγχάνει πρωτίστως συστηματικὸς καὶ οὐχὶ ἱστορικός.

Μεγαλυτέραν σημασίαν ἔχει ἐν προκειμένῳ τὸ γεγονὸς, ὅτι τὸ πρωτεῖον καὶ τὸ ἐν αὐτῷ ἐγκρυπτούμενον ἀλάθητον διεξεδιχῆθη τὸ κατ' ἀρχάς οὐχὶ διὰ τὸν Ἐπίσκοπον τῆς Ρώμης, ἀλλὰ διὰ τὴν Ἐκκλησίαν αὐτῆς (5).

(1) Ἰδε Β. Στεφανίδου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, Ἀθήναι 1948, σελ. 261-263.

(2) Σαφῶς πιστοῦται ἡ τοιαύτη ἀλήθεια καὶ ἐκ τῆς ἱστορικοκανονικῆς μελέτης τοῦ Κ. Μουρατίδου, Διαφοροποίησις, ἔκκοσμίκευσις καὶ νεώτεραι ἐξελλίξεις ἐν τῷ Δικαίῳ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, Ἀθήναι 1961.

(3) Πρβλ. Κ. Μουρατίδου, Διαφοροποίησις, ἔκκοσμίκευσις, ..., σελ. 25-26.

(4) Αὐτόθι.

(5) Οὕτως ὀρθῶς διακρίνει ὁ Κ. Μουρατίδης δύο βαθμίδας ἐν τῇ τοιαύτῃ ἐξελλίξει, τῆς δευτέρας ἀρχομένης μετὰ τοῦ Πάπα Ἰουλίου τοῦ Α', καθ' ἣν τὴν ὑφίστην αὐθεντίαν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ δὲν ἀντιποιεῖται πλέον ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρώμης, ἀλλ' ὁ Ἐπίσκοπος αὐτῆς (πρβλ. Κ. Μουρατίδου, ἐνθ).

Ἡ μετάβασις ὁμῶς αὕτη ἀπὸ τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας εἰς τὸν προκαθήμενον αὐτῆς Ἐπίσκοπον δὲν εἶναι γεγονὸς, τὸ ὁποῖον δύναται τις νὰ ἀντιπαρέλθῃ, ὥσει οὐδὲν νὰ διέφερεν ἡ πρώτη φάσις τῆς δευτέρας, ὡς ἀξίωσις καὶ ὡς κακοδοξία.

Ἐν τῇ πρώτῃ περιπτώσει, ἔνθα τὸ πρωτεῖον καὶ τὸ ἀλάθητον διεκδικεῖται διὰ τὴν τοπικὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ρώμης, πρόκειται, θὰ ἡδυνάτο τις νὰ εἴπῃ, περὶ πλάνης ἐλάσσονος, ἐφ' ὅσον ἀκόμη δὲν παρίσταται κατερρακωμένος ὁ συνοδικὸς θεσμός, ὅστις ὡς εἵπομεν καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, δύναται νὰ ἀσκηθῇ καὶ κατὰ τρόπον λελυμένον καὶ λανθάνοντα διὰ τοῦ Ἐπισκόπου μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν Κληρικῶν.

Ἡ πρώτη αὕτη φάσις τῆς Ρωμαϊκῆς ἀξιώσεως παρουσιάζει πρὸς τοὺς καὶ τινὰ ἀναλογίαν πρὸς τὴν ὑπὸ τινων Ὀρθοδόξων Θεολόγων κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἐξόχως προβαλλομένην «Εὐχαριστιακὴν Ἐκκλησιολογίαν» (1), καθ' ἣν ἐνθα τελεῖται ἡ θεία Εὐχαριστία παρίσταται καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος καὶ ἐπομένως πραγματοποιεῖται ἡ Ἐκκλησία, ἐν ὅλῃ αὐτῆς τῇ οἰκουμενικῇ διαστάσει καὶ αὐθεντίᾳ (2). Ἐν ὅψει λοιπὸν τῆς τοιαύτης ἀναλογίας παρατηρητέα τὰ ἐξῆς :

α) Ἀνεξαρτήτως τῆς ἀληθείας καὶ ὁρθότητος ἢ μὴ τῆς γνωστῆς θέσεως τοῦ Ν. Afanassieff, ὅτι ἡ ἀρχέγονος τῆς Ἐκκλησίας Ἐκκλησιολογία ὑπῆρξεν «εὐχαριστιακή», ἐκτοπισθεῖσα κατὰ τὸν τρίτον ἡδὴ αἰῶνα ὑπὸ τῆς «οἰκουμενικῆς» Ἐκκλησιολογίας (3), ἥκιστα θὰ ἦτο δυνατόν ἡ θεία Εὐχαριστία νὰ ἐνθαρρύνῃ τοπικὴν τινὰ Ἐκκλησίαν ἐν τῇ σκέψει, ὅτι αὕτη δύναται νὰ θεωρηθῇ μεμονωμένως ὡς ἡ ἔκφρασις τῆς μιᾶς ἀνὰ τὸν κόσμον τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας καὶ νὰ ἀντιποιηθῇ τὴν ἀλάθητον αὐτῆς αὐθεντίαν.

Διότι εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι κατὰ τὴν θείαν Εὐχαριστίαν Αὐτὸς ὁ Κύριος παρίσταται ἐν τῇ τοπικῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ Κοινότητι, ὑπὲρ ὅν οὐδεμία αὐθεντία δύναται νὰ ἰσχύσῃ, ἀκριβῶς ὁμῶς τὸ γεγονὸς τῆς θείας Εὐχαριστίας καὶ τῆς ἐν αὐτῇ παρουσίας τοῦ ἐνὸς πάντοτε Κυρίου ἀποκλείει τὴν δυνατότητα, ὅπως ἡ ἐν λόγῳ τοπικὴ Ἐκκλησία θεωρήσῃ ἐαυτὴν μεμονωμένην καὶ ἀνεξάρτητον (4). Τοῦτο ἄλλωστε περι-

ἀνωτ., σελ. 25). Τὴν αὐτὴν πραγματικότητα ὁμολογεῖ καὶ ὁ Ρωμαιοκαθολικὸς J. Ratzinger, εἰ καὶ κατὰ γενικώτερον τρόπον γράφων : «Den Unterschied der alten und neuen Situation könnte man kurz so ausdrücken : im Altertum gab es einen römischen Primat, heute gibt es einen päpstlichen Primat; im Mittelalter als Zeit des Übergangs könnte man von einem römisch - päpstlichen Primat sprechen, da nämlich die Bindung an Rom noch stärker war, während das Amt in seiner Einzigartigkeit ebenfalls sehr hervortrat» (Joseph Ratzinger, πολυγραφημένα σημειώσεις «Ekklesiologie», Bonn 1962, σελ. 87).

(1) Πρβλ. Ν. Afanassieff, Das Hirtenamt der Kirche : In der Liebe der Gemeinde vorstehen, ἐν : Der Primat des Petrus in der Orthodoxen Theologie, Zürich 1961, σελ. 7-67.

(2) Ἐκ τῆς τοιαύτης ἰδέας δὲν μένουσιν ἀνεπηρέαστοι καὶ νεώτεροι Ρωμαιοκαθολικοὶ Θεολόγοι, ὡς π.χ. ὁ γνωστότατος K. Rahner, γράφων : «Es ist nicht nur wahr : die Eucharistie ist, weil es die Kirche gibt, sondern es ist auch, richtig verstanden, wahr : Kirche ist, weil es Eucharistie gibt» (K. Rahner - J. Ratzinger, Episkopat und Primat, Freiburg im Br. 1961, σελ. 27).

(3) Πρβλ. Ν. Afanassieff, ἐνθ. ἀνωτ., σελ. 35.

(4) Τὸ τοιοῦτον ἄλλωστε ὁμολογεῖ καὶ ὁ Afanassieff, γράφων : «Obschon jede Kirche in sich selbst alles hatte, was sie benötigte, konnte die lokale Kirche doch nicht ausserhalb der anderen leben. Sie konnte sich nicht von den anderen abschliessen und auf sich selbst zurückziehen und unbeteiligt bleiben gegenüber dem, was in den anderen Kirchen geschah; Denn was sich sowohl bei ihr als auch bei den anderen ereignet, das geschieht ja in der einen und alleinigen Kirche Gottes» (Ν. Afanassieff, ἐνθ. ἀνωτ., σελ. 30).

τράνω μαρτυρεῖται ἐκ τῶν ἀρχαιοτάτων εὐχαριστιακῶν εὐχῶν καὶ δὴ ἐκ τῆς «ἀναφορᾶς», ἐνθα τὴν θυσίαν προσφέρει οὐχὶ ἡ τοπικὴ Ἐκκλησία ἢ Κοινότης καθ' ἑαυτήν, ἀλλ' ἡ σύμπασα τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία, ἡ τε στρατευομένη καὶ ἡ θριαμβεύουσα, παριστάμεναι ἡνωμένοι καὶ κατὰ τὴν πράξιν τῆς Εὐχαριστίας ⁽¹⁾).

β) Παρὰ τὴν παρατηρουμένην ἐκ πρώτης ὄψεως ἀναλογίαν μεταξὺ τῆς Ρωμαϊκῆς ἀξιώσεως κατὰ τὴν πρώτην αὐτῆς φάσιν καὶ τῆς εὐχαριστιακῆς Ἐκκλησιολογίας, πρόκειται κατ' οὐσίαν περὶ ὅλως διαφόρων περιπτώσεων καὶ ἀξιώσεων.

Διότι ἐνῷ ἡ εὐχαριστιακὴ Ἐκκλησιολογία τὴν αὐθεντίαν διὰ τὴν τοπικὴν Κοινότητα ἀντλεῖ ἀμέσως παρὰ τοῦ Κυρίου καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀναφέρεται εἰς π ᾱ σ α ν ἐπὶ μέρους Κοινότητα, ἐνθα ἀληθῶς τελεῖται ἡ θεία Εὐχαριστία, ἡ Ρωμαϊκὴ ἀξίωσις τὴν αὐθεντίαν ἀρύεται ἀπὸ τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου, ὃν μονοπωλεῖακῶς, οὕτως εἰπεῖν, διεκδικεῖ διὰ τὴν Κοινότητα τῆς Ρώμης.

Κατόπιν τῆς τοιαύτης ἀναλύσεως καταδεικνύεται, ὅτι ἡ Ρωμαϊκὴ περὶ πρωτείου καὶ ἀλαθήτου ἀντίληψις ὑπῆρξε μὲν καὶ κατὰ τὴν πρώτην αὐτῆς φάσιν κακὸδόξος, πλήρῃ ὅμως καταρράκωσιν τοῦ συνοδικοῦ θεσμοῦ ἐπέφερε διὰ τῆς μεταβάσεως αὐτῆς εἰς τὴν δευτέραν φάσιν, ἐνθα πλεον αὐτὸ τὸ πρόσωπον τοῦ Πάπα ἐτέθη ὡς ἡ ὑψίστη ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ αὐθεντία.

Τίθεται ὅμως τὸ ἐρώτημα: Ἀποκλείει ἡ περὶ Ἐκκλησίας διδασκαλία ἡ ὁ συνοδικὸς θεσμὸς πᾶσαν ἔννοιαν πρωτείου δι' ἐπὶ μέρους τινὰ Ἐκκλησίαν ἢ διὰ τὸν προκαθήμενον αὐτῆς Ἐπίσκοπον; Ἡ Ὁρθόδοξος Θεολογία οὐδέποτε ἔθεσεν ὑπὸ ἀμφισβήτησιν τὴν ἔννοιαν τοῦ τιμητικοῦ πρωτείου ⁽²⁾, ὅπερ τὸ κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ρώμης καὶ τὸν προκαθήμενον αὐτῆς ἀποδιδόμενον, περιῆλθε φυσικῶς μετὰ τὸ Σχίσμα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν Κωνσταντινουπόλεως, τὴν ἀμέσως μετὰ τὴν τῆς Ρώμης κατὰ τὰς Οἰκουμενικὰς Συνόδους εὐρισκομένην.

Νεωτέρα δὲ ἀπὸ Ὁρθοδόξου πλευρᾶς μελέτη τοῦ ὅλου θέματος τοῦ πρωτείου καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι οὐχὶ μόνον δὲν ἀποκλείει ἡ ἔννοια τοῦ συνοδικοῦ θεσμοῦ τὴν ἔννοιαν τοῦ τιμητικοῦ πρωτείου, ἀλλὰ καὶ τοῦτ' αὐτὸ ὑπαγορεύει ἀναγκαιῶς ταύτην ⁽³⁾.

(1) Πρβλ. : «Ἐτι προσφερόμεν σοι τὴν λογικὴν ταύτην λατρείαν, ὑπὲρ τῶν ἐν Πίστει ἀναπαυσαμένων Προπατόρων, Πατέρων, Πατριαρχῶν, Προφητῶν, Ἀποστόλων, Κηρύκων, Εὐαγγελιστῶν, Μαρτύρων, Ὁμολογητῶν, Ἐγκρατευτῶν, καὶ παντὸς πνεύματος δικαίου, ἐν πίστει τετελειωμένους» (Ἐκ τῆς θείας Λειτουργίας Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου).

(2) Ἡ ὑπὸ τοῦ Ν. Afanassieff προτεινομένη ἀντικατάστασις τοῦ ὅρου Primat (Πρωτεῖον), διὰ τοῦ ὅρου Vorrang (Προτεραιότης), Ὁρθόδοξως κέκτηται τότε μόνον νόημα, ὅταν ἀποβλέπη εἰς δῆλωσιν τοῦ τιμητικοῦ Πρωτείου, ὅπερ ἀνεγνώρισεν αἰετοτε ἡ Ὁρθόδοξια. Δὲν δύναται ὅμως νὰ συμφωνήσῃ πᾶς Ὁρθόδοξος Θεολόγος μετὰ τῆς ἀπόψεως τοῦ Afanassieff «dass man mit der Annahme des Primatgedankens gleichzeitig die eucharistische Ekklesiologie ausschliesst und umgekehrt mit der Entscheidung für die Idee des Vorranges, die universelle Ekklesiologie schwerlich vertreten kann» (μνημ. ἐργ., σελ. 35). Διότι αἱ δύο Ἐκκλησιολογίαι, τὰς ὁποίας διαλεκτικῶς ἀντιπαραθέτει ὁ Afanassieff, ἢτοι ἡ «εὐχαριστιακὴ» καὶ ἡ «οἰκουμενικὴ» δὲν ἀποκλείουσι κατ' οὐδένα λόγον ἀλλήλας, ἐφ' ὅσον ἡ ὀντολογικὴ καθολικότης τῆς Ἐκκλησίας φυσικὸν ἦτο νὰ ἔχη ὡς πραγμάτως τὴν οἰκουμενικὴν Ἐκκλησίαν καὶ Ἐκκλησιολογίαν, ἡ δὲ οἰκουμενικὴ Ἐκκλησία καὶ Ἐκκλησιολογία οὐδέποτε ἔπαυσε νὰ ἔχη ὡς συνεκτικὸν αὐτῆς ἐσώτατον δεσμὸν τὴν μίαν θείαν Εὐχαριστίαν, τὴν ἀνὰ τὰ πέρατα τοῦ κόσμου καθ' ἡμέραν ἀναφερομένην.

(3) Πρβλ. Ν. Afanassieff, ἐνθ. ἀνωτ., σελ. 18 : «Der Grundsatz der Leitung der Kirche durch die Konzilien kann nicht gegen den Primat angewendet werden; nicht nur schliesst er diesen nicht aus, sondern im Gegenteil, er setzt diesen geradezu voraus».

Ὑπὸ τοιαύτην ὁμῶς ἔννοιαν δὲν ἀποδέχονται τὸ πρωτεῖον οἱ Ρωμαιοκαθολικοί, ἀλλ' ἀξιοῦσιν, ὅτι πρωτεῖον καὶ ἀλάθητον προϋποτιθέασιν ἄλλα, συνενώσαντες δὲ ἀμφότερα εἰς τὸ πρόσωπον ἑνὸς καὶ μόνου Ἐπισκόπου, τοῦ Πάπα, προβληματικὸν τὸ πῶς οἰκονομοῦσι τὴν θέσιν τούτου ἐν τῷ ὅλῳ σώματι τῆς Ἐκκλησίας.

Ἀφοῦ λοιπὸν ἴδωμεν εὐθὺς ἀμέσως τὸ ἱστορικὸν τῶν κατὰ τὴν πρώτην Βατικανὴν Σύνοδον διατρεξάντων, θὰ ἀσχοληθῶμεν ἐν παραγράφοις ἰδίαις μετὰ τοῦ ἀνοικονομήτου τοῦ παπικοῦ ἀλαθήτου, ἐκθέτοντες τοὺς κυριωτέρους λόγους, δι' οὓς καὶ αὕτη ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Θεολογία δὲν δύναται νὰ οἰκονομήσῃ μετὰ τῆς νενομισμένης θεολογικῆς συνεπειᾶς τὸ ἀλάθητον τοῦ Ρωμαίου Ποντίφηκος, ὡς ἐθεσπίσθη τοῦτο διὰ τῆς πρώτης ἐν Βατικανῷ Συνόδου τῷ 1870.

3. Τὰ κατὰ τὴν πρώτην Βατικανὴν Σύνοδον

Διὰ νὰ κατανοήσῃ τις τὰς τάσεις, τὰ πνεύματα καὶ ἐν γένει τὰς συνθήκας, ὑπὸ τὰς ὁποίας ἐθεσπίσθη ἐν Βατικανῷ τὸ δόγμα τοῦ ἀλαθήτου τοῦ Πάπα, ἀνάγκη νὰ παρακολουθήσῃ ἐξ ἀρχῆς ἐν ταῖς κυριωτέραις λεπτομερείαις τὸ ὅλον ἐκκλησιολογικὸν πρόγραμμα τῆς Συνόδου τοῦ Βατικανοῦ ⁽¹⁾, τοῦ ὁποίου κατήρξατο ἡ Σύνοδος κυρίως τὴν 21ην Ἰανουαρίου 1870, ἥτοι ἐξ περίπου ἐβδομάδας ἀπὸ τῆς ἐπισήμου ἐνάρξεως τῆς Συνόδου ἐν τῇ Βασιλικῇ τοῦ Ἀγίου Πέτρου (8η Δεκεμβρίου 1869).

Τὴν 21ην Ἰανουαρίου 1870 διενεμήθη μετὰ τῶν συνέδρων ἐν «σχῆμα» de Ecclesia Christi, τοῦ ὁποίου κυριώτερος συντάκτης ὑπῆρξε κατὰ τὰς σχετικὰς προκαταρκτικὰς συνεδρίας ὁ Αὐστριακὸς Ἰησουΐτης Schrader. Τὸ ἐν λόγῳ σχῆμα, σκοποῦν νὰ ἐκθέσῃ διὰ πρώτην φοράν εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας συστηματικῶς τὰ περὶ φύσεως, ἰδιοτήτων καὶ ἀρμοδιοτήτων τῆς Ἐκκλησίας, περιελάμβανεν ἐν 15 κεφαλαίοις τὰς ἀκολουθοῦντας θέσεις ⁽²⁾:

- 1) Ecclesiam esse corpus Christi mysticum.
- 2) Christianam religionem nonnisi in Ecclesia et per Ecclesiam a Christo fundatam excoli posse.
- 3) Ecclesiam esse societatem veram, perfectam, spiritualem et supernaturalem.
- 4) Ecclesiam esse societatem visibilem.
- 5) De visibili Ecclesiae unitate.
- 6) Ecclesiam esse societatem ad salutem consequendam omnino necessariam.
- 7) Extra Ecclesiam salvari neminem posse.
- 8) De Ecclesiae indefectibilitate.
- 9) De Ecclesiae infallibilitate.
- 10) De Ecclesiae potestate.
- 11) De romani pontificis primatu.

(1) Κυριώτεραι πηγαὶ σχετικῶς συγχάνουσιν ὁ Mansi, Amplissima Collectio Conciliorum..., τομ. LI καὶ ἐπὶ ἐπισημοτέρα ἡ Collectio Lacensis, τομ. VII, 1870 (acta et decreta sancti oecumenici concilii vaticani).

(2) Πρβλ. R. Aubert, Die Ekklesiologie beim vatikanischen Konzil, ἐν: Das Konzil und die Konzile, Stuttgart 1962, σελ. 285-330.

- 12) De temporali sanctae sedis dominio.
- 13) De concordia inter Ecclesiam ac societatem civilem.
- 14) De jure et usu potestatis civilis secundum Ecclesiae catholicae doctrinam.
- 15) De specialibus quibusdam Ecclesiae juribus in relatione ad societatem civilem.

Καὶ ἡ μὲν ἱεράρχησις καὶ καθόλου σειρά τῶν θεμάτων ἐκ πρώτης ὄψεως οὐδὲν ἰδιαίτερον μαρτυρεῖ ἐνδιαφέρον τῆς Συνόδου περὶ τοῦ Πάπα (1). Ἐκεῖνο ὅμως ὅπερ τεχνηέντως ὑποκρύπτεται καὶ ἀποσιωπᾶται διὰ τῆς ἀνωτέρω σειρᾶς, γίνεται ἐμφανέστατον μόλις λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν τὴν ἔκτασιν τῶν ἐν λόγῳ κεφαλαίων, συγκρινομένων πρὸς ἄλληλα.

Οὕτω τὸ 11ον κεφάλαιον, de romani pontificis primatu, κατὰ τὴν ὁμολογίαν καὶ τοῦ R. Aubert «ἐκπλήσσει διὰ τῆς ἐκτάσεώς του» (2), ἀποτελοῦν τὸ τρίτον τῶν προηγηθέντων αὐτοῦ 10 κεφαλαίων περὶ Ἑκκλησίας.

Ἐπίσης τεχνηέντως ἀποφεύγεται κατ' ἀρχὴν ἐν τοῖς ἀνωτέρω κεφαλαίοις πᾶς λόγος περὶ ἀλαθήτου τοῦ Πάπα, λόγου γινομένου μόνον de Ecclesiae infallibilitate ἐν τῷ 9ῳ κεφαλαίῳ, πλὴν παρὰ τὴν τοιαύτην παρασιώπησιν ἐν τῷ 11ῳ κεφαλαίῳ, τῷ διαλαμβάνοντι περὶ τοῦ παπικοῦ πρωτείου, εἶχεν ἐτοιμασθῇ σχέδιον περὶ τοῦ ἀλαθήτου τοῦ Πάπα, ἵνα διδομένης τῆς καταλλήλου εὐκαιρίας προστεθῇ τοῦτο εἰς τὸ 11ον κεφάλαιον, ὡς caput adendum, ὅπερ καὶ ἐγένετο τὴν 6ην Μαρτίου 1870.

Τοῦτο ὅμως δὲν ἐγένετο ἄνευ δυσκολίας. Διότι ἐνῷ ἡ ὑπεράλπειος προπαγάνδα (3) κατῴρθωσε νὰ κερδίσῃ περὶ τοὺς 500 ἐκ τῶν 774 συνέδρων ὑπὲρ τῆς ἐγγραφῆς καὶ θεσπίσεως τοῦ ἀλαθήτου τοῦ Πάπα, δὲν ἦτο μικρὸς καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν 136, οἵτινες ἀντετάσσοντο, ἄλλοι ἀξιωματικῶς, ἄλλοι διὰ τὸ μὴ ὥριμον τοῦ πράγματος, κατὰ τοῦ νέου τούτου δόγματος (4). Τελικῶς μεσολαβήσαντος τοῦ Πάπα ὑπὲρ τῆς πλειονό-

(1) Ἡδὲ ὅμως ἐν ἀρχῇ τῆς Συνόδου προέκυψε διαφωνία ὡς πρὸς τὸν τρόπον, δι' οὗ ἔδει νὰ ἄρχωνται τὰ ἐπίσημα κείμενα τῆς Συνόδου, ἄλλων μὲν εἰσηγουμένων τὸν τύπον «Pius, episcopus servorum dei, sacro approbante concilio, ad perpetuam rei memoriam», ἄλλων δὲ ἀπαιτούντων, κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὰ τῆς ἐν Τριδέντῳ Συνόδου, τὸν τύπον «sancta synodus decernit» (πρβλ. Granderath, Geschichte des vatikanischen Konzils, τομ. 2, σελ. 55 ἐξ.). Τελικῶς ἐπεκράτησεν ἡ ἀποψὶς τῶν πρώτων, ἐνδεικτικὸν καὶ τοῦτο τῆς παπικῆς ἐπιβολῆς.

(2) Μνημ. ἐργ., σελ. 291.

(3) Μεταξὺ αὐτῶν διεκρίνοντο οἱ Ἀρχιεπίσκοποι τῆς Mecheln Dechamps καὶ τοῦ Westminster Manning, καὶ οἱ Ἐπίσκοποι τοῦ Regensburg Senestréy καὶ τοῦ Paderborn Martin.

(4) Κατὰ τοῦ νέου δόγματος ἦσαν περὶ τὸ τρίτον τῶν Γάλλων Ἐπισκόπων, ἐν οἷς ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Παρισίων Darboy, ὁ Ὁρλεάνης Dupanloup καὶ ὁ Γρενώβλης Ginoulhiac, ἡ πλειονότης τῶν Αὐστριακῶν, ἐν οἷς ὁ Καρδινάλιος Πράγας Schwarzenberg, τῆς Βιέννης Rauscher, οἱ Ἀρχιεπίσκοποι τῆς Kalocsa Haynald, τῆς Gran Simor, καὶ ὁ Ἐπίσκοπος τῆς Diakonvar Strossmayer καὶ 13 ἐκ τῶν Γερμανῶν, ἐν οἷς οἱ Ἀρχιεπίσκοποι Μονάχου Scherr, Κολωνίας Melchers, καὶ οἱ Ἐπίσκοποι Rottenburg Hefeke καὶ Μαγεντίας von Ketteler. Μνημειώδη ἀντίστασιν ἐπεδείξατο ἐκ Γερμανίας καὶ ὁ Ἱστορικὸς Ἰγνάτιος von Dollinger, ἀρχηγὸς γενόμενος τῶν Παλαιοκαθολικῶν, οὗ αἱ σχετικαὶ ἐπιστολαὶ ἀπετέλεσαν τὸν γνωστὸν τόμον ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον Janus.

Τὴν ἀδικίαν ὅμως ταύτην, ὅτι παρεθεωρήθησαν σκαιῶς καὶ ἄνευ νομίμου ἀνασκευῆς αἱ φωναὶ 136 Ἐπισκόπων, ἐπέπρωτο νὰ ἀναγνωρίσῃ σιωπηρῶς ἔστω καὶ ἐμμέσως ἡ Ρωμαϊκὴ Ἐκκλησία μετὰ παρέλευσιν 95 ἐτῶν, ἥτοι σήμερον. Ὡς γνωστὸν, ἄρθρον τοῦ κἀταστατικοῦ τῆς κατὰ τὰς ἡμέρας ἡμῶν συγληθείσης καὶ συνεχιζομένης ἔτι Β' Συνόδου τοῦ Βατικανοῦ ὀρίζει, ὅτι π ἐ ν τ ε ὑπογραφαὶ Ἐπισκόπων ἐξαρκοῦσι διὰ νὰ ἐπανατεθῇ ἐπὶ τάπητος οἰοδότη συζητηθὲν ἡδὴ θέμα τῆς Συνόδου.

τήτος, προσετέθη, ὡς ἐλέχθη, εἰς τὸ 11ον κεφάλαιον τὸ περὶ τοῦ ἀλαθήτου τοῦ Πάπα. Χαρακτηριστικὸν ἐξ ἐτέρου εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι ἐνῶ ἐν τῷ 9ῳ κεφαλαίῳ τὰ περὶ τοῦ ἀλαθήτου τῆς Ἐκκλησίας οὐδεμίαν ποιοῦνται νύξιν περὶ μεμονωμένου προσώπου (Πέτρου ἢ Πάπα) ὡς ὄργάνου τοῦ ἀλαθήτου, ἀλλὰ κεντρικὸν μέγεθος ἀποτελεῖ ἡ ἀλήθεια ὅτι τὸ σύνολον τῶν 12 Ἀποστόλων ἐδέχθη τὴν ὑπόσχεσιν τοῦ ἀλαθήτου ⁽¹⁾, οὐδεὶς λόγος γίνεται οὐσιαστικῶς καὶ συγκεκριμένως ἐν τῷ 10ῳ κεφαλαίῳ περὶ τῆς δυνάμεως τῶν Ἐπισκόπων. Ὁ ὅρος μάλιστα «ἐπίσκοποι» ἢ «ἐπίσκοπος» ἀποφεύγεται ἐπιμελῶς, μὴ μνημονευόμενος ἐν τῷ κειμένῳ τοῦ 10ου κεφαλαίου, ἀλλὰ μόνον ἐν τῷ σχετικῷ κανόνι, καὶ τοῦτο ἐντὸς ἐπτὰ μόνον γραμμῶν, ὅπερ εἶναι ἐξοφθάλμως δυσανάλογον πρὸς ὅσα διὰ μακρῶν ἐκτίθενται περὶ τοῦ Πάπα ⁽²⁾.

Ταῦτα πάντα καὶ ἄλλας πολλὰς ἐλλείψεις παρετήρησάν μετὰ πολλῆς παρρησίας ἱκανοὶ Ἐπίσκοποι ἐν τῇ Συνόδῳ, ἐπικρίναντες πικρῶς τὸ ὅλον σχῆμα τῶν 15 κεφαλαίων.

Ἐκ τῶν σοβαρωτέρων παρατηρήσεων ὑπῆρξαν ἡ μὴ θεώρησις τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τῆς θείας συστάσεως αὐτῆς, τὸ μὴ ἀγιογραφικὸν τῶν ὄρων καὶ ἡ ἄδικος παρασιώπησις τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἐπισκοπάτου καὶ τῶν Συνόδων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ.

Ἐπίσκοποι καὶ Καρδινάλιοι, ὡς ὁ Πράγας Schwarzenberg, ὁ Γρενώβλης Gi-nouilhac, ὁ Νεαπόλεως Riario Sforza, ὁ Περουγίας Pecci (ὁ τελευταῖος ὠμίλει καὶ ἐξ ὀνόματος 9 Ἐπισκόπων τῆς Μέσης Ἰταλίας, ὁ δὲ προτελευταῖος καὶ ἐξ ὀνόματος 30 Ἐπισκόπων τῆς Νεαπόλεως) κ.ἄ., ἤξιωσαν ἐντόνως νὰ ἐκτεθῶσι διὰ μακρῶν τὰ περὶ ἐπισκοπάτου καὶ τῶν Συνόδων.

ᾠσαύτως σπουδαῖον πρόσωπον διεδραμάτισε μετὰ πολλῶν ἄλλων καὶ ὁ Ἐπίσκοπος τῆς Beauvais, Denoucoux, προτείνας μετὰ 18 Γάλλων Ἐπισκόπων, ὅπως ἀφιερῶθῃ ἴδιον κεφάλαιον εἰς τοὺς Ἐπισκόπους ὡς διαδόχους τῶν Ἀποστόλων (παρὰ Mansi, τομ. LI, 378, 25). Σχέδιον τοιαύτης ἐκθέσεως συνέταξε τόσον ὁ Μαγεντίας Ketteler ὅσον καὶ ὁ Ἐπίσκοπος Denoucoux ⁽³⁾.

Κατόπιν τοιαύτης ἀντιδράσεως ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐγκριθῇ τὸ σχῆμα τοῦτο ὡς εἶχε, δι' ὃ ἀπεφασίσθη ἡ ἐκ νέου σύνταξις αὐτοῦ, ἀνατεθεῖσα εἰς τὸν Γερμανὸν Ἱη-ουττην Kleutgen.

Διὰ τὸ νέον σχῆμα θὰ ἐλαμβάνοντο ὑπ' ὄψιν τὰ 10 πρῶτα κεφάλαια, ἅτινα θὰ ἀπετέλουν τὴν δευτέραν constitutio, πρῶτην δὲ constitutio θὰ ἀπετέλει τὸ 11ον κεφάλαιον περὶ Πάπα, ὑποδιαιρούμενον εἰς τὰ ἐξῆς τέσσαρα κεφάλαια :

1) De apostolici primatus in beato Petro institutione.

(1) Ὁ R. Aubert ὁμολογεῖ ὡς πρὸς τὸ 9ον κεφάλαιον, ὅτι «diese Sätze zeigen ohne jeden Zweifel, dass Christus dem Kollegium der Zwölf und nicht Petrus allein die Bewahrung seiner Offenbarung anvertraut hat (was auch natürlich die besondere und besonders bedeutende Rolle des Leiters des Kollegiums sein mag)», ἐνθ. ἀνωτ., σελ. 295.

(2) Πρβλ. καὶ R. Aubert, ἐνθ. ἀνωτ., σελ. 296.

(3) Ἀξιομνημόνευτοι εἶναι οἱ λόγοι τοῦ Ἐπισκόπου, δηλώσαντος ὅτι «nonnulli episcopi obstupuerunt cum viderint nullum in schemate de ecclesia existere caput ubi expresse agetur de episcopatu et conciliis generalibus, in capitibus II et X necnon in canone Pio sunt revera verba quaedam, unde induci potest episcopos esse successores apostolorum, ideque pastores esse et doctores quibus ius competit Christi ecclesiam docendi et regendi... sed haec sufficere non videntur in constitutione tam solemnī ubi in quindecim capitibus tam fuse disseritur de ecclesia et eius regimine» (παρὰ Mansi, τομ. LI, 919, 600).

2) De perpetuitate primatus beati Petri in romanis pontificibus.

3) De vi et ratione primatus romani pontificis.

4) De romani pontificis infallibili magisterio (1).

Καὶ τὰ μὲν πρῶτα 10 κεφάλαια, ἐπεξεργασθέντα καταλλήλως, ἔδωσαν νέον σχῆμα (2), ὅπερ δὲν συνεζητήθη ἐκ νέου λόγῳ τῆς βιαίας διακοπῆς τῆς Συνόδου, ὡς ἐκ τοῦ ἐκκραγέντος ἐν τῷ μεταξὺ Γαλλογερμανικοῦ πολέμου, γεγονὸς ὅμως εἶναι, ὅτι ἐν τῷ σχήματι τούτῳ παρετηρήθη ἱκανὴ πρόοδος ὡς πρὸς τὰ δίκαια τοῦ ἐπισκοπάτου, ἀφιερωθέντος αὐτοῖς εἰδικοῦ κεφαλαίου. Ἄντ' αὐτοῦ καὶ κατὰ σχῆμα προθύστερον προϋτάθη, παρὰ ἱκανὰς ἀντιρρήσεις, ἡ γνωστὴ ὡς *pastor aeternus* περὶ τοῦ Πάπα *constitutio*, ἀποτελουμένη ἐκ τῶν μνημονευθέντων τεσσάρων κεφαλαίων.

Ἡ ἐν ἰδιαίτεrais ἐπιτροπαῖς καὶ ἐν γενικαῖς συνεδριάσεσι τῆς ὀλομελείας συζήτησις περὶ τὰ τέσσαρα ταῦτα κεφάλαια, διαρκέσασα ἀσυνήθως καὶ ἐμποιοῦσα τὴν ἐντύπωσιν ὅτι εἰς οὐδὲν ἐπρόκειτο νὰ καταλήξῃ ἀποτέλεσμα, μαρτυρεῖ περιτρώως περὶ τοῦ καινοφανοῦς τῶν διδασκαλιῶν, αἵτινες ἐπεχειρεῖτο νὰ θεσπισθῶσι διὰ τῶν κεφαλαίων τούτων.

Πρὸς ἔκθεσιν τῶν γενομένων συζητήσεων καὶ τῶν ἐπιχειρημάτων ἐκατέρας τῶν ἀντιμαχομένων μερίδων δὲν παρέχεται δυστυχῶς ὁ κατάλληλος χῶρος. Δι' ὃ περιοριζόμεθα ἐνταῦθα νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι ἐνῶ τὰ τρία πρῶτα κεφάλαια περὶ τοῦ πρωτείου τοῦ Πάπα ἐθεσπίσθησαν μετ' ὀλιγωτέρας σχετικῶς δυσκολίας, τὸ περὶ ἀλαθήτου ἀπέβη ἡ ἀληθὴς πέτρα σκανδάλου.

Ὁ Πάπας καὶ ἡ περὶ αὐτὸν πλειονότης τῆς Συνόδου ἦσαν ἀποφασισμένοι νὰ θεσπίσωσι τὸ δόγμα τοῦ ἀλαθήτου, ἡ δὲ ἀντίπαλος μερίς οὐδὲν ἡδυνήθη νὰ ἐπιτύχῃ, παρὰ τὰ ἀκαταμάχητα αὐτῆς ἐπιχειρήματα.

Οἱ ὑπέρμαχοι τοῦ ἀλαθήτου ἐνόμισαν, ὅτι διὰ τῶν ὄρων «*ex cathedra*» ἀφ' ἐνὸς καὶ «*de fide et moribus*» ἀφ' ἐτέρου περιώριζον ἱκανῶς καὶ ἔλυον τὰς ἐκ τῆς Ἀποκαλύψεως καὶ τῆς Ἱστορίας ἀντικειμένας δυσκολίας ὡς πρὸς τὸ ἀλάθητον ἐνὸς προσώπου (τοῦ Πάπα). Πλὴν καὶ ἐπὶ τῶν σημείων τούτων ἡ συζήτησις καὶ ἀντίδρασις τῆς μειονότητος ὑπῆρξεν ἀκαταμάχητος, ὅτε συνεργοῦσης καὶ τῆς ἐκρύθμου πολιτικῆς ἐν Εὐρώπῃ καταστάσεως, ὁ Πάπας καὶ ἡ περὶ αὐτὸν ἰσχυρὰ μερίς ἐπεβλή-

(1) Ἡ τοιαύτη διατύπωσις τοῦ τίτλου τοῦ κεφαλαίου ὀφείλεται εἰς τὸν Καρδινάλιον καὶ Ἀρχιεπίσκοπον τῆς Bologna Guidi, ἔχουσα πρότερον : «*de infallibilitate romani pontificis*», διορθωθείσα δέ, ἵνα μὴ ἄγῃ εἰς παρεξήγησιν, ὅτι ὁ τοῦ ἁγίου Πνεύματος φωτισμὸς συνδέεται πρὸς τὸ πρόσωπον τοῦ Πάπα, ἀλλὰ μόνον πρὸς ὀρισμένας αὐτοῦ ἐνεργείας. Ὁ αὐτὸς ὅμως Guidi κατὰ τὴν ἀγόρευσίν του τὴν 18ην Ἰουνίου ὑπεστήριξεν, ὅτι ἡ μετὰ τῶν Ἐπισκόπων συνεργασία τοῦ Πάπα διὰ τὰς ἀλαθήτους αὐτοῦ ἐνεργείας εἶναι ἀπαραίτητος. Προέτεινε μάλιστα καὶ Κανόνα ἔχοντα οὕτω : «Ὁ ἰσχυριζόμενος, ὅτι ὁ Πάπας κατὰ τὴν διατύπωσιν δογματικῶν κειμένων ἐνεργεῖ ἐξ ἰδίας βουλῆς καὶ δυνάμεως (*ex arbitrio*), ἀνεξαρτήτως τῆς Ἐκκλησίας, ἥτοι κειωρισμένως αὐτῆς καὶ οὐχὶ βάσει τῆς συμβουλῆς τῶν Ἐπισκόπων, οἵτινες μαρτυροῦσι τὴν Παράδοσιν τῶν ἑαυτῶν Ἐκκλησιῶν, ἀνάθεμα ἔστω» (παρὰ Mansi τομ. LII, 740-748). Ὁ ἀτυχὴς Guidi κληθεὶς παρὰ τοῦ Πάπα ἤκουσε δριμυτάτας παρατηρήσεις, μεταξὺ ἄλλων, ὅτι οἱ Ἐπίσκοποι δὲν εἶναι μάρτυρες τῆς Παραδόσεως. «Υπάρχει μόνον εἰς μάρτυς τῆς Παραδόσεως καὶ οὗτος εἶμαι ἐγὼ», εἶπεν ὁ Πάπας (πρβλ. Butler - Lang, *Das vatikanische Konzil*, München 1933, σελ. 317).

(2) Τὸ σχῆμα τοῦτο παραμεῖναν ἐπ' ἀρκετὸν ἄγνωστον, ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου Paderborn Martin, εὔρηται δὲ παρὰ Mansi (τομ. LIII, 308 - 317) ὑπὸ τὸν τίτλον : *Schema constitutionis secundae de Ecclesia Christi secundum reverendissimorum Patrum animadversiones reformatum*.

θησαν διὰ τῆς δυνάμεως καὶ οὐχὶ διὰ τῆς πειθοῦς. Οὕτω τὸ ἐπίμαχον θέμα, ἐὰν ex sese ἢ τῇ οἰαδότητι συναινέσει τῆς Ἐκκλησίας τυγχάνῃ ὁ Πάπας ἀλάθητος, ἐλύθη διὰ προσθήκης, τὴν τελευταίαν στιγμὴν, τοῦ ὅρου «non autem ex consensu Ecclesiae» (1).

Κατὰ τινὰ δοκιμαστικὴν ψηφοφορίαν τὴν 13ην Ἰουλίου, ἐξ 601 παρόντων ἐψήφησαν 451 placet, 88 non placet καὶ 62 placet juxta modum.

Ἡ τελικὴ καὶ ἐπίσημος ψηφοφορία ἐπρόκειτο νὰ διεξαχθῇ τὴν 18ην Ἰουλίου, οἱ πλεῖστοι ὅμως τῶν ὑπερμάχων τῆς μειονότητος, ἀντιληφθέντες ἐν τῷ μεταξὺ καὶ διὰ προσωπικῶν ἐπαφῶν πρὸς τὸν Πάπαν, ὅτι πᾶσα περαιτέρω προσπάθειά των ἦτο ματαία, ἀνεχώρησαν εἰς τὰ ἴδια, τινὲς δ' αὐτῶν καίπερ παραμείναντες ἐν Ρώμῃ δὲν προσῆλθον εἰς τὴν ψηφοφορίαν τῆς 18ης Ἰουλίου, ὅτε ἐν μέσῳ δεινῆς καταγίδος καὶ ἀσυνήθων ἀστραπῶν ἐθεσπίσθη ἐν τῇ Βασιλικῇ τοῦ Ἁγίου Πέτρου τὸ νέον δόγμα, διὰ ψήφων 553 placet καὶ 2 μόνον non placet.

Οὕτω λόγῳ τῆς βιαιᾶς διακοπῆς τῆς Συνόδου ἐθεσπίσθη ἐκ τοῦ ὅλου σχήματος de Ecclesia μόνον τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὸν Πάπαν, ὡς constitutio prima (2) de Ecclesia Christi, καὶ τοῦτο κατὰ τρόπον πρωθύστερον, ὡς παρατηρήθη καὶ ἀνωτέρω.

Ἐὰν ἤθελέ τις κατόπιν τούτου νὰ ἐρευνήσῃ τὰς ἀγιογραφικὰς καὶ πατερικὰς θέσεις, εἰς ἃς ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία ἐθεώρησε μαρτυρούμενον τὸ δόγμα τοῦτο, θὰ παρίστατο ἀνάγκη συγγραφῆς ἰδίου ἔργου, διότι ἐὰν αἱ ἐν προκειμένῳ ἀγιογραφικαὶ θέσεις τυγχάνουσι κυρίως μόλις τρεῖς, ἦτοι Ματθ. 16, 16-19, Ἰωαν. 21, 15-17 καὶ Λουκ. 22, 31-33 (αἱ δύο πρῶται ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ πρωτεῖον, ἡ δὲ τελευταία εἰς τὸ ἀλάθητον), ἡ ἀνάγκη νὰ παρουσιάσωσιν ὡς παραδοσιακὸν τὸ καινὸν αὐτῶν δόγμα, ἄγει τοὺς Ρωμαιοκαθολικοὺς διαρκῶς καὶ εἰς νέας ἀναζητήσεις παρὰ τοῖς Πατράσιν, ὅπου διὰ βεβαιωμένης παρερμηνείας προσάγεται καὶ ἡ πλέον ἀμυ-

(1) Πρβλ. Butler—Lang, Das vatikanische Konzil, σελ. 362 : «Das Konzil hielt sich an das Vorbild der Deputation de fide und fügte im letzten Augenblick, statt eine Verständigung herbeizuführen, die Klausel an «non autem ex consensu Ecclesiae». Ἐπὶ τοῦ ἐπιμάχου ὅμως τούτου θέματος, ἐπὶ τοῦ ὁποῦ θὰ ἡδυνάτο τις νὰ εἴπῃ ὅτι συγκεντροῦται ἡ ὅλη κακοδοξία τοῦ ἀλάθητου τοῦ Πάπα, ἡγωνίσθησαν οἱ Ἐπίσκοποι τῆς μειονότητος ὅση αὐτοῖς δύναμις, δηλώσαντες ὡς τὴν ὑστάτην ἐπ' αὐτοῦ ὑποχώρησιν τὸν τύπον τοῦ Ἀντωνίνου († 1459), Δομινικανοῦ Θεολόγου τῆς Συνόδου τῆς Φλωρεντίας, ἔχοντα οὕτω : «Ὁ Πάπας δύναται βεβαίως ὡς ἄτομον (singularis persona) καὶ ἐξ ἰδίων (motu proprio) νὰ πλανηθῇ περὶ τὴν Πίστιν, πλὴν εἶναι ἀδύνατον νὰ πλανηθῇ οὕτος ὅταν λαμβάνῃ τὴν συμβουλὴν καὶ βοήθειαν τῆς Ἐκκλησίας (unten concilio et requires adjutorium). Οὕτω διετάξατο ὁ Θεὸς λέγων : “ἐδεήθην περὶ σοῦ”. Ἐπίσης δὲν δύναται νὰ συμβῇ ἡ καθόλου Ἐκκλησία νὰ δεχθῇ ὡς καθολικὴν διδασκαλίαν αἵρεσιν τινα, διότι αὕτη εἶναι ἡ νάμφη, ἥτις αἰωνίως θὰ παραμένῃ “ἄνευ σπίλου ἢ ρυτίδος”» (Summa Theol. pars III, tit. 23, C 3. § 4). Ὁ ἀνωτέρω ὅμως τύπος, προταθεὶς ὑπὸ τοῦ Καρδινάλιου τῆς Βιέννης Rauscher καὶ κατ' ἐπανάληψιν τεθεὶς εἰς τὸ προσκήνιον, ὡς κοινὸν αἷτημα πάντων τῶν Ἐπισκόπων τῆς μειονότητος, δὲν ἡδύνατο νὰ ἱκανοποιήσῃ τοὺς Ὑπεραλπεῖς.

(2) Τινὲς, ὡς πρότερον ὁ Dom Lambert Beauduin καὶ νῦν ὁ R. Aubert (μνημ. ἐργ., σελ. 323), θεωροῦσιν ἤδη τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦτον «prima» ὡς δηλωτικὸν ὅτι τὸ ἐκκλησιολογικὸν θέμα παραμένει ἐτι ἀνοικτόν, ἀναμένον τὴν ὁλοκλήρωσιν τοῦ διὰ περαιτέρω constitutiones de Ecclesia, ἄλλοι ὅμως, ὡς ὁ Granderath, παρατηροῦσιν, ὅτι τὸ ἐπιθετὸν prima δὲν πρέπει νὰ νοηθῇ ἐν τῇ τ α κ τ ι κ ῇ αὐτοῦ ἐννοίᾳ, ἀλλὰ μᾶλλον ἐν ἐννοίᾳ ἀ ξ ι ο λ ο γ ι κ ῇ, ἥτοι ὅτι δι' αὐτοῦ χαρακτηρίζεται ἡ θεμελιώδης σημασία τῆς constitutio ταύτης (πρβλ. R. Seeberg, Lehrbuch der Dogmengeschichte 5η ἐκδ., Darmstadt 1959, τομ. IV/2, σελ. 906).

δρά περί Πέτρου ἢ Ρώμης νύξιν τῶν Πατέρων ὡς στηρίζουσα τήν ἑαυτῶν ἀποψιν. Μάλιστα ἐγράφησαν καί πραγματεῖαι ὅλαι ὡς πρὸς τὴν διδασκαλίαν ἐνὸς καὶ μόνου Πατρὸς ἀναφορικῶς πρὸς τὸ Ρωμαϊκὸν πρωτεῖον ⁽¹⁾, ἐνῶ διὰ τὸ ἀλάθητον λέγεται, ὅτι κοῖ Πατέρες δὲν ὁμιλοῦσιν ἀκόμη περὶ τοῦ ἀλαλήτου τοῦ Πάπα, μαρτυροῦσιν ὅμως τὴν ἀποφασιστικὴν διδακτικὴν αὐθεντίαν τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Ἐπισκόπου αὐτῆς ⁽²⁾.

Οὕτως ἐπικαλοῦνται περὶ τῆς τοιαύτης αὐθεντίας τὴν πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολὴν τοῦ Ἰγνατίου Ἀντιοχείας (κεφ. γ' 1), τοῦ Λουγδούνου Εἰρηναίου (Adv. haer. III 3, 2) ⁽³⁾, τοῦ Κυπριανοῦ (ἐπιστ. 59, 14), τοῦ Ἱερωνύμου (ἐπιστ. 15, 1), τοῦ Αὐγουστίνου (sermo 131, 10, 10).

Ἡ Βατικανὴ Σύνοδος ἐπεκαλέσθη καὶ κείμενά τινα τῶν συνόδων Κων/πόλεως (870), Β' ἐν Λυὼν (1274) καὶ Φλωρεντίας (1438).

Βεβαίως ἡ ἀνάλυσις πασῶν τῶν θέσεων τούτων ἐκφεύγει τῶν ὁρίων τῆς παρουσίας ἐργασίας, τοσούτῳ μᾶλλον ὅσῳ κατ' ἐπανάληψιν ἔχουσιν αὐταὶ ἀναιρεθῆ ⁽⁴⁾. Δι' ὃ ἐνταῦθα τοσοῦτον μόνον θὰ λεχθῇ περὶ αὐτῶν :

Τὰ σχετικὰ χωρία τῆς Κ. Διαθήκης μαρτυροῦσι τιμητικὸν μόνον πρωτεῖον τοῦ Πέτρου, περὶ τοῦ ὁποῦ ἁκριβῶς πρόκειται καὶ ἐν τοῖς μνημονευθεῖσι πατερικοῖς χωρίοις. Εἰδικῶς δὲ περὶ τῶν πατερικῶν χωρίων ἀξιοσημείωτον ὅτι ταῦτα προέρχονται κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ Πατέρων τῆς Δύσεως, παρ' οἷς ἦτο δεδικαιολογημένος ὁ ἰδιαίτερος ἔπαινος τῆς Ρώμης, ἐφ' ὅσον αὕτη ἀπετέλει τὴν μόνην ἐν τῇ Δύσει ἀποστολικὴν ἔδραν. Καὶ ἐκ Πατέρων ὅμως τῆς Ἀνατολῆς προερχόμενα τὰ τοιαῦτα χωρία, οὐδεμίαν κέκτηνται ἰδιαίτεραν διὰ τὸν Ρώμης σημασίαν, ὡς ἐξάγεται ἐκ τοῦ κατωτέρω χωρίου τοῦ Μ. Βασιλείου, γράφοντος πρὸς τοὺς Δυτικούς : «Ὁ μὲν γὰρ παρ' ἡμῶν λόγος ὑποπτὸς ἐστὶ τοῖς πολλοῖς, ὡς τάχα διὰ τινὰς ἰδιωτικὰς φιλονεικίαν πρὸς ἀλλήλους ἐλομένων· ὑμεῖς δὲ ὅσον μακρὰν αὐτῶν ἀπωκισμένοι τυγχάνετε, τοσούτῳ πλεον παρὰ τοῖς λαοῖς τὸ ἀξιόπιστον ἔχετε, πρὸς τῷ καὶ τὴν παρὰ Θεοῦ χάριν συναίρεσθαι ὑμῖν εἰς τὴν ὑπὲρ τῶν καταπονουμένων ἐπιμέλειαν. Ἐὰν δὲ καὶ συμφώνως πλείονες ὁμοῦ τὰ αὐτὰ δογματίσητε, δῆλον ὅτι τὸ πλῆθος τῶν δογματι-

(1) Περί Κυπριανοῦ π.χ. πρβλ. Hugo Koch, Cyprian und der römische Primat, Leipzig 1910, καὶ B. Poschmann, Ecclesia principalis. Ein kritischer Beitrag zur Frage des Primats bei Cyprian, Breslau 1933.

(2) Ludwig Ott, Grundriss der Katholischen Dogmatik, 4η ἐκδ., Basel - Freiburg - Wien 1959, σελ. 348.

(3) Ἀξιοσημείωτον, ὅτι καὶ τὴν περίφημον ταύτην θέσιν, εἰς ἣν ἀπέδιδον τοσαύτην σημασίαν οἱ ὑπέρμαχοι τοῦ ἀλαλήτου ἐν τῇ Συνόδῳ τοῦ Βατικανοῦ (καὶ ἡ ὁποία καὶ σήμερον ἀποτελεῖ ἐν τῶν προσφιλεστέρων πατερικῶν ἐπιχειρημάτων τῶν Λατίνων), πολλοὶ Ἐπίσκοποι τότε ἐζήτησαν νὰ ἀπορρίψωσιν ἐπισήμως, ὡς οὐδεμίαν σχέσιν ἔχουσιν πρὸς τὸ ἀλάθητον (πρβλ. Butler - Lang, Das vatikanische Konzil, σελ. 360).

(4) Ἐν αὐτῇ ταύτῃ τῇ Συνόδῳ τοῦ Βατικανοῦ ἀνερρέθησαν καὶ ὑπὸ Ρωμαιοκαθολικῆς πλευρᾶς. Παρ' ἡμῖν κλασσικὸν παραμένει εἰσέτι τὸ σύγγραμμα τοῦ ἀειμνήστου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, Τὸ Πρωτεῖον τοῦ Ἐπισκόπου Ρώμης, Ἀθῆναι 1930. Πρβλ. καὶ Ἱ. Καρμίρη, Ἡ Ἐκκλησιολογία τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, Ἀθῆναι 1958, σελ. 33 ἐξ. Ἡ Ἐκκλησιολογία τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, Ἀθῆναι 1960, σελ. 40 ἐξ., καὶ Κ. Μουρατίδου, Ἡ οὐσία καὶ τὸ πολίτευμα τῆς Ἐκκλησίας..., Ἀθῆναι 1958, σελ. 224 ἐξ. Παρὰ ταῦτα ὅμως εἰρήσθωσαν ὀλίγα τινὰ κυρίως ὡς πρὸς τὸ πλεον σοβαρὸν, κατὰ τὴν γνώμην μας, χωρίον τῆς ἁγίας Γραφῆς ἀναφορικῶς πρὸς τὸν Πέτρον καὶ τὴν αὐθεντίαν αὐτοῦ ἐν τῇ καθόλου

σάντων ἀναντίρρητον πᾶσι τὴν παραδοχὴν κατασκευάσει τοῦ δόγματος» (1).

Ἐκ τοῦ σπουδαίου τούτου χωρίου δύο τινὰ καταφαίνονται: Πρῶτον, ὅτι ἡ συν-αντίληψις τῶν Δυτικῶν ἐζητεῖτο οὐχὶ διὰ τὴν ἀποφασιστικὴν αὐθεντίαν των, ἀλλὰ λόγῳ τῆς ἀποστάσεώς των, ἥτις περιποιεῖτο αὐτοῖς διὰ τὴν ψυχολογίαν τῶν ἐριζόντων ἰδιαίτεραν ἀντικειμενικότητα. Καὶ δεύτερον, ὅτι ἰδιαίτερα δίδεται σημασία ὅπως «πλείονες τὰ αὐτὰ δογματίσωσι» καὶ δὲν θεωρεῖται ἐπαρκὴς ἡ τοῦ Ρώμης μαρτυρία.

Ὡς δὲ πρὸς τὰ κείμενα τῶν τριῶν μνημονευθεισῶν Συνόδων, ταῦτα ὡσαύτως οὐδεμίαν κέκτηνται δεσμευτικὴν σημασίαν, ἐφ' ὅσον ἐκτὸς τῶν γνωστῶν παρερμηνειῶν πρόκειται καὶ περὶ Ρωμαϊκῶν κατ' οὐσίαν Συνόδων καὶ οὐχὶ Οἰκουμενικῶν.

Ἐξετάσωμεν ὁμῶς νῦν τὸ ὅλον πρόβλημα γενικώτερον, ἥτοι διὰ θεωρήσεως ἐσωτερικωτέρων ἐκκλησιολογικῶν λόγων, ἥτις πρωτίστως δὲν ὑπαγορεύεται ἐκ διαθέσεως πολεμικῆς, ἀλλ' ἐκ τῆς ἐπιθυμίας ὅπως ἐπιτευχθῇ μεγαλυτέρα σαφήνεια ἐπὶ τῆς ὁρολογίας ἀλλὰ καὶ τῶν ἐννοιῶν, ὅσαι ἀμέσως ἢ ἐμμέσως σχετίζονται πρὸς τὸ πρόβλημα τοῦ ἀλαθήτου τοῦ Πάπα.

4. Τὸ ἀνοικονόμητον τοῦ παπικοῦ ἀλαθήτου

α) Πετρίνειος ἢ Ἀποστολικὴ Διαδοχή;

Κοινὴ διδασκαλία ἀμφοτέρων τῶν Ἐκκλησιῶν, τῆς τε Ὁρθοδόξου καὶ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς τυγχάνει ἡ θέσις, ὅτι ἡ γνησία ἀποστολικὴ διδασκαλία καὶ ἐν γένει

τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία: Τὸ χωρίον τοῦτο εἶναι τὸ καὶ ἀνωτέρω μετὰ τῶν ἄλλων μνημονευθὲν Λουκ. 22, 31-33, ἐνθα μαρτυρεῖται ἔκτονος τοῦ Κυρίου φροντίς περὶ τῆς καθαρότητος τῆς Πίστεως τοῦ Πέτρου, περὶ ἧς ἰδιαίτερος παρίσταται προσευχόμενος ὁ Κύριος. Γεννᾶται λοιπὸν τὸ ἐρώτημα: Εἶναι δυνατόν νὰ ἀποδίδῃ ὁ Χριστὸς τόσον καιρίαν σημασίαν εἰς τὴν Πίστιν ἐνὸς προσώπου τῆς Ἐκκλησίας, ἔστω καὶ τοῦ πλὴν ἐκλεκτοῦ; Τί σημαίνει τὸ πρὸς τὸν Πέτρον λεγόμενον ἀγῶ δὲ ἐδεήθην περὶ σοῦ ἵνα μὴ ἐκλίπῃ ἡ πίστις σου; Ἀρχαῖοι τῆς Ἐκκλησίας Πατέρες, ἐν οἷς καὶ ὁ Αὐγουστίνος, ἀρνοῦνται κατηγορηματικῶς νὰ ἐκλάβωσι τοῦτο ὡς εἰς τὴν Πίστιν τοῦ Πέτρου ἀναφερόμενον, ὑπὸ «πίστιν σου» τὴν Πίστιν τῆς καθόλου Ἐκκλησίας νοοῦντες ἦν πανηγυρικῶς διετύπωσεν ἐν κεφαλαίῳ ὁ Πέτρος ἐν Καισαρείᾳ τῆς Φιλίππου (Ματθ. 16, 16). Τὴν ἀποψιν ταύτην σθεναρῶς ἐξεπροσώπησεν ἐν τῇ Σχολαστικῇ Θεολογίᾳ καὶ ἐν ἀμέσῳ πρὸς τὸν Αὐγουστίνον ἀναφορᾷ ὁ διάσημος Καρδινάλιος Petrus de Alliaco (1350-1420), ἐνθερμος θιασώτης τοῦ Συνοδικοῦ θεσμοῦ καὶ εἰδικῶς ἀσχοληθεὶς μετὰ τοῦ θέματος τοῦ ἀλαθήτου τῆς Ἐκκλησίας (ἴδε B. Meller, Studien zur Erkenntnislehre des Peter von Ailly, Freiburg 1954, σελ. 15 ἐξ.). «Ὅτι δὲ εἶναι ἀδύνατον νὰ νοηθῇ ἡ Πίστις τοῦ Πέτρου ὡς ἰδιωτικὴ αὐτοῦ Πίστις, μαρτυρεῖ καὶ ἡ ἀπὸ τοῦ Kierkegaard κυρίως καὶ ἐντεῦθεν δυνατότης διακρίσεως ἐν τῷ δεσμῷ ὑποκειμένου —ἀντικειμένου εἰς σχέσιν κτητορικὴν καὶ σχέσιν ἀφοσιώσεως. «Ὅταν ἡ σχέση τοῦ ὑποκειμένου ἀφορᾷ εἰς ἀντικείμενον οὐχὶ πνευματικῆς φύσεως (ἄψυχα, ἀπρόσωπα ἀντικείμενα), τότε δύναται νὰ εἶναι σχέσις κτητορικὴ, ἐκφραζομένη διὰ τῆς κτητικῆς ἀντωνυμίας *μου, σου* κ.τ.λ. (τὸ βιβλίον μου, τὸ χρῆμα μου). «Ὅταν ὁμῶς διὰ τῆς ἀντωνυμίας *μου, σου* ἐκφράζεται ἡ σχέση τοῦ ὑποκειμένου πρὸς πνευματικόν τι μέγεθος, τότε δὲν εἶναι σχέσις κτητορικὴ, ἀλλὰ σχέσις ἀφοσιώσεως. Ὡς δηλ. ὅταν λέγω «ἡ Πατρίς μου» δὲν ἐννοῶ ἡ Πατρίς, ἥτις μοῦ ἀνήκει, ἀλλ' ἀντιθέτως ἡ Πατρίς, εἰς ἣν ἀνήκω, οὕτω καὶ ὅταν λέγω «ἡ Πίστις μου», δὲν ἐννοῶ ἡ ἰδιωτικὴ μου Πίστις, ἀλλ' ἡ Πίστις, εἰς ἣν ἔχω ἀφοσιωθῇ. Ταῦτα διὰ τὴν Ὁρθόδοξον τοῦλάχιστον Θεολογίαν τυγχάνουσιν αὐτονόητα, λαμβανόμενης ὑπ' ὅψιν τῆς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν γενομένης διακρίσεως εἰς ὑποκειμενικὴν καὶ ἀντικειμενικὴν ἐκκλησιαστικὴν συνείδησιν (σελ. 71).

(1) Μ. Βασιλείου, Ἐπιστ. 263, 2 «Τοῖς δυτικοῖς», παρὰ Ἱ. Καρμίρη, Ἡ Ἐκκλησιολογία τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, Ἀθῆναι 1958, σελ. 33.

ἡ χάρις τοῦ Ἀγίου Πνεύματος παραμένει ἐν τῇ ὁρατῇ Ἐκκλησίᾳ διηνεκῶς, δυνάμει τῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς. Συνεπῶς θὰ ἔπρεπε καὶ ἡ ιδιότης τοῦ ἀλαθήτου τῆς Ἐκκλησίας, ἥτις ἀποτελεῖ τὸν ὄντολογικὸν πυρῆνα τῆς ἀληθοῦς Ἐκκλησίας, νὰ θεωρῆται ὡσαύτως εἰς σχέσιν ἄμεσον πρὸς τὴν ἀποστολικὴν διαδοχὴν, ὡς ἀνεπτύξαμεν ἤδη ἐν τοῖς ἔμπροσθεν.

Παρὰ ταῦτα ὅμως, ἡ Ρωμαϊκὴ Ἐκκλησία, διὰ τῆς ὅλως ἰδιομόρφου καὶ τοῦτ' αὐτὸ μυστηριακῆς ὑπερεξάρσεως τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου καὶ τοῦ διαδόχου αὐτοῦ Ἐπισκόπου Ρώμης, καταλύει τὴν ἔννοιαν τῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς καὶ θὰ ἦτο συνεπεστέρα πρὸς ἑαυτὴν, ἐὰν ἀντ' αὐτῆς ὠμίλει περὶ «Πετρινείου Διαδοχῆς». Διότι ἡ ἀποστολικὴ διαδοχή, ὡς ὅρος γενικώτερος, ἀφορᾷ ἀσφαλῶς εἰς πάντας τοὺς Ἀποστόλους, ἐνῷ ἡ τοῦ Πέτρου μόνου διαδοχή, ἥτις μόνη λαμβάνεται κυρίως, ἐν τελευταίᾳ ἀναλύσει, ὑπ' ὄψιν παρὰ τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας, κυριολεκτικῶς μόνον διὰ τοῦ ὅρου «Πετρινεῖος διαδοχή» θὰ ἦτο δυνατόν νὰ δηλωθῇ.

Τοιαύτην ὅμως συνεπῇ πρὸς τὰς λοιπὰς αὐτῆς παραχαράξεις καινοτομίαν δὲν ἀπετόλμησεν εἰσεῖτι ἡ Ρωμαϊκὴ Ἐκκλησία ⁽¹⁾, ἀλλ' ἐξακολουθεῖ ὁμιλοῦσα περὶ «Ἀποστολικῆς διαδοχῆς», τὴν ἔδραν αὐτῆς καλεῖ ἔδραν ἀποστολικὴν (sedes apostolica), τοὺς ἀξιωματούχους ἢ ἀντιπροσώπους αὐτῆς χαρακτηρίζει ὡσαύτως πάντοτε διὰ τοῦ ἐπιθέτου «ἀποστολικὸς» κ.ἄ. Πῶς ἐξηγεῖται ὅμως ἡ τοιαύτη ἀσυνέπεια τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας ;

Ἡ Θεολογία αὐτῆς προσπαθεῖ νὰ δικαιολογήσῃ τὸ γεγονός, προβάλλουσα τὸν Ἀπόστολον Πέτρον ὡς Πρίγκηπα τῶν Ἀποστόλων καὶ κέντρον τοῦ πληρώματος συμπασῆς τῆς ἀποστολικῆς ἐξουσίας.

Ἡ τοιαύτη ὅμως θεωρητικὴ κατασκευὴ, ἀστήρικτος τυγχάνουσα ἐκ τῶν πηγῶν τῆς θείας Ἀποκαλύψεως, μᾶλλον ἄλλοθεν ἔχει τὴν προέλευσιν αὐτῆς, καὶ δὴ ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι ἐν τῇ Δύσει μία μόνον ὑπῆρξεν ἔδρα ἀποστολική, ἡ Ρώμη, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν Ἀνατολήν, τὴν διὰ πλείονων ἀποστολικῶν ἐδρῶν κεκοσμημένην. Τὸ γεγονός τοῦτο, παρὰ τὸν ὅλως συμπτωματικὸν χαρακτῆρά του, εὐκόλως ἠδύνατο νὰ παρωθῇ εἰς μονοπωλιακὴν πρὸς τὸν Ἀπόστολον Πέτρον ἀπονομήν τοῦ ἀποστολικοῦ ἀξιώματος, διὰ τοῦ γεγονότος δὲ ἀκριβῶς τούτου ἐπέπρωτο νὰ διαμορφωθῶσι τελείως διαφόρως ἀπ' ἀλλήλων αἱ δύο Ἐκκλησίαι, τῆς Δύσεως καὶ τῆς Ἀνατολῆς, ὥστε νὰ παρατηρῇ ὁ ἀείμνηστος Β. Στεφανίδης, ὅτι «ἡ θεμελιώδης διαφορὰ μεταξὺ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Δύσεως ὡκοδομήθη ἐν τούτῳ, ὅτι ἐν τῇ πρώτῃ ὑπάρχουσι πολλαὶ ἀποστολικαὶ Ἐκκλησίαι, ἐνῷ ἐν τῇ δευτέρᾳ μόνον μία, ἡ Ρωμαϊκή. Ὁ θεμελιώδης χαρακτήρ τῆς τοιαύτης διαφορᾶς καταφαίνεται ἐκ τῆς σοβαρότητος τῶν συνεπειῶν τῆς» ⁽²⁾.

Ἦτο ὅμως δυνατὴ τοιαύτη διάκρισις μεταξὺ τῆς ἀποστολικῆς ἔδρας τῆς Δύσεως καὶ τῶν ἀποστολικῶν ἐδρῶν τῆς Ἀνατολῆς ; Ὁ Τερτυλλιανὸς κατ' ἀρχὴν τοποθε-

(1) Τοιαύτην καινοτομίαν δὲν ἀπετόλμησε μὲν ἐπισήμως ἡ Ρωμαϊκὴ Ἐκκλησία, Ἀέων ὅμως ὁ Θ' (1048-1054), γράφων πρὸς τὸν Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως Μιχαὴλ τὸν Κηρουλάριον, ἐξέηχθη μέχρι βλασηφίας, διότι ἐτόλμησε νὰ ἀνυψώσῃ τὸν Ἀπόστολον Πέτρον καὶ ὑπὲρ αὐτὸν τὸν Κύριον Ἰησοῦν, ἰσχυρισθεὶς ὅτι «ἡ σκιά τοῦ Πέτρου εἶχε θαυματουργὸν δύναμιν, τοιαύτην δὲ δύναμιν δὲν εἶχεν οὐδὲ αὐτός ὁ Ἅγιος τῶν ἁγίων, ὁ Ἰησοῦς Χριστός» (Χ. Παπαδοπούλου, Τὸ Πρωτεῖον τοῦ Ἐπισκόπου Ρώμης, Ἀθῆναι 1930, σελ. 192).

(2) B. Stephanidis, Grundzüge der Geschichte der Orthodoxen Kirche ἐν : Die Orthodoxe Kirche in griechischer Sicht (ἐκδ. P. Bratsiotis), I. Teil, Stuttgart 1959, σελ. 141.

τεῖ πάσας τὰς ἀποστολικὰς ἑδρας ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἐπιπέδου αὐθεντίας διὰ τὴν καθαρότητα τῆς παραδοθείσης διδασκαλίας, γράφων : «Proxima est tibi Achaia, habes Corinthum. Si non longe es a Macedonia, habes Philippos ; si potes in Asiam tendere, habes Ephesum ; si autem Italiae adiaces, habes Romam, unde nobis quoque auctoritas praesto est» (1).

Ὁ Τερτυλλιανὸς ἐν συνεχείᾳ ἀποδίδει ἰδιαιτέραν τιμὴν εἰς τὴν Ρώμην, διότι αὕτη θὰ ἡδύνατο νὰ ἀποκαλέσῃ ἰδίους Ἀποστόλους τὸν Πέτρον, τὸν Παῦλον καὶ τὸν Ἰωάννην, τὴν δὲ τοιαύτην εὐλαβῆ μνησίαν τῶν τριῶν τούτων Ἀποστόλων παρὰ τοῦ Τερτυλλιανοῦ καὶ σήμερον ἔτι ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Θεολογία θεωρεῖ ἱκανήν, ἵνα στηρίξῃ τὴν μυστηριακὴν τῆς Ρώμης διάκρισιν ἀπὸ τῶν λοιπῶν ἀποστολικῶν ἐδρῶν (2). Οὕτως ἐνθαρρύνεται π.χ. ὁ J. Ratzinger νὰ ὑποστηρίξῃ μετ' ἄλλων Ρωμαιοκαθολικῶν Θεολόγων, ὅτι «μεταξὺ τῶν ἀποστολικῶν ἐδρῶν ὑπάρχει πάλιν ἡ ἀποστολικὴ ἑδρα Ρώμη, ἥτις ἔχει προφανῶς τοιαύτην περίπου σχέσιν πρὸς τὰς λοιπὰς ἀποστολικὰς ἑδρας, οἷαν αὐταὶ πρὸς τὰς μὴ ἀπ' εὐθείας ἀποστολικὰς. Οὕτως ἀποτελεῖ αὕτη τὸ ἔσχατον, κύριον καὶ αὐταρκες κριτήριον τῆς Καθολικότητος» (3).

Ἄξιον ὅμως ἀπορίας ἀληθῶς, πῶς ὁ Ratzinger ἱκανοποιεῖται διὰ τοιοῦτου ἀφελοῦς ἐπιχειρήματος, ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν τριῶν Ἀποστόλων ἀρκεῖ, διὰ νὰ περιποιήσῃ ἰδιαιτέραν δύναμιν καὶ αὐθεντίαν εἰς τὴν Ρώμην, ἐνῶ ἐν τῇ αὐτῇ σελίδι τοῦ συγγράμματός του παρατηρεῖ ὁ αὐτὸς συγγραφεύς, ὅτι «ἡ Καθολικότης δὲν σταθμίζεται λοιπὸν ἀπλῶς κατὰ τὸν ἀριθμὸν, ἀλλὰ κατὰ τὸ βάρος τῶν ἐδρῶν, τὸ βάρος ὅμως ἐξορτίζεται ἐκ τῆς Ἀποστολικότητος» (4).

Ἀλλὰ τοιαῦτα νοητικὰ ἄλματα, καὶ δὴ καὶ ἀντιφάσεις, δὲν τυγχάνουσιν ἡμῖν πρωτοφανῆ ἐν τῇ Ρωμαιοκαθολικῇ Θεολογίᾳ. Οὕτω, σχολιάζων ἕτερος Ρωμαιοκαθολικὸς Θεολόγος, ὁ A. Lang, τὴν περίφημον καταστᾶσαν περὶ τοῦ Ρωμαϊκοῦ πρωτείου θέσιν τοῦ ἱ. Εἰρηναίου (Adv. haer. III, 3, 2 MPG 7, 844 ἐξ.), ἔνθα ὁ λόγος περὶ τῆς περιαλήτου «potentior principalitas», γράφει : «Ἡ ἀδιάκοπος διαδοχὴ ἐγγυᾶται περὶ τοῦ ἐνιαίου καὶ ἀλωβήτου τῆς ἀποστολικῆς παραδόσεως. Θὰ ἦτο ὅμως — ἐξηγεῖ ὁ Εἰρηναῖος — μακρηγορία νὰ ἀπαριθμῇ τις τὴν ἀποστολικὴν διαδοχὴν πασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν. Ἀρκεῖ λοιπὸν «νὰ καταδείξῃ τις τὴν ἀποστολικὴν διαδοχὴν καὶ τὸ κήρυγμα τῆς Πίστεως τῆς μεγίστης καὶ ἀρχαιοτάτης καὶ τοῖς πᾶσι γνωστῆς Ἐκκλησίας, τῆς ὑπὸ τῶν δύο ἐνδόξων Ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου ἐν Ρώμῃ ἰδρυθείσης» (5). Ἐνῶ λοιπὸν ὁμολογεῖ ἀνωτέρω ὁ Lang διὰ τῶν ἰδίων τοῦ Εἰρηναίου λόγων τὴν αἰτίαν, δι' ἣν ὁ ἱ. Πατὴρ ἐκλέγει τὴν Ρωμαϊκὴν Ἐκκλησίαν (ἵνα μὴ μακρηγορήσῃ) καὶ οὐχὶ πάσας, πρὸς κατάδειξιν τῆς ἀδιακόπου ἀποστολικῆς διαδοχῆς, συμπεραίνει ὅλως ἀδίκως καὶ ἀσυνεπῶς, ὅτι «ἐνῶ ὁ Εἰρηναῖος ὑπελάμβανεν ὡς δυναμένας νὰ πλανηθῶσι πάσας τὰς λοιπὰς Ἐκκλησίας καὶ τοὺς Ἐπισκόπους, μόνῃ δι' αὐτὸν ἡ Ρωμαϊκὴ Ἐκκλησία ἀπειλεῖ τὴν ἐπαρκῆ ἐγγύησιν διὰ τὴν καθαρότητα τῆς ἀποστολικῆς διδασκαλίας» (6).

(1) De praescr. haer., 36, 2 MPL.

(2) Πρβλ. K. Rahner—J. Ratzinger, Episkopat und Primat, σελ. 52.

(3) Ἐνθ. ἀνωτ., σελ. 54.

(4) Αὐτόθι.

(5) A. Lang, Der Auftrag der Kirche, München 1954, σελ. 249.

(6) Ἐνθ. ἀνωτ., σελ. 250.

Ἀλλὰ τὸ πρόβλημα τῆς θέσεως τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου καὶ τοῦ Ἐπισκόπου Ρώμης ἐν τῇ Ρωμαιοκάθολικῇ Ἐκκλησιολογίᾳ συνοψίζεται ἴσως ἐν τῇ ἀνιφαντικότητι αὐτοῦ πρὸς δύο βασικὰς θέσεις τῆς Δυτικῆς Θεολογίας, καὶ δὴ :

1) "Οτι τὸ ἀλάθητον ὑπεσχέθη ὁ Κύριος εἰς ὁλόκληρον τὸν σύλλογον τῶν Ἀποστόλων, ἐξ οὗ δὲν δύναται νὰ συναχθῇ τὸ ἀλάθητον τοῦ ἐπὶ μέρους Ἀποστόλου (1.)

2) "Οτι ὁ ἐπὶ μέρους Ἐπίσκοπος δὲν τυγχάνει διαδόχος ἐπὶ μέρους τινὸς Ἀποστόλου, ἀλλὰ τὸ σύνολον Ἐπισκοπᾶτον εὔρηται ἐν τῇ διαδοχῇ τοῦ ὅλου συλλόγου τῶν Ἀποστόλων (2).

Πῶς κατόπιν τῶν δύο τούτων θέσεων δύναται ἡ Δυτικὴ Θεολογία νὰ ὑπερβάλῃ μυστηριακῶς τὴν θέσιν καὶ σημασίαν τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου, πῶς δὲ δύναται νὰ θεωρῇ — καὶ ἐν περιπτώσει καθ' ἣν ὁ Πέτρος ἀπετέλει τοιαύτην αὐθεντίαν — ἓνα μόνον Ἐπίσκοπον, τὸν Ρώμης, ὡς ἄμεσον διάδοχον τοῦ Πέτρου, ταῦτα πάντα τυγχάνουσιν ἐρωτήματα, ἐπὶ τῶν ὁποίων οὐδέποτε ἀσφαλῶς θὰ δυνηθῇ νὰ ἀπαντήσῃ ἡμῖν ἱκανοποιητικῶς ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία καὶ Θεολογία. Δι' ὃ ἡ διαπίστωσις τοῦ Καθηγητοῦ Γ. Κονιδάρη τυγχάνει ἀπολύτως δεδικοιολογημένη : « Ἐν τῇ Ρωμαϊκῇ Ἐκκλησίᾳ ἡ Ἀποστολικὴ διαδοχὴ ἐν τοῖς Ἐπισκόποις σχεδὸν ἐξαφανίζεται πρὸ τῆς διαδοχῆς τοῦ Πέτρου, ἀφ' οὗ ἡ ἐξουσία τῶν Ἐπισκόπων σχεδὸν δὲν εἶναι αὐτοτελής, ἀλλ' ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸν Ρώμης, ἔχοντα τὴν plenitudo potestatis. Κατ' οὐσίαν πρόκειται, εἴπομεν, περὶ 4ου τῆς ἱερωσύνης βαθμοῦ, φορέως συμπάσης τῆς ἱερατικῆς ἐξουσίας, ἀφοῦ μάλιστα ἡ οἰκουμενικὴ Σύνοδος φαίνεται ἐγκαταλειφθεῖσα ὡς ὄργανον τῆς Οἰκουμενικῆς Ἐκκλησίας » (3).

β) Ὁ Ὅρος τῆς Ἀ' Βατικανῆς Συνόδου περὶ τοῦ ἀλαθήτου τοῦ Πάπα.

Ἐκτιθέντες ἐν συντομίᾳ πάσας τὰς ἱστορικὰς λεπτομερείας καὶ τὸν τρόπον, δι' οὗ κατέστη δυνατόν εἰς τὴν Α' Βατικανὴν Σύνοδον τοῦ 1870 νὰ θεσπίσῃ ἐπισήμως τὸ περὶ ἀλαθήτου τοῦ Πάπα δόγμα, θέλομεν ἐξετάσει τὸν σχετικὸν Ὅρον τῆς Συνόδου ταύτης καθ' ἑαυτόν, καὶ δὴ λαμβάνοντες τοῦτον ἐν τῇ Ἑλληνικῇ μεταφράσει, ὡς εὔρηται ἐν τῷ μνημονευθέντι ἔργῳ τοῦ ἀειμνήστου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου :

« Sacro approbante concilio διδάσκομεν καὶ ὡς θεόθεν ἀποκαλυφθὲν δόγμα ὀρίζομεν ὁ Ρωμαῖος Ποντίφηξ λαλῶν ἐκ τῆς καθέδρας (cum ex cathedra loquitur) τοῦτέστι ὅταν ἐπιτελῶν οὗτος τὰ τοῦ ποιμένος καὶ διδασκάλου

(1) Πρβλ. B. Goebel, Katholische Apologetik, Freiburg im Br. 1930, σελ. 354 : « Christus hat nur dem Apostelkollegium die autoritative Lehrgewalt übertragen und seinen und des heiligen Geistes Beistand verheissen. Die tatsächliche Unfehlbarkeit des einzelnen Apostels, als solchen, lässt sich daraus nicht ableiten. Ebensovienig aus dieser, die Unfehlbarkeit des einzelnen Bischofs ».

(2) Πρβλ. : « Nicht der einzelne Bischof ist ein Nachfolger eines einzelnen Apostels. Er ist nur insofern in der richtigen Nachfolge eines Apostels, als er dem Gesamtepiskopat der Kirche angehört, der wiederum als ganzer dem Apostelkollegium als einer Körperschaft nachfolgt » (K. Rahner—J. Ratzinger, Episkopat und Primat, σελ. 70).

(3) Γ. Κονιδάρη, Ἡ σπουδαιότης τῶν περὶ τὸ πολίτευμα τῆς ἀρχιεγόνου Ἐκκλησίας ἐρευνῶν καὶ διὰ τὴν Οἰκουμενικὴν Κίνησιν (μετὰ στοιχείων τῆς λύσεως), ἐν : Εὐχαριστήριον τῷ Διδασκάλῳ Ἀμίλκᾳ Ἀλιβιζάτῳ, Ἀθῆναι 1958, σελ. 196.

πάντων τῶν Χριστιανῶν ὀρίζει, τῇ ὑπερτάτῃ αὐτοῦ ἀποστολικῇ αὐθεντίᾳ, τὴν τηρητέαν ὑπὸ συμπάσης τῆς Ἐκκλησίας διδασκαλίαν ἐν τε τῇ πίστει καὶ ἐν τοῖς ἡθεσι, θεία συνάρσει, τῇ ἐπηγγελμένῃ αὐτῷ τῷ μακαρίῳ Πέτρῳ, ἀπολαύει τοῦ αὐτοῦ ἀλαθίτου, ὥπερ ὁ θεῖος Λυτρωτῆς ἡ ὑδόκησεν, ἵνα καθοπλίσῃ τὴν ἐαυτοῦ Ἐκκλησίαν, ὀρίζουσάν τὰ τῆς πίστεως καὶ τῶν ἡθῶν τούτου δὲ ἕνεκα αἰτοιαῦται ἀποφάνσεις τοῦ Ρωμαίου Ποντίφηκος εἰσὶν ἐξ ἐαυτῶν καὶ οὐχὶ ἐκ τῆς συναίνεσεως τῆς Ἐκκλησίας ἀμετάτρεπτοι» (1).

Προσεκτικῇ μελέτῃ τοῦ ὡς ἄνω Ὄρου διαπιστοῖ ἐν αὐτῷ δύο τινά : Ἀφ' ἐνὸς μίαν τελείαν παραμόρφωσιν καὶ ἐκκοσμίκευσιν τῆς καθαρῶς πνευματικῆς φύσεως τοῦ μυστηρίου τῆς Ἱερωσύνης (2) καὶ τῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς, ἀφ' ἐτέρου δὲ μίαν σοβαρώτατην ἐσωτερικὴν ἀντίφασιν. Ἀναλύσωμεν ὅμως ταῦτα ἐπὶ μέρους.

Πρῶτον. Ἡ παραμόρφωσις καὶ ἐκκοσμίκευσις τῆς πνευματικῆς φύσεως τοῦ μυστηρίου τῆς Ἱερωσύνης καὶ τῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς ἐγκτεται ἐν τούτῳ, ὅτι ἐν τῷ ἀνωτέρῳ Ὄρῳ δὲν μνημονεύεται ὁ διάδοχος τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου γενικῶς, ὅστις δυνατὸν κατὰ τὰς μεταβολὰς τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων νὰ μὴ ἔχῃ πάντοτε ὡς ἔδραν μίαν ὠρισμένην πόλιν, τὴν Ρώμην, ἀλλ' ἀντιθέτως ὁ διάδοχος οὗτος ἰδιαιτέρως χαρακτηρίζεται ὡς ὁ «Ρωμαῖος Ποντίφηξ» (3).

Ἐπιτρέπει ὅμως ὁ καθαρῶς πνευματικὸς χαρακτήρ τῆς ἐν χάριτι διαδοχῆς τοιαύτην τοπικὴν δέσμευσιν ; Ποῦ τῆς θείας Ἀποκαλύψεως, καὶ δὴ ποῦ τῆς Καινῆς Διαθήκης μαρτυρεῖται τοιαύτη δέσμευσις τῆς χάριτος τοῦ Πνεύματος πρὸς ὠρισμένον τόπον ; Ἐὰν ὑποθέσωμεν, ὅτι ἡμέραν τινὰ ἐξηλείφετο ὁλοσχερῶς ἀπὸ προσώπου τῆς

(1) Παρὰ Χρυσοστόμῳ Παπαδοπούλῳ, Τὸ Πρωτεῖον τοῦ Ἐπισκόπου Ρώμης, Ἀθῆναι 1930, σελ. 292-293. Τὸ πλήρες Λατινικὸν κείμενον τοῦ Ὄρου ἔχει οὕτω : «itaque nos traditioni a fidei christianae exordio perceptae fideliter inhaerendo, ad Dei salvatoris nostri gloriam, religionis catholicae exaltationem et christianorum populorum salutem, sacro approbante concilio, docemus et divinitus revelatum dogma esse definimus : romanum pontificem cum ex cathedra loquitur, id est, cum omnium christianorum pastoris et doctoris munere fungens pro suprema sua apostolica auctoritate doctrinam de fide vel moribus ab universa ecclesia tenendam definit, per assistentiam divinam ipsi in beato Petro promissam, ea infallibilitate pollere, qua divinus redemptor ecclesiam suam in definienda doctrina de fide vel moribus instructam esse volluit, ideoque eiusmodi romani pontificis definitiones ex sese, non autem ex consensu ecclesiae, irreformabiles esse».

(2) Παρατηρητέον βεβαίως, ὅτι ἡ παραμόρφωσις τῆς πνευματικῆς φύσεως τοῦ μυστηρίου τῆς Ἱερωσύνης δὲν εἰσάγεται τὸ πρῶτον διὰ τοῦ Βατικανέλου Ὄρου, ἀλλὰ βαίνει παραλλήλως πρὸς τὴν ἐκκοσμίκευσιν τῆς Ρωμαϊκῆς ἔδρας, ἥτις τὰς ρίζας καὶ τὰς ἀρχὰς ἔχουσα εἰς πολλοὺς ἀρχαιότερους αἰῶνας, ἰδιαιτέρως προβάλλεται διὰ δύο γεγονότων, ἀφ' ἐνὸς τῆς ἀπὸ τοῦ 11ου αἰῶνος ἐπικρατήσεως τοῦ τύπου «apostolicae sedis... episcopus», καὶ τῆς ἀπὸ Γρηγορίου τοῦ Θ' γενικῆς υποχρεώσεως, ὅπως οἱ Ἐπίσκοποι δίδωσιν ὄρκον ὑπακοῆς εἰς τὸν Πάπαν (πρβλ. Κ. Μουρατίδου, Διαφοροποιήσεις, ἐκκοσμίκευσις..., σελ. 80-81).

(3) Τὴν τοιαύτην ἐκκοσμίκευσιν καὶ παραμόρφωσιν τῆς πνευματικῆς φύσεως τῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς, διὰ συνδέσεως πρὸς ὠρισμένον τόπον (τὴν Ρώμην), ἀπαντῶμεν ἐπισήμως διατυπωμένην καὶ ἐν τῇ Ἐκκλησιολογίᾳ τοῦ Ἀκυνάτου Θωμᾶ, γράφοντος : «unus est enim eius (τῆς Ἐκκλησίας) rector ac gubernator, invisibilis quidem Christus..., visibilis autem is, qui romanam cathedram Petri apostolorum principis legitimus successor tenet...» (Summa Theol. I c. 10 qu. 10, πρβλ. καὶ c. 7 qu. 24)

γῆς ἡ Ρώμη, τίς θὰ ἦτο τότε ὁ Ρωμαῖος Ποντίφηξ καὶ τίς ὁ διάδοχος τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου ;

Ἄλλ' εἶναι γνωστοὶ οἱ λόγοι, δι' οὓς ὁ Ὅρος τῆς Συνόδου τοῦ Βατικανοῦ σκοπῶς ὁμιλεῖ περὶ τοῦ «Ρωμαίου Ποντίφηκος», καὶ οὐχὶ ἀορίστως ἢ γενικῶς περὶ τοῦ διαδόχου τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου, ἵνα δῇλα δὴ μὴ ἔχῃ δικαίωμα ἐν τῇ διαδοχῇ ταύτῃ ἄλλος τις Ἐπίσκοπος, καὶ δὴ ὁ τῆς Ἀντιοχείας ἢ ὁ Ἱεροσολύμων, ὧν θρόνων ἡ σχέσις πρὸς τὸν Πέτρον καὶ πανθομολογούμενῃ ἱστορικῶς καὶ ἀρχαιοτέρα τῆς Ρώμης ὑπῆρξε.

Δεῦτερον. Ἐν τῷ ἀνωτέρῳ Ὁρῷ εἴπομεν, ὅτι παρατηρεῖται σοβαρωτάτη ἐσωτερικὴ ἀντίφασις, καὶ δὴ : Ἐνῶ λέγεται, ὅτι ὁ Πάπας κέκτηται τὸ «αὐτόν» ἀλάθητον, ὅπερ καὶ ἡ κτὰ τῆς πίστεως καὶ τῶν ἡθῶν ὀρίζουσα Ἐκκλησία, ὅμως σαφῶς διαστέλλεται τὸ ἀλάθητον τοῦ Πάπα ἀπὸ τοῦ ἀλαλήτου τῆς Ἐκκλησίας, ἐφ' ὅσον λέγεται ρητῶς καὶ ἀπεριφράστως ἐν τῷ Ὁρῷ, ὅτι ἡ συναίνεσις τῆς Ἐκκλησίας οὐδεμίαν ἔχει σημασίαν ἀποφαινομένου τοῦ Πάπα. Ἄρα οὐχὶ τὸ «αὐτό», ἀλλ' ἕτερον τὸ ἀλάθητον τοῦ Πάπα καὶ ἕτερον τὸ τῆς Ἐκκλησίας.

γ) Δύο ἀντιφατικαὶ παράγραφοι τοῦ Codex Juris Canonici.

Ὅσον καὶ ἂν ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία ἐπιθυμῇ νὰ ἀποδώσῃ εἰς τὴν Οἰκουμενικὴν Σύνοδον τὸ κύρος καὶ τὴν αὐθεντίαν, ὧν χαίρουσι παρ' ἡμῖν αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι, μετὰ τὸ δόγμα περὶ ἀλαλήτου τοῦ Πάπα καθίσταται τὸ θέμα ἄκρως προβληματικὸν διὰ τὴν Ἐκκλησίαν ταύτην.

Διότι ἡ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, μετὰ τὴν τοιαύτην μυστηριακὴν ἔξαρσιν ἐνὸς Ἐπισκόπου, τοῦ Πάπα, εἶναι ἀδύνατον πλέον νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐνιαῖον ὅλον. Τὸ σῶμα τῆς Συνόδου παρίσταται νῦν διηρημένον εἰς δύο ἐτερογενῆ πλέον τμήματα, ἐξ ὧν τὸ ἓν (ὁ Πάπας) ἔχει περιβληθῇ ὅλην τὴν ἐξουσίαν καὶ αὐθεντίαν τοῦ ὀργάνου τοῦ ἀλαλήτου, τὸ δὲ σύνολον τῶν λοιπῶν Ἐπισκόπων ἀποτελεῖ συμβουλευτικὸν μόνον σῶμα αὐτοῦ.

Διὰ τὸν Ὀρθόδοξον Θεολόγον παραμένει ἀληθῶς πρόβλημα, τί ὑπολαμβάνουσιν οἱ Ρωμαιοκαθολικοὶ Θεολόγοι τὴν Οἰκουμενικὴν Σύνοδον, διότι κατ' ἄλλους μὲν ἐξ αὐτῶν ἀποτελεῖ αὕτη καὶ διὰ τὴν Ρωμαϊκὴν Ἐκκλησίαν τὴν ὑψίστην αὐθεντίαν, κατ' ἄλλους ὅμως οὐχί. Οὕτω π.χ. γράφει ὁ P. Johannes Chrysostomos : «Ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία θεωρεῖ βεβαίως τὴν Οἰκουμενικὴν Σύνοδον ὡς τὸν φορέα τῆς ὑψίστης ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ δυνάμεως, ἀλλ' ἐν αὐτῇ κέκτηται καὶ ὁ Πάπας τὸ πρωτεῖον ὑπὲρ τὴν σύμπασαν Ἐκκλησίαν, ὅστις ὅμως, ἐννοεῖται, δὲν ἐπιτρέπεται νὰ θεωρηθῇ διακρινόμενος ἢ καὶ δὴ ἀντικείμενος πρὸς τὴν Οἰκουμενικὴν Σύνοδον» (1).

Μεθ' ὅσης καλῆς θελήσεως καὶ ἂν προσπαθῇ τις νὰ ἐρμηνεύσῃ καὶ νὰ κατανοήσῃ τὴν πρότασιν ταύτην, εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ ὁμολογήσῃ μίαν ἐσωτερικὴν ἀντίφασιν ἐν αὐτῇ : Ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία δέχεται μὲν τὴν Οἰκουμενικὴν Σύνοδον ὡς τὸν φορέα τῆς ὑψίστης ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ αὐθεντίας καὶ ἐξουσίας, δέχεται ὅμως καὶ τὸν Πάπαν ὡς ἔχοντα ἀρχὴν ὑπὲρ πᾶσαν τὴν Ἐκκλησίαν. Κατόπιν τούτου θὰ ἡδυνάτο τις νὰ ἐρωτήσῃ : Ὑπὸ τοιαύτην διατύπωσιν καὶ ὑπὸ τοιαύτην ἰδιορρυθμίαν

(1) P. Joh. Chrysostomos OSB, Das Ökumenische Konzil und die Orthodoxie, ἐν : «Una Sancta», 1959, σελ. 177.

συλλογισμού δύναται πλέον νὰ διατηρῇ νόημά τι ὁ ὑπερθετικός ; . . . Ἀλλὰ πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι ἡ τοιαύτη ἀντίφασις δὲν ὀφείλεται εἰς τὴν διατύπωσιν τοῦ ἀνωτέρω συγγραφέως, ἀλλὰ παρατηρεῖται καὶ παρὰ πᾶσι τοῖς Ρωμαιοκαθολικοῖς Θεολόγοις, τοῖς πειρωμένοις νὰ ἀποδείξωσιν, ὅτι Σύνοδος καὶ Πάπας ἀποτελοῦσιν ἀδι-
άσπαστον ἐνότητα, ἰδρυταὶ δὲ ἡ ἀντίφασις αὕτη ἐν τῇ συνυπάρξει δύο ἀλληλοσυγκρου-
ομένων παραγράφων τοῦ Codex Juris Canonici, ἥτοι τῆς 1ης καὶ 2ας παραγράφου τοῦ κανόνος 228.

Ἐν τῇ πρώτῃ τῶν παραγράφων τούτων λέγεται : «*Concilium Oecumenicum suprema pollet in universam Ecclesiam potestate*». Ἡ δὲ δευτέρα παράγραφος ἔχει ὡς ἑξῆς : «*A sententia romani Pontificis non datur ad Concilium Oecumenicum appellatio*».

Πρέπει λοιπὸν ἡ νὰ ἐκλέξῃ τις μεταξὺ τῶν δύο ἡ νὰ διατηρήσῃ τὴν ὑφισταμένην ἀντίφασιν, ὡς ποιοῦσι πάντες σχεδὸν οἱ Ρωμαιοκαθολικοὶ Θεολόγοι.

Καὶ εἶναι μὲν γνωστὸν, ὅτι αἱ δύο αὗται ἀντιφατικαὶ παράγραφοι, προερχόμενα ἐξ ὅλως διαφόρων ἐποχῶν, ἔτυχον ἀμφοτέρωι προσοχῆς, ὡς ἐκ τοῦ συμπλημματικοῦ καὶ οὐχὶ καθαρῶς συστηματικοῦ χαρακτῆρος τοῦ Codex Juris Canonici, ἡ συνύπαρ-
ξις ὅμως αὐτῶν καὶ ἡ ἐκτίμησις ἀμφοτέρων παρὰ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Θεολογίας μέχρι καὶ τῆς σήμερον μαρτυρεῖ ἀπεριφράστως, παραλλήλως πρὸς τὸν σχολιασθέντα Ὅρον τῆς Α' ἐν Βατικανῷ Συνόδου, ὅτι ὁ Πάπας, παρὰ τὰς δηλώσεις τῶν Δυτι-
κῶν Θεολόγων, ἀποτελεῖ μέγεθος ἀνεξάρτητον καὶ σαφῶς διακρινόμενον τῆς Οἰκου-
μενικῆς Συνόδου (1). Ἐὰν δὲ τὴν τοιαύτην διάκρισιν θεωρητικῶς μαρτυροῦσιν αἱ
δύο ἀνωτέρω παράγραφοι τοῦ Codex Juris Canonici καὶ ὁ Ὅρος τῆς Βατικανῆς
Συνόδου, πρακτικῶς ἐπιβεβαίωσι ταύτην καὶ ἡ ἀνακήρυξις τοῦ δόγματος τῆς ἐνσώ-
μου μεταστάσεως τῆς Θεοτόκου, μὴ γενομένη ὑπὸ Συνόδου Οἰκουμενικῆς — ἔστω
καὶ κατὰ τὴν Ρωμαιοκαθολικὴν ἀντίληψιν — ἀλλὰ ὑπὸ μόνου τοῦ Πάπα, ἂν καὶ κα-
τόπιν συμβουλευτικῆς ἐπερωτήσεως τῶν Ἐπισκόπων.

Οὐδεμία λοιπὸν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι Πάπας καὶ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος διακρί-
νονται σαφῶς ἀπ' ἀλλήλων θεωρητικῶς τε καὶ πρακτικῶς. Τὴν τοιαύτην ὅμως διά-
κρισιν δὲν ἐννοοῦσι νὰ ὁμολογήσωσιν οἱ Ρωμαιοκαθολικοί, διὰ τοῦτο καταφεύγου-
σιν εἰς διάφορα θεωρητικὰ σχήματα πρὸς παράστασιν τῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐνότη-
τος. Οὕτω παρὰ τῶν νεωτέρων Θεολόγων τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας ἐν-
θουσιωδῶς διακηρύσσεται ἡ ὑπὸ τοῦ Heribert Schauf προβληθεῖσα εἰκὼν τῆς
ἐλλείψεως, ἀντὶ τοῦ κύκλου, ὡς ἀρίστη διὰ τὴν παράστασιν τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκ-
κλησίας. Ἡ Ἐκκλησία, λέγουσιν οὗτοι μετὰ τοῦ Schauf, δὲν παρίσταται ὡς εἰς κύ-
κλος μὲ ἐν μοναδικὸν κέντρον (τὸν Πάπαν δηλονότι ἢ τὴν Σύνοδον τῶν Ἐπισκόπων),
ἀλλ' ὡς ἑ λ λ ε ι ψ ι ς, τῆς ὁποίας τὴν μίαν ἐστίαν κατέχει ὁ Πάπας, τὴν δὲ ἐτέ-

(1) Δικαίως λοιπὸν παρατηρεῖ σχετικῶς ὁ ἡμέτερος Ἀνδρoῦτσος : « Ἄλλως δὲ καὶ ἡ σχέσις τοῦ ἀλαθῆτου τοῦ Πάπα πρὸς τὸ τῶν οἰκουμενικῶν Συνόδων, ὧν ὁ ἀριθμὸς ἀνέρχεται κατὰ τοὺς δυτικούς εἰς 19, τελευταίας οὔσης τῆς ἐν Βατικανῷ τοιαύτης, εἶναι δυσπαραμύθητος, διότι ἡ αἱ οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι ἔχουσιν οἰκοθεν τὸ ἀλάθητον, οὐχὶ δὲ ἐκ τῆς συναινέσεως τοῦ Πάπα, καὶ τότε ἔχομεν δύο ὄργανα διάφορα τοῦ ἀλαθῆτου, ἢ πρὸς τοῦτο ἀπαιτεῖται ἡ συναίνεσις τοῦ Πάπα, ὡς κατ' οὐσίαν φρονεῖ ἡ Ρωμαϊκὴ Ἐκκλησία μετὰ τὸ 1870, καὶ τότε αἱ οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι οὐδὲν σημαίνουσαι εἶναι περιττοὶς μόνον τῆς Ρωμαϊκῆς ἑδρας κόσμος » (Χρ. Ἀνδρoῦτσου, Συμβολικῇ, β' ἐκδ., Ἀθήναι 1930, σελ. 93).

ραν τὸ Ἐπισκοπᾶτον ⁽¹⁾. Εἰς τοὺς τοιοῦτους ὁμως δυνάμεθα νὰ ἀντιπαρατηρήσωμεν, καίτοι πρόκειται περὶ θεωρητικοῦ σχήματος, ὅτι ἀσφαλῶς δὲν ἔλαβον οὗτοι ὑπ' ὄψιν, ὅτι τὸ γεωμετρικὸν σχῆμα «ἐλλειψις», ἐν τῇ τοιαύτῃ ἀκριβῶς Ἑλληνικῇ ὀνομασίᾳ του, κραυγάζει ὅτι ἐ λ λ ι π ἐ ς τυγχάνον ἐν σχέσει πρὸς τὸ τέλειον (τὸν κύκλον), δὲν δύναται νὰ παραστήσῃ τὴν τελείαν τῆς Ἐκκλησίας τάξιν, ἣν ἐξυμνῶν ὁ ἱ. Χρυσόστομος ἔγραφεν : «Οὐδεὶς τύφος ἦν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἀλλὰ πολλὴ ἡ εὐταξία» καὶ ὅρα, μετὰ Πέτρον Παῦλος φθέγγεται, καὶ οὐδεὶς ἐπιστομίζει. Ἰάκωβος ἀνέχεται καὶ οὐκ ἀποπηδᾷ· ἐκεῖνος γὰρ ἦν τὴν ἀρχὴν ἐγκεχειρισμένος· οὐδὲν Ἰωάννης ἐνταῦθα, οὐδὲν οἱ ἄλλοι ἀπόστολοι φθέγγονται, ἀλλὰ σιγῶσιν» ⁽²⁾.

Βεβαίως παλαιαὶ τάσεις τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, ὅπως ἡ δύναμις τῶν Ἐπισκόπων θεωρηθῇ οὐχὶ ὡς ἄσμεος καὶ παρὰ τοῦ Κυρίου τὴν προέλευσιν ἔχουσα, ἀλλ' ὡς ἔμμεσος καὶ διὰ τοῦ Πάπα παρεχομένη, ὑπ' οὐδενὸς σήμερον ὑποστηρίζεται σοβαρῶς Ρωμαιοκαθολικοῦ Θεολόγου, ἐν δὲ Denzinger 1828 ἐπισήμως ἀντικρούεται ἡ τοιαύτη ἀντίληψις, πλὴν ἡ ἀνωτέρω περιγραφεῖσα διάκρισις Πάπα καὶ Ἐπισκοπάτου, τοποθετοῦσα τὸν πρῶτον ἐν τῷ κέντρῳ τῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς, ἀνεξαρτήτως τῶν Ἐπισκόπων, θέτει τοὺς τελευταίους εἰς ὅλως δευτερεύουσαν θέσιν ἐν τῇ ἀποστολικῇ διαδοχῇ. Λησμονεῖ δὲ φαίνεται ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Θεολογία, ὅτι ὁ Πάπας τὴν ἦν κέκτηται ἀποστολικὴν διαδοχὴν δὲν λαμβάνει παρὰ τοῦ προκατόχου του ⁽³⁾, οὐδὲ καθ' ἣν δέχεται τὸ παπικὸν ἀξίωμα στιγμῇ, ἀλλὰ παρὰ τῶν Ἐπισκόπων, τῶν προχειρισάντων αὐτὸν εἰς Ἐπίσκοπον. Ἡ μήπως ἡ ἀποστολικὴ τοῦ Πάπα διαδοχὴ (ἀκριβέστερον ἴσως ἡ Πετρίνιος αὐτοῦ διαδοχὴ) ἀρχεται ἀπὸ τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν οὗτος ἀνέρχεται τὸν παπικὸν θρόνον, ὅτε δέον νὰ ἀποδεχθῶμεν τέταρτον βαθμὸν Ἱερωσύνης ;

δ) Ἡ περίπτωσις τοῦ Ὀνωρίου.

Θεσπίσασα ἡ Ρωμαϊκὴ Ἐκκλησία ἐν τῇ Συνόδῳ τοῦ Βατικανοῦ, ὅτι ὁ Πάπας τυγχάνει ἀλάθητος, ὥφειλεν ἵνα μὴ φοραθῇ ἀποδιδούσα αὐτῷ ιδιότητα νέαν καὶ τέως ἀνύπαρκτον, νὰ διακηρύξῃ, ὅτι τὴν ιδιότητα ταύτην ἐκέκτηντο ἀείποτε οἱ Ἐπίσκοποι τῆς Ρώμης καὶ ὅτι κατ' οὐσίαν ἡ Σύνοδος τοῦ Βατικανοῦ δὲν ἀπένειμεν, ἀλλ' ἀπλῶς ἐπεκύρωσε καὶ ὡμολόγησε τὴν τοιαύτην τοῦ Ἐπισκόπου Ρώμης ιδιότητα. Τὸ τοιοῦτον δὲ ἐσήμαινεν, ἄλλαις λέξεσιν, ὅτι οὐδέποτε ὑπῆρξαν ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τῆς Ἐκκλησίας Πάπαι πλανηθέντες ἐπισήμως περὶ τὸ δόγμα καὶ τὰ ἥθη τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Εἰς τὸν τοιοῦτον ὁμως ἰσχυρισμὸν τῆς ἡ Βατικανῆς Συνόδου εἶχε νὰ ἀντιπαλαίσῃ πρὸς μορφὰς διασήμεων Ἱστορικῶν, ὡς τοῦ Hefele καὶ τοῦ Döllinger, οἵτινες ἠδύναντο νὰ ἀντιπαραθέσωσιν ἐν ὅλαις ταῖς σχετικαῖς λεπτομερείαις τὴν ἀδέκαστον ἱστορικὴν ἀλήθειαν καὶ πραγματικότητα, καὶ συνεπῶς ὁ ἀγὼν ἦτο τραχύτατος.

Καὶ ὑπῆρξε μὲν σειρὰ ὅλων Παπῶν τοῦ παρελθόντος, ὁμολογούντων περὶ ἑαυτῶν, ὅτι δύνανται νὰ πλανηθῶσιν ἐν τοῖς ζητήμασι τῆς Πίστewος, ὅπερ ἐφρόνουν καὶ οἱ

(1) Πρβλ. K. Rahner—J. Ratzinger, Episkopat und Primat, σελ. 42.

(2) Ἰωαν. Χρυσόστομος, Εἰς Πραξ. ὁμιλ. 33, 2 MPG 60, 240.

(3) Ὁ πρῶτος κανὼν τῶν ἀγίων Ἀποστόλων περὶ τῆς χειροτονίας τοῦ Ἐπισκόπου θεσπίζει : «Ἐπίσκοπος χειροτονεῖσθω ὑπὸ Ἐπισκόπων δύο ἢ τριῶν» (παρὰ Ἱ. Καμίρη, Τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα..., τομ. I, σελ. 252).

διαπρέπεστεροι Κανονολόγοι από του Γρατιανού και εξής, ώσαύτως δὲ γνωσταὶ καὶ μεμαρτυρημέναι προϋκύνοντο ἐκ τοῦ παρελθόντος καὶ σοβαραὶ ἀντιφάσεις διαφόρων Παπῶν ἐπὶ καιρίων τῆς Πίστεως θεμάτων ⁽¹⁾, ἐνῶ ἀλησμόνητος ἐξ ἑτέρου πραγματικότης ὑπῆρχε καὶ ἡ ταυτόχρονος ὑπαρξὺς περισσοτέρων τοῦ ἐνὸς Παπῶν, ἀντιμαχομένων καὶ ἀναθεματίζοντων ἀλλήλους, πλὴν πάσας τὰς δυσκολίας ταύτας κατῴρθου νὰ οἰκονομήσῃ πάντοτε κατὰ τοῦτον ἢ ἐκεῖνον τὸν τρόπον ἡ ρωμαϊκὴ ἐφευρετικότης.

Τὴν μεγαλυτέραν ὅμως δυσκολίαν ἐκ τῆς Ἱστορίας τῶν αἰρετικῶν Παπῶν ἀπέτελεσε διὰ τὸν δογματισμὸν τοῦ ἀλαλήτου τοῦ Πάπα ἡ περίπτωσις τοῦ Ὁνωρίου ⁽²⁾, καταδικασθέντος ὡς αἰρετικοῦ ὑπὸ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 681 συνελευθούσης ἑκτῆς Οἰκουμενικῆς Συνόδου ⁽³⁾.

Περὶ τῆς περιπτώσεως ταύτης ὁ C. J. Hefele συνέγραψεν εἰδικὴν πραγματείαν (Causa Honorii Papae, Neapel 1870). Ὑπῆρξαν ὅμως καὶ πλεῖστοι ἀρνηθέντες τοιαύτην καταδίκην, ἐν οἷς κυρίως ὁ Βελλαμῖνος καὶ ὁ Βαρώνιος.

Ὁ τελευταῖος οὗτος ὑπεστήριξε παραποιοῖσιν τῶν πρακτικῶν τῆς σχετικῆς Συνόδου, ὅτι δῆλα δὴ μεταγενεστέρα χεὶρ ἀνέγραψεν ἐν τοῖς πρακτικοῖς ἀντὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Θεοδώρου, τὸ ὄνομα τοῦ Ὁνωρίου ⁽⁴⁾.

(1) Ὡς κλασσικὸν τοιαύτης ἀντιφάσεως παράδειγμα παραθέτει ὁ ἀείμνηστος Παπαδόπουλος τὴν περίπτωσιν Νικολάου τοῦ Α' καὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ Γ', τοῦ πρώτου διδάξαντος, ἐν ταῖς γνωσταῖς αὐτοῦ ἀποκρίσεσι πρὸς τοὺς Βουλγάρους, τὸ ἔγκυρον τοῦ εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἔστω καὶ ὑπὸ Ἑβραίου τελουμένου Βαπτίσματος, τοῦ δὲ δευτέρου τὸ ἔγκυρον μόνον τοῦ εἰς τὸ ὄνομα τῆς Ἀγίας Τριάδος τελουμένου Βαπτίσματος ἀποδεχομένου (πρβλ. Χρ. Παπαδοπούλου, Τὸ Πρωτεῖον τοῦ Ἐπισκόπου Ρώμης, Ἀθῆναι 1930, σελ. 297).

(2) Ὁ ἡμέτερος Ἱστορικὸς Φιλάρετος Βαφειδῆς σχετικῶς παρατηρεῖ ὅτι: «Ἡ καταδίκη τοῦ Ὁνωρίου οὐ μόνον ὑπὸ πλείστων Πατέρων καὶ συγγραφέων τῆς Ἐκκλησίας μνημονεύεται, ὡς τοῦ Γερμανοῦ Κων/λεως, τοῦ Νικηφόρου, τοῦ Φωτίου καὶ ἄλλων, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ διαφόρων Συνόδων, ὡς τῆς ἐν Τρούλλῳ Β' καὶ τῆς Ζ' ἐπαναλαμβάνεται, ἐπεκυρώθη δὲ ὑπὸ τοῦ Ἀγάθωνος καὶ Λέοντος τοῦ Β', ρητῶς γράφοντος περὶ αὐτοῦ ἐν τῇ πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα ἐπιστολῇ «ὅστις (Ὁνώριος), ταύτην τὴν ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν οὐκ ἐπεχείρησε διδασκαλίᾳ, ἀποστολικῆς παραδόσεως ἀγνίσαι, ἀλλὰ τῇ βεβήλῳ προδοσίᾳ μianθῆναι τὴν ἀσπίλον παρεχώρησεν». Τὴν αὐτὴν κρίσιν ἐκφέρει ὁ Λέων καὶ ἐν ἄλλαις ἐπιστολαῖς αὐτοῦ περὶ τοῦ Ὁνωρίου, «qui immaculatam apostolicae traditionis regulam, quam a praedecessoribus suis accepit, maculari consensit». Ἀπέναντι τῆς μεμαρτυρημένης ταύτης καταδίκης τοῦ Ὁνωρίου, τὴν ὁποίαν ἀποδέχονται οὐ μόνον Προτεστάνται Ἱστορικοὶ καὶ οἱ Γαλλικανοί, ἀλλὰ καὶ Παπικοὶ ἔτι ἐλευθερόφρονες, ὡς ὁ Hefele καὶ ὁ Döllinger (Papstfabeln, 1863, σελ. 131), ἄλλοι ὑπεράλπειοι, ὡς ὁ Βελλαμῖνος, Βαρώνιος κ.τ.λ., θέλουσι νὰ ἀρνηθῶσιν, ἀποπειρώμενοι νὰ παραστήσωσι τὴν νοθίαν καὶ πλαστότητα τῶν πρακτικῶν ἢ ἀποδεχόμενοι πραγματικὴν πλάνην τῆς Συνόδου ἢ τέλος ὅτι ὁ Ὁνώριος δὲν κατεδικάσθη ὡς πράγματι αἰρετικὸς, ἀλλ' ὡς εὐνοήσας καὶ ὑποθάψας τὴν πλάνην» (παρὰ Ἱ. Καρμίρη, Τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα..., τομ. Ι, ἐκδ. β', Ἀθῆναι 1960, σελ. 219, ἐν ὑποσημείωσει).

(3) Ἡ καταδίκη αὕτη τοῦ Πάπα Ὁνωρίου τοῦ Α' ἐν τῇ 13ῃ συνεδρίᾳ τῆς ἑκτῆς Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἐπανελήφθη ὑπὸ τῆς ἐν Τρούλλῳ τῷ 692 (Mansi 11, 938), ὑπὸ τῆς ἐβδόμης Οἰκουμενικῆς (Mansi 13, 377) καὶ ὑπὸ τῆς ὡς ὀγδόης Οἰκουμενικῆς συγκληθείσης (Mansi 16, 181).

(4) Σημειωτέον, ὅτι ἡ ἀποψὶς περὶ παραποιήσεως τῶν πρακτικῶν τῆς Συνόδου ἐκ μέρους δῆθεν τῶν Ἑλλήνων, δὲν ἐξηγήθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Βελλαμῖνου ἢ τοῦ Βαρωνίου, ἀλλ' ἀπλῶς υἱοθετήθη καὶ ὑπ' αὐτῶν, διότι ἤδη πολὺ ἀρχαιότερον ὁ Johannes de Turrecremata (Summa de Ecclesia, lib. 11, § 93), εἶχεν ὑποστηρίξει, ὅτι ἡ καταδίκη ἦτο πλάνη τῶν Ἀνατολικῶν, βασιθεῖσα ἐπὶ ἡμαρτημένων πληροφοριῶν, κατὰ δὲ τοὺς χρόνους τῆς Μεταρρυθμίσεως τὴν περὶ νοθείας ὑπόθεσιν ἐμμανῶς εἶχεν ὑποστηρίξει καὶ ὁ A. Pigge (πρβλ. H. Küng, Strukturen der Kirche,

Τὴν τοιαύτην ὁμῶς ἀποψιν τοῦ Βαρωνίου ἀπορρίπτουσι σήμερον ἀσυζητητὶ οἱ Ρωμαιοκαθολικοὶ Ἱστορικοὶ, χαρακτηρίζοντες ταύτην ὡς ἀδίκαιολόγητον (1).

Καὶ κατ' ἀρχὴν μὲν δυνάμεθα νὰ ἀφήσωμεν τὸ θέμα ἀναπάντητον, ἂν ὁ Ὀνώριος ὑπῆρξε πράγματι αἰρετικὸς ἢ οὐ. Ἐκεῖνο ὁμῶς, ὅπερ καθιστᾷ τὴν περίπτωσιν τοῦ Ὀνωρίου ἐξόχως σπουδαίαν, δι' ὃν λόγον καὶ ἡμεῖς ἐξελέξαμεν ταύτην ἐνταῦθα ὡς ἀντιπροσωπευτικὴν, εἶναι τὸ ἀκόλουθον γεγονός : Ὡς γνωστόν, ἐπὶ μακρόν τι διάστημα τοῦ Μεσαίωνος, οἱ νεοεκλεγόμενοι Πάπαι, κατὰ τὴν ἐπίσημον αὐτῶν ὁμολογίαν Πίστεως, ἐπὶ τῇ ἀναλήψει τῶν καθηκόντων αὐτῶν, ἀνεθεματίζουν μεταξύ τῶν αἰρετικῶν καὶ τὸν Ὀνώριον, ὡς ἓνα τῶν «auctores novi haeretici dogmatis» (2).

(1) Πρβλ. Bihlmeyer—Tüchle, Kirchengeschichte, τομ. I, Paderborn 16η ἐκδ. 1958, σελ. 308 ἐξ. Ἀλλὰ καὶ ἡ ὁμολογία, ὅτι ὄντως τὰ πρακτικὰ τῆς καταδικαστικῆς τὸν Ὀνώριον ὡς αἰρετικὸν ἑκτῆς Οἰκουμενικῆς Συνόδου τυγχάνουσι γνήσια καὶ ἀπαρτιοῦντα, εἰς οὐδὲν ἀρκεῖ, ἵνα συνεισίστῃ ἐν προκειμένῳ τοὺς Ρωμαιοκαθολικοὺς, ὡς καταδεικνύει τὸ ἀκόλουθον κλασσικὸν παράδειγμα σοφιστίας : Ὡς γνωστόν, ὁ Ἀβᾶς Chapman ἡσχολήθη διεξοδικῶς μετὰ τοῦ θέματος τοῦ Ὀνωρίου, ἐν τῇ Dublin Review (1906-1907), τὴν δὲ μελέτην αὐτοῦ ἐδημοσίευσεν εἰς ἴδιον τεύχος ἡ Catholic Truth Society, ἥς περίληψις δίδεται καὶ εἰς τὸ ἄρθρον τοῦ συγγραφέως «Honorius», ἐν τῇ Catholic Encyclopaedia (τομ. VII, σ. 452-456). Ὁ Chapman ὁμολογεῖ κατ' ἀρχὴν δύο τινά :

α) «Ἡ ἀθθεντικότης τῶν τεκμηρίων ἵσταται ὑπεράνω πάσης ἀμφιβολίας».

β) Βάσει τῶν ὑπαρχόντων στοιχείων ἀναμφιβόλως οὐδεὶς Καθολικὸς ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἀρνήθῃ, ὅτι ὁ Ὀνώριος ὑπῆρξεν αἰρετικὸς».

Κατόπιν ὅμως τῶν δύο τούτων εὐκρινεστάτων θέσεων ἔπεται τὸ ἀνήκουστον συμπέρασμα τοῦ Chapman : «Ὡς ἀκριβῶς ἐκτιμῶμεν ἡμεῖς σήμερον τὰς ἐπιστολάς τοῦ Ὀνωρίου, ἐξ ἐπόψεως τοῦ Βατικανοῦ Ὁροῦ ἀμφισβητοῦντες τὸν ex cathedra χαρακτῆρα αὐτῶν, διότι οὐδεμίαν δρίζουσι διδασκαλίαν, ὑποχρεοῦσαι πρὸς ἀποδοχὴν αὐτῆς ὑπὸ τῆς συμπτώσεως Ἐκκλησίας, οὕτω ἀκριβῶς ἐξετίμησαν καὶ οἱ χριστιανοὶ τοῦ ἐβδόμου αἰῶνος τὰς αὐτὰς ἐπιστολάς, κατὰ τὸ ἔθος τῶν ἡμερῶν αὐτῶν ἀποφανθέντες, ὅτι δὲν ἤγειρον τὴν ἀξίωσιν, ἣν ἤγειρον συνήθως αἱ παπικαὶ ἐπιστολαί, ἥτοι τὴν ἀξίωσιν, ὅτι ὠμίλου διὰ στόματος τοῦ Πέτρου ἐν ὀνόματι τῆς Καθολικῆς Παραδόσεως. Ἡ αἰτιολογία δι' ἀμφοτέρας τὰς κρίσεις τυγχάνει ἐν τῇ πραγματικότητι ἡ αὐτή, ἥτοι ὅτι ὁ Πάπας τότε δὲν ὥριζεν ἀθθεντικῶς καὶ δὲν ὑπεχρέου τὴν ὅλην Ἐκκλησίαν» (παρὰ Butler—Lang, Das vatikanische Konzil, München 1933, σελ. 333-334). γεννᾶται ὁμῶς τὸ ἐρώτημα: Κέκτηνται ἔστω καὶ τὴν ἐλαχίστην σοβαρότητα τοιαῦτα ἐπιχειρήματα τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Θεολογίας; Τίς μετὰ λόγου πεπρκεισμένος ἐρευνητὴς δὲν διαβλέπει ἐν τῇ ἀνωτέρῳ ἐπιχειρηματολογίᾳ τὸ γνωστὸν τραγικὸν λάθος, ὅπερ θὰ ἡδυνάτῃ τις νὰ ἀποκαλέσῃ «προπατορικὸν ἀμάρτημα» ἐν τῷ χώρῳ τῆς Λογικῆς, ἥτοι τὴν λήψιν τοῦ ζήτουμένου (petitio principii);

(2) Πρβλ. Bihlmeyer—Tüchle, μνημ. ἐργ., σελ. 309 : «In dem feierlichen Glaubensbekenntnis, das die mittelalterlichen Päpste eine zeitlang bei ihrem Amtsantritt ablegten (liber diurnus romanorum pontificum, Ed. Th. Sickel 1889, 100/2) wird Honorius nach den «auctores novi Haeretici dogmatis» als einer angeführt «qui pravis eorum adsertionibus fomentum impendit». Πρβλ. καὶ H. Küng, Strukturen der Kirche, σελ. 237 : «die Nachricht von der Verurteilung des Honorius fand sogar Aufnahme in den «liber diurnus». Jeder neugewählte Papst musste die Urheber der neuen Haeresie «una cum honorio, qui pravis eorum adsertionibus fomentum impendit», verurteilen. Auch das Papstbuch und das römische Brevier in der zweiten Nokturn am Feste des Hl. Papstes Leo II, berichteten über die Verurteilung, ohne zu betonen, dass es sich bei Honorius um Papst Honorius handle. So scheint man im hohen und späten Mittelalter das Ereignis der Verurteilung vergessen zu haben. Erst durch die Übersetzung des Werkes von Manuel Kalekas gegen die Irrtümer der Griechen durch Ambrosius Traversari erfuhr man im Abendland wieder bewusst von der Verurteilung des Honorius».

Πρὸ τῆς τοιαύτης λοιπὸν μεμαρτυρημένης ἱστορικῆς ἀληθείας ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία ὀφείλει νὰ ἐκλέξῃ δυοῖν θάτερον : εἴτε ὅτι ὄντως ὁ Ὀνώριος ὑπῆρξεν αἰρετικὸς καὶ ἄρα δικαίως ἀνεθεματίζον τοῦτον οἱ Πάπαι τοῦ Μεσαίωνος κατὰ τὴν ἐπίσημον στιγμὴν τῆς ἐαυτῶν ὁμολογίας Πίστεως (ex cathedra) εἴτε ὅτι πάντες οὗτοι οἱ Πάπαι ὑπῆρξαν αἰρετικοὶ ἐπισήμως, χαρακτηρίζοντες καὶ δὴ καὶ ἀναθεματίζοντες ἀδίκως ὡς αἰρετικὸν τὸν Ὀνώριον.

Ἐν ἀμφοτέραις λοιπὸν ταῖς περιπτώσεσιν ἀποδεικνύεται, ὅτι ἡ θέσις τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, καθ' ἣν ὁ Πάπας οὐδέποτε ἐφοράθη ἐν τῇ Ἱστορίᾳ ex cathedra αἰρετικὸς, στερεεῖται ἀληθείας καὶ ὡς τοιαύτη ἀπορρίπτεται κατηγορηματικῶς.

Πῶς οἰκονομοῦσιν ὅμως οἱ Ρωμαιοκαθολικοὶ Θεολόγοι τὸ γεγονός τῆς συχνῆς καταδίκης Παπῶν ὑπὸ Συνόδων γενικώτερον ; Περί τὸ θέμα τοῦτο θὰ ἀσχοληθῶμεν διεξοδικῶς ἐν τῇ ἀμέσῳ ἐπομένῃ παραγράφῳ.

ε) Νεώτεραι προσπάθειαι οἰκονομήσεως δυσκολιῶν τι-
νων ἐν τῷ ἀλαθήτῳ τοῦ Πάπα.

Ἐν ἔτει 1962 ἐκυκλοφόρησε σπουδαιότατον διὰ τὴν συστηματικὴν Θεολογίαν σύγγραμμα ὑπὸ τοῦ Ρωμαιοκαθολικοῦ συστηματικοῦ ἐν Τυβίγγῃ Θεολόγου Hans Küng (Strukturen der Kirche, Freiburg im Br. 1962), εἰς τὸ ὁποῖον ἐπανειλημένως ἐδόθη ἡ εὐκαιρία ὅπως παραπέμψωμεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν.

Βεβαίως τὸ ἔργον τοῦτο, λόγῳ τοῦ σχετικῶς προσφάτου τῆς ἐκδόσεως αὐτοῦ καὶ τῆς μὴ μεταφράσεώς του εἰσέτι ἐκ τῆς Γερμανικῆς εἰς ἄλλας τῶν εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν, δὲν ἐγένετο ἀκόμη εὐρύτερον γνωστόν, πλὴν ὡς βέβαιον πρέπει νὰ θεωρηθῇ, ὅτι ἡ εὐρύτερα διάδοσις τοῦ ἔργου τούτου πολλὰς θέλει προκαλέσει συζητήσεις καὶ ἐκτὸς τοῦ γερμανοφώνου θεολογικοῦ χώρου λόγῳ τῶν κατ' ἐξοχὴν ἐκκλησιολογικῶν θεμάτων, ἅτινα διαπραγματεύεται, καὶ τῶν ἐν προκειμένῳ τολμηρῶν ἐν πολλοῖς διὰ τὴν Ρωμαιοκαθολικὴν Θεολογίαν ἀπόψεων τοῦ συγγραφέως. Ἡ τοιαύτη λοιπὸν σπουδαιότης τοῦ ἐν λόγῳ συγγράμματος ἐπιτρέπει ἀσφαλῶς, ὅπως λάβωμεν τοῦτο ὡς ἀντιπροσωπευτικὸν διὰ τὴν μελέτην τῶν νεωτέρων προσπαθειῶν τῆς Δυτικῆς Θεολογίας πρὸς οἰκονόμησιν σοβαρῶν δυσκολιῶν ἐν τῷ θεματι τοῦ ἀλαθήτου τοῦ Πάπα.

Ὁ H. Küng παρέχει πᾶσαν τὴν ἐκ τῆς Δυτικῆς ἐκκλησιαστικοκανονικῆς Παραδόσεως ἀπαραίτητον ὕλην εἰς μίαν συστηματικὴν θεολογικὴν σύνθεσιν, διὰ νὰ ἀποδείξῃ, ὅτι αἱ «συνοδικαὶ ιδέαι» καὶ ἡ ἀποψις, καθ' ἣν ὁ Πάπας δύναται κατ' ἀρχὴν νὰ πλανηθῇ καὶ νὰ τεθῇ ὑπὸ τὸν ἑλεγχον τῆς Συνόδου, δὲν ἀποτελοῦσιν «ἐπαναστατικὰς» καὶ αἰρετικὰς δοξασίας (σελ. 274), ὑπὸ τοῦ Ockam καὶ τοῦ Marsilius τὸ πρῶτον ἐξεनेχθείσας, ὡς συνήθως διατείνονται οἱ ἀδιάλλακτοὶ θιασῶται τοῦ Παπισμοῦ, ἀλλὰ γνησίους καρποὺς τῆς ἐκκλησιολογικῆς σκέψεως τῆς Δύσεως ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων, ἐρειδομένας μετὰ πάσης νομιμότητος ἐπὶ τῆς γνησίας ἐκκλησιολογικῆς Παραδόσεως (σελ. 263 καὶ 265) ⁽¹⁾. Τὸ ὄντως μετὰ γενναιότητος

(1) Κατ' ἀρχὴν ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι ἡ τοιαύτη ἐπὶ τοῦ χώρου τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου ἔρευνα, καίτοι μὴ οὕσα ἡ ἰδεώδης διὰ τὴν περίπτωσιν τῆς Ἐκκλησιολογίας (ἡ ἰδεώδης

και πολλῆς κατ' ἀρχὴν ἀντικειμενικότητος ἐκφερόμενον τοῦτο πόρισμα του στηρίζει ὁ Küng καὶ διὰ τῶν ἐμβριθῶν μελετῶν τοῦ B. Tierney (*Foundations of the conciliar theory*, Cambridge 1955) (1).

Παρά ταῦτα ὅμως ὁ τόσον τολμηρὸς διὰ ρωμαιοκαθολικὰς συνθήκας Küng ἀδυνατεῖ νὰ διατυπώσῃ καὶ τὴν ἐσχάτην συνέπειαν τῶν πορισμάτων αὐτοῦ, ἥτοι νὰ ὁμολογήσῃ, ὅτι ὁ Πάπας εἶναι δυνατόν νὰ πλανηθῇ καὶ *ex cathedra* ἀποφαινόμενος καὶ οὐχὶ μόνον ὡς *doctor privatus*. Δὲν ἀποτολμᾷ τοῦτο ὁ Küng, διότι τότε οὐχὶ μόνον τὸ *imprimatur* θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ λάβῃ (2) πρὸς ἔκδοσιν τοῦ τοσαῦτα σχόλια προξενήσαντος πολυκρότου βιβλίου του, ἀλλὰ θὰ διέτρεχεν οὗτος καὶ τὸν κίνδυνον τοῦ ἀφορισμοῦ ἐκ τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας, ἐφ' ὅσον θὰ ἐφωρᾶτο διαρρήδην ἀρνούμενος τὰ ἐν τῇ Α' Βατικανῇ Συνόδῳ σχετικῶς θεσπισθέντα.

Δύναται ὅμως νὰ λεχθῇ μετ' ἀπολύτου βεβαιότητος, ὅτι τὰ ὑπὸ τοῦ Küng παρατιθέμενα στοιχεῖα τῆς Δυτικῆς Παραδόσεως ὡς ἄμεσον λογικὴν συνέπειαν ἔχουσιν, ὅτι ὁ Πάπας δύναται καὶ *ex cathedra* νὰ πλανηθῇ ; Καθ' ἡμᾶς ἀναμφιβόλως. Πρὸς τοῦτο ὅμως δέον νὰ ἐνθυμηθῇ τις πῶς καθορίζεται στοιχειωδῶς παρὰ τῶν Ρωμαιοκαθολικῶν ἡ ἔννοια τοῦ *ex cathedra* : Μία ἀπόφασις τοῦ Πάπα θεωρεῖται ὡς *ex cathedra* ἐξενεχθεῖσα, ὅταν ἀφορᾷ εἰς τὴν Πίστιν καὶ τὰ ἥθη (*fides et mores*) τῆς Οἰκουμενικῆς Ἐκκλησίας. Μήπως ὅμως ἀ κ ρ ι β ῶ ς καὶ κ υ ρ ῖ ω ς εἰς περιπτώσεις ἀφορώσας εἰς τὴν Πίστιν τῆς Οἰκουμενικῆς Ἐκκλησίας δὲν ὑπεστήριξαν τὴν ὑπεροχὴν τῆς Συνόδου ἐναντι τοῦ Πάπα πάντες οἱ ὑπὸ τῆς ἐρένης μνημονεύμενοι δυτικοὶ ὑπέρμαχοι τοῦ συνοδικοῦ συστήματος ; Καίτοι κατὰ τὴν ὁμολογίαν τοῦ Küng (σελ. 267) ἡ νεωτέρα διάκρισις *ex cathedra* - *doctor privatus* δὲν ἦτο ἄγνωστος εἰς τὴν μεσαιωνικὴν Παράδοσιν τῆς Δύσεως, οἱ τὸν συνοδικισμόν κατὰ τοῦτον ἢ ἐκεῖνον τὸν τρόπον μαρτυροῦντες δυτικοὶ ἐκπρόσωποι (οἵτινες λεχθήτω ὅτι μετὰ τῆς αὐτῆς ἐνίστε ὑποστηρίζουσιν ἐμμονῆς καὶ τὸν Παπισμόν), ἥμιστα ἐποίησαντο χρῆσιν τῆς τοιαύτης διακρίσεως. Οὕτω π.χ. τὸ *decretum Gratiani* ἐνῶ καταλείπει ἄθικτον τὸ κύρος τῆς προτάσεως «*Papa a nemine judicatur*», ὡς μόνην

θὰ ἦτο ἡ καθαρῶς δογματικὴ ἐρευνα), ἥμιστα θὰ ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐκτὸς τῶν ὁρίων τῆς νομιμότητος, διότι, ὡς ὀρθῶς παρατηρήθη ὑπ' Ὁρθοδόξου πλευρᾶς, τὸ Ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον καὶ τὸ Ἐκκλησιαστικὸν Πολίτευμα, δέον νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἑκφρασις τῆς δογματικῆς περὶ τῆς οὐσίας τῆς Ἐκκλησίας πίστεως, καὶ οὐχὶ μόνον ὡς ὑπὸ ἐξωτερικὰς συνθήκας καὶ ἱστορικὰς ἀνάγκας διαμορφωθὲν σύστημα (πρβλ. Κ. Μουρατίδου, Ἡ αὐσία καὶ τὸ πολίτευμα τῆς Ἐκκλησίας..., σελ. 6. Τοῦ αὐτοῦ, Διαφοροποιήσεις, ἐκκοσμίκευσις..., σελ. 35).

(1) Πρβλ. ἐν προκειμένῳ καὶ P. de Vooght, *Der Konziliarismus bei den Konzilien von Konstanz und Basel*, ἐν : *Das Konzil und die Konzile*, Stuttgart 1962, σελ. 165-210.

(2) Ὅτι εἰς τὰ ἀφορῶντα εἰς τὸ ἀλάθητον τοῦ Πάπα ἡ ἐκ τῶν προτέρων ἀντιδραστικότης τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας δύναται νὰ φθάσῃ καὶ τὰ ὅρια ἀλλεργικῆς οὕτως εἰπεῖν εὐαισθησίας, μαρτυροῦσι πλεῖστα ἐπεισόδια κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς συνεχιζομένης Β' Συνόδου τοῦ Βατικανοῦ. Οὕτω, «Ρωμαιοκαθολικὰ βιβλιοπωλεῖα τῆς Ρώμης ἀπέσυρον τῆς κυκλοφορίας τὴν μεταφρασθεῖσαν πανταχοῦ γενναίαν ἐγκύκλιον ἐπιστολὴν τῆς Ὁλλανδικῆς Ἱεραρχίας ἐν ὧσιν τῆς προσεχούς Συνόδου τοῦ Βατικανοῦ. Τὸ μέτρον ἐλήφθη, διότι ἐν αὐτῇ ἐζητεῖτο ἡ ἀναθεώρησις τοῦ περὶ τοῦ Παπικοῦ ἀλαλήτου δόγματος καὶ τῆς σχέσεως τοῦ Πάπα ἐναντι τοῦ σώματος τῶν Ἐπισκόπων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ» (Μηνιαῖον Δελτίον τῆς ἀντιπροσωπείας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου παρὰ τῷ Π.Σ.Ε., ἀριθ. 52, Μάιος—Ἰούνιος 1962, σελ. 6). Ἀνάλογοι ὑπῆρξαν ὡς γνωστὸν αἱ ἀντιδράσεις καὶ κατὰ τοῦ σχετικοῦ περὶ ἐνδεικνυομένων μεταρρυθμίσεων βιβλίου τοῦ Ρωμαιοκαθολικοῦ Ἱερέως P. Lombardi.

ἐξαίρεσιν γνωρίζει τὴν ἤδη καὶ ὑπὸ τοῦ Humbert a silva Candida μνημονευομένην περίπτωσιν : «nisi deprehendatur a fide devius», τοῦ Kūng παρατηροῦντος ἐν προκειμένῳ : «Τοῦτο εἶχε τεραστίας συνεπείας : Ἀπὸ τοῦ 12ου ἕως τοῦ 14ου αἰῶνος τὸ δυνατόν καταδίκης καὶ ἐκθρονίσεως αἰρετικοῦ τινος Πάπα παρέμεινε τὸ κοινὸν δίδαγμα (sententia communis) τῶν Κανονολόγων, καὶ τῶν πλέον ἔτι παπικῶν. Τοῦτο δὲ προεβλέπετο οὐχὶ διὰ μόνην τὴν περίπτωσιν τῆς αἱρέσεως, διότι ἤδη καὶ ἡ Summa τοῦ Ρουφίνου (+1190) συγκαταλέγει εἰς τὴν αἵρεσιν καὶ τὸ (αἵρεσιν ὡς συνέπειαν ἔχον) σχῆμα» ⁽¹⁾.

Ἐφ' ὅσον λοιπὸν ὁ Γρατιανὸς (decretum Gratiani) ἀφ' ἐνὸς ἀναφέρει τὴν περίπτωσιν τοῦ δυνατοῦ τῆς ἐν τῇ Πίστει πλάνης τοῦ Πάπα καὶ τὴν ὡς ἐκ τούτου ὑπὸ τῆς Συνόδου ἐκδίκασιν καὶ καταδίκην του (a fide devius), ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν Πίστιν (fides) χαρακτηρίζει ὡς κοινὸν θέμα πάντων τῶν Χριστιανῶν ⁽²⁾, παρατηρῶν περὶ αὐτῆς : «Quae universalis est, quae omnium communis est, quae non solum ad clericos verum etiam ad laicos et at omnes omnino pertinet christianos» ⁽³⁾, ἐπόμενον εἶναι, ὅτι ἐκλαμβάνει τὸν Πάπαν καὶ ex cathedra δυνάμενον νὰ πλανηθῇ. Διότι, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἵπομεν, τί ἄλλο προσδιορίζει τὸ ex cathedra ἢ ἡ ἀναφορὰ εἰς τὴν Πίστιν πάντων τῶν μελῶν, ἥτοι τὴν Πίστιν τῆς Οἰκουμένης ; Ἐκκλησίας ;

Τὰ αὐτὰ παρατηρητέα καὶ περὶ τοῦ Johannes Teutonicus, τοῦ τοσαύτην ἀσκήσαντος ἐπίδρασιν κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα ἐν τῇ Δύσει διὰ τῆς περιφήμου αὐτοῦ glossa ordinaria. Καὶ οὗτος παρατηρεῖ, ὅτι «ubi de fide agitur... tunc synodus major est Papa» ⁽⁴⁾, ταῦτα δὲ κατοχυροῖ διὰ τῆς γνωστῆς Ρωμαϊκῆς ἀρχῆς : «quod omnes tangit ab omnibus judicetur» ⁽⁵⁾.

Δύνανται λοιπὸν κατόπιν ὅλων τούτων νὰ ἀρνηθῇ οἰοσδῆτις ἀντικειμενικὸς κριτής, ὅτι κατὰ τοὺς κλασσικοὺς δυτικούς ἐκπροσώπους τοῦ συνοδικοῦ συστήματος, ἀκριβῶς εἰς τὰ ἀφορῶντα εἰς τὴν ὅλην Ἐκκλησίαν δηλ. ex cathedra, ⁽⁶⁾, ἐνδέχεται νὰ πλανηθῇ ὁ Πάπας, καὶ τότε κρίνεται ἀναλόγως ὑπὸ τῆς Συνόδου ; Πῶς ὅμως ἐξηγεῖται ἡ καταδίκη τοῦ Πάπα ὑπὸ Συνόδου παρὰ Ρωμαιοκαθολικῆς πλευρᾶς ; Κατ' ἀρχὴν προσπαθεῖ ὁ H. Kūng νὰ ἀποδείξῃ, ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ Α' Βατικανὴ Σύνοδος δὲν ἀποκλείει μόνον πάντα ἄκρον Γαλλικανισμόν καὶ Συνοδισμόν, ἀλλ' ἐξ ἴσου

(1) H. Kūng, Strukturen der Kirche, σελ. 268-269.

(2) H. Kūng, ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 268. Ἄλλωστε τὴν τοιαύτην ἀποψιν, ὅτι δηλὰ δὴ ἡ Πίστις ἀποτελεῖ ἀκριβῶς τὸ κοινὸν ὅσον μεταξὺ τῶν χριστιανῶν θέμα, καὶ σήμερον ἔτι διακηρύττουσι διάσσημοι Ρωμαιοκαθολικοὶ Θεολόγοι, ὡς π.χ. ὁ Yves Congar, γράφων ὅτι «der Glaube gerade die universale Wirklichkeit par excellence ist, die erste der Wirklichkeiten, mit der und in der alle Gemeinschaft haben» (ἐν : Das Konzil und die Konzile, Stuttgart 1962, σελ. 358).

(3) Παρὰ B. Tierney, Foundations of the conciliar theory, Cambridge 1955, σελ. 49.

(4) Πρβλ. τὰ κείμενα τοῦ Teutonicus παρὰ Tierney, μνημ. ἐργ., σελ. 250-254.

(5) Πρβλ. H. Kūng, Strukturen der Kirche, σελ. 268.

(6) Ἀσχέτως ἂν διατείνωνται οἱ Ρωμαιοκαθολικοὶ, ὅτι τὸ ex cathedra δηλοῦται τυπικῶς, ὅταν ἀπόφασίς τις τοῦ Πάπα περιέχῃ τὸν ὅρον «definimus». Διότι σημασίαν ἔχει ἡ οὐσία καὶ οὐχὶ ὁ ἐξωτερικὸς τύπος.

και πάντα ακρον Παπισμόν⁽¹⁾, ειτα δε υπενθυμιζει τον αποκριφον χαρακτηρα της προτάσεως «prima sedes a nemine judicatur»⁽²⁾. Και διαλλάσσεται μεν εν τινι μετρω, δια των δυο τούτων κεντρικων παρατηρήσεων, η θεωρία προς τα αναντίρρητα ιστορικά γεγονότα εν τη Ρωμαική 'Εκκλησία, ενταυθα όμως ευρηγνται και τα εσχατα θρια, μέχρι των οποίων εξικνεΐται ο άλλως τοιμηρός, ως έλέχθη, Küng, διότι την καταδίκην του Πάπα υπό Συνόδου δεν δύναται και ούτος να έρμηνεύση άλλως η έν τῷ πνεύματι της γνωστής θεωρίας των αρχαιοτέρων και συγχρόνων Ρωμαιοκαθολικών Κανονολόγων, καθ' ην η καταδικαστική κατά του Πάπα απόφασις της Συνόδου χαρακτηρίζεται ως *sententia declaratoria*. Ούτω χρησιμοποιεί και ο Küng τα αυτά επιχειρήματα των Κανονολόγων, καταφεύγων και ούτος, κατά τρόπον μη άναιροῦντα οδδὲ ποσῶς θίγοντα την έν τη 'Εκκλησία ύψίστην αὐθεντίαν του Ρωμαίου Ποντίφηκος, εις συλλογισμόν, οστις και αν έτι δεν ήθελε χαρακτηρισθῇ ως τουτ' αυτό σοφιστία, ήκιστα συντελεΐ εις εὐδωσιν του επιδιωκομένου σκοπού.

Ο έν λόγω συλλογισμός έχει ούτω : Τὸ αν η Οικουμενική Σύνοδος έκθρονίζει και καταδικάζη ως αίρετικόν τον Πάπαν, τοῦτο δεν σημαίνει ποσῶς, οτι αὕτη άποτελεΐ αὐθεντίαν υπέρ τον Πάπαν, διότι η απόφασις και κρίσις της Συνόδου δεν κέκτηται ένεργητικόν, αλλά διαπιστωτικόν, αναγγελτικόν χαρακτηρα (*sententia declaratoria*). 'Ως η δήλωσις θανάτου, λέγουσιν, δεν προξενεί οὐδ' επιφέρει τον θάνατον, άλλ' άπλῶς αναγγέλλει αὐτόν, οὔτω και η υπό της Συνόδου καταδίκη του Πάπα δέον ὅπως μη έκληφθῇ έν τη έννοία οτι η Σύνοδος τυγχάνει τὸ ποιητικόν αίτιον της καταδίκης, διότι τὸ ποιητικόν αίτιον ταύτης υπῆρξεν η α ἱ ρ ε σ ι ς ἢ η π ν ε υ μ α τ ι κ ἢ ἀ ν ι κ α ν ὄ τ η ς⁽³⁾ (η δευτέρα περίπτωσης προκειμένου περι έκθρονίσεως μόνης).

'Αλλ' υπ' Ορθοδόξου πλευρᾶς τίθεται νῦν το ερώτημα : 'Αρκεΐ μία τοιαύτη έξεζητημένη διάκρισις, δια να αφαιρέση τον χαρακτηρα της αὐθεντίας από της συνοδικῆς αποφάσεως ; 'Η ὀρθότερον : 'Αρκεΐ ο άντικειμενικός περιορισμός του ποιητικοῦ αίτιου εις μόνον τὸ γεγονός της αίρέσεως ἢ της πνευματικῆς άνικανότητος, ὅπως ἀρθῇ από της συνοδικῆς αποφάσεως ο χαρακτηρ της αὐθεντίας και του δικαστικοῦ κύρους ; Μήπως και εις την περίπτωσιν της δι' άφορισμοῦ αποκόψεως οίουδήτινος μέλους της 'Εκκλησίας, τὸ κυρίως τον άφορισμόν επενεγκόν ποιητικόν αίτιον δεν εΐναι η αίρεσις καθ' έαυτην ἢ η οϊαδήτις έτέρα νοσηρά κατάσταση, δι' ην και άφω-

(1) Την θέσιν ταύτην εκπροσωποῦσι και πλεῖστοι έτεροι Ρωμαιοκαθολικοὶ Θεολόγοι, έν οἷς και ο J. Ratzinger (K. Rahner - J. Ratzinger, *Episkopat und Primat*, σελ. 43), ως και ο H. U. von Balthasar (Karl Barth, Köln 1951, σελ. 314-335). 'Αμφότεροι την θέσιν ταύτην στηρίζουσιν έν τῷ γενικωτέρῳ διαλεκτικῷ πνεύματι της Βατικανῆς Συνόδου.

(2) Πρβλ. H. Küng, *Strukturen der Kirche*, σελ. 242, παρατ. : «Das ganze Mittelalter hatte vom apokryphen Charakter der Quellen dieses Rechtssatzes keine Kenntnis; nur Hinkmar von Reims hatte im neunten Jahrhundert Kritik angemeldet, die sich aber wieder verlor. Dass die Akten des Konzils von Sinuessa bedenklich sind, wusste aber neben Matthias Flaccius Illyricus und den Magdenburger Zenturiatoren immerhin schon Caesar Baronius, der sie als donatistisches Machwerk ablehnte. Die Unechtheit wurde endgültig bewiesen 1721 vom Mauriner Pierre Constant, der auch das Schisma zwischen Symmachus und Laurentius als mögliche Entstehungszeit angab. Dass jene Akten damals entstandene Fälschungen sind, darüber besteht heute kein Zweifel mehr».

(3) H. Küng, *Strukturen der Kirche*, σελ. 244.

ρίσθη ὁ τέως πιστός ; Παύομεν ὅμως διὰ τοῦτο νὰ λέγωμεν, ὅτι ἡ Ἐκκλησία ὡς αὐθεντία ὑπὲρ τὸ μεμονωμένον μέλος ἀπέκοψε τοῦτο, χρωμένη τῇ ἡν ἐν ἀπολύτῳ εὐθύνῃ κέκτῃται ἐξουσία ;

Πᾶς ἄρα ἀπαθὴς κριτὴς ὑποχρεοῦται νὰ ὁμολογήσῃ, ὅτι ἡ θεωρία αὕτη ἥμιστα συντελεῖ εἰς εὐδόξωσιν τοῦ δι' ὃν ἐπενόηθη σκοποῦ, λογικῶς δὲ ἀνακρινομένη ἄγει φυσικῶς καὶ ἀβιάστως εἰς τὴν ἰδίαν ἀναίρεσιν.

Τὸ ἀσύστατον ὅμως τῆς τοιαύτης θεωρίας διορῶν, φαίνεται, καὶ ὁ Küng γράφει ἔστω καὶ οὐχὶ ἐν ἀπολύτῳ λογικῇ συνεπειᾷ : « Ἐν ᾧ μέτρῳ λοιπὸν ἡ συνοδικὴ κρίσις (ἀπόφασις) δὲν εἶναι μὲν τὸ αἴτιον τῆς καθαιρέσεως τοῦ Πάπα καὶ συνεπῶς δὲν αἶρει τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ ὡς ἔξωθεν ἐπιβαλλομένη καὶ ὑπὲρ αὐτὸν ἱσταμένη αὐθεντία, ἀλλὰ καὶ ἐν ᾧ μέτρῳ πάλιν ἡ συνοδικὴ κρίσις εἶναι ἐκείνη, ἥτις διαπιστοῖ τὴν νομικῶς ἔγκυρον ἀπώλειαν τοῦ ἀξιώματος τοῦ Πάπα καὶ συνεπῶς ἡ Σύνοδος ὡς κρίνουσα ἀρχὴ καθιστᾷ τὴν ἀπώλειαν τοῦ ἀξιώματος τοῦ Πάπα ἔγκυρον διὰ τὸ κοινὸν τῆς Ἐκκλησίας, μεθ' ὅλων αὐτῆς τῶν συνεπειῶν, ἐν τῷ αὐτῷ μέτρῳ δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ ἡ Α' Βατικανὴ Σύνοδος ἐκπροσωπεῖ μίαν ὑπεροχὴν τῆς Συνόδου (ὑπὲρ τὸν Πάπαν), χωρὶς τοῦτο πράγματι νὰ σημαίνῃ, ὅτι ἡ Σύνοδος θὰ ἀπέβαινεν ἡ ἀνωτέρα καὶ ἀπὸ τοῦ Πάπα ἀνεξάρτητος νομικὴ αὐθεντία, ἔναντι τῆς ὁποίας οὗτος θὰ ἵστατο ἀπλῶς ὡς ὑποτελής » (1).

Πάντως ἐὰν κέκτῃνται κῦρός τι αἱ μαρτυρίαι τῶν ἐν ταῖς ἐρεῦναις τοῦ Tierney καὶ τοῦ Küng μνημονευομένων δυτικῶν ἐκπροσώπων τῆς συνοδικῆς ἐκκλησιολογικῆς σκέψεως, καὶ τοῦτο διὰ νὰ στηριχθῇ ὡς παραδοσιακὸν τὸ ἐν ὅψει τῆς νέας ἐν Βατικανῷ Συνόδου ἐντὸς κυρίως τοῦ Γαλλικοῦ καὶ Γερμανικοῦ Καθολικισμοῦ ἀρξάμενον ἀξίεπαινον ρεῦμα ἐνισχύσεως τοῦ συνοδικοῦ θεσμοῦ καὶ τοῦ Ἐπισκοπάτου, εἰς ἀντίβαρον τῆς παπικῆς μοναρχίας, τότε αἱ μαρτυρίαι αὗται δίκαιον καὶ ὀρθὸν εἶναι νὰ λαμβάνωνται ἐν ὅλῃ αὐτῶν τῇ σοβαρότητι καὶ μέχρι τῆς ἐσχάτης συνεπειας, διὰ νὰ ἔχωσι τὴν δύναμιν νὰ ἀποφέρωσι τοὺς προσδοκωμένους καὶ ἐπιδιωκομένους καρπούς.

Καταδειχθέντος λοιπὸν διὰ μίαν εἰσέτι φορὰν ἀσυστάτου ἐξ Ὁρθοδόξου ἐπόψεως τοῦ περὶ τοῦ ἀλαθήτου τοῦ Πάπα ρωμαιοκαθολικοῦ δόγματος, συναποδεικνύεται, ὅτι ἡ ὀρθὴ περὶ ἀλαθήτου, ὡς καὶ περὶ πάσης ἄλλης ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ αὐθεντίας, ἐννοία δίδεται ὑπὸ τῆς Ὁρθοδόξου διδασκαλίας, ἣν ἐν κεφαλαίῳ ἐξέθηκεν ὁ ἱ. Χρυσόστομος ἐν τῷ ἰδιαιτέρως ἐπ' ἐσχάτων ὑπὸ τῆς Ὁρθοδόξου ἐρεῦνης ἐξαρθέντι χωρίῳ : « Τὰ μὲν γὰρ τοῦ παρόντος ἀξιώματα βίου τότε μείζονα φαίνεται, ὅταν εἰς ἓνα περιστῇ μόνον· ἐπὶ δὲ τῶν πνευματικῶν τούναντίον, τότε λάμπει ἡ τῆς τιμῆς, ὅταν πολλοὺς τῆς προεδρείας ἔχῃ κοινωνοὺς καὶ ὅταν ὁ μετέχων μὴ εἰς ἧ, ἀλλὰ πολλοὺς ἔχῃ τοὺς αὐτῶν ἀπολαύοντας » (2).

5. Σύντομοι σχετικαὶ πρὸς τὸ θέμα ἡμῶν παρατηρήσεις ἐπὶ τῶν μέχρι τοῦδε ἐργασιῶν τῆς συνεχιζομένης Β' Βατικανῆς Συνόδου (3)

Μετὰ τὸν ἐκιεθέντα ἐξ Ὁρθοδόξου ἐπόψεως ἑλεγχον τοῦ παπικοῦ πρωτείου καὶ

(1) H. Küng, ἐνθ. ἀνωτ., σελ. 244, πρβλ. καὶ σελ. 261.

(2) Ἰωαν. Χρυσόστομου, Εἰς τὸν Ἀποστ. Παῦλον λογ. 7, MPG 50, 509.

(3) Κατὰ τὰς παρατηρήσεις ταύτας δὲν θὰ ἐκταθῶμεν ἐπὶ πάντων τῶν γενομένων, ἀτινα συνα-

ἀλαθήτου, ὡς ὥρισε καὶ ἐδογματίσε ταῦτα ἡ Α' ἐν Βατικανῷ Σύνοδος, ἀπαραίτητος πρὸς ὁλοκλήρωσιν τῆς παρούσης μελέτης τυγχάνει καὶ ἡ ἐν συντόμῳ ἀνάκρισις τῆς θέσεως, ἣν ἔλαβεν ἑναντι τοῦ κεφαλαϊώδους τούτου ἐκκλησιολογικοῦ θέματος ἡ ἀπὸ 11ης Ὀκτωβρίου 1962 ἀρξαμένη καὶ συνεχιζομένη εἰσέτι Β' Βατικανῇ Σύνοδος, ἥστινος ὡς τετάρτη καὶ τελευταία περίοδος ὠρίσθη ἡδὴ ὑπὸ τοῦ Βατικανοῦ τὸ ἐπικείμενον χρονικὸν διάστημα ἀπὸ 14ης Σεπτεμβρίου μέχρι τέλους Νοεμβρίου ἢ καὶ ἀρχῶν Δεκεμβρίου 1965.

Καὶ βεβαίως συμμεριζόμεθα καὶ ἡμεῖς ἐνταῦθα ἀπολύτως τὴν μετὰ πολλῆς συνέσεως, ἐπιστημονικῆς εὐσυνειδησίας καὶ ἐν πνεύματι χριστιανικῆς ἀγάπης διατυπωθεῖσαν Ὁρθόδοξον ἄποψιν ⁽¹⁾, ὅτι δέον νὰ ἀποφευχθῇ πᾶσα πρὸ τοῦ τερματισμοῦ τῆς Συνόδου ἐπὶ τῶν μέχρι τοῦδε πορισμάτων αὐτῆς ἐσπευσμένη καὶ παρακεκινδυνευμένη κρίσις, πλὴν τοῦτο ἰσχύον ἀσφαλῶς περὶ τοῦ καθόλου ἔργου τῆς Συνόδου ἡκιστα ἐμποδίζει ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ νὰ ἐξελέγξωμεν ἡδὴ τὰς περὶ τοῦ πρωτείου καὶ ἀλαθήτου θέσεις τῆς ὡς ἄνω Συνόδου, ἀφ' ἧς μάλιστα τὰ σχετικὰ κείμενα αὐτῆς ἔλαβον τὴν τελικὴν αὐτῶν καὶ ἐπίσημον διατύπωσιν.

Τὸ γεγονός δῆλα δὴ, ὅτι κατὰ τὴν 4ην ἐπίσημον συνεδρίαν τῆς Συνόδου τῇ 21 η Νοεμβρίου 1964 διεκηρύχθη ἡδὴ ὁ περὶ Ἐκκλησίας ἐπίσημος τῆς Συνόδου ὅρος ὡς *Constitutio dogmatica de Ecclesia*, ὡς καὶ τὸ σχετικὸν «δεκρέτον περὶ Οἰκουμενισμοῦ», οὐ μόνον παρέχει ἡμῖν πλήρως τὸ δικαίωμα, ὅπως ἀνακρίνωμεν τὰς σχετικὰς θέσεις τῶν ἐν λόγῳ ἐπισήμων κειμένων ⁽²⁾, ἀλλ' οὐδ' ἐπιτρέπει πλέον ἀναμνην νεωτέρων ἢ διαφόρων ἐν προκειμένῳ θέσεων τῆς Συνόδου ταύτης.

Ἡ ἐν λόγῳ λοιπὸν *Constitutio* ὑποδιαίρειται εἰς τὰ ἐξῆς ὁκτὼ κεφάλαια περὶ Ἐκκλησίας :

- 1) Τὸ μυστήριον τῆς Ἐκκλησίας.
- 2) Ὁ λαὸς τοῦ Θεοῦ.

ποτελοῦσι τὴν ὅλην ἀτμόσφαιραν τῆς Συνόδου, μαρτυροῦντα τὸ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς αὐτῆς πνεῦμα (διότι περὶ τούτων ἀρκοῦντως διαπραγματεύεται ὁ Καθηγητὴς Ἱ. Καρμίρης ἐν τῇ κατωτέρῳ μνημονευομένῃ μελέτῃ του), ἀλλὰ κυρίως θὰ ἐξετάσωμεν τὰ ἄρτι κυκλοφορήσαντα ἐπίσημα σχετικὰ κείμενα τῆς Συνόδου, καὶ δὴ τὴν περὶ Ἐκκλησίας *Constitutio* αὐτῆς καὶ τὸ περὶ Οἰκουμενισμοῦ δεκρέτον.

(1) Ὁρθῶς παρετῆρει πρὶν ἢ κυκλοφορήσῃ τὰ ἐπίσημα κείμενα τῆς Συνόδου ὁ Ἱ. Καρμίρης, ὅτι ὀφειλομέν νὰ ἐπιδείξωμεν ἰδιαιτέραν προσοχὴν ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου «ἀποφεύγοντες πᾶσαν ἐσπευσμένην καὶ παρακεκινδυνευμένην κρίσιν περὶ τοῦ καθόλου ἔργου τῆς Β' Συνόδου τοῦ Βατικανοῦ μέχρι τοῦ τερματισμοῦ αὐτῆς καὶ τῆς δημοσιεύσεως τῶν τελικῶν ἀποφάσεών της, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων καὶ μετὰ βαθεῖαν σπουδὴν αὐτῶν καὶ περίσκεψιν θὰ πρέπη νὰ καθορισθῇ καὶ ἡ περαιτέρω ἑναντι τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας ὡς πρὸς τὸ ἐνωτικὸν θέμα στάσις τῆς κατ' ἀνατολὰς μᾶς, ἀγίας, καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας» (Ἱ. Καρμίρης, Ὁρθοδοξία καὶ Ρωμαιοκαθολικισμός Ι, Ἀθήναι 1964, σελ. 64).

(2) Τὰ κείμενα ταῦτα ἐλάβομεν ἐν πολυγραφημένῃ Γερμανικῇ μεταφράσει (*Vorläufige Übersetzung der Deutschsprachigen Sektion des Konzilspresseamtes im Auftrage der Fuldauer Bischofskonferenz*), ἐκδοθέντα καὶ διατιθέμενα ὑπὸ τῆς Katholische Nachrichten Agentur εἰς δὲ τὴν ἐκδοσὶν ταύτην θὰ παραπέμπωμεν κατωτέρω ὑπὸ τὰ ἀρχικὰ ΚΝΑ. Ἐπειδὴ ὅμως τὰ κείμενα ταῦτα, μὴ κυκλοφορήσαντα δυστυχῶς ἐνωρίτερον, ἐλάβομεν ὅτε ἡ παρούσα ἐργασία εὐρίσκετο ἡδὴ ἐν τοῖς πιεστηρίοις, διὰ τοῦτο δὲν εἶναι δυνατὴ ἐξονυχιστικὴ αὐτῶν μελέτη, εἰς ἣν ἀσφαλῶς θὰ προβῶμεν μετὰ τὸν τερματισμὸν τῆς Συνόδου, ὑπ' ὅσιν λαμβάνοντες καὶ τὰ ἐπ' αὐτῶν ἐν τῷ μεταξὺ πανταχόθεν δημοσιευθίσόμενα σχόλια ἐν τῷ πλαίσιῳ τῆς διαχριστιανικῆς θεολογικῆς συζητήσεως, ἣν θέλουσι τὰ κείμενα ταῦτα προκαλέσει.

- 3) Περί τῆς ἱεραρχικῆς συνθέσεως τῆς Ἐκκλησίας, ἰδίᾳ περὶ τοῦ ἐπισκοπικοῦ ἀξιώματος.
- 4) Οἱ λαϊκοί.
- 5) Ἡ γενικὴ κλήσις εἰς ἀγιασμόν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ.
- 6) Τὰ μοναχικὰ τάγματα.
- 7) Ὁ ἐσχατολογικὸς χαρακτήρ τῆς στρατευομένης Ἐκκλησίας καὶ ἡ ἐνότης αὐτῆς πρὸς τὴν οὐράνιον Ἐκκλησίαν.
- 8) Ἡ μακαρία Παρθένος Θεοτόκος Μαρία ἐν τῷ μυστηρίῳ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ὀκτὼ κεφαλαίων ἄμεσον σχέσιν πρὸς τὸ ἡμέτερον θέμα κέ-
κτῃται τὸ τ ρ ί τ ο ν κυρίως, ἥτοι τὸ περὶ ἱεραρχικῆς συνθέσεως τῆς Ἐκκλησίας,
ἰδίᾳ περὶ τοῦ ἐπισκοπικοῦ ἀξιώματος, δι' ὃ καὶ θὰ προβῶμεν εἰς σχετικὴν ἀνάλυ-
σιν αὐτοῦ, συνεξετάζοντες ἅμα καὶ ὅσας σχετικὰς ἐκκλησιολογικὰς θέσεις περιλαμ-
βάνουσι καὶ τὰ λοιπὰ κεφάλαια τῆς Constitutio ὡς καὶ πᾶν τὸ ἄμέσου σχέσεως ἐκ
τοῦ περὶ Οἰκουμενισμοῦ δεκρέτου.

Παρατηροῦμεν λοιπόν, ὅτι περὶ π ρ ω τ ε ί ο υ τοῦ Πέτρου γίνεται λό-
γος ἀπὸ αὐτοῦ ἤδη τοῦ πρώτου κεφαλαίου τῆς Constitutio, ἐνθα ἐκτίθενται τὰ περὶ
μυστηρίου τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ ὀνομάζεται μὲν κατ' ἀρχὴν ὁ Χριστὸς ὡς ἡ κε-
φαλὴ τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας ⁽¹⁾, ἀλλ' ἄμέσως μόλις παρίσταται ἀνάγκη νὰ
μνημονευθῇ ὁ σύλλογος τῶν διαδεξαμένων τὸν Κύριον δώδεκα Ἀποστόλων ἐκτίθε-
ται ἡ Ρωμαϊκὴ ἀντίληψις, ἡ διχάζουσα τὸν ἱερὸν τοῦτον σύλλογον εἰς κεφαλὴν,
τὸν Πέτρον, καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς ἑνδεκα, ὅπερ εἶναι καὶ τὸ « π ρ ῶ τ ο ν ψ ε ὕ -
δ ο ς » ἐν τῇ ὅλῃ ἱστορίᾳ τοῦ πρωτείου καὶ ἀλαθήτου τῆς Ρωμαϊκῆς θεωρίας. Ὑπὸ
τοιαύτην δὲ θεώρησιν εὐνόητον εἶναι, ὅτι ἐν αὐτῷ τῷ πρώτῳ τούτῳ κεφαλαίῳ ἐξά-
γεται ἡδη ἡ πρώτη ἡμαρτημένη ἐκκλησιολογικὴ συνέπεια, ὅτι τὰ ὅρια τῆς ὁρατῆς
Ἐκκλησίας συμπίπτουσι πρὸς ἐκεῖνα τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς. Ἀλλ' ἄς ἀφίσωμεν τὸ
σχετικὸν κείμενον τοῦ πρώτου κεφαλαίου νὰ ὁμιλήσῃ : « Τὴν διαποίμανσιν ταύτης
(τῆς Ἐκκλησίας) διεβίβασεν ὁ Σωτὴρ ἡμῶν μετὰ τὴν ἑαυτοῦ Ἀνάστασιν εἰς τὸν
Πέτρον (Ἰω. 21, 17), αὐτῷ καὶ τοῖς λοιποῖς Ἀποστόλοις ἐνεπιστεύθη τὴν ἐξάπλω-
σιν καὶ διακυβέρνησιν αὐτῆς (πρβλ. Ματθ. 28, 18 ἐξ.), ὡκοδόμησε δὲ ταύτην ὡς
εἰς τὸ διηνεκὲς «στῦλον καὶ ἑδραῖωμα τῆς ἀληθείας» (Α' Τιμ. 3, 15). Ἡ Ἐκκλη-
σία αὕτη, ἥτις ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ διεμορφώθη καὶ ὀργανώθη ὡς κοινωνικὸν κα-
θίδρυμα, ἔχει τὴν συγκεκριμένην αὐτῆς μορφήν ὑπάρξεως ἐν τῇ Καθολικῇ Ἐκκλη-
σίᾳ, τῇ διακυβερνωμένῃ ὑπὸ τοῦ διαδόχου τοῦ Πέτρου καὶ τῶν ἐν κοινωνίᾳ πρὸς
αὐτὸν τελούντων ἐπισκόπων» ⁽²⁾.

Κατόπιν τῆς τοιαύτης εἰσαγωγῆς, ἥτις ἀμβλύνεται πως ἐν τῷ δευτέρῳ κεφα-
λαίῳ ⁽³⁾, διακηρύσσει ἡ Σύνοδος ἐπισήμως ἐν ἀρχῇ τοῦ τρίτου κεφαλαίου, ὅτι βα-
δίζει ἐπὶ τὰ ἔχνη τῆς Α' Βατικανῆς Συνόδου, δι' ὃ καὶ οὐδ' ἐπ' ἐλάχιστον θὰ μειώσῃ
τὸ πρωτεῖον καὶ ἀλάθητον τοῦ Πάπα ὡς τὰ καθώρισεν ἐκεῖνη : «Βαδίζουσα ἡ πα-
ροῦσα ἱερὰ Σύνοδος ἐπὶ τὰ ἔχνη τῆς πρώτης Βατικανῆς Συνόδου διδάσκει καὶ δια-
κηρύσσει ἐπισήμως μετ' ἐκείνης, ὅτι ὁ αἰώνιος ποιμὴν Ἰησοῦς Χριστὸς ὡκοδόμησε

(1) Πρβλ. KNA, σελ. 8 καὶ 9.

(2) Ἐνθ. ἀνωτ., σελ. 10.

(3) Ἐνθ. ἀνωτ., σελ. 21.

τὴν Ἐκκλησίαν πέμψας τοὺς Ἀποστόλους ὡς αὐτοὺς ἀπεστάλη ὑπὸ τοῦ Πατρὸς (πρβλ. Ἰω. 20, 21). Ἡθέλησε δέ, ὅπως οἱ διάδοχοι ἐκείνων ἐπίσκοποι ἐκτελῶσιν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ Αὐτοῦ ποιμαντικὴν διακονίαν ἕως τῆς συντελείας τοῦ κόσμου. Ἀλλὰ διὰ τὴν ἡ ἐπισκοπικὴ διακονία μία καὶ ἡ αὐτή, ἀδιαίρετος, ἔθεσεν (ὁ Χριστὸς) ἐπὶ κεφαλῇς τῶν λοιπῶν Ἀποστόλων τὸν ἅγιον Πέτρον, καταβαλὼν ἐν αὐτῷ διαρκὲς θεμέλιον καὶ ἀρχὴν (principium) τῆς ἐν τῇ πίστει καὶ κοινωνίᾳ ἐνότητος. Τὴν διδασκαλίαν ταύτην περὶ συστάσεως, διαρκείας, ἰσχύος καὶ νοήματος τοῦ τῷ Ρωμαίῳ Ποντίφηκι ἀνήκοντος ἱεροῦ πρωτείου ὡς καὶ περὶ τοῦ ἀλαθήτου αὐτοῦ ἀξιώματος καὶ αὐθις ἡ ἱερὰ Σύνοδος σταθερῶς ἐκθέτει εἰς πίστιν πᾶσι τοῖς πιστοῖς. Τὸ ἀρξάμενον δὲ τότε ἐπεκτείνουσα αὕτη ἀπεφάσισεν, ὅπως διατυπώσῃ καὶ ὁμολογήσῃ νῦν πρὸ πάντων ἀνθρώπων τὴν διδασκαλίαν περὶ τῶν ἐπισκόπων, τῶν διαδόχων τῶν Ἀποστόλων, οἵτινες ὁμοῦ μετὰ τοῦ διαδόχου τοῦ Πέτρου, τοῦ ἀντιπροσώπου τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς ὁρατῆς κεφαλῆς τῆς συμπάσης Ἐκκλησίας, διακυβερνῶσι τὸν οἶκον τοῦ ζῶντος Θεοῦ» (1). Ἡ τοιαύτη ὁμοῦς ὑπερέξαρσις τοῦ Πέτρου καὶ τοῦ διαδόχου αὐτοῦ ἐπισκόπου Ρώμης δὲν εἶναι θέμα ἀπλοῦν διὰ τὴν Β' Βατικανὴν Σύνοδον, ἀφ' ἧς στιγμῆς ἀποφασίζει αὕτη νὰ ἐκθέσῃ παραλλήλως πρὸς τὰ τῆς μοναρχίας τοῦ Πάπα καὶ τὰ δίκαια τοῦ Ἐπισκοπάτου (2). Διότι, ἡναγκασμένη οὕσα αὕτη νὰ οἰκονομήσῃ καὶ συνδυάσῃ τὰ ἀσυμβίβαστα, ἀδυνατεῖ νὰ ἐκθέσῃ τὴν διδασκαλίαν αὐτῆς ἐν προκειμένῳ ἄνευ σοβαρωτάτων ἀνακολουθιῶν καὶ ἐσωτερικῶν ἀντιφάσεων, ὧν ἦτο ἀσφαλῶς ἐν πολλοῖς ἀπηλλαγμένη ἡ Α' Σύνοδος τοῦ Βατικανοῦ, ἡ μονομερῶς ὑπὲρ τῆς μοναρχίας τοῦ Πάπα ταχθεῖσα. Τοιούτων ἀντιφάσεων βριθεῖ σύμπασα ἡ Constitutio dogmatica de Ecclesia τῆς παρούσης Συνόδου, ἰδίᾳ δὲ τὸ ὑπὸ κρίσιν τρίτον αὐτῆς κεφάλαιον.

Ἰδιαιτέραν δυσκολίαν παρουσιάζει χαρακτηριστικῶς διὰ τὴν Σύνοδον τὸ θέμα τῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς γενικῶς, ὡς ἦτο φυσικόν. Εἰδικώτερον παρατηροῦμεν, ὅτι πρόβλημα σοβαρὸν διὰ τὴν Σύνοδον ἀποτελεῖ ἡ ἄνευ ἀντιφάσεων τοποθέτησις ὑπὸ ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν ὅρον «ἀποστολικὴ διαδοχὴ» τῆς τε διαδοχῆς τοῦ Πέτρου ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης καὶ τῆς διαδοχῆς τῶν λοιπῶν Ἀποστόλων ὑπὸ τῶν λοιπῶν ἐπισκόπων. Καὶ ἐνῷ ἡ Σύνοδος θὰ ἦτο συνεπής, ἐὰν κατόπιν τῆς ὑπερέξαρσεως τοῦ Πέτρου καὶ τοῦ Πάπα διέκρινε σαφῶς μεταξὺ «Πετρινείου» καὶ «Ἀποστολικῆς» διαδοχῆς, ἀδυνατεῖ νὰ πράξῃ τοῦτο, διότι τοιαύτη ἔννοια ἡ τοιοῦτος θεολογικὸς ὅρος τυγχάνει ἄγνωστος εἰς τὴν μακραίωνα Ἱστορίαν καὶ Θεολογίαν τῆς Ἐκκλησίας, δι' ἣν καὶ παραμένει αὕτη ἐν τῇ μόνῃ γνωστῇ ὁρολογίᾳ τῆς

(1) Ἐνθ. ἀνωτ., σελ. 27. Πρβλ. ὡσαύτως σελ. 28 καὶ 32 : «Der römische Bischof ist als Nachfolger Petri das immerwährende, sichtbare Prinzip und Fundament für die Einheit der Bischöfe wie der Gläubigen insgesamt».

(2) Τὴν δυσκολίαν ταύτην ὑπηνίσσετο ἀσφαλῶς ἐν τῷ βάθει τῆς σκέψεως αὐτοῦ καὶ ὁ Πάπας Παῦλος ὁ Στ', ὅτε, κατὰ τὴν ἐπίσημον ὁμιλίαν του ἐπὶ τῇ ἐνάρξει τῆς τρίτης περιόδου τῆς Συνόδου τῇ 14ῃ Σεπτεμβρίου 1964, ἔλεγε πρὸς τὰ μέλη τῆς Συνόδου ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὴν ὁλοκληρώσιν τῆς κατὰ τὴν Α' Βατικανὴν Σύνοδον ἐκτεθείσης διδασκαλίας : «Viele andere und sehr wichtige Dinge wird das Konzil behandeln müssen. Aber über diese Frage scheint Uns das konziliare Gespräch vor allem schwierig und verwickelt» (παρὰ Fritz Buschmann, Das zweite Vatikanum. Dritte Konzilsphase, Göggingen 1964, σελ. 34).

ἀποστολικῆς διαδοχῆς (1), περί ἧς λέγεται κατ' ἀρχήν: «Οὕτω, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἱ. Εἰρηναίου, διὰ τῶν ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων κατασταθέντων ὡς ἐπισκόπων καὶ διὰ τῶν διαδόχων αὐτῶν μαρτυρεῖται καὶ διακρατεῖται μέχρις ἡμῶν ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ ἡ Ἀποστολικὴ διδασκαλία» (2). Ἐν συνεχείᾳ πρὸς τὴν τοιαύτην γενικὴν ἔννοιαν τῆς Ἀποστολικῆς διαδοχῆς καὶ ὡς ἐκ ταύτης καταβάλλεται προσπάθεια, ὅπως διατρανωθῇ ἡ ὑψίστη σημασία τοῦ ἐπισκοπικοῦ ἀξιώματος, περὶ οὗ διαλαμβάνεται: «Ἐκ τῆς Παραδόσεως δέ, ἥτις ἐκδηλοῦται ὡς ἄριστα ἐν τοῖς λειτουργικοῖς ρυθμοῖς καὶ τοῖς ἡθελαι τῆς τε Ἀνατολικῆς καὶ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, καθίσταται σαφές, ὅτι διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν καὶ τῶν λόγων τῆς χειροτονίας μεταβιβάζεται ἡ χάρις τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ ἀποτυπῶνται ἡ ἱερὰ διακριτικὴ σφραγὶς κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε οἱ ἐπίσκοποι νὰ καταλαμβάνωσιν ἐξεχόντως καὶ ὁρατῶς τὴν θέσιν αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ, τοῦ Διδασκάλου, Ποιμένος καὶ Ἱερέως, δρῶντες ἐν τῷ τόπῳ Ἐκείνου» (3). Περὶ τοῦ ἐπισκοπικοῦ ἀξιώματος ὡς ὑψίστου ἐν τῇ Ἱερωσύνῃ βαθμοῦ ἀναφέρει ἔτι σαφέστερον τὸ κείμενον τῆς Συνόδου τὰ ἀκόλουθα: «Ἄλλ' ἡ ἱερὰ Σύνοδος διδάσκει, ὅτι διὰ τῆς ἐπισκοπικῆς χειροτονίας μεταβιβάζεται τὸ πλήρωμα τοῦ μυστηρίου τῆς Ἱερωσύνης, δι' ὃ καὶ ὀνομάζεται αὕτη κατὰ τὸ λειτουργικὸν ἔθος τῆς Ἐκκλησίας ὡς καὶ ἐν τῇ γλώσσῃ τῶν ἱερῶν Πατέρων ὑψίστη Ἱερωσύνη, ἄθροισμα τῶν ἱερῶν διακονιῶν» (4).

Καὶ μαρτυροῦσι μὲν πάντα τὰ ἀνωτέρω περὶ τοῦ ἐπισκοπικοῦ ἀξιώματος ἀποτυπώμενα τὸ ἔντονον τῆς Συνόδου ἐνδιαφέρον, ὅπως καταδείξῃ τὴν θείαν δικαίαν καὶ ἄνευ τῆς τοῦ Πάπα μεσολαβήσεως δύναμιν τῶν ἐπισκόπων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, πλὴν τὴν τοιαύτην προσπάθειαν ἀποδεικνύει ματαίαν ἡ ἀμέσως κατωτέρω συνέχεια τοῦ συνοδικοῦ κειμένου, ἥτις αἶρει ἐπὶ προφανεῖ ἀντιφάσει τὴν ἔννοιαν τῶν λεχθέντων, ἔχουσα οὕτω: «Ἄλλ' ὁ σύλλογος ἡ τὸ σῶμα τῶν ἐπισκόπων κέκμηται ἀυθεντίαν, μόνον ὅταν νοῆται ἐν κοινῇ πρὸς τὸν Ρωμαῖον ἐπίσκοπον, τὸν διάδοχον τοῦ Πέτρου ὡς κεφαλὴν αὐτῶν, καὶ ἄνευ παραμειώσεως τῆς τοῦ πρωτείου αὐτοῦ ἐξουσίας ἐπὶ πάντας τοὺς ποιμένας καὶ τοὺς πιστοὺς. Διότι ὁ Ρωμαῖος ἐπίσκοπος δυνάμει τοῦ ἀξιώματός του ὡς ἀντιπροσώπου τοῦ Χριστοῦ καὶ ποιμένος τῆς συμπάσης Ἐκκλησίας ἔχει πλήρη, ὑψίστην καὶ οἰκουμενικὴν ἰσχὺν ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας, ἣν δύναται νὰ ἀσκῇ πάντοτε ἐλευθέρως. Ἐνῶ ἡ τάξις τῶν ἐπισκόπων, ἡ διαδεχομένη τὸν σύλλογον τῶν Ἀποστόλων ἐν τῷ διδασκτικῷ καὶ ποιμαντικῷ ἀξιώματι, ἐν τῇ

(1) Χαρακτηριστικὸν τυγχάνει, ὅτι ἐν τῇ αὐτῇ ὡς ἄνω ὁμιλίᾳ τοῦ πρὸς τοὺς συνοδικοὺς ἐπισκόπους ἐπεχείρησε Παῦλος ὁ Στ' πρὸς στιγμὴν νὰ θεωρήσῃ τούτους ὡς ἐν τῇ ἀποστολικῇ διαδοχῇ εὐρίσκομένους, ἑαυτὸν δὲ ἐν τῇ τοῦ Πέτρου διαδοχῇ, ἀλλ' ἀμέσως, πρὸς ἀποφυγὴν ἀσφαλῶς διαμαρτυρίας ἐκ μέρους τῶν ἐπισκόπων, συμπεριέλαβε καὶ ἑαυτὸν, ὡς ἀδελφὸν τούτων, ἐν τῇ αὐτῇ ἀποστολικῇ διαδοχῇ: «Es bleibt das Gespräch über diese Lehre zu vollenden, um das Denken Christi über seine Kirche und besonders über die Natur und das Amt der Nachfolger der Apostel, d. h. des Episkopates zu erklären, mit dessen Würde und Amt der grösste Teil von Euch, ehrwürdige Väter, viel mehr von uns, ehrwürdige Brüder, ausgezeichnet ist nach Gottes gnädigem Willen» (παρὰ F. Buschmann, αὐτόθι).

(2) KNA, σελ. 29.

(3) KNA, σελ. 30. Πρβλ. καὶ σελ. 29: «Aus diesem Grunde lehrt die heilige Synode, dass die Bischöfe aufgrund göttlicher Einsetzung an die Stelle der Apostel machgefolgt sind, als Hirten der Kirche, die zu hören Christus hören bedeutet und die zu verehren Christus verehren heisst und den, der Christus gesandt hat (vgl. Lk. 10, 16)».

(4) KNA, σελ. 30. Πρβλ. καὶ σελ. 36: «Der Bischof, der mit der Fülle des Weihesakra-

ὁποῖα μάλιστα διαιωνίζεται τὸ ἀποστολικὸν σῶμα, τυγχάνει ὡσαύτως φορεὺς τῆς ὑψίστης καὶ πλήρους ἰσχύος ἐπὶ πᾶσαν τὴν Ἐκκλησίαν ὁμοῦ μετὰ τῆς κεφαλῆς αὐτῆς, τοῦ Ρωμαίου ἐπισκόπου, οὐδέποτε δὲ ἄνευ τῆς κεφαλῆς ταύτης. Ἡ τοιαύτη δύναμις δύναται νὰ ἀσκηθῇ μόνον τῇ συναίνεσει τοῦ Ρωμαίου ἐπισκόπου» (1).

Ἀλλὰ διὰ νὰ ἀντιληφθῇ τις ἔτι σαφέστερον, ὅτι, κατόπιν τοιούτων δηλώσεων (αἵτινες οὐδόλως ἀφίστανται ἂν μὴ ὑπερέχουσι τῶν κειμένων τῆς Α' Βατικανῆς Συνόδου), τὰ περὶ ἐπισκοπικῆς ἐξουσίας λεγόμενα οὐδὲν εἶναι ἢ κεναὶ λέξεις, ἀρκεῖ νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν, ὅτι καὶ ἡ κανονικὴ τῶν ἐπισκόπων ἐκλογὴ καὶ καθίδρυσις ἐξαρτᾶται ἀμέσως ἀπὸ τοῦ Πάπα κατὰ τρόπον ἀπολυταρχικώτατον, ὡς δηλοῖ τὸ σχετικὸν κείμενον τοῦ αὐτοῦ πάντοτε γ' κεφαλαίου τῆς Constitutio : «Ἡ κανονικὴ ἀποστολὴ τῶν ἐπισκόπων δύναται νὰ πραγματοποιηθῇ διὰ νομίμων καὶ ὑπὸ τῆς ὑψίστης καὶ οἰκουμενικῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς μὴ ἀνασταλέντων θεσμῶν. Ὡσαύτως δύναται αὕτη νὰ πραγματοποιηθῇ διὰ νόμων ἐξαπολυθέντων ἢ ἀναγνωρισθέντων ὑπὸ τῆς αὐτῆς αὐθεντίας ἢ ἀμέσως δι' αὐτοῦ τοῦ διαδόχου τοῦ Πέτρου. Παρὰ τὴν ἀντίρρησην αὐτοῦ ἢ ἐὰν ἀρνηθῇ οὗτος τὴν ἀποστολικὴν κοινωνίαν, δὲν δύναται ἐπισκοπὸς τις νὰ γίνῃ δεκτὸς εἰς τὸ ἅξιωμα αὐτοῦ» (2).

Ἀφοῦ λοιπὸν οἱ ἐπίσκοποι κατ' οὐσίαν παραμένουσι καὶ κατὰ τὴν γνώμην τῆς Β' Βατικανῆς Συνόδου ἀπλᾶ ὄργανα τοῦ Πάπα, αὐτονόητον, ὅτι καὶ ὁ θεσμὸς τῆς Συνόδου δὲν ἦτο δυνατόν νὰ θεωρηθῇ ὑπ' αὐτῆς ὡς ὑπεράνω τοῦ Πάπα ἰστάμενος, ὡς θέλομεν ἶδει κατωτέρω, εἰδικώτερον τὸ περὶ ἀλαθήτου κείμενον τοῦ γ' κεφαλαίου ἐξετάζοντες. Τὴν τοιαύτην ὁμῶς ἄποψιν δὲν ἐπιθυμεῖ ἡ Σύνοδος νὰ ὁμολογήσῃ μετὰ συνεπειᾶς καὶ ἀπεριφράστως, δι' ὃ ὅλως ἀνακολούθως προσπαθεῖ νὰ χαρακτηρίσῃ τὴν Οἰκουμενικὴν Σύνοδον ὡς τὴν ὑψίστην αὐθεντίαν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἐνῶ σαφῶς θέτει καὶ ταύτην ὑπὸ τὴν ἀπόλυτον τοῦ Πάπα δικαιοδοσίαν καὶ διακυβέρνησιν διὰ τοῦ ἀναγνωριζομένου εἰς αὐτὸν μόνον δικαίου συγγήσεως, προεδρίας καὶ ἐπικυρώσεως αὐτῆς. Καὶ συλλογικῶς λοιπὸν λαμβανόμενοι οἱ ἐπίσκοποι οὐδεμίαν κέκτηνται ἔναντι τοῦ Πάπα δύναμιν, ἀλλὰ πάν-

ments ausgezeichnet ist, steht da als «Ausspender der Gnade des höchsten Priestertums». Πῶς, ἐφ' ὅσον ὁ ἐπισκοπικὸς βαθμὸς χαρακτηρίζεται ὡς «τὸ πλήρωμα τῆς Ἱερωσύνης», «τὸ ἄθροισμα τῶν ἱερῶν διακονιῶν», δύναται ὁ Πάπας νὰ κέκτηται μεγαλύτερον πλήρωμα, τοῦτο διὰ τὸν ἀπαθῆ μελετητὴν εἶναι πάντῃ ἄπορον, ἐκτὸς ἐὰν αἱ λέξεις ἐν τῷ Λατινικῷ λεξιλογίῳ ἔχωσιν ἄλλο νόημα!

(1) KNA, σελ. 31.

(2) KNA, σελ. 34. Καὶ ὁμῶς καὶ ὑπὸ Ρωμαιοκαθολικῆς πλευρᾶς ὁμολογεῖται, ὅτι τὸ τοιοῦτον δικαίωμα ἐν τῇ Δύσει ἔλαβεν ὁ Ρωμαῖος ἐπίσκοπος λίαν μεταγενεστέρως καὶ τοῦτο οὐχὶ θεῖα διατάξει χράμενος, ἀλλ' ἀντιποιοῦμενος καθαρῶς ἀνθρωπίνην καὶ συμπτωματορικὴν ἐπέμβασιν τοῦ Αὐτοκράτορος. Οὕτω π.χ. γράφει ὁ Ρωμαιοκαθολικὸς Franz Schmal : «Bis ins elfte Jahrhundert unterstanden die Bischöfe dem Papst auf eine freizügige Weise. Nur in Ausnahmefällen griff er klärend, helfend oder entscheidend mit seiner unangezweifelten Vollmacht ein. Erst der heilige Gregor VII zog das Recht an sich, gewählte Bischöfe zu bestätigen und in ihr Amt einzuführen, nachdem Kaiser und Mächtige sich dieses Recht verschafft und grob missbraucht hatten» (ἐν : Fr. Buschmann, Das zweite Vatikanum... σελ. 40). Θάυμασία λοιπὸν βοήθεια τοῦ Πάπα πρὸς τοὺς ἐπισκόπους! Ἀντὶ οὗτος νὰ ταχθῇ ὑπὲρ τῆς θεῖας δικαίᾳ ἀνεξαρτησίας αὐτῶν (ἐφ' ὅσον κανονικῶς ἐκλέγονται) καὶ ἀπαλλάξῃ τούτους τῆς τῶν πολιτικῶν ἀρχόντων καταδυναστεύσεως, ἀπεσπάσατο δι' ἑαυτὸν ὅ,τι διεξεδίκε ἡ πολιτικὴ ἐξουσία, ἵνα ἀπλῶς οἱ ἐπίσκοποι ἀλλάξωσιν αὐθέντην.

τοτε μόνον μετ' αὐτοῦ καὶ ὑπ' αὐτόν, ὅτε τυγχάνει ἀληθῶς ἀκατανόητον διὰ τὸν ἀπαθῆ μελετητήν, πῶς ἡ Σύνοδος τολμᾷ νὰ χαρακτηρίσῃ τὴν ὑπὸ τοιούτους ὁρους καὶ περιορισμοὺς δρᾶσιν τῶν ἐπισκόπων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ὡς «ἐν ἰδίᾳ πληρ-
ρ ε ξ ο υ σ ι ὅ τ η τ ι » (1) συντελουμένην. Τὰς τοιαύτας ὁμῶς ἀνακολουθίας καὶ ἀντι-
φάσεις ὡς παρακολουθήσῃ ὁ ἀναγνώστης ἀμέσως ἐν τῷ κειμένῳ τῆς Constitutio,
ἐνθα λέγεται : «Ἐντὸς τοῦ συλλόγου τούτου δρῶσιν οἱ ἐπίσκοποι ἐν ἰδίᾳ πληρε-
ξουσιώτῃ ἐπ' ἀγαθῷ τῶν ἑαυτῶν πιστῶν καὶ τῆς ὅλης Ἐκκλησίας, ἐφ' ὅσον πι-
στῶς διαφυλάττουσι τὸ πρωτεῖον τῆς ἑαυτῶν κεφαλῆς... Ἡ ὑψίστη ἐφ' ὅλης τῆς
Ἐκκλησίας ἐξουσία, ἥς χαίρει ὁ σύλλογος οὗτος, ἀσκεῖται πανηγυρικῶς ἐν τῇ Οἰ-
κουμενικῇ Συνόδῳ. Ὅθεν οὐδεμία δύναται νὰ ὑπάρξῃ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, ἥτις
δὲν ἐπικυροῦται ἢ τοῦλάχιστον γίνεται ἀποδεκτὴ ὡς τοιαύτη ὑπὸ τοῦ διαδόχου τοῦ
Πέτρου. Προνομιακὸν δικαίωμα τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης τυγχάνει ἡ σύγκλησις τῶν
τοιούτων Συνόδων, ἡ ἐν αὐταῖς προεδρία καὶ ἡ ἐπικύρωσις αὐτῶν» (2). Οἰαδήτις
λοιπὸν συγκέντρωσις τῶν ἐπισκόπων ἢ ἀπὸ κοινοῦ ἐνέργεια αὐτῶν (ἀνεξαρτήτως
ἀσφαλῶς ἀριθμοῦ ἢ ἐὰν ἡ ἐνέργεια αὕτη ἐπιτελῇται ἐν πιστότῃ πρὸς τὴν Παρά-
δοσιν καὶ τὴν ἀληθῇ διδασκαλίᾳ τῆς Ἐκκλησίας) κέκτηται ἰσχύϊ ἐναντι τοῦ Πάπα
οὔτε δύναται καὶ νὰ ὀνομασθῇ σ υ λ λ ο γ ι κ ἡ ἐνέργεια αὐτῶν, ἐὰν δὲν ἐγκριθῇ ἐκ-
πεφρασμένως ἢ σιωπηρῶς ὑπὸ τοῦ Ρωμαίου ποντίφηκος : «Ἡ αὕτη συλλογικὴ δύ-
ναμις (ὡς ἐν τῇ Οἰκ. Συνόδῳ) δύναται νὰ ἀσκηθῇ ὁμοῦ μετὰ τοῦ Πάπα ὑπὸ
τῶν ἀνὰ τὴν γῆν διεσπαρμένων ἐπισκόπων, μόνον ὅταν ἡ κεφαλὴ τοῦ συλλόγου καλῇ
τούτους εἰς συλλογικὴν τινα ἐνέργειαν ἢ τοῦλάχιστον ἐγκρίνῃ ἢ ἐλευθέρως ἀποδέ-
χῃται κοινὴν τινα ἐνέργειαν τῶν διεσπαρμένων ἐπισκόπων, ὥστε νὰ συντελεσθῇ
ἀληθῶς συλλογικὴ τις πράξις» (3).

Ἐν δὲ τῷ θέματι τοῦ ἀλαθήτου, παραθεωρουμένων σιωπηρῶς πάντων τῶν γνη-
σίων ὁρων, τῶν ἐξασφαλιζόντων τῇ Ἐκκλησίᾳ τὴν ιδιότητα ταύτην (οἷον τῆς εἰς
τὴν παραδεδομένην τῆς Ἀποκαλύψεως ἀλήθειαν πιστότητος, τοῦ ὁμο-
θυμαδὸν κ.ά.) ὡς κύριος καὶ πρῶτος ὁρος τίθεται καὶ ὑπὸ τῆς Β' Βατικανῆς
Συνόδου ἡ πρὸς τὸν Ρωμαῖον ἐπίσκοπον συμφωνία : «Οἱ ἐπίσκοποι, οἵτινες διδά-
σκουσιν ἐν ὁμοφωνίᾳ πρὸς τὸν Ρωμαῖον ἐπίσκοπον, δεόν νὰ τιμῶνται παρὰ πάντων
ὡς μάρτυρες τῆς θείας καὶ καθολικῆς ἀληθείας» (4). Ἀφοῦ ἐτέθη ὁ τοιοῦτος ἀξιο-
ματικὸς ὁρος ἀρχικῶς ὑπὸ τῆς Συνόδου ἐκτίθενται καὶ αἱ ἀκόλουθοι γραμμαὶ περὶ
τῆς ἐκτάσεως ἢ τοῦ πεδίου τῆς ἀλαθήτου ἐνεργείας : «Τὸ ἀλάθητον τοῦτο, διὰ τοῦ

(1) Πρβλ. : «Die Bischöfe leiten die ihnen zugewiesenen Teilkirchen als Stellvertreter und Gesandte Christi, durch Raten, Empfehlen, Beispiel, aber auch Autorität und heilige Vollmacht... Diese Gewalt, die sie im Namen Christi persönlich ausüben, kommt ihnen als eigene, ordentliche und unmittelbare Gewalt zu, auch wenn ihr Vollzug letztlich von der höchsten kirchlichen Autorität bestimmt wird und im Hinblick auf den Nutzen der Kirche oder der Gläubigen mit bestimmten Grenzen umschrieben werden kann» (KNA, σελ. 37) καὶ : «Jhnen ist das Hirtenamt, d. h. die beständige tägliche Sorge für ihre Schafe im vollen Umfang anvertraut. Sie dürfen nicht als Vertreter der römischen Bischöfe aufgefasst werden, weil sie eine ihnen eigene Gewalt innehaben und in voller Wahrheit Vorsteher des Volkes genannt werden, das sie leiten» (KNA, σελ. 38).

(2) KNA, σελ. 31.

(3) KNA, σελ. 31-32.

(4) KNA, σελ. 34.

ὁποίου ὁ θεὸς Σωτὴρ ἠθέλησεν ἵνα καθοπλίσῃ τὴν Ἑαυτοῦ Ἐκκλησίαν κατὰ τὴν διατύπωσιν ἀληθειῶν πίστεως καὶ ἡθους, ἐξικνεῖται μέχρι τοῦ αὐτοῦ ὡς καὶ ἡ θεία Ἀποκάλυψις σημείου, ἥτις δέον νὰ διαφυλάσσῃται ἱερῶς καὶ νὰ ἐρμηνεύηται πιστῶς» ⁽¹⁾. Διερωτᾶται τις ὅμως δικαίως, ποῖον νόημα δύνανται νὰ ἔχῃσι διὰ τὴν Ρωμαιοκαθολικὴν Ἐκκλησίαν αἱ τοῦ ἀ ν υ π ε ρ β λ ῆ τ ο υ τῆς ἀποκεκαλυμμένης ἀληθείας σθεναρῶς ἀντεχόμεναι γραμμαὶ αὗται, κατόπιν τῶν παραλλήλως πρὸς αὐτὰς ἐκτιθεμένων ἀνηκούστων περὶ πρωτείου καὶ ἀλαθήτου τοῦ Πάπα καινοτομιῶν, αἵτινες μόνον ἐπὶ παραχαράζει καὶ τοῦτ' αὐτὸ ἀθετῇ τῆς ἀποκεκαλυμμένης ἀληθείας ἥτο δυνατόν νὰ διατυπωθῶσιν ὑπὸ τῆς Ρώμης; Διδάσκει λοιπὸν καὶ ἡ Β' Βατικανὴ Σύνοδος μετὰ τοῦ αὐτοῦ τοῦ ὑποτιμῶντος τὴν Οἰκουμενικὴν Σύνοδον καὶ τὸ ὅλον σῶμα τῆς Ἐκκλησίας πνεύματος τῆς πρώτης ἐκείνης Βατικανῆς Συνόδου: «Τοῦ ἀλαθήτου τούτου ἀπολαύει δυνάμει τοῦ ἑαυτοῦ ἀξιώματος ὁ Ρωμαῖος ἐπίσκοπος, ἡ κεφαλὴ τοῦ ἐπισκοπικοῦ συλλόγου, ὅταν ὡς ὑψίστος ποιμὴν καὶ διδάσκαλος πάντων τῶν χριστιανῶν, ὃς στηρίζει τοὺς ἑαυτοῦ ἀδελφοὺς ἐν τῇ πίστει (πρβλ. Λουκ. 22, 32), δογματίζῃ μίαν περὶ τὴν πίστιν ἢ τὰ ἥθη ἀλήθειαν ἐν τελεσιδικίᾳ τινὶ πράξει. Ὅθεν δικαίως χαρακτηρίζονται ὡς ἐξ ἑαυτῶν καὶ οὐχὶ ἐκ τῆς συναινέσεως τῆς Ἐκκλησίας ⁽²⁾ ἀμετάβλητοι οἱ ἑαυτοῦ δογματισμοί, ἀκριβῶς ἐπειδὴ ἐκφέρονται οὗτοι τῇ συνεπικουρίᾳ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τοῦ ἐπαγγελθέντος τῷ Πάπα ἐν τῷ προσώπῳ ταῦ ἁγίου Πέτρου. Συνεπῶς οὐδεμιᾶς οὗτοι χρήζουσιν ἐπικυρώσεως, οὐδ' ἐπιτρέπουσιν ἐκκλητον ἐτέρας τινὸς αὐθεντίας» ⁽³⁾. Καὶ ἐνῷ μέχρι τοῦ σημείου τούτου ἔχει τις τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι ἀκούει αὐτὴν τὴν φωνὴν τῆς Α' Βατικανῆς Συνόδου, ἡ συνέχεια τοῦ κειμένου ἀποδεικνύει τὴν νέαν ταύτην Σύνοδον παπικωτέραν ἐκείνης. Διότι θεσπίσασα ἡ πρώτη τὸ ἀλάθητον τοῦ Ρωμαίου ποντίφηκος δὲν ἀπετόλμησε, διὰ τῆς ἥ ἐχρήσατο τοῦλάχιστον ὀρολογίας, ὡς εἶδομεν ἐν τῷ οἰκείῳ Ὁρῷ, νὰ θεωρήσῃ τὸ ἀλάθητον τοῦ Πάπα ἀνώτερον ἢ διάφορον τοῦ ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἐπαγγελθέντος τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀλαθήτου, ἀλλ' ἐχαρακτήρισε τοῦτο ὡς τὸ αὐτό. Ἀντιθέτως ἐπ' αὐτοῦ ἡ Β' Βατικανὴ Σύνοδος ἐπορεύθη σαφῶς ἔτι περαιτέρω τῆς πρώτης, τὸ τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐπηγγελμένον ἀλάθητον χαρακτηρίσασα ὡς «κατὰ μοναδικὸν τρόπον» ἐνοικοῦν ἐν τῷ Πάπα: «Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ὁ Ρωμαῖος ἐπίσκοπος ἀποφαίνεται οὐχὶ ὡς ἰδιώτης, ἀλλ' ἐρμηνεύει τὴν καθολικὴν διδασκαλίαν καὶ περιφρουρεῖ ταύτην ἐν τῇ ιδιότητι αὐτοῦ ὡς ὑψίστου διδασκάλου τῆς Ἐκκλησίας, ἐν ᾧ τὸ τῇ Ἐκκλησίᾳ ὡς τοιαύτῃ προσιδιάζον χάρισμα τοῦ ἀλαθήτου ἐνοικεῖ κατὰ τρόπον μοναδικόν» ⁽⁴⁾. Ἐτερον σημεῖον, ἐν τῷ ὁποίῳ ἡ νέα Σύνοδος τοῦ Βατικανοῦ ἐλέγχεται ἴσως παπικωτέρα τῆς πρώτης, εἶναι τὸ ἀκόλουθον. Τοῦ λόγου ὄντος περὶ τῆς ὑπὸ τῶν πιστῶν τοῖς ἑαυτῶν ἐπισκόποις ὀφειλομένης ὑπακοῆς, ὅταν οὗτοι ἐν ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ διδάσκωσιν ἀληθείας ἡθικοδογματικῆς φύσεως, προστίθεται: «Ἡ τοιαύτη θρησκευτικὴ ὑπακοὴ τῆς βουλῆσεως καὶ τοῦ νοῦ ὀφείλεται κατὰ τρόπον μοναδικὸν εἰς τὸ αὐθεντικὸν ἀξίωμα τοῦ Ρωμαίου ἐπισκό-

(1) KNA, σελ. 35.

(2) Ὅλγας ὅμως γραμμάς κατωτέρω παρατηρεῖται ἐν τῷ αὐτῷ κειμένῳ: «Diesen Definitionen kann aber die Zustimmung der Kirche niemals fehlen vermöge der Wirksamkeit des heiligen Geistes» (KNA, σελ. 36).

(3) KNA, σελ. 35. Σαφῶς ὑπονοεῖται ἐνταῦθα ἡ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος.

(4) KNA, σελ. 35-36.

που, καὶ ὅταν οὗτος δὲν ἀποφαίνεται τελεσιδίκως» (1). Ὡστε ἡ ὑπακοή ἢ ὀφειλομένη μέχρι τοῦδε μόνον εἰς τὰς ex cathedra ἀποφάνσεις τοῦ Ρωμαίου ποντίφηκος, ὡς ἐκ τοῦ ἀλαθήτου δῆθεν αὐτῶν χαρακτήρος, ἐπεκτείνεται νῦν καὶ ἐπὶ τῶν μὴ ex cathedra ἀποφάνσεων αὐτοῦ! Ἐν τοιαύτῃ ὁμῶς περιπτώσει ἄπορον τυγχάνει, πῶς εἶναι δυνατόν νὰ ἀναπτυχθῇ γόνιμος θεολογικὸς ἐν ἐλευθερίᾳ διάλογος ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ταύτῃ, καὶ δὴ διάλογος διεκκλησιαστικὸς «ἐπὶ ἴσοις ὅροις» μετὰ τῆς Ὁρθοδοξίας, ὡς προεξαγγέλλεται ἐπ' ἐσχάτων, ἐφ' ὅσον διὰ τῶν ἀνωτέρω προφανῶς ἐπανερχόμεθα εἰς τὴν παλαιὰν ἐκείνην τῶν Λατίνων ἀρχήν, καθ' ἣν *Roma locuta causa finita est*.

Ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ «περὶ οἰκουμενισμοῦ» δεκρέτῳ αὐτῆς οὐδόλως ὑποχωρεῖ ἡ Β' Βατικανὴ Σύνοδος ὡς πρὸς τὰς ἰδιαιτέρας καὶ ἀνηκούστους τοῦ Πέτρου καὶ τοῦ διαδόχου αὐτοῦ προνομίας ταύτας, καίπερ ἐνταῦθα χρησιμοποιεῖ γλῶσσαν ἡμβλυμένην πῶς καὶ διατύπωσιν πλεόν ἄοριστον, ἵνα μὴ ἀπογοητεύσῃ, φαίνεται, ἀπολύτως τοὺς εἰς οὗς τὸ δεκρέτον περὶ Οἰκουμενισμοῦ ἀφορᾷ ἀμέσως μὴ Ρωμαιοκαθολικοὺς χριστιανούς. Οὕτω καταβάλλεται προσπάθεια ἐν τῷ σχετικῷ κειμένῳ, ὅπως ἡ ἐπὶ τοῦ Πέτρου θρυλουμένη οἰκοδόμησις τῆς Ἐκκλησίας (κατὰ τὴν Ρωμαϊκὴν ἐρμηνείαν τοῦ Ματθ. 16, 18), ἐκτεθῇ μνημονευομένης καὶ τῆς προηγηθείσης ὁμολογίας πίστεως τοῦ Πέτρου, ὑπογραμμισθῇ δὲ ἰδιαιτέρως τὸ γεγονός, ὅτι καίπερ ἀναγνωρίζει ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία τὸν Πέτρον καὶ τὸν διάδοχον αὐτοῦ ὡς ὁρατὴν κεφαλὴν τῆς καθόλου Ἐκκλησίας, οὐχ ἤττον πιστεύει καὶ αὕτη, ὅτι ὁ αἰῶνιος καὶ ὕψιστος ἀκρογωνιαίος λίθος τῆς Ἐκκλησίας παραμένει πάντοτε αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς Χριστός: «Ἀλλὰ διὰ νὰ θεμελιώσῃ τὴν ἁγίαν Αὐτοῦ Ἐκκλησίαν ταύτην πανταχοῦ τῆς γῆς σταθερῶς, μέχρι τῆς συντελείας τῶν αἰώνων, ἐνεπιστεύθη ὁ Χριστὸς τὸ ἀξίωμα τῆς διδασκαλίας, τῆς διακυβερνήσεως καὶ τοῦ ἁγιασμοῦ εἰς τὸν σύλλογον τῶν Δώδεκα. Ἐξ αὐτῶν δὲ ἐξελέξατο τὸν Πέτρον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου μετὰ τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως ἀπεφάσισε νὰ οἰκοδομήσῃ τὴν Ἐκκλησίαν Του. Εἰς αὐτὸν ἐπηγγέλθη τὰς κλεῖδας τοῦ οὐρανοῦ, ἐμπιστευθεὶς μετὰ τὴν ὁμολογίαν τῆς ἀγάπης πάντα τὰ πρόβατά Του, ἵνα στηρίξῃ ταῦτα ἐν τῇ πίστει καὶ διαποιμαίνῃ ἐν πλήρει ἐνότητι, ὑψίστου ἀκρογωνιαίου λίθου καὶ ποιμένος τῶν ἡμετέρων ψυχῶν παραμένοντος εἰς αἰῶνα αὐτοῦ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ» (2).

Ἐκ πάντων τῶν ἀνωτέρω δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν συμπερασματικῶς κατακλείοντες τὴν παροῦσαν παράγραφον, ὅτι ἡ Β' Βατικανὴ Σύνοδος ἀνύψωσεν ἀσφαλῶς π ρ α κ τ ι κ ῶ ς τὸ ἐπισκοπάτον, ἐξασφαλίσασα αὐτῷ, δι' ὅσων περὶ θείῳ δικαίῳ καταστάσεώς του καὶ διαδοχῆς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ συλλόγου τῶν ἑνδεκα Ἀποστόλων ἐδογματίσε, ἐνεργὸν θέσιν ἐν τῇ διακυβερνήσει τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἀπαλλάξασα αὐτὸ ἅμα ἐν πολλοῖς τῆς ἐκ τῆς Ρωμαϊκῆς Κουρίας, ἰδίᾳ ἐν τοῖς διοικητικοῖς τῶν ἐπὶ μέρους ἐπισκοπῶν, ἀμέσου ἐξαρτήσεως, θ ε ω ρ η τ ι κ ῶ ς ὁμῶς ἀφῆκε τοῦτο ὡς καὶ πρότερον ἐκτεθειμένον εἰς τὸ ἔλεος καὶ τὴν χριστιανικὴν ἢ μὴ ἀρετὴν τῶν ἐκάστοτε Παπῶν. Διότι τὰς περὶ πρωτείου καὶ ἀλαθήτου τοῦ Πάπα θέσεις τῆς Α' Βατικανῆς Συνόδου ἐπανέλαβε καὶ ἐπεβεβαίωσεν ἡ νέα αὕτη Σύνοδος κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὡς εἶδομεν, «ὥστε τὸ παπικὸν πρωτεῖον οὐ μόνον δὲν μειοῦται νῦν διὰ τοῦ ἐπιχειρουμένου δογματικοῦ περὶ τῶν ἐπισκόπων καθορισμοῦ, ἀλλ' ἀπ'

(1) KNA, σελ. 35.

(2) KNA, σελ. 94.

έναντίας ένισχύεται και έξυψούται περισσότερο» (1). Τολμῶμεν μάλιστα νά έκφράσωμεν ένταῦθα τόν φόβον, ότι ίσως διά τῆς τοιαύτης μὴ οὐσιαστικῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ ἐπισκοπάτου ἀπέβη ἡ Β' Βατικανή Σύνοδος ὑπὸ τινα ἐποψιν και ἐν τινι μέτρῳ (οὐχί, ὡς ἐλπίζομεν, ἡθελημένως) πλέον ἐπιζήμιος διά τὸν θεσμόν τῶν ἐπισκόπων ἢ ἡ Α' Βατικανή ! Διότι ἐάν ἐκείνη διά τοῦ ἀναφανδόν μονομεροῦς ὑπὲρ τοῦ Πάπα δογματισμοῦ της εἶχε καταλίπει αἰσθήματά τινα τύψεως ἐναντι τῶν οὕτω ἀδικηθέντων ἐπισκόπων ἐν ταῖς καρδίαις τῶν τῆς Ρώμης ἰσχυρῶν, τὰ αἰσθήματα ταῦτα ἐξέλιπον νῦν διά τῆς δῆθεν δικαιώσεως και τῶν ἐπισκόπων, εἶναι δὲ ζήτημα ἐάν, κατόπιν τούτου, μελλοντικῶς αἰσθανθῇ πλέον τὴν ἀνάγκην τῆς ἀληθοῦς και προσηκούσης τοῦ ἐπισκοπικοῦ βαθμοῦ ἀποκαταστάσεως ἡ Ρωμακική "Εδρα.

B. H. SOBORNOST ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ Α. S. CHOMIAKOV (2)

1. 'Ο Comiakov και τὸ ἱστορικὸν αὐτοῦ πλαίσιον

Ἐὰν θὰ ἔπρεπε νά ἀναλύσῃ τις τὸ ὅλον σύμπλεγμα τῶν ἱστοριοπνευματικῶν παραγόντων και φαινομένων, τῶν συνεργησάντων εἰς διαμόρφωσιν τῆς ἐξόχως χαρακτηριστικῆς μορφῆς ἐν τῇ Ρωσικῇ Θεολογίᾳ τοῦ 19ου αἰῶνος, τοῦ Α. S. Chomiakov, θὰ παρίστατο ἀνάγκη συγγραφῆς ἰδίου τόμου (3). Τοιοῦτον ὅμως ἐγγείρημα ἐκφεύγει τῶν ὁρίων τῆς παρούσης ἐργασίας, δι' ὃ θὰ περιορισθῶμεν εἰς δι' ὀλίγων ἀλλ' ἁδρῶν γραμμῶν παράστασιν τῶν προϋποθέσεων και τοῦ ἱστορικοῦ ἐν γένει πλαισίου τοῦ Chomiakov.

Ἡ ἱστορία τῆς Θεολογίας ἐν Ρωσίᾳ διακρίνεται συνήθως εἰς τρεῖς σαφῶς ἀπ' ἀλλήλων διακρινόμενας περιόδους (4), ἐξ ὧν κυρίως ἐνδιαφέρει ἡμᾶς ἐνταῦθα ἡ δευτέρα, ἀρχομένη ἀπὸ Πέτρου τοῦ Μεγάλου (1689 - 1725), και τερματίζουσα περίπου τῷ 1836.

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην εὐρίσκουσιν εἴσοδον εἰς τὴν Ρωσίαν πάντα τὰ ρεύματα τοῦ Γερμανικοῦ Ρωμαντισμοῦ και Ἱδεαλισμοῦ, ἀφοῦ εἶχον διαποτίσει ἀρκούντως προηγουμένως και τὴν δυτικὴν Θεολογίαν ἐν γένει, ὑπ' ἀμφοτέρας αὐτῆς τὰς μορφάς, τὴν τε Ρωμαιοκαθολικὴν (ἰδίᾳ τὴν Σχολὴν τῆς Τυβίγγης), και τὴν Προτεσταντικὴν (5).

Αἱ τοιαῦται ἐπιδράσεις τοῦ Γερμανικοῦ Ρωμαντισμοῦ και Ἱδεαλισμοῦ, ὡς ἤτο

(1) Ἱ. Καρμίρη, Ὁρθοδοξία και Ρωμαιοκαθολικισμός Ι, Ἀθῆναι 1964, σελ. 85.

(2) Ὁ Aleksej Stepanovic Chomiakov ἢ Chomiakoff ἢ Khomiakov, ἐγεννήθη ἐν Μόσχᾳ τῇ 1ῃ Μαΐου 1804 ὡς υἱὸς ἀρχαίας ἀριστοκρατικῆς οἰκογενείας. Τὴν πρώτην αὐτοῦ παιδείαν ἐδέχθη παρ' ἰδιωτικοῦ διδασκάλου, τοῦ Γάλλου ἱερέως Abbe Boivin, τὰς δὲ πανεπιστημιακὰς σπουδὰς του ἐπεράτωσε λαβὼν τὸ δίπλωμα τῶν Μαθηματικῶν. Τῷ 1836 ἐνυμφεῖσθαι τὴν Katharina Michailovna Jazykova, ἐξ ἧς ἀπέκτησε τέσσαρα τέκνα. Ταξιδεύσας δις εἰς Εὐρώπην ἔδρασεν ἐν Ρωσίᾳ ὡς ἐφευρέτης, φιλόλογος, φιλόσοφος, ἱστορικός και θεολόγος. Προσφέρων ἱατρικὴν βοήθειαν εἰς θύματα πανώλης, ἐμολύνθη και ἀπέθανε τῇ 23ῃ Σεπτεμβρίου 1860. Περὶ τοῦ βίου και τοῦ ἔργου του ἴδε σχετικὴν βιβλιογραφίαν παρὰ Bernhard Plank, Katholizität und Sobornost, Würzburg 1960, σελ. 54, ἐν ὑποσημειώσει.

(3) Περὶ τῶν προϋποθέσεων τοῦ Chomiakov ἴδε και R. Slenczka, Ostkirche und Ökumene (ἰδίᾳ σελ. 125-133 και 57-79).

(4) Πρβλ. B. Plank, Katholizität und Sobornost, Würzburg 1960, σελ. 32 ἐξ.

(5) Πρβλ. Γ. Φλωρόφσκυ, Ἡ πορεία τῆς Ρωσικῆς Θεολογίας, ἐν : Θεολογία, ἀλήθεια και

επόμενον, εισηγάγον και ἐκαλλιέργουν φιλελευθέρας προτεσταντικὰς τάσεις μᾶλλον ἢ συντηρητικὰς παραδοσιακὰς ιδέας, και οὕτως ἐτίθετο τὸ πρῶτον ὑπὸ ἀμφισβήτησιν ἡ αὐθεντία τῆς Παραδόσεως, τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων και τῶν Πατέρων. Ἀκριβῶς εἰπεῖν ὅμως, αἱ ἐπιδράσεις αὗται και αἱ ἐπιπτώσεις αὐτῶν δὲν παρετηρήθησαν κατ' ἀρχὴν παρὰ τοῖς ἐπισήμοις θεολογικοῖς κύκλοις τῶν περιφήμων Ρωσικῶν Θεολογικῶν Ἀκαδημιῶν, ἀλλὰ παρὰ τοῖς ἐλευθέρως φιλοσοφοῦσι, δι' ὃ και ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ ἰδιαίτερος μελετήσας τὰς πνευματικὰς ταύτας ἐν Ρωσίᾳ ζυμώσεις G. Florovski (1), ὅτι «ἡ ἐπίδρασις αὕτη τοῦ Γερμανικοῦ Ἰδεαλισμοῦ παρουσιάσθη ἑν-τονος και παρὰ ταῖς Ρωσικαῖς Θεολογικαῖς Σχολαῖς, ἐνταῦθα ὅμως μᾶλλον ὡς φιλοσοφικὸν ἢ ὡς θεολογικὸν θέμα» (2).

Εἰς τὰς κινήσεις ταύτας και τὰ ρεύματα ἰδιαίτεραν ἔσχον ἀνάμειξιν οἱ Σλαυόφιλοι, οἵτινες πειρώμενοι νὰ ἀπαλλαγῶσι τῆς Ἑλληνο-Βυζαντινῆς αὐθεντίας τῶν Πατέρων και τοῦ «βυζαντινοῦ γνωστικισμοῦ», και ἀναζητοῦντες νέας ὁδοὺς πρὸς δημιουργίαν «φιλοσοφίας τῆς καρδίας», εὗρέθησαν αὐτομάτως εἰς τὸ ἐπίκεντρον τῶν ἐκ τῆς Δύσεως ρευμάτων τοῦ Ρωμαντισμοῦ και Ἰδεαλισμοῦ.

Βεβαίως ἡ σοβαρὰ αὕτη στροφὴ ἐνεπνέετο ὑπὸ δυνάμεως πρωτογενοῦς και ἡδύνατο νὰ ὀδηγήσῃ εἰς ἀξιολόγους νέας δημιουργίας, πλὴν, ριζοσπαστικὴ ὡς ἦτο κατὰ τῆς αὐθεντίας τῶν Πατέρων, διέτρεχε τὸν κίνδυνον νὰ παρεκκλίνη ἐν τοῖς καιρίοις ἀπὸ τῆς γνησίας Ὁρθοδόξου θεολογικῆς σκέψεως και πνευματικότητος, ὡς και συνέβη δυστυχῶς, ὥστε ἐκ τῆς κινήσεως ταύτης νὰ ἐκπηδήσῃ νέα θεολογικὴ τάξις διανοουμένων, οἵτινες μὴ ὄντες Θεολόγοι, ἀλλὰ θεολογοῦντες φιλόσοφοι, διεμόρφωσαν μὲν ἀξιόλογον φιλοσοφίαν τῆς Θρησκείας (3), ἐπισπῶσαν μέχρι τῆς σήμερον τὸν θαυμασμὸν και συμπάσης τῆς Δύσεως, μὴδὲν ὅμως προσενεγκόντες εἰς τὸν αὐστηρῶς θεολογικὸν χῶρον τῆς συστηματικῆς Θεολογίας, κατεκρίθησαν πικρῶς παρὰ τῶν γνησίων και ἐπισήμων ἐκπροσώπων τῆς ἐν Ρωσίᾳ θεολογικῆς σκέψεως (4).

Και περὶ μὲν τοῦ Chomiakov εἰδικῶς θέλομεν ἶδει τὰς σχετικὰς κρίσεις κατω-

ζωῇ (πνευματικὸν συμπόσιον), Ἀθήναι 1962, σελ. 41: «Εἰς τὴν σφαῖραν τῆς μιμήσεως ἡ Ρωσικὴ Θεολογία διῆλθεν ἀπὸ διας τὰς φάσεις τῆς θρησκευτικῆς ἱστορίας τῆς συγχρόνου Εὐρώπης. Ἡ θεολογία τῆς Συνόδου τοῦ Τριδέντου, ἡ περίοδος τοῦ μπαρόκ, ὁ προτεσταντικὸς σχολαστικισμὸς και ἡ προτεσταντικὴ ὀρθοδοξία, ὁ πιετισμὸς και ὁ τεκτονισμὸς, ὁ γερμανικὸς ἰδεαλισμὸς και ρωμαντισμὸς, τὰ χριστιανοκοινωνικὰ κινήματα, τὰ ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὴν Γαλλικὴν Ἐπανάστασιν, ἡ ἀποσύνθεσις τῆς Ἑγελιανῆς σχολῆς, ἡ νέα κριτικὴ και ἱστορικὴ ἐπιστήμη, ἡ Τυβίγγη και ὁ Ritschl, ὁ νεορωμαντισμὸς και ὁ συμβολισμὸς, ὅλα αὐτὰ εἶχαν εἰς τὴν ἐποχὴν τῶν ὁπαδῶς και μιμητὰς μεταξὺ τῶν ἐκπροσώπων τοῦ ρωσικοῦ ἐκκλησιαστικοῦ πολιτισμοῦ».

(1) Πρβλ. τὰς σχετικὰς αὐτοῦ μελέτας ἐν: *Procès-Verbaux...* (ἐκδ. H. Alivisatos), σελ. 212-232 και ἐν: *Θεολογία, ἀλήθεια και ζωὴ* (πνευματικὸν συμπόσιον), Ἀθήναι 1962, σελ. 17-59.

(2) G. Florovski, *Westliche Einflüsse in der russischen Theologie*, ἐν: *Procès-Verbaux...*, σελ. 226.

(3) *Ide Nicolai von Bubnoff, Russische Religionsphilosophen*, Heidelberg 1956. Πάντως ἡ χαρακτηρισθεῖσα ὡς φιλοσοφία τῆς θρησκείας προσπάθεια αὕτη τῶν Ρώσων θεολογούντων φιλοσόφων, ὀρθώτερον και ἀκριβέστερον θὰ ἦτο νὰ ὀνομασθῇ θρησκευτικὴ φιλοσοφία (πρβλ. και R. Slenczka, *Ostkirche und Ökumene*, Göttingen 1962, σελ. 32).

(4) Πρβλ. Wassilij Winogradow, *In Orthodoxer Schau*, München 1958. Χαρακτηριστικὴ τυγχάνει και ἡ περὶ αὐτῶν κρίσις τοῦ G. Florovski, γράφωντος: «Der Einfluss der zeitgenössischen Philosophie zeigt sich besonders klar in den systematischen Konstruktionen der russischen «westlichen Theologen» zum Teil bei den Slavophilen, bei Chomiakov, am mei-

τέρω, λίαν βαρυσήμαντος ὅμως τυγχάνει ἡ περὶ πάσης τῆς θεολογούσης ταύτης τάξεως κρίσις τοῦ ἐπιζῶντος ἔτι ἐν Μονάχῳ γηραιοῦ Πρωτοπρεσβυτέρου Wassilij Winogradow, Καθηγητοῦ χρηματίσαντος ἐν τῇ Θεολογικῇ Ἀκαδημίᾳ τῆς Μόσχας.

Περὶ πάντων τούτων λοιπὸν τῶν θρησκευτοφιλοσόφων ἢ θεολογούντων φιλοσόφων γράφει ὁ Winogradow : « Ἡ ὅλη αὐτῶν προπαιδεία ὑπῆρξεν ἀποκλειστικῶς φιλοσοφικὴ καὶ ἐν γένει οὐμανιστικὴ, οὐχὶ δὲ θεολογικοεπιστημονικὴ. Αἱ αὐστηρῶς θεολογικοεπιστημονικαὶ μέθοδοι τῆς θεολογικῆς ἐρεῦνης ἦσαν αὐτοῖς ξέναι καὶ ἄγνωστοι. Εἰς τὴν προμπολοσεβικικὴν Ρωσίαν ἀνῆκον οὗτοι εἰς τοὺς κύκλους τῆς πεπαιδευμένης ρωσικῆς κοινωνίας, ὅτινες ἴσταντο εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἐπίσημον Ἐκκλησίαν ἐκ καθαρῶς πολιτικῶν κινήτρων, διότι ἡ τελευταία ἦτο ἰσχυρὸς ὑπερασπιστὴς τοῦ ὑπ' αὐτῶν ὀξέως πολεμουμένου αὐτοκρατορικομοναρχικοῦ κρατικοῦ συστήματος » (1).

Πάντα δὲ τὰ ἀνωτέρω μνημονευόμενα χαρακτηριστικὰ τῆς θεολογούσης ταύτης τάξεως εἶναι ἱστορικῶς ἀποδεδειγμένα καὶ ὡς πρὸς τὸν Chomiakov εἰδικῶς.

Ὁ ἀνὴρ οὗτος, διαθέτων ἰσχυρὸν κάλαμον καὶ πλουσίαν φαντασίαν καὶ σπουδᾶς κυρίως Μαθηματικά, εὗρέθη ἐντὸς τῆς θεολογικῆς σκέψεως καὶ προβληματολογίας τῶν χρόνων αὐτοῦ αὐτόκλητος, οὕτως εἰπεῖν, διότι μὴ σπουδᾶς Θεολογίαν (2), ἡσχολήθη κατ' ἐξοχὴν μετ' αὐστηρῶς ἐκκλησιολογικῶν θεμάτων, τὴν Θεολογίαν ἐκλαμβάνων ὡς καθαρῶς «χαρισματικὴν» ὑπόθεσιν. Οὕτως ἐνῶ ὁμολογεῖ ἰδίαις λέξεσιν, ὅτι ἡ θεολογικὴ αὐτοῦ κατάρτισις τυγχάνει ἐν πολλοῖς ἀτελής, οὐχ ἥττον αἰσθάνεται ἑαυτὸν ὑποχρεωμένον νὰ ἀπαντήσῃ εἰς ἐξόχως ἀκανθώδη προβλήματα τῆς Ἐκκλησιολογίας, γράφων : « Ὅσον καὶ ἂν θεωρῶ ἑμαυτὸν ἑλλειπῶς πεπαιδευμένον ἐν πολλοῖς σημείοις τῆς θεολογικῆς γνώσεως, δὲν παύω νὰ αἰσθάνωμαι, ὅτι οὐδὲν ἔχω δίκαιον πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ καθήκοντος μιᾶς ἀπαντήσεως » (3). Τὸ πρῶτον θεολογικὸν ἔργον του, ὑπὸ τὸν τίτλον «Cerkon odna» (« Ἡ μία Ἐκκλησία »), ὅπερ εἶναι καὶ τὸ μόνον ρωσιστὶ γεγραμμένον, προσεπάθησεν ὁ Chomiakov νὰ δημοσιεύσῃ ὡς παρὰ τινος φίλου του εὗρεθὲν ἀρχαῖον χειρόγραφον κείμενον, πλην οἱ ἐν αὐτῷ ἀναχρονισμοὶ λίαν συντόμως ἐμαρτύρησαν τὸ πλαστὸν τοῦ πράγματος (4). Παρὰ ταῦτα ἡ κριτικὴ δὲν κατελόγισεν εἰς τὸν Chomiakov τὸ τοιοῦτον ὡς κανονικὴν πλαστογραφίαν, λόγῳ τῆς ἐπ' αὐτοῦ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Πολιτείας κυρίως ἀσκουμένης πίεσεως, ὡς ἐκ τῶν ἐν γένει ἐπαναστατικῶν πεποιθήσεών του, μὴ ἐπιτρεπούσης αὐτῷ ἐλευθερίαν δημοσιεύσεως. Ἡ πίεσις ὅμως αὕτη ἐν Ρωσίᾳ ἥκιστα ἡμπόδισε τὸν Chomiakov ἀπὸ τοῦ νὰ ἀναπτύξῃ πλουσίαν συγγραφικὴν δράσιν (5), τὰ ἔργα αὐτοῦ δημοσιεύων ἐν τῷ ἐξωτερικῷ διὰ τῶν ἐκτὶ φίλων του, καὶ

sten aber bei Vlad. Solovjev und seinen Nachfahren» (G. Florovski, Westliche Einflüsse in der Russischen Theologie, ἐν : Procès - Verbaux..., σελ. 228).

(1) W. Winogradow, μνημ. ἐργ., σελ. 16.

(2) Πρβλ. B. Plank, μνημ. ἐργ., σελ. 127 : «Chomiakov war Autodidakt. Er hat niemals ein geschlossenes theologisches Studium an einer geistlichen Akademie oder in einem kirchlichen Seminar absolviert. Er gibt den Mangel seiner theologischen Bildung unumwunden zu».

(3) Παρὰ Plank, αὐτόθι.

(4) B. Plank, ἐνθ. ἀνωτ., σελ. 129.

(5) Πλήρη ἐκδοσιν τοῦ ὅλου ἔργου τοῦ A. S. Chomiakov ἔχομεν παρὰ τοῦ υἱοῦ του Δημητρίου εἰς ὀκτώ τόμους ὑπὸ τὸν τίτλον «Polnoe Sobranije Socinenij A. S. Chomiakova», Moskau

ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον γαλλιστὶ ἢ ἀγγλιστί.

2. Ἡ ἀτυχὴς μετάφρασις τοῦ « καθολικὴ » εἰς « Sobornaia »

Ἡ γνωστὴ ὡς Sobornost θεωρία τοῦ Chomiakov, ἥτις τοσοῦτον μέχρι σήμερον ἔχει δημιουργήσῃ καὶ δημιουργεῖ θόρυβον ἐν τῇ Ἐκκλησιολογίᾳ καὶ μετὰ τῆς ὁποίας στενωῶς ἔχει συνδεθῇ τὸ ὄνομα τοῦ Chomiakov, ὡς ὅρος δὲν εἶναι κατασκευάσμα τοῦ ἐν λόγῳ θεολογοῦντος.

Ἡ λέξις sobornost προέρχεται ἐκ τῶν συνθετικῶν so καὶ brat, ἥτοι ἐκ τοῦ ρήματος sobirat ἢ sobrat, ὅπερ σημαίνει συλλέγειν. Διὰ τοῦ ἐπιθέτου sobornoj μετέφρασαν ἤδη οἱ Ἀπόστολοι τῶν Σλαύων Κύριλλος καὶ Μεθόδιος τὴν λέξιν «καθολικὴ» τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως ⁽¹⁾. Ἡ τοιαύτη ὅμως μετάφρασις ἐνέβαλε τὸν Chomiakov εἰς σοβαρὰς σκέψεις καὶ ἐξ αὐτῆς ἐπεζήτησε νὰ ἐρευνήσῃ τὴν οὐσίαν τῆς Ἐκκλησίας.

Ὅτι ἡ λέξις «καθολικὴ» δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ἀκριβῶς ταυτόσημος μετὰ τῆς λέξεως «οἰκουμενικὴ» καὶ συνεπῶς δὲν δηλοῖ κυρίως τὴν γεωγραφικὴν ἢ ἄλλως ποσοτικὴν ἔννοιαν τῆς Ἐκκλησίας, τοῦτο βεβαιοῦται, ὡς ὀρθῶς παρατήρησεν ὁ Chomiakov, καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι οἱ Ἀπόστολοι τῶν Σλαύων Κύριλλος καὶ Μεθόδιος ἠδύναντο νὰ χρησιμοποιοῦσιν διὰ τὸ «καθολικὴ» ἀντὶ τοῦ sobornoj τοὺς ὅρους vselenskij ἢ vseмирnuij, ἀμφοτέρους σημαίνοντας «οἰκουμενικὸς» καὶ μεμαρτυρημένους ἤδη ἐξ ἀρχαιοτάτων μεταφράσεων ὁμιλιῶν ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς εἰς τὴν Ρωσικὴν ⁽²⁾.

Περὶ τοῦ ἐπιθέτου «καθολικὴ» γράφει ὁ Chomiakov, ὅτι τοῦτο «οὐδὲν σημαίνει οὔτε εἰς τὴν Γαλλικὴν οὔτε εἰς τὴν Γερμανικὴν ἢ τὴν Ἰταλικὴν οὔτε εἰς ἄλλην τινὰ γλῶσσαν, ἐξαιρέσει τῆς Ἑλληνικῆς. Διὰ νὰ καταστῇ νοητός, δέον ὅπως ἐπεξηγηθῇ καὶ μεταφρασθῇ. Ὁ λεπτός ὅμως οὗτος ὅρος δύναται εὐκόλως διὰ τῆς ἐπεξηγήσεως νὰ προσλάβῃ ἐν ὀρισμένον νόημα» ⁽³⁾.

Τὸν κίνδυνον τοῦτον τῆς ἐξειδικεύσεως τοῦ ὅρου ὀρθῶς διείδεν ὁ Chomiakov, περὶ δὲ τῶν πρώτων μεταφραστῶν τοῦ ὅρου, Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου, παρατηρεῖ, ὅτι «ἡ λέξις, ἣν ἐξέλεξαν, εἶναι ἡ λέξις sobornoj. Sobor περικλείει τὴν ἰδέαν τῆς συναθροίσεως, ἥτις βεβαίως δὲν εἶναι ἀπαραίτητον, ὅπως ἔχη συγκεντρωθῇ ἐν ὀρισμένῳ

2α ἐκδ. 1900. Καθαρῶς θεολογικοῦ περιεχομένου τυγχάνει ὁ δεῦτερος τόμος, ὅστις ὅμως δέον νὰ συνδυασθῇ μετὰ τοῦ πρώτου, τοῦ περιέχοντος τὰ φιλοσοφικὰ μελετήματα τοῦ Chomiakov. Ἀρτίαν σύνθεσιν τῶν θεολογικῶν ἀπόψεων τοῦ Chomiakov παρέχει ἡ ὑπὸ τοῦ B. Plank (Katholizität und Sobornost, Würzburg 1960) παρατιθεμένη ὕλη, διό καὶ μὴ διαθέτοντες εἰς τὸ πρῶτον τυπον πάντα τὰ σχετικὰ κείμενα τοῦ Chomiakov, ἐν μέρει ῥωσιστὶ, ἐν μέρει δὲ γαλλιστὶ ἢ ἀγγλιστὶ γεγραμμένα (ὡς ἐκ τῶν πρὸς οὓς ἀπηυθύνοντο), θέλομεν βασισθῇ εἰς τὴν ἐργασίαν τοῦ Plank, τὰ κείμενα τοῦ ὑπὸ μελέτην συγγραφέως ἐκ τοῦ γερμανικοῦ εἰς τὸ ἑλληνικὸν μεταγλωττίζοντας. Ὡς δὲ πρὸς τὸ κλασσικὸν ἐκκλησιολογικὸν ἔργον «Cerkon Odn» ἔχομεν ὑπ' ὄψει καὶ τὴν πλήρη εἰς τὸ γερμανικὸν μετάφρασιν ὑπὸ N. v. Bubnoff-H. Ehrenberg (Östliches Christentum. Dokumente II : Philosophie, München 1925), ἐξ ἧς τὸ σχετικὸν κείμενον ἐπίσης θέλομεν παραθέτει ἑλληνιστί.

(1) Πρβλ. Plank, μνημ. ἐργ., σελ. 62. Περισσότεραν βιβλιογραφίαν ἐπὶ τῆς ἐτυμολογικῆς μελέτης τοῦ ὅρου βλέπε ἐν R. Slenczka, Ostkirche und Ökumene, σελ. 133.

(2) Πρβλ. Plank, ἐθ. ἀνωτ., σελ. 63.

(3) Ἐνθ. ἀνωτ., σελ. 62.

τινὶ τόπῳ, ἀλλὰ δυναμικῶς υφίσταται καὶ ἄνευ τυπικῆς συνενώσεως. Τοῦτο εἶναι ἡ ἐνότῃς ἐν τῷ πλήθει. Εἶναι λοιπὸν προφανές, ὅτι ἡ λέξις καθολικὸς ἐν τῇ σκέψει τῶν δύο μεγάλων δούλων τοῦ Θεοῦ, τοὺς ὁποίους ἀπέστειλεν ἡ Ἑλλάς εἰς τὴν Ρωσίαν, δὲν προήρχετο ἐκ τοῦ καθ' ὅλα, ἀλλὰ ἐκ τοῦ καθ' ὅλον. . . Ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία εἶναι ἡ Ἐκκλησία, ἥτις υφίσταται κατὰ πάντας ἡ κατὰ τὴν ἐνότητα πάντων. Ἡ Ἐκκλησία τῆς ἐλευθέρας ὁμοθυμίας, τῆς πλήρους ὁμοθυμίας, ἡ Ἐκκλησία, ἐν ᾗ δὲν ὑπάρχουσι πλέον ἐθνικότητες, οὐχὶ πλέον Ἕλληνες ἢ βάρβαροι, ἐνθα δὲν ὑπάρχουσι πλέον διακρίσεις κατὰ τὴν θέσιν, οὐχὶ κύριος οὐδὲ σκλάβος, αὕτη εἶναι ἡ Ἐκκλησία, ὡς προσφητεύθη ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ καὶ ἐπραγματοποιήθη ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ, τέλος μία Ἐκκλησία, ὡς ὥρισε ταύτην ὁ Ἅγιος Παῦλος» (1).

Τίθεται ὅμως τὸ ἐρώτημα: Ἀπεδόθη ὁ ὅρος «καθολικὴ» ὁρθῶς διὰ τοῦ ρωσικοῦ ὅρου sobornoj, τοῦ δηλοῦντος, ὡς ἐλέγχθη ἀνωτέρω, «συλλογικὸς» ἢ «συνοδικός»; Ἀσφαλῶς ὄχι (2). Οὐδεὶς Ἕλλην θὰ διανοεῖτο ποτε νὰ ἐκλάβῃ τὸ «καθολικὴ» ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ «συλλογικὴ» ἢ «συνοδικὴ». Τὸ καθολικὴ σημαίνει πρωτίστως καὶ κυρίως τὴν ἀπόλυτον καὶ ἀναλλοίωτον οὐσίαν τῆς Ἐκκλησίας, τὴν κατὰ πάντα χρόνον καὶ κατὰ πάντα τόπον αὐτὴν Ἐκκλησίαν. Ἀλλὰ τότε διατὶ ἀκριβῶς διὰ τοῦ ὅρου sobornoj μετέφρασαν τὸ «καθολικὴ» οἱ Κύριλλος καὶ Μεθόδιος; Ὁ Chomiakον πιστεύει ἀκραδάντως, ὅτι καὶ εἰς περίπτωσιν, καθ' ἣν τὸ sobornoj ἐκλήφθη καθαρῶς ἐτυμολογικῶς, πάλιν ἔχει ἔμμεσον συγγένειαν ἐννοιολογικὴν πρὸς τὸ ἑλληνικὸν «καθολικὴ», δι' ὃ γράφει: «Ἀλλ' ἡ λέξις sobornoj χρησιμοποιεῖται ὑπὸ ἄλλαν ἐννοίαν. Σημαίνει συνοδικός, καθεδρικός καὶ ἀκόμη δημόσιος. Τοῦτο τὸ ἀναγνωρίζω. βεβαίως. Δὲν ἔχει ὅμως ἡ λέξις καθολικὴ, καὶ εἰς τὰ Ἑλληνικὰ ἀκόμη, ἐν νόημα διάφορον ἐκείνου, τὸ ὁποῖον δίδει εἰς αὐτὴν τὸ Σύμβολον;» (3) Ὁ Ἕλλην μελετητὴς ὀφείλει νὰ ὁμολογήσῃ, ὅτι ὁ τοιοῦτος ἰσχυρισμὸς τοῦ Chomiakον τυγχάνει ἀδικαιολόγητος καὶ τουτ' αὐτὸ ἐξεζητημένος. Ἐννοιολογικὴ συγγένεια μεταξὺ τοῦ «καθολικὴ» καὶ «συνοδικὴ» ἀποκλείεται οἰκοθεν διὰ τὸν ἀνεπηρέαστον ἐρευνητὴν. Ἀλλὰ τότε ἐπανατίθεται τὸ ἐρώτημα: Διατὶ μετέφρασαν οἱ Κύριλλος καὶ Μεθόδιος τὸ καθολικὴ διὰ τοῦ sobornaja; Ἐνταῦθα θὰ ἡδύνατό τις νὰ παρατηρήσῃ τὰ ἑξῆς: Λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν, ὅτι τὸ καθολικὴ δὲν ἀπεδόθη εἰς τὴν Ρωσικὴν ἀποκλειστικῶς διὰ τοῦ sobornaja, ἀλλὰ ὑπάρχουσι καὶ αἱ παράλληλοι γραφαὶ τῆς ἀποδόσεως δι' υἱοθετήσεως, ἥτοι καθολικὴ διὰ τοῦ Kafoliceskaja (4), δυνάμεθα νὰ υποθέσωμεν, ὅτι οἱ Ἀπόστολοι τῶν Σλαύων, προκειμένου νὰ μεταφράσωσι τὸν ὅρον καθολικὴ εἰς τὴν Ρωσικὴν, εἶχον θαυμασίαν εὐκαιρίαν νὰ παράσχωσιν εἰς τὰ τὸ πρῶτον τὸν Χριστιανισμὸν δεχόμενα σλαβικά φύλα, τὴν εἰς ἀντίρροπον τοῦ δυτικοῦ συγκεντρωτισμοῦ

(1) Ἐνθ. ἀνωτ., σελ. 63.

(2) Ἀξιοπαρατήρητον, ὅτι καὶ ὁ L. P. Karsavin, ὁ ἐκδόσας ἐν Βερολίῳ ρωσιστὶ τῷ 1926 τὸ περὶ Ἐκκλησίας ἔργον τοῦ Chomiakον μετὰ παρατηρήσεων, ἐπιμελῶς ἀποφεύγει τὸν ὅρον sobornost, καίτοι φαίνεται ἀποδεχόμενος τὴν ὑπὸ τὸν ὅρον τοῦτον φερομένην θεωρίαν (δρβλ. R. Slenczka, Ostkirche und Ökumene, σελ. 128, ἐν ὑποσημειώσει).

(3) Παρὰ Plank, μνημ. ἐργ., σελ. 64.

(4) Ὁ A. Gezen μάλιστα ἰσχυρίσθη, ὅτι βάσει τῆς αὐθεντικῆς τοῦ κειμένου παραδόσεως ἀπέδειξεν, ὅτι ὁ ὅρος sobornaja εἶναι μεταγενεστέρα μετάφρασις τοῦ ἀρχικῶς kafoliceskaja χρησιμοποιοθέντος (A. Gezen, Istorija Slavjanskago Perevoda Simvolov Veru, St. Petersburg 1884, σελ. 90 ἐξ.).

ὁρθὴν ἔννοιαν τοῦ πολιτεύματος τῆς Ἐκκλησίας ⁽¹⁾, ἥτοι τοῦ συνοδικοῦ, ἐφ' ὅσον ἡ συνοδικὴ ἰδέα τυγχάνει ἐνδιάθετος καὶ εἰς αὐτὴν τὴν λέξιν Ἐκκλησία, ὡς εἰχομεν εὐκαιρίαν νὰ παρατηρήσωμεν ἐν τοῖς ἐμπροσθεν. Βεβαίως τὸ τοιοῦτον ἥκιστα δύναται νὰ θεωρηθῇ παραποίησις, ἐφ' ὅσον ἀνταποκρίνεται ἀπολύτως εἰς τὰ πράγματα, ἀπὸ πλευρᾶς ὅμως γλωσσικῆς ἀκριβείας καὶ μεταφράσεως δέον νὰ ὁμολογῶμεν, ὅτι τὸ sobornaja πτωχεύει ὅπωςδῆποτε τὸ καθολικὴ, διότι ἐνῶ τὸ πρῶτον ἔχει ἔννοιαν μόνον λειτουργιακὴν, τὸ δεύτερον σημαίνει κυρίως τὴν ἡθικο-οντολογικὴν ποιότητα τῆς οὐσίας τῆς Ἐκκλησίας. Τὴν πρώτην ὅμως ταύτην ἀπόκλινιν ἀπὸ τοῦ κυρίου νοήματος, διὰ τῆς μεταφράσεως τοῦ καθολικῆ διὰ τοῦ sobornaja, ὁ Chomiakov ἤγαγεν εἰς πλήρη παραποίησιν, ἐκλαβὼν τὸ sobornaja οὐχὶ ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ συνοδικῆ, ἀλλ' ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ κατὰ πάντας τοὺς πιστοὺς, ὅπερ ἀδιανόητον, διότι ἀσφαλῶς θὰ ὑπάρχωσι πάντοτε καὶ οἱ κακοδοξοῦντες.

Πρὸς πληρεστέραν δὲ κατανόησιν τῆς παραποίησεως τοῦ καθολικῆ, ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ Chomiakov, ἐπιτραπῆτω ἡ κατωτέρω σκέψις : Ἐὰν ὑποθέσωμεν ὅπως θεωρητικῶς, ὅτι ἐπὶ τῆς γῆς ἐναπέμενεν ἓν μόνον τῆς Ἐκκλησίας μέλος, θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἀρνηθῶμεν, ὅτι ἐκπροσωπεῖ τὸ μέλος τοῦτο τὴν Πίστιν τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας ; Διὰ τὸν Chomiakov δὲν θὰ ἦτο δυνατόν τοιαύτη ἀναγνώρισις, διότι δι' αὐτὸν καθολικὴ Ἐκκλησία σημαίνει κατὰ πάντας τοὺς πιστοὺς καὶ οὐχὶ κατὰ τὴν ἰδίαν ἐαυτῆς ἀπόλυτον ποιότητα.

Ἡ τοιαύτη λοιπὸν μοιραία παρανόησις τοῦ καθολικῆ ὠδήγησε τὸν Chomiakov εἰς ἰσοπέδωσιν τῶν πάντων ἐν τῷ σώματι τῆς Ἐκκλησίας, ἐνῶ σήμερον καὶ διαμαρτυρόμενοι ἔτι Θεολόγοι ὁμολογοῦσιν, ὅτι ἡ Ἐκκλησία τελεῖ «εἰς ἀντίθεσιν πρὸς ἓνα θρησκευτικὸν δημοκρατισμόν» ⁽²⁾.

Διὰ νὰ δικαιολογήσῃ δὲ τὴν ἰσοπέδωσιν ταύτην ὁ Chomiakov ἦτο πλέον ἡναγκασμένος νὰ καταφύγῃ τελικῶς εἰς τὸ ἔδαφος τῆς ἀοράτου Ἐκκλησίας, ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς κατωτέρω ἐκτιθεμένης Ἐκκλησιολογίας αὐτοῦ.

3. Ἡ Ἐκκλησιολογία τοῦ Chomiakov

α) Ἡ Ἐκκλησία.

Πόσον κεντρικὴν σημασίαν ἀποδίδει ὁ Chomiakov εἰς τὴν περὶ Ἐκκλησίας διδασκαλίαν καταφαίνεται ἐξ ὅσων οὗτος ἔγραφε πρὸς τὸν προτιθέμενον νὰ μεταστραφῇ εἰς τὴν Ὀρθοδοξίαν Ἀγγλικανὸν Διάκονον W. Palmer : «Ἀσφαλῶς δύναμαι νὰ εἴπω, ὅτι πρὸ πολλοῦ ἔχετε αἰσθανθῇ, ὡς ἔχομεν αἰσθανθῇ καὶ οἱ πλεῖστοι ἐξ ἡμῶν, ὅτι ἡ διαφορὰ μεταξὺ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας καὶ ὅλων τῶν Δυτικῶν Ὁμολογιῶν, τόσον τῶν Ρωμαϊκῶν ὅσον καὶ τῶν ἀπὸ τῆς Ρώμης ὑπὸ μορφὴν διαμαρτυρίας προκυψασῶν, δὲν ἔγκειται κυρίως ἐν τοῖς διαχωρίζουσι δόγμασιν ἢ ἀρ-

(1) Διὸ καὶ μόνον ὑπὸ τοιαύτῃ προοπτικῇ θὰ ἡδυνάμεθα νὰ ἐπικροτήσωμεν τοὺς λόγους τοῦ S. Bulgakov, παρατηροῦντος σχετικῶς, ὅτι «πρόκειται περὶ ἀνακριβείας τῆς σλαβικῆς μεταφράσεως, περὶ λάθους, τὸ ὅποῖον ὅμως θὰ ἔπρεπε νὰ ἐκλάβωμεν ἀκριβῶς ὡς ἐκ θείας Προνοίας γεγόμενον» (παρὰ R. Slenczka, Ostkirche und Ökumene, σελ. 134, ἐν ὑποσημειώσει).

(2) Kinder (in Festschrift Koeberle), παρὰ H. Schutte, Um die Wiedervereinigung im Glauben, 3η ἐκδ. Essen 1960, σελ. 96.

θροισ τοῦ Πιστεῦω, ἀλλ' ἐν ἄλλῳ τινί, ὅπερ μέχρι τοῦδε δὲν καθωρίσθη εἰσέτι οὐδὲ ἐξεφράσθη σαφῶς. Ἡ διαφορὰ αὕτη ἐγκτεται ἐν τῷ διαφόρῳ τρόπῳ θεωρήσεως αὐτῆς ταύτης τῆς Ἐκκλησίας» (1).

Βεβαίως ἡ παρατήρησις αὕτη τοῦ Chomiakon κέκτηται ὁμολογουμένως μεγάλην σημασίαν, διότι κατευθύνει τὸ βλέμμα τοῦ Θεολόγου ἐκ τῶν προτέρων εἰς τὸ κεντρικώτατον σημεῖον ἀφετηρίας πάσης θεολογικῆς σκέψεως, τὴν Ἐκκλησιολογίαν, πλὴν τὴν ὑφὴν τῶν διαχωρίζουσῶν τὴν Ὁρθοδοξίαν ἀπὸ πάσης ἄλλης ἐτεροδόξου Χριστιανικῆς Ὁμολογίας δογματικῶν θέσεων καὶ ἄρθρων Πίστεως δὲν θὰ ἔδει νὰ θεωρήσῃ ὁ Chomiakon ὡς σημασίας δευτερευούσης, διότι, ὡς τυγχάνει γνωστὸν εἰς πάντα μελετητὴν τῶν διαφορῶν τούτων, ἡ σχέσις αὐτῶν πρὸς τὴν Ἐκκλησιολογίαν εἶναι ἄμεσος.

Προβαίνων ὁ Chomiakon εἰς περιγραφὴν τῆς οὐσίας τῆς Ἐκκλησίας γράφει : «Ἡ Ἐκκλησία ἐν τῇ ἐπιγείῳ ἀποστολῇ αὐτῆς εἶναι συγχρόνως ὁρατὴ καὶ ἀόρατος. Εἶναι ὄντως ἡ κοινωνία τῶν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐκλελεγμένων, ἐν σῶμα καὶ μία ψυχὴ· καὶ ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἀόρατος. Ἀλλ' εἶναι αὕτη ὡσαύτως καὶ ἡ κοινωνία τῶν ἀνθρώπων, ὅτινες — ἀνεξαρτήτως πάντοτε τῆς ἐσωτερικῆς καὶ ἰδιωτικῆς αὐτῶν ζωῆς — ἀναγνωρίζουσι τὴν ἀρχὴν (Prinzip) τῆς χριστιανικῆς ζωῆς καὶ ὑποτάσσονται εἰς αὐτήν, τοῦλάχιστον ἐξωτερικῶς. . . Αὕτη (ἡ Ἐκκλησία) δὲν ἐτάζει καρδίας· δὲν ἀρνεῖται τὴν κοινωνίαν αὐτῆς εἰς τὴν μετάνοιαν, οὔτε καὶ εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν φαινομενικὴν μετάνοιαν· ἄλλως ὅμως ἔχει τὸ πρᾶγμα, ὅταν τινὲς τῶν ἀδελφῶν ἀπορρίπτουσι καὶ ἀρνοῦνται αὐτὴν ταύτην τὴν ἀρχήν, τὴν τῆς ἐνότητος πρόξενον. Τότε δὲν κρίνει ἡ Ἐκκλησία περὶ αὐτῶν, ἀλλ' ἀπομακρύνεται. Ὁ ἀνθρώπινος δεσμός ἐξακολουθεῖ ὑφιστάμενος μεταξὺ τῶν ἐπὶ μέρους, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτῶν θέλησιν ἔχει παύσει νὰ ὑφίσταται ὁρατῶς ὁ μυστικὸς δεσμός τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ εἰδικὴ χάρις, ἡ μετ' αὐτοῦ συνδεδεμένη, ἀφηρέθη αὐτοῖς. Τοῦτο εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς ὁρατῆς Ἐκκλησίας. Ὑπάρχει δὴλα δὴ μόνον, ἐφ' ὅσον ὑποτάσσεται εἰς τὴν ἀόρατον Ἐκκλησίαν καὶ εἶναι διατεθειμένη νὰ ἀποτελῇ τὴν ἀποκάλυψιν αὐτῆς. Ἐξ ἐτέρου καὶ ἡ ἀόρατος Ἐκκλησία, λόγῳ αὐτῆς τῆς φύσεώς της, οὐδεμίαν θρησκευτικὴν κοινωνίαν δύναται νὰ δεχθῇ ὡς ἀποκάλυψιν αὐτῆς, ἐὰν δὲν ὑποτάσσεται εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς χριστιανικῆς κοινωνίας. Ἡ ἀρχὴ αὕτη εἶναι, ὡς ἤδη εἶπον, ἡ τῆς ἀμοιβαίας ἀγάπης ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ καὶ φέρει μεθ' ἑαυτῆς τοὺς καρπούς της, τὴν ἀγιότητα καὶ τὴν γνῶσιν τῶν θείων μυστηρίων, ἥτοι τὴν Πίστιν» (2).

Ὡς πρὸς τὴν σχέσιν ὁρατῆς καὶ ἀόρατου πλευρᾶς τῆς Ἐκκλησίας ἀξιοσημεῖωτα καὶ τὰ ἀκόλουθα : «Ἀλλὰ μόλις παύσει νὰ ἀναγνωρίζεται ἡ ἀρχή, ἔπαυσεν ἡδη νὰ ὑπάρχῃ ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ καὶ ἡ ὁρατὴ Ἐκκλησία, ἡ δὲ ἀόρατος Ἐκκλησία θεωρεῖ ἑαυτὴν ὑποχρεωμένην νὰ ἀποκαλυφθῇ καὶ φανερωθῇ διὰ τῆς ἑαυτῆς διαμαρτυρίας. Δὲν ὑπάρχει λοιπὸν τί πλέον ἀδιανόητον τῆς ἀποδοχῆς μιᾶς ἀόρατου Ἐκκλησίας (ἥτοι ἄνευ ἀποκαλύψεως), ἥτις ἐξηφανίσθη ἀπὸ αἰώνων εἰς τὸ περιβάλλον μιᾶς θρησκευτικῆς κοινωνίας, ὁμολογούσης πεπλανημένας διδασκαλίας καὶ δόγματα καὶ ἀναξίας τοῦ Χριστιανισμοῦ τελετὰς ἐχούσης » (3).

(1) Παρὰ Plank, μνημ. ἐργ. σελ. 56-57.

(2) Παρὰ Plank, ἐνθ. ἀνωτ., σελ. 57.

(3) Ἐνθ. ἀνωτ., σελ. 58.

Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε παρατηρεῖ τις, ὅτι ἐνῶ ὁ Chomiakov κατ' ἀρχὴν διακρίνει ὀρθῶς τὰς δύο πλευρὰς τῆς Ἐκκλησίας, τὴν ὁρατὴν καὶ τὴν ἀόρατον, ἐν ἑσωτερικῇ πνευματικῇ κοινωνίᾳ καὶ ἀντιδόσει, ὅμως τὴν ὁρατὴν τῆς Ἐκκλησίας πλευρὰν παριστᾷ ὅλως ρευστὴν καὶ ἀκαθόριστον, ἐξατμιζομένην εἰς τὴν ἀόρατον Ἐκκλησίαν. Ὅμιλεῖ περὶ διαμαρτυρίας τῆς ἀοράτου πλευρᾶς κατὰ τῆς ὁρατῆς ἐκπιπτούσης, καὶ ἐνταῦθα πάλιν οὐδόλως δηλοῖ ποία ἡ τακτικὴ καὶ ὀρθὴ διαμαρτυρία τῆς ἀοράτου Ἐκκλησίας, ἥτοι ποία ἡ μορφή, ὑφ' ἣν λαλεῖ ἡ ἀληθὴς καὶ ἀδιάψευστος τῆς Ἐκκλησίας φωνή. Ἐκτὸς τούτου ἡ ὁρατὴ Ἐκκλησία οὐδεμίαν κέκτηται, ὡς εἶδομεν, κατὰ τὸν Chomiakov ιδιότητα τοῦ κρίνειν καὶ δικάζειν τὰ ἑαυτῆς μέλη, ὅσakis ταῦτα ἀρνοῦνται ἐπισήμως τὴν ἀρχὴν τοῦ Χριστιανισμοῦ, τὴν ἐν Χριστῷ ἀγάπην, ἀλλ' ἀπλῶς ἀπομακρύνεται ἀπ' αὐτῶν.

Δύναται ὅμως νὰ εὐσταθήσῃ τοιαύτη ἔννοια παθητικότητος καὶ τοῦτ' αὐτὸ φυγῆς τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τοῦ ἐν τῷ κόσμῳ κακοῦ, καὶ δὴ ὅταν τοῦτο διαπράττεται ὑπ' αὐτῶν τῶν τῶς αὐτῆς τέκνων; Τί σημαίνουνσι τότε αἱ παρὰ τοῦ Κυρίου τοῖς κανονικοῖς τῆς Ἐκκλησίας ὀργάνοις ἀνατεθεῖσαι εὐθύναι καὶ ἐξουσίαι τοῦ δεσμεῖν καὶ λύειν τελεσιδίκως, ἀπὸ τῆς παρούσης ἡδὴ ζωῆς καὶ δι' ὁρατῶν ἱστορικῶν πράξεων, τὰ ἐν τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ συμβαίνοντα; Μήπως δὲ ἡ τοιαύτη παθητικὴ τῆς ὁρατῆς Ἐκκλησίας ιδιότης, ὡς ἐπιθυμεῖ νὰ παραστήσῃ ταύτην ὁ Chomiakov, ἐν τελικῇ ἀναλύσει δὲν ὑποκαθιστᾷ τὴν ἐν τῇ ὁρατῇ Ἐκκλησίᾳ αὐθεντίαν διὰ τοῦ ἀποκλειστικῶς ἐνεργοῦντος ἀτομικοῦ παράγοντος, ὡς ἀκριβῶς καὶ ἐν τῷ Προτεσταντισμῷ;

Τὴν ὡς ἄνω ὅμως ἄκρατον πνευματοκρατίαν καὶ ἀοριστίαν πληροφορούμεθα καὶ ὅταν ἐρωτήσωμεν τὸν Chomiakov, τίνες θεωροῦνται μέλη τῆς Ἐκκλησίας. «Οἱ ἐπὶ τῆς γῆς ζῶντες, οἱ τὸν ἐπίγειον δρόμον τελέσαντες, οἱ μὴ δεδημιουργημένοι διὰ τὸν ἐπίγειον δρόμον (οἱ Ἄγγελοι), οἱ μὴ καταρξάμενοι εἰσέτι τοῦ ἐπιγείου δρόμου (αἱ ἐπερχόμεναι γενεαί), οὗτοι πάντες τυγχάνουσιν ἡνωμένοι ἐν τῇ μιᾷ Ἐκκλησίᾳ καὶ ἐν τῇ μιᾷ χάριτι τοῦ Θεοῦ» (1). Βεβαίως οὗτοι ὑποτίθεται καὶ διὰ τὸν Chomiakov, ὅτι εἰσέρχονται εἰς τὴν Ἐκκλησίαν διὰ τοῦ ἱεροῦ Βαπτίσματος, διότι «τὸ Βάπτισμα εἶναι ὑποχρεωτικὸν καὶ ἀποτελεῖ τὴν εἴσοδον εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Καινῆς Διαθήκης» (2), πλὴν τὰ ὅρια τῆς Ἐκκλησίας εὐρύνονται παρὰ τοῦ Chomiakov ἐπικινδύνως, ὡς μέλη τῆς Ἐκκλησίας ὑπολαμβάνοντις οὐχὶ πάντας τοὺς διὰ τοῦ ἐνὸς Ἱερατείου ἡνωμένους εἰς τὴν συγκεκριμένην μίαν ἐν Χριστῷ Ἀποκάλυψιν, ἀλλὰ πάντας τοὺς τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν ἀγάπην ἀσκοῦντας γενικῶς. Ἐν τῷ πνεύματι τούτῳ γράφει ὁ Chomiakov: «Ὅστις ἀγαπᾷ τὴν δικαιοσύνην, δὲν ἀγαπᾷ τὸν Χριστόν; Δὲν εἶναι μαθητὴς Του, χωρὶς νὰ τὸ γνωρίζῃ, ἐκεῖνος τοῦ ὁποίου ἡ καρδιά μένει ἀνοικτὴ διὰ τὴν συμπάθειαν καὶ τὴν ἀγάπην; Ὅστις εἶναι διατεθειμένος νὰ θυσιάσῃ τὴν εὐτυχίαν καὶ τὴν ζωὴν ἰου ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ, δὲν μιμεῖται τὸν μόνον Διδάσκαλον, ὅστις εἶναι ἡ τελείωσις τῆς θυσίας καὶ τῆς ἀγάπης; ... Ἡ, πολὺ μᾶλλον, δὲν ἀγαπᾷ Αὐτὸν ὑπὸ ἐν ἄλλῳ ὀνομα; Διότι δικαιοσύνη, συμπάθεια, εὐνοια, ἀγάπη, θυσία, τέλος πᾶν ὅ,τι εἶναι ἀληθῶς ἀνθρώπινον; μέγα καὶ ὠραῖον, πᾶν ὅ,τι εἶναι ἄξιον προσοχῆς, μιμήσεως ἢ τιμῆς, πάντα ταῦτα παριστῶσι οὐδὲν ἕτερον

(1) Cerkov Odn, 3.

(2) Cerkov Odn, 13.

ἢ τοὺς διαφόρους τύπους τοῦ ὀνόματος τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν» (1).

Ἀντιθέτως δέ, ὡς ἐκτὸς τῆς Ἐκκλησίας θεωρεῖ ὁ Chomiakον μέλη, ἅτινα βαπτισθέντα θὰ ἔδει οὗτος νὰ εἶχε θεωρήσει ὡς μέλη τῆς Ἐκκλησίας : «Καὶ εἰς τὸν μὴ ὑποτασσόμενον, καὶ εἰς τὸν τῆς χάριτος μὴ ἐπωφελούμενον (τὸν κρύψαντα τὸ τάλαντον) δίδεται ἡ χάρις, πλὴν οὗτοι δὲν εὐρίσκονται ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ» (2).

Τὰ ὅρια ταῦτα τῆς Ἐκκλησίας ἀποβαίνουν διὰ τὸν Chomiakον ρευστὰ καὶ ἀκαθόριστα, διότι ἡ ὁρατὴ Ἐκκλησία δὲν ἀποτελεῖ κατ' αὐτὸν συγκεκριμένον ἐμπειρικὸν μέγεθος, ἀλλ' εἶναι αὐτὸς ὁ Θεὸς καὶ ἡ ἀόρατος χάρις τῶν μυστηρίων : «Ἡ ὁρατὴ Ἐκκλησία δὲν εἶναι ἀπλῶς ἡ κοινωνία τῶν εἰς Χριστὸν πιστευόντων, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ χάρις τῶν μυστηρίων, ἅτινα ἐνοικοῦσι ἐν τῇ κοινωνίᾳ ταύτῃ. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ὁρατὴ Ἐκκλησία τυγχάνει ὁρατὴ μόνον τοῖς πιστοῖς, διότι διὰ τὸν ἄπιστον, τὸ μυστήριον εἶναι μόνον ἐξωτερικὴ τελετὴ καὶ ἡ Ἐκκλησία μόνον κοινωνία» (3), πρὸς τούτοις δὲ ἡ Ἐκκλησία «θεωρεῖ ὡς ἀποκεκομμένους αὐτῆς, ἥτοι ὡς μὴ ἀνήκοντας αὐτῇ, μόνον τοὺς οἰκαιοθελῶς ἑαυτοὺς ἀποκλείσαντας» τῆς ἑαυτῆς κοινωνίας (4).

Βλέπομεν ἐκ πάντων τῶν ἀνωτέρω, ὅτι ὁ Chomiakow ἔχει μίαν ὑπερβολικῶς ἡθικιστικὴν θεώρησιν τοῦ Χριστιανισμοῦ, παραθεωρεῖ δὲ οὕτω τὴν καιρίαν σημασίαν τοῦ δόγματος ἀξιολογικῶς, ὡς δόγματος καὶ οὐχὶ χάριν τῆς ἡθικῆς του σημασίας. Τὸ τοιοῦτον μαρτυρεῖ ὁ Chomiakον καὶ διὰ τῆς ὁμολογίας του, ὅτι «μόνον ὁ Θεὸς γνωρίζει, ἐὰν ἔχωμεν καὶ ἡμεῖς τὴν Πίστιν» (5). Ἐντονος βεβαίως μυστικὴ διάθεσις, ἥτις ὅμως ὅσον συμπαθῆς καὶ ἀν εἶναι διὰ τὴν Χριστιανικὴν Ἠθικὴν, παραμένει ἐν πολλοῖς ἐπικίνδυνος.

β) Τὸ Ἱερατεῖον καὶ τὰ Μυστήρια.

Κατ' ἀρχὴν ὁ Chomiakον ἥμιστα παραθεωρεῖ τὴν καιρίαν σημασίαν τοῦ Ἱερατείου διὰ τὴν ὑπαρξίν τῆς Ἐκκλησίας, γράφων : «Ἡ κατάργησις τοῦ Ἐπισκοπάτου εἶναι μία ἀδύνατος ὑπόθεσις, διότι τοῦτο εἶναι τὸ πλήρωμα πάντων τῶν ἐν ἐνὶ προσώπῳ συγκεντρωθέντων ἐκκλησιαστικῶν δικαίων... διότι ὁ Ἐπίσκοπος καὶ ὁ Ἱερεὺς δὲν εἶναι λειτουργοὶ μιᾶς ἐπὶ μέρους Ἐκκλησίας, ἀλλ' εἶναι ὑπηρεταὶ τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ εὐρείᾳ κοινωνίᾳ καὶ δι' αὐτῶν συνάπτεται ἡ ἐπίγειος Ἐκκλησία πρὸς τὸν θεῖον αὐτῆς Ἰδρυτὴν κατὰ τὴν ροὴν τῶν αἰώνων» (6). «Ἐὰν ἔπαυεν ὑπάρχουσα ἡ χειροτονία, θὰ ἔπαυον ὑπάρχοντα καὶ τὰ μυστήρια πλὴν τοῦ Βαπτίσματος, καὶ τὸ ἀνθρώπινον γένος θὰ ἀπεσπᾶτο τῆς χάριτος» (7).

Ἐκ τῆς τελευταίας ταύτης προτάσεως καταφαίνεται, ὅτι ὁ Chomiakον τὴν σπουδαιότητα τοῦ Ἱερατείου συγκεντροῦ κυρίως εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν διὰ τῶν μυστηρίων παρεχομένην τοῖς μέλεσι τῆς Ἐκκλησίας χάριν, μὴ ἀναγνωρίζων εἰς τὴν ἀποστολικὴν διαδοχὴν τοῦ Ἱερατείου καὶ τὴν ἐτέραν σπουδαιότητα, ὅτι δι' αὐτοῦ, ὡς

(1) Παρὰ Plank, μνημ. ἐργ., σελ. 89-90.

(2) Cerkon Odn, 1.

(3) Cerkon Odn, 11.

(4) Ἐνθα ἀνωτ., σελ. 2.

(5) Ἐνθα ἀνωτ. σελ. 7.

(6) Παρὰ Plank, μνημ. ἐργ., σελ. 90.

(7) Cerkon Odn, 15.

ζῶντος φορέως τῆς ἀποστολικῆς Παραδόσεως, ἐξασφαλίζεται καὶ τὸ καθαρὸν τῆς ἀποστολικῆς διδασκαλίας. Οὕτως ὁμως ἀποχωρίζονται καὶ διακρίνονται ὑπερβαλλόντως ἀπ' ἀλλήλων αἱ δύο μορφαὶ τοῦ θείου θελήματος, ἥτοι τὰ μυστήρια ἀπὸ τοῦ λόγου (τῆς διδασκαλίας), ὅπερ, ὡς εἶδομεν ἐν τῷ κεφαλαίῳ περὶ ἐνιαίας καὶ ὁλοκληρωτικῆς θεωρήσεως μυστηρίων καὶ λόγου, δὲν ἐπιτρέπεται θεολογικῶς.

Ἄλλαις λέξεσιν ἀναγνωρίζει ὁ Chomiakον ἀναντιρρήτως μίαν ἐξωτερικὴν αὐθεντίαν τοῦ Ἱερατείου ὡς πρὸς τὰ μυστήρια, δὲν ἀναγνωρίζει ὁμως τοιαύτην ἢ ἀνάλογον αὐθεντίαν καὶ ὡς πρὸς τὴν παραδοθεῖσαν διδασκαλίαν. Ἐν τοῖς θέμασι τῆς Πίστεως οὐδεμία ὑπάρχει διὰ τὸν Chomiakον ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐπιβολή, ἀλλὰ τελικὴ αὐθεντία τυγχάνει ἡ ἐλευθέρᾳ συνειδήσεως. Διότι γράφει μὲν οὗτος ὅτι «ἐν περιπτώσει διαφωνίας τῶν Ἐπισκόπων κρίνει ἡ Ἐκκλησία ἐν τῷ συνόλῳ αὐτῆς ὡς ὑψίστη αὐθεντία» (1), καὶ τοῦτο ὁμως εἶναι ἀδιανόητον, ἀφ' ἧς στιγμῆς ἀναγνωρισθῇ εἰς πάντα πιστὸν ἡ φωνὴ μόνον τῆς ἑαυτοῦ συνειδήσεως ὡς δεσμευτικῆς. «Ἐν τοῖς θέμασι τῆς Πίστεως μία ἀναγκαστικὴ ἐνότης ἀποτελεῖ αὐτὸ τοῦτο τὸ ψεῦδος καὶ μία ἀναγκαστικὴ ὑπακοή, αὐτὸν τοῦτον τὸν θάνατον» (2). «Τὸ ἐπαναλαμβάνω : οὐδὲν ἐξωτερικὸν μέγεθος θὰ θέσῃ ὅρια εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς χριστιανικῆς συνειδήσεως. Αὐτὸς ὁ Θεὸς διδάσκει ἡμᾶς τοῦτο» (3). «Ἡ διανοητικὴ ἐλευθερία τοῦ πιστοῦ εἰς οὐδεμίαν ὑπόκειται ἐξωτερικὴν αὐθεντίαν, ἀλλ' ἡ δικαίωσις τῆς ἐλευθερίας ταύτης ἔγκειται ἐν τῇ ὁμοφωνίᾳ μετὰ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ τὸ μέτρον τῆς τοιαύτης δικαιώσεως εὗρηται ἐν τῇ ὁμολογίᾳ πάντων τῶν πιστῶν» (4).

Ποία ὁρατὴ ὁμως πρᾶξις καὶ ἐπίσημος ἀπόφανσις θὰ διαβεβαιώσῃ τὸν πιστὸν ὅτι εὗρηται ἐν ὁμοφωνίᾳ πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν ; Διὰ τὸν Chomiakον «ἡ Ἐκκλησία ἐν τῷ συνόλῳ τῆς ἐγγυᾶται διὰ τὴν καθαρότητα τῆς διδασκαλίας, ἀλλὰ δὲν πράττει τοῦτο ὡς μία ἐξωτερικὴ αὐθεντία, εἰς τὴν ὅποιαν ὀφείλει νὰ ὑποταχθῇ ὁ πιστός» (5). «Ἡ Ἐκκλησία δὲν εἶναι καθίδρυμα, οὔτε καθίδρυμα ἰδιαίτερου εἶδους» (6).

Δύναται λοιπὸν νὰ ἀρνηθῇ τις κατόπιν ὅλων τούτων, ὅτι ὁ Chomiakον ἔχει ἀπωλέσει τελείως τὸ ἔδαφος τῆς ὁρατῆς Ἐκκλησίας καὶ μετ' αὐτῆς πᾶσαν αὐθεντίαν ; Κατὰ τί διαφέρει ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ ὁ Chomiakον τοῦ Λουθήρου, ὅταν ἀμφότεροι ἐκκινουσί ἐκ τῆς αὐτῆς κατωτέρω ἀξιωματικῆς θέσεως ; Ὁ Chomiakον γράφει, ὅτι «πᾶς χριστιανός, ὅστις ἀκούει, ὅτι ἡ Πίστις του βάλλεται, ὑποχρεοῦται νὰ τὴν ὑποστηρίξῃ κατὰ τοὺς ἰδίους αὐτοῦ φωτισμούς, χωρὶς νὰ ἀναμένῃ οἰανδήποτε ἐπικύρωσιν, διότι ἡ Ἐκκλησία δὲν κέκτηται ἐπισήμους συνηγόρους» (7), ὁ δὲ Λουθερος ἡγέρθη μετὰ τοῦ αὐτοῦ συνθήματος ἐρωτῶν : «Ὁ-ταν ἤδη ἐκσπάσῃ ἐν τῇ πόλει πυρκαϊά τις, ὀφείλει πᾶς πολίτης νὰ ἀδιαφορήσῃ καὶ ἀλιπῶν τὸ πῦρ εἰς τὸ ἔργον του ; Καὶ τοῦτο μόνον, διότι οὐδεὶς κέκτηται τὴν ἐξουσίαν τοῦ δημάρχου ἢ διότι ἡ πυρκαϊὰ ἐξέσπασεν ἀκριβῶς εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ δημάρχου ; Δὲν εἶναι πολὺ περισσότερον πᾶς πολίτης ὑποχρεωμένος νὰ κινητοποιήσῃ

(1) Παρὰ Plank, σελ. 68.

(2) Ἐνθα ἄνωτ., σελ. 67.

(3) Αὐτόθι.

(4) Ἐνθα ἄνωτ., σελ. 71.

(5) Ἐνθα ἄνωτ., σελ. 67.

(6) Ἐνθα ἄνωτ., σελ. 65.

(7) Ἐνθα ἄνωτ., σελ. 128.

καὶ συγκαλέσῃ τοὺς ἄλλους ; Καὶ πόσον μᾶλλον ὀφείλει νὰ συμβῇ τοῦτο εἰς τὴν πνευματικὴν πόλιν τοῦ Χριστοῦ ; »⁽¹⁾

Ἔτι σαφέστερον ὁμῶς καταφαίνονται αἱ προτεσταντικαὶ κακοδοξίαι τοῦ Chomiakov ἐξ ὧσων οὗτος γράφει περὶ μυστηρίων. Καὶ κατ' ἀρχὴν μὲν ὁμολογεῖ Ὁρθόδοξως, ὅτι: «Ἐν πίστει πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν ὁμολογοῦμεν μετ' αὐτῆς ἑπτὰ μυστήρια, ἧτοι τὸ Βάπτισμα, τὴν θείαν Εὐχαριστίαν, τὴν Ἱερωσύνην, τὸ Χρῖσμα, τὸν Γάμον, τὴν Μετάνοιαν καὶ τὸ Εὐχέλαιον». «Ὅλως προτεσταντικῶς ὁμῶς συνεχίζει: «Ἐπάρχουσιν ἔτι πολλὰ ἄλλα μυστήρια, διότι πᾶν ἔργον ἐπιτελούμενον ἐν πίστει, ἐν ἀγάπῃ καὶ ἐν ἐλπίδι, χορηγεῖται εἰς τὸν ἄνθρωπον ὑπὸ τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ καὶ ἐπιφέρει τὴν ἀόρατον θείαν χάριν»⁽²⁾.

Κατόπιν τῆς τοιαύτης δηλώσεως καὶ τὰ μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας ἀποβάλλουσι τὴν ἰδιάζουσαν αὐτῶν μυστηριακὴν ἀξίαν καὶ σημασίαν, ὡς παρὰ τῶν Ἀποστόλων καθωρισμένα καὶ συγκεκριμένα μέσα παροχῆς τῆς θείας χάριτος, μετὰ εἰδικῶν τύπων καὶ εἰδικῶν μυστηριακῶν λειτουργιῶν.

Ἐὰν δὴλα δὴ πᾶν ἔργον ἐκάστου πιστοῦ, ἐν πίστει, ἀγάπῃ καὶ ἐλπίδι τελούμενον, ἀποτελῇ καὶ μυστήριον τῆς θείας χάριτος, τότε εἶναι πλέον ἀκατανόητον, διατὶ ὁ Chomiakov διακρίνει τὰ ἑπτὰ τῆς Ἐκκλησίας μυστήρια καὶ ὁμολογεῖ ἰδιαίτερος εἰς αὐτὰ τὴν πίστιν του.

Καὶ ἐὰν ὁμῶς ἤθελε κρίνει τις ἐπιεικέστερόν πως τὸν Chomiakov, θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ μὴ κατελογίσῃ εἰς αὐτὸν τοῦλάχιστον τρομερὰς καὶ ἐξοφάλους ἀντιφάσεις, αἵτινες μαρτυροῦσιν, ὅτι ἡ σκέψις του, ἀντλοῦσα μόνον ἐκ τῆς πηγῆς ἐνὸς ἀκράτου μυστικισμοῦ, στερεῖται πάσης ἐπιστημονικῆς θεολογικῆς συστηματικότητος καὶ συνεπειας.

Δύο μόνον τῶν ἀντιφάσεων του ἀρκοῦσι, διὰ νὰ βεβαιώσωσι τὴν ἀλήθειαν ταύτην: Ἐνῷ ὑπεστήριξεν, ὅτι, καταργουμένου τοῦ Ἱερατείου, θὰ ἐξέλιπον πάντα τὰ μυστήρια πλὴν τοῦ Βαπτίσματος, καὶ τὸ ἀνθρώπινον γένος θὰ ἀπεσπᾶτο τῆς θείας χάριτος, παραλλήλως ὑποστηρίζει, ὅτι πᾶν ἔργον πιστοῦ, ἐν πίστει, ἀγάπῃ καὶ ἐλπίδι τελούμενον, παρέχει τὴν θείαν χάριν καὶ εἶναι μυστήριον. Ὡσαύτως, ἐνῷ ἀρνεῖται πᾶσαν ἐξωτερικὴν αὐθεντίαν ἐν τοῖς τῆς Πίστεως, προκειμένου νὰ ἀποδείξῃ νόθον καὶ αἵρετικὸν τὸ δόγμα τοῦ filioque, ἀντιπαρστηρεῖ εἰς τοὺς Δυτικούς, ὅτι τοῦτο δὲν ὑπῆρξε γνωστὸν καίς οὐδένα τῶν ἱερῶν συγγραφέων, τῶν Ἐπισκόπων καὶ διαδόχων τῶν Ἀποστόλων κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας»⁽³⁾.

Βλέπομεν λοιπόν, ὅτι ἐνίοτε ἐπιθυμεῖ ὁ Chomiakov νὰ ὁμολογήσῃ τὴν αὐθεντίαν τοῦ ἀποστολικοῦ Ἱερατείου καὶ ἐν τοῖς τῆς Πίστεως, ἡ πνευματοκρατικὴ ὁμῶς αὐτοῦ Ἐκκλησιολογία ἀποκλείει εἰς αὐτὸν ἀξιωματικῶς τοῦτο. Μὴ δυνάμενος δὲ νὰ ὁμολογήσῃ τοιαύτην σημασίαν τοῦ Ἱερατείου, ἀδυνατεῖ νὰ χαρακτηρίσῃ τοῦτο καὶ ὡς στοιχεῖον διαχωριστικὸν τῶν ἀληθῶν ἀπὸ τῶν μὴ τοιούτων χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν ἐπὶ μέρους⁽⁴⁾.

(1) Παρὰ H. Küng, Strukturen der Kirche, σελ. 77.

(2) Cerkov Odnā, 13.

(3) Ἐνθα ἄνωτ., σελ. 10.

(4) Παρὰ Plank, σελ. 92.

4. Ἡ εἰδικὴ ἐφαρμογὴ τῆς Sorbonost θεωρίας ἐν τῷ διδακτικῷ ἀξιώματι τῆς Ἐκκλησίας

Ἐκ τῆς ἐτυμολογικῆς μελέτης τοῦ ὅρου sobornost εἶδομεν, ὅτι οὗτος, ἀκριβῶς λαμβανόμενος, σημαίνει «συνοδικότης» ἢ «συλλογικότης», ἐνῶ ὁ Chomiakον ἐμμένων εἰς τὴν ἀτυχῇ μετάφρασιν τοῦ ἐπιθέτου «καθολικὴ» διὰ τοῦ «sobornaja», ἐνασμενίζεται νὰ θεωρῇ καὶ νὰ λαμβάνῃ αὐτὸν ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ «καθολικότης».

Ἐὰν λοιπὸν θὰ ἔπρεπε νὰ συνοψίσῃ τις ἐν ὀλίγαις γραμμαῖς, τί κυρίως ἐπιθυμεῖ νὰ ὑπογραμμίσῃ ὁ Chomiakον διὰ τῆς πολυκρότου sobornost θεωρίας του, θὰ ἠδύνατο νὰ ὀρίσῃ τὴν θεωρίαν ταύτην ὡς ἀκολουθῶς :

Συμφώνως πρὸς τὴν sobornost θεωρίαν ἡ Ἐκκλησία οὐδὲν κέκτηται ἐξωτερικὸν καὶ συγκεκριμένον αὐθεντικὸν ὄργανον διδασκαλίας, οὔτε καὶ αὐτὴν τὴν Οἰκουμένην Σύνοδον, ἀλλὰ τὸ ἐν ἅπασιν τοῖς μέλεσι τῆς Ἐκκλησίας ζῶν ἅγιον Πνεῦμα ἀποφαίνεται διὰ πάντων τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας ἀδιακρίτως ἐν τῇ ὁμοφωνίᾳ πάντων. Ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Χριστοῦ δὲν ὑπάρχει διάκρισις διδασκούσης καὶ διδασκομένης τάξεως, ἀλλ' «ἐν ζητήμασι πίστεως οὐδεμία ὑφίσταται διάκρισις μεταξὺ πεπαιδευμένου καὶ ἀπαιδεύτου, κληρικοῦ καὶ λαϊκοῦ, ἀνδρὸς καὶ γυναικός, ἀρχontos καὶ ὑπηρέτου, κυρίου καὶ δούλου» (1).

Καὶ ὅτι μὲν ἡ τοιαύτη θεωρία, ἰσοπεδοῦσα ἀπολύτως πάντα τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας, καθιστᾷ ἀνενέργητον ὅλως, ἂν μὴ ὅλως ἀνύπαρκτον, τὸ διδακτικὸν ἀξίωμα τοῦ μυστηριακοῦ τῆς Ἐκκλησίας Ἱερατείου, ὡς ὄργάνου αὐτῆς, περὶ τούτου οὐδεμία ὑφίσταται ἀμφιβολία. Ἐκεῖνο ὅμως, ὅπερ τυγχάνει ἰδιαίτερος ἀξιοπρόσεκτον ἐν προκειμένῳ, εἶναι ὁ ἐξῆς ἀξιωματικὸς συλλογισμὸς τοῦ Chomiakον :

Διὰ νὰ διδάσκη τις αὐθεντικῶς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἀνάγκη νὰ πιστεύῃ ὀρθῶς, διὰ νὰ πιστεύῃ δὲ ὀρθῶς, ἀπαραίτητος προϋπόθεσις τυγχάνει ἡ ἀγιότης τοῦ βίου, διότι «ἡ χάρις τῆς Πίστεως δὲν εἶναι δυνατόν νὰ χωρισθῇ ἀπὸ τῆς ἀγιότητος τοῦ βίου» (2). «Ἡ ἀλήθεια δύναται νὰ ὑπάρχῃ μόνον ἐκεῖ, ἐνθα ὑπάρχει ἄνευ σπίλου ἡ ἀγιότης» (3).

Διὰ τοῦ τοιούτου ὅμως συλλογισμοῦ αἵρεται αὐτομάτως καὶ ἡ δυνατότης τῆς ὀρθῆς πίστεως τοῦ ἐπὶ μέρους μέλους τῆς Ἐκκλησίας, διότι ἀσφαλῶς οὐδεὶς θὰ ἠδύνατο νὰ ἰσχυρισθῇ περὶ οἰοδότηνος θνητοῦ, ὅτι ὑπῆρξεν ἅγιος ἄνευ σπίλου, οἷος δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ μόνος ὁ Πάναγνος Θεός.

Τὴν τοιαύτην ἀβεβαιότητα περὶ τῆς ὀρθῆς Πίστεως παντὸς μέλους τῆς Ἐκκλησίας ἤκιστα ἀποσιωπᾷ ὁ Chomiakον, ἀλλ' ἀντιθέτως ὁμολογεῖ ὅτι «Αὐτὸς ὁ Θεὸς εἶδεν ἐὰν καὶ ἡμεῖς ἔχωμεν τὴν ὀρθὴν Πίστιν» (4).

Καὶ ὁμολογεῖ μὲν ὁ Chomiakον, ὅτι οὐδεὶς θνητός, οὔτε ἡ Μήτηρ τοῦ Λουτροῦ, δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς πάντῃ ἀπηλλαγμένη ἀμαρτίας, πλὴν παρὰ ταῦτα τοσαύτην ἀποδίδει οὗτος ἐν τῷ θέματι τῆς Πίστεως σημασίαν εἰς τὴν ἄκραν ἀγιότητα, ὥστε νὰ θεωρῇ τὴν πλήρη γνῶσιν τῆς χριστιανικῆς ἀληθείας ὡς ἀπαραί-

(1) Ἐνθα ἄνωτ., σελ. 69.

(2) Cerkon Odnā, 4.

(3) Παρὰ Plank, σελ. 82.

(4) Ἐνθα ἄνωτ., σελ. 60.

τητον ἐπακόλουθον τῆς ἀγιότητος.

Κατ' αὐτὸν θὰ ἐξήρκει μία καὶ μόνη ἀλήθεια ἡθικοδογματικοῦ περιεχομένου, διὰ νὰ δυνηθῇ μία πλήρως ἀγία ψυχὴ νὰ πορισθῇ ἀφ' ἑαυτῆς πάσας τὰς λοιπὰς ἀληθείας τῆς χριστιανικῆς Πίστεως. «Ἡ ἐλαχίστη τῶν πραγματικοτήτων τούτων, ἥτις ἐγνώσθη ἀπαξ ὑπὸ τινος ὅλως καθαρᾶς ψυχῆς, θὰ παρεῖχεν εἰς τὴν ψυχὴν ταύτην πάσας τὰς λοιπὰς (πραγματικότητας), διὰ τινος ἀκατανικήτου, καίπερ ἴσως ἀσυναισθήτου παραγωγῆς» (1). Ἐπειδὴ ὅμως, ὡς ἐλέχθη, τυγχάνει ἀδύνατος ἡ πλήρης ἀγιότης μέλους τινὸς τῆς Ἐκκλησίας, διὰ τοῦτο ἡ ἀλήθεια εὑρεταὶ μόνον «ἐν τῇ ὁλοκληρίᾳ τῆς ὁλης Ἐκκλησίας, ἥτις ἐστὶν ἡ Ἀποκάλυψις τοῦ θείου Πνεύματος ἐν τῇ ἀνθρωπότητι» (2).

Ἐξετάσωμεν ὅμως κατόπιν πάντων τούτων τὴν σημασίαν, ἣν κέκτηνται ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι.

5. Ἡ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος κατὰ τὸν Chomiakov

Τὸ ἐκ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας γνωστὸν γεγονός, ὅτι ἐνίοτε Σύνοδοι συνεκλήθησαν ὡς Οἰκουμενικαί, ἀποδειχθεῖσαι ἐκ τῶν ὑστέρων μὴ τοιαῦται (ὡς π.χ. ἡ ἐν Σαρδικῇ τοῦ 343, ἡ ληστρικὴ ἐν Ἐφέσῳ τοῦ 449 καὶ ἡ ἐν Φλωρεντίᾳ τοῦ 1439), ἐνῶ ἐξ ἐτέρου ἄλλαι συνεκλήθησαν ὡς τοπικαί, εἰς Οἰκουμενικὰς μετὰ ταῦτα ὑψωθείσαι (κλασσικὸν παράδειγμα τὸ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει τοῦ 381, τῆς ὡς δευτέρας Οἰκουμενικῆς Ἰσχυούσης), ἔπεισε τὸν Chomiakov, ὅτι αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι καὶ οἱ ἐν αὐταῖς συναγόμενοι Πατέρες οὐδεμίαν οἰκοθεν κέκτηνται δεσμευτικὴν καὶ αὐθεντικὴν διὰ τὴν Ἐκκλησίαν δύναμιν, ἀλλὰ δέον νὰ ἐ γ κ ρ ι θ ῶ σ ι παρὰ τοῦ συνόλου σώματος τῆς Ἐκκλησίας ἐκ τῶν ὑστέρων, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ μόνον ἀποφαίνεται τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ τελεσιδικῶς.

Αἱ ἀποφάσεις ἄρα τοῦ ὀργάνου τῆς Ἐκκλησίας δὲν κέκτηνται αὐθεντίαν διὰ τὸ σύνολον τῶν πιστῶν, ἀλλ' ἀπλῶς ἐκθέτουσιν αὐτοῖς τὴν Πίστιν ἐπ' ἐλπίδι ἐπικυρώσεως: «Ἡ Ἐκκλησία ἀπεδέχετο ἢ ἀπέρριπτε τὰς ἀποφάσεις τῶν τοιούτων Συνόδων ἀναλόγως, ἐὰν εὑρίσκε ταύτας συμφώνους πρὸς τὴν Πίστιν καὶ τὴν Παράδοσιν αὐτῆς ἢ μὴ, καὶ ὠνόμαζεν Οἰκουμενικὰς ἐκεῖνας ἐκ τῶν Συνόδων, ἃς ἀνεγνώριζεν ὡς ἔκφρασιν τῆς ἐσωτέρας αὐτῆς σκέψεως» (3).

Ἐνταῦθα ὅμως δὲν ὀρίζει ἡμῖν ὁ Chomiakov τίς ἀποτελεῖ τὴν Ἐ κ κ λ η σ ί α ν, ἥτις θὰ ἀποφανθῇ, κατὰ τοῦτον ἢ ἐκεῖνον τὸν τρόπον, μετὰ τὴν Οἰκουμενικὴν Σύνοδον, περὶ τῶν ἀποφάσεων αὐτῆς. Ἐκεῖνο δῆλα δὴ τὸ ὁποῖον ἐν πρώτοις δέον νὰ λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν περὶ Συνόδου τινὸς εἶναι, ἂν αὕτη ἀπηχῇ τὴν φωνὴν τῆς συνόλου κανονικῆς τῆς Ἐκκλησίας Ἱεραρχίας. Καὶ ἂν μὲν συμβαίνειν τοῦτο, τότε ὁ Chomiakov εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ ὁμολογήσῃ, ὅτι τοιαύτη Σύνοδος τυγχάνει ἀμετάκλητος καὶ μηδεμιᾶς ἐπιδεχομένη ἐκ τῶν ὑστέρων κριτικῆς, τοῦτο δὲ διὰ δύο κυρίως λόγους καὶ δὴ :

Πρῶτον, διότι ἡ περίπτωσις συμπάσης τῆς Ἱεραρχίας ἐν πλάνῃ οὔτε ὡς ὑπό-

(1) Cerkov Odnā, 7.

(2) Παρὰ Plank, σελ. 82.

(3) Ἐνθα ἀνωτ., σελ. 69.

θεσις εἶναι δυνατή, κατὰ τὴν ἰδίαν τοῦ Chomiakov, ὡς εἶδομεν, ὁμολογίαν.

Δεύτερον, διότι ἀποφανθείσης τῆς ὅλης Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας, ἔχει ἀποφανθῇ ἡ Ἐκκλησία διὰ τοῦ κανονικοῦ αὐτῆς ὄργανου, ὅποτε τὸ ὑπολοιπόμενον μέρος τῶν πιστῶν, ἀντιτασσόμενον εἰς ὅ,τι ἀπεφάνθη ἡ ὅλη Ἱεραρχία καὶ οἰονεὶ στερούμενον πλέον τῆς Ἱεραρχίας, δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἡ Ἐκκλησία, ἥτις ἐκ τῶν ὑστέρων ἔχει τὴν δυνατότητα καὶ τὸ κύρος νὰ κρίνῃ περὶ τῶν ἀποφάσεων τῆς Συνόδου.

Ἐπὶ τοῦ σημείου δὲ ἀκριβῶς τούτου δὲν θὰ ᾔτο ἴσως ἄσκοπον νὰ παραθέσωμεν πέντε θέσεις τοῦ Ρουμάνου Ὁρθοδόξου Georg Racoveanu, αἵτινες, τυγχάνουσαι τὸ πόρισμα αὐτοῦ ἐκ τινος ἐμπεριστατωμένης μελέτης τῆς φύσεως τῆς Οἰκουμενικῆς Συνόδου, τὸ ὅλον θέμα συγκεντροῦσιν εἰς ἐσωτερικόν τι καὶ καίριον σημεῖον, ἀποστεροῦσαι συγχρόνως τὴν ἐξωτερικὴν προβληματολογίαν τῆς Συνόδου, ὡς κατ' ἀρχὴν δευτερεύουσαν, πάσης οὐσιαστικῆς σημασίας. Αἱ θέσεις αὗται τοῦ Racoveanu ἔχουσιν ὡς ἀκολούθως :

α) «Ἡ οἰκουμενικότης Συνόδου τινὸς δὲν ὀρίζεται διὰ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν τῆς Συνόδου μετεχόντων Ἐπισκόπων».

β) «Ἡ οἰκουμενικότης Συνόδου τινὸς δὲν ὀρίζεται διὰ τῆς συμμετοχῆς Ἐπισκόπων ἐξ ὅλων τῶν Ἐκκλησιῶν».

γ) «Ἡ οἰκουμενικότης Συνόδου τινὸς δὲν ὀρίζεται οὔτε διὰ τῆς ἀντιπροσωπεύσεως πασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν ἐν τῇ Συνόδῳ οὔτε διὰ τῆς ἀναλογίας τῆς τοιαύτης ἀντιπροσωπείας».

δ) «Ἡ οἰκουμενικότης Συνόδου τινὸς οὔτε ἐκ τοῦ γεγονότος τῆς τυπικῆς συγκλήσεως τῆς Συνόδου ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος ὀρίζεται, οὔτε διὰ τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἐπικυρώσεως τῶν ἀποφάσεων ταύτης».

ε) «Ἡ οἰκουμενικότης Συνόδου τινὸς ὀρίζεται διὰ τοῦ γεγονότος ὅτι αἱ ἀποφάσεις αὐτῆς ἀναγνωρίζονται ὡς ἀλάθητοι ὑπὸ τοῦ Ἐπισκοπάτου τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ. Οἰκουμενικότης σημαίνει ἀλάθητον. Οὐχὶ «Rezeption» διὰ τοῦ πιστοῦ λαοῦ «ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, πεπαιδευμένων καὶ ἀπαιδευτῶν, γερόντων καὶ νέων», ἀλλ' ἀναγνώρισις διὰ τοῦ Ἐπισκοπάτου. Οὐχὶ διότι οἱ Ἐπίσκοποι εἶναι ἀπεσταλμένοι τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ λαοῦ, ἀλλὰ διότι οὗτοι, οἱ διάδοχοι τῶν Ἀποστόλων, ἔχουσι συνέλθει ἐν ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ καὶ ὑπὸ τὴν καθοδήγησιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τὴν ὁποίαν ὁ Σωτὴρ σαφῶς ἐπηγγείλατο τοῖς Ἀποστόλοις καὶ τοῖς τούτων διαδόχοις... Ἡ σφραγὶς τῆς οἰκουμενικότητος Συνόδου τινὸς εἶναι ἡ ὀρθοδοξία τῆς ὑπ' αὐτῆς διατυπωθείσης διδασκαλίας» (1).

Βεβαίως εἰς περίπτωσιν ὁμοφωνίας (2) τῶν Ἐπισκόπων, οὐδὲ ὁ Chomiakov θὰ εἶδει νὰ ἀμφιβάλλῃ, ὅτι ἔχομεν ἤδη τὴν φωνὴν τῆς Ἐκκλησίας σαφῇ, ἐφ' ὅσον καὶ οὗτος δέχεται, ὅτι ἡ σύμπασα Ἐκκλησία δὲν κρίνει πάντοτε καὶ ἀξιοματικῶς, ἀλλὰ μόνον εἰς περίπτωσιν διαφωνίας τῶν Ἐπισκόπων. «Τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκθέτειν τὴν Πίστιν τῆς Ἐκκλησίας ἀνήκει δικαίως τοῖς Ἐπισκόποις, ἀλλ' ἐν περιπτώσει

(1) G. Racoveanu, Das Ökumenische Konzil aus der Sicht der rumänischen Orthodoxie, ἐν : Ostkirchliche Studien (1958), σελ. 281.

(2) Προβληματικὸν βεβαίως εἶναι νὰ διαπιστωθῇ μετὰ μαθηματικῆς ἀκριβείας ἀπὸ ποίας

ἀσυμφωνίας τούτων, ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἐκείνη ἐν τῷ συνόλῳ της, ἥτις κρίνει ὡς ὑστάτη αὐθεντία» (1).

Τὸ ὅτι λοιπὸν τὴν εἰδικὴν ταύτην περίπτωσιν γενικεύει ὁ Chomiakov ὡς ἀξιωματικὴν ὁδὸν διαπιστώσεως τῆς ἀληθείας ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἀποτελεῖ ἀδικαιολόγητον αὐτοῦ ἀσυνέπειαν.

Δύναται ὅμως καὶ ἐν περιπτώσει διαφωνίας τῶν Ἐπισκόπων νὰ παραθεωρηθῇ τὸ διδασκτικὸν τοῦ Ἱερατείου ἀξίωμα καὶ νὰ θεωρηθῇ ἡ Ἐκκλησία ἐστερημένη ἐξωτερικοῦ αὐθεντικοῦ ὀργάνου διατυπώσεως τῆς ἀληθείας αὐτῆς ; Οὐδεὶς ἀμφιβάλλει, ὅτι καὶ ἡ πλειονότης τῶν Ἐπισκόπων εἶναι δυνατόν νὰ εὑρεθῇ ἐν τῇ πλάνῃ, ὡς συνέβη ἐνίοτε ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ ὅτι ἡ ὀρθὴ ἀποφίς καὶ ἡ ὀρθόδοξος φωνὴ ἐξεπροσωπήθη ἐνίοτε ὑπὸ μικροῦ ἀριθμοῦ Ποιμένων, διότι, κατὰ τὴν εὐστοχον παρατήρησιν τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, ἡ Πίστις εἶναι «οὐχ ἡ γεωμετρικαῖς ἀνάγκαις, ἀλλ' ἡ τοῦ Πνεύματος ἐνεργεῖαις ἐγγινομένη» (2).

Διατί ὅμως νὰ μὴ ὑποθέσωμεν ὀρθῶς ἐν τῇ τοιαύτῃ περιπτώσει, ὅτι τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ λαλεῖ διὰ τῶν ὀλίγων ἀκριβῶς τούτων, ἐν οἷς παραμένει ζῶν καὶ δρῶν τὸ κανονικῶς διδάσκον Ἱερατεῖον τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ νὰ ἀπαίτησωμεν δημοκρατικὴν κατὰ τὸν Chomiakov ἀπόφασιν πάντων τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας ; (3)

Ἀλλὰ καὶ ἂν ᾔτο νόμιμος ἡ τοιαύτη ἀπαίτησις τοῦ Chomiakov, πῶς δέον νὰ νοηθῇ ἡ τοιαύτη ὁμοφωνία πάντων ; Δὲν θὰ ὑπάρξωσι καὶ οἱ ἀντιφρονούντες ; Ἡ ἀπαίτησις, ὅπως πάντες ἐν ὁμοφωνίᾳ ἀποφαινόμενοι μετὰ τοῦ αὐτοῦ δικαιώματος ἐν τοῖς τῆς Πίστεως, δὲν ἀποτελεῖ ἐν τελικῇ ἀναλύσει θεωρίαν, προστατεύουσαν τὸ

στιγμῆς δέον νὰ θεωρηθῶσιν οἱ Ἐπίσκοποι ὡς ἐν ἡθικῇ ὁμοφωνίᾳ ἀποφαινόμενοι. Ἐὰν ὅμως τοῦτο δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὀρίσθῃ θετικῶς, ὀρίζεται ἀσφαλῶς ἀρνητικῶς. Ἐπ' αὐτοῦ προσπαθεῖ νὰ διαζωγραφίσῃ τὴν φύσιν τοῦ πράγματος ὁ H. Küng ἔστω καὶ δι' ἐνὸς χονδρικοῦ ἀλλ' ἐπιτυχοῦς ὁπωσδήποτε παραδείγματος :

«Es ist nicht mathematisch genau positiv feststellbar, mit welchem Haar, das vom Haupte fällt, aus dem Haarschopf eine Glatze wird. Doch ist jedenfalls das negativ feststellbar, dass man in einem bestimmten Fall sicher nicht mehr von einem Haarschopf reden kann, sondern von einer Glatze reden muss» (H. Küng, Strukturen der Kirche, σελ. 45, ἐν ὑποσημειώσει). Ὁ St. Zankow ἐξ ἐτέρου ὀρθῶς ὑποδεικνύει τὸ προβληματικὸν τόσον τῆς πλειοψηφίας ἐν τοῖς τῆς Πίστεως, ὅσον καὶ τῆς λεγομένης ἡθικῆς ὁμοφωνίας, ὅταν ὑπ' αὐτὴν δὲν νοητὰ ἡ ὁμοθυμία, ὡς μαρτυροῦσι ταύτην αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι : «Tatsächlich kann man sowohl prinzipiell, wie auch geschichtlich betrachtet, nicht die Glaubenswahrheiten durch eine einfache Majorität oder durch Kopfzahl entscheiden... Andererseits ist wiederum das Prinzip der Einstimmigkeit bei dem Konzil auch nicht eine absolute Sicherheit für die Wahrheit... Selbst die Ökumenischen Konzilien sprechen von ihrer Einmütigkeit mit Bezug auf ihre Entscheidungen» (St. Zankow, die prinzipiellen Schwierigkeiten..., ἐν : Procès - Verbaux..., σελ. 278).

(1) Παρὰ Plank, σελ. 68.

(2) Μεγάλου Βασιλείου, Εἰς Ψαλμ. 115, I MPG 30, 104.

(3) Ὅτι ἡ τοιαύτη ἀποφίς, προτεσταντικὴ οὖσα, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ ἀποδεκτὴ ὑπὸ τῆς Ὀρθοδοξίας, μαρτυρεῖ καὶ ὁ Π. Μπρατσιώτης. Ἐκθέτων οὗτος τοὺς λόγους, δι' οὓς θεωρεῖ προτεσταντικὴν τὴν ἐν ἔτει 1938 ὑπὸ τὸν τίτλον «The doctrine of the Church of England» κυκλοφορήσαν ἐκθεσιν Πίστεως τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας, γράφει : «Ἐν τῇ ἐκθέσει ταύτῃ προτεσταντικώτατα οὐδεὶς τόπος καταλείπεται διὰ πραγματικὴν αὐθεντίαν οὔτε διὰ τὴν Ἐκκλησίαν», ἐφ' ὅσον «ἡ αὐθεντία ἀκόμη καὶ ἐνὸς συμβόλου τῆς Πίστεως ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ σώματος τῶν πιστῶν ἀποδοχῆς αὐτοῦ, ὡς ἐκφράζοντος τὴν βιβλικὴν διδασκαλίαν» (Π. Μπρατσιώτου, Αἱ Ἀγγλικανικαὶ χειροτονίαι ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου, Ἀθῆναι 1939, σελ. 29-30).

δικαίωμα ἀρνησιχυρίας (veto) τοῦ ἐνός ; Διότι καὶ εἰς τὸ ἀντιφρονῇ, δέον νὰ θεωρηθῇ ἡ ὁμοφωνία ὡς μὴ ἐπιτευχθεῖσα.

Πάντως παρὰ ταῦτα ἡ ἐκ τῶν ὑστέρων ἀποδοχὴ τῶν ἀποφάσεων Συνόδου τινὸς ἐκ μέρους τοῦ συνόλου σώματος τῆς Ἐκκλησίας, δὲν εἶναι τελείως ἄσχετος πρὸς τὴν οἰκουμενικότητα τῆς Συνόδου. Πλὴν ἡ τοιαύτη ἀποδοχὴ δέον νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐξωτερικὸν τεκμήριον τῆς οἰκουμενικότητος, ὡς τὸ ἀποτέλεσμα τῆς οἰκουμενικότητος καὶ οὐχὶ ὡς τὸ αἷτιον αὐτῆς.

Ἐὰν δῆλα δὴ Σύνοδος τις τυγχάνῃ οἰκοθεν ἀλάθης, ἅτε τῶν ἐν αὐτῇ Πατέρων ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀποφαινομένων, τότε ἀπαραιτήτως θὰ ἐπιβληθῇ εἰς τὴν συνείδησιν τῶν πιστῶν, ὅτε τὸ ἐξωτερικὸν τοῦτο γεγονός πείθει ἡμᾶς, ὅτι ὄντως ἡ Σύνοδος ὑπῆρξεν ἀλάθης.

Τοῦτο ὅμως δὲν σημαίνει, ὅτι ἡ ἐκ τῶν ὑστέρων ἀποδοχὴ ἀποτελεῖ συστατικὸν καὶ ἐσωτερικὸν τῆς οἰκουμενικότητος τῆς Συνόδου στοιχεῖον, ἀλλ' ἀναπόφευκτον ἐπακόλουθον καὶ ἀποτέλεσμα αὐτῆς. Ἐν τῇ ἐννοίᾳ δὲ ἀκριβῶς ταύτῃ γράφει καὶ ὁ ἀείμνηστος Ἀνδρουττος : «Κριτήριον ἐξωτερικὸν τῆς οἰκουμενικῆς συνόδου εἶναι ἡ ἀναγνώρισις τῶν ἀποφάσεων αὐτῆς ὑπὸ τῆς καθόλου Ἐκκλησίας. Καίτοι δῆλα δὴ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα εἶναι ἡ ἀρχὴ τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων, οἱ δὲ Ἱεράρχαι ἐλευθέρως συζητοῦντες καὶ κανονικῶς συνερχόμενοι ἐν γενικαῖς συνόδοις ἀποφαίνονται ipso jure, αἱ δὲ τοιαῦται ἀποφάσεις αὐτῶν εἶναι οἰκοθεν καὶ οὐχὶ ἐκ τῆς συναινεσεως τῆς Ἐκκλησίας (1) ἀλάθητοι, ἐν τούτοις ἡ ἀποδοχὴ τῶν ἀποφάσεων αὐτῶν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας εἶναι τὸ ἐξωτερικὸν γνῶρισμα, ὅτι δογματίζοντες ἐχειραγωγοῦντο ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, καὶ ἡρμήνευον ὁρθῶς τὴν πίστιν τῆς Ἐκκλησίας, ἥς εἶναι οἱ νόμιμοι ἀντιπρόσωποι» (2).

Ἀλλὰ διὰ νὰ κατανοήσωμεν ἔτι σαφέστερον τὴν σχέσιν τῆς Οἰκουμενικῆς Συνόδου πρὸς τὴν ἐκ τῶν ὑστέρων ἀποδοχὴν τῶν ἀποφάσεων αὐτῆς ὑπὸ τῆς συνόλου Ἐκκλησίας, σκόπιμον εἶναι νὰ ἴδωμεν πρῶτον μὲν πῶς ἐκφράζονται περὶ ἑαυτῶν αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι, εἴτα δὲ νὰ ἐκθέσωμεν δι' ὀλίγων τὰς δυσκολίας, ἅστινας δημιουργεῖ ἡ θεωρία τοῦ Chomiakον, ἡ τὴν ἐκ τῶν ὑστέρων ἀποδοχὴν ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς ἐπικυρώσεως δεχομένη.

6. Πῶς ἐκφράζονται περὶ ἑαυτῶν αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι

Λίαν χαρακτηριστικῶς ἐκφράζονται αἱ οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι περὶ τοῦ ex sese ἀλαθήτου αὐτῶν, εἰδικῶς ἐν τῇ περιπτώσει τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως ἀπαγορεύουσαι τὴν παραμικρὰν προσθαφαίρεσιν ἐν αὐτῷ, ἐπὶ ποινῇ ἀναθέματος, ὅπερ θὰ ἦτο ἀδιανόητον, ἐὰν αἱ Σύνοδοι δὲν ἐπίστευον εἰς τὸ οἰκοθεν ἀλάθητον αὐτῶν, ἀλλ' ἀνέμενον τὴν ἐκ τῶν ὑστέρων τοῦ συνόλου τῶν πιστῶν ἐπικύρωσιν.

Οὕτως ἤδη ἡ Α' Οἰκουμ. Σύνοδος, μετὰ τὴν σύνταξιν τῶν ὑπ' αὐτῆς ὁρισθέντων ἄρθρων τοῦ Συμβόλου μέχρι καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ὁρίζει κατηγορη-

(1) Ὁρθὸν θὰ ἦτο νὰ εἴπῃ ἐνταῦθα ὁ Ἀνδρουττος : «οὐχὶ ἐκ τῆς συναγέσεως τοῦ λοιποῦ τῆς Ἐκκλησίας σώματος», καὶ οὐχὶ «τῆς Ἐκκλησίας», διότι τότε ἰσχύει καὶ ἐνταῦθα ἡ παρατήρησις ἣν ἐποιησάμεθα ἐπὶ τοῦ Ὁρου τῆς Βατικανῆς Συνόδου περὶ τοῦ ἀλαθήτου τοῦ Πάπα, ἐνθα οὐσιαστικῶς διακρίνεται τὸ ἀλάθητον τοῦ Πάπα ἀπὸ τοῦ τῆς Ἐκκλησίας. (βλέπε ἀνωτέρω σελ. 108).

(2) Χρ. Ἀνδρουττου, Δογματικὴ β' ἐκδ., Ἀθῆναι 1956, σελ. 290. Πρβλ. καὶ Ἱ. Καρμίρη, Σύνοψις..., σελ. 7.

ματικῶς : «τοὺς δὲ λέγοντας ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν» καὶ «πρὶν γεννηθῆναι οὐκ ἦν» καὶ ὅτι «ἐξ οὐκ ὄντων» ἐγένετο, ἢ «ἐξ ἐτέρας ὑποστάσεως» ἢ κοῦσίας φάσκοντας εἶναι,» ἢ «κτιστὸν» ἢ «τρεπτὸν» ἢ «ἀλλοιωτὸν» τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ἀναθεματίζει ἡ Καθολικὴ καὶ Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία» ⁽¹⁾. Ἀξιοσημείωτον ἐν προκειμένῳ, ὅτι ἡ Σύνοδος δὲν ἀναθεματίζει τοὺς ἀνωτέρω ἐν ὀνόματι τῆς Συνόδου μόνον, ἀλλ' ἐν ὀνόματι τῆς «Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας», ὅπερ δηλοῖ τὴν πίστιν τῆς Συνόδου περὶ τῆς ἐαυτῆς αὐθεντίας ἐκ τῶν προτέρων ὡς ὄργανου ὑψίστου τοῦ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀλαθήτου.

Ἐκ τοῦ ὁρισμοῦ, ὃν ἡ Β' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος δίδει περὶ τοῦ τίς δέον νὰ θεωρῇται παρὰ τῆς Ἐκκλησίας ὡς αἰρετικός, καταφαίνεται ὡσαύτως ἡ σημασία καὶ τὸ κύρος τοῦ ὑπὸ τῶν Ἐπισκόπων ἐν Συνόδῳ ἀναθεματισμοῦ. Ὁ βος λοιπὸν κανὼν τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου διαλαμβάνει : «Αἰρετικούς λέγομεν τοὺς τε πάλαι τῆς Ἐκκλησίας ἀποκηρυχθέντας καὶ τοὺς μετὰ ταῦτα ὅ φ' ἡ μὲν ἀναθεματισθέντας, πρὸς δὲ τούτοις καὶ τοὺς τὴν πίστιν μὲν τὴν ὑγιᾶ προσποιομένους ὁμολογεῖν, ἀποσχίσαντας δὲ καὶ ἀντισυνάγοντας τοῖς κανονικοῖς ἡμῶν Ἐπισκόποις» ⁽²⁾.

Αὐστηροτάτῃ ἐπίσης εἶναι ἡ ἀπαγόρευσις τῆς Γ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου διὰ τοῦ 7ου αὐτῆς κανόνος ὁρισάσης «μηδενὶ ἐξεῖναι πίστιν προφέρειν, ἡγοῦν συγγράφειν ἢ συντιθέσθαι παρὰ τὴν ὁρισθεῖσαν παρὰ τῶν Ἀγίων Πατέρων, τῶν ἐν τῇ Νικαέῳ συναχθέντων πόλει σὺν Ἀγίῳ Πνεύματι» ⁽³⁾.

Ἐν τῷ αὐτῷ πνεύματι καὶ μετὰ τῶν αὐτῶν ἐν πολλοῖς λέξεων ἀποφαίνεται καὶ ἡ Δ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐν τῷ Ὁρῷ πίστεως αὐτῆς : «Τούτων τοίνυν μετὰ πάσης πανταχόθεν ἀκριβείας τε καὶ ἐμμελείας παρ' ἡμῶν διατυπωθέντων ὥρισεν ἡ ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐτέραν πίστιν μηδενὶ ἐξεῖναι προφέρειν ἢ γοῦν συγγράφειν ἢ συντιθέσθαι ἢ φρονεῖν ἢ διδάσκειν ἐτέρως. Τοὺς δὲ τολμῶντας ἢ συντιθέσθαι πίστιν ἐτέραν ἢ γοῦν προκομίζειν ἢ διδάσκειν ἢ παραδιδόναι ἕτερον Σύμβολον τοῖς ἐθέλουσιν ἐπιστρέφειν εἰς ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας ἐξ Ἑλληνισμοῦ ἢ ἐξ Ἰουδαϊσμοῦ ἢ γοῦν ἐξ αἰρέσεως οἰασθηποτοῦν, τούτους, εἰ μὲν εἶεν ἐπίσκοποι ἢ κληρικοί, ἄλλοτρίους εἶναι τοὺς ἐπισκόπους τῆς ἐπισκοπῆς καὶ τοὺς κληρικούς τοῦ κλήρου, εἰ δὲ μονάζοντες ἢ λαϊκοὶ εἶεν, ἀναθεματίζεσθαι αὐτούς» ⁽⁴⁾.

Καὶ οἱ Πατέρες τῆς Ε' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἐπεξηγοῦντες ἐν τῷ Ὁρῷ αὐτῆς τὴν βαρυτάτην αὐτῶν εὐθύνην διὰ τὴν καθαρότητα τῆς Πίστεως, ἀποφαίνονται : «Τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὴν ἐν τοῖς εὐαγγελίοις παραβολήν, πρὸς τὴν ἐκάστου δύναμιν τὰ τάλαντα διανείμαντος καὶ τὴν ἐργασίαν ταύτην ἐν καιρῷ τῷ δέοντι ἀπαιτοῦντος ... Καὶ ἡμεῖς τοίνυν ποιμαίνειν πιστευθέντες τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Κυρίου, εὐλαβοῦμενοι τὴν κατάραν τὴν ἀπειλουμένην τοῖς ἀμελῶς τὰ ἔργα Κυρίου ποιοῦσι, σπουδὴν ποιοῦμεθα τὸ καλὸν τῆς Πίστεως σπέρμα διαφυλάξαι καθαρόν ἀπὸ τῶν τοῦ

(1) Παρὰ Ἱ. Καρμίρη, Τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα..., τομ. Ι, ἐκδ. β', Ἀθῆναι 1960 σελ. 123.

(2) Παρὰ Ἱ. Καρμίρη, ἐνθ. ἀνωτ., σελ. 136.

(3) Παρὰ Mansi, Concil. Coll. IV, 1361.

(4) Παρὰ Ἱ. Καρμίρη, ἐνθ. ἀνωτ., σελ. 175-176. Τὰ αὐτὰ ἐπὶ λέξει ἐπαναλαμβάνει καὶ ἡ ἔκτῃ Οἰκουμενικῇ Συνόδῳ (παρὰ Καρμίρη, ἐνθ. ἀνωτ., σελ. 224).

ἐχθροῦ ἐπισπειρομένων τῆς ἀσεβείας ζιζανίων»⁽¹⁾.
 Ἡ Στ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, ἀναφερομένη εἰς τὴν αὐθεντίαν καὶ τὸ κύρος τῶν πρὸ αὐτῆς Συνόδων, εἶτα δὲ καὶ ἐαυτῆς, διαλαμβάνει μεταξύ ἄλλων καὶ τὰ ἀκόλουθα : «Ἀκαινοτόμητα μὲν ἐν πᾶσι τὰ τῆς εὐσεβείας ἀνανεωσαμένη θεσπίσματα (πρόκειται περὶ τῆς Ε' Οἰκουμενικῆς Συνόδου), τὰ βέβηλα δὲ τῆς δυσεβείας ἐκδιώξασα δόγματα, καὶ τὸ παρὰ τῶν τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ Πατέρων ἐκτεθέν, καὶ αὖθις παρὰ τῶν ἑκατὸν πενήκοντα θεοφρόνως βεβαιωθέν, ὅπερ καὶ αἱ λοιπαὶ ἄγαι Σύνοδοι ἐπ' ἀναιρέσει πάσης ψυχοφθόρου αἵρέσεως ἀσπασίως ἐδέξαντο καὶ ἐπεκύρωσαν Σύμβολον, καὶ ἡ καθ' ἡμᾶς Ἀγία καὶ Οἰκουμενικὴ θεοπνεύστως ἐπεσφράγισε Σύνοδος»⁽²⁾.

Παρόμοια διαλαμβάνουσι καὶ τὰ πρακτικὰ τῆς Ζ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Οὕτως ἀναγινώσκωμεν ἐκ τῆς τετάρτης συνεδρίας : «Τὴν τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐκπληροῦντες θεῖαν πρόσταξιν οἱ ἄγιοι Πατέρες ἡμῶν, τὸν παρ' Αὐτοῦ δοθέντα αὐτοῖς λύχνον τῆς θείας γνώσεως οὐχ ὑπὸ τὸν μόδιον ἐκρυψαν ἀλλ' ἐπὶ τὴν λυχνίαν ἀνέθηκαν τῆς ὠφελιμωτάτης διδασκαλίας, ἵνα λάμπῃ πᾶσι τοῖς ἐν τῇ οἰκίᾳ, τουτέστι τοῖς ἐν τῇ Καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ ὕμνηθεῖσι, διὰ τὸ μήποτε προσκόψαι τινὰ πρὸς λίθον τὸν πόδα τῆς αἰρετικῆς κακοδοξίας τῶν εὐσεβῶς ὁμολογούντων τὸν Κύριον. Αὐτοὶ γὰρ πᾶσαν πλάνην αἰρετικῶν ἕξω ὠθοῦσι, καὶ τὸ σεσηπὸς μέλος, εἴπως ἀνίατα νοσεῖ, ἐκκόπτουσι· καὶ τὸ πτύον κατέχοντες, τὴν ἄλωνα καθαίρουσι⁽³⁾· καὶ τὸν σῆτον, ἥτοι τὸν τρόφιμον λόγον, τὸν στηρίζοντα καρδίαν ἀνθρώπου, ἀποκλείουσιν ἐν τῇ ἀποθήκῃ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, τὸ δὲ ἄχυρον τῆς αἰρετικῆς κακοδοξίας ἕξω ρίψαντες κατακαίουσι πυρὶ ἀσβέστω»⁽⁴⁾.

Ἐν τέλει μεταφερόμεν τινα καὶ ἐκ τῶν συνεδριῶν ἐβδόμης καὶ ὀγδόης τῆς αὐτῆς Ζ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου πρὸς κύρωσιν τῆς ἡν εἶχον οἱ Ἐπίσκοποι περὶ τοῦ ἐαυτῶν (ὡς ἐνιαίας Ἱεραρχίας) ἀλαθήτου κύρους ὑπολήψεως.

Ἐρωτηθέντες οἱ Ἐπίσκοποι παρὰ τῶν Βασιλέων, ἐὰν «κατὰ συναίνεσιν πάντων» ἐξεφωνήθῃ ὁ δογματικὸς τῆς Συνόδου ὅρος, «ἐξεβόησαν· οὕτω πιστεύομεν· πάντες οὕτω φρονοῦμεν· πάντες συναινέσαντες ὑπεγράψαμεν· αὕτη ἡ πίστις τῶν Ἀποστόλων, αὕτη ἡ πίστις τῶν Πατέρων, αὕτη ἡ πίστις τῶν ὀρθοδόξων, αὕτη ἡ πίστις τὴν οἰκουμένην ἐστήριξε. Πιστεύοντες εἰς ἓνα Θεὸν ἐν Τριάδι ἀνυμνούμενον, τὰς τιμίας αὐτοῦ εἰκόνας ἀσπαζόμεθα. Οἱ μὴ οὕτως ἔχοντες, ἀνάθεμα ἔστωσαν· οἱ μὴ

(1) Παρὰ Ἱ. Καρμίρη, ἐνθ. ἀνωτ., σελ. 185-186. Πρβλ. καὶ τὰ ἐν τέλει τῶν ἀφορισμῶν τῆς αὐτῆς Συνόδου σχετικὰ (παρὰ Καρμίρη, ἐνθ. ἀνωτ., 197).

(2) Παρὰ Ἱ. Καρμίρη, ἐνθ. ἀνωτ., σελ. 222.

(3) Ἐνταῦθα ἄξιον προσοχῆς ἰδιαιτέρας τυγχάνει, ὅτι ἡ ἀδιάψευστος φωνὴ τῆς Οἰκουμενικῆς Συνόδου μαρτυρεῖ περὶ τῆς σημασίας τοῦ κανονικοῦ ὄργάνου τῆς Ἐκκλησίας, ἥτοι τῆς Συνόδου. Δι' αὐτῆς οὐχὶ μόνον ἡ Πίστις ἐκάστου μέλους τῆς Ἐκκλησίας ἀνακρίνεται, ἀλλὰ καὶ αὕτη αὕτη ἡ θέσις αὐτοῦ καθόλου ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐξαρτᾶται, ἥτοι ὀρίζεται ἐὰν ἀνήκῃ τῇ Ἐκκλησίᾳ ἢ οὐ.

(4) Παρὰ Ἱ. Καρμίρη, ἐνθ. ἀνωτ., σελ. 282.

οὕτω φρονούντες, ἐκ τῆς Ἐκκλησίας ἐκδιωχθήτωσαν. Ἡμεῖς τῇ ἀρχαίᾳ θεσμοθεσίᾳ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας ἐπακολουθοῦμεν ἡμεῖς τοὺς προστιθέντας τι ἢ ἀφαιροῦντας ἐκ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας ἀναθεματίζομεν ἡμεῖς τὴν ἐπεσакτον καινοτομίαν τῶν χριστιανοκατηγόρων ἀναθεματίζομεν ἡμεῖς τὰς σεπτὰς εἰκόνας ἀποδεχόμεθα ἡμεῖς τοὺς μὴ οὕτως ἔχοντας τῷ ἀναθέματι καθυποβάλλομεν» (¹).

Καὶ τοιαύτη μὲν ὑπῆρξεν ἡ πίστις καὶ ὑπόληψις τῶν ἱερῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων περὶ τοῦ κύρους τῶν «Πατέρων» ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καθόλου. Δύναται τις ἐκ τῆς τοιαύτης κατηγορηματικῆς γλώσσης τῶν Συνόδων νὰ δικαιολογήσῃ τὸν Chomiatikon ἰσχυριζόμενον, ὅτι τοιαῦτα λέγοντες οἱ θεῖοι Πατέρες τῆς Συνόδου ἐξέφραζον ἐν ἀβεβαιότητι τὴν ἐλπίδα, ὅτι τὸ σύνολον τῆς Ἐκκλησίας σῶμα θὰ ἀπεδέχετο τὰς ἀποφάσεις αὐτῶν, ἐπικυροῦν ταύτας ὡς ἀληθεῖς ; (²) Τοιαύτη ἀντίληψις μόνον ὑπὸ τὰ ἰσχυρὰ ρεύματα τοῦ κοινωνισμοῦ, τοῦ ἐλευθερισμοῦ καὶ τοῦ μοντερνισμοῦ ἦτο δυνατόν νὰ διατυπωθῇ, διότι μέχρι καὶ τῶν νεωτέρων χρόνων (³), ἡ ἐπίσημος τῆς Ἐκκλησίας ἐν προκειμένῳ ἄποψις παρέμενεν ἐν τῷ πνεύματι τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων. Πρὸς πίστωσιν τῆς τοιαύτης ἀληθείας παραθέτομεν ὡς ἀντιπροσωπευτικούς τοὺς λόγους τοῦ ἀοιδίμου ἐν Πατριάρχεις Κωνσταντινουπόλεως Ἱερεμίου Β' τοῦ Τρανοῦ, οἵτινες ὑπενηθμίζουσιν ὅντως αὐτὴν τὴν γλῶσσαν καὶ τὸ πνεῦμα τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, ὡσεὶ νὰ προήρχοντο ἐκ τῆς γεγραφῆς τούτων ἀρχαιότητος.

Γράφων ὁ μακάριος ἐκεῖνος Πατριάρχης ἀπαντητικῶς πρὸς τοὺς Βυρτεμβεργίους Λουθηρανούς Θεολόγους ἐν ἀρχῇ τῆς πρώτης αὐτοῦ πρὸς τούτους Ἀποκρίσεως καὶ τὴν Ὁρθόδοξον Πίστιν ἐξαίρων, τὴν ἀποκρυσταλλωθεῖσαν συνοπτικῶς ἐν τῷ Συμβόλῳ τῆς Πίστεως, παρατηρεῖ : «Οὗτος ὁ τῆς ἀληθοῦς πίστεως θησαυρός, ὃς Πνεύματι θεῷ ἐσφράγισται, ἵνα μὴ τις ἐκ τούτου ἀφέλῃται ἢ νόθον ἐπεισαγάγῃ, αὐτὸ τὸ θεῖον καὶ ἱερώτατον καὶ τέλειον πάντοθεν τῆς εὐσεβείας ἡμῶν σημεῖον, ἡ ὁμολογία τῶν ἁγίων Πατέρων πάντων, ὁ ὅρος τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὃν ἐνστερνιζόμενοι καὶ ἀσπαζόμενοι καὶ μετὰ παρρησίας ὁμολογοῦντες ἀσινῇ καὶ ἀκίβδηλον, ὡς θεοφορήτων ἱερῶν Πατέρων θείαν παρακαταθήκην, μέχρι τέλους φυλάττομεν» (⁴).

7. Αἱ ἐκ τῆς ἐννοίας τῆς ἀποδοχῆς ὡς ἐπικυρώσεως ἀνακύπτουσαι δυσκολίαι

Ἐὰν ἀποδεχθῇ τις, ὅτι αἱ ἐν τοῖς τῆς Πίστεως ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν

(1) Παρὰ Ἱ. Καρμίρη, ἐνθ. ἀνωτ., σελ. 241.

(2) Παρὰ Plank, μνημ. ἐργ., σελ. 69.

(3) Σχετικῶς ὁρθῶς παρατηρεῖ καὶ ὁ Ρωμαιοκαθολικὸς B. Goebel, ὅτι «diese Autorität der Konzilien wurde nicht nur von allen Vätern anerkannt, sondern bis zur Reformation eigentlich überhaupt von niemand grundsätzlich bestritten; Ja selbst die Reformatoren verlangten immer wieder, dass ein allgemeines Konzil als höchste und letzte Lehrinstanz ihre Sache entscheide. So tief wurzelte das kirchliche Bewusstsein von deren Unfehlbarkeit. Nur eine grundstürzende Änderung der kirchlichen Verfassung konnte in den neuen Kirchengemeinschaften des 16. Jahrhunderts dieses Bewusstsein entwurzeln» (B. Goebel, Katholische Apologetik, Freiburg im Br. 1930, σελ. 355).

(4) Παρὰ Ἱ. Καρμίρη, ἐνθ. ἀνωτ., σελ. 445, πρβλ. καὶ σελ. 89, ὑπόσημ. 2.

Συνόδων ἐκτίθενται πρὸς ἐπικύρωσιν ὑπὸ τοῦ ὅλου σώματος τῆς Ἐκκλησίας, σημαίνει, ὅτι δὲν ὑπάρχει ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐξωτερικὸν αὐθεντικὸν ὄργανον διδασκαλίας, μετ' εἰδικῆς εὐθύνης καὶ ἐξουσίας πρὸς τοῦτο· ὅτε οἱ λόγοι τοῦ θείου Παύλου «πέιθεσθε τοῖς ἡγουμένοις ὑμῶν καὶ ὑπείκετε· αὐτοὶ γὰρ ἀγρυπνοῦσιν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ὑμῶν ὡς λόγον ἀποδώσοντες» (Ἐβρ. 13, 17), ἀποδείκνυνται κενοί. Δὲν θὰ ἡδύνατο δὲ νὰ ἐκλάβῃ τις τοὺς λόγους τούτους ὡς εἰς μόνην τὴν ἐξωτερικὴν πειθαρχίαν τῆς Ἐκκλησίας ἀναφερομένους, διότι ἐφ' ὅσον οἱ «ἡγούμενοι» τίθενται εἰς ἀμεσον σχέσιν πρὸς τὴν τύχην τῶν ψυχῶν τῶν ὑπ' αὐτῶν ποιμαινομένων, προφανὲς ὅτι οἱ λόγοι καὶ αἱ νοουθεσίαι τῶν ἡγουμένων κέκτῃται καιρίαν σημασίαν καὶ ὡς πρὸς τὴν Πίστιν καὶ τὸ ἦθος τῶν κατὰ πνεῦμα τέκνων των ⁽¹⁾.

Διὰ τῆς θεωρίας δὴλα δὴ τῆς ἐπικυρώσεως ἡ ἔννοια τοῦ μυστηριακοῦ Ἱερατείου τῆς Ἐκκλησίας κολοβοῦται, διότι κέκτῃται μὲν τοῦτο τὰ ἀπὸ τοῦ Κυρίου καὶ τῶν Ἀποστόλων διαδεχθὲν δύο ἀξιώματα, ἦτοι τὸ ἱερατικὸν καὶ βασιλικόν, ἀποβάλλει ὅμως τὸ διδασκαλικὸν ἢ φέρει τοῦτο ἀνενέργητον, ἐνῶ κατὰ τὴν Ὀρθόδοξον Θεολογίαν ἀδύνατον νὰ χωρισθῶσιν ἀπ' ἀλλήλων τὰ τρία ταῦτα ἀξιώματα ⁽²⁾.

Κυρίως ὅμως δὲν ἐκπίπτει διὰ τῆς ἐννοίας τῆς ἐπικυρώσεως αὐτὸ τοῦτο τὸ διδασκατικὸν ἀξίωμα τοῦ Ἱερατείου μόνου, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ ὑψίστη ἔννοια τῆς Οἰκουμενικῆς Συνόδου.

Διὰ τοιαύτης ἀντιλήψεως ἡ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος δὲν εἶναι δυνατόν νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀποφαινομένη, ἀλλὰ περιπίπτει εἰς εἶδος *πειράματος*, διὰ τοῦ ὁποίου ἐπιζητεῖται νὰ διαπιστωθῇ, πῶς ἀντιδρᾷ ἐκ τῶν ὑστέρων ὁ λαὸς τοῦ Θεοῦ εἰς τὰς ὑπὸ τῆς Οἰκουμενικῆς Συνόδου λαμβανομένας ἀποφάσεις. Ὡς ὅμως γνωρίζομεν ἐκ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας, αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι δὲν ὑπῆρξαν μηχανικὰ καὶ ἐρήμην τοῦ λαοῦ συνερχόμενα ὄργανα, ἀλλ' ἀντιθέτως προϋπέθετον πάντοτε πληθὺν ζυμώσεων καὶ προβλημάτων παρὰ τοῖς πιστοῖς, κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ὁποίων ἐκδηλωθείσης τῆς σκέψεως παντὸς τῆς Ἐκκλησίας μέλους ἐν ἐλευθερίᾳ, συνεκαλεῖτο ἡ κανονικὴ τῆς Ἐκκλησίας Ἱεραρχία, ἵνα τελεσιδικῶς ἀποφανθῇ πρὸς κατάπαυσιν τῶν ἐρίδων καὶ τῶν σχισμάτων.

Τὴν τοιαύτην τῆς Συνόδου ἔννοιαν σαφῶς ὁμολογεῖ καὶ ὁ ἄλλως ἐγγὺς τοῦ Chomiakov τασσόμενος St. Zankow, γράφων περὶ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων : «Κατὰ τὴν πρᾶξιν τῶν ἀρχαίων Οἰκουμενικῶν Συνόδων ἡ ἀρμοδιότης αὐτῶν ἀφορᾷ κατ' ἀρχὴν εἰς τὰς ἤδη ἀναφανείσας καὶ ἐπικινδύνους καταστάσας αἱρέσεις καὶ τὰς συμπαρομαρτούσας ταύταις ἐρίδας καὶ τὰ σχίσματα (Hefele 1, 5). Ἔργον λοιπὸν τῆς Συνόδου ἦτο καὶ εἶναι νὰ μαρτυρήσῃ τὴν ἀληθῆ διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας καὶ συνεπῶς τὸ μὲν νὰ διατυπώσῃ ἀκριβῶς τὴν διδασκαλίαν ταύτην, τὸ δὲ νὰ κρίνῃ καὶ καταδικάσῃ τὴν αἵρεσιν» ⁽³⁾.

Ἄλλ' ἡ ὅλη βαρύτης τοῦ τοιούτου ἐπισφραγιστικοῦ ρόλου τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, αἵτινες πρωτίστως ἔπονται τῶν θεολογικῶν συζητήσεων καὶ οὐχί

(1) Πρβλ. 39ος Κανὼν τῶν ἁγίων Ἀποστόλων (ΠΙ, 11, 54).

(2) Πρβλ. Π. Τρεμπέλα, Δογματικὴ, τομ. 2 1959, σελ. 148-150.

(3) St. Zankow, Die prinzipiellen Schwierigkeiten..., ἐν Procès-Verbaux..., σελ. 276. Πρβλ. καὶ E. Granitch, Das Problem der Einberufung der Ökumenischen Synode, ἐν : Procès-Verbaux..., σελ. 286.

προηγούνται τούτων, ἔγκειται κυρίως εἰς πλεόν συγκεκριμένον γεγονός, ὅπερ ἀποκλείει οἰκοθεν τὴν ἔννοιαν τῆς ἐκ τῶν ὑστέρων ἐπικυρώσεως. Τὸ γεγονός τοῦτο εἶναι, ὅτι αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι δὲν ἀποφαίνονται ἀπλῶς ὡς ἡ αὐθεντικὴ φωνὴ τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλ' ἀναθεματίζουσιν ἐκ τῶν προτέρων πάντα μὴ δεχόμενον τὰς ἡθικοδογματικὰς αὐτῶν ἀποφάσεις, τὸ τοιοῦτον δὲ δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς μεταγενεστέρα τῆς Ἐκκλησίας τακτικὴ πρὸς ἐπιβολὴν τάξεως καὶ πειθαρχίας, διότι ἀκριβῶς ἐν τοῖς τῆς Πίστεως καὶ αὐτὸς ὁ θεῖος Παῦλος ἐποίησατο χρῆσιν τοῦ «ἀνάθεμα ἔστω» (Γαλ. 1, 7-9), ὅπερ μαρτυρεῖ τὸ μέτρον τῆς εὐθύνης τοῦ διδασκάλου τῆς Πίστεως καὶ τὴν ἀκράδαντον πεποιθήσιν εἰς τὴν θεοθεν αὐτοῦ ἀποστολὴν, πεποιθήσιν, ἣν καὶ οἱ Πατέρες τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων ἐξέφραζον διὰ τοῦ γνωστοῦ τύπου «ἔδοξε τῷ ἁγίῳ Πνεύματι καὶ ἡμῖν».

Βεβαίως ὁ Chomiakον δι´σχυρίζεται, ὅτι λέγοντες οἱ Πατέρες «ἔδοξε τῷ ἁγίῳ Πνεύματι καὶ ἡμῖν» δὲν ἐξέφερον τὸν ὕστατον λόγον, διότι ὁ τοιοῦτος τύπος «δὲν εἶναι ὑπεροπτικὸν θράσος, ἀλλὰ ταπεινὴ ἐλπίς, ἥτις ἀργότερον διὰ συμφωνίας ἢ ἀρνήσεως τοῦ «ἄλλου λαοῦ τῆς Ἐκκλησίας» ἢ «τοῦ ὅλου σώματος τοῦ Χριστοῦ» ἐπιβεβαιοῦται ἢ ἀπορρίπτεται» (1).

Ἀρκεῖ ὅμως ἀπλῶς ἡ ἐλπίς μετ' ἀβεβαιότητος, διὰ νὰ δύναται ἡ Σύνοδος νὰ ἀναθεματίζῃ καὶ νὰ ἀποκόπῃ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ τοὺς μὴ δεχομένους τὰς ἀποφάσεις αὐτῆς ; (2) Δὲν θὰ ἦτο τοῦτο ἔγκλημα ἐκ μέρους τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας ; Ἀναμφιβόλως τοιαύτη τακτικὴ τῶν Πατέρων θὰ ἀπετέλει ἐγκλημα παρεμφερές πρὸς ἐκεῖνο, ὅπερ διαπράττει δικαστὴς τι καταδικάζων εἰς θάνατον ὑπόδικόν τινα ἄνευ ἀποχρώντων λόγων βεβαιότητος περὶ τοῦ δικαίου τῆς τοιαύτης καταδίκης. Τὸ τοιοῦτον δὲ τῶν Πατέρων ἐγκλημα θὰ ἦτο ἔτι στυγερώτερον τοῦ τοῦ δικαστοῦ ἐκεῖνου, λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς οὐρανίου διαφορᾶς τοῦ φυσικοῦ ἀπὸ τοῦ πνευματικοῦ θανάτου.

Ἐτέρα δυσκολία τῆς ἐννοίας τῆς ἐπικυρώσεως ἐκ τῶν ὑστέρων εἶναι καὶ ἡ ἀκόλουθος :

Ἐὰν καὶ ἡ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος δὲν θεωρηθῇ ὡς ἡ τελεσίδικος πράξις τῆς Ἐκκλησίας, ἡ διατρανοῦσα τὴν φωνὴν αὐτῆς, τότε δὲν ὑπάρχει πλέον ἑτέρα συγκεκριμένη καὶ ἐπίσημος πράξις τῆς Ἐκκλησίας, ἀφ' ἧς δέον νὰ θεωρῇται λήξαν θεολογικόν τι πρόβλημα, διότι καὶ ἡ μετὰ τὴν τοιαύτην ἢ τοιαύτην τοῦ ὅλου λαοῦ ἀντίδρασιν συγκαλουμένη Σύνοδος δεῖται καὶ αὐθις τῆς ἐκ τῶν ὑστέρων ἐπικυρώσεως καὶ οὕτως ἔχομεν τὸ γνωστὸν ἀδιέξοδον τοῦ regressus ad infinitum. Προβληματικὸς δῆλα δὴ καθίσταται ὁ χρόνος, καθ' ὃν δέον νὰ θεωρηθῇ ἐπικυρωθεῖσα Οἰκουμενικὴ τις Σύνοδος, ἐφ' ὅσον τυγχάνει ἀδύνατος ἐπίσημος τῆς Ἐκκλησίας πράξις,

(1) Παρὰ Plank, μνημ. ἐργ., σελ. 69.

(2) «Ὅτι ἡ Πίστις τῶν Πατέρων τῶν Συνόδων περὶ τοῦ ἀλαθήτου αὐτῶν ἦτο πεποιεθῆς καὶ οὐχὶ ἐλπῖς, παρατηρεῖ καὶ ὁ I. Καρμίρης, εἰς τὴν παρατήρησιν τοῦ M. Κωνσταντίνου: «πάν γὰρ ὅ,τι δ' ἂν ἐν τοῖς ἁγίοις τῶν Ἐπισκόπων συνεδρίοις πράττεται, τοῦτο πρὸς τὴν θείαν βούλησιν ἔχει τὴν ἀναφοράν», ἐπιλέγων : «Τὴν πεποιεθῆσιν ἀκριβῶς αὐτὴν εἶχον καὶ πάντες οἱ μετέχοντες τῶν Συνόδων Πατέρες, τὴν ὁποίαν ἐξέφραζον διὰ τοῦ ἀποστολικοῦ «ἔδοξε τῷ ἁγίῳ Πνεύματι καὶ ἡμῖν» (I. Καρμίρη, Τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα..., σελ. 105). Ἐπὶ τῆς αὐτῆς μαρτυρίας τοῦ M. Κωνσταντίνου παρατηρεῖ καὶ ὁ P. Meinhold : «Konstantin hat sich dabei auch die kirchliche Konzilsauffassung zu eigen gemacht» (P. Meinhold, Die Konzile der Kirche in Evangelischer Sicht, Stuttgart 1961, σελ. 56).

ὁ δὲ λαὸς τοῦ Θεοῦ θὰ διατελῇ πάντοτε ἐν ἀβεβαιότητι (1).

Ἄλλὰ πρὸς τούτοις καὶ ἡ παρατήρησις τοῦ ἀειμνήστου Ἀνδρούτσου περὶ τοῦ δ υ σ π α ρ α μ υ θ ῆ τ ο υ τῆς σχέσεως τοῦ ἀλαθήτου τοῦ Πάπα πρὸς τὸ ἀλάθητον τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, θὰ ἴσχυεν ἀπολύτως καὶ περὶ τῆς Ὁρθοδοξίας, ἐὰν ἀπεδέχετο αὕτη τὴν ἔννοιαν τῆς ἐκ τῶν ὑστέρων ἐπικυρώσεως τῶν ἀποφάσεων τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων. Ἡ τοιαύτη παρατήρησις τοῦ Ἀνδρούτσου ὑπῆρξεν ἐπιτυχεστάτη, ἔχουσα οὕτω : Ἀλλως δὲ καὶ ἡ σχέσις τοῦ ἀλαθήτου τοῦ Πάπα πρὸς τὸ τῶν οἰκουμενικῶν Συνόδων... εἶναι δυσπαραμύθητος, διότι ἡ αἰ οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι ἔχουσιν οἰκοθεῖν τὸ ἀλάθητον, οὐχὶ δὲ ἐκ τῆς συναίνεσεως τοῦ Πάπα, καὶ τότε ἔχομεν δύο ὅργανα διάφορα τοῦ ἀλαθήτου, ἢ πρὸς τοῦτο ἀπαιτεῖται ἡ συναίνεσις τοῦ Πάπα, ὡς κατ' οὐσίαν φρονεῖ ἡ Ρωμαϊκὴ Ἐκκλησία μετὰ τὸ 1870, καὶ τότε αἱ οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι οὐδὲν σημαίνουσαι εἶναι περιττὸς μόνον τῆς Ρωμαϊκῆς ἑδρας κόσμος» (2).

Τίς λοιπὸν ἀπρόκατάληπτος μελετητὴς ἤθελεν ἀρνηθῆ, ὅτι ὁ συλλογισμὸς οὗτος τοῦ Ἀνδρούτσου δὲν θὰ ἴσχυε καὶ περὶ ἡμῶν, ἂν ἠθέλομεν ἀποδεχθῆ καὶ ἐτέραν αὐθεντίαν, οἰκονόμητινα, ἐκτὸς καὶ μετὰ τὴν Οἰκουμενικὴν Σύνοδον, πρὸς ἐπικύρωσιν τῶν ἀποφάσεων αὐτῆς ;

Πάντες οἱ ἀνωτέρω ἐκτεθέντες συλλογισμοὶ καὶ λόγοι καθιστῶσιν ἀπαράδεκτον θεολογικῶς τὴν ἔννοιαν τῆς ἐπικυρώσεως (Sanktion), μόνῃ δὲ ἐξ ἐπόψεως Ὁρθόδοξου Θεολογίας ὀρθὴ ἐν προκειμένῳ ἄποψις τυγχάνει ἡ ἔννοια τῆς ἀ π ο δ ο χ ῆ ς, ὡς ἐξωτερικοῦ τεκμηρίου τῆς οἰκουμενικότητος Συνόδου τινός, οὐχὶ δὲ καὶ ὡς ἐσωτερικῆς συστατικῆς αἰτίας αὐτῆς.

8. Κρίσις καὶ ἀξιολόγησις τοῦ θεολογικοῦ ἔργου καὶ τῆς θεωρίας τοῦ Chomiakov

Καίτοι πολλοὶ ἀσχοληθέντες εἰδικῶς μετὰ τοῦ θεολογικοῦ ἔργου τοῦ Chomiakov ἐπέκριναν τοῦτον, ἐλέγξαντες δι' ἀσάφειαν ὀρολογίας καὶ λάθη μεθοδικὰ (Wl. Solovjev (3), G. Morel (4), P. Baron (5), κ.ἀ.), ὑπάρχουσιν ἐν τούτοις καὶ πλεῖ-

(1) Ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου ὁρθῶς παρατηρεῖ ὁ ἐκ τῶν Ρωμαιοκαθολικῶν P. Johannes Chrysostomos OSB : «Es fragt sich nun, wie es durch kirchliche Selbstevidenz festgestellt werden kann, ob ein Konzil die Stimme der kirchlichen Sobornost ist oder nicht. Warum kann man dann nicht einfach durch die kirchliche Selbstevidenz feststellen, was Wahrheit ist oder nicht?... Wenn man den Vertretern des Volkes und der Geistlichkeit das Recht einräumen wollte, nach den Beschlüssen des Ökumenischen Konzils, diese anzunehmen oder zu verwerfen, dann müsste man logischerweise auch das Verhalten jener Gruppen billigen, die sich seinerzeit gegen die Entscheidung verschiedener Ökumenischer Konzilien auflehnten. Diese Bewegungen waren oft sehr stark, so dass ihre Verfechter durchaus glauben konnten, die Stimme des Volkes bzw. der Kirche zum Ausdruck zu bringen» (P. Johannes Chrysostomos, Das Ökumenische Konzil und die Orthodoxie, ἐν : «Una Sancta» (1959), σελ. 184).

(2) Χρ. Ἀνδρούτσου, Συμβολικὴ ἐκδ. β', Ἀθῆναι 1930, σελ. 33.

(3) Wl. Solovjev, La Russie et l' Eglise universelle, 4η ἐκδ. Paris 1922 (περὶ Chomiakov σελ. 34-39).

(4) G. Morel, La Theologie de Chomiakov, ἐν : Revue Catholique des Eglises, I(1948) 56-65, 127-144.

(5) P. Baron, Un theologien laic orthodoxe russe au XXI. siecle : Alexis Stepanivitch Khomiakov (1804-1860)-son Ekklesiologie, expose et critique, ἐν : Orientalia Christiana Analecta 127, Roma 1940, σελ. 130 ἐξ.

στοι τόσον ἐκ τῶν μὴ Ὁρθοδόξων (κυρίως Διαμαρτυρόμενοι) ὅσον καὶ ἐκ τῶν Ὁρθοδόξων (κυρίως Σλαῦοι), οἵτινες ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Chomiakov ἐχαιρέτισαν τὸν ἀριστον θεωρητικὸν τῆς Ὁρθοδόξου Θεολογίας.

Καὶ αὐτὸς ἔτι ὁ G. Racoveanu, ὅστις, ὡς ἤδη εἶδομεν, δι' εἰδικῶν προσφάτων μελετῶν τοῦ ἀναιρεῖ τὴν sobornost θεωρίαν, ὡς πάντῃ ἀντορθόδοξον καὶ ὁλεθρίαν δι' αὐτὰ ταῦτα τὰ θεμέλια τῆς Ὁρθοδοξίας, περὶ τοῦ εἰσηγητοῦ ταύτης Chomiakov γράφει τὰ ἀκόλουθα : «Ἐκ τῶν Ἀνατολικῶν θεωρητικῶν ἡ τιμητικὴ θέσις ἀνήκει ἀναμφιβόλως εἰς τὸν A. S. Chomiakov, τὸν πλέον ἐνδιαφέροντα τῶν νεωτέρων λαϊκῶν Θεολόγων τῆς χριστιανικῆς Ἀνατολῆς» ⁽¹⁾.

Τοῦτο βεβαίως σημαίνει, ὅτι ὁ Chomiakov παρουσίασεν ὡς Θεολόγος ἱκανὴν πρωτοτυπίαν, εἶναι ὅμως γνωστὸν, ὅτι εἰς τὸν χῶρον τῆς συστηματικῆς καὶ δὴ τῆς δογματικῆς Θεολογίας ἡ πρωτοτυπία διατρέχει πάντοτε τὸν κίνδυνον τῆς ἀπὸ τῆς παραδεδωμένης Πίστεως ἀποκλίσεως καὶ τῆς κακοδοξίας.

Τὸ παρακεκινδυνευμένον τῆς sobornost θεωρίας τοῦ Chomiakov ἀμέσως διέγνωσαν οἱ σύγχρονοι ἤδη αὐτῷ Θεολόγοι τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας, δι' ὃ καὶ ἐξηγέρθησαν κατ' αὐτοῦ ἀκάθεκτοι, ἐν οἷς κυρίως οἱ V. F. Pernickij, A. V. Gorskij καὶ P. A. Linickij. Ἐπειδὴ ὅμως, ὡς εἴπομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, ἡ πνευματικὴ κίνησις τοῦ Chomiakov, μὴ οὕσα ἄσχετος καὶ πρὸς τὰ πολιτικὰ διαφέροντα τῶν ἡμερῶν, εἶχεν εὐρυτάτην ἀπήχῃσιν καὶ παρὰ τοῖς κύκλοις τῶν Σλαυοφίλων, ἡγέρθησαν ὡς ἦτο ἐπόμενον καὶ οἱ ὑποστηρικταὶ τῆς sobornost θεωρίας συγχρόνως καὶ παραλλήλως πρὸς τοὺς πολεμίους, μεταξὺ δὲ τούτων ἰδιαίτερας μνείας ἄξιοι τυγχάνουσιν οἱ A. Ivanov - Platonov καὶ F. Smirnov. Χαρακτηριστικὸν πάντως τυγχάνει, ὡς παρατήρησε καὶ ὁ B. Plank, ὅτι ἐνῶ οἱ πολέμιοι τῆς θεωρίας ταύτης προήρχοντο ἐκ τῆς τάξεως τῶν ἐπισήμων Θεολόγων τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας, οἱ ὑποστηρικταὶ προήρχοντο ἐκ κύκλων μὴ Θεολόγων, ἀλλ' ἐκ φιλοσοφούντων καὶ ἐλευθέρων διανοητῶν ⁽²⁾.

Ἀνεξαρτήτως ὅμως τῶν ποικίλων ἐπιχειρημάτων τῆς θεολογικῆς ταύτης ἐριδος ἐκατέρωθεν, ἅτινα λόγῳ συντομίας ὑποχρεούμεθα νὰ ἀντιπαρέλθωμεν ἐνταῦθα, ἐὰν θὰ ἔπρεπε νὰ ἀξιολογήσωμεν τὸ ἔργον καὶ τὴν θεωρίαν τοῦ Chomiakov, θὰ ἤμεθα ὑποχρεωμένοι κατ' ἀρχὴν νὰ ὁμολογήσωμεν χάριν τῆς δικαιοσύνης, ὅτι ἡ τοιαύτη τοῦ Chomiakov θεωρία ἔδωκεν ἀφορμὴν πρὸς σοβαρὰν ἐν τῇ Ἐκκλησιολογίᾳ διατριβὴν τῶν Σλαύων κυρίως Ὁρθοδόξων Θεολόγων καὶ ἐν τούτῳ ἀσφαλῶς ἐγκρίνεται ἡ θετικὴ προσφορὰ αὐτοῦ.

Κατὰ τὰ ἄλλα δέον νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι ὁ Chomiakov ἐκκινεῖ ἐκ μονομεροῦς ἐκκλησιολογικῆς ἀφετηρίας, ἥτοι ἐκ τῆς εἰκόνης τῆς Ἐκκλησίας ὡς «σώματος» καὶ ὡς «ὀργανισμοῦ», οὐχὶ δὲ καὶ ἐκ τῆς ἐννοίας τῆς Ἐκκλησίας ὡς κέντρου καὶ ὀργάνου τῆς σωτηρίας ⁽³⁾.

(1) G. Racoveanu, Ökumenizität aus der Sicht der rumänischen Orthodoxie, ἐν: Ostkirchliche Studien (1958), σελ. 269.

(2) Περὶ πάντων τούτων ἴδε B. Plank, μνημ. ἐργ., σελ. 100-126.

(3) Δι' ὃ ὁρθῶς παρατηρεῖ περὶ τοῦ Chomiakov καὶ τῆς ὅλης κινήσεως τῶν Σλαυοφίλων ὁ J. Romanides : «Instead of basing their Theology of the Church on Patristic Soteriology and Christology, they adapted themselves to a contemporary german Philosophy of social life as organism and imagined that russian peasants were the orthodox p a r e x c e l l e n c e because of something inherent in the national character» (J. Romanides, Orthodox Ek-

Τὴν τοιαύτην μονομέριαν τοῦ Chomiakov μαρτυρεῖ καὶ τὸ γεγονός, ὅτι πρὸς στήριξιν τῆς θεωρίας του ἐπικαλεῖται οὗτος ἐκ τῶν νεωτέρων συμβολικῶν κειμένων τῆς Ὁρθοδοξίας μόνον ἐν χωρίον ἐκ τῆς Ἐγκυκλίου τῶν Πατριαρχῶν τῆς Ἀνατολῆς τοῦ ἔτους 1848, ἐνθα λέγεται, ὅτι «παρ' ἡμῖν οὔτε πατριάρχαι οὔτε σύνοδοι ἠδυνήθησάν ποτε εἰσαγαγεῖν νέα, διότι ὁ ὑπερασπιστὴς ⁽¹⁾ τῆς θρησκείας ἐστὶν αὐτὸ τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας, ἥτοι αὐτὸς ὁ λαός, ὅστις ἐθέλει τὸ θρησκευμα αὐτοῦ αἰωνίως ἀμετάβλητον καὶ ὁμοειδὲς τῷ τῶν Πατέρων αὐτοῦ. . . » ⁽²⁾, ἐκφράζει δὲ ὁ Chomiakov τὴν βαθυτάτην αὐτοῦ ἱκανοποίησιν πρὸς τὸν φίλον του G. Samarin, ὅτι ἐν τῷ μνημονευθέντι χωρίῳ διδάσκεται ἡ πλέον ἀνθιεραρχικὴ διδασκαλία, καὶ τοῦτο ὑπὸ τῶν ἀνωτάτων Ἱεραρχῶν τῆς Ἀνατολῆς ⁽³⁾.

Καὶ πρωτίστως μὲν δεόν νὰ παρατηρήσωμεν περὶ τοῦ χωρίου τῶν Πατριαρχῶν, ὅτι τοῦτο οὐδὲν εἰσηγεῖται τὸ ἀνθιεραρχικόν, ἐφ' ὅσον λέγει, ὅτι οἱ Ἱεράρχαι καὶ αἱ Σύνοδοι δὲν δύνανται νὰ προσθέσωσι νέον τι.

Δεύτερον, τὸ χωρίον οὐδὲν παρέχει τῷ «λαῷ» δικαίωμα ἰδιαίτερον διδασκαλίας, διότι ὁμιλεῖ περὶ τῆς ὑπερασπίσεως τῆς Πίστεως παρὰ παντὸς τοῦ λαοῦ. Ἔτερον ὅμως τὸ ὑπερασπίζεσθαι τὴν παραδεδομένην Πίστιν καὶ ἕτερον τὸ διδάσκειν ταύτην αὐθεντικῶς, ἐνταῦθα δὲ ὀρθῶς παρετήρησεν ὁ B. Schultze, ὅτι ὁ Chomiakov συγγέει τὰς ἐννοίας τοῦ ὑπερασπιστοῦ καὶ τοῦ διδασκάλου ⁽⁴⁾.

Ἐκτὸς ὅμως τοῦ χωρίου τούτου, ὅπερ παρανοήσας ἐχρησιμοποίησεν ὁ Chomiakov, ὥφειλεν οὗτος νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν καὶ ἕτερα σχετικὰ χωρία τῶν νεωτέρων ἡμῶν συμβολικῶν μνημείων, ἅτινα διασαφούςιν ἔτι πληρέστερον τὸν ρόλον τοῦ Κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ ἐν τοῖς τῆς Πίστεως.

Οὕτω π.χ. ἐν τῷ β' ὅρῳ τῆς Ὁμολογίας τοῦ Δοσιθέου ρητῶς λέγεται, ὅτι «ὁμολογοῦμεν τὴν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν ἀδύνατον ἀμαρτῆσαι ἢ ὅλως πλανηθῆναι ἢ ποτε τὸ ψεῦδος ἀντὶ τῆς ἀληθείας ἐκλέξαι. Τὸ γὰρ Πανάγιον Πνεῦμα ἀείποτε ἐνεργοῦν διὰ τῶν πιστῶς διακονούντων ἀγίων Πατέρων καὶ καθ' ἡγεμόνων, πάσης ὁποιασοῦν πλάνης τὴν Ἐκκλησίαν ἀπαλλάττει» ⁽⁵⁾.

Ἡ δὲ ἐν Ἱασιῷ Σύνοδος ὡμολόγησεν, ὅτι ἡ Ἐκκλησία «διδάσκεται ὑπὸ τοῦ Παναγίου Πνεύματος, ἀλλ' οὐκ ἀμέσως γλώσσαις δὲ καὶ χερσὶν ἀνθρωπίναις κεχρημένου τοῦ Πνεύματος. . . Ἡ Ἐκκλησία γοῦν ὑπὸ τῶν θεοπνευστῶν λογίων τῶν Πατέρων διδασκομένη οὐ λέγεται ὑπ' ἀνθρώπων, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ Πνεύματος διδάσκεισθαι. Ἐκεῖνοι γὰρ Πνεύματι θείῳ κινούμενοι διδάσκουσιν ἡμᾶς οὐ κατ' ἄνθρωπον, ἀλλὰ καθ' ἣν ὑπὸ τοῦ Πνεύματος ἔλαβον ἐμπνευσιν, ὁ δῆλον ἐξ ἧς πρὸς ἀλλήλους ἔχουσι συμφωνίας» ⁽⁶⁾.

klesiologie according to Alexis Chomiakov, ἐν : The Greek Orthodox Theological Review 2 (1956), σελ. 73.

(1) Ἡ λέξις «ὑπερασπιστὴς» ἀπαντᾷ παρὰ τισι συγγραφεῦσι καὶ ὡς «φύλαξ», τοῦτο δὲ ὀφείλεται εἰς τὸ γεγονός, ὅτι πολλοὶ χρησιμοποιοῦσι τὴν παραπομπὴν ἐκ τοῦ ρωσικοῦ κειμένου, ἐνθα τὸ ὑπερασπιστὴς ἀποδίδεται διὰ τοῦ ὅρου «chranitel», ὅπερ πρωτίστως σημαίνει «φύλαξ».

(2) Παρὰ Mansi, conc. coll. 40 (Paris 1909), 407.

(3) Πρβλ. G. Racoveanu, ἐνθ. ἀνωτ., σελ. 270.

(4) Πρβλ. B. Schultze, A. S. Chomiakov und das Halb-jahrtausend-jubiläum des Einigungskonzils von Florenz, ἐν : Orientalia Christiana Periodica, Roma 4 (1938), σελ. 478.

(5) Παρὰ Ἱ. Καρμίρη, Τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα..., σελ. 755.

(6) Παρὰ Ἱ. Καρμίρη, ἐνθ. ἀνωτ., σελ. 579.

Μήπως όμως και ἐκ τοῦ κειμένου τῆς θείας Λειτουργίας τῶν Ὁρθοδόξων, ὅπερ ἐπὶ αἰῶνας ἤχεϊ ἐν τοῖς Ὁρθόδοξοις ναοῖς, ἀντικατοπτρίζον ἐν πολλοῖς ἀριστουργηματικῶς τὸ Ὁρθόδοξον δόγμα, δὲν εἶχεν ὁ Chomiakον καὶ ἐτέραν ἀδιάφυστον μαρτυρίαν περὶ τῆς εὐθύνης καὶ ἐξουσίας τοῦ ἐπισκοπικοῦ ἀξιώματος ἐν τοῖς τῆς Πίστεως; Τὴν τοιαύτην ὑπεύθυνον καὶ αὐθεντικὴν θέσιν τοῦ Ἐπισκόπου συνειδυῖα ἡ Ἐκκλησία εὐχεται διὰ τοῦ ἱερέως μετὰ τὸν καθαγιασμὸν τῶν τιμίων δώρων: «Ἐν πρώτοις μνήσθητι, Κύριε, τοῦ Ἐπισκόπου ἡμῶν (δεῖνα), ὃν χάρισαι ταῖς ἀγίαις σου Ἐκκλησίαις ἐν εἰρήνῃ σώων, ἐντιμον, ὑγιᾶ, μακροημερεύοντα καὶ ὁ ρ ο τ ο μ ο ὕ ν τ α τ ὸ ν λ ὅ γ ο ν τ ῆ ς σ ῆ ς ἀ λ η θ ε ί α ς ».

Καὶ μόνον τὸ ρῆμα «ὀρθοτομῶ», κυριολεκτούμενον ἐπὶ μόνων τῶν Ἐπισκόπων, ἐνῶ τὰ λοιπὰ τῆς Ἐκκλησίας μέλη «ὁμολογοῦσι» ⁽¹⁾ τὴν Πίστιν, θὰ ἦτο ἀρκετόν, διὰ νὰ δηλώσῃ τὴν σημασίαν τῆς ἐπισκοπικῆς αὐθεντίας ἐν τοῖς τῆς Πίστεως κατὰ τὴν ἀντίληψιν τῶν Ὁρθοδόξων.

Ταῦτα πάντα όμως δὲν ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν ὁ Chomiakον ⁽²⁾, διὰ τοῦτο δικαίως παρατηρεῖ περὶ τῆς θεωρίας του ὁ προμνημονευθεὶς P. A. Linickij: «Καὶ ἂν δὲν ἦτο δυνατόν νὰ χαρακτηρίσῃ τις τὴν τοιαύτην διδασκαλίαν ὡς τοῦτ' αὐτὸ προτεσταντικὴν, θὰ ἔπρεπε νὰ ὁμολογήσῃ, ὅτι προσεγγίζει ὅπωςδῆποτε εἰς τὸν Πρότεσταντισμόν. Τοῦτο διαπιστοῦται ἰδιαίτερώς ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι οὗτος (ὁ Chomiakον) ἀρνεῖται τὴν διάκρισιν διδασκούμενης καὶ διδασκόμενης Ἐκκλησίας, ἤτοι τὴν διάκρισιν Ἱεραρχίας καὶ λαοῦ. Τοῦτο δὲ σημαίνει, ὅτι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ οὐδὲν ὑπάρχει πρόσωπον ρητῶς ἐπιφορτισμένον καὶ διακεκριμένον διὰ τὸ κήρυγμα τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ, διὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν ἀληθειῶν τῆς Πίστεως, καὶ ὅτι τοιαῦτα πρόσωπα δὲν δύνανται νὰ ὑπάρξωσι» ⁽³⁾.

Τὰς ἐπικινδύνους ἰδέας τῆς θεωρίας τοῦ Chomiakον καυτηριάζει ἔστω καὶ ἡπίως καὶ ὁ ἡμέτερος Π. Τρεμπέλας, χαρακτηρίζων ταύτας ὡς «σοβαρὰς ὑπερβολὰς», αἵτινες τείνουσι «νὰ ἰσοπεδώσωσι κλῆρον καὶ λαόν» ⁽⁴⁾.

Κατακλείοντες πάντως τὴν ἀξιολόγησιν τῆς θεωρίας τοῦ Chomiakον, δυνάμεθα συντόμως νὰ ἐλέγξωμεν αὐτὴν ἐπὶ ἀκράτῳ πνευματοκρατίᾳ, ἐπὶ σχετικοκρατίᾳ, καὶ δὴ καὶ ἐπὶ φυσικοκρατίᾳ.

Ἐπὶ ἀκράτῳ πνευματοκρατίᾳ μὲν, διότι συγχέονται πλήρως τὰ ὅρια τῶν δύο τῆς Ἐκκλησίας ὅψεων, ἤτοι τῆς ὁρατῆς καὶ τῆς ἀοράτου. Ἐπὶ σχετικοκρατίᾳ, διότι οὐδεμία καταλείπεται τοῖς μέλεσι τῆς Ἐκκλησίας βεβαίωτης περὶ τοῦ ὀρθοῦ τῆς ἐαυτῶν Πίστεως, ἐφ' ὅσον οὐδὲν ὁρατὸν μέγεθος δύναται νὰ ἐξασφαλίσῃ αὐτοῖς τὴν

(1) Ὁρθῶς ὅθεν γράφει περὶ τῶν δογματικῶν ἀποφάσεων τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων ὁ Ἱ. Καλογήρου: «Δι' αὐτῶν ἐκτίθεται καὶ κατοχυροῦται αὐθεντικῶς καὶ ἀμετακλήτως ἡ ὀρθὴ χριστιανικὴ πίστις εἰς τὰ ὑπερφυᾶ ἐκεῖνα μυστήρια ἢ τὰς μεγάλας ἀληθείας, τὰς ὁποίας ἡ ἄπειρος εὐσπλαγχνία καὶ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ ἠθέλησε νὰ ἀποκαλύψῃ εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἐν Χριστῷ... εἰς ὁ μ ο λ ο γ ί α ν καὶ ἐπικάρπωσιν ὑπὸ τῶν πιστῶν, ἀναγκαίαν διὰ τὴν αἰώνιον αὐτῶν σωτηρίαν» (Ἱ. Καλογήρου, Ἡ ἀποστολὴ τῆς Ὁρθοδοξίας εἰς τὸν σύγχρονον χριστιανικὸν κόσμον, Θεσσαλονίκη 1953, σελ. 39-40).

(2) Πρβλ. J. Romanides, ἐνθ. ἀνωτέρω, σελ. 57: «his (Chomiakov's) approach to the problem of Ecclesiology, therefore, is not based on an historical analysis of Church History and dogmatik Theology».

(3) Παρὰ Plank, μνημ. ἐργ., σελ. 116.

(4) Πρβλ. Π. Τρεμπέλας, Δογματικὴ τομ. β', Ἀθήναι 1959, σελ. 367.

βεβαιότητα ταύτην. Ἐπὶ φυσιοκρατία δέ, διότι ἔννοιαί τῆς φυσικῆς τάξεως, ὡς ἡ ἀρετὴ ἐν γένει (ὡς ἀγάπη, δικαιοσύνη ἢ ἀγιότης) καταλαμβάνουσι καιριωτάτην καὶ ἀποφασιστικὴν θέσιν ἐν τῷ βασιλείῳ τῆς χάριτος, ἥτοι ἐν τῇ χριστιανικῇ Ἐκκλησίᾳ.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ἀνακεφαλαιοῦντες ἐν συντομίᾳ τὰς ἐκ τῆς ὅλης παρουσίας ἐργασίας διαπιστώσεις ἐπὶ τοῦ θέματος τοῦ ἀλαθήτου τῆς Ἐκκλησίας, θὰ ἡδυνάμεθα ἐν εἶδει πορισμάτων νὰ σημειώσωμεν τὰ ἀκόλουθα :

I. Τὸ ἀλάθητον τῆς Ἐκκλησίας ἀποτελεῖ, τόσον ἐξ ὑποκειμενικῆς ὅσον καὶ ἐξ ἀντικειμενικῆς πλευρᾶς τῆς Θρησκείας, τὸ κεντρικώτατον αἷτημα καὶ τὴν πλέον οὐσιώδη προϋπόθεσιν οὐχὶ μόνον τῆς ὀρθῆς ἐννοίας τῆς κατ' ἐξοχὴν ἐξ Ἀποκαλύψεως θρησκείας, ἥτοι τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἀλλὰ καὶ τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ, ὅπως ὡς ὁρατὴ Ἐκκλησία ὁδηγήσῃ τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν διὰ τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Λόγου καὶ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ κομισθεῖσαν ἀλήθειαν καὶ σωτηρίαν.

II. Αἱ προϋποθέσεις διὰ τὴν εἰς τὸ ἀλάθητον τῆς Ἐκκλησίας πίστιν καὶ διδασκαλίαν παρέχονται σταδιακῶς μὲν ἀπὸ τῶν ἀρχαιότερων ἥδη πηγῶν τῆς θείας Ἀποκαλύψεως, ἐκπεφρασμένως δὲ καὶ ὁλοκληρωτικῶς μαρτυρεῖται ἡ τοιαύτη ἀλήθεια τοῦ ἀλαθήτου τῆς Ἐκκλησίας ὑπὸ τῆς Καινῆς Διαθήκης καὶ ὑπὸ τῆς ἱερᾶς δογματικῆς Παραδόσεως τῆς Ἐκκλησίας.

III. Τὸ ἀλάθητον, διακρινόμενον τῆς ἐννοίας τῆς θεοπνευστίας καὶ ἀποτελοῦν ἐν τελικῇ ἀναλύσει δωρεάν καὶ τοῦτο τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ πρὸς τὴν ὑπ' Αὐτοῦ ἰδρυθεῖσαν Ἐκκλησίαν, ἐμπειρικὸν μὲν κριτήριον προϋποτίθεται τὴν εἰς τὴν παραδοθεῖσαν ἀλήθειαν πιστότητα, δὲν παρακωλύεται ὅμως ἐκ τῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀμαρτωλότητος τοῦ ἀνθρωπίνου παράγοντος, διότι τοῦτο θὰ ἐσῆμαινεν ἄκρως ἡθικιστικὴν θεώρησιν τοῦ Χριστιανισμοῦ, θὰ συνεχέοντο δὲ ἐπικινδύνως μεγέθη τῆς φυσικῆς τάξεως μετὰ μεγεθῶν τοῦ βασιλείου τῆς χάριτος. Καὶ ἐπὶ τοῦ σημείου ὅμως τούτου καιρίαν κέκτηνται σημασίαν οἱ λόγοι τοῦ θεοῦ Παύλου, ὅτι «ἐχόμεν τὸν θησαυρὸν τοῦτον ἐν ὀστρακίνοις σκεύεσιν, ἵνα ἡ ὑπερβολὴ τῆς δυνάμεως ᾗ τοῦ Θεοῦ, καὶ μὴ ἐξ ἡμῶν» (Β' Κορ. 4, 7).

IV. Ἀναλυθείσης συντόμως τῆς φύσεως τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὰς δύο αὐτῆς μεμαρτυρημένας ὀψεις, ὡς τε κέντρου ἢ ὀργάνου τῆς σωτηρίας καὶ ὡς κοινωνίας πιστῶν, κατεδείχθη, ὅτι ἡ πνευματικὴ τῆς Ἐκκλησίας φύσις ἥμιστα ἀποκλείει τὴν ἔννοιαν τοῦ νόμου καὶ τῆς ἐξωτερικῆς αὐθεντίας καὶ ἐξουσίας. Ἀντιθέτως ἡ ὁρατὴ Ἐκκλησία ἀπαραίτητον προϋπόθεσιν ὑπάρξεως καὶ δράσεως αὐτῆς πρὸς ἐπιτέλεσιν ἐν τῷ κόσμῳ τῶν θεοχαράκτων αὐτῆς σκοπῶν, κέκτηται ἐξωτερικὸν ὄργανόν αὐθεντίας, ὡς κανονιστικὸν ἐν τῇ δράσει αὐτῆς μέγεθος, τοῦτο δὲ συνίσταται εἰς τὸ δι' Ἀποστολικῆς διαδοχῆς κανονικὸν τῆς Ἐκκλησίας Ἱερατεῖον, καὶ δὴ εἰς τὸ Ἐπισκοπᾶτον, χωρὶς τοῦτο νὰ σημαίνῃ διαίρεσιν ἐν τῷ σώματι τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ καθορισμὸν τοῦ μυστηριακοῦ αὐτῆς ὀργάνου.

Ὡσαύτως ἡ περὶ τῆς Ἐκκλησίας ὡς σώματος Χριστοῦ κεντρικωτάτη ἔννοια ἥμιστα ἀποκλείει τὴν διάκρισιν τῶν ἐπὶ μέρους μελῶν αὐτῆς, διότι ἀκριβῶς μόνον διὰ τῆς διακρίσεως καὶ διαφορίσεως τούτων τυγχάνει δυνατὴ ἡ ἀρμονικὴ λειτουργία καὶ ζωὴ τοῦ σώματος, ἐνῶ ἀντιθέτως, ἐὰν ἀρθῇ πᾶσα διάκρισις μεταξύ τῶν με-

λῶν τῆς Ἐκκλησίας, τότε δὲν δυνάμεθα πλέον νὰ ὁμιλῶμεν περὶ ζῶντος σώματος καὶ ὀργανισμοῦ, ἀλλὰ περὶ ἀψύχου μάζης, ἐν ᾗ τὸ ἐπὶ μέρους προστίθεται εἰς τὸ ὅλον ἐξωτερικῶς, ἄνευ ὀργανικοῦ ζῶντος δεσμοῦ πρὸς αὐτό.

V. Τὸ ἀλάθητον ὡς ιδιότης τῆς Ἐκκλησίας ἀνήκει εἰς τὴν ὅλην Ἐκκλησίαν, ἥτοι εἰς τὸ πλήρωμα αὐτῆς, τοῦτ' ἔστιν εἰς τε τὸν Κλήρον καὶ εἰς τὸν Λαόν. Κατὰ ταῦτα οὐδενὸς τῆς Ἐκκλησίας μέλους ἡ φωνὴ δύναται νὰ παραθεωρηθῇ ἐν τῇ σκέψει καὶ τῇ ζωῇ τῆς Ἐκκλησίας. Ἐν προκειμένῳ ὁμως δέον νὰ γένηται διάκρισις τῶν ἐννοιῶν φορέως καὶ ὀργάνου τοῦ ἀλαθήτου. Φορεῖς τῆς Πίστεως τῆς Ἐκκλησίας τυγχάνουσι πάντα αὐτῆς τὰ μέλη ἀδιακρίτως, οὐχὶ ὁμως καὶ αὐθεντικὰ ὄργανα διατυπώσεως αὐτῆς. Ὅργανον τῆς ἀλαθήτου καὶ αὐθεντικῆς διατυπώσεως τῆς Πίστεως τῆς Ἐκκλησίας τυγχάνει ὁ συνοδικὸς θεσμός, καὶ δὴ ἡ Οἰκουμένη Σύνοδος. Ὁ λαὸς κέκτηται ὡσαύτως τὴν ἑαυτοῦ θέσιν ἐν τῇ Συνόδῳ, παρίσταται ὁμως καὶ λαμβάνει μέρος εἰς τὰς συζητήσεις ἄνευ δικαιώματος ψήφου. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἀπὸ αὐτῆς ἤδη τῆς Ἀποστολικῆς Συνόδου, καίτοι μετεῖχεν ὁλόκληρος ἡ κοινότης καὶ ἐγένετο «πολλὴ συζήτησις» (Πραξ. 15, 7), εἰς ἣν ἔλαβον ἀδιακρίτως μέρος οἱ τε Ἀπόστολοι καὶ ὁ λαός, τὴν συζήτησιν ἐπεσφράγισαν χρώμενοι τῷ διδασκατικῷ αὐτῶν ἀξιώματι οἱ Ἀπόστολοι. Δι' ὃ τὸ ἱερὸν κείμενον τῶν Πράξεων τὰ ἐν τῇ Συνόδῳ θεσπισθέντα δόγματα χαρακτηρίζει ὡς «κεκριμένα» παρὰ τῶν Ἀποστόλων καὶ Πρεσβυτέρων: «Ὡς δὲ διεπορεύοντο τὰς πόλεις, παρεδίδουν αὐτοῖς φυλάσσειν τὰ δόγματα τὰ κεκριμένα ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν Πρεσβυτέρων τῶν ἐν Ἱερουσαλὴμ» (Πράξ. 16, 4).

Κατὰ ταῦτα ἀλάθητος τυγχάνει κατ' ἀρχὴν ἡ σύνολος Ἐκκλησία, ἥτοι τὸ πλήρωμα Κλήρου καὶ Λαοῦ, ἐκ τοῦ ἀλαθήτου δὲ τούτου ἔπεται, ὅτι καὶ τὸ ὄργανον τῆς Ἐκκλησίας, ἥτοι ἡ ὁμοθυμία τῶν Ἐπισκόπων, ἐν Συνόδῳ ἢ ἐπὶ μέρους ἐνεργούντων, τυγχάνει ὡσαύτως ἀλάθητον.

VI. Μετὰ τὸν καθορισμὸν καὶ τὴν διάκρισιν φορέως καὶ ὀργάνου ἐν τῷ ἀλαθῆτι τῆς Ἐκκλησίας, σοβαρώτατη τυγχάνει καὶ ἡ εἰς τὸ πεδίον ἢ τὸ ἀντικείμενον τοῦ ἀλαθήτου ἀφορώσα ἀλήθεια, ὅτι δῆλα δὴ πεδῖον ἢ ἀντικείμενον τῆς ἀλαθήτου τῆς Ἐκκλησίας ἐνεργείας ἀποτελεῖ μόνον ὅ,τι ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν αἰωνίαν καὶ ἀναλλοίωτον ἀλήθειαν τῆς Ἐκκλησίας, ἥτοι ὅ,τι ἀποτελεῖ τὰς περὶ τὸ δόγμα καὶ τὰ ἥθη ἀληθείας. Καὶ ἐνταῦθα δὲ ἡ ἀλάθητος τῆς Ἐκκλησίας ἐνεργεία πεδῖον ἢ ἀντικείμενον πρωτίστως καὶ κυρίως ἔχει οὐχὶ τὸ γράμμα καὶ τὸν τύπον, διότι ταῦτα, ἀνθρωπίνης ὅπωςδήποτε προελεύσεως ὄντα, ἀλλοιοῦνται πολλάκις κατὰ τὰς ἐκάστοτε φιλολογικὰς καὶ φιλοσοφικὰς τοῦ ἀνθρώπου προϋποθέσεις, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα καὶ τὸ νόημα τῶν περὶ τὸ δόγμα καὶ τὰ ἥθη ἀληθειῶν τῆς χριστιανικῆς Πίστεως καὶ διδασκαλίας.

VII. Ὡς κυρίας ἀποκλίσεις ἐκ τῆς τοιαύτης περὶ ἀλαθήτου διδασκαλίας δυνάμεθα νὰ χαρακτηρίσωμεν τὴν περὶ τοῦ ἀλαθήτου τοῦ Πάπα Ρωμαιοκαθολικὴν ἄποψιν καὶ τὴν Προτεστάντικὴν ἀκρότητα τοῦ Ρώσου A. S. Chomiakov, τὴν ὡς sobornost θεωρία φερομένην.

Ἀμφότεραι αἱ πεπλανημένοι αὐταὶ ἀκρότητες καὶ κακοδοξίαι κοινὸν σημεῖον ἀφετηρίας ἔχουσι τὸ ὅτι συγχέουσιν ἐν τῷ ἀλαθῆτι τὰς ἐννοίας τοῦ φορέως καὶ τοῦ ὀργάνου.

Καὶ ἐν μὲν τῇ πρώτῃ περιπτώσει ἡ σύγχυσις γίνεται εἰς βάρος τοῦ φορέως (ἀ-

κρωτηριαζομένου καὶ τοῦ ὄργανου, διότι τοῦτο λαμβάνεται ἀτομικῶς καὶ οὐχὶ συνολικῶς ὡς ἔδει), ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ περιπτώσει ἡ σύγχυσις γίνεται εἰς βάρος τοῦ ὄργανου, εὐρυνομένου τούτου κατ' ἀρχὰς ἐπὶ ἐπικινδύνῳ ἰσοπεδώσει Κλήρου καὶ Λαοῦ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, τελικῶς δὲ αἰρομένου πάντη, διότι ἐν τῇ sobornost θεωρία τοῦ Chomiakou οὐδὲν ἐξωτερικὸν αὐθεντικὸν ὄργανον ἔχει θέσιν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ.

VIII. Ἐν τῇ ἀναίρεσει καὶ ἀνασκευῇ τῶν δύο ἀπὸ τῆς ὀρθῆς περὶ ἀλαθήτου διδασκαλίας τῆς Ἐκκλησίας ἀποκλίσεων, ἥτοι τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς πλάνης περὶ ἀλαθήτου τοῦ Πάπα, καὶ τῆς Προτεστάντικῆς ἀκρότητος τοῦ Chomiakou, ἰδιαιτέρᾳ ἐδόθη ἐν τῇ παρούσῃ ἐργασία σημασία εἰς τὴν ἀναίρεσιν τῆς δευτέρας ταύτης τοῦ Chomiakou sobornost θεωρίας, τοῦτο δ' ἐγένετο διὰ δύο κυρίως ὑφίστης σημασίας λόγους, καὶ δὴ :

α) Διότι ἡ κακὸδοξος ἀκρότης τοῦ Chomiakou εὕρηται ἐντὸς τῆς Ὁρθοδόξιας καὶ ὁ ἐξ αὐτῆς κίνδυνος ἐνδιαφέρει ἡμᾶς ἀμέσως, ὡς τοῦ ἰδίου οἴκου πρωτίστως κηδομένου.

β) Διότι ἐνῶ ἡ περὶ ἀλαθήτου τοῦ Πάπα Ρωμαιοκαθολικὴ ἀντίληψις, βληθεῖσα καὶ ἀναιρεθεῖσα ἀπὸ τοῦ 1870 κατ' ἐπανάληψιν ὑπὸ τε Ὁρθοδόξου καὶ μὴ Ὁρθοδόξου πλευρᾶς, διὰ πληθὺς εἰδικῶν συγγραμμάτων, ἀποτελεῖ ἐγνωσμένην πλέον καὶ ἐπισημανθεῖσαν κακοδοξίαν, περὶ τῶν κινδύνων οὓς περικλείει ἡ θεωρία τοῦ Chomiakou δὲν ἔχει εἰσέτι ἐνημερωθῇ ἡ καθ' ἡμᾶς Θεολογία.

IX. Οἱ κίνδυνοι οὗτοι τῆς sobornost θεωρίας θὰ ἡδύναντο συντόμως νὰ συνοψισθῶσιν ἐν τοῖς ἐξῆς σημείοις :

1) «Μυστήρια» καὶ «λόγος» δὲν θεωροῦνται ἐν τῇ ἐνιαίᾳ αὐτῶν αὐθεντικότητι ὡς δύο διάφοροι μορφαὶ τοῦ αὐτοῦ θελήματος τοῦ Ἐνὸς Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ χωρίζονται ἀπ' ἀλλήλων, τῆς ἀρμοδιότητος περὶ τὰ μυστήρια ἀποδιδομένης εἰς τοὺς Κληρικούς, τῆς δὲ περὶ τὸν λόγον εἰς πάντας τοὺς πιστούς.

2) Ἐπιφέρεται πλήρης ἰσοπέδωσις μεταξὺ Κλήρου καὶ Λαοῦ διὰ προφανοῦς ἀρνήσεως τοῦ θεοκαταστάτου τῆς Καινῆς Διαθήκης πολιτεύματος τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας, ὅπερ θεωρεῖται τελικῶς ὡς ζήτημα ἐξωτερικῆς τάξεως καὶ οὐχὶ διὰ τῆς σημασίας τῆς Ἀποστολικῆς Διαδοχῆς ὡς ἐχέγγυον τῆς καθαρότητος τῆς Πίστεως καὶ διδασκαλίας.

3) Δι' ἀκράτου μυστικισμοῦ ἐπιζητεῖται ἡθικιστικὴ θεώρησις τοῦ Χριστιανισμοῦ, συγχεομένων οὕτω τῶν ὁρίων μεταξὺ τῆς φυσικῆς τάξεως καὶ τῆς τάξεως τῆς χάριτος.

4) Κηρύσσεται ἄκρατος ὑποκειμενισμός, καὶ δὴ κατὰ σχῆμα δξύμωρον, διότι ἡ sobornost θεωρία, καίτοι τὴν ἀλήθειαν ἐπιζητεῖ ἐν τῇ ὁλότητι, οὐδὲν κανονιστικὸν μέγεθος δύναται νὰ ἐξελέγξῃ ἢ ἀναχαιτίσῃ τὸ ἐσωτερικὸν βίωμα τοῦ πιστοῦ.

5) Μοιραῖον ἐπακόλουθον τῆς sobornost θεωρίας εἶναι ἄκρα ἀγνωσιαρχία καὶ ἀβεβαιότης ἐν τοῖς τῆς Πίστεως.

Τὴν θεωρίαν ὅμως ταύτην τοῦ Chomiakou ἀναίρει, ὡς εἶδομεν, αὐτὴ αὐτὴ ἡ Ἁγία Γραφή, αἱ μαρτυρίαι τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, αἱ ἐκκλησιολογικαὶ καθόλου τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας διδασκαλαί, ὡς καὶ ἡ σύγχρονος Ὁρθόδοξος Θεολογία διὰ τῶν σοβαρωτέρων ἐκπροσώπων αὐτῆς.

Διὰ τούτων κατακλείομεν τὴν παροῦσαν μελέτην περὶ τὸ ἀλάθητον τῆς Ἐκκλησίας, χωρὶς ποσῶς νὰ πιστεύωμεν, ὅτι τὸ θέμα ἐλύθη τελικῶς, ἔχοντες ὁμῶς τὴν πεποίθησιν, ὅτι ἐτέθησαν ἐν ὅλῃ αὐτῶν τῇ ὀξύτητι τὰ πλέον σοβαρὰ ἐκ τῶν σχετικῶν προβλημάτων. Ἐὰν δέ, ὡς ὀρθῶς παρατηρήθη, βιβλία συμβάλλοντά πως εἰς τὴν ἐπιστήμην δέον νὰ θεωρῶνται οὐχὶ μόνον τὰ λύοντα προβλήματα, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐξαίροντα καὶ καθορίζοντα τὰ προβλήματα, τότε δικαιολογεῖται ἴσως ἡ ἐλπίς, ὅτι καὶ ἡ παροῦσα μελέτη θέλει ἀποφέρει τοὺς κατὰ δύναμιν καρποὺς αὐτῆς εἰς τὴν ἀρτιωτέραν ἔρευναν τοῦ θέματος τοῦ ἀλαθήτου τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς Ὁρθοδόξῳ Θεολογίᾳ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Adam K., Das Wesen des Katholizismus, Düsseldorf 1946.
 —Neue Untersuchungen über die Ursprünge der kirchlichen Primatslehre, Tübingen Q. S. 109 (1928) 256.
 —Causa finita est ἐν : Festgabe für A. Ehrhard, Bonn 1922, 1-23.
- Afanassieff N., Das allgemeine Priestertum in der orthodoxen Kirche, ἐν : Eine heilige Kirche 12 (1935).
- Afanassieff N. - Koulomzine N. - Meyendorf J. - Schemann A., La Primauté de Pierre dans l' Eglise orthodoxe, Neuchâtel - Paris 1960.
- Τὸ αὐτό : Der Primat des Petrus in der orthodoxen Kirche, Zürich 1960.
- Afanassieff N., L' Infaillibilité de l' Eglise du point de vue d' un théologien orthodoxe, ἐν : L' Infaillibilité de l' Eglise (Editions de Chevetogne) 1962, 831-201.
- Albizu J., La infallibilidad y su objeto secundario en la teologia del siglo XIX, 1956 (δακτυλογραφημένη διδακτ. διατριβή, παρὰ τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Louvain).
- Ἀλιβιζάτου Ἀ., Περὶ τῆς φύσεως τῆς Ἐκκλησίας ἐξ ἐπόψεως Ὁρθοδόξου, ἐν Θεολογία 21 (1950) σελ. 26 ἐξ.
- Das Wesen der Kirche nach der Lehre der heiligen orthodoxen Kirche, ἐν : IKZ 40 (1950) 91-95.
- Ἡ συνείδησις τῆς Ἐκκλησίας, ἐν ΕΕΘΣΠΑ (1954-1955).
- Ἡ τῆς Ὁρθοδόξου Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας ἀδιάκοπος συνέχεια μετὰ τῆς ἀδιαιρέτου Ἐκκλησίας, Ἀλεξάνδρεια 1934.
- Ἡ Ἑλληνικὴ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, Ἀθῆναι 1955.
- Ἡ ἀναγνώρισις τῶν ἁγίων ἐν τῇ Ὁρθόδοξῳ Ἐκκλησίᾳ, Ἀθῆναι 1948.
- Ἀνδρούτσου Χρ., Δογματικὴ τῆς Ὁρθοδόξου ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, 2α ἐκδ. Ἀθῆναι 1956.
- Συμβολικὴ ἐξ ἐπόψεως Ὁρθοδόξου, 2α ἐκδ. Ἀθῆναι 1930.
- Asmussen H., Lehrrecht oder Lehrzucht? ἐν : Informationsblatt (1954) 17.
- Aubert R., Documents concernant le tiers parti au Concile du Vatican : Abhandlungen über Theologie und Kirche, Düsseldorf 1952, 241-259.
- Die Ekklesiologie beim Vatikanischen Konzil, ἐν : Das Konzil und die Konzile, Stuttgart 1962, 285-330.
- Bacht H., Sind die Lehrentscheidungen der ökumenischen Konzilien göttlich inspiriert? ἐν : Catholica 13 (1959) 128-139.
- Bacht H. - Fries H. - Geiselmann J. R., Die mündliche Überlieferung. Beiträge zum Begriff der Tradition (hrsg. von M. Schmaus), München 1957.

- Bainvel V. J., *De magisterio vivo et traditione*, Paris 1905.
- Barion H., «Infallibilität», ἐν *Λεξικῶν*: Die Religion in Geschichte und Gegenwart, 3η ἐκδ. Tübingen, τομ. III (1959) 748-749.
- Bauer W., *Rechtgläubigkeit und Ketzerei im ältesten Christentum*, Tübingen 1934.
- Baumgartner Ch., *Tradition et Magistère*, ἐν: *Recherches de Sciences Religieuses* XLI (1953) 161.
- Βαφείδου Φ., *Ὅλγα τινὰ περὶ Συνόδων καὶ δὴ τῶν Οἰκουμενικῶν*, Θεσσαλονίκη 1926.
- *Τὸ Πρωτεῖον τοῦ Πάπα Ρώμης*, Θεσσαλονίκη 1929.
- Βέλλα Β., *Bibelkritik und kirchliche Autorität*, 1937.
- *Old Testament Studies in the Modern Greek Orthodox Theology*, 1948.
- *Die Autorität der Bibel nach der Lehre der orthodoxen Ostkirche*, 1951.
- Berdjajev N., A. S. Chomjakov, Moskau 1912.
- Betti U., *La perpetuità del primato dei Romani Pontifici secondo il Concilio Vaticano*, ἐν: *Divinitas* III (1959) 95-143.
- *Natura e portata del Romano Pontifice secondo il Concilio Vaticano*, ἐν: *Antonianum* XXXIV (1959) 162-244 καὶ 369-408.
- Betz O., *Die Geburt der Gemeinde durch den Lehrer*, ἐν: *New Testament Studies* 3 (1956/57) 314.
- Beumer J., *Heilige Schrift und kirchliche Lehrautorität*, ἐν: *Scholastik* 25 (1950) 40.
- *Sind päpstliche Enzykliken unfehlbar?* ἐν: *Theologie und Glaube* 42 (1952) 262-269.
- *Glaubenssinn der Kirche als Quelle einer Definition?* ἐν: *Theologie und Glaube* 45 (1955) 250.
- *Die Heilsnotwendigkeit der Kirche nach den Akten des vatikanischen Konzils*, ἐν: *Theologie und Glaube* (1947-1948) 76-86.
- Bibra O. S. von, *Die Bevollmächtigten des Christus. Das Wesen ihres Dienstes im Lichte des Neuen Testaments* (6η ἐκδ.) 1958.
- Botte B. - Marot H. - Camelot P. Th. - Congar Y. - Alivisatos H., *Das Konzil und die Konzile*, Stuttgart 1962.
- Birkbeck W. J., *Russia and the English Church. Containing a correspondence between William Palmer and M. Khomiakoff in the years 1844-1854*, 2α ἐκδ. London 1917.
- Bolshakoff S., *The doctrine of the Unity of the Church in the works of Khomiakov and Möhler*, London 1946.
- Brinkmann B., *Gibt es unfehlbare Äusserungen des magisterium ordinarium des Papstes?* ἐν: *Scholastik* 28 (1953) 202-221.
- Brosch J., *Charismen und Ämter in der Urkirche*, Bonn 1951.
- Brüders H., *Die Verfassung der Kirche von den ersten Jahrhunderten der apostolischen Wirksamkeit bis zum Jahre 175 n. Chr.: Forschungen zur christlichen Literatur- und Dogmengeschichte* 4, 1-2 (Mainz 1904).

- Bubnoff N. - Ehrenberg H., *Östliches Christentum, Dokumente II, Philosophie*, München 1925.
- Buisson L., *Potestas und Caritas. Die päpstliche Gewalt im Spätmittelalter*, Köln - Graz 1958.
- Bulgakow S., Does Orthodoxy possess an outward Authority of Dogmatic Infallibility? *ἐν* : *The Christian East* (April 1962) 12.
- Butler B. G., *The Church and Infallibility*, Oxford 1954.
- Butler C., *The Vatican Council*, London 1930.
- Butler - Lang, *Das Vatikanische Konzil*, München 1933.
- Caron P., *I Poteri giuridici del laicato nelle Chiesia primitiva*, Milano 1948.
- Chavasse A., La véritable conception de l'infailibilité papale d'après le concile du Vatican, *ἐν* : *Eglise et Unité* (Coll. Catholicité), Lille 1948, 57-92.
- Campehausen H. Frhr. von, *Der urchristliche Apostelbegriff*, *Studia Theologica* I, 1-2 (1947) 96-130.
- *Kirchliches Amt und geistliche Vollmacht in den ersten drei Jahrhunderten*, Tübingen 1953.
- *Bindung und Freiheit in der Ordnung der Kirche*, Tübingen 1959.
- Caudron M., *Magisterium ordinarium volgens het Vatikaans Concilie en de pauselijke onfeilbaarheid* 1958 (δρακτυλογραφημένη διδακτορική διατριβή παρὰ τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Louvain).
- Congar Y., *Esquisses du mystère de l'Eglise*, 2^a éd. Paris 1953.
- *Dogme christologique et Ecclesiologie*, *ἐν* : *Chalcedon* (hrsg. von Grillmeier und Bacht), III, 1954.
- *Sacerdoce et laicat dans l'Eglise*, 1947.
- *Jalons pour une Théologie du laicat*, 1953.
- Τὸ ζήτημα : *Der Laie. Entwurf einer Theologie des Laientums*, Stuttgart 1956.
- Congar Y. - Dupuy B. D., *L'Episcopat et l'Eglise universelle*, Paris 1962.
- Coulton G., *Papal Infallibility*, London 1932.
- Dejaifve G., «Sobornost» ou Papauté? La notion de l'Eglise dans l'Orthodoxie contemporaine, *ἐν* : *Nouvelle Revue Théologique*, 84 (1952) 355-371 καὶ 466-484.
- Deneffe A., *Der Traditionsbegriff*, Münster 1931.
- Dewan W., *The Power and Nature of the Primacy of the Roman Pontiff and the Vatican Council*, 1957 (δρακτυλογραφημένη διδακτορική διατριβή παρὰ τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Louvain).
- Dibble R. A., *The concept of infallible doctrinal authority*, Washington 1955.
- Dieckmann H., *Die Verfassung der Urkirche. Dargestellt auf Grund der Paulusbrieve und der Apostelgeschichte*, Berlin 1923.
- Dipper Th., *Das Amt der Kirche*, Stuttgart 1947.
- Dix G., *Jurisdiction, Episcopal and Papal in the Early Church* *ἐν* : *Laudate*

- 15 (1937) 45 ἐξ. 101 ἐξ. 157 ἐξ. 232 ἐξ. 16 (1938) 107 ἐξ. 166 ἐξ. 231 ἐξ.
—Apostolic Ministry, London 1946.
- Dombois H., Der Kmpf um das Kirchenrecht, ἐν: Die Katholizität der Kirche (ἐπιμελ. H. Asmussen καὶ W. Stählin), Stuttgart 1957.
- Das Recht der Gnade, 1961.
- Döllinger J. J. J. von, Christentum und Kirche in der Zeit der Grundlegung, Regensburg 1860.
- «Janus». Der Papst und das Konzil, 1869 (ἐκδ. Friedrich 1892).
- Ebeling G., Die Geschichtlichkeit der Kirche und ihrer Verkündigung als theologisches Problem, Tübingen 1954.
- Elert W., Die Lehrautorität der Kirche, ἐν: Allgemeine Evangelisch-lutherische Kirchenzeitung 69 (1936) 1010 ἐξ. 1034 ἐξ.
- Abendmahl und Kirchengemeinschaft in der alten Kirche, hauptsächlich des Ostens, Berlin 1954.
- Ἐξάρχου Β., Θέσεις περὶ τῆς φύσεως τῆς Ἐκκλησίας ἐξ ἐπόψεως Ὁρθοδόξου, ἐν: Ὁρθοδοξία (1953) 59-64.
- «Episkopus», Festschrift für Kardinal Faulhaber, Regensburg 1949.
- Εἰσαξιῶν Ἰ., Τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου τῆς Ἀνατολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, τὰ περὶ ἱερατικῆς Ἐξουσίας, Ἀθῆναι 1872.
- Εὐχαριστήριον, τῷ Διδασκάλῳ Ἀμ. Ἀλφιζάτῳ, Ἀθῆναι 1958.
- Feckes C., Das Mysterium der heiligen Kirche, Paderborn 1934.
- Fenton J. G., Infallibility in the Encyclicals, ἐν: The American Ecclesiastical Review, 138 (1953) 177.
- Fessler, Die wahre und die falsche Unfehlbarkeit des Papstes, 1871.
- Filograsso G., La traditione divino-apostolica e il magisterio ecclesiastico, ἐν: La Civiltà Catholica 102 (1951) Nr. 2426, 137 Nr. 2428, 384 Nr. 2429, 486.
- Florovskij G., «Sobornost»: The Catholicity of the Church ἐν: The Church of God, London 1934, 53-74.
- Die Kirche: Ihr Wesen und ihre Aufgabe, ἐν: Die Unordnung der Welt und Gottes Heilsplan, Zürich 1948.
- Des Vaters Haus, ἐν: Arseniew-Martin, Die Ostkirche, Stuttgart 1927, 16-42.
- Fohrer G., Das Problem von Lehrfreiheit und dogmatischer Bindung in der evangelischen Theologie und Kirche, ἐν: Theologische Zeitschrift 13 (1957) 260.
- Forget J., Le témoignage de saint Irénée en faveur de la primauté romaine, ἐν: Ephemerides Theol. Lovanienses 5 (1928) 437-461.
- Fuchs J., Magisterium, ministerium et regimen. Vom Ursprung der eklesiologischen Trilogie, Bonn 1941.
- Vom Wesen kirchlicher Lehrgewalt, Münster 1946.
- Gallus T., Primatus infallibilitatis in metaphora «petra», ἐν: Verb. Dom. 30 (1952) 193-204.

- Geiselm ann J. R., Lebendiger Glaube als geheiligte Überlieferung, Mainz 1942.
- Die Tradition, ἐν : Fragen der Theologie heute (hrsg. von Feiner-Trütsch - Böckle), Zürich - Köln 1958, 69-108.
- Γενναδίου, Μητροπολίτου Ἑλίουπόλεως, Ἡ περὶ Ἐκκλησίας διδασκαλία τοῦ ἱεροῦ Χρυσόστομου, Κων/πολις 1954.
- Τὸ αὐτό : L' Eglise de Christ d' après St. Jean Chrysostome, 1954.
- Ἱστορία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, τομ. Α', Ἀθήναι 1953.
- Geppert W., Ist kirchliches Lehrchaos protestantisches Schicksal? Christusgemässe Ordnung und Konformität als Gewissenbindende kirchliche Autorität und die Neubegründung evangelischen Kirchenrechts, 1953.
- Gerritsen J. M., Het apostolisch Ambt, Amsterdam 1953.
- Gindraux A. L., L' infallibilité papale. Histoire et examen de la doctrine, Genève 1901.
- Goebel B., Katholische Apologetik, Freiburg im Br. 1930.
- Gore Ch., The Church and the Ministry, London 1949.
- Goupil A. A., La règle de foi, 2α ἐκδ. Paris 1941.
- Gratieux A., A. S. Khomiakov et le mouvement slavophile, τομ. I : Les Hommes, τομ. II : Les doctrines, Paris 1939.
- Le mouvement slavophile à la veille de la révolution, Dimitri A. Khomiakov, Paris 1953.
- Gratz P. A., Die Unfehlbarkeit der katholischen Kirche, ἐν : Der Apologet des Katholizismus (1821), Heft 1.
- Grivec F., Doctrina byzantina de primatu et unitate Ecclesiae, Lublianae 1921.
- Guardini R., Vom Sinn der Kirche, 4η ἐκδ. Mainz 1955.
- Hadzega A., Der orthodoxe Kirchenbegriff, ἐν : Theologie und Glaube, 31 (1939) 13-22.
- Hamel A., Kirche bei Hyppolit von Rom, Gütersloh 1953.
- Harent St., Le rôle de l' Eglise dans les questions de foi, ἐν : Etudes (1912) 721
- Häring J., Das Lehramt der Katholischen Theologie, ἐν : Festschrift der Grazer Universität, Graz 1926
- Harnack A., Entstehung und Entwicklung der Kirchenverfassung und des Kirchenrechts in den zwei ersten Jahrhunderten, Leipzig 1910.
- Hartmann A., Kirche und Freiheit. Kirchliches Lehramt und Freiheit des Denkens, ἐν : Stimmen der Zeit 81 (1956) 361.
- Heiler Fr., Die Kirche als Säule und Grundfeste der Wahrheit, ἐν : Eine Heilige Kirche 17 (1935) 196.
- Altkirchliche Autonomie und päpstlicher Zentralismus, München 1941.
- Herbst K., Die Unfehlbarkeit der fehlbaren Kirche, ἐν : Una Sancta (Meitingen), Oktober 1963, Heft 4, 248-263.

- Hertling L., *Communio und Primat*, ἐν: *Miscellanea historiae pontificalis* 7, Rom 1943.
- Herzberger H. W., *Werdende Kirche im Alten Testament*, München 1950.
- Heubach J., *Die Ordination zum Amt der Kirche*, Berlin 1956.
- Heyl G. Frhr. von, *Dass die Reinerhaltung der Lehre das Amt voraussetzt*, ἐν: *Lutherische Blätter* 12 (1960) 21.
- Hoffmann G., *Die Frage des Lehramtes und der Lehrgewalt im Luthertum*, ἐν: *Zeitschrift für Systematische Theologie* (1940) 37.
- Hollinghurst G. F., *The Ministry of Teaching in the Christian Church*, Oxford 1951.
- Huber M., *Laientheologie*, Zürich 1961.
- Θεολογία (ἀλήθεια καὶ ζωή), πνευματικὸν συμπόσιον, Ἀθῆναι 1962.
- «Istina» revue trimestrielle, 1955 Nr. 3.
- Ivanka E. von, (ἐκδ.), *Seit neunhundert Jahren getrennte Christenheit. Studien zur ökumenischen Begegnung mit der Orthodoxie*, Wien 1962.
- Iwand H. J., *In wessen Händen liegt das Lehramt?* ἐν: *Evangelische Theologie* (1951) 86.
- Ἰωαννίδου Β., Ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς Κ. Διαθήκης (ἀνάτ. ἐκ τῆς ΕΕΘΣΠΑ 1954-1955), Ἀθῆναι 1955.
- Kaiser M., *Die Einheit der Kirchengewalt nach dem Zeugnis des Neuen Testaments und der apostolischen Väter*, München 1956.
- Καλλινίκου Μητροπολίτου Κυζίκου, Ἡ Α' ἐν Νικαίᾳ Οἰκουμένη Σύνδος, Κων/πολις 1930.
- Καλογήρου Ἰ., Ἡ ἐνότης ἐν τῇ οἰκουμένικότητι τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, κατὰ τὰς θεμελιώδεις ἐκκλησιολογικὰς ἀρχάς, Θεσσαλονίκη 1960.
- Περὶ τὸν χαρακτῆρα τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὰς ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ θεμελιώδεις σωτηριολογικὰς ἀρχάς, Ἀθῆναι 1961.
- Καρμύρη Ἰ., Ὁρθοδοξία καὶ Προτεσταντισμός, Ἀθῆναι 1937.
- Τὰ Δογματικὰ καὶ Συμβολικὰ Μνημεῖα τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, 2 τόμοι, Ἀθῆναι 1952/53 (Β' ἐκδ. Ἀθῆναι 1960).
- Τὸ νέον δόγμα τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας περὶ τῆς ἐνσώμου μεταστάσεως τῆς Θεοτόκου (ἀνάτ. ἐκ τῆς «Ἐκκλησίας»), Ἀθῆναι 1951.
- Ἡ Δ' Οἰκουμένη Σύνδος καὶ ἡ μέλλουσα Πανορθόδοξος Προσύνδος (ἀνάτ. ἐκ τῆς «Ἐκκλησίας»), Ἀθῆναι 1951.
- Ἐκκλησιολογικὰ (ἀνάτ. ἐκ τῆς «Ἐκκλησίας»), Ἀθῆναι 1953.
- Πῶς δεῖ δέχεσθαι τοὺς προσιόντας τῇ Ὁρθοδοξίᾳ ἑτεροδόξους (ἀνάτ. ἐκ τῆς «Θεολογίας»), Ἀθῆναι 1954.
- Τὸ αὐτό, ἐν: *The Greek Orthodox Theological Review* 1 (1954) 38.
- Διαιρέσεις τῆς Χριστιανωσύνης καὶ δυνατότητες ἐπανενώσεως αὐτῆς (ἀνάτ. ἐκ τῆς «Ὁρθοδοξίας»), Κων/πολις 1955. Τὸ αὐτό, ἐν: *The Greek Orthodox Theological Review* 2 (1955) 160.
- Σύνοψις τῆς δογματικῆς διδασκαλίας τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλη-

- σίας (ἀνάτ. ἐκ τῆς ΕΕΘΣΠΑ), Ἀθῆναι 1957. Τὸ αὐτό, ἐν : Bratsiotis, Die Orthodoxe Kirche in griechischer Sicht, I Teil, Stuttgart 1959, 15-120.
- Ἡ ἔννοια τῶν Ὁρθοδόξων δογμάτων, ἐν «Ἐκκλησία» 36 (1959), 305 ἐξ.
- Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρώμης καὶ ἡ ἐξαγγεληθεῖσα νέα «οἰκουμενικὴ» Σύνοδος, ἐν «Ἐκκλησία» 36 (1959) 336 ἐξ.
- Ἡ Ἐκκλησιολογία τοῦ Μ. Βασιλείου, Ἀθῆναι 1958.
- Ἡ Ἐκκλησιολογία τοῦ Ἀγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, Ἀθῆναι 1960.
- Ἡ Ἐκκλησιολογία τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν, Ἀθῆναι 1962.
- Ἡ περὶ Ἐκκλησίας ὁρθόδοξος δογματικὴ διδασκαλία, Ἀθῆναι 1964.
- Ὁρθοδοξία καὶ Ρωμαιοκαθολικισμὸς I, Ἀθῆναι 1964.
- Karowski G., Das Bekenntnis und seine Wertung, 1939.
- Karrer O., Zur Auslegung des Unfehlbarkeitsdogmas, ἐν : Neue Zürcher Zeitung (7.1.1962).
- Um die Einheit der Christen. Die Petrusfrage. Ein Gespräch mit E. Brunner, O. Cullman, H. von Campenhausen, Frankfurt 1953.
- Kellner H., Verfassung, Lehramt und Unfehlbarkeit der Kirche, 1873.
- Ketteler W. E. Frhr. von, Das unfehlbare Lehramt des Papstes nach den Entscheidungen des vatikanischen Konzils, 1871.
- Κεφαλᾶ Νεκτ., Αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, 2α ἐκδ. Ἀθῆναι 1892.
- Klostermann F., Das christliche Apostolat, Innsbruck-Wien-München, 1962.
- Klostermann R. A., Probleme der Ostkirche, Göteborg 1955.
- Koch H., Cyprian und der römische Primat, Leipzig 1910.
- Κονιδάρη Γ., Προσχέδιον εἰσαγωγῆς εἰς τὴν Γενικὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν, Θεσσαλονίκη 1947 (λιθόγραφον).
- Γενικὴ Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, Ἀθῆναι 1957.
- Ἡ φερομένη διαφορὰ μορφῶν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ πολιτεύματος ἐν τῷ ἀρχικῷ Χριστιανισμῷ (34-156 μ.Χ.) Πορίσματα ἐρεῦνης, Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν (1957), τομ. 32, 17-45.
- Ἡ διαμόρφωσις τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ Ε' αἰῶνος καὶ οἱ τρεῖς Ἱεράρχαι (ἀνάτ. ἐκ τῆς «Θεολογίας»), 26 (1955).
- Ἡ σπουδαιότης τῶν περὶ τὸ πολίτευμα τῆς Ἀρχιεγόνου Ἐκκλησίας ἐρευνῶν καὶ διὰ τὴν Οἰκουμενικὴν Κίνησιν (μετὰ στοιχείων τῆς λύσεως), ἐν : Εὐχαριστήριον τῷ διδασκάλῳ Ἀμύλκῳ Ἀλιβιζάτῳ, Ἀθῆναι 1958.
- Korbacher J., Ausserhalb der Kirche kein Heil? Eine dogmengeschichtliche Untersuchung über Kirche und Kirchenzugehörigkeit bei Johannes Chrysostomos, München 1963.
- Koster D., Ekklesiologie im Werden, Paderborn 1940.
- Κοτσώνη Ἰ., Ἡ θέσις τῶν λαϊκῶν ἐντὸς τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ὀργανισμοῦ, Ἀθῆναι 1956.
- Αἱ πρὸς ἀλλήλους σχέσεις τῶν ποιμένων τῆς Ἐκκλησίας, (ἀνάτ. ἐκ τῆς ΕΕΘΣΠΑ), Θεσσαλονίκη 1959.

- Kümmel W. G., Kirchenbegriff und Geschichtsbewusstsein in der Urgemeinde und bei Paulus, Zürich-Uppsala 1943.
- Küry U., Heiliger Geist, Kirche und Amt, ἐν : IKZ 50 (1960) 107 ἐξ. 150 ἐξ.
- Laak H. van., Institutiones theologiae fundamentalis I, Rom 1910 (εἰδικὸς περὶ ἀλαθήτου ἐν σελ. 614-624).
- Lais H., Probleme einer zeitgemässen Apologetik, Wien 1956.
- Lang A., Fundamentaltheologie, I (Die Sendung Christi), München 1954, II (Der Auftrag der Kirche), München 1954.
- Lanne E., Le mystère de l' Eglise dans la perspective de la Théologie orthodoxe, ἐν : Irenikon 35 (1962) 171-212.
- Lapin P., Ἡ σύνοδος ὡς ὕψιστον ὄργανον τῆς ἐκκλησιαστικῆς δυνάμεως (ρωσιστὶ), 1909.
- Leitner F., Thomas von Aquin über das unfehlbare Lehramt des Paps-tums, Tübingen 1872.
- Lenhart L., Das Franz Brentano-Gutachten über die päpstliche Infallibilität (Archiv für Mittelrheinische Kirchengeschichte) 7 (1955) 295-334.
- Leskovec P., II. Concilio Ecumenico nel pensiero teologico degli Ortodossi, ἐν : La Civiltà Cattolica 111 (1960) 140-152.
- Liebing H., Zur Frage des päpstlichen Primats und des obersten Lehramtes in der katholischen Kirche, ἐν : MDKIEB 5 (1954) 1.
- Kritische Anmerkung zur kritischen Glosse, MDKIEB 5 (1954) 96.
- L' Infaillibilité de l' Eglise (Editions de Chevetogne), 1962.
- Linton O., Das Problem der Urkirche in der neueren Forschung. Eine kritische Darstellung, Uppsala 1932.
- Lohse E., Ursprung und Prägung des christlichen Apostolats, ἐν : Theologische Zeitschrift 9 (1953) 259.
- Lubac H. de, Corpus mysticum. L' Eucharistie et l' Eglise au moyen-âge, Paris 1949.
- Betrachtungen über die Kirche, Graz-Wien-Köln 1954.
- Ludwig J., Die Primatworte Mt. 16, 18. 19 in der altkirchlichen Exegese, Münster 1952.
- Manson T.W., The Church's Ministry, London 1956.
- Marina B., La obediencia y el magisterio de la Iglesia, ἐν : La Ciencia Tomista 83 (1956) 355.
- Massi P., Magistero infallibile del Papa, 1957.
- MDKIEB 2 (1951) Nr. 5, σελ. 5 ἐξ. : Um Lehramt und Theologie.
- MDKIEB 3 (1952) 42 : Das Lehramt und die Wissenschaft.
- MDKIEB 5 (1954) 86 : Die Reichweite des Lehramtes der Kirche.
- Meinhold P., Die Konzile der Kirche in evangelischer Sicht, Stuttgart 1961.
- Meister J., Kritische Glosse zum Aufsatz von Dr. Liebing über die Frage des obersten Lehramtes, ἐν : MDKIEB 5 (1954) 96.

- Meyer H., Bekenntnisbindung und Bekenntnisbildung in jungen Kirchen, 1953.
- Michaelis W., Das Ältestenamt der christlichen Gemeinde im Lichte der heiligen Schrift, Bern 1953.
- Michiels A., L' origine de l' épiscopat. Etude sur la fondation de l' Eglise, l' oeuvre des Apôtres et le développement de l' épiscopat aux deux premiers siècles, Louvain 1900.
- Michl J., Der Geist als Garant des rechten Glaubens, ἐν : Vom Wort des Lebens (Meinertz-Festschrift), Münster 1951, 142-151.
- Milasch N., Τὸ Ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον τῆς Ἀνατολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, Ἀθῆναι 1906.
- Mitchell G., Some aspects of infallibility, ἐν : The Irish Theological Quarterly 23 (1956) 380.
- Mitterer A., Geheimnisvoller Leib Christi, Wiēn 1950.
- Monzel N., Die Überlieferung, Bonn 1950.
- Möhler J., Die Einheit in der Kirche oder das Prinzip des Katholizismus dargestellt im Geiste der Kirchenväter der ersten drei Jahrhunderte (ἐκδ. E. Vierneisel), Mainz 1925.
- Mörsdorf K., Die Entwicklung der Zweigliedrigkeit der kirchlichen Hierarchie, ἐν : Münchener Theologische Zeitschrift 3 (1952) 1-16.
- Μουρατίδου Κ., Ἡ οὐσία καὶ τὸ πολίτευμα τῆς Ἐκκλησίας (κατὰ τὴν διδασκαλίαν Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου), Ἀθῆναι 1958.
- Διαφοροποιήσεις, ἐκκοσμίκευσις καὶ νεώτεραι ἐξελίξεις ἐν τῷ Δικαίῳ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, Ἀθῆναι 1961.
 - Ἀπεδέχετο ὁ ἱερός Χρυσόστομος τὸ παπικὸν Πρωτεῖον; (ἀνάτ. ἐκ τῆς «Ἐκκλησίας»), Ἀθῆναι 1959.
 - Οἰκουμενικὴ Σύνοδος καὶ παπικὸς θεσμὸς (ἀνάτ. ἐκ τῆς «Ὁρθόδοξος Σκέψις»), Ἀθῆναι 1960.
- Μπαλάνου Δ., Εἶναι ἀναγκαία καὶ σκόπιμος ἡ σύγκλησις Οἰκουμενικῆς Συνόδου; Ἀθῆναι 1925.
- Μπρατσιώτου Π., Αὐθεντία καὶ ἐλευθερία ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Θεολογίᾳ (ἀνάτ. ἐκ τῆς «Ἐκκλησίας»), Ἀθῆναι 1931.
- Περὶ τῶν θεμελιωδῶν ἀρχῶν καὶ γνωρισμάτων τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, Ἀθῆναι 1937.
 - Αἱ Ἀγγλικανικαὶ χειροτονίαι ἐξ ἐπόψεως Ὁρθοδόξου, Ἀθῆναι 1939.
 - Die Autorität der Bibel in orthodoxer Sicht. 1952.
 - Περὶ τὸ «βασιλεῖον Ἱεράτευμα» (ἀνάτ. ἐκ τοῦ «Γρηγόριος Παλαμᾶς»), Θεσσαλονίκη 1955.
 - Ὁ Ἀπ. Παῦλος καὶ ἡ ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας (ἀνάτ. ἐκ τῆς ΕΕΘΣΠΑ 1957-58), Ἀθῆναι 1959.
- Murphy P. J., Dr. Salmon's «Infallibility», ἐν : The Irish Ecclesiastical Record 79 (1953) 34 ἐξ. 136 ἐξ. 205 ἐξ. 267 ἐξ.
- Neumann, Über Lehrzucht und Lehrzuchtverfahren, ἐν : Evangelische Welt 7 (1935) 541.

- Noack U., Katholizität und Geistesfreiheit nach den Schriften von John Dalberg-Acton (1834-1902), Frankfurt 1936.
- Ott H., Die Lehre des I. Vatikanischen Konzils (ein evangelischer Kommentar), Basel 1963.
- Παναγοπούλου Ί., Περὶ τῶν οἰκουμενικῶν Συνόδων καὶ τῶν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς των σχέσεων Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας, Ἀθῆναι 1939.
- Παπαδοπούλου Χρ., Σκέψεις τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου πρὸς τὴν Ρώμην, ἐν «Νέα Σιών» 3 (1906).
- Τὸ Πρωτεῖον τοῦ Ἐπισκόπου Ρώμης, Ἀθῆναι 1930.
- Perels O., Apostolat und Amt im Neuen Testament, Berlin 1953.
- Perpiniano G. de, Quaestio de magisterio infallibili Romani Pontificis, Monasterii 1926.
- Pilgram Fr., Physiologie der Kirche, 1860.
- Pipper O., Gottes Wahrheit und Wahrheit der Kirche, Tübingen 1933.
- Piroschkov V., Die Korrespondenz zwischen Chomiakov und Palmer, ἐν Ostkirchliche Studien, Würzburg 1963, Heft 4, 273-294.
- Plank G., Katholizität und Sobornost, Würzburg 1960.
- Plannet W., Die Honoriusfrage auf dem vatikanischen Konzil, 1912.
- Plöchl W., Geschichte des Kirchenrechts, I. Das Recht des ersten christlichen Jahrhunderts, Wien-München 1953.
- Pohle, Unfehlbarkeit, ἐν: Wetzzer und Welte's Kirchenlexikon, ἐκδ. β', τομ. 12ος, 244.
- Πολάκη Π., Ἱστορικαὶ προϋποθέσεις τοῦ Πρωτείου τοῦ Ἐπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως, Ἀθῆναι 1954.
- Porret E., Notes sur A. S. Khomiakov et la notion de l' Eglise, Hommage et Renaissance. Recueil de travaux publiés à l' occasion du soixantième anniversaire de Karl Barth (Cahiers théologiques de l' Actualité Protestante, Hors Série 2), Neuchâtel-Paris 1946.
- Poschmann B., Ecclesia principalis. Ein kritischer Beitrag zur Frage des Primates bei Cyprian, Breslau 1933.
- Precht H., Die Begründung des römischen Primates auf dem vatikanischen Konzil nach Irenäus und dem Florentinum, 1923.
- Procès - Verbaux du premier Congrès de Théologie Orthodoxe à Athènes 1936, Athènes 1939.
- Rahner K. - Ratzinger J., Episkopat und Primat, Freiburg im Br. 1961.
- Rauschen G., Die vornicänischen Texte, die auf den römischen Primat Bezug haben (Florilegium Patristicum Fasc. 9), Bonn 1914.
- Rengsdorf K. H., Apostolat und Predigtamt. Ein Beitrag zur neutestamentlichen Grundlegung einer Lehre vom Amt der Kirche, 2α ἐκδ, Stuttgart-Köln 1954.
- Romanides J., Orthodox Ecclesiology according to Alexis Khomiakov, ἐν: The Greek Orthodox Theological Review 2 (1956) 57-73.
- Rousseau O., Episkopat und Primat, ἐν: Una Sancta 11 (1956) 219.

- Ruffino G., Gli organi dell infallibilità della Chiesa, ἐν : Salesianum 16 (1954) 39.
- Ρώσση Ζ. Σύστημα Δογματικῆς τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, Ἀθῆναι 1903.
- Saleverri J. de, La triple potestad de la Iglesia, ἐν : Misc. Comillas 14 (1950) 7-84.
- La potestad de Magisterio ecclesiastico y asentimiento que le es debido, ἐν : Estudios ecclesiasticos (1955) 155.
- Salmon G., The Infallibility of Church, London 1953.
- Schenk M., Die päpstliche Unfehlbarkeit in der Heiligsprechung. Ein Beitrag zur Abklärung der theologiegeschichtlichen Seite der Frage, Freiburg (S.) 1946.
- Scheffzyk, «Die Frage nach den Trägern des Unfehlbarkeit in ekklesiologischer Sicht», ἐν : Tübinger Theol. Quartalschrift (1962), 310-339.
- Schlier H., Die Zeit der Kirche, Freiburg 1956.
- Schlink E., Die Struktur der dogmatischen Aussage als ökumenisches Problem, ἐν : Kerygma und Dogma 3 (1957) Heft 4.
- Schlund R., Zur Quellenfrage der vatikanischen Lehre von der Kirche als Glaubwürdigkeitsgrund, ἐν : Zeitschrift für Katholische Theologie 72 (1950) 443-459.
- Schmaus M., Katholische Dogmatik III/1, München 1951.
- Schneemann G., Die kirchliche Lehrgewalt, Freiburg 1868.
- Schneider J., Die Einheit der Kirche nach dem Neuen Testament, Berlin 1936.
- Schultes R., Die unfehlbare Kirche, Graz 1911.
- Schultze B., Chomiakov und das Halb-Jahrtausend-Jubiläum des Einigungskonzils von Florenz, ἐν : Orientalia Christiana Periodica 4 (1938) 473-496.
- Die byzantinisch-slavische Theologie über den Dienst der Laien in der Kirche, ἐν : Ostkirchliche Studien 5 (1956), 243-284.
- Schumann F. K., Kirche und Lehre, ἐν : Zwischen den Zeiten 5 (1929), 43.
- Schwegler T., Im Meinungsstreit über die Kompetenz und die Unfehlbarkeit des kirchlichen Lehramtes, ἐν : Schweizerische Kirchenzeitung 125 (1957) 77.
- Schweizer E., Gemeinde und Gemeindeordnung im Neuen Testament, 1959.
- Semmelroth O., Überlieferung als Lebensfunktion der Kirche, ἐν : Stimmen der Zeit 76 (1950) 1.
- Die Kirche als Ursakrament, Frankfurt a. M. 1953.
- Wirkendes Wort. Zur Theologie der Verkündigung, Frankfurt a. M. 1962.
- Siotis M., Die Ekklesiologie als Grundlage der neutestamentlichen Auslegung in der griechisch-orthodoxen Kirche, Athen 1960.

- Slenczka R., Ostkirche und Ökumene. Die Einheit der Kirche als dogmatisches Problem in der neueren ostkirchlichen Theologie, Göttingen 1962.
- Soiron T., Die Kirche als der Leib Christi nach der Lehre des heiligen Paulus, exegetisch, systematisch und in der theologischen wie praktischen Bedeutung dargestellt, Düsseldorf 1951.
- Söhngen G., Überlieferung und apostolische Verkündigung, ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ: Die Einneit in der Theologie, München 1952, 305-323.
—Gesetz und Evangelium, Freiburg-München 1957.
- Spacil F. Th., Der Träger der kirchlichen Unfehlbarkeit, ἐν: Zeitschrift für Katholische Theologie (1916) 524.
- Spedalieri F., De Ecclesia infallibilitate in canonizatione Sanctorum. Quaestiones Selectae, Roma 1949.
- Steck K. G., Evangelische Lehrzucht? ἐν: Bekennende Kirche, Festschrift für M. Niemöller (1952) 118.
- Stefanides B., Die geschichtliche Entwicklung der Synoden des Patriarchats von Konstantinopel, ἐν: Zeitschrift für Kirchengeschichte 5 (1936) 127.
—Λόγος ἐπὶ τῇ 1600ῃ ἐπετείῳ τῆς Α' οἰκουμ. Συνόδου, ἐν ΕΕΘΣΠΑ (1929) 366 ἐξ.
- Stolz A., Die Kirche als Hort der Wahrheit, ἐν: Korrespondenz (1938) 107.
—De Ecclesia, 1939.
- Straub A., Gibt es zwei unabhängige Träger der kirchlichen Unfehlbarkeit? ἐν: Zeitschrift für Katholische Theologie (1918) 250.
- Στρινοπούλου Γ., Θέσις θεολογικὴ ὅτι ἡ οἰκουμένη Ἐκκλησία ἐστὶν ὁ ἀλάθητος κριτὴς ἐν τοῖς τῆς πίστεως, 1897 (ἐν ταῖς διατριβαῖς τῆς Θεολ. Σχολῆς Χάλκης, τομ. ἀκαδ. ἔτ. 1896-67).
- Stürmer K., Konzilien und ökumenische Kirchenversammlungen. Abriss ihrer Geschichte, Göttingen 1962.
- Symonds H. E., The Church universal and the See of Rom. A study of the relations between the Episcopate and the Papacy up to the Schism between East and West, London 1939.
- Ternus J., Vom Gemeinschaftsglauben der Kirche, ἐν: Scholastik 10 (1935) 1-30.
- The Apostolic Ministry, essays on the History and doctrine of the episcopacy (ed. by K. Kirk) 2α ἐκδ. London 1947.
- The Historic Episcopate in the Fullness of the Church (ed. by K. M. Carey), London 1954.
- The Infallibility of the Church, ἐν: Faith and Unity 6 (1962), Nr. 6, 14-19.
- The nature of the Church. Papers presented to the theological Commission appointed by the Continuation Committee of the World Conference on Faith and Order (ed. by R. Newton Flew), London 1952 (SCM Press), New York 1952 (Harper).

- Torrel J P, L' infaillibilité pontificale est-elle un privilège personnel?
 εν: Rev. Sc. Phil. et Théol. 45 (1961) 229-245.
- Τρεμπέλα Π, Δογματική τῆς Ὁρθόδοξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, I καὶ II
 (Ἀθῆναι 1959), III (Ἀθῆναι 1961)
 —Τὸ βασίλειον Ἱεράτευμα (κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς
 Ἐκκλησίας), Ἀθῆναι 1953.
 —Ἡ συμμετοχὴ τοῦ λαοῦ ἐν τῇ ἐκλογῇ τῶν Ἐπισκόπων (ἀνάτ. ἐκ τῆς ΕΕΘ
 ΣΠΑ 1954/55), Ἀθῆναι 1955.
- Trütsch J, Zum Meinungsstreit über die Kompetenz und die Unfehl-
 barkeit des kirchlichen Lehramtes, εν: Schweizerische Kirchenzei-
 tung 125 (1957) 117.
- Turner H E. W., The Pattern of Christian Truth, 1954.
- Vacant A., Le magistère ordinaire de l' Eglise, Paris 1887.
- Valeske U., Votum Ecclesiae, München 1962.
- Vogels H., Textus Antenicani ad Primatum Romanum spectantes,
 Bonn 1937.
- Vries W. de, Konzil in ostkirchlicher Sicht, εν: Stimmen der Zeit 87
 (1962) 401-417.
- Wikenhauser A., Die Kirche als mystischer Leib Christi nach dem
 Apostel Paulus, Münster in W. 1937.
- Winogradow W., In Orthodoxer Schau, München 1958.
- Winter M., St. Peter and the Popes, 1960.
- Zankow St., Das orthodoxe Christentum des Ostens, Berlin 1928.

ΕΞΕΤΥΠΩΘΗ ΕΙΣ ΤΟ ΜΟΝΟ-
ΤΥΠΙΚΟΝ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑ ΤΟΥ
ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Ο «ΛΟΓΟΣ»
ΟΔΟΣ ΛΕΝΟΡΜΑΝ 205 - ΑΘΗΝΑΙ

